ЖАҢА ӨМІР

یېڭى ھايات

ЙЕҢИ ҺАЯТ

1993 ژىل 1- مايى شەنبە №17 (3671)

ئەركىن باھا

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روىۇڭ سامان بولماس

گېزىت 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقۋاتىدۇ. جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پېرىزىدېنتىنىڭ

پەرمانى

س. ش. ئاخمېتكوۋنى تالدىقورغان ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى قىلىپ تايىنلاش توغرىلىق

ئاخمېتكوۋ سېرىك شاياخمەت ئوغلى يەر مۇناسىۋەتلىرى ۋە يەرنى بەلگۈلەش بويىچە قازاقستان جۇمھۇرىيىتى دولەت كومىتېتىنىڭ رەئىسى لاۋازىمىدىن بوشىتىلىپ، تالدىقورغان ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى بولۇپ تايىنلانسۇن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پېرىزىدېنتى

ن. نازاربايېۋ.

ئالمۇتا، 1993- ژىل، 26- ئاپرېل.

* * *

سەپەر ئاياقلاشتى

دېلېگاتسىيەنى خەلق رەئىسى جياڭ زېمىن ۋە خەلق ۋەكىللىرى پۈتكۈل خىتاي خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى دا يىمىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى جاۋشى قوبۇل قىلدى. بولۇپ ئوتكەن سوھبەتلەر ھەر ئىككى مەملىكەت ئۈچۈن چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە. ئۇلاردا قازاقستان- خىتاي ئالاقىلىرىنى بۇنىڭدىن كېيىنمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈش ۋە مۇستەھكەملەش يوللىرى مۇھاكىمە قىلىندى. 1700 كىلومېترغا سوزۇلغان ئۇمۇمىي چېگارا، قېدىمىدىن تارتىپ خوشنا مەملىكەتلەرنىڭ ئوز ئارا مۇناسىۋەتلىرىگە گۈۋالىق قىلىدىغان تارىخ دوستلۇقىنى ۋە شېرىكلىكنى ئاكتىۋ تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئۈچۈن ئاساس بولىدىغانلىغى تەكىتلەندى.

پۈتكۈل خىتاي خەلق ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيىدىكى ئۈچرىشىشلار، پارلامېنتلارنىڭ پائالىيىتى، قانۇن چىقىرىش ساھاسىدىكى ھەمكارلىق مەسىلىلىرى، شۇنداقلا ئىختىسادىي ئالاقىلارنى كەڭەيتىشتە توسالغۇلۇقلارنى يوق قىلىش ئۈچۈن يۈردىك نورمىلارنى يېقىنلاشتۇرۇش مۇئەممالىرى بويىچە پىكىر ئېلىشىشقا ئىمكانىيەت يارىتتى. تەرەپلەر ئالاقىلارنى كۈچەيتىشكە تەييار ئېكەنلىگى توغرىلىق بىلدۈردى.

دېلېگاتسىيە خەلق پايتەختىدىن تاشقىرى تەنجىن ۋە ئۇرۇمچى شەھەرلىرىنى زىيارەت قىلدى.

قازاقستان پارلامېنتارىيىلىرىنىڭ پەكىرىچە، سەپەر نەتىجىلىك بولدى.

ئوتكەن يەكشەنبە كۈنى دېلېگاتسىيە ئالمۇتىغا قايتىپ كەلدى.

(قاز تاگ).

قۇرۇلۇش چاپسانلىتىلدۇ

پايتەختىنىڭ «سامال» مىكروراىيونىدا ئون يېرىم مىڭ تاماشىبىن سىغىدىغان ئۇنىۋېرسال سپورت-تاماشە كومپلېكسى سېلىنىۋاتىدۇ. ئۇ ئوزىنىڭ ئەھمىيىتى بويىچە موسكۋادىكى ئولىمپىادا كومپلېكسىغا ئوخشاش، لېكىن لايىھە سىستېمىسى بويىچە ئۇنىڭغا دۇنيادا تەڭ كېلىدىغان سپورت كومپلېكسى يوق.

28-ئاپرېل كۈنى جۇمھۇرىيەت پېرىزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباېۋ قۇرۇلۇش مەيدانىدا بولدى. ئۇ ئىشچىلار ۋە مۇتەخەسىسىلەر بىلەن سوھبەتلەشتى، ئوبېيكتۇ قاراپ چىقىش جەريانىدا ئوتكۈزۈلگەن كېڭەشمىلەرنىڭ بېرىشىدا ئىش ئەھۋالىنى ياخشىلاش ئۈچۈن تۈپ-ئاساسىي قارارلار قوبۇل قىلىندى. لېكىن ئىلگەرىكىدەك باشقا قۇرۇلۇش جايلىرىنىڭ ئىشچىلىرىنى بىر يەرگە ژىققىنىدەك، موشۇ يەرگىلا توپلىمايدۇ. شۇنداقلا، چەت ئەل ئىشچىلىرىنى جەلىپ قىلىش توغرىلىق تەكلىپمۇ رەت قىلىندى- بىزدە تەشەببۇسكار كەسىپ ئېگىلىرى يېتەرلىك. قۇرۇلۇش مەيدانىنى بارچە كېرەكلىك نەرسىلەر بىلەن ئوز ۋاقتىدا تەمىنلەش ۋە تېخنولوگىيە سىكلىنى ئۈيۈشتۈرۈش، ماددىي ۋە ئەمگەك رېسۇرسلىرىنى نەتىجىدارلىق پايدىلىنىش كېرەك.

پات يېقىنقى ۋاقىتتا «ستروىماتېرىالى» كونسېرنى جۇمھۇرىيەتتە ئىشلەپ چىقارغان مەرمەر ۋە گرانىت تاشلىرىنى يەتكۈزۈشكە باشلايدۇ. ئالمۇتىنىڭ «ئارئو-1» زاۋودى ئىشقا قوشۇلدۇ. ئۇ ئالىيۇمىنىيدىن ئىشلەنگەن كونستروكسىيەلەرنى يەتكۈزىدۇ. بىر سوز بىلەن ئېيتقاندا، ئىشتا يېتەرلىك رېسۇرسلارنى پايدىلىنىش قارار قىلىندى.

دولەت رەھبىرىگە ھەمرا بولغان مەلپىيەتدار مىنىسترلىكلەر ۋە ئىدارىلەرنىڭ رەھبەرلىرى ۋە مۇتەخەسىسىلىرى موشۇ ژىلنىڭ ئوزىدە مۇز تىيىلىش مەيدانىنى، سپورت كومپلېكسىنىڭ ئۈستىنى ۋە باشقىمۇ مېخانىكا-مونتاژ ئىشلىرىنى ئاياقلاشتۇرۇشقا ئىمكانىيەت بار دېگەن خۇلاسىغا كەلدى.

كېلەر ژىلنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا يېپىق سپورت كومپلېكسىنىڭ دەسلەپكى سپورتچىلارنى ۋە تاماشىبىنلارنى، كونكىدا تېيىلىش ئىشقۇزارلىرىنى قوبۇل قىلىشى كۈتۈلمەكتە. بۇنىڭغا ئىشەنچە بار: پېرىزىدېنت قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى شەخسەن ئوزى نازارەت ئاستىغا ئېلىشنى قارار قىلدى.

(قاز تاگ).

СП-1

Байланыс министрлігі Министерство связи

АБОНЕМЕНТ газетке на газету / журналға на журнал

65359 басылым индексі индекс издания

«Йеңи һаят» комплектілер саны колич. ком.

1993 жылға, айлары на 1993 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
						X	X	X	X	X	X

Қайда Куда (почта индексі - почтовый индекс) (адресі - адрес)

Кімге Кому (фамилиясы, аты - фамилия, инициалы)

ДОСТАВОЧНАЯ КАРТОЧКА
ТАСЫМАЛДАУ КАРТОЧКАСЫ

ПВ ПВ | орны место

газетке на газету / журналға на журнал 65359

«Йеңи һаят»

Бағасы стоимость | жазылу подписка адресін өзгерту переадресовка | 410 сом 00 т. руб - к | 410 сом руб 00 т. к. | комплектілер саны количество комплектов

1993 жылға, айлары на 1993 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
						X	X	X	X	X	X

Қайда Куда (почта индексі - почтовый индекс) (адресі - адрес)

Кімге Кому (фамилиясы, аты - фамилия, инициалы)

* گېزىتكە مۇشتېرى توپلاش باشلاندى، قىزغىن سېزىلىلى! *

يۇرت موتىۋەرلىرى باش قوشتى

27ـ ئاپرىل كۈنى ئالمۇتا شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئۇيغۇرلار زىچ ئولتىراقلاشقان مەھەللىلەرنىڭ ژىگىت باشلىرى ۋە بەزى ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى شوبىلىرىنىڭ رەئىسلىرى «يېڭى ھايات» گېزىتى تەھرىراتىدا بولغان مۇشتىرى توپلاشقا بېغىشلانغان مەسلىھەت مەجلىسىگە قاتناشتى. بۇ ئۇچرىشىشقا شۇنداقلا ئاتاقلىق كومپوزىتور، س.س.ر ۋە قازاقستان دولەت مۇكاپاتلىرىنىڭ سابىبى، پروفېسسور قۇددۇس غوجامياروۋ ئىشتىراك قىلدى. «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ مۇھەررىرى ئالىمجان قاسىمىي ئۇچرىشىشتا قىسقىچە سوز قىلدى. ئۇ ئوز سوزىدە بۇ ئۇچرىشىشتا ئاساسىي جەھەتتىن 1993ـ ژىلنىڭ ئىككىنچى يېرىمىغا خەلقىمىزنىڭ قوش كوزى بولغان «يېڭى ھايات» ۋە «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىگە مۇشتىرى توپلاش مەسلىسى ھەققىدە پىكىرلىشىش بولىدىغانلىغىنى تەكىتلىدى. مۇشتىرى توپلاش ۋاقتى قىس، بارلىق نەرسىلەرنىڭ قەغەز، بويياق، باسمىخانا خىزمىتى باھالىرىنىڭ بولۇپمۇ پوچتا ئالاقە خىزمىتىنىڭ ھەسىلىپ قىممەتلىپ كەتكەنلىگىگە باغلىق گېزىت باھالىرىنىڭمۇ ئوسكەنلىگىنى ئاتاپ كورسىتىپ، ئا. قاسىمىي بۇ سىياسىي ئەھمىيىتى چوڭ مۇشتىرى توپلاش ئىشىغا ئۇيغۇرلار زىچ ئولتىراقلاشقان مەھەللىلەر ژىگىت باشلىرىنىڭ، گېزىت جانكويەرلىرىنىڭ يېقىندىن ياردەم بېرىشىغا ئۈمۈت قىلىدىغانلىغىنى، ئەندى «يېڭى ھايات» تەھىرىراتى بولسا گېزىتنى تېخىمۇ قىزغىن چىقىرىشقا قولدا بار بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىدىغانلىغىنى، گېزىتخانىلارنىڭ ھازىرقى ئوسكەن تەلەپلىرىنى قانائەتلەندۈرۈش خادىملارنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى ئېكەنلىگىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن نوۋەت بىلەن سوزگە چىققان تۈركسىپ مەھەللىسىنىڭ ژىگىت بېشى رەخمىجان ساتتاروۋ، ئالمۇتا ۋىلايىتى كالىنىن كولخوزىدىكى گېزىت ئاكتىۋىستى ئايۇپ ئەيساروۋ، مەزكۇر يېزا ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مۇئەللىمى، گېزىت ئاكتىۋىستى ئۇزۇمۇھەممەت ئىسلام، ئالمۇتا شەھىرى 12ـ مېكرورايونىنىڭ ژىگىت بېشى، گېزىت ئاكتىۋىستى ھاجىمەكۇەر رەخمىدىنوۋ، سۇلتانقورغان مەھەللىسىدىن كەلگەن گېزىت ئاكتىۋىستى ئابدەۋەلى ئوسمانوۋ، دروژبا مەھەللىسىنىڭ ژىگىت بېشى ئابدۇۋەلى ئاخۇنوۋ، تالغىر ناھىيەسى «قىزىل غەيرەت» كولخوزى ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى شوبىسىنىڭ رەئىسى، ژىگىت بېشىنىڭ ئورۇنباسارى قاسىم ھەمراييۇ، ئالمۇتا شەھىرى دوڭ مەھەللە ژىگىت بېشى ئىسمائىل ئوسمانوۋلار 1993ـ ژىلنىڭ 2ـ يېرىمىغا مۇشتىرى توپلاش ئىشىغا پائال ئىشتىراك قىلىدىغانلىغىنى، بۇ مۇھىم ئىشقا بارلىق يۇرتلاردىكى ئاكتىۋىستلارنى، موتىۋەرلەرنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈپ، ھەر ئىككى گېزىتىمىزغا مۇمكىن قەدەر ئۇيغۇر جامائەتچىلىگىنى توۋلۇق مۇشتىرى بولۇشقا ھەرىكەت قىلىدىغانلىغىنى تەكىتلىدى.

ـ فرانسۇزلاردا بىر ماقال بار ئېكەن، دېدى دوڭ مەھەللە ژىگىت بېشى ئىسمائىل ئوسمانوۋ، ـ «ئۇخلاپ قالغان خەلقىنى ئويغىتىش ئۈچۈن ئۇنىڭ تارىخىنى يورۇتۇش كېرەك» ـ دېگەن. بۇ يونىلىشتە، يەنى غەپلەتتە قالغان خەلقىمىزنى ئويغىتىشتا، ئوزىنىڭ كىملىگىنى تونىتىشتا «يېڭى ھايات» گېزىتى خېلە چوڭ ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ، بۇ يەردە ئۇنداق ئەھمىيەتلىك ماتېريالارنىڭ ماۋزۇلىرىنى تەكىتلەپ ئولتۇرىشىنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك، چۈنكى ھەممىمىز ئۇلاردىن ياخشى خەۋەردار.

شۇنىڭدىن كېيىن يۇرت موتىۋەرلىرى ئوزلىرىنىڭ ئىچىنى پوشۇرۇپ ژۇرگەن مەسىلىلەرگە ـ ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ ئارىسىدىكى ھازىرقى ساغلام ئەمەس ۋەزىيەتكە، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ 20ـ فېۋرال سانىدىكى «ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى باش قوشتى» دېگەن ماتېريالغا ۋە شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئىنكاسلارغا، ئاندىن «يېڭى ھايات» گېزىتىدە يوقۇرىدا تەكىتلەنگەن ماتېريالغا نىسبەتەن گېزىتخانىلار نىڭ پىكىرلىرىغا ۋە ئاخىرى «ئۇيغۇر ئاۋازىنىڭ» 24ـ ئاپرىل سانىدا بېسىلغان «ئۇيىنىڭ مۇڭگۈزىگە ئۇرساڭ...» («يېڭى ھاياتتا» بېسىلغان ئايرىم ماقالىلار ھەققىدە) دېگەن رېداكسىون ماقالىغا ئوز ئىنكاسلىرىنى بىلدۈردى. ئۇلارنىڭ بېسىم كوپچىلىگى «ئۇيغۇر ئاۋازىدا» بېسىلغان «ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى باش قوشتى»، «ئۇيىنىڭ مۇڭگۈزىگە ئۇرساڭ...» دېگەن ماقالىلارنى ئەيىپلىدى ۋە ئۇلارنىڭ خەلقىمىز بىرلىگىگە زىيان يەتكۈزىدىغانلىغىنى تەكىتلەپ، بارلىق ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ خەلق مەنپەئىتىدە ئومۇملىشىپ، بىر مەخسەتتە ھەرىكەت قىلىدىغانلىغىنى ئۈمۈت بىلدۈردى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇچرىشىشتا قۇددۇس غوجامياروۋ سوزگە چىقتى. ئۇ يېقىندا قازاقستان پېرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ ھۇزۇرىدا بولغانلىغى، دولەت باشلىغى بىلەن قازاقستاندىكى ئۇيغۇرلارنىڭ بەزى بىر مۇئەممالىرى ئۈستىدە پىكىرلەشكەنلىگى، پېرېزىدېنتنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەسىلىلەرنى مۇمكىن قەدەر ئىجابي ھەل قىلىشقا يول ـ يورۇق بەرگەنلىگى توغرىلىق سوزلەپ بەردى. پروفېسسور ق. غوجامياروۋ شۇنداقلا ئۇيغۇر زىيالىلىرى ئارىسىدىكى كېلىشمەسلىكلەر، «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىدە بېسىلغان بەزى ماتېريالار ئۈستىدە توختىلىپ، بارلىق تالاش ـ تارتىشلارنى توختىتىپ، تالاشنى ئوڭ تالدۇرماي، بىر بىرىنى كەچۈرۈپ، خەلىقنىڭ ئىشەنچىنى ئاقلاش كېرەكلىگىنى ۋە بۇ يولدا ئوزىنىڭ بارلىق كۈچ قۇۋۋىتىنى سەرىپ قىلىدىغانلىغىنى بىلدۈردى.

مەسلىھەت مەجلىسىنىڭ قاتناشقۇچىلىرى پات يېقىندا مەدەنىيەت مەركەزلىرى ۋە مەھەللە ژىگىت باشلىرىنىڭ، شۇنداقلا بارلىق سىياسىي تەشكىلات، كومىتېت ۋە ھەرىكەتلەرنىڭ باشلىقلىرى باش قوشقان كېڭەيتىلگەن مەسلىھەت مەجلىسى ئىچىشنىڭ زورۇرلىگىنى تەكىتلەشتى.

ئوز مۇخبىرىمىز.

Абонементтің дұрыс толтырылуын мұқият қадағалаңыз!

Абонементке касса машинкесінің белгісі қойылуы керек.

Газетке жазылуды (мекен-жайды өзгертуді) толтыру кезінде касса машинкесі болмаған жағдайда абонементке жергілікті байланыс бөлімшесінің календарлық штемпелі басылуы тиіс. Мұндай жағдайда газетке жазылушыға абонементке қоса жазылу (мекен-жайды өзгерту) бағасының ақшасы туралы түбіртек қағаз бірге тапсырылады.

Газетке не журналға жазылуды, сондай-ақ басылымның жеткізілетін мекен-жайын өзгертуді толтыру үшін жеткізу кәртішкесі бар абонемент бланкісі жазылушының өз қолымен сиямен толтырылады. Онда ешқандай қысқартуларға жол берілмейді және жазу айқын болуы тиіс. Мұның бәрі де «Баспасөзодағы» каталогында баяндалған ережелерге сай болуы шарт.

Басылымның жеткізілетін мекен-жайын өзгерту кезінде ай аттары көрсетілетін торларды, сондай-ақ «ПВ—Орын» деген торды байланыс кәсіпорнының немесе «Баспасөзодағының» қызметкері толтырады.

قىسىۋېلىپ، پايدىلىنىڭ!

قىرغىزىستان ئالتۇنى

قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتى ئوزىنىڭ ئالتۇن زاپاسىغا ئېگە بولدى. قارابالتا گىدرومېتالۇرگىيە كومبىناتىدا ئون كىلوگراممىلىق بىر قانچە ئالتۇن قۇيىمىسى ئېلىندى.

ئۇمۇمەن، قىرغىزىستان ـ ئالتۇن كانلىرىغا باي ئولكە. ئالتۇن مەنبەلىرىنىڭ ئادەم ئايىغى يەتمىگەن جايلاردا، تاغلاردا جايلاشقانلىغى ئۈنۈمى قېزىۋېلىشتا قىيىنچىلىقلارنى تۇغدۇرماقتا. مانا بۇ شۇ سەۋەپتىن ھازىرغىچە ئالتۇن كانلىرىدىن پايدىلىنىلماي كېلىنگەن ئېدى. بۇ كانلار ئەينى ۋاقتتا جۇمھۇرىيەت ھوكۇمىتىلا ئەمەس، چەت ئەل سەرمايىچىلىرىنىمۇ قىزىقتۇرماقتا.

ئوز مۇخبىرىمىز.

«ئۇينىڭ مۇڭگۇزىگە ئۇرساڭ...»

((يېڭى هاياتتا» بېسىلغان ئايرىم ماقالىلارهەققىدە)

مۇهتەرەم گېزىتخانىلار، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ 24- ئاپرېل سانىدا بېرىلگەن «ئۇينىڭ مۇڭگۇزىگە ئۇرساڭ...» دېگەن تەھرىراتنىڭ ماقالىسىنى دىققىتىڭلارغا هاۋاله قىلىۋاتىمىز. مەزكۇر ماقاله هەققىدە سىلەر نېمە دەيسىلەر؟

«يامان ئىشنى ياخشى ئىشقا، ياخشى ئىشنى يامان ئىشقا ئايلاندۇرۇش مۇمكىن»، دەيدۇ شەرىق فىلوسوفلىرى. بۇ، ئەلۋەتتە، ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرغۇچى شەخسلەرنىڭ غەرەز- مەخسەتلىرىگە باغلىق. بۇ ئىبارىگە مىسالنى ژۇراقتىن ئىزدەش هاجەت بولمىدى. ئۇز ئىچىمىز دىنلا چىقىپ قالدى. گېزىتخانىلارغا ياخشى مەلۇم بولغىنىدەك، بىيىل فېۋرال ئېيىدا «ئۇيغۇر ئاۋاز» گېزىتى، «ئارزۇ» ژۇرنالى، «پەرۋاز» مەجمۇئەسى تەھرىراتلىرىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۇيغۇر زىيالىلىرى ۋەكىللىرىنىڭ ئۇچرىشىشى ئوتكۇزۇلۇپ، ئۇنىڭدا خەلقىمىزنىڭ بۇگۈنكى ئىجتىمائىي- سىياسىي هاياتىدا قېلىپلاشقان ۋەزىيەت هەققىدە پىكىر ئېلىشىلدى ۋە «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ 20- فېۋرال سانىدا مەزكۇر باش قوشۇش توغرىلىق چوڭ ماتېريال ئېلان قىلىندى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇزلىرى ئىشەنچە باغلىغان زىيالىلاردىن هازىر خەلقىمىز بېشىدىن كەچۈرۈۋاتقان مۇرەككەپ ئەھۋاللار هەققىدە ئوبيېكتىپ پىكىر- مۇلاهىزىلەرنى ئاڭلاشنى كۈتۈپ كەلگەن گېزىتخانىلار تەھرىراتىمىزغا كوپلىگەن خەتلەرنى يېزىپ، زىيالىلار ۋەكىللىرىنىڭ ئۇچرىشىشىدىن رازى بولغانلىغىنى ئىزهار قىلىشتى. مۇنداق خەتلەر رېداكسىيەمىزگە تا موشۇ كۈنگىچە كېلىپ چۈشمەكتە.

ئەپسۇس، بۇ ئۇچرىشىش بەزىلەرگە ياقماي قاپتىمىش، ياقمىغاندا قانداق تېخى! خالىسانە تەنقىتتىن ئۇزلىرىنى يوقىتىپ قويغان بۇ بىر تۈركۈم شەخسلەر زىيالىلار ۋەكىللىرىنىڭ ئاق كوڭۈل، ياخشى نىيەت بىلەن ئېيتقان پىكىرلىرىنى قوپاللىق بىلەن خالىغىنىچە بۇرمىلاپ، «ئۇيغۇر ئاۋازىغا» ئاتاقلىق يازغۇچىلىرىمىزغا، ئالىملىرىمىزغا قارشى ئۇچۇق هۇجۇمغا ئوتكەنلىگىنى «يېڭى هايات» گېزىتىنىڭ 27- مارتتا ۋە 17،10-ئاپرېلدا چىققان سانلىرىدىن ئوقۇپ، بىلگەن بولىسىلار كېرەك. بۇ هۇجۇملاردا ياخشى ئىشنى يامانغا ئايلاندۇرۇشقا، ئاقنى قارا قىلىپ كورسىتىشكە ئۇرۇنۇشلار روشەن بايقىلىپ تۇرىدۇ.

كىشىنى هەيران قالدۇرىدىغان ئەرسە، زىيالىلىرىمىز ۋەكىللىرىنىڭ خەلقىمىزنى قالايمىقانغا سېلىۋاتقان ئايرىم نا رەسمىي تەشكىلاتلار ۋە ئۇلارنىڭ رەهبەرلىرى هەققىدىكى تەنقىدىي پىكىرلىرىنىڭ «يېڭى هايات» گېزىتىدىكى بەزى بىر شەخسلەرنىڭ تىتان تومۇرىغا تەككەنلىگى بولدى. «ئۇينىڭ مۇڭگۇزىگە ئۇرساڭ، توينىغى شىقىرايدۇ»، دېگىنى راست ئېكەنده.

«ئادەملەرنى غەزەپلەنگەنده سىنا»، دەيدۇ دانىشمەنلەر. «يېڭى هاياتنىڭ» 27- سانىدىكى «مۇهتەرەم گېزىتخانىلار دىققىتىگە» سەرلەۋهىلىك مۇراجىەتنىڭ ۋە شۇ سانىنىڭ 2- بېتىدىكى تەھرىرات ماقالىسىنىڭ مۇئەللىپلىرى بۇ ئاددىي ۋە ئاچچىق هەقىقەتنى ئۇنتۇپ قالغانغا ياكى يادىدا بولسىمۇ كىملەرگىدۇ سادالىقتىكىن بۇزۇلغان ئەسەبلىرىنى باسالمىغان ئوخشايدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا مەتبۇئاتنىڭ ئەڭ ئاددىي ئەدەپ- قائىدىسىنى بۇزۇپ، زىيالىلىرىمىز ۋەكىللىرىنى «تىلىنى چاينىپ، جوقۇپ» دېگەنگە ئوخشاش كوچا سوزلىرى بىلەن هاقارەتلىمىگەن بولار ئېدى.

ئاقۇنتىنى ئويلىمايدىغان، ئۆزە پىكىرلىك ئادەملەر بىرەۋنى «راسا كېلىشتۈرۈپ تىللاۋالغانلىغى» بىلەن ماختىنىشنى ياخشى كورىدۇ. «يېڭى هاياتنا» بېسىلغان ژۇقۇرىدىكى ماقالىلار خۇددى ئەينە شۇنداق شەخسلەر تەرىپىدىن شېرىن بىر تولغىنىش ئىلكىدە يېزىلغانلىغىدا گۇمان يوق. ئەسلىدە گېزىتلارغا مۇشتىرى بولۇشقا كوپچىلىكنى دەۋەت قىلغان مۇراجىەتتە زىيالىلار ئۇچرىشىشى توغرىلىق گەپ قىلىشنىڭ هاجىتى بارمىدى؟ نە چارە! هەر قانداق پەيتتىن پايدىلىنىپ، كىمندۇ بىرسىنى «چېقىۋېلىشقا» ئادەتلەنگەن شەخسلەر ئۇچۇن بۇمۇ بىر غەنىمەت پۇرسەت بولغانغا ئوخشايدۇ.

ئەندى «يېڭى هايات» گېزىتىنىڭ شۇ سانىدىكى تەھرىرات ماقالىسىغا كەلسەك، ئۇنى باشتىن- ئاياق قارغۇلارچە تەكەببۇرلۇقتىنمۇ كىمنىڭدۇ كوڭلىنى ئېلىش ئۇچۇن ئوزگىلەرگە يالا چاپلاشقا ئۇرۇنۇشنىڭ مەهسۇلاتى دېيىشتىن باشقا ئامالىمىز يوق. ئۇنىڭدا: «بەزى گېزىتخانىلىرىمىز ئوزلىرىنى ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ «قايماقلىرى» دەپ ئاتىغانلارنىڭ ژىغىنى بولمىغانلىغىدىن خەۋەر تاپقان بولسا كېرەك. ئەينە شۇ ژىغىندا بەزى سىياسىي تەشكىلاتلار ۋە ئۇلارنىڭ لىدېرلىرى، شۇ جۇملىدىن «يېڭى هاهات» گېزىتى نامىغا هۇجۇم قىلىنىپ، ئاساسسىز توهمەتلەر چاپلانغان. باشقىسىنى قويغاندا «يېڭى هايات» گېزىتىغا ماتېريالارنى بىر تەرەپلىمىلىك بېرىۋاتقانلىغىدا، بولگۇنچىلىك سېلىشتۇراتقانلىغىدا ۋە «ئۇنات» رەئىسى هاشىر ۋاهىدىي بولۇپ قېلىۋاتقانلىغىدا هېچ قانداق دەللىسىز ئەيىپلەر قويۇلغان. «يېڭى هايات» تەھرىراتى مۇنداق ئاساسسىز، هەتتا تەقتكىمۇ ئەرزىمەيدىغان يالا- توهمەتلەرنى قەتئىي رەت قىلىدۇ... گېزىتخانىلىرىمىز ژۇقۇرىدا تەكىتلەنگەن ئۇيغۇر زىيالىلىرى «قايماقلىرىنىڭ» ژىغىندا بەزىلەرنىڭ مەمەدانلىق بىلەن قىلغان جاۋابكەرسىزلىك، خەلقىمىز مەنپەيەتلىرىگە زىت كېلىدىغان جولۇشلىرىنى رەت قىلىدۇ»، دەپ يازغان.

نېمە دېگەن قەتئىيلىك ۋە هاكاۋۇرلۇق. ئېھتىمال، مۇنداق قەتئىي باها «يېڭى هاياتتىكى» ئايرىم شەخسلەرنىڭ كوپ ۋاقىتتىن بۇيان ژۇرگەنسىز ژۇرۇپ، ئويىغا كەلگەننى گېزىت سەهىپىسىدە بېسىشقا ئادەتلەنگەنلىگىدىندۇر. ئېھتىمال، پەقەت ئوزلىرىنى دانىشمەن دەپ هېسابلايدىغانلارنىڭ ئۇيغۇر زىيالىلىرى قايماقلىرىنىڭ كىم ئېكەنلىگىنى تېخىچە تونالمىغانلىغىدىندۇر. شۇڭا ئۇلار قايماقلىرى دېگەن سوزنى قوش تىرناق ئىچىگە ئېلىپ قويغاندۇ؟ ئۇنداقتا ق. غوجامىياروۋ، ز. سەمەدىي، ك. تالىپوۋ، ش. شاۋايېۋ، ت. توختەموۋ، ئە. هاشىروۋ، د. ئىسىيېۋ ۋە باشقىلارنى قايماق دېمەي، «يېڭى هاياتتىكى» ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئەقىل دەۋاسىنى قىلغۇچىلارنى قايماق دېيىش كېرەكمۇ؟!

دەل موشۇلارغا ئوخشاش ئەرزەن شوهرەت قوغلىشىپ، دانىشمەنلىك دەۋاسىنى قىلىشقا ئادەتلەنگەنلەر خەلقىمىزنىڭ سويۇملۇك پەرزەنىدى، ئەجايىپ ئالىم مۇرات هەمرايېۋنىمۇ، ئۇ تىرىك ۋاقتىدا، زىيالىلىرىمىز «قايماقلىرىدىن ئەمەس»، دەپ پىتنە- توهمەتلەرنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇنىڭ هاياتتىن مەزگىلسىز كوز ژۇمۇشىغا سەۋەبچى بولغان ئەمەسمىدى؟ ئەندى ئۇلار، هېچ بىر ئەيمەنمەي، پۈتكۈل ئومرىنى ئوز خەلقى ئۇچۇن، ئۇنىڭ مەنئىۋي تەرەققىياتى ئۇچۇن بېغىشلاپ كەلگەن، ئولمەس ئەسەرلىرى بىلەن سابىق س.س.ردىلا ئەمەس، بەلكى دۇنيانىڭ كوپلىگەن ئەللىرىگە تونۇلغان تالانتلىق يازغۇچىمىز، خەلقىمىز ئاقساقىلى زىيا سەمەدىيگە هاياسىزلىق بىلەن هۇجۇمغا ئوتتى. «يېڭى هايات» گېزىتىدىكىلەر مەشهۇر ئەدىبنىڭ ئاق نىيەت بىلەن: «يېڭى هاياتنىڭ» بەزىلەر هاشىر ۋاهىدىينىڭ گېزىتى، دەپ ئاتايدۇ دېگەن سوزىدىن موڭكۈپ، بۇ موتىۋەرگىمۇ توهمەتلەر پاتقىنىنى چېچىشقا ئۇرۇنماقتا. بۇ هۇجۇمنى تېخىمۇ «تەسىرلىگىرەك» قىلىش ئۇچۇن ئاهايىتى مەككارلىق بىلەن زىيالىلىرىمىزنى ئىككى ئۇركۈمگە بولۇپ، ئۇلارنى بىر- بىرىگە قارشى قويماقچى بولىدۇ.

«يېڭى هايات» تەھرىراتىنىڭ ماقالىسىدىكى «ئەينە شۇ ژىغىندا بەزى سىياسىي تەشكىلاتلار ۋە ئۇلارنىڭ ئىدىيەلىرى، شۇ جۇملىدىن «يېڭى هايات» گېزىتى نامىغا هۇجۇم قىلىنىپ...» دېگەن ئىبارىگە كەلسەك، بۇ يەردىمۇ ساختىپەزلىگى بىلەن بىزگە تونۇش بولۇپ قالغانلارنىڭ ۋۇجۇدىغا سىڭىپ كەتكەن يالغانچىلىق سېزىلىپ تۇرىدۇ. زىيالىلار ئۇچرىشىشىدا شەرقىي تۇركىستان كومىتېت ىۋە لوبنۇر ئىجرائىي كومىتېتى توغرىلىق گەپ بولمىغانلىغىنى، ئاساسەن «ئۇنات»، ئۇنىڭ رەئىسى ھ. ۋاهىدىي ۋە شۇنداقلا ئا. هېكىمبەگ توغرىلىق تەنقىدىي پىكىرلەر ئېيتىلغانلىغىنى «ئۇيغۇر ئاۋازىنىڭ» 20- فېۋرال سانىنى ئوقۇغان هەر قانداق كىشى پەرىق قىلالايدۇ. تەشكىلات بىلەن شەخسنى ئايرىۋېلىش ئۇچۇن ئۇنچىۋالا دانىشمەنلىك كېرەك بولماتتىغۇ! بىراق «ئۇنات» ۋە ئۇنىڭ رەئىسىنى قوغداش يولىدا جانپىدا قىلالايدىغانلارنىڭ كوزلىرى بۇ كىچىك بىر هەقىقەتنىمۇ كورەلمەپتۇ. مەسىلەكداشقا سادىقلىق شۇنداق بولىدىكەندە!

ئەندى «يېڭى هاياتنىڭ» هاشىر ۋاهىدىي گېزىتىغا ئايلىنىپ قالغانلىغىنى موشۇ گېزىت سەهىپىسىدە زىيالىلار ئۇچرىشىشىدا ئېيتىلغان پىكىرلەرگە قارشى ئۇيۇشتۇرۇلغان خەتلەرنىڭ ئوزلىرىلا ئىسپاتلايدۇ. چۇنكى بۇ خەتلەر مۇئەللىپلىرىنىڭ بېسىم كوپچىلىگى «ئۇنات»نىڭ، ئۇنىڭ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى ئېكەنلىگى سىر ئەمەس.

يەنە بىر مىسال كەلتۈرەيلى. 1991- ژىلى 5- نويابردا يەنە شۇ «يېڭى هاياتتا» «پائالىيىتىنى باشلىدى» دېگەن سەرلەۋهە ئاستىدا كولەملىك بىر ماقاله بېسىلغانلىغى بەلكى گېزىتخانىلار يادىدا بولسا كېرەك. ئۇنىڭدا ئۇيغۇرستان ئازاتلىق تەشكىلاتى توغرىلىق تەپسىلىي گەپ بولىدۇ. باشتىن- ئاياق كوچا پارىڭى بىلەن يالغانچىلىق، دوق بىلەن ئويدۇرما تولۇپ- تاشقان بۇ ماتېريالنىڭ مۇئەللىپى سۈپىتىدە هازىرغىچە هېچ يەردە موجۇت بولمىغان، «يېڭى هايات» «كەشپىياتچىلىرى» تەرىپىدىن ئوياپ چىقىرىلغان «ۋوستوك- پرېسس» دېگەن ئىمزا قويۇلغان. شۇنداقلا بۇ ماقالىدا: «...بىيىل 3 -ئاپرېلدىن ئېتىبارەن، يەنى قازاقىستان كىس ج ئەدىلىيە مىنىسترلىگى تەرىپىدىن ئۇيغۇرلار زېچ ياشايدىغان 4 جۇمهۇرىيەت- قازاقىستان، ئوزبەكىستان، قىرغىزىستان ۋە تۈركمەنىستان بويىچە تەشكىلات قۇرۇشقا رۇخسەت ئېلىپ، ئوزىنى تىزىمغا ئالدۇردى»، دېيىلگەن. بۇ سوزلەرنىڭ يالغان ئېكەنلىگى، «ئۇنات»نىڭ هېلى بولسىمۇ رويخەتكە ئېلىنمىغانلىغى هەممىگە مەلۇم. «ئەزالىرىم بەش مىڭغا يەتتى» دېگەن سوزلەرنىڭ كوز بويامچىلىق ئېكەنلىگىمۇ «ئۇيغۇر ئاۋازىدا» بېسىلغان قازاقىستان جۇمهۇرىيىتى ئەدىلىيە مىنىسترىنىڭ ئورۇنباسارى م. ئۇزىبكوۋنىڭ ئىنتېرۋيۇسىدىن مەلۇم بولۇپ قالدى. مۇنداق ساختىپەزلىك كىمگە نېمە ئۈچۇن كېرەك بولۇپ قالغان؟ جاۋاپ بىرلا: هاشىر ۋاهىدىي ئاۋازىغا ئايلىنىپ قالغان «يېڭى هاياتتىكى» ئايرىم ساختىپەزلەرگە «ئۇنات»قا خەلقىنى ئىشەندۈرۈش ئۇچۇن كېرەك بولغان، خالاس.

«ئۇنات» رەهبەرلىرى ۋە ئۇنىڭ مەتبۇئات ۋاستىسى بولۇپ قالغان «يېڭى هاياتتىكى» ئايرىم شەخسلەر خەلقىمىزنىڭ بىرلىگىنى بۇزۇش، ئۇنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقى ئەتراپىغا ئۇيۇشۇشىنى توساش، هەتتا دولەت ئېتىراپ قىلغان بۇ قانۇنىي تەشكىلاتنى يوقىتىۋېتىش ئۇچۇن هەر قانداق پاسكىنا يوللار بىلەن مېڭىشتىنمۇ قايتمىدى.

ئۇلار قېرىنداش قازاق خەلقى بىلەن ئۇيغۇرلار ئوتتۇرىسىدا «نىزا توغۇلۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش» چۇمپەردىسى ئاستىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئارىسىدا تامامەن موجۇت بولمىغان «ئاۋتونومىيە» مەسىلىسىنى ئويدىن چىقىرىپ، ئىتتىپاقنى ئۇنىڭ تەشەببۇسكارى قىلىپ كورسەتمەكچى بولدى. «يېڭى هاياتنىڭ» بىيىل 10- ئاپرېل سانىغا «ئالماتى ئاقشامى» گېزىتىدىن كوچىرىپ بېسىلغان «قەهرىمانلارنىڭ تاماسى نېمە؟» دەپ ئاتىلىدىغان ماقاله بۇنىڭ روشەن مىسالىدۇر. قازاق گېزىتى ئۇچۇن ئوزىمىزنىڭ ئىچىدىن چىققانلار ئۇيۇشتۇرۇپ بەرگەن بۇ ماقاله ئۇنىڭ غايىۋانە مۇئەللىپلىرى كۈتكەن نەتىجىنى بەرمەيدۇ. يەنى ئىككى قېرىنداش خەلقنىڭ بۇزۇلماس دوستلۇغىغا شەك كەلتۈرەلمەيدۇ، چۇنكى «يالغانچىنىڭ قۇيرىغى بىر تۇتام» ئېكەنلىگى قازاق قېرىنداشلارغىمۇ ياخشى مەلۇم.

خەلقىمىزدە «سىزىگى بار سەكرەيدۇ...» دېگەن تەمسىل بار. «يېڭى هاياتنىڭ» 17 ئاپرېل سانىدا بېسىلغان ئەكبەرجان باۋدىنوۋ باشلىق بىر توپ كىشىلەرنىڭ بىشكېكتىن يازغان «ئوچۇق خېتىدىكى»: «ئەگەر بىر تۈركۈم ئاتالمىش زىيالىلارنىڭ هەرىكەتلىرى بىلەن گېزىت رەهبەرلىرى («يېڭى هاياتنى» دېمەكچى) ئوزگەرتىلىدىكەن، ئۇنىڭ تەسىس قىلغۇچىسى- قازاقىستان مىنىسترلار كابىنېتى، هەتتا پرېزىدىنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋقا بىزنىڭ ئەرزىمىز يېتىپ بارىدىغانلىغىنى ئۇچۇق ئىزهار قىلىمىز»، دېگەن جۇملىنى ئوقۇغاندا خەلق دانىشمەنلىگىنى يەنە بىر قېتىم ئەسكە ئالماي بولمايدۇ.

بۇ نېمە؟ ئەندىشىمۇ، پوپوزىمۇ؟ ئۇلار نېمىدىن ئەنسىرەپ، كىمگە پوپوزا قىلماقچى؟ تېخى يېقىندىلا، يەنى 27-مارتتا «يېڭى هايات» ژۇقۇرىدا تىلغا ئېلىنغان گېزىتخانىلارغا مۇراجىئەتتە «ئېشىك هالال بولسا، تورت كوچىدا يە»، دەپ مەمەدانلىق بىلەن كوكسىگە ئۇرمىغانمىدى؟ بىشكېكتىكى «ئۇنات»نىڭ رەئىسى ئەكبەرجان باۋدىنوۋ «يېڭى هاياتنىڭ هازىرقى رەهبەرلىرىدىن ئايرىلىپ قالىمىزمىكىن دېگەن ئەندىشىگە نېمە ئۈچۇن چۈشۈپ قالىدىكىن؟ تېخى يېقىندىلا كىملەرنىڭ ئورنىدىن ئېلىپ، ئۇلارنىڭ ئورنىغا ئوز ئادەملىرىنى قويۇش توغرىلىق جامائەتچىلىك ئارىسىدا ئوسەك تارقىتىپ ژۇرگەنلەر ئەينە شۇ «ئۇنات» ئادەملىرى ئەمەسمىدى؟ ئەندى ئۇلارغا نېمە بولدىكىن؟ بۇ سىر ئوخشايدۇ. بىز بۇ سىرلارنى يېشىشنى ئىغۋاگەرلەرنىڭ ئوزلىرىگە قالدۇرايلى. ئۇلار مۇنداق ئىشلارغا ماهىر. ئۇنىڭغا هەيران بولۇشنىڭ هاجىتى يوق.

بىزنى هەيرانلىققا سېلىۋاتقىنى باشقا نەرسە- «يېڭى هاياتتا» بېسىلىۋاتقان خەتلەرنىڭ يېزىلىش ستىلىنىڭ، تەلەپپۇزنىڭ بىر- بىرىگە قەۋەتلا ئوخشاپ كېتىدىغانلىغى، ئۇلارنىڭ ئىنتايىن چاپسانلىق بىلەن گېزىت سەهىپىسىدىن ئورۇن ئېلىۋاتقانلىغى. بۇنىڭ ئوزى خەتلەرنىڭ بىر مەركەزدىن تارقىلىپ، يەنە شۇ مەركەزگە توپلىنىۋاتامدىكىن دېگەن پەرەز پەيدا

(ئاخىرى 4- بەتتە)

«ئۇيىنىڭ مۇڭگۇزىگە ئۇرساڭ...»

دا قىلماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. ئەپسۇسكى، بۇنى ئۇيۇشتۇرۇۋاتقانلار مۇنداق «تەشكىلات چىلىقنىڭ» ئوتمۇشتە ئەتىجە بەرگەندەك مېۋە بېرەلمەسلىگىنى بىلمەي، نۇز ئادەتلىرى بويىچە ئىش قىلماقتا. نە چارە! رۇسلار «دوكنى گور تۇزەيدۇ»، دەپ بېكار ئېيتمىغاندە.

«يېڭى ھايات» رەھبەرلىرىنىڭ نۇز گېزىتى سەھىپىلىرىدە «بىز ئۇمۇمىي خەلقنىڭ گېزىتى»، «قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتىنىڭ نورگىنى» دېگىنى راست بولسا، نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ سەھىپىلىرىدە قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئەدلىيە مىنىستىرىنىڭ نورۇنباسارى م. نۇربېكوۋنىڭ «ئۇئات‌نىڭ» رويخەتتىن ئوتمىگەنلىگى توغرىلىق ئىنتېرۇيۇسى بېسىلماي، رويخەتتىن ئوتمىگەن، قازاقستان ھوكۇمىتى ئېتىراپ قىلمىغان «ئۇئات‌نىڭ» ماتېرىياللىرى ئۇزۇلمەي بېسىلىدۇ؟ مۇنداق سوئالىلار كوپ.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ تەھىرىراتى «يېڭى ھايات»تىكى ئايرىم شەخسلەرنىڭ باش - باشتاقلىغىنى ژۇگەنلەش، ئۇنى تام گېزىتى ھالىتىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش ھەققىدە گېزىت جان كويەرلىرىدىن نۇرغۇن قېتىم پىكىر- ئا ئۇرۇغىنى چېچىشقا رەسمەن كىرىشتى. تىرى.

مانا شۇ كۆلاشقا «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ تەھىرىراتى مىڭلىغان مۇشتىرىلار ئالدىدىكى جاۋابكارلىقنى ھىس قىلىپ، نۇز مەۋقەسىنى بىلدۇرۇشكە مەجبۇر بولماقتا. «يېڭى ھايات» كەسپداشلارنىڭ بۇنىڭدىن توغرا خۇلاسە چىقىرىشىنى ئۈمۈت قىلىمىز. ئەگەر بۇنىڭدىن يەنىلا بىزگە كەسپداش بولمىغان كىملەرنىڭدۇر «ئۇيغۇر تىلىنى ئۇگىنىش سىنىپلىرى ئېچىلدى. ئىككى ئۇيغۇر پەرزەندى ئانقارا ۋە ئىستامبۇل شەھىرىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلدى. قىرغىزستان ئۇنىۋېرسىتېتى بەلەن تۇزۇلگەن شەرتنامە بويىچە ئۇيغۇرستاننىڭ غۇلجا، ئۇرۇمچى شەھەرلىرىدىن ۋە تۇركىيەنىڭ ئىستامبۇل شەھىرىدىن ئوقۇشقا كەلگەن ئون نەپەر ياش مەزكۇر ئونىۋېرسىتېت دەرگاھىدا بىلىم ئېلىشقا مۇيەسسەر بولالىدى.

ئوتكەن ژىلى ئوش ۋىلايىتىدە يۇز بەرگەن يەر تەۋرەش ۋە سۇ ئاپىتى مۇناسىۋىتى بىلەن زەرداپ چەككەن قېرىنداشلارغا خەلقىمىزنىڭ ئوز ئىختىيارى بىلەن توپلىغان 55 مىڭ سوم ئىئانە ئاقچىسىنى «ئىتتىپاق» تەرىپىدىن مەخسۇس بەلگۈلەنگەن كىشىلەر تەرىپىدىن ئايەت يۇز بەرگەن ئورۇنلارغا ئاپىرىپ، ئائىلىلەرگە تارقىتىپ بەرگەن. شۇنداقلا، «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ خەلىققە مۇراجىئەتىگە بېنائەن جۇمھۇرىيىتىمىزدە ياشىغۇچى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئوز قىزغىنلىغى بىلەن ئىئانە قىلىپ، رېداكسىيەگە بېۋاسىتە تاپشۇرغىنىدىن باشقا پەقەت «ئىتتىپاق»قا تاپشۇرغان 200 مىڭ سومدىن ئوشۇق ئاقچىسى ۋاقىتىدا يەتكۈزۈپ بېرىلدى.

پلېنۇمدا شۇنداقلا بىيىل 27- مارت كۈنى بىشكېك شەھىرىدىكى بىر تۇركۇم كىشىلەر تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان ئارەسمى ژىغىن ۋە ئابلىز مەمەتباقىيېۋنىڭ مىللەتلەر ئوتتۇرىسىغا بولگۇنچىلىك سېلىش پائالىيىتىگە قارشى ئەخبارات تىگشالدى.

خۇلاسلاپ ئېيتقاندا، قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك تەشكىلاتى- «ئىتتىپاق»نىڭ قىلغانلىرىدىن قىلىدىغان ئىشلىرى كوپ، ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم مەسىلىلەر تېخى ئالدىدا تۇرۇپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەزكۇر پلېنۇمدا «ئىتتىپاق» ئوزىنىڭ تەرىكىۋىدىكى ئوتتۇز بەش ھەيئەت ئەزاسى ۋە ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ ژىگىرمە بەش نەپەر ھەيئەت ئەزاسىنىڭ ئاكتىۋ كۈچ چىقىرىشى بىلەن كەڭ دائىرىلىك ۋەزىپىلەرنى كەلگۈسىدىمۇ مۇۋاپىقىيەتلىك ئەمەلگە ئاشۇرۇش پىلانلىرى ھەققىدە تېگىشلىك توختام ۋە قارارلار قوبۇل قىلىندى.

سابىت ھاپىزى.

بىشكېك شەھىرى.

«ئىتتىپاقنىڭ» ھېساۋات ژىغىنى

يېقىندا قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرى جۇمھۇرىيەتلىك «ئىتتىپاقنىڭ» ھەيئەت ئەزالىرى ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى ئاقساقاللار كېڭىشى ھەيئەت ئەزالىرى، شۇنداقلا ئىتتىپاقنىڭ بىشكېك شەھىرىدىكى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئۇيغۇرلار زىچ جايلاشقان ناھىيە مەھەللىرىدە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان يەرلىك تەشكىلات باشلىقلىرىنىڭ قاتنىششى بەلەن ئىككىنچى نوۋەتلىك پلېنومى ئوتكۈزۈلدى.

پلېنۇمدا ئىتتىپاق جەمىيىتى رەئىسى قىرغىزستان خەلق دېپۇتاتى نۇرمەھەممەت كەنجىيېۋ ۋە مۇئاۋىن رەئىس ئىزامىدىن سېمەتوۋلارنىڭ ئىككىنچى قۇرۇلتايىدىن كېيىنكى پائالىيەتلىرى ھەققىدىكى ئەخباراتلىرى تىڭشالدى.

قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك ئىتتىپاقى بۇگۇنگە قەدەر ئوزىنىڭ تىكلىنىش جەريانىنى بېسىپ ئوتتى. بۇ ۋاقىت ئىچىدە جۇمھۇرىيەتتىكى ئىجتىمائىي، سىياسىي ھايىتقا پائال قاتنىشىپ، قىرغىزستاندىكى مەۋجۇت دولەت ھاكىمىيەت ئورگانلىرى ۋە بارلىق جەمىيەت تەشكىلاتلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىنىڭ كۈن ساناپ قويۇقلىشىشى ئەتىجىسىدە قىرغىزستاندا ياشاۋاتقان قىرىق مىڭدىن ئوشۇق ئۇيغۇر ئاھالىسىگە ئېگىدارچىلىق قىلالايدىغان رەسمىي تەشكىلات سۈپىتىدە تونۇلۇش ئىقتىدارىغا ئېگە بولدى. بولۇپمۇ بۇگۇنكى كۈندە مەزكۇر ئىتتىپاقنىڭ قىرغىزستان پېرىزىدېنتى ئەسقەر ئاقايېۋ ۋە باشقىمۇ كوپلىگەن رەھبەرلەرنىڭ ھورمەت بىلەن تىلغا ئېلىش دەرىجىسىگە يېتىشى خەلقىمىزنىڭ چوڭ ئۇتۇغى بولۇشى بىلەن ئۇقارقى سوزىمىزنىڭ توچۇق ئىسپاتىدۇر.

جۇمھۇرىيىتىمىزدە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان خارىجى دولەتلەرنىڭ ۋاكالەتخانىلىرى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۇزلۇكسىز يولغا قويۇشى ئەتىجىسىدە خەلقىمىزنىڭ ئىستىقلالىيىتى يولىدا مۇقەددەس ئانا ۋەتەننىڭ غەم- قايغۇسى بىلەن ياشاۋاتقان بۇ ئىتتىپاق موشۇ كۈنلەردە چەت ئەللىك قېرىنداشلارنىڭ ئالاھىدە دىققەت ئېتىۋار نۇقتىسىغا ئايلىنىپ قېلىۋاتقانلىغىنىڭ ئوزى تەسادىپى ئەمەس، ئەلۋەتتە.

مەزكۇر «ئىتتىپاق» ئامېرىكا، تۇركىيە، ئىراننىڭ ئەلچىخانىلىرى ۋە باشقىمۇ بىر قانچە خەلق ئارا تەشكىلاتلار بىلەن يېقىندىن مۇناسىۋەت باغلاپلا قالماي، ئاقىش‌نىڭ ئىلگەركى پېرىزىدېنتى بۇشنىڭ قىرغىزستاندا بولغان مەسلىھەتچىسى شۇنداقلا ياۋروپىدىكى بېخەتەرلىكنى ساقلاش كېڭىشىنىڭ ۋەكىللىرى ھەم ئامېرىكا، ياپونىيە، نورۋېگىيەنىڭ ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرى، رادىيو ۋە تېلېۋىدېنىي ژۇرنالىستلىرى بىلەن سىياسىي ئەھمىيەتلىك ئۇچرىشىشلار ئوتكۈزۈشنى قولغا كەلتۈردى. بۇ كۈنلەردە تۇركىيە، گېرمانىيە، شۋېتسارىيە، پاكىستان، ئامېرىكا، ئاۋىستىرالىيە، سەئۇدىيە ئەرەبىستىنىڭ مەملىكەتلىرىدە، مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرخەلقىنىڭ ئىنقىلابىي ئەۋلادلىرى جۇمھۇرىيەتتىكى تېگىشلىك سىياسىي تەشكىلاتلار بىلەن مۇستەھكەم ئالاقىدا بولۇپ كەلمەكتە.

شۇنىڭ بىلەن بىللە قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ جەمىيەتلىك تەشكىلاتى- «ئىتتىپاق»نىڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىدىن بىرى جۇمھۇرىيەتتە يولغا قويۇلغان توغرى مىللىي سىياسەتنىڭ يېتەكچىلىگىدە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ دوستلۇق- ئىناقلىغىنى مۇستەھكەملەشتىن ئىبارەت. شۇ مەخسەتتە 1992- ژىلى ئاپرېل ئېيىدا بىشكېك شەھىرىنىڭ ئالامىدىن ناھىيەسىدە يۇز بەرگەن بىر تۇركۇم ئۇتىسۇرلەرنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقىغا زىددىيەت تۇغدۇرىدىغان قانۇنسىز ھەرىكەتلىرىگە قارشى مۇناسىۋەتلىك قانۇنى ئورۇنلار بىلەن بىرلىكتە ئوز ۋاقتىدا چارە- تەدبىرلەر كوردى.

قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك ئىتتىپاقى قانۇنى رويخەتتىن ئوتكەندىن كېيىن ئوزىنىڭ تەشكىلىي ئىشلار بويىچە پائالىيىتىنى كەڭ دائىرىدە تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئىمكانىيىتىگە ئېگە بولماقتا. بىشكېك شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئۇيغۇر ئاھالىسى زىچ جايلاشقان مەھەللىلەردە، ئوش ۋە جالالاباد ۋىلايىتى، قارابالتا شەھىرى، ئىسسىق ئاتا ناھىيەسى، ئىسسىق‌كول ۋىلايىتىنىڭ ئۇيغۇرلار ياشايدىغان جايلىرىدا «ئىتتىپاقنىڭ» يەرلىك تەشكىلاتلىرى قىزغىن ئىش ئېلىپ بارماقتا.

«ئىتتىپاق»نىڭ ئوزىنى ئوزى‌ھىمايە قىلغۇچى سىياسى ھەرىكەت بولۇپ، بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ئىنسان ھوقۇقى ھەققىدىكى دېكلاراتسىيەسىنىڭ پرىنسىپلىرى ۋە مۇستەقىل قىرغىزستان دولىتىنىڭ ئاساسى قانۇنىدا بەلگۈلەنگەن ئىنسان ھوقۇقى ۋە ئەركىنلىگى ھەققىدىكى‌پرىنسىپلاردىن كېلىپ چىقىدىغان مۇئەممالارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن پۇختا ئارىلىنى ئىختىيارى بىرلەشتۈرىدۇ. شۇ سەۋەپلىك ئۇنىڭ ۋەزىپىلىرى مەزكۇر جۇمھۇرىيەتتە ياشايدىغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قېدىمىي مىللىي ئۇرپى- ئادەت ۋە ياخشى ئەنئەنىلىرىنى تىكلەش، ئوزلىرىنىڭ ئەدەبىياتىنى، سەنئىتىنى ۋە مەدەنىيىتىنى رىۋاجلاندۇرۇش، ئوز مىللىي تارىخىنى ئۇگىنىش، ياش ئەۋلادنى ئوز ئانا تىلىدا ئوقۇتۇشنىڭ چارە- تەدبىرلىرىنى كورۇش، توي- توكۈن، ئەزىر- چىراق ۋە دىنى ئېتىقات ۋە باشقىمۇ ئەنئەنىلىرىمىزنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش قاتارلىق شەرەپلىك ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر.

«ئىتتىپاق» دەسلەپ ۋۇجۇتقا كەلگەندە بەلگۈلۈك ئورنىمۇ بولمىغان ئىدى. كېيىنرەك ئىككى خانىلىق ئىش بولمىسىگە ئېگە بولدى. بۇ بولمىلەردە چاقىرىق قەغەزلىرىنى تەرجىمە قىلىدىغان ۋە قانۇنى رەسمىيەتلەشتۈرىدىغان بولۇم ئىشقا قوشۇلدى. دېمەك، بۇ بولۇم «ئىتتىپاقنىڭ» ئىختىسادىي مەسىلىسىنى مۇۋاپىق ھەل قىلىشتا ئاساسى رول ئوينىدى. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككى بولمىلىك ئىدارە ۋە چاقىرىق بىۋرۇسى ئۈچۈن 60مىڭ سوملۇق جىھاز مۇلكىلىرىنى سېتىۋالدى.

ئوتكەن ژىلنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ ھەر بىر مىللەتنىڭ مەدەنىيەت مەركەزلىرى ئۇچۇن بىشكېك شەھىرىنىڭ مەركىزى مەيدانى يېنىدىكى ئىككى قەۋەتلىك تارىخ مۇزېيى بوشۇتۇلۇپ بېرىلدى. ئۇيغۇرلارنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك مەركىزى- «ئىتتىپاق»قا مانا موشۇ بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋەتىدىن ئىككى بولمە ئاجرىتىلدى. «ئىتتىپاق»نىڭ تەركىۋىدە ئوتكەن ژىلدىن باشلاپ ئوزىنىڭ پائالىيەتىنى يولغا قويغان «دىيار» شىركىتى بۇ بولمىنى 250مىڭ سوملۇق زامانىۋى جىھازلار بىلەن جايدۇدى. دەرھەقىقەت، بۇ كۈنلەردە ئۇيغۇرلارنىڭ مەركىزى- «ئىتتىپاق»قا كەلگەن ھەر قانداق كىشىنى بېمالال كۈتۈۋېلىش مۇمكىنچىلىگىگە ئېگە.

ھازىر «ئىتتىپاق»نىڭ مەركىزى تەشكىلىدە بەش كىشى ماناش ئېلىپ ئىشلەۋاتماقتا. ئىتتىپاق تەرىپىدىن بىشكېك شەھىرىدىكى ژىتىم بالىلار ئويىگە، قېرىلار ئويىگە، شۇنداقلا بىر ناكا ئائىلىگە ئون مىڭ سوم، «ئىنتىزار» ۋە «خوشاللىق» ئانسامبىللىرىغا ئون مىڭ سوم ئاقچا ئاجرىتىلغان. رەسسام سابىت باباجانوۋنىڭ 50 ياشلىق تويى كەڭ دائىرىدە نىشانلاندى. بىر تۇركۇم رەسسامىلارنىڭ بىشكېك شەھىرىگە كېلىپ «مىڭ ئوي» نامىلىق ئىجادىي كورگەزمىسىنى ئۇيۇشتۇرۇشى، شۇنداقلا، ئۇرۇمچىدىن كەلگەن كېرىم ئەسىردىننىڭ رەسسامىلىق پائالىيەتلىرىگە بېغىشلانغان كورگەزمىلەر قىرغىزستان پايتەختىنىڭ مەركىزى تارىخى مۇزېيىدا بىر ئايغا يېقىن ھەر مىللەت خەلقىغە نامايىش قىلىندى.

بولۇپمۇ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدىن قىرغىزستانغا گاسترول بىلەن كەلگەن چوڭ مىقياسلىق ئوپېرا ئومىگى «ئىتتىپاق» ئوزىنىڭ بېۋاسىتە كۈچ چىقىرىشى بىلەن كۈتۈۋېلىپ، جۇمھۇرىيىتىمىزدە ئوتكۈزۈلگەن مەدەنىيەت كۈنلىرىنىڭ مۇۋاپىقىيەتلىك تولۇق ئاساس ياراتتى. قىرغىزستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى يېنىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى سېكسىيەسىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ ئېلىپ بېرىۋاتقان پائالىيىتىدە «ئىتتىپاق»نىڭ رولى ئالاھىدە. «ئىتتىپاق» تەشكىلىنىڭ ئىلتىماسى ۋە تەشەببۇسى بىلەن قىرغىزستان پەنلەر ئاكادېمىيەسى تەركىۋىدە «شىنجاڭ مۇئەممالىرىنى ئۇگىنىش» بولۇمى ئېچىلدى. مەزكۇر ئالاھىدە بولۇمگە بۇ كۈنلەردە پەلسەپە پەنلىرىنىڭ نامزادى ئەكبەرجان باۋدىنوۋ رەھبەرلىك قىلماقتا.

ئەلۋەتتە، بۇ خىلدىكى ئالىيجاناپلىق تەشەببۇس بىلەن ۋۇجۇتقا كەلگەن ئەمەلىي ئىشلارنىڭ ئەتىجىلىرى خېلە كوپ. مەسىلەن، قىرغىزستان تېلېۋىدېنىيىسىدىن دەسلەپكى قېتىم ئايدا بىر قېتىم ئۇيغۇر تىلىدا ئەخبارات بېرىش ۋە ھەپتىدە بىر قېتىم رادىيو دولقۇنلىرى ئارقىلىق ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش يولغا قويۇلدى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى ماۋارىپ ساھاسىدا دەسلەپكى ئىشلار ئېلىپ بېرىلدى. بىشكېك شەھىرىدىكى ئۇچىنچى مەكتەپتە ئۇيغۇر تىلىنى ئۇگىنىش سىنىپلىرى ئېچىلدى. ئىككى ئۇيغۇر پەرزەندى ئانقارا ۋە ئىستامبۇل شەھىرىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلدى. قىرغىزستان ئۇنىۋېرسىتېتى بەلەن تۇزۇلگەن شەرتنامە بويىچە ئۇيغۇرستاننىڭ غۇلجا، ئۇرۇمچى شەھەرلىرىدىن ۋە تۇركىيەنىڭ ئىستامبۇل شەھىرىدىن ئوقۇشقا كەلگەن ئون نەپەر ياش مەزكۇر ئونىۋېرسىتېت دەرگاھىدا بىلىم ئېلىشقا مۇيەسسەر بولالىدى.

ئوتكەن ژىلى ئوش ۋىلايىتىدە يۇز بەرگەن يەر تەۋرەش ۋە سۇ ئاپىتى مۇناسىۋىتى بىلەن زەرداپ چەككەن قېرىنداشلارغا خەلقىمىزنىڭ ئوز ئىختىيارى بىلەن توپلىغان 55 مىڭ سوم ئىئانە ئاقچىسىنى «ئىتتىپاق» تەرىپىدىن مەخسۇس بەلگۈلەنگەن كىشىلەر تەرىپىدىن ئايەت يۇز بەرگەن ئورۇنلارغا ئاپىرىپ، ئائىلىلەرگە تارقىتىپ بەرگەن. شۇنداقلا، «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ خەلىققە مۇراجىئەتىگە بېنائەن جۇمھۇرىيىتىمىزدە ياشىغۇچى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئوز قىزغىنلىغى بىلەن ئىئانە قىلىپ، رېداكسىيەگە بېۋاسىتە تاپشۇرغىنىدىن باشقا پەقەت «ئىتتىپاق»قا تاپشۇرغان 200مىڭ سومدىن ئوشۇق ئاقچىسى ۋاقىتىدا يەتكۈزۈپ بېرىلدى.

پلېنۇمدا شۇنداقلا بىيىل 27- مارت كۈنى بىشكېك شەھىرىدىكى بىر تۇركۇم كىشىلەر تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان ئارەسمى ژىغىن ۋە ئابلىز مەمەتباقىيېۋنىڭ مىللەتلەر ئوتتۇرىسىغا بولگۇنچىلىك سېلىش پائالىيىتىگە قارشى ئەخبارات تىگشالدى.

خۇلاسلاپ ئېيتقاندا، قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك تەشكىلاتى- «ئىتتىپاق»نىڭ قىلغانلىرىدىن قىلىدىغان ئىشلىرى كوپ، ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم مەسىلىلەر تېخى ئالدىدا تۇرۇپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەزكۇر پلېنۇمدا «ئىتتىپاق» ئوزىنىڭ تەرىكىۋىدىكى ئوتتۇز بەش ھەيئەت ئەزاسى ۋە ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ ژىگىرمە بەش نەپەر ھەيئەت ئەزاسىنىڭ ئاكتىۋ كۈچ چىقىرىشى بىلەن كەڭ دائىرىلىك ۋەزىپىلەرنى كەلگۈسىدىمۇ مۇۋاپىقىيەتلىك ئەمەلگە ئاشۇرۇش پىلانلىرى ھەققىدە تېگىشلىك توختام ۋە قارارلار قوبۇل قىلىندى.

سابىت ھاپىزى.

بىشكېك شەھىرى.

بىزنىڭ تۇرمۇش تەرزىمىز

هايات ئىپقىمىغا ياندىشىپ

هەر بىر خەلىقنىڭ تارىخى ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرىغا قالدۇرغان مىللىي ئۇرپى-ئادەتلىرى، ئەنئەنىلىرىگە بېۋاستە مۇناسىۋەتلىك. كوپ ئەسىرلىك تارىخىي يۇكسىلىش دەۋرلىرىنى بېسىپ ئوتكەن ئەجداتلىرىمىزمۇ خىلمۇ-خىل ئۇرپى-ئادەت، ئەنئەنىلەرنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈپ، ئۇلارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈپ، بېيىتىپ كەلگەن. دېمەك، بىزمۇ ئۇلارنىڭ مىراسخورى بولۇپ، يارىملىق ئەنئەنىلىرىمىزنى كوز قارچۇغىمىزدەك ساقلىشىمىز، جانلاندۇرۇشىمىز كېرەك.

شۇنى مەمنۇنىيەت بىلەن تەكىتلەشكە هەقلىقمىزكى، خەلقىمىز ئەزەلدىنلا مىللەت بولۇپ مۇجەسسەم شەكىللىنىپ، مىللىي ئالاهىدىلىكلىرىگە ئېگە بولغان خۇش پېئىل، مېهمانداست، كەڭ دەستخانلىق، ئاق كوڭۈل خەلىقتۇر. شۇنىڭغا يارىشا مىللىي ئەنئەنىلىرىمۇ ناهايىتى كەڭ دائىرىدە شەكىللەنگەن. ئۇلار شۇ ئالىيجاناپ خىسلەتلىرى، مىللىي غۇرۇرۇى تۇپەيلى دۇشمەنلىرى بىلەن ئەسىرلەر بويى كورەش قىلىپ، ئۇزلىرىنىڭ مىللىي ئالاهىدىلىكلىرىنى ساقلاپ كەلگەن. بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر هەتتا مىللىي ئالاهىدىلىكلەرگە قىسىم كورسىتىلگەن تۇرغۇنلۇق ۋەلىلىرىدىمۇ مىللىي ئۇرپى-ئادەتلىرىمىزنىڭ قىسمەنلىرىدىن ئايرىلىپ قالغىنىمىز بىلەن ئۇلارنىڭ ئاساسى قىسمى تۇرمۇشىمىزدىن ئورۇن ئېلىپ كەلدى. لېكىن شۇنى ئىخرار قىلىش كېرەككى، سىرتقى كۈچ تەسىرى بىلەن ئەمەس، ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنى ئۇزىمىز رەسمىيلەشكەن قىلىپىدىن بۇزۇلۇشلارغا ئۇچراتىپ، ئۇلغايتىپ كەتتۇق. ئىككى ياشنىڭ ئويلىنىش تويلىرىدا، ئولۇم-ۋەتىم، نەزىر-چىرا قىلاردا ئادەتتە ئاتا-بوۋىلىرىمىزدا بولمىغان يېڭى ئادەتلەرنى چىقىرىشقا باشلىدۇق. هەددى هېساپسىز ئىسراپچىلىق، مەنمەنلىك ئۇلغىيىپ كەتتى.

بىزنىڭ ناهىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى ئەينە شۇ يارامسىز ئادەتلەرنى تۇرمۇشىمىزدىن چىقىرىپ تاشلاش يولىدا جىددىي ئىش ئۇرگۈزۈپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ يونىلىش تە مەدەنىيەت مەركىزى يېنىدا تەشكىل قىلىنغان ئاقساقاللار كېڭىشى بىلەن ئايالار كېڭىشى ئەزالىرى ئاهالىلەر ئارىسىدا تەشۋىقات ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى. شۇنىڭ ئەتىسىدە خېلە ياخشى ئۇتۇقلارغا ئېرىشكەندەك بولدۇق، يېزا، مەهەللىدە ئۇرپى-ئادەتلىرىمىز هەققىدە جامائەت چىلىك بىلەن ئوتكۈزۈلگەن ئۇچرىشىشلاردا ئۇلار بىز تەرەپتىن ئوتتۇرغا قويۇلۇۋاتقان پىكىرلەرنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەيدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى.

هازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلار شارائىتىدا هەر خىل مەراسىملەرنىڭ ژىغىنچاق ئوتكۈزۈشكە قارىتىلغان تەشەببۇسىمىزنى بۇ كۈنلەردە ناهىيەمىزدىكى كوپچىلىك قوللاۋاتقانلىغىنىڭ ئەمەلىي ئىپادىسى نامايان بولماقتا. ئۇنىڭ ئۈچۈن هەر بىر يۇرتتىكى ژىگىت باشلىرى بىزگە يار-يولەك بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. يۇرتداشلىرى ئوزلىرى سايلىغان شۇ ژىگىت باشلىرىنىڭ ئوز مەهەللىلىرىدە بولىدىغان رەسمىي-يۇسۇنلىرىمىزنى تەرتىپكە سېلىش ۋە ئۇلارنى نازارەت قىلىش ئىشلىرى ياخشى قېلىپلاشتۇرۇلدى. قىسقىسى شۇ مەهەللە جامائەتچىلىگى ژىگىت بېشىنىڭ هوكۇمىگە قەتئىي رەيە قىلىپ، ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىغا قويۇلدى.

شۇندىمۇ بەش بارماق بىردەك بولمىغىنىدەك ئۇمۇمىي تەرتىپكە بېقىنماي، ئوزىنى كورسىتىشكە هەۋەسلىنىپ، ئوزلىرى خالىغىنىچە مەنمەنلىك قىلىپ ئىش قىلىدىغان كىشىلەرمۇ ئارىمىزدا يوق ئەمەس، ئوڭدىن-سولدىن تاپقان قولىدىكى ئاز-تولا دۇنياسىنى چېچىش ئۇسۇلى بىلەن خەلىق هورمىتىگە بولۇنۇشنى ئارمان قىلىدىغان چالا كورەڭ ۋە نادان ئادەملەر بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىش بىزگە قىيىنغا چۈشۈۋاتىدۇ. ئۇنداقلار جامائەتچىلىكتە ئۇمۇمىي قېلىپلىشىشقا ئوتۇۋاتقان قائىدە-تەرتىپلىرىمىزدىن چەتنىمەسلىك هەققىدە پىكىر ئېيتساڭ، پۇلنى مەن تاپقان، ئۇنى قانداق خراجەت قىلسام، ئوزەمنىڭ ئىختىيارى دېگەن قوپاللىقلار بىلەن بىسكىنى قاقىدۇ. راست، دۇنيا ژىققان ئادەم ئۇنى ئېمە قىلىمەن دېسە ئوزىنىڭ ئەركى، لېكىن ئۇ يالغۇز چولدە ئەمەس، خەلىق بىلەن بىللە يۇرت ئىچىدە ياشايدىغۇ. شۇنداق بولغاندىن كېيىن پۇتكۈل يۇرت قوللاپ-قۇۋۋەتلەۋاتقان ئىشلارغا تەكەببۇرلۇق بىلەن قارىشى بولۇش ئىنسانچىلىق ئەمەس. دۇنياسىنى چېچىپ ئوزىنى كورسىتىش ئارقىلىقلا خەلىقنىڭ هورمىتىگە ئېگە بولىمەن دەپ ئويلاش ئۇ هاماقەتلىك تۇر. ئەكسىنچە پەقەت هەقىقىي ئىنسانىي خىسلەتكە ئېگە بولغان كىشىلەرلا ئوز-ئوزىدىن خەلىق قەلبىنىڭ توردىن ئورۇن ئالىدىغان بولىدۇ. شۇنداق ئېكەن ئەشۇ خىل كىشىلەر خەلقىمىزنىڭ «ئەلگە كىرسەڭ-ئېلىڭچە، سۇغا كىرسەڭ-بېلىڭچە» دېگەن دانا سوزىنى ئەستە تۇتسا بولاتتى.

جامائەتچىلىك ئارىسىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىشلىرىمىزنىڭ ئەتىجىدارلىق بولۇشى ياكى ئۇنىڭ كوڭۈلدىكىدەك ئەمەلگە ئاشمايۋاتقانلىغى ئاساسى جەهەتتىن شۇ جايلاردىكى يۇرت موتىۋەرلىرى، كېڭەش ئورگانلىرى، ژىگىت باشلىرىنىڭ ۋە ئىلغار پىكىرلىك كىشىلەرنىڭ كەڭ ئامىمغا قانچىلىك مىقدارىدا تەسىر كورسىتەلىشىگە باغلىق بولۇۋاتىدۇ.

مىللىي ئۇرپى-ئادەتلىرىمىزنى قەدىرلەپ، ئۇلارنى يېڭىچە جانلاندۇرۇشتا بارلىغىمىز قېلىپلاشقان بىر ئىزغا چۈشۈپ ئىش ئېلىپ بارساق، ئۇر ئۈستىگە نۇر بولار ئېدى. بۇ خۇسۇسىدا تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ، ئوز پىكىر-مۇلاهىزىلىرىمىز بىلەن ئىرتاقلىشىشىمىز تەلەپ قىلىنىدۇ.

مەخسۇت قاسىمىي،

ناهىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى يېنىدىكى ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى.

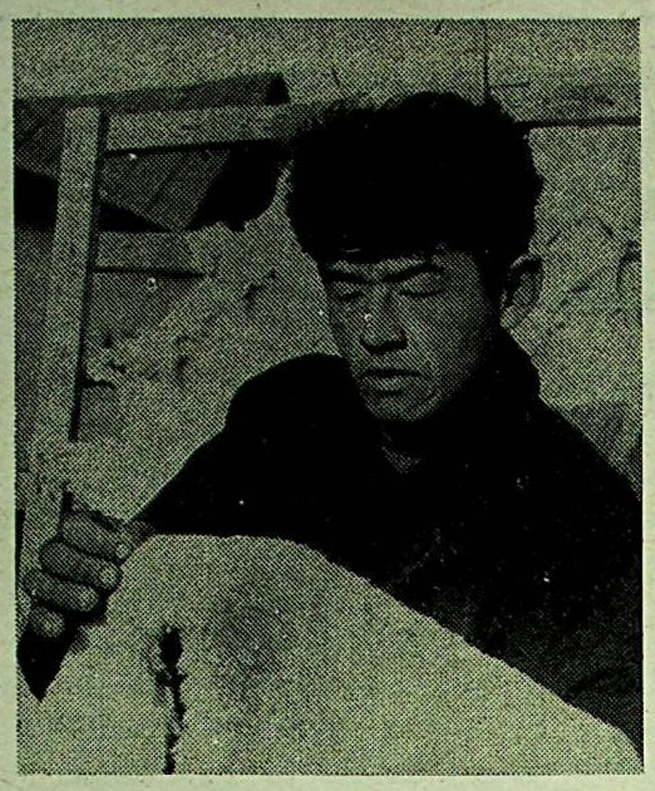

ئۇيغۇر ناهىيەسى. «ئەمگەك» كولخوزىدا تەشكىل قىلىنغان تېرە ئەيلەش ئىشخانىسى ئوتكەن ژىلى ئېچىلغان ئېدى. ئىشخانا موشۇ ئوتكەن ۋاقىت ئىچىدە 10 مىڭدىن ئوشۇق تېرە ئەيلەپ، دولەتكە ئوتكۈزدى.

سۈرەتلەردە: ئىشخانا باشلىغى ئەمىردىن ئەكبەروۋ بىلەن تېرە ئەيلىگۈچى ئۇسەن ئىمرەمزىيېۋلار ئىش ئۈستىدە.

ر. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

هاراق مەكروهدۇر

هاراقكەشلىك ئادەمنى روهى جەهەتتىن كاردىن چىقىرىدىغان، ئەقلىنى سۇسلاشتۇرىدىغان، ئادەمگەرچىلىكتىن چىقىرىپ، ئابرويسىزلاندۇرىدىغان، ئۇ مۇمىن هەم جىسمانى، هەم روهى جەهەتتىن ئورنىغا كەلتۈرۈپ بولمايدىغان زىيانلارنى كەلتۈرىدىغان، هەتتا ئىسلامدىمۇ قارىلانغان گۇناهلارنىڭ بىرىدۇر.

هاراق زامانىۋي تىبابەتچىلىكتە دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. خۇددي دورا بىلەن داۋالىغاندا، مەلۇم مىقدار دا، مەلۇم ۋاقىت ئىچىش تەۋسىيە قىلىنغاندەك، هاراقمۇ مەلۇم ۋاقىت، مەلۇم مىقدارىدا ئىچىلىش بۇيرىلىدۇ.

بىزگە ياخشى ئايانكى، بەدەن قۇرۇلۇشى هەممە ئادەملەرنىڭ بىر خىل بولغىنى بىلەن مىجەزى زادىلا بىر بىرىگە ئوخشىمايدۇ. مەسىلەن، بىر ئادەم قۇرۇق-ئىسسىق ياكى قۇرۇق-سوغ مىجەزلىك كەلسە، يەنە بىرى هول-سوغ ياكى هول-ئىسسىق كېلىدۇ. يەنە بىرلىرى بولسا، موتىدىل ياكى ئارىلاش مىجەزلىك بولىدۇ. خەلىق تىبابەتچىلىگىنىڭ تارىخىي تەجرىبىلىرى بۇ پىكىرنى ئاللىقاچان تەسىقلىگەن. هازىرقى زامان تىبابەتچىلىگىنىڭ خەلىق تىبابەتچىلىگىدىن ئارقىدا قېلىپ، ئابرويسىزلىنىۋاتقانلىغى هەم خۇددي ژۇقارقى خۇسۇسىيەتلەردىن پايدىلانماسلىغى تۇپەيلىدىن بولماقتا.

هاراق ئوزىنىڭ ئۇمۇمىي زىيانلىق ئەرسە ئېكەنلىگىگە قارىماي، بىرىگە ئاز، ئىككىنچىسىگە كوپ، بىرىگە ئاستا ۋە ئىككىنچىسىگە تېز زىيان يەتكۈزىدۇ. ئەلۋەتتە، ئۇ ئوزىنىڭ هالاكەتلىك خۇسۇسىيىتىنى دەرهال كورسەتمەيدۇ. ئۇنى ئىچكەن ئادەم ئالدى بىلەن كەيپىياتىنىڭ ئوسكەنلىگىنى، خۇش بولۇۋاتقانلىغىنى هىس قىلىدۇ. ئىچىش يەنە داۋام قىلغاندىن كېيىن بولسا، ئىچكەن ئادەم هېچ نەرسىدىن قورقمايدىغان، قارام، باتۇر بولۇپ قالىدۇ. مانا موشۇنداق كەيپىياتقا ئالدانغان ئادەم هاراقنى داۋام قىلىق ئىچىدىغان بولۇپ قالىدۇدە، هەتتا باشقىلارنى ئىچكۈزۈشكە، ئىچمىگەنلەرنى يامان كورۈشكە، ئىچىشنىڭ زىيانلىق ئېكەنلىگى هەققىدە نەسىهەت قىلغانلارنى بولسا دۇشمەن كورۈشكە باشلايدۇ.

ئەسلىدە هاراق قۇرۇق-ئىسسىق كاتىگورىيەگە مەنسۇپ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ قۇرۇق-ئىسسىق مىجەزلىك ئادەتلەرگە باشقا مىجەزدىكى ئادەملەرگە قارىغاندا كوپرەك زىيان يەتكۈزىدۇ. قۇرۇق ياكى هول-سوغاق مىجەزلىك ئادەملەرگە ياققاندەك قىلىغان بىلەن، بەرى بىر ئاخىرقى هېساپتا ئۇلارنىمۇ كاردىن چىقىرىدۇ. بۇ يەردىكى پەرىق ژۇقۇرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، بىرىگە كۈچلۈك، بىرىگە كۈچسىز تەسىر قىلىشىدا. شۇڭلاشقا ئالدى بىلەن موشۇ ئىككى خىل مىجەزلىك ئادەملەرگە سەلبى تەسىرى كۈچلۈك بولۇشىنى ئەسلىتىپ قويغان ماقۇل ئېيتايلۇق، قۇرۇق مىجەزلىك ئادەملەر هاراق ئىچكەندە رەڭگى قاتتىق تاتىرىش، قايتۇرۇش، بىر قانچە ۋاقىتقىچە ئىشتىهاسى بۇزۇلۇش، تەلمى گەز باغلاش ئوخشاش ئوڭۇشسىزلىقلارغا مۇپتىلا بولىدۇ. شۇنىڭغا يارىشا هەر خىل مىجەزلىك كىشىلەرنىڭ مەس بولۇش جەريانىمۇ هەر خىل بولىدۇ. مەسىلەن، بىرلىرى مەس بولسا مۇ خاتىرىسىنى يوقاتمايدۇ، باشتىنمۇ، ئاياقتىنمۇ كەتمەيدۇ. مۇنداق ئادەملەر سوزلەيدۇ، ماڭىدۇ. ئاممىا ئىچكىي جەهەتتىن قىينىلىدۇ. هەتتا ئەتسىمۇ قىينىلىپ ژۇرىدۇ. ئىككىنچىسى بىر خىللىرى بولسا، خاتىرىسىنى يوقىتىپ، ئەتىسى قىلغان-ئەتكەنلىرىنى بىلمەيدۇ، ئۇچىنچى بىر خىللىرى بولسا، پۈتۈن كاردىن چىقىپ، ژىقىلسا قوپالمايدۇ، قوپسا ماڭالمايدۇ.

مانا شۇ ئۇچ خىل مەس بولىدىغانلار ئۇچ خىل خاراكتېرلىق بولىدۇ.

1. هۇجۇمكار خاراكتېردىكىلەر-بۇلار سوقۇشقاق، يانغاق، قىزىققان ۋە ئوكتەم كېلىدۇ.

2. ئادالەتلىك خاراكتېردىكىلەر-ئوزىدىن باشقىلارنىڭ موجۇتلىغىنى ئىقرار قىلىپ، هەممىنىڭ ئادالەتلىك بولۇشىنى خالايدۇ. هېچ كىمگە بوزەك بولمايدۇ ۋە هېچ كىمنىمۇ بوزەك قىلمايدۇ.

3. بوزەك خاراكتېردىكىلەر-بۇلار ئوزىدىن ئاۋال باشقىلارنى هېساپقا ئالىدۇ. مىجەزى ئېغىر بولۇپ، هەممە يەردە بىچارە بوزەك بولىدۇ. هۇجۇمكار خاراكتېردىكى كىشىلەر بولمىغاندا ئۇلار ئەڭ ياخشى خاراكتېرلىق ئادەملەر بولغان بولار ئېدى.

مانا شۇ ئۇچ خىل خاراكتېرلىق ئادەملەر ئۇچ هالەتتە مەس بولىدۇ. خۇللاس، ژۇقۇرىدا كەلتۈرۈلگەن دەللىلەرنىڭ هەممىسى هاراقنىڭ ئادەم سالامەتلىگىنى تەدرىجى هالدا بۇزىدىغان، ئۇنىڭ ئادەملىك قىياپىتىدىن چىقىشىغا سەۋەپ بولىدىغان ئاملىلاردۇر. بۇ ئەينىي ۋاقىتتا ئادەمنى هەر خىل قىياپەتكە، هالەتكە كەلتۈرۈپ، هەر خىل سەنەمگە ئوينىتىدىغانلىغىنى، ئەتىجىدە كوڭۈلسىز ئىشلارنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەپ بولىدىغانلىغىنى، ئەڭ مۇهىمى ئادەمنى ئادەمگەرچىلىكتىن، بالىلار ئالدىدىكى ئاتىدارچىلىقتىن، ئاتا-ئانىلار ئالدىدا بالىلىق هورمىتىدىن ۋە ئوز ئارا ئىنا ۋەتتىن مەهرۇم قىلىدىغانلىغىنى كورسىتىدۇ.

ئىسلام روهانىيلىرىنىڭ هاراقنىڭ زىيانلىغى هەققىدە كەلتۈرگەن مونۇ بىر مىسالى، بۇ جەهەتتىن تولىمۇ ئىبرەتلىكتۇر.

هاراقنى، پاهىشلىكنى ۋە قاتىللىقنى گۇناه دەپ بىلىدىغان بىر روهانىي بۇزۇق ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالىدۇ. ئۇلار ژۇقارقى ئۇچ ئىشنىڭ بىرىسىنى ئىجرا قىلغاندىلا، روهانىنى ئازات قىلىدىغانلىغىنى سەۋەپ قىلىپ قويىدۇ. روهانى ئويلاپ كورسە، قىزىنىڭ ناموسىغا تەگسە، ئېغىر گۇناغا مۇپتىلا بولىدىغانلىغىنى، كورسەتكەن ئادەمنى ئولتۇرسە، قاتىللىق بولۇپلا قالماي، ئۇنىڭ گۇناسىزلىغىنى هېساپقا ئېلىپ قوش گۇناھلىق بولىشىنى پەرەز قىلىپ، ئېمە بولسام ئوزەم بولاي دېگەن نىيەتتە هاراق ئىچىش قارارىغا كەپتۇ. هاراقنى ئىچكەندىن كېيىن ئوزىنى بىلمەي قالغان روهانىي قىزنىڭ ناموسىغىمۇ تەككەن ۋە تەييار پىچاقنى ئېلىپ، هېلىقى گۇناسىز ئادەمنىمۇ ئولتۇرگەن.

قاراڭ، هاراقنىڭ كاساپىتى بىلەن گۇناه قىلىشنى ئوزىگە ماقۇل كورمىگەن ئادەم ئۇچىلا ئىشنى بىر ۋاقىتتا ئورۇنلاپ، گۇناه ئۇستىگە گۇناه ئار تۇرغان. هاراقنىڭ كىشىنى قانداق يامانلىقلارغا دەۋەت قىلىدىغانلىغىنى بىلۋېلىشكە ناهايىتى ئۇبدان مىسالدۇر.

ئۇرمەھەممەت ئىسلامىي.

كالىنىن يېزىسى.

نۇرانیە قەمبەروۋا

قەیەردە سەن، دوستۇم؟

(ھىكايە)

قولۇمدا كونا بىر رەسىم. رەسىمدە ئۇ تۇرا بويلۇق، قەددىي- قامىتى كېلىشكەن بىر قىز قوللىرىنى سوزۇپ ئۇسسۇل ئويناۋاتىدۇ. بۇ مېنىڭ ئەڭ يېقىن دوستوم شەمشىقەمەر. ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىر نەچچە قىزۋىگىتلەر چاۋاك چېلىۋاتىدۇ. رەسىمنىڭ ئىچىدە مەنمۇ بار. رەسىمگە قارايدىكەنمەن، ستۇدېنتلىق ژىللار كوز ئالدىمدىن خۇددى كىنو لېنتىسىدەك ئوتمەكتە...

شەمشىقەمەرنى كورمىگىنىمگە ژىگىرمە ژىل ۋاقىت بوپتۇ. ئۇ قەيەردىكىن؟ چەت ئەللەردە ژۇرۇپ، بەختلىك بولالىدىمۇ، يوق؟...

شەمشىقەمەر ئىككىمىز كىچىك ۋاقتىمىزدىن تارتىپ بىر يېزىدا، بىر مەھەللىدە چوڭ بولۇدۇق، بىر مەكتەپتە ئوقىدۇق. باھار كېلىپ، تەبىەت ئەجايىپ گوزەللىككە چومگەندە، ئالما، ئورۇكلەر گۇللەپ، بۇلبۇللار سايرىغاندا شەمشىقەمەر ئىككىمىز بىزنىڭ باغقا كىرىپ، بۇلبۇلنىڭ سايرىشىغا قۇلاق سالىمىز. يوغان دەرەخنىڭ شاخلىرىغا ئاغامچا تاشلاپ، گۇلەڭگۇچ ئۇچىمىز. ئويگە كىرىپ، ھوسما قويۇپ، ئاپىلىرىمىزنىڭ ئېگىز پاشىنلىق تۇفلىلىرىنى كىيىپ، ئەينەككە قاراپ، ئۇلارنى دورايمىز. چاپسانراق چوڭ بولغۇمىز كېلىدۇ. شەمشىقەمەز كىچىگىدىن خۇش- چاق چاق، شوخ قىز بولۇپ ئوستى. ئۇ ياخشى كىينىشنى، چىرايلىق كوينەكلىرىنى ھەممىگە كوزلا- كوزاڭ قىلىشنى ياقتۇراتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە تەرسالغى ھەم بار. ئەگەر بىرەر نەرسە قىلماقچى بولسا، دېگىننى قىلغۇزماستىن قويماتتى. بەزى كۇنلىرى ئىككىمىز ئەرزىمىگەن نەرسىلەر ئۇستىدە سوقۇشۇپ قالغاندەك بولساق، شەمشىقەمەر «تاپام ماڭا دۇخاۋا كوينەك تىكىپ بېرىدۇ، بىلدىڭمۇ» دەپ ماختىنىپ قوياتتى. ئىككىمىزنىڭ ئۇرۇشۇشىمىز ئېپەك رومالنىڭ قۇرغىنىچە چاپسان ئىدى.

مەكتەپنى تاماملىغىچە تالاي قېتىم ئەشۇ باغدا كېلەچىگىمىز ھەققىدە سىرلىشاتۇق. شەمشىقەمەر شەرىق خەلق تىللىرىنى ئۇگىنىپ، ئەلچىخانىلاردا تەرجىمان بولۇپ ئىشلەشنى ئارمان قىلاتتى. بىز مەكتەپنى پۈتىرىپ، ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىدا ئوقۇش ئۈچۈن تاشكەنتكە باردۇق. شەمشىقەمەر ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ شەرىق تىللىرى فاكۇلتېتىغا چۈشمەكچى بولۇۋېدى، يولى بولمىدى. ئىككىمىز فىلولوگىيە فاكۇلتېتىغا ھوججەتلىرىمىزنى تاپشۇرۇپ، ئېمتىھانلاردىن مۇۋاپىق قىيەتلىك ئوتۇپ، ستۇدېنت بولدۇق.

دوستۇم ئىككىمىز بىر ياتاقخاندا ياشايمىز. سېمىنارلارغا بىللە تەييارلىنىمىز. بوش ۋاقىتلىرىمىزدا كىنو- تېئاترلارغا بارىمىز. شەمشىقەمەر كۇنلىرى- كۇنگە گۇلدەك ئېچىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ كېلىشكەن قەددىي- قامىتى، بۇلاقتەك كوزلىرى بىلەن يېقىملىق ئاۋازى ھەر قانداق ژىگىتنىڭ ژۇرىگىگە ئوت يا قاتتى.

بىر كۇنى سېمىنارغا تەييارلىنىش ئۈچۈن قىرائەتخانىغا باردىم. بوش ئورۇن قالماپتۇ. ھەممە ئېمتىھانلارغا تەييارلىنىۋېتىپتۇ. قىرائەتخانىچى قىزدىن ئالغان كىتاپلىرىمنى قايتۇرۇپ بېرىپ قايتماقچى بولۇپ تۇرغىنىمدا، قۇلۇغىمغا بىرسىنىڭ ئاستا پىچىرلاپ: «مېنىڭ يېنىمدا بوش ئورۇن بار» دېگىننى ئاڭلىدىم. ئارقامغا قارىسام، مەن تونۇمايدىغان ژىگىت. رەخمەت ئېيتىپ، ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولىتاردىم.

ئوقۇش، يېزىش بىلەن بولۇپ كەچ كىرىپ كەتكىنىمۇ سەزمەپتىمەن. قايتماقچى بولۇپ ئورنۇمدىن تۇردۇم. كوچىغا چىقتىم. ئەتراپ قاپ- قاراڭغۇ. ئاۋتوبۇس بېكىتىگە كەلسەم، ھېچ كىم يوق. ئاۋتوبۇس يېڭاراقتىلا كەتكەن ئوخشايدۇ. بىر ۋاقىت كوچىنىڭ بېشىدا بىر ماشىنا پەيدا بولدى. ھەيەل قىلماي ماشىنا مېنىڭ يېنىمدا پەيدا بولدىدە، چاقماق تېزلىگىدە ئوتۇپ كەتتى. مەن نېمە بولغىنىنى خېلىغىچە بىلمەي قالدىم. بىرىكەمدە ھوشۇمغا كېلىپ، كوزۇمنى ئاچسام ئېرىق ئىچىدە يېتىپتىمەن. ئورنۇمدىن تۇراي دېسەم، بىر پۇتۇم شېقىراپ ئاغرىپ كەتتى. شۇ پەيت يېنىمدا بىرسى پەيدا بولدى. ئۇ مېنىڭ تۇرۇشۇمغا يارىدەملەشتى ۋە مېنى قولتۇقلاپ بەلدىگە ئولتارغۇزدى.

- نېمە بولدىڭىز؟- دەپ سوردى ئۇ. قارىسا مەتبىخى ھازىرلا قىرائەتخانىدا بىللە ئولتىرىپ، دەرىس تەييارلىغان ژىگىت.

- ماشىنا قېقىپ كەتتى،- دېدىم ئاراناڭا.

- ئىنساپسىزلار، بېگۇنا ئادەمنى ماشىنىسىدا ئۇرۇۋېتىپ، قېچىپ كەتكىنىنى قاراڭلار،- دېدى ئۇ ژىگىت تىزىمدىن ئېقىۋاتقان قاننى قول ياغلىغى بىلەن سۈرتۈپ.

- تەگمەڭ!- دېدىم ژىگىتتىن ئىزا تارتىپ.

- «ئېز ياردەم» چاقىرايمۇ؟- دەپ سوردى.

- كېرەك ئەمەس!...

شۇ ئاردا ئاۋتوبۇس كېلىپ قالدى. ژىگىت مېنى ئاۋايلاپ ئاۋتوبۇسقا ئېلىپ چىقتى.

- قايسۇ تەرەپتە تۇرۇسىز؟- دەپ سوردى. ئۇ.

ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ ياتاقخانىسىدا!- دېدىم.

- مانا قىزىق، مەنمۇ ياتاقخانىدا تۇرىمەن. ئىككىمىزنىڭ يولىمىزمۇ بىر ئىكەن،- دەپ ژىگىت ماڭا كۇلۇمسىرەپ باقتى...

ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ بىرىنچى كۇرسىنى تامامىلاپ، شەمشىقەمەر ئىككىمىز تەتىلدە يېزىمىزغا كەلدۇق. سېغىنغان دوستلار بىلەن تەتىلنى كوڭۇللۇك ئوتكۇزدۇق. تاشكەنت توغرىلىق پاراڭلار بولغاندا، مېنى ماشىنا قېقىپ كەتكەندە ياردەمگە كەلگەن ژىگىت كوز ئالدىمدىن نېرى كەتمەي تۇرىۋالاتتى. قىزىق، مەن ئۇ ژىگىتنىڭ ھەتتا ئىسمىنىمۇ سوريالمايتىمەن.

يېڭى ئوقۇش ژىلى باشلاندى. مانا ئەندى بىز ئىككىنچى كۇرس ستۇدېنتى بولدۇق. بىرىنچى ئوقۇش كۇنى شەمشىقەمەر ئىككىمىز ئائۇدېتورىيەگە خېلە ئەتىگەن كەلدۇق. بىراق- ئۇ يەردە بىزدىن بۇرۇنراق كەلگەنلەرمۇ بار ئىكەن. شەمشىقەمەر ئىشىكنى ئېچىپلا:

- بىز باشقا ئائۇدېتورىيەگە كىرىپ قالمىغاندىمىز؟- دېدى ئالدىنقى پارتىدا ئولتارغان ژىگىتكە قاراپ.

- ياق، ياق،- دەپ ئۇ ژىگىت ئورنىدىن تۇردى،- ياخشىمۇسىلەر قىزلار!

ئېمىشكىدۇ مېنىڭ ژۇرىگىم «جىغلا» قىلىپ قالغاندەك بولۇپ، ئۇزلىرىمگە ھويىپىدە ئوت تۇتاشقاندەك سېزىلدى. ژىگىت ماڭا كۇلۇمسىرەپ قارىغىنىچە:

- ئايىغىڭىز ياخشى بولۇپ كەتتىمۇ؟- دەپ سوردى.

رەخمەت. ياخشى بولۇپ قالدى،- دېگەن سوزنى ئاراللار ئېيتتىم.

- ۋاي، بۇنى قاراڭلار، سەن بۇ ژىگىتنى تونۇيدىغان ئوخشىمامسەن؟... ساڭا نېمە بولدى، سوز قىلمايسەنغۇ ياكى پاك بولۇپ قالدىڭمۇ؟...

مەن راستىلا پاك بولۇپ قالغاندەك شەمشىقەمەرنىڭ سوزلىرىگە جاۋاپ قايتۇرماي تۇرۇپ قاپتىمەن. ژىگىتكە پات- پاتلا قاراپ قويىمەن. قانداقتۇ بىر خوشاللىق سېزىم پۇتۇن ۋۇجۇدۇمنى ئېگىلەپ ئالغاندەك. ئۇ سىرلىق ژىگىتنىڭ ئىسمى ئەزىز ئىكەن. بىزنىڭ گرۇپپىمىزغا تارىخ فاكۇلتېتىدىن يوتكۇلۇپتۇ. بۇنى شەمشىقەمەر شۇ زاماتلا سوراپ بىلىۋالدى.

ئەزىز گرۇپپىمىزغا كەلگەندىن كېيىن پەقەتلا مەن ئەمەس باشقا قىزلارمۇ ئۇنىڭغا پات- پاتلا قاراپ، ئۇز ئارا پىچىرلىشىپ قوياتتى. ئەزىز بولسا ھېچ كىمگە قايرىلىپ باقماتتى. شوخ قىزلار «ئەزىزنىڭ خوتۇنى بار ئوخشايدۇ، ھېچ كىمگە قارىمايدىغۇ» دەپ كۇلىشەتتى.

بىر كۇنى ئەزىز مېنى كىنوغا بېرىشقا تەكلىپ قىلدى. مەن ئويلاپ تۇرماستىنلا رازى بوپتىمەن. قىزىق، نېمىگە ئۇنداق قىلدىم،ھە؟ چۇنكى ئومۇرۇمدە بىرىنچى قېتىم ژىگىت مېنى كىنوغا تەكلىپ قىلغان ئىدى، شۇنىڭغا بېشىم گاڭگىراپ قالغانئوخشايدۇ...

ئارىدىن يەنە بىر ژىل ئوتتى. سېنتەبىر ئېيىنىڭ ئاخىرلىرىدا ستۇدېنتلارنى پاختا تېرىمىغا ئېلىپ چىقتى. بىزنىڭ گرۇپپىمىزنى كولخوز مەكتىۋىگە جايلاشتۇردى. ئەزىز بۇ يەرگە كەلگەن كۇندىن تارتىپ ئاشپەز بولۇۋالدى. شەمشىقەمەر ئەزىزنى كورگىنىدە گەپكە سالماقچى بولدۇ. ئەزىز بولسا ئۇنىڭ سوئاللىرىغا قىسقىلا جاۋاپ بېرىپ، كېتىپ قالاتتى.

- موشۇ ئەزىز ئەجايىپ قىزىق. ئادەم بىلەن ئوچۇق- يورۇق سوزلەشكىسى كەلمەيدۇ. ياكى راستىنلا خوتۇنى بارمىكىنتاك؟- دەتتى شەمشىقەمەر كوزلىرىنى سوزۇپ قاراپ. ئۇنىڭ بۇ قارىشىدىن ئەزىزنى ياخشى كورۇپ قالغاندەك. پات- پاتلا بىر بانە تېپىپ، ئەزىزنىڭ يېنىغا بېرىپ تۇرىۋالىدۇ. توۋۋا، ھايات دېگەن، ياشلىق دېگەن ئەجايىپ نەرسە ئىكەنغۇ! ئىككى دوست بىر ژىگىتنى ياخشى كورۇپ قالساق؟ ئۇ مەندىن، مەن ئۇنىڭدىن ئەزىزنى قىزغىنىمىز. ئەزىزچۇ؟ ئۇ كىمنى ياخشى كوردىكىن؟!

بىر ئاخشىمى يېرىم كېچە ۋاقىتدا شەمشىقەمەر مېنى ئويغىتىپ:

- دىلەپۇرۇز، جۇرگىنە تالاغا چىقىپ كېلەيلى، ئۇيقۇم كەلمەيۋاتىدۇ،- دېدى ئىسىق ئورنۇمدىن تۇرغۇم كەلمىسىمۇ دوستۇمنىڭ سوزىنى يەرگە تاشلىماي، تالاغا چىقتىم. ئاينىڭ شولىسى ئەتراپنى سۈتتەك يورۇتۇپ تۇرىدۇ. يېزا ئىشتىلىرىنىڭ ئارىلاپ- ئارىلاپ ھاۋشۇغان ئاۋازلىرىنى دېمىسە، ئەتراپ جىم- جىت. ئاسماندىكى يۇلتۇزلار «جىم- جىم» قىلىپ كوزىنى قىسىپ، بىزگە بەلەن مۇكۇر- مۇكۇلەك ئويناۋاتقاندەك. بىز ئېرىق بويىغا بېرىپ ئولتاردۇق. ئېرىقتىكى سۇ «شىلدىر- شىلدىر» قىلىپ ئېقىۋاتىدۇ.

- بىر ژىگىتنى ياخشى كورۇپ قالدىم. سېنىڭدىن باشقا يېقىن دوستۇم يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن ساڭا سىرىمنى ئېيتىۋاتىمەن،- دېدى شەمشىقەمەر ئېرىقتىكى سۇدا ئۇزىنى ژۇيۇۋېتىپ.

يازغۇچىلار جامالدىن بوساقوۋ، ھېزىمەت ئابدۇللىن قەلەمداش دوستلىرى بىلەن ئولتىرىپ ھەزىل، چاقچاقنى ياخشى كوردىغان كىچىك بىبىل، كەمتەر ئىنسانلار ئىدى.

سۈرەتتە: يازغۇچىلار (ئوڭدىن سولغا) جامالدىن بوساقوۋ، ھېزىمەت ئابدۇللىن، مەسىجان ژۋېپىقاروۋا، شايىم شاۋاپبۇلار ئۇز ئارا ئىجادىي سوھبەتتە.

د. يۇسۇپبۇۋنىڭ سۈرىتى.

— كىمنى؟— دەپ سوردىم كوڭلۇم ئالا-دۇكە بولۇپ.

— ....

— ئۇ سېنى ياخشى كورەمدۇ؟

— بىلمەيمەن.

— ئوزى بىلەن سوزلەشتىمۇ؟

شەمشىقەمەر بىردىن مېنى قاتتىق قۇچاق لاۋالدى. مېنىڭدە قىزغىنىش سېزىمى پەيدا بولدى. ژۇرنىگىمنىڭ بىر يېرى «چىم» قىلغاندەك بولدى. چۈنكى گەپ كىمنىڭ ئۈستىدە كېتىپ بارغاللىغىنى سەزدىم...

بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇغى ياتاقتىكىلەر كىنوغا كېتىشتى. مېنىڭ بارغۇم كەلمىدى. شەمشىقەمەر ماڭا ئاچچىقلىنىپ قىزلار بىلەن كەتتى. ياتاقخانىدا يالغۇز قېلىپ، كىتاپ ئوقۇدۇم. بىر ۋاقىت ئىشىك تاقىلدىدى.

— كىم ئۇ؟— دەپ سوردىم ئورنۇمدىن تۇرۇشقا ئېرىنىپ،— ئىشىك ئوچۇق.

— بۇ مەن!— دېدى ئەزىز ئىشىكنى ئېچىپ،— مۇمكىنمۇ كىرسەم؟ ئۇ ئىچكىرى كىرىپ شەمشىقەمەرنىڭ كارۋىتىغا ئولتاردى. مېنىڭ ئىككى مەڭزىم ئوتتەك لاۋۇللاپ يېنىپ كەتتى.

— يالغۇز قاپىسزغۇ، كىنوغا بارمىدىڭىز مۇ؟— دەپ سوردى.

— بارغۇم كەلمىدى،— دېدىم. ئىككىمىز بىردەم جىم-جىت ئولتاردۇق. مەن ئۇنىڭ ئۇزىگە قاراشقا ئىزا تارتىمەن. ژۇرنىگىمنى ئاللىقانداق تاتلىق بىر سېزىم ئوراپ ئالدى. پېشانەمدىن تەر چىقىپ، قوللۇرۇمنى نەگە يوشۇرۇشنى بىلمەيمەن.

— دىلەپۇرۇز،— دېدى ئۇ ئاستا، پەس ئاۋاز بىلەن سوزلەپ،— مەن كوپتىن بۇيان سىزگە ئېيتماقچى بولۇپ ژۇرەتتىم. قولاي پەيت تاپالمىدىم ...

مەن ئۇنىڭ ئېيتماقچى بولغان سوزىنى چاپسانراق دېسىكەن، دەپ ئالدىرايمەن. ژۇرنىگىم «دۇرس-دۇرس» قىلىپ ئۇرىدۇ.

— مېنىڭ يالغۇز ئانام، ئىككى سىڭلىم بار. ئاپام بولسا قېرىپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاغرىقچان. كېلىن چۈشۈرۈپ توي قىلايلۇق، نەۋرە كورەي دەيدۇ. ماڭا ئوزەڭ خالىغان قىزنى ئال دەيدۇ. مەن سىزنى تاللىدىم،— دېدى ئۇ. كۈتۈلمىگەندە ۋاقىتنىڭ بۇنداق بولىدىغانلىغى ئۈخلاپ چۈشۈمگە كىرمىگىنى ئۈچۈن گاڭگىراپ قالدىم. تىلىمغا ھېچ سوز كەلمەيدۇ. «ياق» دېسەم مەندىن باشقا قىزلار يوقمۇ. شەمشىقەمەر بولسا ئۇنىڭ ئىشقىدا ئوت بولۇپ يېنىپ كېتىۋاتىدىغۇ. ئەزىز ماڭا قاراپ جىم ئولتىرىدۇ. ئاردىكى جىم-جىتلىقنى ئىراقتىن كۈلۈشۈپ كېلىۋاتقان قىزلارنىڭ ئاۋازى بولىۋەتتى.

— جاۋابىنى كۈتىمەن!— دەپ ئەزىز چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا ياتاقخانىغا بىرىنچى بولۇپ شەمشىقەمەر كىرىپ كەلدىدە؛

— مەن، ئېمىشكە كىنوغا بارمىدىڭىز دېسەم، ئەزىز بىلەن يالغۇز قېلىش ئۈچۈن ئەتەيلەپ شۇنداق قىپسەندە، ھەيىار! — دېدى. ئۇنىڭ بۇ سوزى مېنىڭ نومۇسىمغا قاتتىق تەگدى.

— شەمشىقەمەر،— دېدىم گەپنى ئېمىدىن باشلاشنى بىلمەي،

— يەنە ساڭا ئېمە كېرەك؟— دېدى ئۇ ماڭا قارىغۇسى كەلمەي.

— ئېمىشكە ماڭا خاپا بولىسەن؟

— مەن سېنى دوست دەپ ژۇرسەم،سەن بولساڭ، مەندىن ھەممە سىرنىڭنى يوشۇرۇپ ژۇرىسەن ...

— قانداق سىر، ئېمە دەۋاتىسەن؟—ئۇنىڭ سوزىنى بولىۋەتتىم.

— قويساڭچۇ ئەندى، بىلىپ تۇرۇپ ئوزەڭنى گوللىقما سالىسەن. ئەزىزنى مەندىن ئەتەيلەپ تارتىپ ئالماقچى بوپسەندە!مەن بولسام ھەممە سىرىمنى ساڭا ئېيتتىم..دوستلۇق دېگەن موشۇمۇ؟!

— ئۇنى مەن سېنىڭدىن تارتىۋالغىنىم يوق. ئەگەر ئۇ سېنى ياخشى كورسە، مېنىڭ چاتتىغىم ئېمە!— دېدىم.

— مەن ئۇنى ياخشى كورىمەن، چۈشەندىڭمۇ؟ سەن بىزنىڭ يولۇمىزغا توسقۇنلۇق قىلما. ئۇ مېنىڭ بىلەن بەختلىك بولىدۇ، ھېچ ئەرسىدىن كامچىلىق كورمەيدۇ.

— ئۇ سېنى ياخشى كورمىسچۇ، بوينىغا ئېسىلۋالامسەن؟

— مېنى ياخشى كوردىغىنىنى بىلىمەن. بىراق سەن بىزنىڭ مۇھەببىتىمىزگە پۈتلى-كاشاڭ بولىۋاتىسەن!— كوزلىرى ياشقا تولغان شەمشىقەمەر ئۈزىنى تەھىگە يېقىپ، دوم يېتىۋالدى.

مەن ئەزىزنىڭ ياتاقخانىسىغا كىردىم. ئۇ ئودىيالغا ئورۇنۇۋېلىپ كىتاپ ئوقۇپ ئولتارغان ئېكەن.

— ئەزىز،— دېدىم ئالدىراپ،— سىزدە ئىشىم بار ئېدى.

— ماقۇل،— دەپ ئۇ ئورنىدىن تۇردى. ئىككىمىز سىرتقا چىقتۇق.

— ئەزىز، شەمشىقەمەر سىزنى ياخشى كوردىكەن!— دېدىم تامدىن تاراش چۈشكەندەكلا، ئېمە دېيىشىمنى بىلمەي.

— بىلىمەن،— دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا،— ئاخىر بىر ژۇرەككە ئىككى مۇھەببەت سىغمايدىغۇ؟ مەن پەقەت سىزنى ياخشى كورىمەن، سويىمەن!— ئۇ قولۇمنى ئالقانلىرى ئارىسىغا ئالدى. چوچۇپ كەتتىم. بىراق قولۇمنى تارتىپ ئالغىنىم يوق. ژۇرنىگىمنى خوشاللىق سېزىمى چۇلغاۋالدى،— قاچان جاۋاپ بېرىسىز؟— دەپ مېنى بېلىمدىن ئاستا قۇچاقلاۋالدى. كېيىكتەك بىر سەكرەپ، ئۇنىڭ قۇچىغىدىن چىقىپ كەتتىم. ئەزىزنىڭ تېنى تەككەن بەدىنىم خۇددى ئوتتەك يېنىپ كەتكەندەك بولدى.

— ئېمىشكە مەندىن قاچىسىز؟—دېدى ئۇ،— شەھەرگە بارغاندىن كېيىن، ئاتا-ئانا ئىزىنىڭ ئالدىغا ئەلچە ئەۋەتىمەن!

مەن ئاڭلىنا-ئاڭلانماس «مەيلى» دېدىم. ئىشىق-مۇھەببەت دېگەن ئەجايىپ بىر كۈچ ئېكەن، ئادەمنى خۇددي ماگنىتتەك ئوزىگە تارتىدۇ. خوشاللىقتىن مەست ئادەمدەك بېشىم گاڭگىپ، شەمشىقەمەرنىمۇ ئونتۇپ قاپتىمەن ...

يېڭى ژىلدا ئەزىز ئىككىمىزنىڭ توينىمىز بولدى. شەمشىقەمەرنى پەقەت لېكسىيەلەردىلا كورىمەن. ئۇ ناھايىتى ئوزگىرىپ كەتتى. ھېچ كىم بىلەن ئىشى يوق. ئەزىز ئىككىمىزنى كورگىنىدە تەتۇر قاراۋالىدۇ. ھەتتا بىزنىڭ توينىمىزغىمۇ كەلگىنى يوق. كوپىرەك ۋاقتىنى ئۇنىۋېرسىتېتتىكى چەت ئەل ستۇدېنتلىرى بىلەن ئوتكۈزىدىغان بولدى. بىر قېتىم ئەرەب ژىگىتىنى قولتۇقلاپ، يېنىمدىن ئوتۇپ كەتتى، ماڭا قاراپمۇ قويمىدى.

بۇ ئاردا سېمىنار، ئېمتىھانلار باشلىنىپ كەتتى. بىر كۈنى لېكسىيە باشلىنىشتىن ئالدىن ئوزبەك ئەدەبىياتىدىن دەرىس بېرىدىغان مۇئەللىم مېنى چاقىرىپ؛

— سىزنى شەمشىقەمەرنىڭ يېقىن دوستى دەپ ئاڭلىدىم،— دەپ سوردى. «ھە» دەپ بېشىمنى لېڭشىتىپ تەستىقلىدىم. كوڭلۇم بىر يامانلىقنى سەزگەندەك بولدى.

— سىلەرنى ئاتا-ئاناڭلار قانچە ئۈمۈت بىلەن ئوقۇشقا ئەۋەتىدۇ. سىلەرنىڭ ئوقۇشنى تىنچ-ئامان پۈتىرىپ، ئويگە كېلىشىڭلارنى ئارزۇ قىلىپ كۈتىدۇ.— دېدى بىر دەم ئويلىنىپ.— شەمشىقەمەر كوپىنچە چەت ئەللىك ستۇدېنتلار بىلەن بىللە ژۇرىدىغان ئوخشايدۇ. بۇ قىز بالا ئۈچۈن يا خىشى ئەمەس. بىز شەمشىقەمەرنى ئاياللار كومىتېتىغا چاقىرىپ سوزلىشىشىمىز مۇمكىن ئېدى. بىراق سىز يېقىن دوستى بولغانلىقتىن ئۇنىڭ بىلەن سوزلىشىپ، تەرتىپكە چاقىرىپ قويۇڭ!— دېدى.

مەن شەمشىقەمەر بىلەن قانداق سوزلەشىشىڭ يوللىرىنى ئىزدىدىم. دەرىس ۋاقىتلىرىدا ئۇنىڭغا پات-پاتلا قاراپ قويىمەن. ئۇنىڭ بولسا ھېچ كىم بىلەن كارى يوق. تۇرۇپ-تۇرۇپلا ساناتىغا قاراپ قويىاتتى. دەرىس تۈگىشى بىلەن بىردەمدىلا كوزدىن غايىپ بولىدۇ. بۇ كۈنىمۇ شۇنداق بولدى. مەن ئەزىزگە: «سىز ئويگە بېرىپ تۇرۇڭ، مېنىڭ ئازىراق ئىشلىرىم بار ئېدى» دەپ، شەمشىقەمەرنى ئىزدەپ ياتاقخانىغا باردىم. شەمشىقەمەر ياتاقخانىدا يوق. ھازىر كېلىپ قالار، بىزمان كېلىپ قالار بىلەن راسا ئۈچ ساتات كۈتتۈم. بىر چاغدا ئۇ كەلدى. ئۇنى ئىككى ئەرەب ژىگىتى ئۇزۇتۇپ كەلدى.

— شەمشىقەمەر!— دەپ چاقىردىم. ئۇ ماڭا بۇرۇلۇپ قارىدىدە؛

— ھە، مېنىڭدە ئىشىڭ بارمىدى؟— دېدى ئۇ چىرايىنى ئاچماي،— ئېمە دېمەكچىسەن؟ ياكى ماڭا ئەقىل ئۈگەتمەكچى بولۇپ كەلدىڭمۇ؟ بىرىسى ئەۋەتتىمۇ؟

— ھېچ كىم ئەۋەتكىنى يوق،— دېدىم مەن،— ئىككىمىز دوست ئېدىققۇ، ئېمىشكە ماڭا تەتۇر قاراپ ژۇرىسەن؟— شەمشىقەمەر جىم بولۇپ قالدى. بىر چاغدا بېشىنى كوتىرىپ، كوزلىرىمگە تىك باقتىدە، شۇنداق دېدى:

— ئېمە مەخسىتىتە كەلگىنىڭمۇ بىلىمەن. بىر قېتىم بەختىمگە توسقۇنلۇق قىلدىڭ، ئىككىنچى قېتىم ئۇنداق قىلىشقا يول قويمايمەن! ئەگەر بىلگىڭ كەلسە، ئەرەبىتاندىن كەلگەن ئەخمەتكە تۇرمۇشقا چىقىمەن!..

بۇ سوزنى ئاڭلىغاندا بېشىمغا تاش چۈشكەندەك قورقۇپ كەتتىم.

— ئېمە دەۋاتىسەن، ھوشىڭنى يوقتىپ قويدۇڭمۇ؟ چەت ئەللىك ژىگىتكە تېگىپ، ئوز يۇرتىڭنى تاشلاپ كېتەمسەن؟

— ساموليوتتا ئۈچۈپ كېلىپ تۇرىمىز!— دېدى دوستۇم پەرۋاسىزلىق بىلەن.

— ئاتا-ئاناڭچۇ؟

بەربىر تۇرمۇشقا چىقىشىم كېرەك ئەمەسمۇ. ئاتا-ئانامنىڭ بېشىغا ياستۇق بولاتتىممۇ؟

— ياستۇققۇ بولمايسەن، بىراق چەت ئەلگە قانداق قىلىپ ئاتا-ئاناڭنى تاشلاپ كېتىسەن؟ ئۇلار سېنى قانچىلىك ئارزۇلۇمۇتلەر بىلەن چوڭ قىلغان ئەمەسمۇ؟!

— سېنىڭ ئىشىڭ بولمىسۇن!— ئۇ گەپ تامام دېگەندەك شۇنداق دېدى ...

تۇرتىنچى كۈرسىنىڭ ئاخىرىدا ھەممىمىز ئۈچ ئايلىق تەجرىبىگە ماڭدۇق. مەن ھامىلدار بولغاللىغىم ئۈچۈن قېينانامنىڭ يېنىدا، چىرچىقتىكى بىر مەكتەپتە بولدۇم.

بىر كۈنى قېينانام كوچىدىن كىردىدە؛

— سىزنى بىر قىز ئىزدەپ كەپتۇ،— دېدى. كوچىغا چىقتىم. قايسۇ كوزۇم بىلەن كورەيكى، ئىشىك تۈۋىدە شەمشىقەمەر تۇراتتى. ئۇنىڭ قولىدا بىر دەستە گۈل. يېنىدا تونۇش ئەمەس بىر ژىگىت.

— تەبرىكلەيمەن!— دېدى ئۇ مېنى قۇچاقلاپ،— بۇ ئەخمەت! مەن ئەخمەتكە تۇرمۇشقا چىقىمەن. دىپلوم ئالغاندىن كېيىن ئەرەبىستانغا كېتىمىز!..

مەن ئۇلارنى ئويگە تەكلىپ قىلدىم.

— ئاۋارە بولمىغىن، بىز ھازىر كېتىمىز. توينىمىزغا تەكلىپ قىلىپ كەلدۇق. ئەلۋەتتە، كەلگىن؟!— دېدى ئۇ،— ئوتكەن ئىشلارغا سالاۋات ...

شەمشىقەمەرنىڭ توينى ياشلار كافېسىدا ئوتتى. توينغا بىزنىڭ گرۇپپىمىزدىن ھېچ كىم قاتناشقىنى يوق. توي ناھايىتى كوڭۈلسىز ئوتتى. توينىدا شەمشىقەمەرنىڭ ئانىسى كوز ياشلىرىنى دەريادەك ئاققۇزۇپ ژىغلاتتى. ئانا مېنى قۇچاقلاپ؛

— جېنىم قىزىم، شەمشىقەمەرگە ئوز يۇرتىدىن لايىق چىقماتتىمۇ. ئەندى ئۇنى كورمىسەم كېرەك،— دەپ ژىغلاتتى. قولاي پەيت تېپىپ شەمشىقەمەرنىڭ يېنىغا كەلدىم.

— دوستۇم،— دېدىم مەنمۇ كوڭلۇم بۇزۇلۇپ،— ئېمە قىلىپ قويدۇڭ؟ ئوز يۇرتىڭنى، دوستلىرىڭنى، ئاتا-ئاناڭنى تاشلاپ، قانداق كېتىسەن؟ «كىشىنىڭ يۇرتىدا سۇلتان بولغىچە، ئوز يۇرتىڭدا ئۇلتان بول» دەيدۇ خەلقىمىز. تۇغۇلۇپ ئوسكەن يۇرتىنى تاشلاپ كەتكەن ئادەمنىڭ بەختلىك بولغىنىنى كوردىڭمۇ؟..

شەمشىقەمەر ئۇنچۇقماستىن بېشىنى تۇۋەن ئېگىپ جىم ئولتاردى. مەن بولسام ئەڭ قەدىرلىك ئەرسەمدىن-دوستۇمدىن ئايرىلىپ قالدىم.مەن ئۇنى باشقا كورمىدىم...

ئەتتەڭ، دوستۇم شەمشىقەمەر، ئوز يۇرتىڭنى تاشلاپ ئېمىشكە كەتتىڭ! كىم بىلىدۇ، ھازىر تۇرمۇشىڭ قانداق؟ ئىش قىلىپ بەختلىك بولغىن! قەيەردىسەن، دوستۇم شەمشىقەمەر؟!

ئەخمەتجان روزى

ئىككى شېئىر

ئوتكەن كۈنگە ئوكۈنمە

ياخشى بار يەردە يامانلىق يوقتۇر،
يامان بار يەردە ياخشىلىق يوقتۇر.
ياخشى، يامانىنى پەرىق ئەتمىگەن
بەغەرەزلەرگە ئامانلىق يوقتۇر.
بۇگۈنگە قاراپ ئەتىدىن كەچمە،
كېلەچىگىنى كىم يامان دەيدۇ.
«سۇنى كورمەستىن ئوتۇكنى يەشمە»،
بەخت ئوزىلا كۈلۈپ كەلمەيدۇ.
پايدا كورگەندە يوغىرىپ كەتمە،
زىيان تارتقاندا تولغىنىپ كەتمە.
دۇنياپەرەسلىك بېشىڭغا بالا،
نەپسىڭنى ژىغماي، بۇلغىنىپ كەتمە!
پارلاق ئىستىقبال قاراپ تۇرغاندا
دوستلۇق سېپىدىن بولۇنۇپ كەتمە.
بۇگۈنكى خاتا ئەتىگە ساۋاق،
ئوتكەن كۈنلەرگە ئوكۈنۈپ كەتمە.

قىياس قىلىمەن بۇركۈتكە

قىران بۇركۈت خانتەڭرىدە كۈزەتتە،
چوققىلاردا تاشتەك قېتىپ تۇرىدۇ.
ئوتكۈر كوزى گوزەل تاغنىڭ باغرىغا
قادالماق بوپ ژىگنە چۈشىسە كورىدۇ.
ئۇ ھېچ قاچان قىزىقمايدۇ تەييارغا،
ئەجرى قىلىپ قانات قاقار شىكارغا.
ژىرتقۇچلارنى رەھىمە قىلماي ئولايدۇ،
ئۇكۇنلىرى ئوتۇپ كەتمەس بېكارغا.
بۇركۈت بىردىن كوتىرىلسە قۇيۇندەك،
قاپلاپ تۇرغان بۇلۇتلارمۇ پىترايدۇ.
شىددەت بىلەن پەرۋاز قىلسا ئاسماندا،
يەردە تۇرغان رەقىپلىرى تىترەيدۇ.
ئۇ باتۇر قۇش قورقۇشنىمۇ بىلمەيدۇ،
ھەتتا تاققا كوكرىگىنى قاقىدۇ.
تاشقا قونۇپ موجىغاندا تىرنىغى،
تاش كوكسىگە خۇددى مىقتەك پاتىدۇ.
جاسارىتىن شۇ شىددەتلىك بۇركۈتكە،
قىياس قىلىمەن بوۋام سادىر پالۋاننى.
باتۇر بوۋام رەقىپلەرگە باش ئەگمەي،
بېسىپ ئوتكەن بۇركۈتلەردەك داۋاننى.
خانتەڭرىنى بېسىپ ياتقان قار،—مۇزلار
ئەسلىتىدۇ زۇلۇم باسقان زامانىنى.
تارىخ ئەسكە سېلىپ كېلەر سادىردەك
ئەجداتلىرىم كوتەرگەن زور ئىسيانىنى.

مۇئەللىپنىڭ ئىلتىماسىغا بېنائەن بۇ شېئىرلارنىڭ قەلەم ھەققى «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ جەمغۇرىسىغا ئەۋەتىلىدۇ.

ئابدۇقادىر يۇنۇس

ئانا يۇرت- ئالتۇن دىيار

(ئاخىرى، بېشى ئوتكەن سانلاردا)

ئۇرۇمچى شەھىرىدە يېغىن مىقدارى پارلىنىش مىقدارىغا قارىغاندا ئاز، قۇياشنىڭ يورۇتۇش مىقدارى ئۇزۇن، قىشتا قاتتىق سوغۇق، يازدا ئىسسىق بولىدىغان قۇرۇقلۇق ئىقلىمىغا كىرىدۇ.

ئۇرۇمچى شەھىرى كونا شەھەر رايونى ۋە يېڭىشەھەر رايونىدىن ئىبارەت ئىككى قىسىمغا بولۇنىدۇ. كوناشەھەر رايونى سودا- سېتىق رايونى بولۇپ، يېڭىشەھەر رايونى ئاساسەن سانائەت رايونىدۇر. شەھەر ئىچىگە سانائەت كەڭ تارقالغان چوڭ تىپتىكى سانائەت كارخانىلىرى يېڭى شەھەر رايونىنىڭ چەت-ياقىلىرىغا جايلاشقان. سودا تۇرلىرى ئاھايىتى كوپ بولۇپ، كونا شەھەر رايونىنىڭ ئازاتلىق يولىغا جايلاشقان. ئۇرۇمچىدە بەلگىلىك ئاساسقا ئېگە پولات-تومۇر، كومۇر، نېفت، ماشىنىسازلىق، توقۇمچىلىق، توك، خىمىيە سانائىتى، يېمەك قاتارلىق زامانىۋىلاشقان سانائەت ئورۇنلىرى قۇرۇلدى. پاختارەخت، پاختا ژىپ، ژۇك پوپايكا، پەلەي، توگەتىۋىتلىق چاپان، يوتقان، كىر ژۇيۇش پاراشوگى، قەغەز قاتارلىق سانائەت بۇيۇملىرى، شىياڭگاك، ئاۋمېن، ھىندىستان، ئامېرىكا، ياۋروپا، ئاسىيە قاتارلىق جايلارغىچە سېتىلماقتا.

ئازاتلىقتىن بۇرۇن شەھەر مەيدانى 10 چاسا كىلومېترگە يەتمەيتتى. ھازىر 49 چاسا كىلومېترگە يەتتى. شەھەر ئاھالىسى بۇرۇن 100 مىڭغا يەتمەيتتى، ھازىر بىر مىللىوندىن ئاشتى.

ئۇرۇمچى رايونىدا دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق قوشۇمچە كەسىپ ئىشلەپ چىقىرىشى قاتارلىق خىلمۇ-خىل كەسىپلەر خېلە رىۋاجلانغان، بۇ خىل ئىشلەپ چىقىرىش مەھسۇلاتلىرىدىن قوغۇن، تاۋۇز، سامساق، بۇغا مۇڭگۇزى، ئۇچەي، تېرە، تىۋىت قاتارلىقلار ياپونىيە، ئامېرىكا، شەرقىي ياۋروپا، شىياڭگاك، ئاۋمېن، شەرقىي-جەنۇبىي ئاسىيە بازارلىرىغا چىقىرىلىپ، شۇ ئەل خەلقىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولماقتا. ئۇرۇمچىنىڭ تورت ئەتراپى تاغلار بىلەن ئورالغانلىغى، ۋادىلار چىرماش كېسىلگەنلىگى، گېئولوگىيەلىك قۇرۇلما جەھەتتە نىسبەتەن مۇرەككەپلىكنى كەلتۈرۈپ چىقارغاچقا ئۇزۇلىملەر خېلە كوپ تارقالغان. شۇڭا ئۇرۇمچىدە يەر ئاستى بايلىقلىرى كوپ. دەسلەپكى مەلۇماتلارغا قارىغاندا ئۇرۇمچىدىن كومۇر، سېلىترا، تۇز، ھاك تېشى، ئوتقا چىداملىق توپا، تومۇر، مانگان، مىس، قوغۇشۇن، سىنىك، فوسفور، كۇۋارتسىلىق قۇمتاش-قاتارلىقلار ۋە ھەر خىل قۇرۇلۇشقا ئېھتىياجلىق تاغ جىنىس ماتېريالىرى چىقىدۇ. بولۇپمۇ بۇنىڭ ئىچىدە كومۇر قاتلاملىرى قېلىن ۋە كەڭ تارقالغان. دەسلەپكى ئېنىقلانغان مەلۇماتقا قارىغاندا، كومۇر زاپاسى تورت مىلليارد تونناندىن ئارتۇق بولۇپ، ئۇرۇمچىگە 1000 ژىل يېتىدىكەن.

شەھەرنىڭ قاتناش ئىشلىرى خېلە رىۋاجلانغان، ئەگەر سىز قىزىلتاغنىڭ ئۇستىگە چىقىپ قارايدىغان بولسىڭىز، چەكسىز كەتكەن شەھەرنىڭ جەنۇبىدىن رۇخسارىدىن باشقا، ئىلاندەك سوزۇلۇپ ياتقان تاش يوللار بىر-بىرى بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن چىرايلىق ئاسفالت يوللار ۋە تورت كوچىلار ئوتتۇرىسىدىكى جىلۋىلىق گۈللەر بىلەن تولغان چىمەنزارلىقلارنى ئايلىنىپ، ئۇزۇلمەي ئوتۇۋاتقان رەڭگارەڭ ئاۋتومۇبىللار كوزىڭىزگە تاشلىنىدۇ.

غەربتىن -شەرىققە كۈنىگە 10 قېتىم ئىدىن كۆپرەك پويىزد قاتنايدۇ. پويىزلار بېۋاستە جىڭجۇ، لەنجۇ، بېجىڭ، شاڭخەي قاتارلىق جايلارغا قاتناپ، شىنجاڭ ئىدىن ئاشلىق، نېفت، كومۇر ۋە تۇرلۈك ماددىي ئەشيالارنى توشۇيدۇ. ئۇرۇمچى خەلىق ئارا ئائېرودرومى مەملىكەت بويىچە بەش چوڭ ئاۋاتسىيە نوقتىسىنىڭ بىرى بولۇپ، غەربىي ئاسىيا، ياۋروپا قاتارلىق جايلارغا قاتنايدۇ.

بىر قانچىلىگەن ئالىي ئوقۇش يۇرتلىرى يەنى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى، شىنجاڭ پىدا گوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى، شىنجاڭ تىببىي ئىنىستىتۇتى، شىنجاڭ سانائەت ئىنىستىتۇتى، شىنجاڭ «1-ئاۋغۇست»، ئىنىستىتۇتى،... قاتارلىقلار ئۇرۇمچىگە مەركەزلەشكەن بولۇپ، كوپلىگەن مەخسۇس مۇتەخەسىسلەرنى تەربىيىلىمەكتە. بۇنىڭ ئىچىدە پەقەت شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا 5000غا يېقىن ھەر مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى بىلىم ئالىدۇ. ھەر ژىلى بىر قانچە يۈزلىگەن بىلىم ئەھلىلىرى تەربىيىلىنىپ تۇرىدۇ.

ئۇرۇمچى شەھىرى مەمۇرىي جەھەتتىن يەتتە رايون، بىر ناھىيە، ئالتە مەيداندىن تەشكىللەنگەن بولۇپ بۇ شەھەردە ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، خۇيزۇ، تاجىك، قىرغىز، تاتار، موڭغۇل، داغۇر مىللەتلىرى ئولتۇراقلاشقان. بۇ خەلىقلەر ئوزىنىڭ ھالال ئەمگىگى بىلەن ئۇرۇمچى شەھىرىنى بۇگۈنكىدەك گۈللىنىش دەرىجىسىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەجايىپ توھپىلەرنى قوشقان ۋە قوشماقتا ...

ئەزىزانە قەشقەر

ئەزىزانە قەشقەر شەھىرى- قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى. تارىم ئويمانلىغىنىڭ غەربىي-جەنۇبىغا جايلاشقان بولۇپ، يەر مەيدانى 162 مىڭ چاسا كىلومېتر كېلىدۇ. دۇنيادا نىپال (141،400كم)، كۇبا (110،900كم) قاتارلىق دولەتلەرنىڭ يەر مەيدانىدىنمۇ چوڭ، قەشقەر ۋىلايىتى مەمۇرىي جەھەتتىن ئون ناھىيە، بىر شەھەر بىر ناۋتونوم ناھىيە گە بولۇنىدۇ. غەربىي-جەنۇبىي ۋە غەربىي قىسمى ئايرىم-ئايرىم ھىندىستان، پاكىستان ۋە سوۋېت ئىتىپاقى بىلەن چېگرالىنىدۇ، ۋىلايەتنىڭ ئومۇمىي ئاھالىسى 2 مىللىون 375 مىڭ 895 (1983-ژىللىق مەلۇمات) بولۇپ، بىر كۋادرات كىلومېتر جايغا 14،6 ئادەم، تۇزلەڭلىكەردە بولسا 78،5 ئادەم توغرا كېلىدۇ.

قەشقەر ۋىلايىتىدە ئۇيغۇرلارنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان ھالدا خەنزۇ، تاجىك، ئوزبەك، قىرغىز، تاتار، تۇنگان قاتارلىق مىللەتلەر ياشايدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسى 2 مىللىون 157 مىڭ 464 بولۇپ، ۋىلايەت ئاھالىسىنىڭ 91 فائىزىدىن كوپرەگىنى تەشكىل قىلىدۇ. خىتايلار 182 مىڭ 725 كىشى بولۇپ نوپۇسنىڭ 7،6 فائىزىنى تەشكىل قىلىدۇ.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئورنى دېڭىز يۈزىدىن 1.100 مېتر ئېگىزلىكتىكى موتىدىل ئىسسىق بەلباغقا جايلاشقان. ۋىلايەتتە جەمىي 11 دەريا بار، بۇنىڭ ئىچىدە قەشقەر شەھىرىنى ئارىلىقتا ئالغان قىزىل دەرياسى بىلەن تۇمەن دەرياسى ئېقىنلىرىنىڭ باش مەنبەلىرىدە سۇ ئېلېكتر ستانسىيەلىرى بار. يەر ئاستى سۇ مەنبەلىرىمۇ ئىنتايىن مول. قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ئاساسلىق سۇ ئامبارلىرىدىن ژىلىغا 300 تونناغا يېقىن بېلىق ئېلىنىدۇ. ۋىلايەتنىڭ تەبىئىي ئورمان كولەمى 3مىللىون 520 مىڭ مو بولۇپ، ئۇمۇمىي يەر كولەمىنىڭ 1،6 فائىزىنى ئېگىلەيدۇ.

قەدىمكى شەھەر قەشقەر سانائەت تەرەققىياتىدا ئەۋزەل شەرت-شارائىتقا ئېگە. بۇ ۋىلايەتتە ئالتۇن، مىس، قوغۇشۇن، بېرىللى، سېرىق تومۇر رۇدىسى، كۇۋارتىس، خروستال، فارفۇر توپىسى، تاشپاختا، گۈڭگۈرت، دانىكا، دولومت، كوكتاش، فوسفور، ئاق سىلىۋدا، تالىك، مەرمەر، گېپىس، تۇز، كومۇر، نېفىت، تەبىئىي گازقاتارلىق 40 خىلدىن ئارتۇق قېزىلما مەنبەسى بار. قەشقەر ھۇنەرۋەنلىرىنىڭ بۇ تەبىئىي بايلىقلاردىن پايدىلىنىپ ياسىغان قول ھۇنەر بۇيۇملىرى دۇنياغا مەشھۇر. بۇ يەرنىڭ ئوزىگە خاس بۇيۇملىرىدىن: مىس چوگۇن، مىس جىمبىل، ھەر خىل قوڭغۇراقلار، ئاپتوۋا، -چىلاپچىلار، ساماۋار، ھەر خىل پىچاقلار، مىس ۋە ئالىيۇمىندىن ياسالغان داسلار ھەممە كىشىنىڭ قىزىقىپ سېتىۋالىدىغان بۇيۇملىرىدۇر.

قەشقەر خەلقى ئەزەلدىن ئەقىل-پاراسەتلىك، باتۇر ۋە ئەمگەكچى خەلىق. ئۇلار دېخانچىلىق، باغۋەنچىلىك، ئىپەكچىلىك، قول ھۇنەر، سەنئەت ماھارىتى بىلەن تارىم ۋادىسىنى گۈزەل زىمىنغا ئايلاندۇرغان. 11 -ئەسىردە پارىس تارىخچىسى گەردىزى ئۇزىنىڭ «زەينىل ئەخبەر» دېگەن كىتاۋىدا: «بۇ يەردە مېۋە-چېۋە ناھايىتى نۇرغۇن، ئارپا، بۇغداي، قوناقنىڭ كوپلىگىدىن ئاياق بېسىپ ماڭغىلى بولمايدۇ، باغۋەنچىلىك ئىشلىرى شۇنداق تەرەققىي قىلغانكى، ئالما، ئورۇك، ئامۇتلار ھەتتا يوللاردا، چېچىلىپ ياتىدۇ. خۇسۇسەن ئىپەكچىلىك ئالاھىدە ريۋاج تاپقان ... سۇ مول بولۇپ، سۇ تىگىدە قىسما-قىسما ئېسىل مەرۋايىت تاشلار، يەر ئاستىدا بولسا ئالتۇن-كۈمۈشلەر كومۇلۇپ ياتىدۇ. ئۇيغۇرلار بۇ ياساپ ساتىدىكەن...» دەپ يازىدۇ.

قەشقەرنىڭ «ئالتۇن دەۋرى»- يازكۈنلىرى بۇ ئەزىزانە ماكاننى زىيارەت قىلىسىڭىز، مەي باغلاپ پىشقان شېرىن-شەربەتلىك مېۋىلەرنىڭ خۇش پۇراقلىرى ئىچىدە مەست بولۇپ كېتىسىز. مىلادىدىن بۇرۇن قەشقەرگە كەلگەن جاڭ چىيەن بۇ يەردىن ئۈزۈم، بېدە، ياڭاق، تەرخەمەك، يۇمغاق سۈت، سامساق، پىياز، زىغىر، پاختا، ئانار قاتارلىقلارنى ئىچكى ئولكىلەرگە ئاپىرىپ كېڭەيتكەن. قەشقەر ئاناري مىلادىدىن ئىلگىرىلا ئىچكى ئولكىلەردىكى مىللەتلەرنىڭ دىققەت ئىتىبارىنى قوزغىغان ... شېرىن ۋە مىزىلىك قەشقەر مېۋىلىرى باھاردىن تاكى كەچ كۈزگىچە ئۈزۈلمەي نوۋەتلىشىپ پىشىپ تۇرىدۇ. بۇ جەھەتتە قەشقەر ھەققەتەنمۇ «شېكەر قەشقەر» دەپ ئاتاشقا مۇناسىپ.

قەشقەر شەھىرى ئۇزاق زامانلاردىن بېرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ سىياسىي، ئىختىسادىي، مەدەنىيەت ۋە قاتناش مەركىزى بولۇپ كەلدى. شەھەرنىڭ مەدەنىيىتى مىلادىدىن خېلىلا ئىلگىرى بارلىقا كەلگەن بولۇپ، ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ يۈكسەك ئەقىل-پاراسىتىنى ئەسىرلەر بويى ئامايان قىلىپ كەلدى. قېدىمكى مەدەنىيىتىمىز ئىچىدە كوزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇرىدىغىنى بېناكارلىق سەنئىتىنى بولۇپ، ئۇيغۇر بېناكارلىق سەنئىتىنىڭ ئۈلگىلىرى ئاساسەن مەقبەرە، مەسجىت قۇرۇلۇشلىرىدا روشەن گەۋدىلىنىدۇ، پەقەت قەشقەر شەھىرى ئىچىدىلا 100دىن ئارتۇق چوڭ-كىچىك مەسجىت بار. ئۇلار ئوزلىرىنىڭ ھەيۋەت كوركەملىگى، ياسىلىش ئۇسلۇبىنىڭ ئوزىگە خاسلىغى، شەكلىنىڭ خىلمۇ-خىللىغى، ئەقىشلىرىنىڭ نازۇك گۈزەللىگى بىلەن كىشىنى تاڭ قالدۇرىدۇ. قەشقەر شەھىرىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان ھېيتگاھ مەسچىتى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىن كەلگەن ساياھەتچىلەرنىڭ قىزىقىپ زىيارەت قىلىدىغان ئورنى بولۇپ، شىنجاڭ بويىچە بىردىن-بىر ئەڭ چوڭ مەسچىت ھېسابلىنىدۇ. ھېيتگاھ مەيدانى مەركەز قىلغان ئالتە تارماق كوچىغا سودا دۇكانلىرى، كىتابخانىلار، بانكا، كىنو-تىياترخانىلار، مەدەنىيەت يۇرتلىرى جايلاشقان.

قەشقەر شەھىرىنىڭ سانائىتى مىلادىدىن ئىلگىرى تەرەققىي قىلىپ دۇنيا سانائىتىنىڭ تەركىبىي قىسمىغا ئايلانغان. يەرلىك توقۇمچىلىق سانائەت مەھسۇلاتلىرىدىن شايى-ئەتلەس، بەقەسەم، كىمخاپ، چەكمەن، ماتا، سەرگەز، پالاس، تاغار توقۇمۇچىلىغى ۋە گۈل بېسىش ھۇنەر سەنئىتى خېلىلا ريۋاج تاپقاندى. قەشقەرنىڭ چەكمەن، ماتا قاتارلىق يەرلىك مەھسۇلاتلىرى پەرغانە، ئورۇنبۇرگ قاتارلىق جايلاردا سېتىلاتتى. شۇنداقلا روسسىيەدىكى بىر مىللوندىن ئارتۇق قىرغىزلارنىڭ ئېھتىياجىنى تەمىنلەتتى.

قەشقەردە ئاھالىنىڭ 24 فائىزى قول ھۇنەر مەشغۇلاتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۇيغۇر ھۇنەرۋەنلىرىنىڭ زەرگەرچىلىك بۇيۇملىرىنى ئىشلەش ماھارىتى كىشىنى قايىل قىلىدۇ. ئۇيغۇر قىز-چوكانلىرى قەشقەرنىڭ ھالقا، ئۈزۈك قاتارلىق زىبۇ-زىننەت بۇيۇملىرىنى ياخشى كوريدۇ.

قەشقەر شەھىرى تىلغا ئېلىنىشى بىلەن كوز ئالدىمىزدا ئۇنىڭ دۇنيا مەدەنىيىتىگە قوشقان ئوچمەس توھپىلىرى نامايان بولىدۇ. بولۇپمۇ مىلادىنىڭ 870-ژىللىرىدىن 1212- ژىللىرىغىچە شىنجاڭنىڭ شىمالىي ۋە غەربىي قىسمى، قىرغىزىستان، تاجىكىستان ۋە قازاقىستاننىڭ شەرقىي- جەنۇبىي قىسمىنى، ئوزبەكىستاننىڭ شەرقىي يېرىم قىسمىدىن ئىبارەت موشۇ كەڭ رايونلاردا قۇدرەت تاپقان قاراخانىيلار خاندانلىغى قەشقەر شەھىرى (ئوردوكەنت)نى ئوزىنىڭ سىياسىي ۋە مەدەنىيەت مەركىزى قىلغان. قاراخانىيلار خاندانلىغىنىڭ قوللانغان بەزى سىياسەتلىرى ئەينى مەزگىلدە ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ ئىختىسادىي مەدەنىيىتىنى گۈلەندۈرۈشتە ئىجابىي رول ئوينىغان. قەشقەر بۇخارا، سەمەرقەنتكە ئوخشاش شەھەرلەردە تاكى ھازىرغىچە مۇكەممەل ساقلىنىپ كېلىۋاتقان ھەيۋەتلىك ۋە كوركەم بىر تۈركۈم قۇرۇلۇشلار- مەسچىت، خانىقا، مەدرىس، مازارلار ۋە سودا سارايلىرى ئەينە شۇ مەزگىللەردە ياسالغان. ھەتتا ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئۇرغۇن شەھەرلەرنىڭ ئورنى ۋە كولىمىمۇ قاراخانىيلار دەۋرىدە موقىملاشقان.

قاراخانىيلار خاندانلىغى دەۋرى ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ پارلاق نۇر چاچقان دەۋرى بولۇپلا قالماي، بەلكى، پەلسەپە، ئاسترونومىيە، ماتېماتىكا ۋە سەھىپە ساھەلىرىدە مەشھۇر ئالىملار يېتىشىپ چىققان ۋە ئالەمشۇمۇل نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلگەن دەۋردۇر.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ دۇنياۋى قىممەتكە ئېگە «تۈركىي تىللار دىۋانى»دىن ئىبارەت ئۇلۇغ قامۇسنى ياراتقان مەھمۇت قەشقەرىي، مەشھۇر «قۇتادغۇ بىلىك»نىڭ مۇئەللىپى يۇسۇپ خاس ھاجىپ، ئاتاقلىق دىداكتىك داستان «ئەتەبەتۇل ھەقايىق»/ (ھەقىقەتلەر بوسۇغىسى)نىڭ ئاۋتورى ئەخمەت يۈكنەكىلەر موشۇ دەۋىرگە خاس مەشھۇر ئۇيغۇر ئالىملىرىدۇر.

ئۇمۇمەن، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قېدىمكى-يۇرتى-قەشقەر تارىخىنىڭ بۇيان ئوزىنىڭ ئىلىم-مەرىپەت جەھەتتىكى ئوچمەس قوھەلىرى ئارقىلىق ئېلىنمىز ۋە دۇنيا مەدەنىيىتىدىن تېگىشلىك ئورۇن ئالدى.

تامام.

بولۇنگەن توزار، برلەشكەن ئوزار...

ئالمۇتىدا بولۇپ ئوتكەن بىر تۈركۈم ئۇيغۇر زىيالىلار ژىغىنىنىڭ مۇراجىتىگە جاۋابەن تاشكەنتتىكى ئۇيغۇر ئاھالىسى ھەر ساھا ۋەكىللىرىنىڭ پىكىر-ئىنكاسلىرى

27-مارت كۈنى ئوزبەكىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى ۋە ئوزبەكىستان يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى ئۇيغۇر تەدبىياتى كېڭىشىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن تاشكەنت شەھىرىدىكى زىيالىلار ۋەكىللىرىنىڭ ۋە جامائەتچىلىك ۋەكىللىرىنىڭ ئۇچرىشىشى بولۇپ ئوتتى. ئۇنىڭدا 20-فېۋرال كۈنى «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان ئالمۇتا شەھىرىدىكى ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ ئۇچرىشىشى ھەققىدىكى ئەخبارات ۋە مەزكۇر ژىغىنىنىڭ مۇراجىتى مۇھاكىمە قىلىندى. شۇنىڭدەك ئوزبەكىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ ئىش پائالىيىتى توغرىسىدىمۇ پىكىر بىلدۈرۈش بولۇپ ئوتتى. شۇ ژىغىندا قاتناشقان مۇتلەق كوپچىلىكنىڭ پىكىرى بىر يەردىن چىقىسمۇ، ئايرىم قارىمۇ-قارشى پىكىرلەرمۇ ئوتتۇرىغا قويۇلدى، بىز كىم ئېمە دېگەن بولسا ئوز ئەينى بېرىشنى لايىق كوردۇق.

ئابدۇللاجان بەرايبۇ- ئوزبەكىستان ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى:

ئوتكۇزۇلگۇسى بۇ ئۇچرىشىشىمىزنىڭ كۈن تەرتىۋىگە ئوزەكلارغا مەلۇم قىلىنغاندەك 1993- ژىلى 20-فېۋرال كۈندىكى «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان ئۇيغۇر جامائەتچىلىگىگە قارىتىلغان مۇراجىئەتكە جاۋابەن تاشكەنت شەھىرىدىكى ئۇيغۇر زىيالىلىرى، جامائەتچىلىك ئاكتىۋلىرىنىڭ پىكىرى ۋە مۇلاھىزىلەرنى ئاڭلاپ مۇھاكىمە قىلىش، شۇ ئاساستا قارار قوبۇل قىلىشتىن ئىبارەت.

كوپچىلىگىلارنىڭ خەۋىرى بولسا كېرەك، كېيىنكى ۋاقىتلاردا «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىغا، مەدەنىيىتىگە، تىل-ئەدەبىياتىغا، ئورپى-ئادەتلىرىگە ئائىد بىر قانچە كەسكىن پىكىرلىك ماقالىلار بېسىلماقتا. بۇ ماقالىلاردا قەيت قىلىنغان خەلقىمىزنىڭ ئاڭ-سەۋىيەسىنى يۇكسەلدۇرۇشكە، مىللىي غۇرۇرىنى تىكلەشكە، ئوزلىگىمىزنى بىلىشكە، مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى تىكلەشكە دەۋەت قىلغان پىكىرلەرنىڭ ئوروۇن ئېلىشى چوڭ مەمنۇنىيەت بىلەن قوبۇل قىلىنىپ، بۇ پىكىرلەرنى ھەر تەرەپلىمە قوللاپ-قۇۋۋەتلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، بەزەن خەلقىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولگۇنچىلىك، قارىمۇ-قارشىلىقنى كۈچەيتىشكە سەۋەپچى بولىدىغان پىكىرلەرنىڭ پەيدا بولغانلىغىنى چوڭ ئەپسۇسلىنىش بىلەن تەكىتلەشكە توغرا كېلىدۇ. بۇلۇپمۇ «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى ماقالىلىرىنىڭ بارغانسېرى بىر-بىرىدىن پەرىقلىنىپ كېتىۋاتقانلىغى، ھەتتا بەزەن قارىمۇ-قارشى مەۋقەلەردە بولۇشى، بىز گېزىتخانلارنى، خەلقىمىزنى ئىنتايىن تەشۋىشلەندۈرمەكتە. بۇ ئىككى گېزىتنىڭ ئەسلى تۈپ مەخسىتى پەقەتلا بىر يولۇلۇشتە، بىر چوڭ شەرەپلىك مەخسەت يولىدا ھەرىكەت قىلىشى زورۇر ۋە شەرت ئېدى. ئاممىۋى بەزى بىر ئوبيېكتىۋ ۋە سۇبيېكتىۋ سەۋەپلەرگە كورە «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى ئوز ماقالىلىرىنىڭ يوناليشىنى دەۋىرگە، ۋەزىيەتكە لايىق ئوزگەرتەلمىدى. توغرىراغى خەلقىمىزنىڭ ئوي-پىكىرىدىكى، ئاڭ-سېزىمىدىكى ئوزگىرىشلەرگە ماس ئوز پائالىيىتىنى تولىمۇ سۈسلۇق بىلەن ئېلىپ باردى. ئەتىجىدە «يېڭى ھايات» گېزىتىدىن مەۋقە جەھەتتىن پەرىقلىنىشكە باشلىدى. مانا، ئاقىۋەت بۇ ئىككى گېزىت كوپ جەھەتتىن بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان، بىر-بىرىنى ئوچۇق-ئاشكارا تەنقىت قىلىدىغان ھالەتكە كەلدى. ئۇمۇمخەلق مەنپەئەتلىرىنى، مىللەت تەشۋىشىنى ئويلاشنىڭ ئورنىغا بىر گروۇپ شەخسلەرنىڭ مەنپەئەتىنى ئىپادىلەيدىغان ۋە ئۇ لارنىڭ تەسىر دائىرىسىغا ئايلىنىپ قالماقتا. ئەتىجىدە، خەلق ئىچىدە تورلۇك قارىمۇ-قارشى پىكىرلەرنىڭ پەيدا بولۇشىغا ۋە ئىتتىپاقسىزلىق تۇپەيلى ئۇمۇمىي تەشۋىشنىڭ كۈچىيىشىگە ئېلىپ كەلمەكتە. بۇنداق ھالەتكە ئالدى بىلەن، ئەلۋەتتە، زىيالىلار ئەيىپدار. چۈنكى ئەزەلدىن خەلقىمىزدە زىيالىلارغا بولغان ئىززەت-ھورمەت مەۋجۇت بولۇپ، ئۇلارنى ئوزلىرىنىڭ كوز قارىچۇغى، ئەقىل-ئىدىرىگى دەپ بىلىپ كەلگەن. ئاممىۋى شۇ خەلق ھورمەتلەپ، ئىشەنگەن بەزى زىيالىلار ھەر تەرەپلىمە قاتمۇ-قات ئېزىلگەن، چەكلەنگەن، دەپسەندە قىلىنغان، ياشاش شارائىتى كۈندىن-كۈنگە ئېغىرلىشىپ بېرىۋاتقان ئوز خەلقىنىڭ ئېغىرىنى يېنىك، ژىرىنى يېقىن قىلىشنىڭ ئورنىغا، ئوزلىرىنىڭ شەخسىيەتپەرەسلىگى، مەنسەپ ۋە شوھرەتپەرەسلىگى تۇپەيلىدىن ھەر خىل «جاراڭلىق»، «چىرايلىق» گەپلەر بىلەن (ئەسلىدە ئەمەلىيەتتىن ژىراق بولغان) خەلقىمىزنىڭ ئىچىدە بولگۇنچىلىك پەيدا قىلماقتا. ھەممە ياخشى بىلىدۇكى، بولۇنگەن يەردە ئۇتۇق، تەرەققىيات، ئالغا سىلجىش بولمايدۇ. «بولۇنگەن توزار، برلەشكەن ئوزار»- دەپ خەلقىمىز بىكارغا ئېيتمىغان. شۇنىڭ ئۈچۈن مەيلى ئاڭلىق، مەيلى ئاڭسىزلىق بىلەن ئېيتىلغان ھەر قانداق چىرايلىق، يېقىملىق پىكىر-مۇلاھىزىلەر، ئەگەر ئاقىۋەتتە بولگۇنچىلىككە ئېلىپ كەلسە، ئۇنداق پىكىر-مۇلاھىزىلەرنى بىز قەتئىي قوبۇل قىلمايمىز. بىز پەقەت ئۇلۇغ مەخسەت يولىدا بارلىق خەلقىمىزنى، تورلۇك جەمىيەت ۋە تەشكىلاتلارنى برلەشتۈرۈش تەرەپدارىمىز. بەزى بىر يولداشلار، بىزدىكى بولگۇنچىلىك ھالەتنىڭ ئوروۇن ئېلىشى، ئۇنىڭ كۈنسېرى كۈچىيىشى «ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدە بىر «لىدېر»-رەھبەر بولغىدەك كىشىنىڭ يوقلىغىدىن» دەپ چۈشەندۈرمەك ياكى ئىشەندۈرمەك بولىدۇ. راست، رەھبەر- «لىدېر» بولمىغان يەردە برلىشىش، جىپسلىشىش بولمايدۇ. ئاممىۋى ھەر قانداق رەھبەر ئۇ ئاسماندىن چۈشىدىغان، ياكى يەردىن ئۇنۇپ چىقىدىغان ئەرسە ئەمەسقۇ! ھەر بىر خەلق ئوزى ئوز رەھبىرىنى تەربىيىلەپ، يېتىشتۈرۈشى كېرەك.

بۇگۈنكى كۈننىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى - خەلقىمىزنىڭ ئوزىگە بولغان، زىيالىلارغا بولغان ئىشەنچىسىنى تىكلەش، مىللىي غۇرۇرىنى ئوستۈرۈش، ئەژدات ۋە ئەۋلاتلار ئالدىدىكى ۋەزىپە ۋە بۇرچىنى توغرا چۈشەندۈرۈشتىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەتراپلىق، دەۋىر ۋەزىيىتىنى، ئىختىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي ئىمكانىيەتلەرنى توغرا ۋە چوڭقۇر تەھلىل قىلغان ھالدا قىسقا، ئوتتۇرا ۋە ئۇزاق مۇددەتلىك ۋەزىپىلەرنى ئېنىق ھەم توغرا تاللاپ ئېلىش لازىم. بەلكىم بۇنىڭ ئۈچۈن ئىتتىپاقنىڭ ئىككىنچى قۇرۇلتىيىنى چاقىرىش كېرەكتۇر. چۈنكى ئىتتىپاق توغرىسىدىمۇ ئەتراپلىق پىكىرلىشىش زورۇر بولۇۋاتىدۇ. سەۋەۋى ئىتتىپاق توغرىلىق بەزەن ئورۇنلۇق، بەزەن ئورۇنسىز پىكىرلەرمۇ ئېيتىلماقتا. بولۇپمۇ ئىتتىپاق بىلەن «ئۇنات» ۋە شەرقىي تۈركىستان كومىتېتى تەشكىلاتلىرىنىڭ پائالىيىتى، ئۇلارنىڭ رەھبەرلىرى توغرىسىدىكى بەس-مۇنازىرىلەرنى ئوز مەيلىچە قويۇۋەتمەسلىك كېرەك. «ئۇچقۇلدىن يالقۇن چىقماسلىغى» ئۈچۈن ھەممە ئىشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ ئىشلەش كېرەك.

مانا موشۇلار ھەققىدە پىكىرلەشسەك. مەن ھەمەت.

سېيىتجان سېتىشبۇ- يازغۇچى، ئوزبەكىستان يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى كېڭىشىنىڭ رەئىسى.

20-فېۋرال كۈنى «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىدە بېسىلغان ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇر زىيالىلىرى، ۋەكىللىرىنىڭ ئۈچرىشىشى ھەققىدىكى ئەخبارنى ئوقۇغان بولسا كېرەك. مەن ئەينە شۇ ژىغىن ۋە ئۇنىڭ خەلقىمىز ئارىسىدا ئويغاتقان تەسىرى ھەققىدە ئوزەمنىڭ شەخسىي پىكىرلىرىمنى بىلدۈرمەكچىمەن. ئالمۇتىدىكى مەزكۇر ئۈچرىشىشنى باشقۇرغان «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ مۇھەررىرى يولداش ئازاماتوۋ كېيىنكى ۋاقىتلاردا زىيالىلار ئوتتۇرىسىدا ۋە تۈرلۈكتەشكىللەر رەھبەرلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئوز ئارا ئىشەنمەسلىك ۋە تۈپ مەخسەت بىر بولىسمۇ ئوز ئارا ئىتتىپاقلىشىش، برلىشىپ ئىشلەش ئورنىغا بىر-بىرىنى تەنقىتلەش، بىر-بىرىنى ئەيىپلەش، ھەتتا ئەمەلي فاكتلارنى بۇرمىلاپ كورسىتىش، بىر-بىرىنى ھاقارەتلەش دەرىجىسىگە يېتىپ، خەلق ئىچىدە سەلبي تەسىر قوزغاۋاتقانلىغىنى ئېيتىپ كېلىپ، مەزكۇر ئۈچرىشىشتا زىيالىلار جاۋاپكەرلىكنى ھىس قىلمان ھالدا ئەقلانا پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇشنى، زىددىيەتلەرگە خاتىمە بېرىشنى مەخسەت قىلىپ قويغانلىغىنى ئېيتىدۇ. بۇ پىكىرگە تولۇق قوشۇلۇشقا بۇلاتتىيۇ، لېكىن مىك ئەپسۇسكى، ژىغىندا قۇددۇس غوجامياروۋ ئېيتقان قولاققا يېقىملىق پىكىرلەر ئاياقلىشىشى بەلەنلا، بەزى زىيالىلار ئوز ئارا بىر-بىرىنى ئەيىپلىمەسلىك، ئەكسىچە، برلىشىش يولىنى ئىزدەش دېگەن پرىنسىپنى بىر چەتكە قارىپ قويۇپ، «ئۇنات» رەئىسى ھاشىر ۋاھىدىي، شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ پرېزىدېنتى يۇسۇپبەگ مۇخلىسىي، لوبنۇر ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئازات ھېكمبەگلەرنىڭ ئاد رىسىغا قاتتىق ۋە ناتوغرا ئەيىپلەش سوزلىرىنى ئېيتىشتى. ئۇلار ئوزلىرىنى تۇتالمىدى. جۇملىدىن ئاتاقلىق يازغۇچى **زىيا سەمەدىيمۇ** «ئۇنات» رەھبەرلىگىگە ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولمىغان يالغان دەللەلەرنى ئارتىپ، ئەيىپلەپ سوزگە چىقتى، **«يېڭى ھايات»** گېزىتىنى **«ھاشىر ۋاھىدىنىڭ گېزىتى بولۇپ قالدى»** دېگەن ئەقىلگە سىغمايدىغان گەپنى كوتىرىپ چىقىشىمۇ بىزنى ھەيران قالدۇردى. بىز «ئۇنات» ۋە شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ ئىجابي ئىشلىرىنى، ئىجابي رولىنى ۋە ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا ئەچچە مىڭلىغان ئاق كوڭۈل ۋەتەنپەرۋەرلەرنىڭ بارلىغىنى ئېسىمىزدىن چىقارماسلىغىمىز لازىم.

يازغۇچى **يۇسۇپ ئىلياس** قاتارلىق بەزى بىر كىشىلەر بولسا، ژۇقۇرىدىكى ئىسمى ئاتالغان تەشكىلات رەھبەرلىرىنى تەنقىتلەشتىن تاشقىرى، قازاقىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنى تارقىتىۋېتىش كېرەك دېيىشىدۇ. جەمىيەتنىڭ رەھبىرى بولغان بىر كىشى ياقماي قالغىنى ئۈچۈن پۈتۈن بىر جۇمھۇرىيەتلىك جەمىيەتنى تارقىتىۋېتىش كېرەكمۇ؟!» بۇنداق ئۇسۇل «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ كوپ ژىللىق ئىشى جەريانىدا بىر قانچە قېتىم تەكرارلانغان ئېدى. ئېيتماقچىمىزكى، بۇنداق ئۇسۇل بىلەن خەلقىمىزنى برلىك-ئىتتىپاقلىققا چاقىرىپ بولمايدۇ. ھازىرچە قازاقىستاندىكى بارلىق جەمىيەت ۋە تەشكىلاتلار رەھبەرلىرى برلىشىپ ئىشلەشنىڭ زورۇرلىگىنى تەن ئالدۇ. لېكىن ھەممىسلا باشقىلارغا سىلەر ئوز پروگراممىلارىڭلاردىن ۋاز كېچىپ، بىزنىڭ پروگراممىمىزنى قوبۇل قىلىڭلار، شۇ چاغدا برلىشىمىز دەيدۇ. مەزكۇر زىيالىلار ئۈچرىشىشىدىمۇ خۇددى شۇ يۇسۇندا بارلىق تەشكىلاتلارنى ئوز پروگراممىسى ۋە ئىزامنامىلىرىدىن ۋاز كېچىپ، ئىتتىپاققا برلىشىشكە تەشەببۇس قىلدۇ. مېنىڭچە، بۇ برلىشىشنىڭ يولى ئەمەس، برلىشىش ئۈچۈن ھەر بىر جەمىيەت يا كى تەشكىلات ئوزى سىزىپ قويغان مەۋقەسىدە جاھىللىق بىلەن قاتتىق تۇرۇۋالماي، سەمىمىيلىك بىلەن قەدەمىمۇ قەدەم ئالغا سىلجىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ ئىستىقلالىيىتى يولىدا بىر ئۇمۇمي پرىنسىپ ئاساسىدا برلىشىشى كېرەك. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 200 ژىلدىن بېرى بېشىغا چۈشكەن كۈلپەتلەر، پاجىەلەر، خۇددى ئەينە شۇ برلەشمەسلىك ۋە ئىتتىپاقسىزلىغىمىزنىڭ ئاقىۋىتى بولۇپ كەلمەكتە. ھازىرمۇ بىزنىڭ دۇشمەنلىرىمىز بىزنىڭ ئوماەشمەسلىگىمىزنى، دايىم ئوز ئارا بىر-بىرىمىزنى ئەيىپلەپ، جاڭجاللىشىپ تۇرۇشىمىزنى ئارزۇ قىلماقتا. بىز شەخسىيەتچىلىك، ئابرويپەرەسلىك، مەنمەنلىك ئىدىيەمىزدىن ۋاز كېچەلمەي، دۇشمەنلىرىمىزنىڭ تۇگىمىنىگە سۇ قۇيۇپ بېرىۋاتىمىز. بىز بۇگۈن بىر قارارغا كېلىپ، ۋەتەننىڭ تاشقىرىسىدا ياشاۋاتقان بارلىق ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمىزنى ۋەتەن مەنپەئىتى يولىدا، برلىگىمىزگە زىيان يېتىدىغان بارلىق سوز-ھەرىكەتلەردىن ۋاز كېچىپ، ئىتتىپاقلىشىشقا چاقىرىشىمىز لازىم.

ئەندى، ئۇيغۇر تىلىدا چىقىدىغان گېزىتلارغا كېلىدىغان بولساق- بىزگە كوپىرەك «يېڭى ھايات» گېزىتى ياقىدۇ. چۈنكى ئۇ ئوز سەھىپىلىرىدە خەلقىمىزنىڭ دىلىغا يېقىن ماقالىلارنى بېسىپ، ئەۋلاتلارنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تەربىيەلەشكە مۇناسىپ ھەسسە قوشۇۋاتىدۇ. لېكىن بىز «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنمۇ چەتكە قاقمايمىز، ياخشى كورىمىز. ئۇمۇ ئوزىمىزنىڭ گېزىتى. لېكىن ئۇنىڭ سۈپىتىنى ھەر تەرەپلىمە سەل ژۇقۇرى كوتىرىشىمىز كېرەك. بۇ ئىككى گېزىتنى بىر-بىرىگە قارشى قويۇش خاتادۇر.

ئابلىز ئوسمانوۋ- تاشكەنت شەھىرى بېكتېمىر ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيىتى مەركىزىنىڭ رەئىسى.

بۇگۈنكى ئۈچرىشىش بىز ئۈزۈندىن بېرى كۈتۈپ كېلىۋاتقان ئىلگەركى ژىغىنلىرىمىزنىڭ كام يېرىنى تولتۇرىدىغان ئۈچرىشىش دەپ ئويلايمەن. ئىتتىپاقسىزلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئۇرۇنغان برلىك مەسلىسىگە كەلسەك، بىز ئېمە ئۈچۈن برلەشمەيمىز؟ بۇ زىددىيەتلەرنى كىم قوزغاۋاتىدۇ؟ ئۇلار كىم؟ ۋە كىم ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ؟

ئاغىنىلەر، بىز قاچانغىچە ئىتتىپاقسىزلىقنىڭ زىيىنىنى چۈشىنىپ يېتەلمەيمىز. بىزنىڭ مەلۇم دەرىجىدە ئىتتىپاقسىزلىق يۈز بەرگەن ئېدى. بىز بۇ قېتىم چوڭ ژىغىن ئېچىپ، ئوز كامچىلىقلىرىمىزنى تونۇش ۋە ئوز ئارا كەچۈرۈم سوراش ئارقىلىق زىددىيەتلەرنى ھەل قىلىۋالدۇق. لېكىن مەنمەنلىك بىلەن ئىتتىپاقسىزلىقنى تۇگىتىپ بولمايۋاتىدۇ!

بۇرھانىدىن يۇسۇپوۋ- ئوزبەكىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى دائىمي ھەيئەت ئەزاسى.

مېنىڭچە، ئىتتىپاقسىزلىقنى تۇگىتىپ، بىرلىككە كېلىشنىڭ پەقەت بىرلا يولى بار. ئۇ بولسىمۇ بىز، ۋەتەننىڭ سىرتىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە داھىي بولۇش، رەھبەر بولۇش ئارزۇسىدىن، ئۇلارنى باشقۇرۇش پىكىرىدىن ۋاز كېچىشىمىز كېرەك. ئەكسىچە بىز ئۇلارنىڭ بۇگۈنكى پاجىەلىك تەغدىرىگە ئېچىنىشىمىز، ئۇلارنىڭ ئەركىنلىككە ئېرىشىش يولىدىكى ئارزۇ-ئۇمۇتلىرىگە سەمىمي يارىدەم بېرىش ئۈچۈن كۈرىشىشىمىز لازىم.

جاروۋپ ئىبراھىم- پېنسىونېر.

مەن ئالمۇتىدىكى زىيالىلار ژىغىنىنىڭ روھىنى ۋە ئۇنىڭدا ئېيتىلغان پىكىرلەرنى توغرا كورمىدىم. ئۇنىڭدا زىيالىلار كوپچىلىك خەلقىنى نادان، ھېچ ئەرسە بىلمەيدىغانلار دەپ ئەيىپلەپ، ئوزلىرىچە، بىز زىيالىلارنىڭ ئېيتقىنى توغرا، بىز ھەممىگە رەھبەرلىك قىلىشىمىز كېرەك دېگەن ناتوغرا كوز قاراشنى ئالغا سۈرگەن. خەلقنى برلەشتۈرمەيدىغان زىيالىلار رەھبەر بولالمايدۇ. مېنىڭچە، ئۇنات ۋە باشقا تەشكىلاتلارنى تەنقىتلەش ۋە ئۇلارنى تارقىتىۋېتىشكە ئۇرۇنۇش ھەرىكەتلىرى توغرا ئە

(ئاخىرى 10- بەتتە).

بولۇنگەن توزار، برلەشكەن ئوزار...

مەس. بۇ تەشكىلاتلار كېرەك. ئۇلار ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتىدۇ ۋە قىلىۋېرىدۇ!

شامىل ئالماسبېكوۋـ دوختۇر.

بىز، پۈتۈن ئۇيغۇرلارنىڭ كوزلىگەن مەخسىتى ـ بىر. ئىتتىپاقلاشماي تۇرۇپ، ھېچ نەرسە قىلالمايمىز. بىز ھەممە ئىشنى قانۇنىي تەشكىلاتىمىز ـ ئوزبەكستان ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ قانىتى ئاستىغا برلىشىپ، ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك. ئالمۇتىدىكىلەرمۇ شەخسىيەتچىلىكتىن ۋاز كېچىپ، برلەشسۇن. ئىتتىپاق رەھبەرلىرى بولسا برلىشىش يولىدا ياخشى ئىشلىمەيۋاتىدۇ. بىز ئوز ئارا زىددىيەت تۇغدۇرىدىغان بولگۇنچىلىكنىڭ ھەممە تۈرىگە قارشى تۇرىمىز. بىز ئوزبەكستانلىقلار ھەممىمىز بىر ئىتتىپاق بولۇپ، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر جەمىيىتىنىڭ ئىشىنى ياخشىلاشقا كۈچ چىقرايلى. كەڭ خەلق ئاممىسىنى ياخشى سەپەرۋەر قىلايلى.

خېلەم خۇدايبېردىيېۋـ پېنسىونېر، ئوزبەكستان ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەمىيىتىنىڭ پەخرىي رەئىسى.

بىز ئۇيغۇر جەمىيىتىنىڭ ئىشىغا ناھايىتى سۈس قاراۋاتىمىز. جەمىيىتىمىز تاشكەنت شەھەرلىك جەمىيەتكە ئايلىنىپ قالدى. تۇرلۇك ۋىلايەتلەردە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار بىلەن كارىمىز بولماي قالدى، پىكىر بەرگۈچىلەر ئاساسىي ماۋزۇدىن سىرتقا چىقىپ كېتىۋاتىدۇ. مەسىلەن، قازاقىستاندىكى زىيالىلار ژېغىننىڭ ئەخبارىتىنى يېتەرلىك چۈشىنىپ ئالمىغانلىغىمىز كورۇنۇپ تۇرۇپتۇ. ئالمۇتىدىكى زىيالىلار ژېغىننىڭ ھەممە بىر خىل پىكىردە بولدى. پىكىر قارىمۇ ـ قارشىلىغى بولمىدى. ئالمۇتىدا ئىتتىپاق تەشكىلاتى بار. بىزمۇ شۇ تەشكىلاتنىڭ ئەزاسى. باشقا تەشكىلاتلار بولسا شۇ ئىتتىپاققا ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ. مەن سېپىتجاننىڭ زىيا سەمەدىي ئۇيغۇر رەھبىرىنى تەنقىتلىدى، بۇ توغرا ئەمەس دېگەن پىكىرنىڭ قوشۇلالمايمەن. ئۇيغۇر رەھبەرلىرى ئىستامبۇل ژېغىننىڭ ئەيىپلىدى. ئۇلار ئۇيغۇر قا ئەزا بولمىغانلارنىڭ ھەممىسىنى «خائىن» دەپ ئاتىدى. بىز ئوزبەكستاندىن ئىستامبۇل قۇرۇلتىيىغا ۋەكىل ئەۋەتمىدۇق. قۇرۇلتايغا بارغانلار بولسا رەسمىي يول بىلەن ئەمەس، بەلكى شەخسىي يولار بىلەن باردى. بىز قىرغىزستانلىقلارنىڭ ئىتتىپاقنى ئەيىپلەپ، ئېلان قىلغان مۇراجىتىنى قوللىماسلىغىمىز كېرەك. بىز ھەممە تەشكىلاتلارنىڭ ئىتتىپاق سېپىگە برلىشىشىنى تەشەببۇس قىلىمىز. زىيالىلار ژېغىننىدا «يېڭى ھايات» گېزىتى توغرىلىق ئېيتىلغان پىكىرلەر توغرا. مېنىڭ پىكىرىم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى ئايرىم زورۇر ماقالىلارنى ئەرەپ يېزىغدا، «يېڭى ھايات» گېزىتى ئايرىم ماقالىلارنى سلاۋيان يېزىغدا ئېلان قىلىپ بارغىنى ياخشى. بىز ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىغا ئەگىشىپ ئىش ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك. ھارۇۇنىڭ ئالدى چاقى قايەردە ماڭسا، ئارقا چاقىمۇ شۇ يەردە ماڭىدۇ. ئالمۇتىدىكىلەر ئالدى چاق بولسا، بىز ئارقا چاقمىز. دېمەك، ئالدى چاق قاياققا ماڭسا، بىز ئارقا چاقمۇ شۇنىڭغا ئەگىشىپ مېڭىشىمىز كېرەك.

ئاسىم باقىـ پېنسىونېر، تىل ـ ئەدەبىيات پەنلىرىنىڭ نامزادى.

مېنىڭ پىكىرىمچە، ئالمۇتىدا ئەشۇ زىيالىلار ژېغىننى چاقىرىلمىغان بولسا ياخشى بولاتتى. ئەگەر كىمدۇر كىمنى تەنقىت قىلماقچى بولسا، تەنقىت ئوبيېكتلىرىنى شۇ ژېغىننغا قاتناشتۇرۇشى لازىم ئىدى. ژېغىننغا قاتناشقانلار ئوزلىرىنى بىز بىرەر تەشكىلاتقا قاتناشمىغان «پارتىيەسىزلەر» ـ دەپ ئېلان قىلدى. لېكىن بۇ سوز توغرا ئەمەس. چۈنكى ژېغىن قاتناشقۇچىلىرىنىڭ كوپچىلىگى ئىتتىپاق تەشكىلاتى رىياستى مىنبىرىدىن جاي ئالغان رەھبىرى كىشىلەر. يازغۇچى زىيا سەمەدىي بولسا تالادىكى ئىسپاتلانمىغان ئىغۋا گەپلەرنى كوتىرىپ، ژېغىننغا قويدى. ئۇنات رەھبەرلىرى ھېچ قاچان «ئۇنات» قا ئەزا بولمىغانلار «خائىنلار» ـ دېگەن ئەمەس، «يېڭى ھايات» گېزىتىمۇ ئۇنداق گەپلەرنى ئوز سەھىپىسىدە باسقان يوق. كوچىدىكى سوز ـ چوچەكلەرنى مەجلىسكە رەسمىي قىلىپ قويۇش ئەدەپتىن ئەمەس، ئەلۋەتتە. «يېڭى ھايات» گېزىتى خەلىقنىڭ قەلبىدىكى گەپلەرنى يېزىۋاتىدۇ. ئۇيغۇر خەلىقنىڭ ئوزلىگىنى تونۇش ئۈچۈن پايدىلىق ماتېريالارنى بېرىۋاتىدۇ. خوش، بۇنىڭ تېمىسى يامان. ئالمۇتىدىكى ئىتتىپاق تەشكىلاتى باشقىلارنى ئەيىپلەشنىڭ ئورنىغا ئوزىنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلىسا، توغرا يولدا مېڭىپ، ئىش نەتىجىلىرى بىلەن خەلىققە ئوزىنىڭ ياخشى تەسىرىنى كورسەتسە بولاتتى. مەن ئالمۇتىدا بولۇپ ئوتكەن زىيالىلار ژېغىننى مەخسەتلىك ئۇيۇشتۇرۇلغان، بىر تەرەپلىمىلىك ژېغىن دەپ ھېسابلايمەن. ئۇ خەلىقنى ئىتتىپاقلاشتۇرىمەن دېگەن سوزنى ئېيتىپ، ئەمەلىيەتتە زىددىيەتلەرنىڭ يەنىمۇ چوڭقۇرلىشىشىغا سەۋەپ بولدى.

ئىبراھىم قۇرۋانـ پېنسىونېر، شائىر.

مەن خېلەم خۇدايبەردىيېۋنىڭ «ھارۇۇنىڭ ئالدى چاقى قايان ماڭسا، ئارقا چاقمۇ شۇ يا قىلا ماڭىدۇ»ـ دېگەن گەپىگە قوشۇلمايمەن. بىز ـ تاشكەنتلىكلەر ئارقا چاق ئەمەس. ئوز ۋاقتىدا تاشكەنت ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ مەدەنىي مەركىزى بولغان، ئاتاقلىق ئۇيغۇر ئالىملىرى، شائىر ـ يازغۇچىلىرى تاشكەنتتە ئوقۇپ، بىلىم ئالغان ۋە شۇ يەردە پائالىيەت ئېلىپ بارغان. ئىككىنچىدىن، مابادا ئالدى چاق ناتوغرا مېڭىپ، كاتاڭغا چۈشۈپ كەتسە، ياكى پاتقاققا پېتىپ قالسا، ئارقا چاق بۇنى كورۇپ تۇرۇپ، ئەشۇ پاتقاققا كىرىشى كېرەكمۇ؟! ياق، ئەلۋەتتە. بىز ئوزىمىزنىڭ ھارۇۇسىنى كاتاڭغا چۈشەرمەي، توغرا يولدىن ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك.

مەرۋېپ ئەيساـ رادىو خادىمى.

بىز ئوزبەكستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلىشىمىز لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن جەمىيەت رەھبەرلىگىنى ياخشى ئىشلەيدىغان ئاكتىۋ ئادەملەر بەلەن تولۇقتۇرۇپ، يېڭىلىشىمىز لازىم. ئەلدى، ئالمۇتىدىكى ژېغىننغا كەلگەندە، مەن خېلەم ئاكىنىڭ ئېيتقان پىكىرلىرىگە قوشۇلمايمەن. زىيا سەمەدىينىڭ باشقا تەشكىلاتلارنى بېھۇدە ئەيىپلىشى توغرا ئەمەس. مەرھۇم رەھبىرىمىز ئەخمەتجان قاسىمىي 1947 ـ ژىللىرى بولسا كېرەك، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ جاغىستاي يېزىسىدىكى مەرىپەتپەرۋەر تارىخچى ۋە شائىر ئەزەرغوجا ئابدۇسەمەتوۋنىڭ ئويىگە چىققان ۋاقتىدا ژېغىلغانلارنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلاپ، پىكىر قىلغىنىدا: «ئارىمىزدا بېگىزلەر بار، ئىشنى بۇزىدىغانلار ئەينە شۇ ئازغىنا بېگىزلەر. بىز ئۇلاردىن قەتئىي ساقلىنىشىمىز كېرەك»ـ دېگەن ئىدى. ئالمۇتىدىكى زىيالىلارنىڭ ژېغىنىدا باشقىلارنى ئابروىيەرەسلىكتە ئەيىپلەپ سوزلىگۈچىلەر، ماھىيەتتە ئوزلىرىنىڭ ئابروىيەرەسلىكلىرىنى ۋە مەنسەپپەرەسلىگىنى راسا كورسەتتىشتى. باشقىلارنى بولگۇنچى دەپ، ئوزلىرىنىڭ بولگۇنچىلەر ئېكەنلىگىنى ئوبدان ئاشكارە قىلدى. يولداش ئازاماتوۋ «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىدە ئەشۇ ژېغىننى ئەسلىدە چاقىرماسلىغى كېرەك ئىدى. يولداش ئازاماتوۋ بۇنىڭ ئورنىغا «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەر تەرەپلىمە سۈپىتىنى كوتىرىشكە، ئۇنى يا خشىلاشقا كۈچ چىقارغىنى ياخشى بولاتتى. ئۇنىڭ بۇنداق ئىغۋا تۇغدۇرىدىغان ژېغىنلارنى تەشەببۇس كورسىتىپ ئاچمىغىنى ياخشى.

شاھىدە شاھمەردانوۋاـ كومپوزىتور.

مەن ئىككى ژىلدىن بېرى «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىگە يېزىلماي قويدۇم. «يېڭى ھايات» گېزىتىنى ئېلىۋاتىمەن. سەۋەۋى شۇكى، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ تىلى قانداقتۇر قۇراشتۇرما تىل بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. ئەخبارات ـ خەۋەرلىرى بولسا كونىرىغان بولىدۇ. خەلىق سويىدىغان، زامان تەلىۋىگە لايىق ماقالىلار يوقىنىڭ ئورنىدا. كوپىرەك چارۋىچىلار ۋە دېخانلار ھەققىدە چوڭ ـ چوڭ ئوچىركلار بېرىش بىلەن چەكلىنىدۇ. تارىخىي ماتېريالارنى كام ئېلان قىلىدۇ. «يېڭى ھايات» گېزىتى بولسا خەلىقنىڭ دىلىدىكى ماتېريالارنى بېسىۋاتىدۇ. ئۇ دەۋىر تەلىۋى بىلەن ئىشلەۋاتىدۇ. ئۇيغۇر خەلىقنىڭ ئوزلىگىنى بىلىشى، ئوزلىگىنى تونۇشى يولىدا كۈچ چىقىرىۋاتىدۇ. بىزنىڭ مەدەنىي تەرەققىياتىمىزدا ئۇنىڭ ئوتقان ئورنى چوڭ. «يېڭى ھايات» گېزىتىدىن خەلىقنىڭ ژۇرنىگى سۇ ئىچىۋاتىدۇ، شۇڭلاشقىمۇ ئۇنىڭ ئاۋرۇپىي خەلىق ئىچىدە كۈندىن ـ كۈنگە ئوسۇپ بېرىۋاتىدۇ. «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ رەھبەرلىرى بۇنداق بولگۇنچىلىك ژېغىنلىرى بەلەن شۇغۇللانماي، ياخشىسى، «يېڭى ھايات» گېزىتىدىن ئولگە ئېلىپ، گېزىتنىڭ سۈپىتىنى خەلىق ۋە زامان تەلىۋىگە لايىق ژۇقۇرى كوتىرىشكە تىرىشسا، ياخشى بولاتتى.

يارمۇھەممەت ئابدۇساتتاروۋـ سودا خادىمى، ئوزبەكستان ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى دايىمىي ھەيئەت ئەزاسى.

بىز شەخسىكە سىغىنىش ئىدىيەسىگە كونۇكۇپ قالغانمىز. بىر گەپنى پۈستانچى ئېيتقان، پالانچى ئېيتقان دەپلا قارىغۇلارچە ئىشىنىپ ـ ئەگىشىپ كېتىۋەرمەيلۇق، ھەر بىر گەپ، ھەر بىر ئىشنىڭ كىمگە پايدىلىق، كىمگە زىيانلىق ئېكەنلىگىگە قاراپ، پىكىر ژۇرگۈزۈپ، مۇستەقىل ئىش تۇتىدىغان بولايلى. بىز ئۇيغۇر تىلىدا چىقىدىغان ھەر ئىككىلا گېزىتنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەيمىز. توغرا بولمىغان پىكىرلەرگە قارشى تۇرىمىز. مەن ئالمۇتىدىكى زىيالىلار ژېغىننى قەتئىي ئەيىپلەيمەن. ئىغۋا تۇغدۇرىدىغان ھەر قانداق سوز ـ ھەرىكەتلەرگە قوشۇلمايمەن. ئەندى، ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ ئىشىغا كەلگەندە پەقەت تەنقىتلەشنىلا بىلمەي، ئۇنىڭ ئىشىنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەشنىمۇ بىلىشىمىز كېرەك. ھەممىمىز چەتتە تۇرۇۋېلىپ، تەنقىت قىلىۋەرگەن بىلەن ئىش ياخشىلانمايدۇ. ئۇنىڭدىن كورە ئىشقا قول سېلىپ، جەمىيەتنىڭ ئىشىنى ياخشىلاشقا يېقىندىن ياردەم بېرەيلى.

ئا. بەرايېۋ،
ئوزبەكستان ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى.

س. سېتىشېۋ،
ئوزبەكستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى كېڭىشىنىڭ رەئىسى.

* * *

شۇنداقلا بۇ ئۇچرىشىشتا ئالىمجان ھەمراەيېۋ، پاتىگۈل ھاپىزوۋا، مارىس ناسىروۋ، دىلبەر روزىيېۋا، ئەخمەت يولداشېۋ، مەخسۇت مەڭسۇروۋلار ئوز پىكىر ـ مۇلاھىزىلىرى بىلەن قاتناشتى.

مەجلىسنى ئابدۇلجان بەرايېۋ يەكۈنلەپ، شۇنداق دېدى:

ـ مېنىڭچە، بۇگۈنكى ئۇچرىشىشتا دېيىشكە تېگىشلىك ئاساسىي پىكىرلەر ئېيتىلىپ بولغاندەك قىلىدۇ. ئەگەر كوپچىلىك قارشى بولمىسا، ژۇقۇرىدا ئېيتىلغان پىكىر ـ مۇلاھىزىلەردىن كېلىپ چىقىدىغان قارار قوبۇل قىلساق.

قارار

تاشكەنتتە ياشىغۇچى زىيالىلار ۋەكىللىرى ۋە جامائەتچىلىك پائالىلىرى ئۇچرىشىشىدا ئۇشبۇ قارار بىر ئېغىزدىن قوبۇل قىلىنىپ، ھەر ئىككى گېزىت تەھىرىراتىغا ئەۋەتىلىشى تەكلىپ قىلىندى. خەلقىمىز ئەزەلدىنلا بولگۇنچىلىكنى ئېغىر ئاقىۋەتلەگە ئېلىپ كېلىدىغان زور گۇناھ ئىش دەپ بىلىپ كەلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ «بولۇنگەننى بورە يەر، ئايرىلغاننى ـ ئېيىق»، «بولۇنگەن توزار، برلەشكەن ئوزار» دېگەنگە ئوخشاش ھېكمەتلىك سوزلەرنى ئېيتىپ كەلگەن. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇگۈنكى ئېچىنارلىق ئېغىر قىسمىتىنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن، بۇ گۈنكى ۋە كەلگۈسىدىكى چوڭ ـ كىچىك ۋەزىپىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بىزگە بارلىق بولگۇنچىلىك ئامىللىرىنى تۈگىتىش، ھاۋا بىلەن سۈدەك زورۇر. شۇ ئۈقتەئىي ـ ئەزەردىن قارىغاندا:

1. «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىدە 20 ـ فېۋرالدا ئېلان قىلىنغان ئالمۇتا شەھىرىدىكى زىيالىلار ۋەكىللىرىنىڭ ئۈچرىشىشى ۋە بۇ ئۈچرىشىشتا ئېيتىلغان بەزى بىر تەنقىدىي كوز قاراشلار بىر تەرەپلىمە بولغان دەپ قارايمىز. ھەقىقەتەنمۇ بولگۇنچىلىك ھالەت مەۋجۇتلىغىنى تەن ئالغان ھالدا ۋە بۇ ھالەتنى يوق قىلىش زورۇرلىگىنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، بۇنىڭدىن كېيىن ھەر ئىككى گېزىت بېتىدە مۇنداق بىر تەرەپلىمە ئۈچرىشىشلارنى ئۈيۇشتۇرماسلىقنى ۋە ئۇ يەردە ئېيتىلغان بىر تەرەپلىمە پىكىر ـ مۇلاھىزىلەرنى، ھەر خىل «خەۋەرلەرنى» گېزىت بېتىدە باسماسلىقنى تەلەپ قىلىمىز.

ھەر ئىككى گېزىت بىر مەۋقەدە بولۇپ، بىر ـ بىرىنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى، ئۇيغۇر خەلقى ئۈچۈن زورۇر ۋە پايدىلىق ماقالىلار ھەر ئىككى گېزىت سەھىپىسىدە بىردەك بېسىلىشى كېرەك دەپ ھېسابلايمىز. ھەر ئىككى گېزىت تەھىرىراتى پرىنسىپال مەۋقەدە بولۇپ، بولگۇنچىلىكنىڭ كۈچىيىشىگە سەۋەپچى بولۇۋاتقان خادىملاردىن تازىلىنىشى زورۇر دەپ ھېسابلايمىز.

2. ئۇيغۇرلار ئىچىدە بۇگۈنكى بولگۇنچىلىكنىڭ، ئىتتىپاقسىزلىقنىڭ يۈز بېرىشى بىر گروۇپ زىيالىلارنىڭ مەنمەنلىك، شوھرەتپەرەسلىك، مەنسەپپەرەسلىك، گروۇھۋازلىق كېسىلىگە مۇپتىلا بولغانلىغىدىن، پەقەتلا «ئوزەمنىڭ راست» دەپ، باشقىلارنىڭ پىكىرىنى تەن ئالماسلىقتىن، سىياسىي سەۋىيەسىنىڭ توۋەنلىگىدىن دەپ بىلىمىز.

3. «ئىتتىپاق» (ئاسسوتسىاتسىيە) ئۇيغۇرلارنىڭ بۇگۈنكى ھاياتىدا ھوكۇمەت تەرىپىدىن تەن ئېلىنغان مۇھىم تەشكىلات. ئۇنىڭ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھەممە مۇئەممالىرىنى ھەل قىلىشتا، جۇملىدىن خەلىق ئارادا تۇتقان ئورنى ناھايىتى چوڭ. لېكىن بۇنداق بىر مۇھىم تەشكىلات بىر گروۇھ زىيالىلارنىڭ خاھىشى بىلەن ئىش ئېلىپ بارىدىغان تەشكىلات بولۇپ قالماسلىغى كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ يېقىن ئارىدا ئىتتىپاقنىڭ نوۋەتتىكى قۇرۇلتىيىنى چاقىرىشنى، ئۇنىڭدا ئىتتىپاقنىڭ نىزامنامە ۋە پروگراممىلىرىنى قايتىدىن مۇھاكىمە قىلىپ، تولۇقلاش، كەڭ دېموكراتىيە ئاساسىدا قايتىدىن سايلام ئوتكۈزۈش لازىم دەپ ھېسابلايمىز. بۇ قۇرۇلتايغا بارلىق تەشكىلاتلارنىڭ ۋەكىللىرى رەسمىي ۋەكىل سۈپىتىدە قاتناشتۇرۇلۇشى كېرەك.

4. ئۇنات ۋە شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ ۋەتەن ئىستىقلايىتى ئۈچۈن شەرەپلىك ئىشلارنى ئېلىپ بېرىۋاتقانلىغىنى ئالقىشلايمىز. ئامما ھەر قانداق ئالىيجاناپ ۋەزىپىنى ئۇستىگە ئالغانلىق بىلەن خەلقىنىڭ بىرلىگىنى قولغا كەلتۈرەلمىسە، بۇ ئۇلۇق ۋەزىپىلەر ئارزۇ پېتىچە قېلىۋېرىدۇ ۋە ئاقىۋەتتە كوپ تالاپەتلەرگە ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ، ژۇقۇرىدا ئىسمى ئاتالغان تەشكىلاتلار رەھبەرلىرىنى ئوز مەۋقەسىدە قەتئىي تۇرۇۋالماي، ۋەتەن مەنپەئىتى يولىدا كېلىچەك ئەۋلادلار ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنى سەزگەن ھالدا بىر ـ بىرى بىلەن يېقىنلىشىشنى، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئىتتىپاقنىڭ تەركىبىي قىسمىغا ئايلىنىشىنى تەكلىپ قىلىمىز.

بۇ قارار ژېغىن قاتناشقۇچىلىرى تەرىپىدىن بىر ئېغىزدىن قوبۇل قىلىندى.

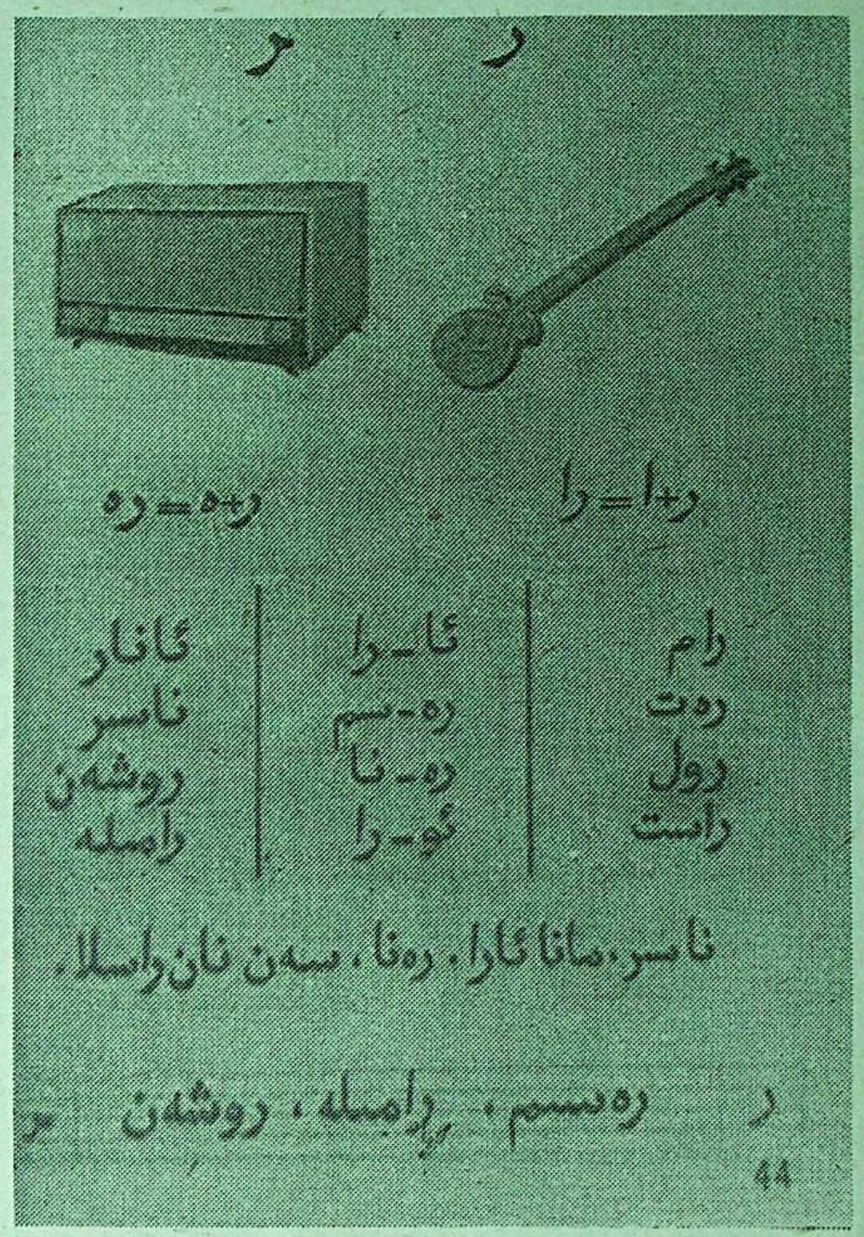

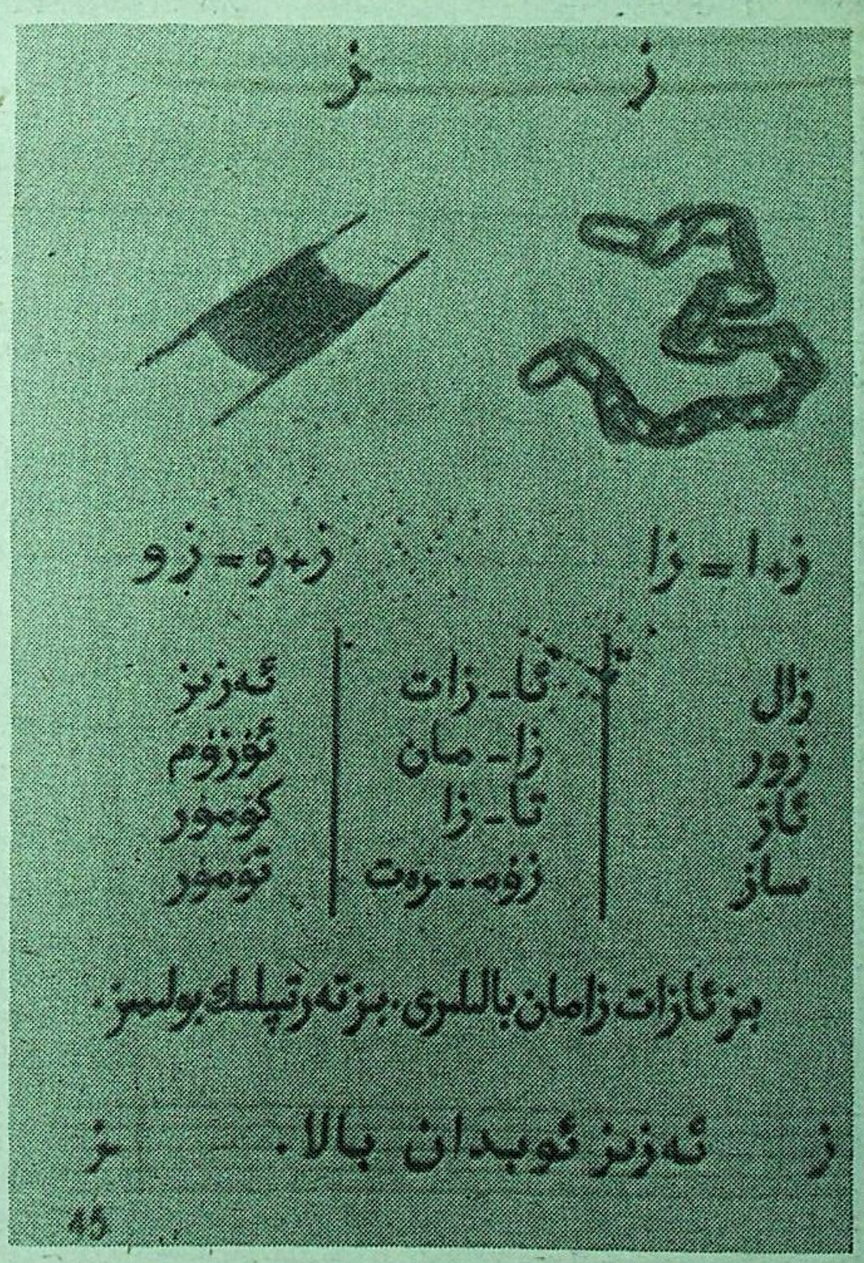

ر. يۇسۇپوۋ چۇشەرگەن.

گېزىتىمىزنىڭ جان كويەرلىرى ئەخمەتجان ھاجى:

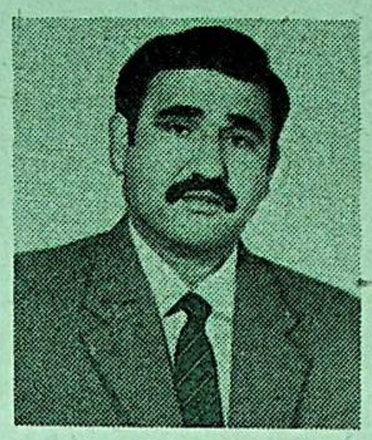

ئالىي ھىممەت

كىمگە ئالىي ھىممەتلىك بېرىلگەن بولسا، ئۇنىڭغا ھەممە نەرسە بېرىلگەن ھېسابلىنىدۇ. كىمگە ئۇ بېرىلمىگەن بولسا، ئۇنىڭغا ھېچ نەرسە بېرىلمىگەن بولىدۇ، دەيدۇ پەيغەمبەرىمىز ئوز ھەدىسلىرىدە. شۇنداق ئېكەن بازار ئىختىسادىغا ئوتۇشكە باغلىق ئېغىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان گېزىتىمىزگە ھەمدەرت بولماسلىق ئالىي ھىممەتلىكتىن ئەمەس، ئەلۋەتتە.

مەلۇمكى، گېزىتىمىز بىزنىڭ دىلىمىزدىكىدەك ئۇبدان چىقىۋاتىدۇ. ئۇنى ئەينە شۇنداق ئامماباپ قىلىپ چىقىرىۋاتقان قەلەمكەشلىرىمىزنىڭ ئېغىرنى يېنىك قىلىپ ھەمدەرت بولۇش ئەڭ ساۋاپ ئىشتۇر. مەن شۇ مەخسەتتە بەش مىڭ سوم ئەۋەتتىم. ئاممىۋى مىڭ ئەپسۇسكى، كوپچىلىك مۇسۇلمانلىرىمىز، خۇسۇسەن بەدەۋلەت ياشلىرىمىز ئالىي ھىممەتلىكتىن ئوزلىرىنى چەتكە ئالماقتا. ئۇلار پەيغەمبىرىمىزنىڭ «كىمگە ئاللا بايلىق ئاتا قىلغان بولسىيۇ، بايلىغىنىڭ زاكاتىنى بەرمىسە، قىيامەت كۈنىدە ئۇنىڭ بايلىغى ئىككى موڭگۈزلۈك ھەيۋەتلىك مەخلۇق بولۇپ كورىنىدۇ ۋە بوينىغا ئارقان سالىدۇ، كېيىن ئىككى يۇزىدىن تۇتۇپ: مەن سېنىڭ غەزىنەڭمەن، مەن ـ بايلىغىڭمەن، دەيدۇ» دېگەن ھەدىسىنى ئېسىغا ئالسۇن.

سىردەريا شەھىرى.

مىجىت تۇردىيېۋ:

مۇئەززەم ياردەم قىلىمىز

بىز «يېڭى ھايات» گېزىتىگە ئۇ دەسلەپ چىققان كۈندىن بۇيان مۇشتىرى بولۇپ كېلىۋاتىمىز. ئۇنىڭسىز تىرىكچىلىگىمىز ئوتمەيدۇ. سەۋىۋى، ئۇ بىزنىڭ يېقىن دوستىمىز ۋە مەسلىھەتچىمىز بولۇپ قالغان. كىم ئوزىنىڭ يېقىن دوستى ۋە سوھبەتدىشى ئېغىر ئەھۋالدا قالسا، ياردەم قولىنى سوزمايدۇ، ياردەم قولىنى سوزمىغان دوست قانداقمۇ دوست بولسۇن.

بىز گېزىتىمىز مىڭ سومغا كوتىرىلىسىمۇ يېزىلىمىز. ھېچ قاچان ئۇنى ئېغىرچىلىققا قويمايمىز. مانا شۇ مەخسەتتە ئايالىم رىسالەت بىلەن 5000 سوم ئەۋەتتۇق.

تاشكەنت شەھىرى.

خاتىرىلەش كۈنى

ھەر ژىلى ئاپرىل ئېيىنىڭ ئاخىرقى دەم ئېلىش كۈنلىرى قەبرىستانلىقلارنى زىيارەت قىلىش، دۇنيادىن ئوتكەن ئاتا ـ ئانا، قومى ـ قېرىنداشلارنى خاتىرىلەش، قەبرىستانلىقنى تازىلاش، گۈللەرنى تېرىش، كوچەت تىكىش ئىشلىرى يېڭى ئەۋلادلار قاتارىدا رەسمىيلىشىپ، تۈرمۇشىمىزدىن نورۇن ئالماقتا.

يېقىندا ئالمۇتا شەھىرى لېنىن نامىيەسىنىڭ تەۋەسىگە جايلاشقان قەبرىستانلىققا ئوكتەبىر، لېنىن، ئەۋزوۋ، موسكۋا ۋە باشقا نامىيەلەردە ئىستىقامەت قىلىدىغان مۇسۇلمانلار جۇغى ـ جەم بولدى.

ئەتىگەن سائات توققۇزدىن باشلاپ ئاقساقاللار، ياشلار، بالىلار بۇ يەرگە ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىشكە باشلىدى. ئۇلار ئوز قېرىنداشلىرىنىڭ قەبىرلىرىنى زىيارەت قىلىپ، قۇرئان ئوقۇپ، مەرھۇملەرنى ئەسلىدى، ئەترابىنى تازىلاپ ئاۋاتلاشتۇردى.

جامائەتچىلىك بۇ خىل خاتىرىلەش كۈنى كىشىلەرنى ئادەمگەرچىلىككە، مېھىر ـ شەپقەتلىككە تەربىيەلەيدىغان ئالىيجانىپ قايىل بولۇپ، خوشال تارقاشتى.

ت. بېيشانوۋ.

ئالمۇتا شەھىرى.

چوڭ مەدەت

مەن تاشكەنت شەھىرىنىڭ مەركىزىي مەيدانلىرىنىڭ بىرى ـ ئەسكى جۇۋادىكى ھەسرەت بېغىغا كۈندە بولمىسىمۇ، تېز ـ تېز بېرىپ، تونۇش بىلىشىلەر بىلەن سوھبەتلىشىپ، سىقىلغان كوڭلۇمنى ئېچىپ كېلىمەن. ھەسرەت بېغىدا دەم ئېلىپ، پاراڭلىشىپ ئولتارغانلارنىڭ ئاساسىي كوپچىلىگىنى ئوزىمىزنىڭ ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمىز تەشكىل قىلىدو. ئۇلار نېمە ھەققىدە گەپ قىلىشى ھەممىمىزگە مەلۇم. ئەڭ ئاۋال مۇساپىرلىقنىڭ ھەسرىتى، ۋەتەن سېغىنچى، ئەلۋەتتە. ھەقىقەتەن مۇ، مۇھاجىرلىقتا ياشاشتىن ئارتۇق دەرت ـ ئەلەم بولمىسا كېرەك كىشىگە.

توپتىكىلەردىن بىرى ئابدۇرېشىت ھاجىم، ئەنە، ئەنە شۇكرى كېلىۋاتىدۇ، دەپ مېنى ئىللىق قارشى ئالدى. ھەممە بىلەن ئادەتتىكىدەك قوينۇق سالاملاشتىم.

ـ ياخشى كەلدىڭىز ئۇكا، ھازىرسىزنى يوخلاپ تۇرغاندۇق، ـ دېدى ئۇ ئولتىرىشقا ئورۇن كورسىتىپ، ـ گېزىتكە يېزىلىش مۇددىتى بەكمۇ قىسقا ئىكەن، شۇڭا ۋاقتىدا يېزىۋالمىساق، گېزىتسىز قالمايلۇق يەنە.

شۇ چاغ ئولتارغانلاردىن بىرى باھاسى بەك ژۇقۇرىغۇ، دەپ دەرت ئېيتىپ قالدى.

ـ بارى يوقى 400 سومغا يېتەرىيەتمەس ئىكەن، ـ دېدى ئابدۇرېشىت ھاجىم دەررۇ سوز ئېلىپ، ـ مىڭ سوم بولسىمۇ يېزىلىمىز. يېرىم كىلو گوشنىڭ پۇلىدەك نەرسىگە ۋايساپ ژۇرۇش ئۇيات، يولداشلار، يېرىم كىلو گوشنى بىر قېتىملىق تاماقتا يەپ قويىمىز. گېزىتنى بولسا 6 ئاي ئوقۇيمىز. ئۇنىڭدىن ئىلىم ـ پەن يېڭىلىقلىرىنى، ئانا ۋەتىنىمىز تارىخىغا ئائىت ماتېريالارنى، خەلقىمىزنىڭ شانلىق ئوغۇل ـ قىزلىرىنىڭ ۋەتەن ئازاتلىغى يولىدىكى قەھرىمانلىق كۈرەشلىرىنى بىلىۋالىمىز. قېنى سېلىشتۇرۇپ كورەيلىچۇ، قايسىسى ئەۋزەل؟

بايىقى نەرقى ژۇقۇرى دېگەن ئادەم بۇ گەپتىن ئىلاجسىز يەرگە قاراپ قالدى.

ئابدۇرېشىت ئاكا، سۇلايمان ئاكا، كامال ئاكا، ئىسمائىل ئاكىلار ئارقا ـ ئارقىدىن «يېڭى ھايات» مۇشتىرى بولدى.

بەزى بىر زىيالىلار ئوزىچە «دالىشىمەنلىك» قىلىپ، گېزىتىمىزگە بېھودە تاش ئېتىۋاتقانلىغى ھەممىمىزنى رەنجىتتى، ـ بۇ ئەلۋەتتە، ئەقىللىق كىشىنىڭ ئىشى ئەمەس، ياخشى ئارزۇ ـ ئارمىنىمىزنى جاھان خەلقىگە يەتكۈزۈپ، كوڭلۇمىزنى تېپىپ كېلىۋاتقان گېزىتىمىزگە تولۇق يېزىلساق، ئۇنىڭغا قىلغان بىزنىڭ چوڭ مەدىتىمىز بولۇپ قالىدۇ، دېيىشتى ھەممە بىر ئېغىزدىن پىكىر بىلدۈرۈپ.

شۇكرى ئابدۇللا.

قىسقا خەۋەرلەر

بىناكارلار قەغەز تەييارلىماقتا

سىردەريا. شەھەردىكى بىناكارلىق ماتېريالىرى كومبىناتى ئاكسىونېرلىق جەمىيىتىگە ئايلاندۇرۇلدى. كارخانىدا قۇرۇلۇش ئەشىيالاردىن تاشقىرى ئاشخانا جىھازلىرى تەييارلاش يولغا قويۇلدى. يېقىن ئاردىدا كومبىناتنىڭ چىناز ناھىيەسى تەۋەسىدە شوبىسى ئىش باشلايدۇ. ئۇ يەردە يەرلىك خام ئىشىيادىن قۇرۇلۇش ماتېريالىرى ئىشلەپ چىقىرىش رىجەلەشتۈرۈلگەن. قەغەز فابرىكىسىنى تىكلەش نىيىتىدە فىنلاندىيە فىرمىلىرى بىلەن مۇزاكىرىلەر ئېلىپ بېرىلماقتا.

بىولوگىيەلىك ئىسسىتىش

ئالمۇتا. ۋىلايەتنىڭ «ساربۇلاق» ۋە «شېڭگېلدى» سوۋخوزلىرىدا مال قورالىرىنى قىشلىغى ئىسسىتىش ھەر قاچانقىدىن بىر يارىم ھەسسىگە يېقىن ئەرزەنگە چۈشتى. بۇ ئىگدا قازاقىستان چارۋىچىلىق ئىلمىي ـ تەتقىقات ئىنىستىتۇتىنىڭ بىر توپ خىزمەتچىلىرى بىلەن مۇتەخەسىسىلىرى تەكلىپ قىلغان يېڭى كونىستروكسىيەلىك ئىسسىتقۇچلار قوللىنىلدى.

ئاۋتورلۇق گۇۋاھنامىسى بېرىلگەن يېڭىلىقنىڭ ئاساسىي ئارتۇقچىلىغى ـ مالنىڭ ئوزىنىڭ بىولوگىيەلىك ئىسسىقلىغىنىڭ سالماقلىق بولگى قوللانغانلىغىدىن بولماقتا. موشۇ تۈپەيلى چارۋىچىلىقتا، ئەڭ ئالدى بىلەن فىرمىلىق ۋە چارۋىچىلىق ئېگىلكلىرىدە ئوتۇننىڭ يېتىشمەسلىگى ئەڭ بىلىنگەن پەيتتە ئوتۇن خېلە دەرىجىدە ئىختىسات قىلىندۇ. ئىنىستىتۇت يېڭى ئىسسىتقۇچلارنىڭ مۇۋاپىقىيەتلىك ئىشلىشىنى يەنىمۇ داۋاملاشتۇرماقتا. تېگىشلىك ئېكسپېرىمېنتلار مەزكۇر سوۋخوزنىڭ قوۋۇشچىلىرى بىلەن زوئوتېخنىكلىرىنىڭ ئاكتىۋ قاتنىششى بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇلماقتا.

ئوز مۇخبىرىمىز.

ئارمان

بىز غۇلجىدىن سوۋېتكە كېتىمىز، دەپ ژۇرگەن كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئويىمىزگە بىر قولى يوق ئادەم كەلدى. شۇ ئادەمنىڭ بىر قولىدا تاماكا ئورىغىنىنى كورۇپ ھەيران قالغان ئېدىم. ئۇ تاماكىسىنى بىر-ئىككى قېتىم بولۇق تارتتىدە- خۇدايىم نېسىپ قىلسىپ، سويۇزغا بارسام رۇسىنىڭ «كازىبېك»، «بېلومۇركانال» تاماكىلىرىغا يېتىشىپ، موشۇ جاپادىن قۇتۇلۇپ قالاتتىم،- دەپ ئارمان قىلغان ئېدى.

كۇتكەن ئاغىنەم بىر سەۋەپ بىلەن كېلەلمەي قالدى. ئويدە يالغۇز ئولتىرىمەن. پاراڭلاشقىدەك ئادەم يوق. ئىچىم پۇشۇپ، تاماكا چەككىم كەلدى. قارىسام تاماكامۇ ئۇگەپتۇ. ھە، «چەككىنى تاماكا يوق، مۇڭداشقىنى ئەدە كشى» دېگىنى مۇشۇ ئېكەنىدە دېدىم: ئاخىرى بولماي خوشنامنىڭ ئويىگە تاماكا سو راپ كىردىم. خوشنام ئەپەقە ئالغاچقا قىممەت باھالىق تاماكىلارنى ئەدىن چەكسۇن!

- مەرھەمەت،- دەپ بىر سىقىم ماخوركا تۇتقۇزدى.

-بارىغا غېنىمەت،- دېدىمدە، رەخمىتىمنى ئېيتىپ چىقىپ كەتتىم. ئويگە چىقىپ ئۇنى ئوراشنى بىلسەم كاشكى، ئورىساملا چۇگۇلۇپ كېتىدۇ. زادىلا چاپلالمىدىم. شۇ چاغدا ئوتمۇشتە كورگەن بىر كشى ئېسىمغا كەلدى.

ئۇ چاغلاردا مەن كىچىك ئېدىم. ئەلدى چوڭ بولدۇم. شۇڭلاشقا ئۇ ئادەم قىلغان ئارماننىڭ ئەكسىچە، بىر قۇلۇمدا تاماكا ئورىساممۇ ئوز ئانا ۋەتىنىمدە ژۇرسەمدىم، دەپ ئارمان قىلىمەن. ئا. غاپپاروۋ.

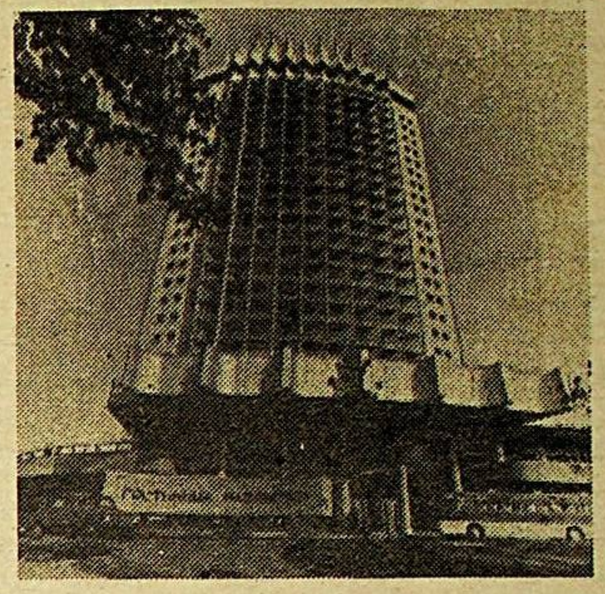

مېنىڭ ئالمۇتام.

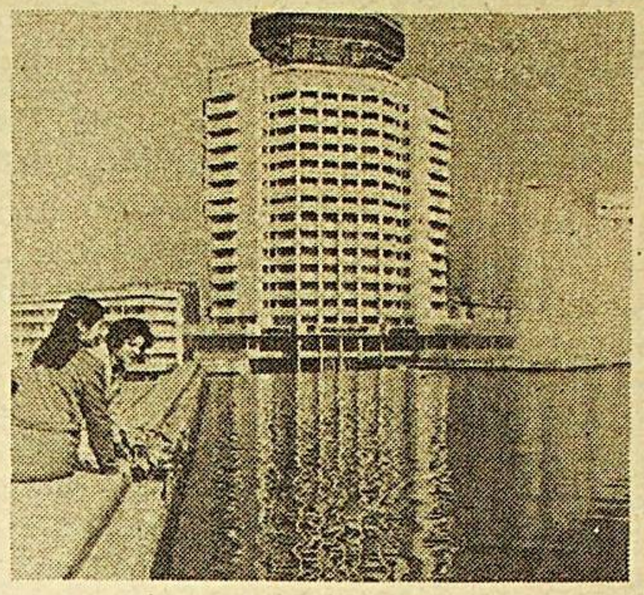

ۋ. م. ۋىنگلوۋسكىينىڭ سۈرەتلىرى.

جەمئىيەتلەردىن خەۋەرلەر

• تاس-مس • تىل ئان

ئىراق - ئاقىش

تۇنىسنىڭ «ئاش- شۇرۇك» گېزىتى بىر ھەپتىدىن ئوشۇق ۋاقىتتىن بۇيان ۋاشىنگتوندا ئاقىش مەمۇرىيىتىنىڭ رەسمىي ۋەكىللىرى بىلەن ئىراق باش-مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى ت. ئەزىز ئوتتۇرىسىدا مەخپىي مۇزاكىرىلەر ئۇرگۇزۇلۇۋاتقانلىغىنى خەۋەر قىلدى. بۇ مۇزاكىرىلەر ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى بىر قېلىپقا كەلتۈرۈش يوللىرىنى تېپىشتىن مەخسەت قىلغان. گېزىتنىڭ ئېتىكىشىگە قارىغاندا، ئامېرىكا تەرەپتىن مۇزاكىرىلەرگە دولەت كاتىبى- مۇداپىيە مىنىستىرى ۋە پرېزىدېنتنىڭ مىللىي بىخەتەرلىك بويىچە يارىدەمچىسى ئىشتىراك قىلماقتا.

گېزىتنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، ئامېرىكا- ئىراق ئالاقىلىرى ئەتىسىدە بىر قاتار ئىجابىي ئەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش مۇمكىن بولغان. جۈملىدىن، ئىراق ئوزىنىڭ يادرو پروگراممىلىرىنىڭ مەزمۇنىنى خەۋەردار قىلىشقا ۋە ئىراق تەۋەسىدىكى ئۇرانىنى مەملىكەتنىڭ سىرتىغا ئېلىپ كېتىشكە توسالغۇلۇق قىلماسلىققا رازىلىق بەرگەن.

كودو سۇسىن ئاگېنتلىغىنىڭ خەۋىرى

كودو سۇسىن ئاگېنتلىغىنىڭ بېجىندىكى غەربىي ھەربىي مەلىبەلىرىگە ئاساسلىنىپ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، شىمالىي كورىيەنىڭ پايتەختى پخېنيان ئەتراپىدا ئەسكەرلەرنىڭ كوپلەپ يوتكىلىشى بايقالغان. بۇ مەلىبەلەرنىڭ تەكىتلىشىچە، سېشەنبە كۈنى كەچقۇرۇنلىغى ئەسكەرلەرنىڭ يوتكىلىشى دەسلەپكى قېتىم بايقالغان ۋە ئەھۋالغا قارىغاندا ئىغدىج پايتەختىنىڭ بەزى رايونلىرى يېپىلغان بولسا كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىللە، دەپ تەكىتلەيدۇ كودو سۇسىن ئاگېنتلىغى، پخېنياندىكى غەربنىڭ دىپلوماتىك مەلىبەسى پايتەختىنىڭ مەركىزىي قىسمىدا خاتىرجەم ئېكەنلىگىنى ۋە ھېچ قانداق ئەسكەرلەرنىڭ يوتكۇلىشى بايقالمىغانلىغىنى خەۋەر قىلغان.

جەنۇبىي كورىيەنىڭ رېنخاپ ئاگېنتلىغى ئوبزورچىلارنىڭ پىكىرىگە ئاساسلانغان ھالدا، شىمالىي كورىيەنىڭ رەھبىرى كىم ئىرسېننىڭ سالامەتلىگى خېلە ناچارلاشقان بولۇشى مۇمكىن دېگەن خەۋەرنى بەردى.

يېڭى لاۋازىملارغا تايىنلاندى

ئىتالىيەنىڭ پرېزىدېنتى ك. ئا. چامپىنى ئىتالىيە مىنىسترلار كېڭىشىنىڭ رەئىسى قىلىپ تايىنلاش توغرىلىق پەرمانىنى ئىمزالدى. شۇنداقلا ھوكۇمەت ئەزالىرىنى تايىنلاش توغرىلىقمۇ پەرمان چىقىرىلدى. خرىستىان دېموكراتلار پارتىيەسىنىڭ ئەزاسى ب. ئاندرياتتا ئىتالىيە تاشقى ئىشلار مىنىسترى، سوتسىالىست ف. فابېرى مۇداپىيە مىنىسترى بولۇپ تايىنلاندى. 1947- ۋىلدىن دەسلەپكى قېتىم ئىتالىيە ھوكۇمىتىگە، 1991- ۋىلى ئىتالىيە كومپارتىيەسى ئاساسىدا قۇرۇلغان سولچى كۈچلەر دېموكراتىك پارتىيەسىنىڭ ئىككى ۋەكىلى كىردى.

گېزىتسىز قالدى

يېقىندا فرانسىيە پايتەختى ئەتىگەنلىك گېزىتلارسىز قالدى. دۇكانلارغا «فىگارو»، «لىبېراسىون»، «پاريزيېن»، «كوتىدىيېن دې پارى»، «ئېكىپ»، «يۇمانىتې» گېزىتلىرى، شۇنداقلا كوپلىگەن ئۇمۇمىي دولەت ئەشىرلىرى كەلتۈرۈلمىدى.

رۇئان شەھىرىگە يېقىن زاۋودلارنىڭ بىرىنىڭ ئەمگەكچىلىرى بىلەن پىكىرداشلىق بىلدۈرۈپ، پايتەخت باسمىخانىلىرىنىڭ ئىشچىلىرى ئىش تاشلاش ئېلان قىلدى. ئۇلار پولىتسىيە تەرىپىدىن ئىشچىلارنى زاۋودتىن زورلۇق بىلەن ھايداپ چىقارغانلىغىغا قارشى نارازىلىق بىلدۈرمەكتە. ئىشچىلار ئىككى ئايغا يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان ئاممىۋىي ئىشتىن بوشىتىشقا قارشى نارازىلىق بىلدۈرۈپ، كارخانىنى ئېگىلەۋالغان ئېدى.

ئېلان

شىنجاڭ سانائەت ئىنىستىتوتى (شوىۋەنى) . قۇرۇلغانلىغىنىڭ 40 ژىللىغى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇشبۇ ئىنىستىتوتتا (ئەسلىدىكى جۇڭگو-سوۋېت رەڭلىك مېتالل شېرىكىتى قارىمىغىدىكى كان مەكتىۋى، مېتاللۇرگىيە مىنىسترلىگى ئۇرۇمچى كانچىلىق مەكتىۋى، شىنجاڭ كان مېتاللۇرگىيە ئىنىستىتوتىدا ئوقۇغانلار مۇشۇ جۈملىدە) ئوقۇغان ۋە خىزمەت قىلغان **يولداشلارنى ئىنىستىتوتنىڭ 40 ژىللىغىنى تەبرىكلەش تەنتەنىسىگە تەكلىپ قىلىدۇ.**

شىنجاڭ سانائەت ئىنىستىتوتىنىڭ 40 ژىللىغىنى تەبرىكلەشكە تەييارلىق كورۇش كومىتېتى. ئالمۇتىدا 28-77-23 تېلېفون نومېرى ئارقىلىق رەپقەت سابىتوۋقا مۇراجىەت قىلىڭ.

«يېڭى ھاياتنىڭ» كوللېكتىۋى گېزىتىمىزنىڭ جان كويەرى، «زارە ۋوستوكا» مەھەللىسىنىڭ موتىۋەرى

غىلاجىدىن پەخىردىنوۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋابىتىغا، قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى «زارە ۋوستوكا» مەھەللىسىنىڭ جامائەتچىلىگى يۇرتىمىزنىڭ جان كويەر موتىۋەرلىرىنىڭ بىرى، ئەۋېزوۋ ناھىيىلىك كېڭىشىنىڭ دېپۇتاتى، مەھەللە ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى

غىلاجىدىن پەخىردىنوۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن قايغۇرۇپ، مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋابىتىغا، ئۇرۇق-تۇققان، قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئۇيغۇرىستان ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ مەركىزىي كومىتېتى «ئۇئات نىك» ھەيئەت ئەزاسى

غىلاجىدىن پەخىردىنوۋنىڭ

ئېغىر ئاغرىقتىن ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋابىتىغا، قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

«زارە ۋوستوكا» مەھەللىسى مۇرات ھەمرايېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مۇئەللىملىرى ۋە ئوقۇغۇچىلىرى مەكتەپ كېڭىشى رەئىسى، غەمخورچىمىز

غىلاجىدىن پەخىردىنوۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنىڭ ئائىلە ئەزالىرىغا، ئۇرۇق-تۇققانلىرىغا تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى «دروژبا» مەھەللىسىنىڭ يۇرت جامائەتچىلىگى يۇرت موتىۋەرى، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ قاتناشچىسى

نىزامدىن باقىيېۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە، ئۇرۇق-تۇققان، قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى ئائېرودروم مەھەللىسىنىڭ يۇرت جامائەتچىلىگى ۋە بىر توپ ئەل-ئاغىنىلىرى

غوپۇرجان تۇردىيېۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە، ئۇرۇق-تۇققان، قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

مۇھەررىر ئا. قاسىمىي

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىسترلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر
يا. سەمەدىي

تېلېفونلار: مۇھەررىر-69-86-33، مەسئۇل كاتىپ-50-86-33، سەياسىي-ئىجتىمائىي بولۇم 81-86-33، ئەدەبىيات بولۇمى-27-86-33، «زىيارەت» تىجارەت بولۇمى-06-86-33.

زاكاز (3627) تىراژ 6000

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуір», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھىرىرىتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. تەھىرىراتتىن ماتېرىاللارغا يېتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ЖАҢА ӨМІР

یېڭى ھايات

ЙЕҢИ ҺАЯТ

1993
ژىل
8- ماي
شەنبە
№18
(3672)

ئەركىن باھا

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-رويۇڭ سامان بولماس

گېزىت 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقۋاتىدۇ. جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

«دەۋر» نەشرىياتىنى زىيارەت قىلدى

5- ماي كۈنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۇ جۇمھۇرىيەتلىك «دەۋر» گېزىت-ژۇرنال نەشرىياتىنى زىيارەت قىلدى. ئۇ تۇراقلىق نەشىر قىلىنىدىغان گېزىت-ژۇرنال چىقىرىش جەريانى بىلەن تونۇشتى، سېخلاردا پولىگرافىستلار بىلەن سوھبەتلەشتى.

شۇ كۈنى مەتبۇئات مىنىسترلىگىدە دولەت رەھبىرى جۇمھۇرىيەتلىك ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن ئۇچراشتى.

پرېزىدېنت ئۇلارنىڭ ئالدىدا سوز قىلىپ- ھازىر جەمىيەتتە ئادەملەرنىڭ پسىخولوگىيەسىنى، ئۇلارنىڭ سىياسىي ۋە ئىختىسادىي جەريانلارغا بولغان مۇناسىۋىتىنى تۈپ ئاساسىدىن ئوزگەرتىۋاتقان چوڭ ئوزگىرىشلەر يۈز بېرىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. ئىسلاھاتلارنى ئۇرگۇزۇش دايىم يېڭىك بولۇۋەرمەيدۇ. ھازىرغىچە مۇلۇكنى دولەت قارىمىغىدىن ئېلىش ۋە خۇسۇسىلاشتۇرۇش سېزىلەرلىك نەتىجىلەر نى بەرمىدى. مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەتتىدە تېخى بارلىق مەسىلىلەر ھەل قىلىنمىدى.

ئەگەر ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرى ھوكۇمەتكە ئادەملەرنى بوھرانغا قارشى پروگراممىنى ئورۇنلاشقا، ئۇيغۇنلاشتۇرۇشقا ياردەم بەرگەندە، ئۇلارغا ئالىي كېڭەش قوبۇل قىلىۋاتقان قانۇنلارنىڭ ماھىيىتىنى تېخىمۇ ئاكتىۋ چۈشەندۈرگەندە، ئۇلارنى ھوقۇق نورمىلىرىغا ھورمەت بىلدۈرۈشكە ۋە شۇنىڭغا مۇۋاپىق ياشاشقا ئىنتىلدۈرگەندە، بازارغا كوچۇش يېنىك ئۆزىدە سېزىلەرلىك نەتىجىلەر نى بېرىشكە باشلىدى. شۇ نەرسە مۇھىمكى، قازاقىستانلىقلار مەتبۇئاتىمىز ئارقىلىق موشۇلار ھەققىدە كوپلەپ بىلىشى كېرەك، ماقالىلاردا جۇمھۇرىيەتنىڭ ئىختىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ئەھۋالىنى سالاھىيەتلىك تەھلىل قىلىشلارنى، يېڭى فورماتسىيە ئادەملىرى ھەققىدە ھېكايىلارنى، ئۇلارنىڭ ئىشىنى ھەر تەرەپلىمە ئېلىپ بېرىش ماھارىتى ھەققىدە ماقالىلارنى كورۇشنى كېرەك.

پرېزىدېنت ئۇچرىشىشقا قاتناشقۇچىلارنىڭ ئۇرغۇنلىغان سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى. ئۇلارنى ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ بارلىق خادىملىرىنى كېلىۋاتقان ژۇرنالىستلار كۈنى بايرىمى بىلەن سەممىي تەبرىكلىدى.

ئۇچرىشىشقا باش مىنىسترنىڭ ئورۇنباسارى قۇئانىش سۇلتانوۋ قاتناشتى.

سۈرەتتە: جۇمھۇرىيەتلىك «دەۋر» گېزىت- ژۇرنال نەشرىياتىدا بولۇش ۋاقتىدا.

(قازتاگ) سۈرىتى.

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۇنىڭ مۇراجىتى

قازاقىستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييۇ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا غالىبىيەت قازىنىش كۈنىنىڭ يېقىنلىشىشىغا مۇناسىۋەتلىك ۋىلايەتلەر ۋالىلىرى، تالمۇتا ۋە لېنىنسكىي شە ھەر ھاكىملىرىغا، مىنىسترلىكلەر ۋە ئىدارىلەر، كارخانىلار ۋە تەشكىلاتلار رەھبەرلىرىگە مۇراجىەت قىلدى.

مىس مىرىنىڭ پارچىلىنىشى ۋە قازاقىستاننىڭ مۇستەقىللىككە ئېگە بولۇشىغا باغلىق سىستېمىنىڭ ئوزگىرىشىگە قارىماي، 9- ماي ھەر بىر قازاقىستانلىقنىڭ ھاياتىدا مەڭگۈ ئەستە قالارلىق كۈن بولۇپ قالىدۇ، دېيىلدۇ مۇراجىەتتە. غالىبىيەتنى يېقىنلاشتۇرغان ۋە بىزنىڭ تازاتلىغىمىزنى ھەم مۇستەقىللىگىمىزنى ساقلاپ قالغان سولداتنىڭ قەھرىمانە جاسارىتى خەلق خاتىرىسىدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

بازار مۇناسىۋەتلىرىگە كوچۇشنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى قىينچىلىقلار بىزنىڭ ۋېتېرانلىرىمىزغىمۇ ئوز تەسىرىنى يەتكۈزدى. دولەت، جۇمھۇرىيەت ھوكۇمىتى ئۇرۇش قاتناشقۇچىلىرىنىڭ كورسەتكەن ئەرلىگىنى ژۇقۇرى باھالاپ، ئۇلارنىڭ ھاياتىنى، تۇرمۇش شارائىتىنى، پېنسىيە بىلەن تەمىنلەشنى ياخشىلاش بويىچە چارىلەرنى ئىزچىل ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتىدۇ.

9- ماي بايرىمى، دېيىلدۇ مۇراجىەتتە، ۋېتېرانلارنىڭ قەلبىنىڭ ئىشەنچە ۋە ئۈمۈت بىلەن تولۇقتۇرۇلۇشى، ئەتىكى كۈنگە ئىشەنچە پەيدا قىلىشى لازىم. بايرەمنى تارىخىمىزغا، چوڭ ئەۋلادىمىزغا، ئورۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرىغا ھورمەت بەلگۈسى ئاستىدا ئوتكۈزۈش بىزنىڭ قەرزىمىز، بارلىق ئەمگەك كوللېكتىۋلىرىدا، ئوقۇش ئورۇنلىرىدا، قېرىلار ئويلىرىدا، جەمىيەتلىك تەشكىلاتلاردا ۋېتېرانلىرىمىزغا ئالاھىدە دىققەت ئاغدۇرۇش كېرەك. شۇنداقلا ئۇلارنى مادىي ۋە مەنىۋىي جەھەتتىن قوللاپ- قۇۋۋەتلەش چارىلىرىنى تەپسىلىي ئويلاشتۇرۇش كېرەك. ھەر بىر ۋېتېرانغا دىققەت ۋە غەمخورلۇق تۇرغۇسىدىن مۇناسىۋەتتە بولۇش مۇھىم، ئۇلارنىڭ ئويلىرىدە بولۇش كېرەك. ھەقىقىي بايرەملىك كەيپىياتنى پەيدا قىلىش ئۈچۈن ئورۇش قاتناشقۇچىلىرىنىڭ- بىز ئۇلارنىڭ ھەر بىرسىنىڭ ئالدىدا قەرزدار بولغان ئادەملەرنىڭ روھىنى كوتىرىش ئۈچۈن كوپلىگەن ئىشلارنى قىلىشىمىز لازىم.

(قازتاگ).

* گېزىتىمىزنى مۇشتېرى تولۇقلاش باشلاندى، قىزغىن سېرىلايلى! *

مەككەدىن كەلگەن مېھمان

جۇمھۇرىيىتىمىز پايتەختى ئالمۇتا شەھىرىگە مەككە مەسجىتىنىڭ ئىمامى ئابدۇلرەقىپ سوۋى كەلگەندە ئۇنىڭغا «ژاس ئالاش» گېزىتىنىڭ مەخسۇس مۇخبىرى نۇرلان قالقا يولۇقۇپ سوھبەتلەشكەن ئىدى. بىز بۇ گۈن مۇھتەرەم گېزىتخانىلىرىمىز دىققەتىگە مەزكۇر سوھبەتنى بېرىۋاتىمىز.

— سىز قازاق ئېلىگە قانداق مەخسەت بىلەن كەلدىڭىز؟

— دۇنيادىكى تۇركى خەلقلەرنىڭ بىرى ھېسابلانغان قازاق ئېلىغا كېلىش ئەڭ چوڭ مەخسىتىمنىڭ ئورۇنلانغىنى. قاچانلا بولمىسۇن تۇركى ئېلى دېسە، ئالاھىدە سېزىمغا بولنىپ، قېرىنداشلىق نىيەت بىلەن قۇچىغىمىز نى كەڭ ئاچىمىز. بۇ بىزنىڭ يىلتىزى بىر تۇركلەرگە دېگەن ئىخلاسىمىزدۇر.

ئۇزۇمنىڭ مىللىتىم ئۇيغۇر. شۇنداقتىمۇ تۇركلەر يۇرتىنى قەدىرلەيمەن. بولۇپمۇ مۇسۇلمانلارغا، دىنىنى، دىلنى، ئۇرپى- ئادەت، دەستۇرلىرىنى ساقلىغان مىللەتلەرگە ئىخلاسىم، مېھرى- مۇھەببىتىم ئالاھىدە زور. موشۇنداق ئىزگۇ تىلەكلەر بىلەن، قازاقىستاندىكى «ئاتتان» شتابىنىڭ يېتەكچىسى ئامانتاي خانىم مىر ئوغلى ئاسىلبېكوۋنىڭ، ئۇنىڭ خادىملىرىنىڭ تەكلىپ قىلىشى بىلەن كەلگەن ئىدىم. ئۇلارنىڭ يەر يۈزىدىكى پولىگونلارنى يېپىشقا زور ھەسسە قوشۇۋاتقانلىغىدىن خەۋەردار بولۇپ ژورنىمىز. پۇتكۇل ئىنسانىيەت موشۇ كىشىلەردەك مۇشكۇل ئىشتا ئوزىنىڭ بىرلىگىنى كورسىتىپ، ئىشقا قىزغىن ئارىلاشسا، ھېچ قانداق نەرسە خوۋۇپلۇق بولماتتى دېگەن ئويغا كەلدىم.

— قازاقىستانغا قەدەم قويغىنىڭىزدا نېمە ئويلارنى باشتىن كەچۈردىڭىز؟

— قازاقىستان پايتەختىگە كەلگەن پەيتتىكى كەيپىياتىمنى، تەۋرىنىشىمنى ئېيتىپ يەتكۈزۈش تەس! بۇ يەردە مۇسۇلمانلار ئەمەس، ئوزگە مىللەت، غەيرى دىندىكى ئادەملەرنىڭ تېچلىقتا خاتىرجەم ياشاۋاتقىنى، تولىسىنىڭ جەمىيەتلىك ئورۇنلاردا بىرىگە ئىللىق مۇئاسىۋەتنى كىشىدە خوشاللىق سېزىمىنى پەيدا قىلىدۇ. ئوز دىنىگە ھورمەت بىلەن قاراپ، ئادەملەر بىلەن دوستلۇقتا بولۇش- ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ پەرزىغۇ. قازاقلاردا ئىسلام دىنىغا دېگەن قىزىقىش، ئىنتىلىش كۈچىيۋېتىپتۇ. بۇنىڭغا ئىنتايىن خوشالمەن. دىنغا ھورمەت بىلەن قاراش ئادەمگەرچىلىك تەربىيىسى ئەمەسمۇ؟ دېمەك، بۇنىڭدىن چەتتە قېلىشنىڭ ھاجىتى يوق.

— ئالمۇتا مەسجىتىدە بولغانىڭىز؟ ئالدى بىلەن خۇداغا ئىبادەت قىلىدىغان جايىنى ئىزدىگەنىڭىز؟

— ئەلۋەتتە، ئۇنىڭسىز ۋەزىپەمگە نوخسان كەلتۈرۈپ، ئامىمغا، ئابرۇيۇمغا داغ چۈشىرىمەندە. ئالمۇتا مەسجىتىگە باردىم. ئۇ يەردە رامىزان ئېيىدا ئوتتۇز پارە قۇرئان ئوقۇدىم. ياخشى نىيىتىم، خالىس تىلىگىم قوبۇل بولار. ئىلاھىم خەلقىلەرگە ياخشىلىق، تېچلىق يار بولسۇن.

كېلەچەكتە چوڭ مەسجىت سېلىنىدىغانلىغىدىن خەۋەردار بولدۇم. ئۇنىڭ تېزراق پايدىلىنىشقا بېرىلىشىغا تىلەكداشمەن.

— بىزدىكى بەزى بىر مۇسۇلمان ھېيت- ئايەملىرىنىڭ قانداق ئاتىلىپ ئوتكۈزۈلۈۋاتقانلىغىغا كوڭۈل بولدىڭىزمۇ؟

— مېنىڭ بۇ يەرگە كېلىشىم رامىزان ئېيى بىلەن توغرا كېلىپ قالغانلىغىنى بىلدىم. بىزدىكى بىر ئالاھىدىلىك قۇربان ھېيت ياكى روزا ھېيتلار ۋاقتىدا مۇسۇلمان ئاھالىسى ئۇچ كۈن دەم ئالىدۇ. ئەندى سىلەردە پەقەت ئەۋروز بايرىمى كۈنى بىر كۈنلا رۇخسەت بېرىلىدىكەن. ئۇنىڭدىن باشقىمۇ ئالاھىدىلىكلەر كوپ. شۇنىڭدىن كېيىنكى بىر كوڭۈلگە پۈككىنىم قۇربان ھېيت ياكى روزا ھېيت ئوخشاش مۇسۇلمان بايرامىلىرىنى بىزدە ئايغا قاراپ بىلىمىز. ھە بۇ يەردە كالېندار بويىچە ئېنىقلىنىدىكەن.

— جۇمە مۇسۇلمانلار ئۈچۈن خاسىيەتلىك كۈن. سىلەردە موشۇ كۈنى قانداق چارىلەر ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ؟

— مەككىدە مۇسۇلمان ئاھالىسى پەيشەنبە، جۇمە كۈنلىرى دەم ئالىدۇ. بۇ يەردە ئەكسىنچە ئېكەن. خەلق بىر بايرامدىكىدەك خوشاللىققا بولىنىپ، بەش ۋاق نامىزىنى قازا قىلماي، ئاق نىيەتلىك قەلبىنى ئاشكارىلايدۇ. ئەرۋاھلار روھىنى يادلاپ قۇرئان ئوقىتىدۇ. ژىتىم- يېسىرلارغا ھوشۇر- زاكات بېرىپ، سۇۋابىنى ئالىدۇ.

يەتتە سانى ئالاھىدە چوڭقۇر مەناغا ئېگە. شۇ سەۋەپتىن يەتتە ئۇقۇمغا مۇۋاپىق تىنىن- پىنىن، لاتا- ماتا ۋە باشقا ئەرسىلەرنى تارىتىپ، مەسجىت ئەتراپىدىكىلەرگە يەتكۈزىدۇ.

— قازا ق‌خەلقىغە، ئوسۇپ كېلىۋاتقان ئەۋلادلارغا قانداق تىلەكلىرىڭىز بار؟

— قازاق خەلقى ھەر دايىم تولۇق مۇستەقىللىقتا، تېچ ياشىسۇن. ياشلارغا تىلىگىم، ئۇلارغا بېرىدىغان دۇئايىم — ئىلاھىم ئوز دىنىغا سادىق بولسۇن.

ئىكالىشىش ئۈچۈن ئەھدىلەشكەن ژىگىتلەر بىلەن قىزلار ئالدى بىلەن مەسجىتكە كېلىپ، نىكاھ قىلدۇرۇپ، مۇسۇلمانچە رەسىم- قائىدىدىن ئوتىسە، نۇر ئۇستىگە نۇر بولاتتى. ئىسلامغا بىردىن بىر بۇرۇلۇش ياسىمىسىمۇ ئىجتىھات بىلەن ئىخلاس قويغىنى كۇپايە، ئەسلىدە.

> جازا لاۋش گزىتىگە دۇئوغىچى لرگە ويرلوت
> قازاقستان دىكى مسلمانلارغا الله تعالى دىن
> ئىسلامنىڭ قوتلىقىنى كوندىن كونگە ئىشى
> كوشلىشىنى ۋەئىسلام يولىدە محكم بولۇشنى
> تىلايمىن

قۇرئانى كەرىمگىمۇ كوڭۈل قويۇپ ژۇرگەنلىرى ئەۋزەل. يامان ئادەت، يات قىلىقتىن ئادەمنى ساقلاشقا ئۇلىدىدۇ. قۇرئان سوزلىرى يۇرت ئىتتىپاقىنى، دوست- بۇرادەر، قېرىنداشلارنىڭ بىرلىگىنى ساقلاشقا، ۋەتەننى، ئىنسانىنى، ژىژدانىنى ساقلاشقا، ۋەتەننى سويۇشكە ئۇلىدىدۇ. تەربىيەنىڭ كوزى ،پەيغەمبەرنىڭ سوزىقۇرئاندا دەيدىغىنىمىز شۇنىڭ ئۈچۈندۇر.

مۇسۇلمانلارنىڭ يەنە بىر بەلگۈسى ئوغۇللارنىڭ سۈننەتنى قىلىش شۇنىڭغا يېتەرلىك كوڭۈل بولۇش كېرەك. بالىنىڭ مۇسۇلمانلىق ئادەتلىرىنى ساقلىشى مانا شۇنىڭدىن باشلىنىدۇ.

— ئوزىڭىزگە دوستلۇق نىيىتىنى بىلدۇرۇپ، ئوز ئويىگە مېھمانغا چاقىرىپ خېرىدارلىق قىلغان «ئاتتان» شتابىنىڭ يېتەكچىسى ئامانتاي ئاسىلبېكوۋ بىلەن مەككىدە تونۇشتىڭىزمۇ؟

— ھەئە، بۇ ئوزى قىزىق ئۇچرىشىش بولدى. قازاق ژىگىتلىرىنى باشلاپ بارغان ئامانتاي مەككىدە چوڭ نەزىر بەردى. ئۇلار مەككىگە تېچلىق ژۇرۇشنى ئۇيۇشتۇرۇپ، قازاقىستان مۇستەقىللىغىنىڭ بىر ژىللىغى ھورمىتىگە، ئالمۇتىدىكى 1986- ژىلقى دېكابىر ۋاقىەسىنىڭ ئالتە ژىللىغىغا، شەمەي تەۋەسىدىكى يادرو سىناقلىرىنىڭ قۇربانلىرىغا، ئەرۋاھلارغا ئاتاپ ئاش بەرگىنىگە پۇتكۈل مۇسۇلمان يۇرتى رازى بولدى. خەيرىخاھلىق ئىشىنى كورگەن جامائەت ئۇنىڭغا دۇئالارنى ئوقۇشتى. شۇڭلاشقا ئامانتايىنى ئوز ئويىمدە مېھمان قىلىپ،مەسجىتىمدە قوبۇل قىلدىم.ئۇلار شۇنىڭدىن كېيىن بىر مەزگىلدە بىر مىللىون مۇسۇلمان ئامازغا ئوقۇيدىغان كەبىدە بولدى. مەككىنىڭ كورنەكلىك يەرلىرىدە پەيغەمبىرىمىز ئايەت ئوقىغان، خاسىيەتلىك ھېسابلىنىدىغان جايلاردا بولۇپ، كەبىدىكى نامازنى چۈشىرىۋاپتۇ. بىزدە ئۇنىڭ كورۇنۇشلىرىنى چۈشىرىشكە رۇخسەت قىلىنمايدۇ. قانداقلارچە چۈشەرگىنىگە ھەيرانمەن.

مەككىنى «كەبىدىكى مىللىونلىغان مۇسۇلمانلار نامىزىنى بىرىنچى قېتىم قازاقىستانغا تېلېۋىكران ئارقىلىق كورسەتكەن ئامانتايىنىڭ ئەمگىگى زور» ئۇنى ياھالاش كېرەك. ئەندى ئۇنىڭ تەكلىۋى بىلەن ئەسىپ قىلىپ ئويىدە بولدۇم. شۇنداق قىلىپ ئوتتۇرىمىزدا دوستلۇق مۇستەھكەملىنىۋەرسۇن دېمەكچىمەن.

— پۇتكۈل جۇمھۇرىيەت ئاھالىسىنىڭ سويۇملۇك مەتبۇاتى «ژاس ئالاش» گېزىتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىغا نېمە تىلەكلىرىڭىز بار؟

— پۇتكۈل قازاقىستان مۇسۇلمانلىرىغا ئائىلەۋى خاتىرجەملىك، تېچلىق، ئاللاتائالانىڭ قۇدرىتى كۈندىن- كۈنگە ئېشىپ، ئىجىل- ئىناق بولۇپ ژۇرۇشنى تىلەيمەن.

لا اله الا الله

«لائىلاھە ئىللاللاھ»- ئاللادىن باشقا سىغىنغۇچى يوق! ئىسلام دىنىنىڭ بۇ چاقىرىغىنىڭ ماھىيىتى ھەققىدە تولۇق چۈشەنچىگە ئېگە بولماي، ئېتىقاتنى مۇستەھكەملەش مۇمكىن ئەمەس. ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسى بولغان بۇ «كەلىمەئى تايىبە»نى دىل بىلەن تەستىقلەپ، تىل بىلەن ئىخرار بولۇش تۆۋەندىكى يەتتە شەرتنى تورۇنلاشنى تەقازا قىلىدۇ:

1. بىلىمنى. قۇللۇق بىلدۈرۈش كە يالغۇز ئاللا تائالا سازاۋەردۇر. ئاللادىن باشقا ھېچ ئەرسىگە مۇتلەق سېغىنىشقا بولمايدۇ. پەقەتلا ئاللاتائالاغا سىغىنىمىز. تىلەكلىرىمىزنى پەقەت ئۇنىڭدىن سورايمىز.

2. چىڭ ئىشەنچنى. ئاللا تائالانىڭ تەنھا ۋە باقى خۇدالىغىغا سىغىنىدىغانلىغىمىزغا شوبھە قىلماسلىق.

3. ئىخلاسنى. خەير- ساخاۋەت ۋە ئەمەللەرنى خالىس ئاللا ئۈچۈن ئادا قىلىش. ئەكسىنچە بوياشىك كەلتۈرۈش ئالامىتى بولىدۇ.

4. توغرىلىقنى. پۇتكۈل پائالىيىتىدە مۇبارەك كەلىمە كورسەتمىسىگە مۇۋاپىق ئىش تۇتۇش، ئەكسىنچە بولسا مۇناپىقلىق ھېساپلىنىدۇ.

5. ھەقنى قوبۇل قىلماقنى. مۇبارەك كەلىمىگە ئىخرار بولۇپ، ئۇنى تەستىقلىگەندىن كېيىن ئۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان ئەمەل ۋە قائىدىلەرنى كىم ئېيتسىمۇ قوبۇل قىلىش كېرەك.

6. تەنھالىغىغا ئىخراد بولغان ئاللا تائالاغا بويسۇنۇشنى. پەرز، ۋاجىب، سۈننەت ۋە مۇستەھەبلەرگە ئەمەل قىلىپ، ھارام، مەكروھ ۋە شوبھىلەردىن ساخلىنىش بىلەن ئاللاغا بويسۇنۇش پەيدا بولىدۇ.

7. مۇھەببەتنى. كەلىمەنى تايىبەنى تەستىقلەش ۋە ئىخرار بولۇش ئاللا تائالاغا مۇھەببەت باغلاش بىلەن ھاسىل بولىدۇ. كىم ئاللانى سويسە، ئۇنىڭ دىنىنى سويىدۇ، دىنغا ئەمەل قىلىدۇ.

دېمەك، بىلىم، چىڭ ئىشەنچ، ئىخلاس، توغرىلىق،ھەقنى قوبۇل قىلىش، ئاللا بۇيرۇقلىرىغا بويسۇنۇش ۋە ئۇنىڭغا مۇھەببەت تۇپلانغان كىشىدىلا ھەقىقىي ئىمان ھاسىل بولىدۇ.

پېنسىيەلەرنى ئاشۇرۇش ۋە ئىنىدىكساتسىيەلەش توغرىلىق

مىنىستىرلار كابىنىتى 1993- ژىلنىڭ ئىككىنچى كۋارتالىدا ئەڭ تۇۋەن ئىش ھەققىنىڭ ئوسۇش ئىندىكسىغا مۇۋاپىق «قازاقىستان س‌س‌ر‌دا پۇخرالارنى پېنسىيە بىلەن تەمىنلەش توغرىلىق» قانۇنغا مۇۋاپىق بەلگۈلەنگەن پېنسىيەلەرنىڭ بارلىق تۈرلىرىنى 1،8 ھەسسە كوپەيتىپ، قايتا ھېساپلاش ژۇرگۈزۈش توغرىلىق توختام قوبۇل قىلدى.

بۇنىڭدىن كېيىن، قانۇنىي رەۋىشتە تەستىقلىنىدىغان ئىش ھەققىنىڭ ئەڭ تۇۋەن كولەمىنىڭ ئوزگىرىشىدە 1993- ژىلى داۋامىدا پېنسىيەلەرنىڭ بارلىق تۈرلىرىنى مۇۋاپىق قايتا ھېساپلاش ئەمەلگە ئاشۇرىلىدىغان بولىدۇ. ئىندىكساتسىيەلەشتىن كېيىن ئۇرۇش قاتناشچىلىرى ۋە ناكالىرىنىڭ پېنسىيەلىرى ئون ھەسسىدىن، ئەندى پېنسىونېرلارنىڭ باشقا كاتېگورىيەلىرىنىڭ ئەڭ تۇۋەن ئىش ھەققىدىن يەتە ھەسسىدىن ئېشىپ كەتمەسلىگىنىڭ كېرەكلىگى بەلگۈلەندى. ئەگەر ئىندىكساتسىيەلەشكىچە پېنسىيەلەرنىڭ مىقدارى بەلگۈلەنگەن مىقداردىن ئېشىپ كەتكەن ئەھۋالدا پېنسىيەنىڭ ئىلگەركى مىقدارى ساقلىنىدۇ.

1993- ژىلى 1- ئوكتەبردىن تارتىپ ئىلگىرى بەلگۈلەنگەن پېنسىيەلەرنى نۇۋەتتىكى قايتا ھېساپلاشنىڭ ژۇرگۈزۈلۈشىگە باغلىق ستاتىستىكا ۋە تەھلىل بويىچە دولەت كومىتېتىغا، ئەمگەك مىنىستىرلىگى ۋە مالىيە مىنىستىرلىگى بىلەن بىرلىكتە 1993- ژىلنىڭ 1- ئاۋگۇستىقىچە ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىش مىنىستىرلىگىگە جۇمھۇرىيەت خەلق ئېگىلىگىدىكى ئىشچىلارنىڭ ۋە خىزمەتچىلەرنىڭ 1993- ژىلى 1- ئوكتەبرگىچە بولغان ئوتتۇرا ئايلىق ئىش ھەققىنىڭ تەخمىنىنى بېرىش تاپشۇرۇلدى.

(قازتاگ).

سەممىيەت مىللىي قەدرىيەتلىرىمىزدىندۇر

مۇقەددەس ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلغان قېدىمىي تۇركى خەلقلەرنىڭ ئەزەلدىن تۇز ئەجداتلىرىدىن مىراس بولۇپ، ئەۋلادتىن-ئەۋلادقا ئوتۇپ كەلگەن ئورتاق ئۇمۇمىي مىللىي قەدرىيەتلىرى بار.

مۇسۇلمان- تۇركى خەلقلىرىدىكى ئىمان- ئېتىقات، سەممىي ئاق نىيەتلىك، ۋەتەن، خەلىققە ساداقەتلىك، تۇز ئارا مېھىر-ئاقىۋەتكە توخشاش ئاجايىپ ئىنسانىي خىسلەتلەر ئۇلارنىڭ كوپ مىڭ ژىللىق تارىخلىرىدا قۇدرەتلىك تۇز دولەتلىرىنى قۇرۇپ، جاھانغا داڭ تارىتىشلىرىدا مۇھىم رول ئوينىغانلىغى شۇبھىسىز.

بۇ مىللىي قەدرىيەتلىرىمىز، بىرىنچى نۇۋەتتە ئىمان- ئېتىقات. ئەڭ ئاۋۋال ئاللاغا ئىمان كەلتۈرۈش، ئۇنىڭ ئەمىر- پەرمانلىرىغا ئېتىقات قىلىش شۇنىڭ بىلەن ئەجداتلىرىمىزدىن بىزگە مىراس بولۇپ كەلگىنى ھەممە پاك، ياخشى ئەرسىلەرگە ئېتىقات قىلىش، جۇملىدىن ئاتا- ئانىغا ۋە ئىمانلىق ياخشى ئادەملەرگىمۇ ۋە ئۇلارنىڭ كورسەتكەن يول- يورۇقلىرىغىمۇ ئېتىقات بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بىزنىڭ مىللىي قەدرىيەتلىرىمىزنىڭ باشلامچىسىدۇر. ئەنە شۇ ئىمان- ئېتىقاتتىن ساداقەت، مېھىر- مۇھەببەت، سەممىيەتلەر شەكىللىنىدۇ. بۇ مىللىي قەدرىيەتلەر ئۇزىدە جەملەنگەن ئىنسانلار ھەممىنىڭ كوز ئالدىدا ھەقىقىي ئىنسان سۈپىتىدە گەۋدىلىنىدۇ ۋە ھۇرمەت تاپىدۇ. ياش ئوسمۇرلەر خۇددى شۇنداق ئىنسانلارغا ھەر بىر ئىشتا تەقلىت قىلىشقا، ئۇلارنىڭ ھەرىكەتلىرىنى، ئەمەللىرىنى تەكرارلاشقا ئىنتىلىدۇ ۋە ئۇزلەشتۈرۈدۇ.

مۇنداق مىللىي قەدرىيەتلەرگە ئەمەل قىلىشنى بىلمىگەن خەلقلەردە بىرلىك، ئۇز ئارا ھۇرمەت، ئۇزلىگىنى تونۇشمۇ بولماسلىغى ئۇز- ئۇزىدىن مەلۇم. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر خەلقنى قەتئىي بويسۇندۇرۇش، يۇۋاش قۇللارغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن شۇ خەلقنىڭ مەنىۋىي قۇدرىتى بولغان مىللىي قەدرىيەتلىرىنى يوقۇتۇش كۇپايە ئېكەنلىگىنى مۇستەملىكچىلەر ياخشى بىلىشكەن ۋە ھەممىسى شۇنىڭغا ئەمەل قىلىشىپ كەلگەن.

بولۇپمۇ ئۇيغۇرستان تەۋەسىدە مۇستەملىكچىلىك ژۇرگۈزۈپ كەلگەن كونا، يېڭى ھوكۇمرانلار بۇ باپتا تولىمۇ ئۇستا مەكارلاردىن ئېكەنلىكلىرىنى كورسەتتى ۋە كور سۈتۈپ كەلمەكتە.

مېنى بۇ ماقالىنى يېزىشقا ئۇندىگەن سەۋەپ مىللىي قەدرىيەتلىرىمىز ھەقىدە نەزەرىي پىكىر ژۇرگۈزۈش ياكى «تەسەۋۋۇپ قىلىش تۇيغۇسى ئەمەس، بەلكى، بۇ تىگدىن 43 ژىل ئىلگىرى تۇز بېشىمدىن ئوتكەزگەن ۋاقىەنىڭ يادىمغا چۈشۈشى سەۋەپ بولدى.

1950- ژىلنىڭ ئاخىرىدا مەن «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسىغا مۇئاۋىن باشلىق (ئۇيغۇرچە، قازاقچە گېزىتلەر بويىچە مەسئۇل باشلىق) بولۇپ بارغان ئېدىم. دەسلەپ، ئەۋۋەلدە، بۇ گېزىتلەر تەھىريراتىدا ئىشلەۋاتقان كادىرلار بىلەن بىرمۇ- بىر تونۇشۇپ، سوھبەتلىشىشكە كىرىشتىم. ھەر بىر خادىمنىڭ قابىلىيىتى، بىلىمى، مىجەز- خۇلقلىرىدىكى ئىجابىي، سەلبىي تەرەپلىرىمۇ ئاستا- ئاستا بايقالغا ن ئېدى. جۇملىدىن ئايرىم ئادەملەرنىڭ تۇز ئارا ناسەممىيلىكلىرى، يەنى ئالدىدا ياخشى، ئارقىدىن يامان كورسۈتۈشكە ھەرىكەت قىلىۋاتقىنىغا كۇزۇم يەتتى. مەسىلەن، كەچقۇرۇنلىرى ماڭا كىرىپ، بىرلىرىنى يامانلايدۇ، لېكىن كۈندۈزى ئۇنىڭ ئۇزىگە پەقەت پىكىر بەرمەيدۇ. مەن نۇۋەتتىكى «شىكايەت» كە كىرگىنىدە، شۇ ئادەمگە مەسلىھەت بەردىم.

«شۇنچە پىكىرىڭىز بار ئېكەن، نېمىشكە ئۇزىگە ئېيتىشنى خالىمايۋاتىسىز؟ بولمىسا، نۇۋەتتىكى مەجلىسىدە (بۇنداق مەجلىسىلەر كوپ بولاتتى) سەزدوستانىلىق بىلەن بېشىنى باشلاڭ، قالغىنىنى مەن ئېيتاي!» دېدىم. ئۇ يەنە ماقۇل دەپ چىقىپ كەتتى. ئاممىۋى مەجلىستە گەپ قىلمىدى. مەن لۇقما تاشلىدىم. ئۇ ئۇن چىقارمىدى. مەن بىر جايدا بىر خىزمەتنى ئىشلەۋاتقان ئادەملەر بىر- بىرىمىزگە ئۇز ئارا سەممىي بولىشىمىز، بىر- بىرىمىزنىڭ كامچىلىغىنى بىلىسەك، سەممىي ئېيتىپ، ياخشى پىكىرلىمىزنى بىرىشىمىز زورۇرلىگى، ئۇزىگە ياكى مەجلىسلەردە ئېيتماي، ئارقىدا گەپ قىلىپ ژۇرۇش ياخشى بولماسلىغى- ئىشقا پايدا بەرمەسلىگىنى ئۇ مۇمىي قىلىپ سوزلىگەن ئىدىم. ھېلىقى بىر «ئاكتىۋ» ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، غەزەپ بىلەن سوزلەپ كەتتى (شۇ چاغدا گوڭ سەنداڭ تەرىپىدىن «توۋەنكى سىنىپ» ساۋاتسىز ۋە چالا ساۋات ياشلاردىن ئالدىراش- ئالىنە ئايلىق كورسلاردا «ماركسىزم- لېنىنىزم» ۋە «ماۋزېدۇڭ مەپكۇرىسى» نەزەرىيىلىرىنى ئوقۇپ تەربىيىلىگەن ياشلارنى ھەر بىر ئىدارىلارغا ئۇچ تورتتىن تاقاتقان ۋە ئەنە شۇلار غەيرى- رەسمىي رەۋىشتە «ئاكتىۋلار» دېيىلەتتى).

- سەممىيەت؟، يەنە سەممىيەت... مەن بۇ گەپنى ئىككى- ئۇچ مەجلىستىن بېرى ئاڭلاۋاتىمەن،- دەپ باشلىدى ئۇ سوزىنى،- بۇ بۇرژۇئازىيەنىڭ ئەخلاقىغا مەنسۇپ بولغان گەپنىڭ تەكرارلىنىۋاتقانلىغىغا ھەيران قېلىۋاتىمەن. باشلىغىمىز بىزنى سىنىپي كۈرەشتىن قايتۇرماقچىمۇ؟ كېرەك ئەمەس بىزگە بۇنداق بۇرژۇئازىيەنىڭ «سەممىيەت»، «مېھرىۋانلىق» دېگەن مۇرەسسەچىلىك ئەخلاقى!

يەنە بىرسىمۇ چىقىپ شۇ مەزمۇندا مېنى راسا «ساۋىدى»، ئۇ مېنىڭ ماۋزېدۇڭ مەپكۇرىسىنى ياخشى ئۇگۇنۇشۇم كېرەكلىگىنى «نېسىھەت» قىلدى.

خۇللاس شۇ مىسالنىڭ ئۇزى بۇ «ئاكتىۋلار» خەلقىمىزنىڭ ئەڭ ئېسىل مىللىي قەدرىيەت، ئۇرپى- ئادەتلىرىنى «بۇرژۇئازىيە ئەخلاقى» دەپ، ئۇنى يوقۇتۇشقا ۋە ھەممىنى «ماۋ مەپكۇرىسى» دېگەن قۇللۇق يولىغا سېلىشقا ئۇگۇتۇلگەن.

پۇرستى كەلگەندە بۇ ئالتە ئايلىق پار تىيە كۇرسلىرىدا تەييارلانغان «كادىر»لار ھەققىدە بىر ئاز توختاپ ئوتەيلى:

مەكتەپكە ئوقۇغۇچى ئېلىشتا (بولۇپمۇ دەسلەپكى قاراردا) پەقەت «تۇۋەن» سىنىپنى تاللاش شەرت قىلىنغىنى ئۈچۈن كوپ رەك چالا ساۋات ياشلاردىن ئىبارەت ئىدى. ئۇلار ئۇمۇمىي تەلىمگە ئېگە بولمىغىنى ئۈچۈن ئوقۇغان «نەزەرىيە»لەرنى سىڭدۈرالماي، ئۇنۇك تۇپ ماھىيىتىگە چۈشەنمەستىن ھودۇقۇپ، باشلىرى ئايلىنىپ، پەقەت مارىكس، ئىنگىلىس، لېنىن، ستالىن، ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىدىن ئايرىم ئۇزۇندىلەرنى كورانا يادلاپ ئېلىشقان. ئۇلارغا ئاۋالدىن ئىشلەپ كەلگەن يەرلىك كادىرلارنى، بولۇپمۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان زىيالىلارنى «بۇرژۇئازىيەنىڭ چىرىك مەپكۇرىسىگە ئېگە ئادەملەر». ئۇلار ھەممىسى «تار مىلەتچى» دەپ چۈشەندۈرگەن. بۇ ياشلار ئارىسىدىكى ئايرىم ئاڭ- سېزىمى ئويغاق، ئۇز لىرىنى ئوتۇۋالغان بىر قىسىملىرىدىن تاشقىرى، كوپى ئۇزلىرىنى يەڭگەن تەرەپتىن كەلگەنلەردىن قالسا، گوڭسەندائىنىڭ سادىق ۋەكىلى، كەلگۈسىنىڭ ھەقىقىي خوجايىنلىرى سۈپىتىدە ئوتۇشاتتى. بولۇپمۇ تەنقىت ۋە «كۇرەش» مەجلىسلىرىدە ئۇلار «شىر» بولۇپ كېتىشەتتى. سوزگە چىققانلىرىدا ۋاقىرىشىپ، زالنى باشلىرىغا كىيىشەتتى. ئۇلارغا بىر نېمە دېيىش مۇمكىن ئەمەستى. «تەنقىتنى بوغدۇڭ!» دەپ بالاغا تىقاتتى. كوپلىگەن زىيالىلىرىمىز ئەينە شۇنداقلارنىڭ «پاچاقچىلىغى» بىلەن ئۇرۇپ- ژىقىتىلدى. بۇلار خەلقىمىز ئېيتقان «ئوزىدىن چىقىرىلغان ساپ»لار ئىدى. جاڭگودىلەر قوللىرىنى قاياقتا ئۇزاتسا، شۇ ياقتىن بۇ «ساپ»لار چىقاتتى. (ئالايتەن چىقىرىلغان چوڭ «ساپ»لار بۇنىڭدىن تاشقىرى!) 1966- 1976- ژىللاردىكى شەرمەندىلىك «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دەۋرىدە بولسا يەنە مۇنداق «ساپ»لار «خوڭۇەيبىن»لەر شەكلىدە خەلقىمىزنىڭ مۇنەۋۋەر ئوغلانلىرىنى ئۇرۇپ ئۇجۇقتۇرۇش چومىغى سۈپىتىدە مەيدانغا كېلىشتى. ئەشۇ «ئاكتىۋ»لارغىمۇ، «خوڭۇەبىن»لارغىمۇ «مىللەت»، «مىللىي ئورپى- ئادەت»، «مېھىر- ئاقىۋەت»، بىر- بىرىگە سەممىيەت، ئاتا- ئانىغا، ئاقساقالارغا ھورمەت، ئىززەت دېگەنگە ئوخشاش مۇسۇلمان خەلقلىرىنىڭ گوزەل ئەنئەنىلىرىنى «زەھەرلىك»، «بۇرژۇئازىيە سارقىتلىرى» دەپ سىڭدۈرۈۋۈتىلگەن.

مانا شۇ ئاچچىق ساۋاقلار بىزگە پۈتۈن ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ، خەلقىمىز بولۇپمۇ ياشلىرىمىز ئارىسىدا ئەجايىپ خاسىيەتلىك، گوزەل مىللىي قەدرىيەتلىرىمىزنى گەڭ تەرغىپ قىلىش، بېيىتىش پەرىز ۋە قەرىز بولۇپ قالماقتا.

بۇ ئۇلۇغ مەخسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ۋاستىسى مەتبۇئات ۋە رادىيولار ۋەتەندە تېخىچە ھېلىقى دېگەن «مەپكۇرە» چەكلىمىسىدىن چىقالمىغانلىغى ھەممىگە مەلۇم. تاشقىرىدا، جۇملىدىن ئۇز مىللىي ئازاتلىقلىرىغا ئېرىشكەن قانداش قېرىنداشلىرىمىز قازاق، ئۇزبەك، قىرغىز، تۇركمەن دولەتلىرىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار ئۈچۈن بەختىمىز گە «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ياھات» گېزىتلىرى ئەشىر قىلىنىپ، بۇ گېزىتلەر سە ھېپلىرىدىن خەلقىمىز ئۇزلىرىنىڭ دىللىرىدىكى سوزلىرىنى تېپىپ ئوقۇشقا مۇيەسسەر بولماقتا. بولۇپمۇ ئەسىرىمىزنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا ۋەتەندىن ئايرىلىپ، بۇ دىيارلاردا مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان ۋە سلاۋىيان يېزىقىدىكى «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنى ئوقۇيالمايدىغان ياكى ئوقۇشلىرى قىيىن بولغان ئۇيغۇرلار ئۈچۈن قېدىمىي ئۇز يېزىقىمىزدا چىقىۋاتقان «يېڭى ھايات» گېزىتى تولىمۇ يېقىن بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ گېزىت كېينىكى بىر- ئىككى ژىل مابەينىدە ئۇز مەزمۇنى بىلەن ئوقۇغۇچىلىرىغا، ئۇلارنىڭ ئارزۇ- ئارمانلىرىنى، دەت- پىغانلىرىنى بايان قىلىش بىلەن بارغانسېرى يېقىپ چۈشمەكتە. ھەتتا ئۇزبەكىستاندا ئۇيغۇرلاردىن تاشقىرى، بىر ۋاختىلار شۇ ئۇيغۇرلار دىيارىنىڭ سۈيىنى ئىچكەن ئۇزبەك، تاتار ۋە باشقا مىللەتلەرگە مەنسۇپ ئۇرغۇن دوستلارنىڭمۇ ياخشى كورۇپ ئوقۇۋاتقانلىقىغا ئۇزىمىز گۇۋا بولماقتىمىز. كوپلىگەن كىشىلەرنىڭ ئۇز ئارا پاراڭلاردا مۇشۇ گېزىتنى چىقىرىشقا ئىمكان يارىتىپ بەرگەن قازاقىستان ھوكۇمىتىگە مىننەتدارچىلىقلار بايان قىلغانلىقلىرىنمۇ پات- پات ئاڭلاۋاتىمىز. ئەتراپىمىزدىكى ئالاقىدار دوستلىرىمىز بىلەن بىللە بىزمۇ، ئائىلىمىز بىلەن ئۇز ھەق- ھوقۇقىنى قوللىرىغا ئالغان قېرىندىشىمىز قازاق خەلقىنىڭ مۇستەقىل دولىتىدىن بىز ئۇيغۇرلارغا كورسۇتۇۋاتقان مۇشۇ غەمخورلىغىغا ھەر بىر گېزىت ئوقۇغۇنىمىزدا مىننەتدارلىق ھىس- تۇيغۇلىرىمىزنى غايىبانە بىلدۈرۈپ كەلمەكتىمىز.

ھەقىقەتەن ئۇز ئەركىنى كۈيلەش، ھۇرلۇكنى تەلەپ قىلىش ھوقۇقىدىن ئوزى تۇغۇلغان دىيارىدا مەھرۇم ئېتىلگەن بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن، ئۇزىنىڭ تارىخى، ئازاتلىق كۈرەشلىرى ۋە بۇ كۈرەشلەردىكى دوست- دۇشمەنلىرى ھەمدە ئۇز مىللىي قەدرىيەتلىرى ھەققىدە پىكىر ژۇرگۈزۈش مەيدانىغا ئايلانغان بۇ گېزىتنى چىقىرىشقا ئىمكان يارىتىپ بەرگەن قازاقىستان ھوكۇمىتىگە مىننەتدارچىلىقلار بايان قىلغانلىقلىرىنمۇ پات- پات ئاڭلاۋاتىمىز. ئەتراپىمىزدىكى ئالاقىدار دوستلىرىمىز بىلەن بىللە بىزمۇ، ئائىلىمىز بىلەن ئۇز ھەق- ھوقۇقىنى قوللىرىغا ئالغان قېرىندىشىمىز قازاق خەلقىنىڭ مۇستەقىل دولىتىدىن بىز ئۇيغۇرلارغا كورسۇتۇۋاتقان مۇشۇ غەمخورلىغىغا ھەر بىر گېزىت ئوقۇغۇنىمىزدا مىننەتدارلىق ھىس- تۇيغۇلىرىمىزنى غايىبانە بىلدۈرۈپ كەلمەكتىمىز.

ھەقىقەتەن ئۇز ئەركىنى كۈيلەش، ھۇرلۇكنى تەلەپ قىلىش ھوقۇقىدىن ئوزى تۇغۇلغان دىيارىدا مەھرۇم ئېتىلگەن بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن، ئۇزىنىڭ تارىخى، ئازاتلىق كۈرەشلىرى ۋە بۇ كۈرەشلەردىكى دوست- دۇشمەنلىرى ھەمدە ئۇز مىللىي قەدرىيەتلىرى ھەققىدە پىكىر ژۇرگۈزۈش مەيدانىغا ئايلانغان بۇ گېزىتنى چىقىرىشقا ئىمكان يارىتىپ بەرگەن قازاقىستان ھوكۇمىتىگە مىننەتدارچىلىقلار بايان قىلىنىپ ئۇزىمىز ئۈچۈن ئەشىر قىلىنىپ ئۇزلۇكسىز ئەشىر قىلىنىپ ئۇرۇشى مىسلىسىز چوڭ ئۇتۇق، دەپ بىلىمىز.

ئەينە شۇنداق مەمنۇنىيەت تۇيغۇلىرى بىلەن گېزىتنىڭ ھەر بىر سانىنى سەبىرسىزلىك بىلەن كۈتۈپ ژۇرگەن كۈللەردە بىردىن ئۇنىڭ يۈزىگە چاچرىغان «الاي ئىزىنى» كورۇپ قېلىپ، قەلبىمىزنىڭ چوڭقۇر جايلىرىدا ئاغرىنىش ھىسىقىلدۇق.

بىزنىڭ چۈشىنىشىمىزچە «ئۇيغۇر ئاۋازى» ھەر جەھەتتىن «يېڭى ھايات»قا ئاكا ھىساپلىنىدۇ. ئاكىنىڭ ئۈكىغا لاي ئېتىشى- بۇ ياراشمىغان ئىشقۇ! خەلقىمىزنىڭ ئادىتى بويىچە ئاكا ھەر دايىم ئۈكىغا نىسبەت قىلىشى، يامان ئىش قىلىپ قويسا- تەنبىھ بېرىشى مۇمكىن، لېكىن ھەرگىزمۇ لايغا ياكى ئورىغا ئىشتەرمىسە كېرەك. ئەگەردە بۇنداق قىلغان تەغدىردە ئۇ ژۇقۇرىدا ئېتىقىنىمىزدەك سەممىيەت بولمايدۇ، ئاكىنىڭ ئىشى بولمايدۇ.

كوزۇم ئاجىزلاشقانلىغى سەۋەپلىك مەن «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنى ئوقۇيالمىدىم. ئۇنىڭ 20- فېۋرال سانىدىكى «يېڭى ھايات» ھەققىدىكى گەپلەرنى ماڭا بىر نەچچە دوستلار تېلېفون ئارقىلىق ئېچىنىش بىلەن ئوقۇپ بېرىشتى. كېيىن «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ 12- سانىدا بېسىلغان بۇ ھەقتىكى ماقالىنىمۇ ئوقۇتۇپ ئاڭلىدىم. «ھە ئېسىت!» دەپ نەپسۇسلەندىم. بۇ خۇددى خەلقىمىزنى ھەق- ھوقۇقسىز قالدۇرۇۋاتقان ۋە بۇنى ئەبدىي ساخلاپ قېلىشقا ئىنتىلىۋاتقانلارنىڭ تىلىگى ئەمەسمۇ؟... شۇ چاغدا ھېلىقى 43 ژىل ئىلگىرى يۈز بەرگەن «سەممىيەت» ھەققىدىكى ۋاقىە يادىمغا چۈشتى. ھە، ھەقىقەتەن خەلقىمىزنىڭ ئېسىل مىللىي قەدرىيەتلىرىدىن بولغان سەممىيەت بولسا، بۇنداق ئۇز- ئۇزىمىزگە لاي چاپلاشلار بولمىغان بولاتتى.

مەن بىر گېزىتنى ياخشى، يەنە بىرىنى يامان دەيدىغان پىكىردىن تولىمۇ ئىزاقمەن. يەنە «بىرىنى- بىرى تەنقىت قىلىشى مۇمكىن ئەمەس» دەپمۇ ئويلىمايمەن. بولۇپمۇ «ئۇيغۇر ئاۋازى» ئاكا ئورنىدا بولغىنى ئۈچۈن «يېڭى ھايات»نىڭ ھەممە كامچىلىقلىرىنى ئېيتىپ تەنقىت قىلىشقا ۋە يول- يورۇق كورسىتىشكە تولۇق ھەققى بار دەپ بىلىمەن. ھەتتا، شۇنداق قىلىشنىڭ پەيتىمۇ كېلىپ قالغان ئىدى. چۈنكى، مېنىڭ ئاجىزانە پىكىرىمچە، «يېڭى ھايات» بىر- ئىككى ژىلدىن بىرى ئۇز ھەجمىنىڭ ئىمكانىيەت بىرىشىچە، ئوقۇغۇچىلىرىنى قىزىقتۇرغان ھەممە مەسىلىلەر بويىچە ھاياتنى يورۇتۇشقا، خەلقىنىڭ دىلىدىكىنى سوزلەشكە كۈچ چىقىرىپ چوڭ ئوتۇقلارغا ئېرىشكەنلىگى ئۈنىڭ ھەممە ئوقۇغۇچىلىرى تەرىپىدىن دېيەرلىك ئېتىراپ قىلىنغان بىر شارائىتتا بىر ئاز بېپەرۋالىققا يول قويغانلىق دېللىرىمۇ يوق ئەمەس.

شۇلار ۋە باشقا ئۇقسانلار ھەققىدە سەممىي پىكىرلەر بېرىلسە، يامان بولماس ئىدى. يەنە شۇنداقلا، پۈتۈن گېزىتنى قارىلاشنىڭ ئورنىغا ناتوغرى ياكى خاتا دەپ تېپىلىغان ئېنىق ماقالە، خەۋەر ياكى ئايرىم ئىبارىلەر ئۇستىدە تەنقىدىي پىكىر بىرىلسە، ئۇر ئۇستىگە ئەلا ئۇر بولاتتى. بۇنىڭدا ئىشمۇ ئۇزىلەتتى. «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىمۇ ئۇزىنىڭ ئاكلىق ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغان بولاتتى. مەن سەممىيەت دەپ شۇنى ئېيتماقچى ئىدىم. ئەپسۇس!..

ئابدۇقادىر ژۇنۇنىي،
يېشقەدەم ژۇرنالىست.
تاشكەنت شەھىرى.

مۇئەللىپنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن مەزكۇر ماقالىنىڭ قەلەم ھەققىنى «يېڭى ھايات» گېزىتى جەمىئىتىگە ئەۋەتىلدۇ.

مەتبۇئات كونفىرىنسىيەسى

ھەر، ھەر خىل جىنايەتلەر كۆنسەرى كوپىيىپ بارماقتا. بۇ ئۇنىڭسىز- مۇ ئېغىر ئىختىسادىي قىينچىلىقنى بېشىدىن كەچۈرۈۋاتقان ئاممىنى گاڭگىرىتىپ قويماقتا. سەۋىۋى، بۇ جىنايەتلەرنىڭ سوغۇق شامىلى ھەممە ئۇچۇن بىر خىل تەسىر كۆرسەتمەكتە. جەمىيەت تەرتىۋىنى ساقلاش ئورگانلىرىنىڭ كېيىنكى ۋاقىتلاردىكى مەلۇمات بىر تالىي بىلىم دەرگاھىنىڭ پروفىسسورى بولۇپ چىققان. ياكى بولمىسا، پايتەختتىكى «ژائۇنگېر» ناملىق كىچىك كارخانا پاش قىلىنغانلىقى، كالىنىن رايونىنىڭ ھەربىي كومىسسارى كارخانا تەركىۋىدە رېكېتىرلار گرۇپپىسىنى تەشكىللەپ، نۇرغۇن يا ۋۇزلۇقلارنى ئېلىپ بارغان. تىنتىش نەتىجىسىدە ئۇنىڭدىن 6500 تامپىركا دوللىرى، كوپلىگەن سوۋېت پۇلى، گراناتا ۋە ئادەمگە كۆچلۈك تەسىر قىلىدىغان نەشەتىپىلغان. ئۇ بۇنداق نەشلارنى قىلغاندا، ھەقىقەتەنمۇ، باشقىلار نېمە قىلمايدۇ دەيسىز...

ئۇماتلىرىغا قارىغاندا ئىلگىرى كوز كورمىگەن، قۇلاق ئاڭلىمىغان ھەر خىل جىنايەت تۈرلىرى سادىر بولماقتا.

ئېيتايلۇق، ئىلگىرى قاتىللار گرۇپىسىنىڭ باشلىغى پروفىسسور بولغانلىغىنى كىم ئاڭلىغان. جۇمھۇرىيەت نىچىكى ئىشلار مىنىسترلىگى بىلەن شەھەرلىك جىنايەتكە قارشى كورىشىش باشقارمىسىنىڭ ئوپېراتىۋ گرۇپپىسى جامائەتچىلىكنى قان قاخشاتقان رېكېتىر توپىنى قولغا چۈشەرگەندە، ئۇنىڭ ئۇيۇشتۇرغۇچىسى پايتەختتىكى گرۇپپىسىنى تەشكىللەپ، نۇرغۇن يا ۋۇزلۇقلارنى ئېلىپ بارغان. تىنتىش نەتىجىسىدە ئۇنىڭدىن 6500 تامپىركا دوللىرى، كوپلىگەن سوۋېت پۇلى، گراناتا ۋە ئادەمگە كۆچلۈك تەسىر قىلىدىغان نەشەتىپىلغان. ئۇ بۇنداق نەشلارنى قىلغاندا، ھەقىقەتەنمۇ، باشقىلار نېمە قىلمايدۇ دەيسىز...

يېقىندا قازاقستان نىچكى ئىشلار مىنىسترلىگىنىڭ مەتبۇئات ئوينىدە بولۇپ ئوتكەن ژورنالىستلار بىلەن بولغان كونفىرىنسىيەدە جۇمھۇرىيەت نىچكى ئىشلار مىنىسترى گېنېرال مالىيور ۋلادىمىر شومۇۋ شۇلار ھەققىدە تەپسىلىي سوزلەپ بەردى.

ـ ھەممىزگە مەلۇمكى،ـ دېدى ئۇ ئوز سوزىدە يەنە،ـ بۇنىڭدىن بىر ژىل ئىلگىرى جۇمھۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى «ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە ۋە كوررۇپسىيەگە قارشى كۆرىشىش» توغرىلىق پەرمان ئېلان قىلدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مىنىسترلىگىمىز قېشىدا مىلىتسىيە پولكوۋنىكى ئامانجۇل بېيسېنوۋ رەھبەرلىگىدە «ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە ۋە كوررۇپسىيەگە قارشى كۆرىشىش» باش باشقارمىسى تەشكىل قىلىندى.

مىنىسترنىڭ ئىزاھ بېرىشىچە، پرېزىدېنتنىڭ پەرمانى ئېلان قىلىنغان پەيتتىن تا ھازىرغىچە «ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە ۋە كوررۇپسىيەگە قارشى كۆرىشىش» باش باشقارمىسىنىڭ خادىملىرى 203 جىنائىي گرۇپپىنى تۇتۇشقا ۋە پاش قىلىشقا مۇۋاپىق بولغان. شۇنداقلا 559 جىنائىي ئىشنى سوتقا تاپشۇرۇپ، 1635 جىنايەتنى پاش قىلىپ، ھەر خىل تېپىتكى 254 قۇرالنى، 28،2مىڭ قۇرال جابدۇقلارنى ۋە 492 كىلوگرام ناركوتىكنى قولغا چۈشەرگەن. بۇ جەرياندا ھەممىسى بولۇپ7،8 مىلليارد سوم لۇق زىيانغا يول قويۇلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ 3،6 مىلليارد دولەت ھېساۋىدىن تولتۇرىلغان.

بۇلاردىن تاشقىرى مىنىستر پارا ئېلىش ئىشى كەڭ ئوۋۇج ئېلىۋاتقانلىغى ھەققىدە ھەم ئالاھىدە توختالدى. پارا ئالغۇچىلار كۆچ ۋە قۇرال ئىشلىتىش يولى بىلەن قورقىتىپ، ئەڭ قاتتىق ۋە پاجىەلىك جىنايەتلەرنىڭ پەيدا بولۇشىغا سەۋەپ بولۇۋېتىپتۇ. «ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە ۋە كوررۇپسىيەگە قارشى كۆرىشىش» باش باشقارمىسىنىڭ خادىملىرى ئوتكەن بىر ژىل 3 ئاي ئىچىدە 110 ئۇيۇشقان رېكېتىرلار توپىنى قولغا ئالغان.

باش باشقارمىنىڭ باشلىغى، مىلىتسىيە پولكوۋنىكى ئامانجۇل بېيسېنوۋنىڭ مەلۇماتلىرىدىمۇ ھازىر كوپلىگەن جىنايەتلەر پا ش قىلىنىۋاتقانلىغى ئالاھىدە تەكىتلەندى. جۇملىدىن، موشۇ ژىل 14ـ ئاپرېل كۇنى باشقارما خادىملىرى ئالمۇتا شەھىرى ۋە ۋىلايىتىدە كەڭ تۇردىكى كۆچلۈك ئۇ پېراتسىيەلەر ئېلىپ بېرىش نەتىجىسىدە قاراسۇ پوسيولكىسىدا قۇرال- ياراق بىلەن تولغان ئامبارنى قولغا ئالغان. ئۇ يەردىن 29 تانكقا قارشى ئېتىلىدىغان قۇرال (گراناتامیوت)، ھەر خىل تېپىتكى 82 گراناتا، 72 ۋىنتوۋكا، 21 پاترونلۇق پۇلېمیوت لېنتىسى ۋە باشقىلار چىققان. ئەندى بايقوڭۇر كوسمودرومىدىن بولسا، ھەربىي مەخسەتلەردە ئىشلىتىلىدىغان قىممەت باھالىق مېتاللارنى (ئالتۇن، كۇمۇش، سماپ...) ئوغۇرلىغان 6 كىشىلىك گرۇپپا قولغا ئېلىنغان.

جىنايەتلەرنىڭ ژۇقارقىدەك ئالدى ئېلىنىپ، پاش قىلىنىپ، سوتقا تاپشۇرۇلۇۋاتقانلىغىغا قارىماي، بارغانسىرى يەنىمۇ رىۋاج تېپىپ كېتىۋاتقانلىغىغا، مەتبۇئات كونفىرىنسىيەسى مەزگىلىدە ھەرخىل باھالار بېرىلدى...

ھاكىم مۇھەممەت.

سۈرەتلەردە: مەتبۇئات كونفىرىنسىيەسىدىن كورۈنۈشلەر.

ئەدىبلەر باش قوشتى

28ـ ئاپرېل كۇنى قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى يېنىدىكى ئۇيغۇر يازغۇچىلىرىنىڭ بىرلەشمىسى ئەدىبلەرنىڭ نوۋەتتىكى باش قوشۇش ژۇرنىلىنى ئوتكۇزدى.

ژۇرنىلنى قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى كاتىۋاتنىڭ ئەزاسى، «ئار ئۇ» ژۇرنالىنىڭ باش مۇھەررىرى ئەخمەتجان ھاشىرىي ئېچىپ يېقىندا بولغان قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىدىكى ژۇرنىلغا باش مىنىسترنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى قۇۋانىش سۇلتانوۋنىڭ قاتناشىپ، بۇگۇنكى كۇندە ئېغىر ئەھۋالدا قالغان يازغۇچىلارغا ئالدىكى ۋاقىتتاھەر جەھەتتىن يارىدەملەر بولۇشىغىنى ۋە سەنئەت ئەربابى قۇدۇس غوجامياروۋنىڭ پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۇ بىلەن ھەمسوھبەتتە بولۇپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تەغدىرىگە مۇناسىۋەتلىك ياخشى ئىشلارنىڭ بولۇشىغا پرېزىدېنتنىڭ كۆڭۈل بولىدىغانلىغىنى خەۋەرلەپ، ئاندىن ژۇرنىلنىڭ ئاساسىي مەسىلىسىگە كوچتى.

ئەھاشىرىي ئالدى بىلەن «ئارزۇ» ۋە «پەرۋاز» ژۇرنالىرىنى ھوكۇمەت نوز ئېگىدارچىلىغىغا ئالىدىغان بولغانلىغىنى ئېيتىپ، توۋەندىكى بىر قانچە مەسىلىدە توختالدى. يەنى يازغۇچىلىرىمىز بۇگۇنكى شارائىتتا نوز غېمى بىلەن بولۇپ، كوپتىن بېرى باش قوشالماي قالغانلىغى، يازغان ئەسەرلىرىنى ئەگە ئاپىرىشنى بىلمەي، كىتاب چىقىرىشنىڭ قىيىنلىشىۋاتقانلىغىنى، تەكىتلىدى.

نۇ نوتكەن ژىلى ئىلىيا بەختىيا ئامىدىكى مۇكاپاتنى تەستىقلەپ، شائىر لىرىمىزغا بېرىشكە باشلانغان بولسا، بۇ ژىل مەرھۇم يازغۇچىلىرىمىز ھېز مەت ئابدۇللىن، خېلىل ھەمرايېۋلار نامىدىكى مۇكاپاتلارنى تەسىس قىلىشقا كۇچ چىقىرىشنى ۋە قولغا كەلتۈرۈشنى ئىشەشلىك قەيت قىلدى. بۇنىڭدىن باشقا بىلال نازىم نامىدىكى ئالاھىدە، ژۇقورى دەرىجىلىك مۇكاپاتنى تەسىس قىلىش كېرەكلىگى، بۇ نىڭغا قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى كوڭۈل بولىدىغانلىغىنى ئىشەنچ بىلدۇردى. قازاق يازغۇچىلىرىنىڭ تۇغۇلغان يۇرتىغا نوي سېلىپ بېرىش ئۇچۇن يەر ئاجرىتىش ۋە شۇ يۇرتنىڭ نوز يازغۇچىسىغا ئېگىدارچىلىق قىلىش ئالاقىسىنى باغلاش ئىشلىرىنى ژۇرگۇزۇۋاتقاندا، ئۇيغۇر يازغۇچىلىرىنىڭمۇ بۇ غەمخورلۇقتىن چەتتە قالمايدىغانلىغىنى تەكىتلىدى. شۇنداقلا ھوكۇمەت تەرىپىدىن يازغۇچىلار ئىتتىپاقىغا كوپ مىقداردا ئاخچا مەبلىغى بولۇنۇپ، ئەسەرلىرىنىڭ يورۇق كورۇشىگە ئىمكانىيەت يارىتىش تەرەددۇتى قىلىنۋاتقانلىغىنى ئېيتىپ ئوتتى.

ژىندا سوزگە چىققانلارنى يازغۇچى م. **ژۇلپىقاروۋ**، سەنئەتشۇناس **ئە. قادىروۋلار** دراماتورگىيەمىزنىڭ ئاجىزلىغىنى، ئۇيغۇر سەھنىسىدە نوز كومېدىيەمىز يوقلىغىنى ئېيتىپ، كومېدىيە ئۇچۇن يازغۇچىلارغا كونكۇرس ئېلان قىلىپ، قەلەم ھەققىنىڭ 300 مىڭ سومغىچە بولىدىغانلىغىنى ئېيتىپ، **رابىك ئىسمائىلوۋ** نوز سوزىدە نوزگەرتىپ قۇرۇشنىڭ ئاقىۋىتى يازغۇچى- شائىرلارنى ئىنتايىن ئېغىر ئەھۋالغا سېلىپ قويغانلىغىدىن ئالدى.

ئۇ شۇنداقلا ئەشرىياتلارنىڭ ئەھۋالى ناچارلىغىنى، مەكتەپلەر ئۇچۇن ئۇيغۇرچە ئوقۇش قۇراللىرى دەرسلىكلەرنىڭ قىسقىراپ كېتىۋاتقانلىغى، ئەھۋال موشۇنداقلا بولسا، كېلەچەكتە ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ بىر چەتتىن يېپىلىپ كېتىش خوۋۇپى بارلىغى، بالىلىرىمىزنىڭ باشقا تىللاردا ئوقۇشقا مەجبۇر بولىدىغانلىغىدىن ئەنسىرەپ، تېگىشلىك ئورۇنلارغا بېرىپ، ئەھۋالىمىزنى ئېيتساق، ئاۋالقى قېلىپىمىزغا كېلىشكە ھەرىكەت قىلساق، دېدى.

ر. ئىسمايىلوۋ سوزىنىڭ ئاخىرىدا **ئاتۇ** ۋاقىسىگە توختىلىپ، 15ـ مايدا بۇ كۇننى چېلەك ناھىيەسى قورام يۇرتىدا ئىشانلايدىغانلىغىنى خەۋەر لىدى. شائىرلارنىڭ ياخشى ئەسەرلىرى بىلەن قاتنىششىنى تەكلىپ قىلدى.

ب. راشىدىن، س. مەمەتقۇلوۋ، م. ھېتاخونوۋ، م. ئابدۇراخمانوۋلار بۇ ژىغىنىڭ ئەھمىيىتىنى تەكىتلەپ، ئۇيغۇرىستان دىيارىدىكى يازغۇچىشائىرلىرىمىز بىلەن بېرىش- كېلىشنى كۇچەيتىش، ئەدەبىي ئالاقىلار ۋە ئەسەرلىرىمىزنى ھەر ئىككى ۋەتەندە ئالماشتۇرۇپ چىقىرىشنى پلانلاشتۇرغانلىغىنى ۋە قولغا ئېلىنغانلىغىنى ئېيتتى.

چېلەك ناھىيەسىدىن كەلگەن شائىر **ئەكرەم سادىروۋ** نوز سوزىدە ناھىيەلىك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ئاتىدارچىلىغىدا چېلەك شائىرلىرىنىڭ «كوڭۇلدە قالمىسۇن ئارمان» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى چىقارماقچى بولۇۋاتقانلىغىنى خەۋەرلىدى.

شائىر **دولقۇن ياسىن** نوز نوۋىتىدە بىيل شائىرى- يازغۇچىلاردىن ئابدۇلھەي روزى تەۋەللۇدىنىڭ 70 ژىلىلىغىنى، جامالدىن بوساقوۋنىڭ 75 ژىلىلىغىنى خاتىرىلەش ژىغىنلىرىنى ئوتكۇزۇش ھەققىدە سوز قوزغىدى.

قەلەمداشلار باش قوشقان بۇ ژىغىنىڭ ئاخىرىدا قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىغا يېڭىدىن ئەزالارنى قوبۇل قىلىش مەسىلىسى قارىلىپ، بىر قانچە شائىرـ يازغۇچىلارنىڭ ئىسىملىگى ئاۋازغا سېلىنىپ، قوبۇل قىلىش كومىسسىيەسىگە سۇنۇلىدىغان بولدى.

ئۇيغۇر شائىرـيازغۇچىلىرى باش قوشقان بۇ ژىغىن قاتناشقۇچىلاردا ئۇمۇتـ ئىشەنچ ۋە ياخشى نىيەتلەر نى پەيدا قىلدى.

ئوز مۇخبىرىمىز.

پىشقەدەم مەرپەتچى

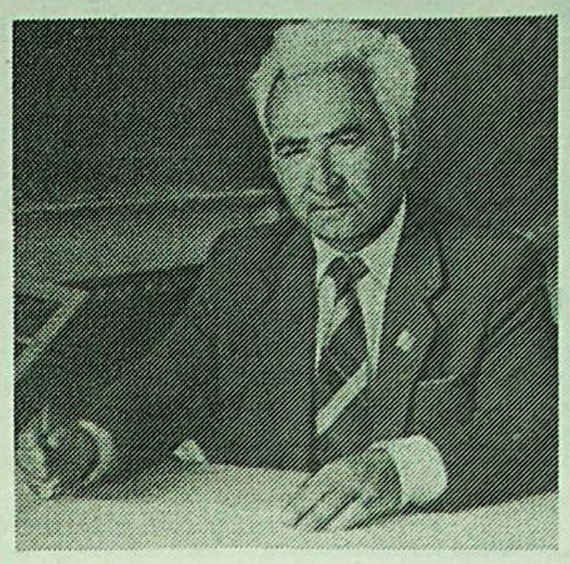

كىشىلەرنىڭ جەمىيەتتە تۇتىدىغان ئورنى ۋە قەدىر-قىممىتىنىڭ ئۇلارنىڭ خەلقى ئۈچۈن سىڭدۈرگەن ئەمگىكى ئەجرى بىلەن باھالىنىدىغانلىغىنىڭ مىسالىنى ئاھالىنىڭ ھورمىتىگە ئېرىشكەن پېشقەدەم پېداگوگ، ھەقىقىي ئىنسانىي خىسلەتكە ئېگە بولغان ھېنىپاخۇن باراتوۋنىڭ ئەمەلىيەتتىنمۇ كورگىلى بولىدۇ. ئۇ نىڭ مىللىي ماتاريىمىز تەرەققىياتىغا قوشقان ئۇلۇشىنى مەمنۇنىيەت بىلەن تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ. قىرىق ژىلغا يېقىن پېداگوگىكلىق پائالىيىتىنىڭ 30 ژىلىنى مەكتەپ مۇدىرى لاۋازىمىدا داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان ھ. باراتوۋ ئوتكەن ژىللار ئىچىدە مىڭلىغان شاگىرتلىرىنى تەربىيىلەپ ھاياتقا ئۇچۇم قىلىش بىلەن بىللە ئۇستازلارنىڭ ئۇستازى بولۇپ ژۇرۇپ، ماتاريىمىز سېپىدىكى بەش بارماق بىلەن سانىغۇدەكلا ئاتاقلىق پېداگوگلىرىمىزنىڭ بىرىگە ئايلانىدى.

چېلەك ناھىيەسىنىڭ قارىتۇرۇق يېزىسىدا 1933- ژىلى تۇغۇلۇپ ئوسكەن ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرى تەشۋىش ۋە قىينىچىلىقلىرى بېتىپ ئاشىدىغان ئېغىر ژىللارغا توغرا كەلدى. ئەندىغىنا ئاق-قارىنى ئايرىشقا ئوتۇپ، تۇرمۇش سىرلىرىغا چوكۇشكە باشلىغىندا دادىسى ئابدۇجېلىل ئاكىنىڭ نېمىس فاشىستلىرىغا قارشى جەڭ مەيدانىغا ئاتلىنىشى ئۇنىڭ قەلبىگە يەنىمۇ ئېغىر كەچمىشلەرنى سالغان ئېدى. يېزا ياشلىرىغا خاس ئەمگەكچانلىق، ئىدرەكلىك خىسلەتلىرى بىلەن ئۇ ئۇرۇش ژىللىرى تۇرمۇشنىڭ ئىسىق- سوغىغا چىنىقىپ ئوسۇپ ئاتىسى زەينەپخانىغا يار-يولەك بولۇپ ژۇردى. كاژ تەغدىر قىسمىتىدىن ئاتىسىنىڭ جەڭ مەيدانىدا قۇربان بولغانلىغى توغرىلىق قارىلىق خېتىنىڭ كېلىشى ئائىلە ئەزالىرىنىڭ قايغۇ-ھەسرىتىنى يەنىمۇ ئاشۇردى. ئۇنىڭغا ئاتىنىڭ ئىسىق ئالقانلىرىنىڭ تەپتىدىن بەھرىلىنىپ ئوسۇش نېسىپ بولمىدى.

بىر- بىرىنى قوغلىشىپ ئوتۇۋاتقان ئەينە شۇنداق قەھەرلىك ژىللاردا ئوسۇپ كامالەتكە يېتىشكە باشلىغان ياش ژىگىت يېزىدىكى يەتتە ژىللىق مەكتەپتىنى تاماملىغاندىن كېيىن 1949 - ژىلى تۇرگۇن شەھىردىكى پېداگوگىكلىق ئۇچىلىشىغا ئوقۇشقا چۈشۈپ، ئۇنى مۇۋاپىقىيەتلىك تاماملاپ چىقىدۇ. لېكىن ئۇنىڭ بىلەن قاتناشتىنىپ قالماي كۆڭلىگە پۈككەن ئوقۇپ ئالىي بىلىملىك مۇتەخەسىس بولۇپ يېتىلىش ئارزۇسى ئىلكىدە ئۇ 1953-ژىلى ئاباي نامىدىكى قازاقستان پېداگوگىكلىق ئىنستىتۇتىنىڭ جۇغراپىيە فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا چۈشىدۇ. مەزكۇر بىلىم دەرگاھىدا بىلىمگە بولغان تەشنالىغى بىلەن ئوقۇشنى ئەتىسىدە ئۇ ئاتىسىدىن كوپ ۋاقىت ئوتمەيلا كۆرسىداشلىرى ئارىسىدىكى ئەڭ ئالدىنقى قاتارلىق ستۇدېنتلار سېپىدىن ئورۇن ئالدى. ئوزلىگىدىن ئىزدىنىپ ئوقۇشنى تۇيەيلى تەھسىل كورۇۋاتقان ساھاسى بويىچە ئەتراپلىق بىلىمگە ئېگە بولۇشقا باشلاپ ستۇدېنتلارنىڭ كىچىك-چوڭ ئىلمىي كېڭەشمىلىرىگە ئوز دوكلادلىرى بىلەن قاتنىشىپ ژۇردى.

ھ. باراتوۋنىڭ ئوزى سويگەن كەسپى پائالىيىتى 1957- ژىلى مەزكۇر ئىنستىتۇتنى مۇۋاپىقىيەتلىك تاماملاپ ئوزى تۇغۇلۇپ ئوسكەن قارىتورۇق يېزىسى كالىنىن نامىدىكى مەكتەپتە ئىشلىشىدىن باشلانغان. ئىنستىتۇت قوينىدا ئالغان پۇختا ئەزەرىيەۋىي بىلىمنى ئەمەلىي ئىشقا تەدبىق قىلىشىدا ياش مۇتەخەسىسىنىڭ ئالدىغا ئانچە كوپ قىينىچىلىقلار دۇچ كەلگىنى يوق. پەقەت ئۇنىڭغا ئوقۇتۇش ۋە تەربىيە ئىشىنىڭ مېتودىكىلىق جەريانلىرىنى تەجرىبىلىك مۇئەللىملەردىن ئوزلەشتۈرۈپ ئېنىقلىقا توغرا كەلدى. چىن ئېتىقاتى بىلەن تالاپ ئالغان كەسپىنىڭ ئۇنىڭ قىسمەن قىينىچىلىقلىرىنى يېڭىپ چىقىشتا كىشىلەر قەلبىگە، روھى مەدەت بېغىشلاپ، ئۇلارنىڭ ژۇقۇرى مۇۋاپىقىيەتلەرگە يېتىشىدە كاپالەتلىك قىلىدىغانلىغى ھ. باراتوۋنىڭ ئەمەلىي ئىشىدىمۇ ئوز ئىپادىسىنى تاپتى. ئۇ قىزغىنلىق بىلەن كەرىشكەن مەرپەتچىلىك كەسپىدە ئارىدىن كوپ ۋاقىت ئوتمەي ئىلغار پېداگوگلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. شۇ تۇيەيلى چېلەك ناھىيەلىك مائارىپ بولۇمىنىڭ ئەزىرىگە ئېلىنىپ ئۇنى ناھىيەدىكى چوڭ يېزىلارنىڭ بىرى- قورام يېزىسىدىكى مەكتەپكە مۇدىرلىك لاۋازىمىغا تەيىنلىدى. دەرسلەر ئۇيغۇر، قازاق تىللىرىدا ئوقۇتۇلىدىغان، ناھايىتى ئۇرغۇن ئوقۇغۇچى ئوقۇيدىغان بۇ مەكتەپتىكى ئوقۇتۇش، تەربىيە ئىشلىرىنى تەلەپكە مۇۋاپىق ئېلىپ بېرىش ژۇقۇرى جاۋابكەرلىك ۋە مەسئۇلىيەتلىكنى تەلەپ قىلاتتى. ھ. باراتوۋ ئەينە شۇ ۋەزىپىنىڭ ھوددىسىدىن چىقىپ، ئىشەشنى ئاق لىدى. نامى چېلەك ناھىيەسى تەۋەسىدە ھورمەت بىلەن تىلغا ئېلىنىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ شۇ ژىللاردا «قازاقستان مائارىپىنىڭ ئەلاچىسى» نامىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولغانلىغى، ئەلۋەتتە، شەرەپلىك ئەمگىنىڭ مۇۋاپىق باھالانغانلىغى بولدى.

ھېنىپاخۇن باراتوۋنىڭ كەسپى ماھارىتى ۋە ئىختىدارىنىڭ كامالەت تېپىپ، مول ئىش تەجرىبىسىگە ئېگە بولغان ژىللىرى، ئۇنىڭ 1974-ژىلى خەشكىلەك ناھىيەسى، «درۇژبا» مەھەللىسىنىڭ ئابدۇللا روزباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىگە مۇدىرلىق ۋەزىپىسىگە تايىنلانغان مەزگىلىگە توغرا كەلدى، شۇندىن بېرى 20 ژىلغا يېقىن ئەينە شۇ بىر نورۇندا ئوز ۋەزىپىسىنىڭ ھوددىسىدىن شەرەپلىك چىقىپ كەلمەكتە. ھ. باراتوۋنىڭ بۇ خىزمەتكە كېلىشىدىن بىر ئاز ژىللار ئىلگىرى ئېچىلغان بۇ كونا بىنادىكى مەكتەپنىڭ ماتېريالىق بازىسى ئۇ ژىللىرى ناھايىتى ناچار، ئوقۇتۇش ئىشلىرىغا ھاجەتلىك ئادەتتىكى مېتودىكىلىق، تېخنىكىلىق كورىنەكلىك قۇرالار يوقنىڭ ئورنىدا ئېدى. شۇنداقلا پېداگوگىكلىق كوللېكتىۋ ئارىسىدا ساغلام مۇناسىۋەت ۋە بىرلىك يېتىشمەتتى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرسلەردىن ئۇلگىرىشى ۋە تەربىيە ئىشلىرى جەھەتتىن ناھىيەدىكى ئارتتا قالغان مەكتەپلەرنىڭ بىرى سانىلاتتى. شۇڭلاشقا ھ. باراتوۋ تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىشنى يېڭىچە تەشكىللەشتۈرۈشنى جىددىي قولغا ئالدى. ئاساسى كوپ چىلىگى ئۇيغۇرلار ياشايدىغان بۇ مەھەللىدىكى ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى رۇس تىلىدىكى مەكتەپلەرگە بېرىپ ئوقۇتۇش خانىشلىرىنىڭ ناتوغرا ئېكەنلىگىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تەشۋىقات ئىشلىرى ژۇرگۈزۈلدى. ئىككى ئاردا مۇناسىۋەت مۇستەھكەملىنىپ، ئوز ئارا چۈشىنىش ئەتىسىدە ئۇيغۇر مەكتىۋىدە ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانى كەسكىن كوپەيتىلدى. تېز ۋاقىت ئىچىدە پېداگوگىكلىق كوللېكتىۋ بىلەن تىل تېپىشىپ، ئۇلارنىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشىش ئۇنىڭغا دۇچ كەلگەن بۇ خىل قىينىچىلىقلار بىلەن توسالغۇلۇقلارنى يېڭىپ چىقىش مۇمكىنچىلىگىنى ھاسىل قىلدى.

ئىچكى مەسىلىلەر بىر قەدەر ھەل قىلىنىشقا ئوتكەن ئەندىكى شارائىتتا قانداق قىلىپ بولمىسۇن مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا مۇراجىەت قىلىپ، يارامسىز مەكتەپ بىناسىنىڭ ئورنىغا يېڭى مەكتەپ سېلىپ بېرىش تەلىۋىنى بىلدۈرۈشتىن ئىبارەت بولدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئىشقا ئاتا-ئانىلارنى جەلب قىلىپ، ئۇمۇمىي بىرلىكتە كۈچ چىقىرىش بىلەن ھەر خىل دەرىجىلىك ژۇقۇرى ئورۇنلارغا مەھەللە ئاھالىسىنىڭ تەلەپ-ئىلتىماسلىرى يەتكۈزۈلدى.

- ئەيتەۋۇر دەرت-مۇڭىمىزنى ئېيتىپ بار مىغان يېرىمىز قالماي، ئاخىرى مەكتەپ قۇرۇلۇشى سېلىنىدىغان بولۇپ ئۇ قولغا ئېلىندى،- دەپ ئەسلەيدۇ ھ. باراتوۋ شۇ تەشۋىشلىك كۈنلەرنى ئەسكە ئېلىپ،- لېكىن قۇرۇلۇش ئىشلىرى كېتىپ بارغان كۈنلەردە يەنىلا خاتىرجەمسىزلىككە چۈشۈپ قالدۇق. سېلىنىدىغان يېڭى مەكتەپ بىناسىنى رۇس مەكتىۋىگە بېرىشنى تەلەپ قىلغۇچىلار ئالدىمىزدا توغرا تۇرۇۋېلىشقا ئوتتى. بۇ بېسىمدارلىققا قارشى مۇئەللىملەر كوللېكتىۋى، ئاتا-ئانىلىرىمىز بىر لىكتە كۈرىشىمىزگە توغرا كەلدى. ئەينە شۇنداق كەسكىن رىقابەتلىشىشلەردىن كېيىنلا بىز يېڭىپ چىقىشقا مۇۋاپىق بولدۇق.

شۇنى مەمنۇنىيەت بىلەن تىلغا ئېلىشىمىز كېرەككي، ئالمۇتا شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى مەھەللىلەرنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار زىچ جايلاشقان بۇ يەردە زامانىۋي تىپتا سېلىنغان بۇ چوڭ مەكتەپنىڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى ئىختىيارىغا ئۇتۇشى چوڭ مۇۋاپىقىيەتلىرىمىزنىڭ بىرى بولدى. مېڭغا يېقىن پەرزەنتلىرىمىز ئوز ئانا تىلىدا بىلىم ئېلىۋاتقان ئا. روزباقىيېۋ مەكتىۋى بۇ كۈنلەردە كېلەچەك ئەۋلادلىرىمىزغا بىلىم، تەربىيە بېرىش بىلەن بىر قاتاردا خەلقىمىزنىڭ سىياسى ئىجتىمائىي مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىشتا ھەممىمىز باش قوشىدىغان قۇتلۇق دەرگاھىمىزغا ئايلاندى.

يەتمىشتىن ئوشۇق مۇئەللىملەر كوللېكتىۋى ئىناق ئىشلەپ كېلىۋاتقان بۇ مەكتەپتىكى ئوقۇتۇش، تەربىيە ئىشلىرى مۇۋاپىقىيەتلىك ژۇرگۈزۈلۈپ كېلىۋاتىدۇ. پەنلەر بويىچە مىللىي تۇرمۇش تەرىزىمىزگە، ئەنئەنىلىرىمىزگە مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ بېزەندۈرۈلگەن ئۇنىڭ كابىنېتلىرىدا ئوقۇۋاتقان پەرزەنتلىرىمىزگە ھەممە قولايلىق شارائىتلار يارىتىلغان. كېينكى ژىللاردا مەكتەپتە بالىلارغا ئەرەپ تىلىنى، ئەرەپ گرافىكىسى ئاساسىدىكى ئەسلى ئۇيغۇر يېزىغىنى ئۇگىتىش سىنىپلىرى ئېچىلىپ، ئۇلاردا ئوقۇتۇش ئىشلىرى مۇۋاپىقىيەتلىك ژۇرگۈزۈلۈۋاتىدۇ. بۇ ئەۋزەللىكلەر مەكتەپ مۇدىرىنىڭ مۇۋاپىق ئۇيۇشتۇرۇپ، كۈچ چىقىرىشى ئەتىسىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلماقتا.

ھ. باراتوۋ جەمىيەتلىك ئىشلارنىڭ پائالىيىتىنى رېتىدىمۇ كوپچىلىككە كەڭ تونۇلغان. خەلق ئىشەنچىسى بىلەن ئالمۇتا شەھەرلىك كېڭىشىنىڭ دېپۇتاتلىغىغا سايلانغاندىن بېرىقى ئوتكەن ۋاقىت ئىچىدە ئۇ «درۇژبا» مەھەللىسى ئاھالىسىنى كوپ ژىللاردىن بېرى يېتىشمەي كېلىۋاتقان ئىچىملىك سۇ بىلەن تەمىنلەش، ئۇنىڭ كوچىلىرىنى ئاسفالىتلاش ئىشلىرىدا كۈچ چىقىرىپ كېلىۋاتىدۇ. مەھەللىنى ئىچىملىك ۋە ئېرىق سۇيى بىلەن تولۇق تەمىنلەش ھەققىدىكى مەسىلە ئۇنىڭ تەرىپىدىن ئەۋىزىۋۇ ناھىيەلىك كېڭىشىنىڭ ئالدىغا ئۇزۇلۇكسىز قويۇلۇپ كېلىۋاتقانلىغى ئەتىسىدە يېقىندا ناھىيەلىك كېڭەش بۇ ئىشقا دەسلەپكى قەدەمدە ئالتە يۈزمىڭ سوم ئاجراتقان. ئۇنى مەھەللە بېشىدىكى سۇنى بېتون نولار ئارقىلىق ئەكىلىش ئۈچۈن پايدىلىنىش پلانلىنىۋاتىدۇ.

مەھەللىدىكى جەمىيەتلىك ئوز ئوزىنى باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ رەئىسى سۈپىتىدە ئۇنىڭ تەرىپىدىن ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇۋاتقان ئىشلار ئاز ئەمەس، كومىتېت مەھەللە ئاھالىسىنىڭ بارلىق ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ، ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇش مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىشتا چوڭ رول ئاتقۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. كومىتېت تەرىپىدىن ئىختىسادىي ناچار ئائىلىلەرگە، ئولۇم-ژېتىم ئىشلىرىدا يارىدەم كورسىتىش يولغا قويۇلغان. ئۇلار تەرىپىدىن مەھەللىنى گازلاشتۇرۇش ئىشىمۇ قولغا ئېلىندى.

ھېنىپاخۇن باراتوۋنىڭ مەرپەت ساھاسىدىكى ئۇنۇملۇك ئەمگىگى قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ئەڭ ئۇلگىلىك مۇئەللىملەر قاتارىدا نەزەرگە ئېلىنىپ، ئۇنىڭغا يېقىندا «ئالتىنسارىن مېدالىنىڭ» بېرىلگەنلىگى ئۇنىڭ شەرەپلىك ئەمگىنىڭ يەنە بىر قېتىم مۇناسىپ باھالانغانلىغىدۇر.

پېشقەدەم مەرپەتچى بىلەن دەۋىر ئوزگىرىشلىرىگە نىسبەتەن ئوقۇتۇش تەربىيە ئىشلىرىنىڭ يېڭىچە تۈس ئېلىپ خەلق پېداگوگىكىسىنىڭ ئۇنىڭ ئاساسى يونىلىشلىرىنىڭ بىرىگە ئايلىنىۋاتقانلىغى ھەققىدە سوھبەتلەشكىنىمىزدە ئۇ ئوزىنىڭ بۇ مەسىلە ئۇستىدە كەڭ دائىرىلىق چۈشەنچىگە ئېگە ئېكەنلىگى بىلەن بىزنى قايىل قىلدى.

ئومۇرلۇك يولداشى، كەسىپداشى فلورا ھەدە بىلەن يەتتە پەرزەنتنى تەربىيىلەپ، ئالىي ۋە مەخسۇس كەسپى بىلىملىك ياشلاردىن قىلىپ قاتارغا قوشقان ھېنىپاخۇن باراتوۋ ئائىلىسىدە مېھرىۋان ئاتا. يېقىندا 60 ژىللىق تەۋەللۇدى نىشانلانغان ئاتاقلىق مەرپەتچىمىز ئەمەلىي ئىشى مائارىپىمىز تەرەققىياتى ساھاسىدا كورسەتكەن بىباھا ئەمگىگى بىلەن ھەممىز ئۈچۈن قەدىرلىك.

س. ئىسكەندەرىي.

نۇر ۋە كولەڭگە

ناپولیون مۇسۇلمان بولغانمۇ؟

فرانسیه ۋە یۇنكۇل یاۋروپانىڭ تارىخ چاخپىلىگىنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلغان ناپولیون بوناپارت هەققىده بۇگۈنگىچه یۈزلىگەن كىتابلار یېزىلدى. ئۇلاردا ناپولیوننىڭ شەخسىي سۈپەتلىرى ۋە هایات یولى ئەكىس ئەتتۈرۈلگەن. بەزى ئەسەرلەردە بولسا ناپولیوننىڭ زادىلا هېچ كىمگە ئوخشىمایدىغان تەرەپلىرى تەسۋىرلەنگەن، گېنېرال ژورژ سۇلایمانىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ «ناپولیون ۋە ئىسلام» كىتابى شۇنداق ئەسەرلەردىن بىرىدۇر.

مەلۇمكى، ناپولیون هەزرىتى ئىسا پەیغەمبەرنىڭ تورۇككە مەخلاپ ئولتىرىلگەنلىگىگە ئىشەنگۈچىلەر دائىرىسىده چوڭ بولدى. ئانىسى كوكىسىگە كېيىست ئېسىپ ژۇرەتتى. دېمەك، ناپولیون ئالدىن ئەسارا (خرىستان) بولغان. ئاممىا ئۇرغۇنلىغان كۆزىتىش ۋە تەكشۈرۈشلەر ناپولیوننىڭ ئىسلام دىنىنى ۋە مۇسۇلمانلارنى باشقىچە هورمەت قىلغانلىقىنى كورسەتمەكته. جۇملىدىن، ئۇ مىسىرغا هۇجۇم قىلىش هارپىسىدا قوماندانلىرىغا «بىلىمەنكى، كوپچىلىگىمىز مومىن كىشىلەر ئەمەس. لېكىن بىز ئۇرۇشىدىغان ئولكە مۇسۇلمانلار مەملىكىتى. بىز ئۇلارنىڭ دىنىنى هورمەت قىلىشىمىز، ئۇرپى-ئادەتلىرى ۋە بايراملىرىغا تارىلاشماسلىغىمىز كېرەك» دەيدۇ.

ناپولیون 18-مۇهەررەم ئېينىڭ هىجرىي 1213-، ملادىي 1793-ژىلى مىسىر خەلقىگە مۇنداق مۇراجىئەت قىلدى:

«ئەي قازىلار، شەيخلەر، ئىمامىلار خەلقىمىزگە بىزنىڭمۇ مۇسۇلمانلىغىمىزنى ئېيتىڭ، شاهادەت قىلىمىزكى، تاللادىن باشقا ئىلاه يوق ۋە مۇهەممەد ئۇنىڭ ئەلچىسىدۇر. سىزلەرگە بىر سوئالىم بار: بىز ئىسلامغا تىجاۋۇز قىلغان پاپانى يوق قىلغانمىز...»

بۇ سوزلەرنى بۇيۇك سەركەردىنىڭ هېيلىسى دەپ ئويلاش مۇمكىن، ناپولیون ئوزىنى ئىسلام دىنىنى هورمەت قىلىۋاتقاندەك كورسىتىپ ئەرەبلەرنى ئوزىگە قاراتماقچىدەك ئويلىدۇ.

بۇنداق گۇمانىنىڭ بولۇشى تەبىئىي، بىراق ناپولیون مىسىردىن فرانسىيەگە قايتىۋېتىپ، ئانگلىيە ئەدىبى خاتيوب رايېندگە ئېيتقان تۇۋەندىكى سوزلىرى بۇ گۇمانىنى خېلىلا يۇمشىتىدۇ. «مەن مىسىرلىقلارنىڭ چولدە قىبلىگە قاراپ كەمتەرلىك بىلەن سەجدە قىلغانلىرىنى هېچ قاچان ئونتالمايمەن. ئۇلارنىڭ رەبىسى سۇرىتى ۋە تىمسالى يوق ئالىي بىر قۇدرەتتۇر».

ناپولیوننىڭ دوستى ژورژنىڭ خاتىرىلىرى بۇيۇك سەركەردىنىڭ بۇ جەهەتتىكى قاراشلىرىنى يەنىمۇ ئايدىنلاشتۇرىدۇ. ئۇ خاتىرىلىرىده ئىمپېراتور ناپولیوننىڭ بوغۇق ئاۋازدا قۇرئان ئوقۇغىنىنى ۋە هەزرەت مۇهەممەدنىڭ دىنى بارچە دىنلارنىڭ ئەڭ ئالىيسى دېگىنىنى ئوچۇق ئېيتىدۇ. ژورژ باشقا بىر خاتىرىسىده بولسا ناپولیوننىڭ «هەممە دىنلار موجىزىلەرگە ۋە بىز كورەلمەيدىغان قودرەتكە تايىنىدۇ، لېكىن مېنىڭچە، ئەڭ ئالىي دىن ئىسلام دىنىدۇر، چۈنكى ئۇنىڭدا توتىمىزم (هايۋان ۋە ئوسۇملۇكلەرگە سىغىنىش) ۋە بۇتپەرەسلىككە يول قويۇلمايدۇ» دېگەن سوزلىرىنى ئەسلەيدۇ. بۇ دەللەر ناپولیوننىڭ ئىسلامنى بارچە دىنلاردىن ئۈستۈن كورگەنلىگىنى ئىسپاتلايدۇ.

بۇناپارتنىڭ ئىسلامنى ئۈستۈن هېسابلىشى مۇتلەق هەقىقەت ۋە مۇستەهكەم ئاساسقا تايانغان. چۈنكى ئۇ ئوز قاراشلىرىنى بىر قانچە قېتىم باشقىمۇ يەرلەردە باشقا-باشقا مۇناسىۋەتلەر بىلەن تەكرارلىغان. ناپولیون بەكمۇ كوپ مۇتالەئە قىلغان ۋە شۇ تۈپەيلى ئىسلام هەققىده چۇشەنچە هاسىل قىلغان بولۇشى كېرەك.

ناپولیون ئىمپېراتور بولۇشىغا قارىماي، ئەدەبىيات-سەنئەتكە مۇناسىۋىتى پەۋقۇلاددە كۈچلۈك ئىدى. ئۇنىڭ «ماسكالىي» نامىلىق تىياترى بار ئىدى. بۇ تىياترنىڭ بىر كورسىتىشىده ناپولیون بىلەن ئۇچ مىسىرلىق ئۇلاما ئارىسىدا توۋەندىكىچە مۇنازىرە بولىدۇ: ناپولیون ئۇلامالاردىن بىرى سۇلايمانغا: «ئاللاهۇ ئەكبەر، لائىلاهە ئىللاللاه مۇهەممەدەن رەسۇلۇللاه ۋە شاهادەتلىك قىلىمەنكى، مەن مومىنلەردىنمەن» دەيدۇ. سۇلايمان ئۇنىڭغا جاۋابەن «ئەسسەلامۇ ئەلەيكۇم ۋە رەسۇلۇللاه ۋە سىزگە سالام بولسۇن، ئەي، مۇزەپپەر قۇماندان» دەيدۇ. ناپولیون بولسا، «ئەي ئەۋقىران ئالىم، سالىمىڭغا كوپ رەخمەت. ساڭا شۇنى ئۇچۇق ئېيتىشىم كېرەككى، قۇرئان دىنىمنى ئاچتى، كوزۇمنى نۇرلاندۇردى. هەزرەت مۇهەممەدگە مۇهەببىتىمنىڭ چېگارىسى يوق. ئىنشاىئاللاه يېقىندا مەن بەيتۇللاغا هەج قىلارمەن، بۇنى تېزلىتىشكىمۇ هەرىكەت قىلىمەن. بىراق ئاللاهنىڭ ئىرادە ۋە خاهىشى مېنى لەشكەرلەرنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن مىسىرغا ئەۋەتتى» دەيدۇ.

ژۇقۇرىدىكى سوزلەر سەهنە ئەسەرنىڭ كىچىك بىر پارچىسى، خالاس. ناپولیون سەينت ختيلەين ئارىلىغا سۇركۈن قىلىنغىندا سياسىي هاياتتىن تامامەن ئۇزۇلگەن، تاشقى دۇنيا بىلەن هېچ قانداق ئالاقىسى يوق ئىدى. ئەشۇ پەيتتە ئۇ ئىسلام دىن سياسىي مەخسەتلەرنى كوزلەپ ئىش ئۇتۇشنى مۇمكىن ئەمەستى، ئەلۋەتتە. چۈنكى قارىشىدا ئورۇشۇش ئۈچۈن يە بىر مۇسۇلمان لەشكىرى، يە بىر ئاددىي مۇسۇلمان يوق ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي، ناپولیون ئىسلامدىن ئالاقە ئۈزمىدى. ئۇ ژاپان بولغاندا بېشىنىڭ ئاستىدىن قۇرئان تېپىلغانلىغىمۇ تەسادىپى بولمىسا كېرەك ... ناپولیون ئىسلامدىن پەقەت سياسىي مەنپەئەتى ئۈچۈن پايدىلانمىدى. ياشلىغىدا ئىسلامغا نىسبەتەن هەۋەس ئويغۇلۇرى ئويغانغان بولسا، كېيىنرەك بۇ هەۋەس ئىمان ئويغۇسىغا ئايلانغان ئىدى.

(«زامان» گېزىتىدىن ئېلىندى).

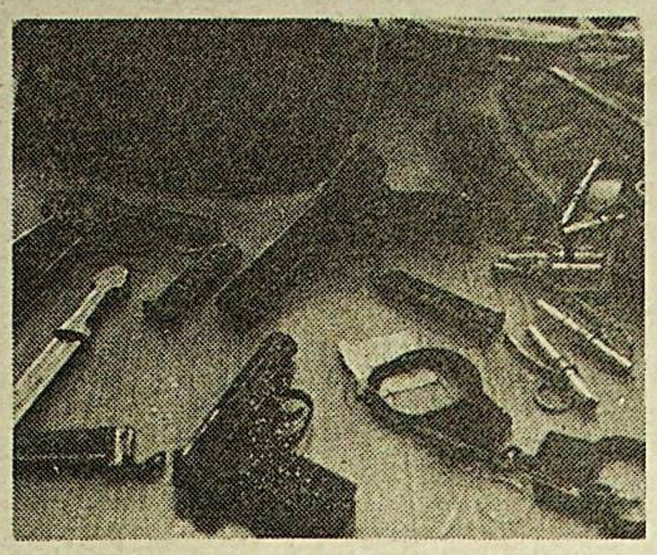

باندىتلاردىن تارتىپ ئېلىنغان قۇراللار.

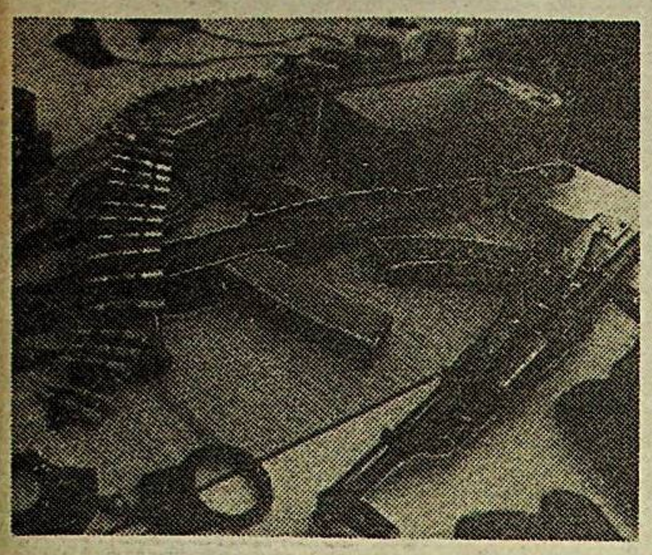

م. ۋېنگلوۋسكىينىڭ سۈرەتلىرى.

نادەم ۋە قانۇن

جىنايىي ئىشلار خەۋەرلىرى

ئاچقۇچنى تىقىشنىڭ ئاقىۋىتى

ئاممۇۋى ئەخبارات ۋاستىلىرى ئەچچە قېتىم ئوي ئوغرىلىرىغا قارشى تۇرۇشنىڭ، جىنايەتنىڭ بۇ تۈرىنىڭ ئالدىنى ئېلىشنىڭ ئۇسۇللىرى هەققىده يازغان بىلەن، ئاقىۋىتى ئېچىنارلىق بولماقتا. مانا قاراڭ، ئالمۇتا شەهىرىنىڭ كالىنىن ناهىيەسىده يا شايدىغان ئا. بېيىمبېيۇا ئوينىنىڭ ئاچقۇچنى ئوزى بىلىدىغان يەرگە تىقىپ قويغانلىغىنى بىلىپ قالغان بىرى ئىشكنى ئېچىپ، ئوي ئىچىدىن 2 مىللىون سوم ۋە 2800 دولار ئاخچىلىرىنى، ئەندى «يەتتىسۇ» مىكروراىيونىدىكى ئا. كومباتىننىڭ ئوي يىگىمۇ ئەشۇنداق ئۇسۇل بىلەن ئوغرىلىققا چۈشكەن هېچ يەرده ئىشلەمەيدىغان ئا. دائۇتوۋ 520 مىڭ سوملۇق بۇيۇملارنى «ۋاقىتچە پايدىلىنىپ تۇرۇشقا» ئالغان ئېكەن. بۇ رادەرلەر هەر قاچان مەهكەم بولۇڭلار! ئاچقۇچنى ئوزەڭلار بىلەن بىلە ئېلىپ ژۇرۇڭلار! «ئوغرىلار يوق ئەمەس! ئۇلار ئوي ئارقىسىدا!» — دېگەن ماقال-تەمسىل ئەستىن چىقمىسۇن، خالايىق!

«كوزا كۈندە سۇنماس»

ناپرىل ئېينىڭ دەسلەپكى ئىكىنچى كۈنى ئىچىدىلا جۇمھۇرىيىتىمىز بويىچە بەش قېتىم چوڭ مولچەرده پارا ئېلىش ۋە ئالته قېتىم كۈچ قولىنىش ئارقىلىق پۇل تەلەپ قىلىش جىنايەتلىرى رويخەتكە ئېلىنغان. بىز بۇگۈن ئۇلارنىڭ هەممىسىگە ئەمەس، بىر ئەچچىسىگىلا توختىلىپ ئوتىمىز.

ئالمۇتا شەهىرى مەركىزىي كولخوز بازىرىدا پارىخورلۇقنىڭ چەكتىن چىقىپ كەتكەنلىگى هەققىده كوپ يېزىلغان ئىدى. ئاممىا، شۇنىڭ ئوزىدىمۇ بۇ جىنايەت توختىمىدى. 1-ئاپرىل كۈنى مەركىزىي كولخوز بازىرى دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى م. ئەمىرغالىيېۋ سەي سېتىپ ژۇرگەن ك. دېگەن ئايالدىن 18 مىڭسوم، شەهەرلىك ت.پ.ت ئۇ-13 دىرېكتورىنىڭ ئېگىلىك بويىچە ئورۇنباسارى ن. بالانگايېۋ هېچ يەرده ئۇراقلىق ئىشلىمەيدىغان س.دىن 30مىڭ سوم، جۇمھۇرىيەتلىك ۋە خەلق ئارا «ئالمۇتا» ئائېروپورتىنىڭ كوممېرسىيە ئامبىرىنىڭ خادىملىرى ئا. رەخمە ئۇلايېۋ ۋە ئا. ئومەروۋ ئىككىسى ئودىسسا شەهىرىنىڭ «ئىكا-ئىنتېر» فىرمىسىنىڭ مېنېدژېرى م-دىن 100 مىڭ سوم پارا ئېلىۋاتقان ۋاقتىدا قولغا ئېلىندى. بىرى بازاردا ئورۇن بەرگىنى ئۈچۈن، يەنە بىرى ياتاقخانىدا ياتىدىغان ئورۇننى بەرگىنى ئۈچۈن، ئاخىرقىلىرى بولسا، هېچ بىر لىتسىنزىيەسىز ئىشلەپ چىقىرىش تاۋارلىرىنى ئەۋەتىش ئۈچۈن پارا ئالغانلار، ئۇلار هازىر تەرگەۋچىلەر ئالدىدا جاۋاپ بەرمەكته. ئەندىهېچ يەرده ئىشلىمەيدىغان ژ. بويتىكوۋ ۋە ن. ساغىندىقوۋلار «رىۋا» كىچىك كارخانا دىرېكتورى ئا. ئى قورقىتىپ، 7 مىللىون سوم، ئەندى ئى. سېپىنبايېۋ ۋە س. تويبېرگېنوۋلار بولسا، يەنە بىر ئا.ئى قورقىتىپ، «ۋاز-2104» ماشىنىسى بىلەن بىلە قوشۇمچە 100مىڭ سوم ئاخچا تەلەپ قىلىپ، ئېلىۋاتقان ۋاقتىدا جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى رېكىتىزمغا قارشى ئوپېراتىۋ گرۇپپا تەرىپىدىن قولغا ئېلىندى.

كەچكى بۇلاڭچىلىقلار

12-ناپرىل كەچكى سائات ئالتىدە نامەلۇم ئىككىسى تاپانچا بىلەن ئالمۇتا شەهىرىنىڭ ئورغۇنى، هېچ يەرده ئىشلىمەيدىغان ۋ-نىڭ ئويىگە بېسىپ كىرىپ، 2500 ئاقىش دولارى، 3000 گېرمانىيە مارکىسى ۋە 80 مىڭ سوم بىلەن بىللە 100 مىڭ سوم باهالىنىدىغان ئالتۇن بۇيۇملىرىنى بۇلاۋېلىپ، يوشۇرۇنۇپ ئۇلگەرگەن بولسا، 13-ناپرىل كۈنى ئىلى تاش يولىنىڭ 1-كىلومېترىدا كېلىۋاتقان چوڭ بىر كارخانا دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى ش.ئى نامەلۇم بىرسى توختىتىپ، بىر ناز ماڭ ماندىن كېيىن، قۇرال بىلەن قورقىتىپ، ئۇنىڭ «ئاۋدىو» يېنىك ئاۋتوماشىنىسىنى بۇلاۋېلىپ قېچىپ كېتىدۇ.

ئەگەر بىرىنچى جىنايەت هەققىده خەۋەر بەش سائاتتىن كېيىن كېلىپ چۈشۈپ، دەررۇ پاش قىلىشقا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرەلمىگەن بولسا، ئىككىنچى جىنايەت توغرىلىق خەۋەر دەررۇ كېلىپ يېتىدۇ.

نامەلۇم ئاۋتوموبىل بۇلاڭچىلىرىنى قولغا چۈشۈرۈش توغرىلىق «زاخۋات» ئوپېراتسىيەسى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. ماشىنا مارکىسى، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئىككى ئادەم توغرىلىق مەلۇمات ئالغان پاترۇل-كۇزەت خادىملىرى، كوپ ئوزاققا سوزۇلمايلا، ئوكتەبر ناهىيەلىك كۇزەت بولۇمى ۋە گۈنائى ئىنسپېكتورلىرى بىرلىشىپ هېچ يەرده ئىشلىمەيدىغان م. ساپارغالىيېۋ بىلەن ئا. ئېسىنغالىيېۋلارنى قولغا چۈشىرىدۇ.

يېنىك يول بىلەن ئولجا ئالماقچى بولغان ئىككى جىنايەتچى ئۈستىدىن جىنائىي ئىش قوزغالدى.

تاغدىكى قاتىللىق

12-ئاپرىل كۈنى كۈندۈزى ساۋات 15تىن 30 مىنۇت ئوتكەنده ئالمۇتا ۋىلايىتى نارىنقول ناهىيەسى ئاباي نامىدىكى مال سوۋخوزىنىڭ تاغدىكى ساقمانچىلىق ئۇچاستىكىدا سىپىرتلىق ئىچىملىك ئاقىۋىتىدىن ئۇغۇلغان جاڭجالدا «قىزىلشېكارا» سوۋخوزىنىڭ ئىشچىسى ب. ساتلغانوۋ ۋە ئاباي نامىدىكى سوۋخوز ئىشچىسى ژ. بۇگۇبايېۋلار پىچاق سېلىشتىن ئولۇپ كەتسە، «قىزىلشېكارا» سوۋخوزىنىڭ يەنە بىر ئىشچىسى ئا. ئىمانقۇلوۋ پىچاقتىن ئېغىر جاراهەتلىنىپ، ئاغرىقخانىغا يەتكۈزۈلدى.

ئا. ئىمانقۇلوۋنىڭ سوزى بويىچە ياسالغان فوتوروبوت ئارقىلىق ئۇچ ئادەمنىڭ هاياتىغا سۈيىقەست قىلغان نارىنقول ناهىيەلىك ئىشچىلار كوپېراتسىيەسىنىڭ سېتىقچىسى ئا. تاشىنوۋ ۋە ئاباي نامىدىكى سوۋخوزىنىڭ كۈزەتچىسى م. ئىمانقۇلوۋ ئېنىقلىنىپ، قولغا ئېلىندۇ.

قۇدۇق ئىچىدىكى جەسەتلەر

13-ئاپرىل كۈنى ئالمۇتا ۋىلايىتى تالغىر ناهىيەسى قىزىل تۇغ-4 يېزىسىنىڭ يېنىدىكى سۇ توسمىسىدىن بوينىغا 16 كىلوگراممىلىق گىرتاش باغلانغان نامەلۇم بىر كىشىنىڭ شەهەرنىڭ ئوكتەبر ناهىيەسى، بېلىنسكىي كوچىسىدا تۇرغان «مېرسېدىس-300» ماشىنىسىنىڭ باگاژنىكى ئىچىده نامەلۇم بىر كىشىنىڭ شۇنداقلا 14-ئاپرىل كۈنى بولسا، شەهەردىكى دېژنېۋ كوچىسىنىڭ 5-ئوي يېنىدا نامەلۇم 25-30 ياشلاردىكى ئىككى ئادەمنىڭ چىرىشقا باشلىغان جەسەتلىرى تېپىلدۇ. ئۇلارنى ئېنىقلاش ئەتىسىده «مېرسېدىس-بىنز» هېچ يەرده ئىشلىمەيدىغان ژ. كىنىغارېۋ، ئەندى سۇ توسمىسىدىكى بولسا، 13-مارت كۈنى ئوزىنىڭ ئەمگەكچىقازاق ناهىيەسى راهەت يېزىسىدىكى ئويىدىن ئالمۇتا شەهىرىگە كېتىپ، قايتىپ كەلمىگەن1916-ژىلى تۇغۇلغان س. جانپېيسوۋ بولۇپ چىقتى. كېيىنكى ئىككىسى بولسا تېخى ئېنىقلانمىدى.

ئەخمەتجان مەمەتوۋ،
جۇمھۇرىيەتلىك ئىچكى ئىشلار مەركىزىنىڭ يېتەكچى خادىمى.

سېيتجان سېتىشىۋ

ئازاتلىق يولى

(رومان دىن پارچە)

يازغۇچى سېيتجان سېتىشىۋ «دەسلەپكى چېچەكلەر»، «يار ئاخشىسى»، «ۋاپا» ناملىق هېكايىلار توپلاملىرى بىلەن كوپتىن بېرى كەڭ كىتابخانلارغا ياخشى تونۇش. يازغۇچى 1944- ۋىلى ئۇيغۇرستاندا يۇز بەرگەن ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابىي هەققىدە «ئازاتلىق يولى» ناملىق تاريخىي رومان يېزىپ «ۋازۇشى» نەشرىياتىغا تاپشۇردى. توۋەندە بىز هورمەتلىك گېزىتخانلىرىمىز دىققىتىگە مەزكۇر رومان دىن پارچە بېرىۋاتىمىز.

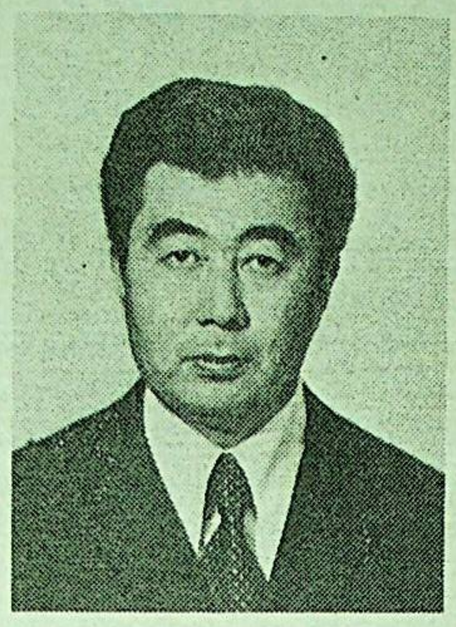

9- باپ

مايسەم ئادەتتى بويىچە بۇگۈنمۇ سەھەر تۇرۇپ ئوزۇنىڭ كىچىككىنە هويلىسىنى ۋە ئىشىك ئالدىنى پاكىز سۈپۈرۈپ، سۇ سېپىپ چىقتى. چېلەك بىلەن سۇ توشۇپ، هويلىغا خىلمۇ-خىل نەپىس هىد چېچىپ تۇرغان گۈل لەرگە سۇ قۇيدى. گۈللەرگە سۇ قۇيۇ ماچ، قات- قات ئېچىلغان خىنە، هەپىرەك، پىل- پىل گۈللىرىگە ۋە باشقا ئۇرۇغى پىشىپ يېتىلۋاتقان گۈللەرنىڭ ئۇرۇقلىرىنى ژىغىشقا باشلىدى. كۈن چىقىش ئالدىدىكى سالقىن شامال گۈل بەرگلىرىنى يېنىككىنە تەۋرىتەتتى. قىزىل، توق قىزىل، هال، بېغىرەڭ، كوك، سېرىق ۋە باشقا رەڭدە هەر خىل شەكىلدە ئېچىلىپ كەتكەن گۈللەر هەم ئېچىلىش ئالدىدا تۇرغان نازۇك غۇنچىلار ئوزلىرىگە هايات بېغىشلىغان بۇ گوزەل قىزغا مىننەتدارلىغىنى بىلدۈرگەندەك تازىم قىلىشاتتى... شۇ تۇرقىدا گۈللەر ئاۋسىدا چوكۈپ ئولتارغان مايسەمنىڭ ئوزىمۇ تەبىئەتنىڭ سېخىلىغى بىلەن يوغانراق ئېچىلىپ قالغان قىزىل گۈلگە ئوخشاتتى. قىز بولسا گۈللەرگە مۇگدۇق تەلمۇرەتتى. بەجايىكى گۈللەر بىلەن ئۇنسىز سوزلىشەتتى.

مايسەم نازۇك بارماقلىرى بىلەن هال رەڭدە ئېچىلىپ تۇرغان ئەمىبە گۈلىنىڭ غولىدىن تۇتۇپ بۇرنىغا يېقىن ئەكىلىپ پۇرىدى. «دۇنيادا سىلەر بەختلىكسىلەر!- دەتتى مايسەم گۈللەرگە!- سىلەرنى ئادەملەر ياخشى كورىدۇ. لېكىن ئادەملەر بەختسىز. ئادەملەر رەھىمسىز، ئۇلار ئوز تەغدىرىنىڭ نېمە بولۇشىنى بىلمەيدۇ. مانا مېنىڭ بېشىمغا ئېغىر كۈن چۈشتى. مەن بولسام بىرسىنى- مۇخپۇل دېگەن ژىگىتنى ياخشى كورىمەن... مەن بۇ سىرىمنى سىلەردىن باشقا هېچ كىمگە ئېيتالمايمەن. ئادەملەر بولسا ئۇنى چۈشەنمەيدۇ. ۋە مېنى باشقا بىرسىگە- مەن دۇنيادا ئەڭ يامان كورىدىغان كىشىگە زورلاپ بەرمەكچى... دېمەك، مەن يەمخىستىمگە يېتىپ گۈلدەك ئېچىلىشىم كېرەك، ياكى بىر يولى ئولىشىم كېرەك»...

مايسەم خىيالىدا گۈللەرگە شۇ سوزلەرنى ئېيتتىدە، ئوز سوزىدىن ئوزى چوچۇپ كەتتى. «هەقىقەتەن هەم بىر ياشىنىڭ ئولۇمى ئادەملەر ئەزەرىدىن شۇنداق ئادىيلا ئەرسىمىدۇ؟!...»

قىز ئۇلۇق- كىچىك تىنىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ ئويگە كىردى. ئىككى كۈندىن بېرى مىجەزى بولمىغان دادىسى مەسچىتقىمۇ چىقماي ئېخىچە ئىنجىقلاپ ياتاتتى. مايسەم گۈل ئۇرۇقلىرىنى تۇگۈنلەرگە تۇگۈپ، ئوبۇققا ئېلىپ قويدى. ئاندىن هويلىدىكى ئوچاقنىڭ كۈلىنى ئالدى. بىر ئەچچە پارچە تېزەكنى قالاشقا لايىقلاشتۇرۇپ تىزىپ قويدى. كېيىن قازانىنى ژۇدىدە چېچىرغان سۇلار بىلەن ئوچاقنىڭ بېشىنى يالىغاندەك پاقىرتىپ سىلاپ چىقتى. چاي قايىنىتىش ئۈچۈن ئوتنى تۇتاشتۇرماقچى بولۇۋىدى، يە ئوچاقتا چوغ، يە سەرەڭگە يوق. ئۇ ئالدىراپ ئىلاخۇلارنىڭ ئويگە كىرىپ، لاخشىگىردا چوغ ئېلىپ چىقتى.

سىرتتىن قارىماققا مايسەم خاتىرجەم، ئوز ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىپ ژۇرگەندەك كورىنەتتى. لېكىن بېچارە قىزنىڭ دەردى ئىچىدە، «تېشى پۈتۈن، ئىچى تۇتۇن» دېگىنىدەك، ئىچ- ئىچىدىن غەم- ئەلەمگە پاتقان ئىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن خىيالى مۇخپۇلدا. مۇخپۇل بولسا بېنەملىككە چىقىپ كەتكىنىچە خەۋەرسىز ئىدى. توختى شائىيۇنىڭ ئويدىكىلەر بولسا توي تەرەدۇتىنى باشلاۋەتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇچ كۈندىن كېيىن توي بولۇشى كېرەك. تويغا ئەتراپتىكى ئەچچە مەھەللە ئادىمى ئېيتىلغان. ئەگەر مۇخپۇل شۇ بۇگۈن يا- كى ئەتە كېلىپ بىرەر چارە كورمىسە هەممىسى رەسۋا بولۇشى تۇرغان گەپ. ئەتىلەتىن مايسەمنى باشقا ئويگە يوتكەپ كېتىشىمۇ هېچ گەپ ئەمەس. بېچارە مايسەم ئوز دەردىنى دوستى رېھاندىن باشقا هېچ كىمگە ئېيتالماتتى. رېھان ئۇنىڭ كوڭلىنى ياساپ: «قورقما دوستۇم، مۇخپۇل سېنى هەرگىز قادىر شولگەيگە بېرىپ قويمايدۇ» دەپ قويىاتتى. لېكىن قېنى ئۇ مۇخپۇل؟ ئەگەر ئۇ تويدىن خەۋەر تاپماي ژۇرىۋەرسە نېمە بولىدۇ؟...

بېچارە قىز ئىچ- ئىچىدىن بۇرۇخ تۇم بولۇپ، ئوزىنى ئەگە قويۇشىنى بىلمەي قالدى. كوڭلىگە هەر خىل يامان ئويلار كېلىپ، بىر يەردە خاتىرجەم ئولتۇرالماتتى. شۇ كۈنى ئۇ ئەتىدىن كەچكىچە روهى ئازاپ چېكىپ ژۇردى. هېلىدىن هېلىغا هويلىغا چىقىپ كىمىندۇ كۈتكەندەك بولاتتى. بېختىيار ئوزىنى هەر خىل ئىشلارغا ئۇراتتى. ئويدە ئازراق سوۋۇن قالغان ئېكەن، دادىسىنىڭ كوينەكلىرىنى ژۇيۇپ قويدى. هەر ئېهتىمالغا قارشى ئوزىنىڭ هاجەتلىك كىيىم- كېچەكنى ئايرىم بوخچا قىلىپ تۇگۈپ قويغان ئىدى. ئۇنى ئەچچە قېتىم يېشىپ قايتىدىن تۇگدى. شۇنىڭ بىلەن كۈن كەچ كىردى. مەخپىركام قاراڭغۇ چۈشكىچە هويلىدىكى باراڭلىقتا ياستۇققا يولىنىپ ئولتاردىدە، كوز باغلانغالدىن كېيىن ئويگە كىرىپ يېتىپ قالدى.

مايسەم ئۇخلاشنى ياكى باشقا بىرەر ئىش بىلەن شۇغۇللىنىشنى بىلمەي تۇرغىنىدا، رېھان كىرىپ كەلدى. ئۇ دوستىنى بىر چەتكە چاقىرىۋېلىپ پىچىرلىدى:

- مەخپىركام ئۇخلىدىمۇ؟

- دادام يېتىپ قالدى، لېكىن تېخى ئۇخلىمىغان بولسا كېرەك.

- ئۇنداق بولسا داداڭنى ياخشى ئۇخلىتىپ قويۇپ بىزنىڭكىگە چىققىن، بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتىرىمىز!- رېھان شۇنداق دېدىدە، ژۇگىرەپ چىقىپ كەتتى. مايسەم خوشال بولدى. دوستىنىڭكىدە بىر ئاز مۇڭدىشىپ ئولتارسا، بەلكىم كىچىككىنە بولسىمۇ غەم- ئەندىشىدىن ژىراق بولار...

ئاردىدىن بېرىم ساناتلار ئوتكەندىن كېيىن مايسەم دادىسىنىڭ يېنىككىنە خورەك تارتىشقا باشلىغانلىغىنى ئاڭلاپ، رېھانلارنىڭ ئويگە قاراپ ماڭدى. ئۇ دوستىنىڭ هويلىسىغا كىرىپ، قاراڭغۇدا ئالدىغا كېلىۋاتقان ئەر كىشىنى تونىماي توختاپ قالدى.

- مايسەم!

- ۋىيەي...، سىزمىدىڭىز!- دېدى مايسەم ژۇرىگى هاياجاندىن دۇپۇلدەپ ئۇرۇپ.

- مەن، قورىقماڭ، سىزنى ئېلىپ كەتكىنى كەلدىم!- دېدى مۇخپۇل قەزىنىڭ قولىنى تۇتۇپ.

قىزنىڭ نازۇك قەلبى خوشاللىقتا چومدى... مۇخپۇل ئۇنى ئۇنتۇماپتۇ. مانا ئاخىرى ئوز ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىپ، ئۇنى ئېلىپ كەتكىنى كەپتۇ... لېكىن شۇ تاپتا قانداق قاچىدۇ؟

- ياناللا!- دېدى قىز تىلى باشقا گەپكە كەلمەي!- ياناللا ئەندى قانداق قىلارمەن؟ دادام بېچارە ئاغرىق ياتىدۇ.

- ئېمە، مەخپىركام ئاغرىپ قالدىمۇ؟- چوچۇپ كەتتى مۇخپۇل!- قاتتىق ياتامدۇ، نېمە بوپتۇ؟

شۇ ئاردىلىقتا هويلىغا ژۇگىرەپ چىقان رېھان ۋەزىيەتنى چۈشۈنۈپ گەپ كەپ ئاردىلاشتى:

- ھە، كورمەمسىز قېرىشقاندەك مەخپىركام بىر ئاز تۇمۇقاپ قاپتۇ. بىراق باشقا ئامال يوق، ئارتۇقچە كۈتۈشكە بولمايدۇ. بۇ يەردە بىز بارغۇ، مەخپىركامدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىمىز.

- ۋاي قانداق قىلىمەن!- دېدى يەنە مايسەم!- بېچارە دادامنى شۇ ئەھۋالدا قانداقمۇ تاشلاپ كېتەرمەن... بېچارە قىز ئامامەن مەڭدەپ قالغان ئىدى.

- داداڭدىن غەم قىلما!- دەپ كەسكىن ئېيتتى رېھان!- مۇنداق ئىش كىلىنىپ تۇرىۋەرسەڭ ئوزەڭنى خاراپ قىلىسەن. بۇ ئۇندىن قالدىڭ «ئىشىم پۈتتى، قادىر شولگەيگە خوتۇن بولدۇم» دەۋەگىن...

رېھان شۇ سوزلەرنى ئېيتتىدە، مايسەمنى قولىدىن يېتەكلىگىنىچە ئويگە ئەكىرىپ كەتتى.

بىر ئەچچە مىنۇتتىن كېيىن مايسەمگە ئوغۇل بالىنىڭ كىيىمىنى كىيدۈرۈپ باشلاپ چىقتى. مۇخپۇل، مايسەم ۋە مەھەممەت ئۇچى باغ ۋە بېدىلىكلەرنى ئارىلاپ، ئۇدۇل پىيادە كېتىشتى، ئىلاخۇن ئۇلارنى ئاق ئوستەڭدىن ئوتكۈزۈپ قويۇش ئۈچۈن ئېتىغا مىنىپ، چوڭ يول بىلەن ئايلىنىپ ئوستەڭ تەرەپكە ماڭدى.

ئوستەڭدىن ئوتۈپ، يېرىم ساناق ماڭغاندىن كېيىن ئۇلار تېگىشلىك جايغا يېتىپ كېلىشتى. مەھەممەت مۇخپۇل بىلەن مايسەمنى تالاغا قالدۇرۇپ، ئوزى ئىچكىرى كىرىپ كەتتى ۋە كوپ ئوتمەي قايتىپ چىقىپ، ئىككىسىنى ئويگە تەكلىپ قىلدى. مۇخپۇل ئىشىك ئالدىغا چىقىپ ئوزاي بىلەن مومايغا قول قوشتۇرۇپ سالام بەردى.

- ۋائەلەيكۇم ئەسسالام!- دېدى بوۋاي!- قېنى چاپسان ئويگە كىرىڭلار!

ئويگە دەستىخان سېلىنغان بولۇپ، دەستىخانغا نان- توغاچ تىزىلىپ، قەنت- گېزەكلەر چېچىپ قويۇلغان ئىدى. ئويگە كىرگەندىن كېيىن مايسەمنىڭ ئوستىدىكى چاپان بىلەن قۇلاقچىسىنى يەشتۇردى. مومايدەر رۇچاي قۇيدى. ئۇلار بىر- ئىككى پىيالىدىن چاي ئىچىشكىچە مومايبىر چىنىدە شاكاراپ تەييارلاپ كردى. بوۋايمۇ ۋاقتىنى قولدىن بەرمەي ژىگىت بىلەن قىزنىڭ هەم ئاتا- ئانىلىرىنىڭ ئىسمىنى سورىدىدە، ئىكانى ئوقۇشقا كىرىشتى.

- زايىتاخۇن ئوغلى مۇخپۇل، مەخپىراخۇن قىزى مايسىگۈلنى ئوز ئىكاھىڭىزغا خوتۇنلۇققا ئالدىڭىزمۇ؟- دېگىنىدە مۇخپۇل بېشىنى كوتەرمەي:

- ئالدىم!- دېدى. نېمە ئۈچۈندۇر بىرسى كانىيىدىن بوغۇلغاندەك، ئۇنىڭ ئاۋازى ناهايىتى بوش چىقتى.

- مەخپىراخۇن قىزى مايسىگۈل، زايىتاخۇن ئوغلى مۇخپۇلغا خوتۇنلۇققا تېگىشكە رازى بولدىڭىزمۇ؟- دېگەن ۋاقتىدا مايسەم بېشىنى «رازى» ئىشارىسىگە ئەگدىدە، ژىغلاۋەتتى. لېكىن بوۋاي هېچ ئەرسىگە ئېتىۋار بەرمەي ئىكانى تاياقلاشتۇرۇپ قولىنى دۇئاغا كوتەردى. ئاندىن مەھەمەت ئوزىدىن تۇرۇپ شاكاراپقا چىلانغان ئۇپ كەتكەن ئاندىن مۇخپۇل بىلەن مايسەمگە بىر چىشلەمدىن يېگۈزدىدە، ئىككىسىنى ئىكاھ مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىكلەپ:

- مۇبارەك بولسۇن!- دېدى.

ئىكاھ شاكارىپى كانايدىن ئوتۇشى بىلەن مۇخپۇلمۇ، مايسەممۇ ئوزىنى تامامەن يوقۇتۇپ قويۇشتى. مۇناداق هالەت هېچ قاچان بولۇپ باقمىغان ئىدى. بۇ ئىشلار ئۇلارغا گويا چۈشىدە بولۇۋاتقاندەك سېزىلەتتى. يە بۇ ئاق كوڭۈل بوۋاي بىلەن مومايىنىڭ بىلدۈرگەن ياخشى تىلەكلىرى، يە شۇنداق ئېغىر كۈنلەردە ئەسقاتقان سادىق دوستى مەھەممەتنىڭ خوشلىشىپ ئېيتقان سوزلىرى قۇلىغىغا كىرمەتتى. ئۇلار دۇنادىن كېيىن سېھىرلىشىپ قالغاندەك ئوينىڭ ئوتتۇرىسىدا ئوره تۇرىشاتتى. خۇددى ژۇرەكلىرى توختاپ قالغاندەك، بۇندىن كېيىنكى هاياتى ئەندى ئىلگەركىدەك بولماي، بەلكى قانداقتۇر خىيالى هالەت قوينىغا كىرىپ قالغاندەك ئىدى. ئەندى ئۇلاردا نە غەم، نە ئەندىشە بار ئىدى. ئۇلارغا ئەندى دۇنيادا هېچ ئەرسە هەتتا ئولۇممۇ دەھشەت سالالماتتى.

بۇ ئارىلىقتا مومايدەستىخاننى ژىغۇۋېتىپ، ئوينىڭ بىر چېتىگە بېساتلىدىكى ئەڭ يېڭى هېساپلانغان يوقان- كورپىلىرى بىلەن ئورۇن سالدى ۋە ئورۇننى كورستىپ مايسەمگە بىر نېمىلەر دېدى. بوۋايمۇ خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى. ئىشىك غىچىلداپ يېپىلدى. بوۋاي هويلىغا چىقىپ پەنجىرىنى كىگىز بىلەن يېپىۋەتتى. مەھەممەتمۇ ئالدىراپ كېتىپ قالدى. ئويدە قىز بىلەن ژىگىت يالغۇز قالدى. مانا، مۇخپۇل، ئەچچە ژىلدىن بېرى ئىشقىدا كويۇپ، كېچە- كۈندۈز بىرگە بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن، دۇنيادا هېچ كىمنى ئۇنىڭغا تەڭ قىلماي، جاندىن ئەزىز ياخشى كورۇپ كەلگەن مەھبۇبى مايسەم ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ. موشۇ كۈنگىچە ئۇ ناهايىتى، ناهايىتى ژىراقتا ئىدى. بۇ ۋىسال دەملىرى تا شۇ كەمگىچە ئۇلار ئۈچۈن پەقەت شىرىن بىر خىيال بولۇپ تۇيۇلاتتى. بۇ ئاز زۇ گويا قولدا تۇتقىلى بولمايدىغان قۇياشنىڭ شولىسىغا ئوخشاتتى.

مۇخپۇل بىلەن مايسەمنىڭ هاياتىدا يۇز بەرگەن ئۇچرىشىشلار پەقەت بىر ئەچچە قېتىملا بولغان بولسىمۇ، ئۇ ئۇچرىشىشلارنى بۇگۈنكىسى بىلەن هېچ ئوخشىتىپ بولماتتى. بۇگۈن ئىككىسى شەرەتنى قانۇنى بويىچە نىكاھتىن ئوتتى. ئەندى ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرغان قىز ئىككى ئېغىز گەپ قىلىشقىچە «بىرسى كورۇپ قالمىغىدى» دەپ ئەتراپىغا ئالاق- چالاق بولۇپ قارايدىغان مايسەم ئەمەس، بەلكى قانۇنىي خوتۇنى ئىدى.

«ئاھ، مۇخپۇل جېنىم، ئوزەمنىڭ مۇخپۇلۇم، شۇنچە ۋاقىتلاردىن بېرى ئارزۇ قىلىپ كۈتكەن بەختلىك كۈنلەر شۇ ئەمەسمۇ ئەندى مەن سېنىڭ حالال خوتۇنىڭمەنغۇ، بىر ئەرسە دېسەڭچۇ...» دەپ ئويلاتتى قىز. لېكىن ئوز ئىچىدە ئۈچۈندۈر مۇخپۇلغا بىر قېتىم بولسىمۇ تىكلىنىپ قاراشقا پېتىنالماتتى. مۇخپۇلنىڭ خىيالىدىمۇ يالقۇنلۇق مۇهەببەت سوزلىرى توخىتماي ئوتۇپ تۇراتتى: «مايسەم گۈلۇم، بېشىڭنى كوتەرسەڭچۇ، مانا بىر قارىغىنا، ئالدىڭدا ئوزەڭنىڭ مۇخپۇلۇڭ...».

مۇخپۇل خېلىغىچە قىزغا بىرەر گەپ ئېيتىشقا ياكى قول تەككۈزۈشكە پېتىنالماي تۇرۇپ قالدى. ئاخىرى ئۇ ئىككى قەدەم ئالدىغا ماڭدىدە، ئوڭ قولىنى مايسەمنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ:

- مايسەم!- دېدى. ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى، قوللىرىمۇ تىترەتتى، ئۇ ئوزىنى زورغا قولغا ئېلىپ، قىزنى قۇچاقلىدى. قىز ئاۋال مۇخپۇلنىڭ مەيدىسىگە بېشىنى قويدى ۋە بىر ئازدىن كېيىن كوزلىرىنى يېرىم ژۇمغان هالدا ئىككى قولىنى مۇخپۇلنىڭ بوينىغا سالدى. تىنىق لەۋلەر بىرىنچى قېتىم ئۇچراشتىدە، يېپىشىپ قالدى...

(ئاخىرى 8- بەتتە).

سەيتجان سەتتىشۇ

ئازاتلىق يولى

(رومانىدىن پارچە)

(ئاخىرى، بېشى 7-بەتتە).

* * *

قاراڭغۇ ئوينىڭ ئىچى بىردىن يو رۇپ كېتىشى بىلەن مۇخپۇل ۋە مايە سەم تەڭلا كوزلىرىنى ئېچىپ، ھەيـ ران بولۇپ قېلىشتى. شاكىر بوۋاي ئاخشام دېرىزىنىڭ سىرتىدىن يېپىپ قويغان كىگىزنى ئېلىپ، تاشلىغان ئېدى.

مۇخپۇل بېشىنى كوتىرىپ، ھاـ دۇق يەتكەنلىكتىن كوزلىرى بىلىنەـ بىلىنمەس دەرىجىدە ئولتۇرۇشقان، يۇزىگە بىر تۇرلۇك قىزىللىق ژۇگـ رەپ قالغان مايسەمگە تىكىلىپ قاـ رىدى.

– يورۇق چۈشۈپ كېتىپتۇ،– دېـ دى مۇنايىم كۇلۇمسىرەپ.

ئورنىدىن تۇرغاندىن كېيىن مايسەم ئىڭ كوڭىنى ۋاھىمە باستىمۇ، كوزلـ رىدىكى بەختىت ئۇچقۇنلىرى ئوچۇپ، بىر تۇرلۇك مەيۇسلۇك قاپلاپ ئالدى.

– مۇخپۇل، ئەندى بىزنى تۇتـ ۋالسا قانداق قىلىمىز؟– دېدى ئەنـ سىرەپ.

– ئەندى بىزنى ھېچ كىم ئاجرىتالـ مايدۇ،– دېدى مۇخپۇل. ئىشەنچ بىـ لەن ئېيتىلغان بۇ سوز قىزنىڭ قەلـ بىدە بىر تۇرلۇك يېقىملىق ھىس ئويـ غاتتى. مـۇخپۇل پۇتۇن ۋۇجۇدىنى چۇلغاپ ئالغان كۇچلۇك ھاياجان ئـ چىدە مايسەمنى باغرىغا بېسىپ تۇـ رۇپ:

– مايسەم، بىزنىڭ بۇ ئىشىمىز توختى شاڭيۇنى ئانچە- مۇنچە داغ قالدۇرمايدۇ. ئـۇ ئوچ ئېلىشى مۇمكىن. يامىنىغا كـەلسە بىر ئەچچە ۋاقىت سولۇتۇپ قـويار. لېكىن بىر كۈنى قۇتۇلۇپ چىقىمەنغۇ... بـەرى بىر سىز مېنىڭكى... سىزدىن ئوتۇنۇپ سورايمەن، ئەگەر مېنى مابادا تۇـ تۇپ ئەكىتىپ قالسا، بىر ئەچچە زاـ مان ھەر قـانچە قىينىچىلىق بولسىمۇ چىداڭ، كىشىلەرنىڭ گېپىگە ئىشەنـ مەڭ، مېنى كـۇتۇڭ، بەرى بىر مەن قايتىپ كېلىمەن...

قىز مۇھەببەتكە قانىغان كوزلىرى بىلەن مۇخپۇلغا تەلمۇرۇپ قاراپ، ئۇنىڭ بـوينىدىن تېخىمۇ قاتتىغراق قۇچاقلاپ ئالدى.

– ئولگىچە سىزنى كۇتىمەن،– دېـ دى ئۇ پىچىرلاپ، گويا ھازىر ۋىدالـ لىشۋاتقاندەك...

10- باب

بۇگۈن ئەتىگەندە مـەھەللىلەرنىڭ يۇرت چـوڭلىرى توختى شاڭيۇنىڭ ئويىگە ژىغىلىشقان ئېدى. ئۇلار چوڭ سارايغا كىرىپ ياخشى جايلىشىۋالـ غاندىن كېيىن ئىشكىنى ھىم يېپىپ، ئاـ ساسلىق مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قـ لىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئەڭ بىرىنچى بولۇپ ئېلىق- سېلىق مەسىلىسى قوـ يۇلدى. يۇرت چوڭلىرىنىڭ چىرايىدا ئاسمانىنى قارا بۇلۇت قاپلاۋالغاندەك سوغاق كەيپىيات ھوكۇم سۈرمەكتە ئېدى.

تۇنۇگۈن شەنگەن يامۇلغا كىرىپ، خان- دارىندىن دەككىسىنى يەپ چىقـ قان توختى شـاڭيۇ ئوزىنى جىددىي كورستىشكە تىرىشقان ھالدا بۇ قېـ تىمقى يېڭى سېلىق توغرىلىق چۈشەنـ دۈرۈپ كېلىپ، جان بېشىغا بىر ماتا دىن ژىغىپ، موشۇ ئالدىمىزدىكى ھەپـ تىنىڭ ئىچىدە تولۇق تاپشۇرۇش لاـ زىملىغىنى ئېيتىشى بىلەنلا پۇتۇن ئەتـ راپقا «كېۋىر تاز» لەقىمى بىلەن تو ئۇلغان كېۋىر شاڭيۇ ئوزىنىڭ گۈلـ دۈرمومىدەك يـوغان ئاۋازى بىلەن توختى شاڭيۇنىڭ سوزىنى بولۇۋەـ تى.

– ئېمە تـۇگىمەيدىغان سېلىق بۇ؟– دېدى گۈلدۈرلەپ،– تېخى يېـ قىندىلا «پايپاق پۇلى»، «تاقا پۇـ لى» دەپ ھاغىچە ژىغىپ بەرمىدىڭـ مۇ؟

– راست!– دەپ ئۇنىڭ سوزىگە قۇشولدى يەنە بىرسى،– جان بېشىغا بىر جۇپ تاقا، بىر جۇپتىن پايپاق دەپ، بۇنىڭ ئورنىغا خەقنىڭ ئويىدە ئاشلىغى بارمۇ، قويى بارمۇ، توخۇـ تۇمان ھېچ ئەرسىسىنى قويماي ژـ غىپ ئالغان ئېدۇق .ئەندى «ماتا» سېلىغى دېگىنى ئەدىن چىقتى؟

–خوش، سەۋىر قىلىشسىلا،– دەپ ئۇلارنىڭ سوزىنى بولدى توختى شاڭ يۇ،–ئەتىگەندە شەنگۇەندارىن يۇر تىمىزغا چىقىپ چۈشەنچە بەرگەندە، موشۇ ئولتارغانلارنىڭ ھـەممىسى بار ئېدى. لېكىن ئاراڭلاردىن بىرەرسى قوپۇپ، شەنگۇەننىڭ ئالدىدا «سېـ لىقلار كوپىيىپ كەتتى، بىزنىڭ ئەندى سېلىق تولىگىچىلىگىمىز يوق» دېگەن سوزنى ئېيتىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئەگـ سىنچە «بىز ھـەممىنى قىلىشقا تەيـ يار» دەپ ۋەدىلىرىنى بېرىشكەن ئېـ دىلا، ئەندىزە شەنگۇەن كېتىپ قالـ غاندىن كېيىن، مۇنداق سوزلەرنى قـ لىپ ئېمە دېمەكچى بـولىشىدىلا؟– توختى شاڭيۇ شۇ سوزلەرنى ئېيتىپ، كېۋىرتازغا ئالىيىپ قارىدى ۋە باشـ قىلارغا سوز قىلدۇرماي، ئوز سوزىنى داۋام قىلدى،– مـاڭا بەرىبىر، ئەگەر ھەر قايسىلىرى سېلىق تولەشتىن ياـ كى سېلىقنى ژىغىپ بېرىشتىن باش تارتىدىكەندىلا، مەن ھەر قايسىلىرىنى داڭزىغا ئېلىپ «مانا موشۇ كىشىلەر سېلىق تولەشكە نارازى» دەپ چۈـ شىرىپ بېرىمەن. ئاندىن كېيىن سېلىقـ نى قانداق ژىغىشنى ھوكۇمەت ئوزى بىلىدۇ.

– بىز ھوكۇمەتكە سېلىق بەرمەيـ مىز دەۋاتقىنىمىز يوق،بىراق ھازىر... نارازىلىقنىڭ بوشاشقانلىغىنى سەز گەن توختى شاڭيۇ كېۋىر شاڭيۇنىڭ سوزىنى بولۇۋەتتى:

– يەنە شۇنىمۇ ياخشى بىلىپ قو يۇشسىلا، ھازىر ئورۇش ۋاقتى، ھو كۇمەتكىمۇ ئېغىر. بىر چەتتىن دۇگىبـ نى (خىتاينىڭ شەرقىي- شىمالىدىـ كى تورت ئولكە) بېسىۋالغان ياپۇنغا قارشى جەڭ ئېلىپ بېرىۋاتقان جەڭـ چىلىرىمىزگە يارەدەم بېرىشىمىز كېـ رەك. مانا بۇلارنى ئاز دېگەندەك، نىـ قا تـەرەپتە «ئالتە ئوغرى» چىقىپ تېچىلىغىمىزنى بۇزماقتا. ئەينە شۇلار نـ ئۇھەممىسگە ھوكۇمەت قارشى تۇرمىسا، خەلق نېمە كۇنلەرگە قېـ لىشى مۇمكىن؟

– «ئالتە ئوغرى» دەيدىلا، ئۇلار ئوزىمىزنىڭ ئادەملىرى ئوخشايدىـ غۇ؟– دەۋەتتى كېۋىر شاڭيۇ. توختى شاڭيۇ ئۇنىڭغا ئالىيىپ بىر قارىدىدە:

– ھوكۇمەتكە قارشى مۇنداق گەپ لەرنى ھازىرچە قويۇپ، سېلىق توغرىـ سىدا گەپ قىلىشسىلا!– دېدى.

ئوي ئىچىنى جىمجىتلىق باستى، ھەممە باشلىرىنى توۋەن ساڭگىلاتقىنـ چە شۇك ئولتىرىشاتتى. مۇختەر شاڭ يۇ بىر يوتىلىپ قويۇپ، ئوز پىكـ رىنى بايان قىلدى:

– بۇ سېلىقلارنى تولەيمىز، بۇنـ دىن بۇرۇنقىلىرىنىمۇ تولىگەن، ھېلىمۇ تولەيمىز،– ئۇ سوز ئىزدەۋاتقاندەك يەنە يوتىلىپ قـويدى،– سېلىقنىغۇ تولەيمىز، بىراق دېخانلار ئـاشلىغىنى ژىغىشتۇرۇپ ئالغىچە كۇتۇشكە بوا ماسمۇ؟ ھازىر خەخنىڭ قولىدا ھېچ ئەرسە يوقتە. يەنە بىر ئايدىن كېيىن ئوي بېشىغا بىر ماتادىن ژىغىپ بەرـ سەك.

– ئېمە دەۋاتىدىلا؟ مۇختەر شاڭـ يۇم، ئاينىپ قالدىلىمۇ، ئوي بېشىغا بىر ماتادىن ئـەمەس، جان بېشىغا بىر ماتا. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇنى بىر ئايغا سوزۇشقا بولمايدۇ. تۇنۇگۈن خان- دارىن ئېيتىنى، ھوكۇمىتىمىز يۇرتـ ىمىزدىن ئەسكەر ئالماقچى. ئالدىمىزـ دىكى بىر ئاي ئىچىدە بىز بۇ ماتالار دىن باشقا ئەسكەرلىككە ئادەم ۋە ئەسـ كەرلەر ئۈچۈن ئات ژىغىپ بېرىشىمىز كېرەك!– توختى شاڭيۇ تېرىكىپ كەتتى.

– تەخسىر، ھازىرقى كۇندە ئولـ گەن ئادەمنى كېپەنلەش ئۈچۈن تورت ماتا تېپىش توخۇنىڭ سۈتىنى تېپىشـ تىنمۇ تەس بولۇپ قالدى،– دېدى ژۇقارقى مەلىدىن كەلگەن ئون باشـ لىرىدىن بىرسى،– ئالدىنقى پەيشەنبە كۈنى خوشىنىمىزنىڭ يەتمىش ياشقا كىرگەن ئانىسى ئولۇپ قالدى. ئەـ شۇلار پۇتۇن شـەھەرنى ئىزدەپ بىر ماتا تاپالماي چىقىشتى. ئاخىرى بوا ماي بىر سەرگەز يوتقىنى بار ئېـ گەن، شۇنى سوكۇپ، شۇ سەرگەزگە ئوراپ كـومۇشتى... ئەندى بۇ جان بېشىغا بىردىن ماتانى ئەدىن تاپىدـ كەنمىز...

– شـاڭيۇلىرىم، سىلەرگە ئاسان، سىلەر قەغەزگە يېزىپ «ساڭا يۈز ماتا، ساڭا سەكسەن ماتا چۈشتى» دېيىشىپ بىزگە ئاتىپ قويىسىلە. ئوي مۇـ ئوي ژۇرۇپ ژىغىدىغان بىز،– دەپ سوزگە ئارىلاشتى يەنە بىر ئون بېشى،– خەخنىڭ قولىدا بولسىلا تىلـ لاپ بولسىمۇ، قـورقۇتۇپ بولسىمۇ ئالارمىز. ئامما يـوققا نەگە بارىمىز. مىسال ئۈچۈن بىزنىڭ مەلىدىكى توخ تىنىيازكامنى ئالايلى، ئون ئىككى جان، بالىلىرى دايىم دېگىدەك يالـ ئاچ ژۇرىشىدۇ. تېخى يېڭى ئاش ئاغ زىغا تەككىنى يوق. تۇنۇگۈن توختـ ىنىيازكام ئوزى ئۇچرىدى، بىر تاغا قو ناق ئۈچۈن مەشىدىن ھارۋۇ بىلەن بو لۇكەيگە چىقىپتۇ. ئەينە شۇنداقلارـ نىڭ قـوساققا يەيدىغىنى، ئۈچىسىغا كىيىدىغىنى يوق، ئون ئىككى ماتانى ئەدىن تېپىپ بەرمەكچى؟

توختى شاڭيۇ دېخانلارنىڭ تۇرمۇ شىنىڭ ئەقەدەر ئوسال ئەھۋالدا ئېـ كەنلىگىنى ئېيتمىسىمۇ ئاھايىتى ياخـ شى بىلەتتى. بۇلتۇر يامغۇر- يېشىن بولماي ئاشلىق قۇرۇپ كەتتى، ھو- سۇل يوقىنىڭ ئورنىدا بولدى. بىيىل بولسا بېنەم بىر ئاز ياخشىيۇ، لېكىن ئولكىسىنىڭ تايىنى يوق. سۇ يېتىشمـ گەنلىكتىن كوپلىگەن دېخانلار ئاشلـ ىغىنى ۋاقتىدا سۇغىرالمىدى. ھوسۇل ئاز، بازاردا قىممەتچىلىك، تومۇر- تې سەك يوقا پ كەتتى. كەتمەن، ئوغاق دېگەن ئەرسىلەرنى پۇلغا سېتىۋالالماي سەن. ساپانغا چىش يوق. رەخت، ما تا، چـايغا ئوخشاش ئەڭ كېرەكلىك ئەرسىلەرمۇ يـوقاپ كەتتى. مۇنداق ماللارغا ئېگە بـايلار ئۇنىڭ ئەرقىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئامبارلىرىغا مەكـ كەم بـاستۇرۇپ ئېلىشقان. بۇ خىل ئەمەلى ئـەھۋالنى توختى شاڭيۇمۇ ژۇقۇرىدا سوزلىگەن شاڭيۇ ۋە ئون باشلىرىدىن كام بىلمەتتى. بىراق ئۇـ نىڭغا ۋەدە قىلىۋاتقـان مىڭ بېگىلىك مەنسەپ كىچىك مـەنسەپ ئەمەس ئېدى.

توختى شاڭيۇ باشقىچە يول تۇتـ مىسا بولمايدىغانلىغىنى چۈشەندى. ئۇ ئوزىگە غـەزەپلىك تۇست بېرىپ، ئىنچىكە چاڭىلداق ئاۋازى بىلەن ئۇز لۇك خىتاپ قىلدى:

– بەس! بولدى، بـەس قىلىڭلار، مۇنداق گەپلەرنى. يـوق دەۋەرسە، ھـەممە ئـەرسە يـوق بـو- لـۇپ كېتىدۇ. ماتا تـوغرىلىق گەپنى شۇ يەردە تۇگىتىمىز. ماتانىڭ ئوزىنى تېپىش شەرت ئەمەس، بىر ما تا بىر خو بـۇغداي ياكى بولمىسا بىر خو بۇغداينىڭ خۇنىغا تەڭ كېلـ ىدىغان باشقا مال بولىسىمۇ بولىدۇ. بۇ نىڭ ژىغىلىش ۋاقتى بىر ھەپتە. كېـ چىكسە ئون كۇندىن نېرى ئوتمەسلىك كېرەك! شۇنداق قىلىپ توختى شاڭـ يۇ ماتا توغرىلىق باشقا ھېچ كىمنى ئېغىز ئاچقۇزماي قويدى.

– خوش، ئەمىسە ئىككىنچى مەـ سىلە،– دەپ سوزىنى داۋام قىلدى ئۇ،– ئەسكەر ئېلىش مەسىلىسى. ھەر بەش ئـويگە بىردىن ئادەم، بىردىن ئات. ئەسكەرلىككە ئادەم بەرگەن ئات بەرمەيدۇ. قالغان تـورت تۇتۇن بىر بولۇپ بىر ئات بېرىشىدۇ. ھە، مۇخ تەر شاڭيۇم، كېۋىر شاڭيۇم، بارلىق پۇخرانىڭ تىزىمىنى ئالغاچ كەلدىڭلار مۇ؟ قېنى بـۇ ياققا چىقىرىڭلار! بىر چەتتىن باشلايمىز. بوپتۇ، ئالدى بـ لەن بىزنىڭ مەلىدىن باشلانسۇن، بىز نىڭ مەلىدە 67 تۇتۇن، جـەمى ئون ئۇچ ئـەسكەر، ئون ئۇچ ئات. قېنى، يۇسۇپجان يېزىڭ! بىرىنچى بولۇپ مەن ئوزەم بىر ئەسكەر بېرىمەن، يېـ زىپ قويۇڭ!

– ئېتىنى نېمە دەپ يـازىمەن، تەخسىر؟

توختى شاڭيۇ كاتىپقا بىر ئالىيىپ قارىدىدە:

– مۇخپۇل دەپ يېزىپ قويۇڭ،– دېدى ۋە ئـاندىن كوپچىلىككە قاراپ سىرلىق سوزلەشكە باشلىدى.– تەخـ سىرلەر، ھەر قايسىڭلارنىڭ خەۋەرـ لىرى بار. ھازىر بەزى مەھەللىلەردىن ياش بالىلار قېچىپ كېتىۋاتىدۇ. ئاڭـ لىشىمىزچە ئۇلار ئىلقىدىكى «ئالتە ئوغرىغا» قوشۇلۇۋاتقىدەكمىش. شۇ نىڭ ئۈچۈن بىز ئۇنداق بۇزۇقلارنى دەرھال ئەسكەرلىككە تۇتۇپ بېرىشـ ىمىز كېرەك. ئەگەر قايسۇ يۇرتتىن ئا دەم قاچسا، ئۇ يۇرتنىڭ شاڭيۇسى ۋە ئون بېشىلىرىغا جاۋاپكەرلىك كېلـ ىدۇ. ھازىر شارائىت ئېغىر. ھوكۇمەتـ نىڭ سىياسىتى «قىلدىن ئىنچىكە، قـ لىچىن ئىشىنىك»، شـۇنىڭ ئۈچۈن ھوشيار بولۇش كېرەك. قېنى، بـۇ سوزلەرنى ھازىرچە ژىغىشتۇرۇپ قو يۇپ، ئەسكەرلىككە ئالىدىغانلارنىڭ گېپىنى قىلايلى. قېنى، يۇسۇپجان يېـ زىڭ! مۇخپۇلنى يازدىڭىزمۇ؟ ئىلـ خۇن، مەھەمەت، مۇسا...

دەل شۇ پەيىتتە ئىشىك ئېچىلىپ، قادىر شولگەينىڭ بېشى كورۇندى.

– دادا، بۇياققا چىققىنا، چاپسـ ىنراق،– دېدى.

ئۇنىڭ چىرايىنىڭ ئومسەللىگىنى كورۇپ، توختى شاڭيۇ ئورنىدىن تۇر دى. دادىسىنى پېشايۋانغا باشلاپ چىق قان قادىر شولگەي بىردىنلا تامدىن تاراش چۈشكەندەك قىلىپ:

– توينى چاپسانىراق قىلايلى دېـ سە ئۇنىمىدىڭ، مانا ئەندى ئۇما يوق بوپتۇ،– دېدى.

– نېمە، نېمە يوق بوپتۇ؟– دېـ دى توختى شاڭيۇ چېچىلىپ.

– نېمە يوق بولاتتى، مايسەمنى ئاپقېچىپ كېتىپتۇ،– دېدى قادىر شوا گەي دادىسىغا دوق قىلىپ ۋە تۇمـ شۇغىنى سوزغىنىچە،– قاراپ ئولـ تا ئەندى!– دەپ قوشۇپ قويدى.

بـۇ كۇتۇلمىگەن خەۋەر توختى شاڭيۇنى گاڭگىرتىپ قويدى.

– ھوي، ئوچۇغراق گەپ قىلىڭ چۇ، كىم ئاپقېچىدۇ، ئەگە ئاپقېچـ دۇ، گەپ قىلىڭچۇ؟– دەپ ۋاقىرـ دى تېرىكىپ.

– كىم بولاتتى، مۇخپۇلدە،– دېـ دى قادىر شولگەي،– ھازىر بېنەمدىن ھۇسەينىكام كەلدى. ئالدىنقى كۈنى شەھەرلىك ئومىچىلار قېچىپ كېتىپتۇ. ئاخشام بولسا مۇخپۇلمۇ غايىپ بوپـ تۇ.

توختى شاڭيۇ غەزەپ بىلەن ئوغلـ ىغا باشتىن ئـاخىر بىر قاراپ چىقتى. بوي- ئورقىغا قارىسا ئوپ- ئۇزۇك بىر ژىگىت. ئېگىز بويلۇق، قاراقاش، ئاق ئۇزلۇك بالا. لېكىن ئۇستى- بېـ شىغا قارىسىڭز كـوڭلىڭز ئاينىيدۇ. كۈننىڭ ئىسسىغىدىمۇ ئۇستىدىن چۈـ شەرمەي كىيىپ ژۇرىدىغان ئېسىل باسـ تۇندىن تىكىلگەن قارا- كوك كوسـ تيۇمىنىڭ ئالدى تەرىپى ماي ۋە قو- غۇن- تاۋۇز شـالىتىغىدىن قارىغۇسىز مەينەتلەشكەن. ئـۇزۇن قونچىلىق خروم ئوتىگى مايلىمىغانلىقتىن ئاقـ رىپ كەتكەن بولۇپ، گەۋدىسىنىڭ ئېغىرلىغىنى بىر ئۇ پۇتىغا، بىر بۇ پۇتىغا سېلىپ، تۇمشۇغىنى سوزغـ ىنچە يەرگە قاراپ تۇراتتى.

توختى شاڭيۇ ئويدە باشقىلارنىڭ بارلىغىنى ئـەسلەپ ئوغلىغا ۋاقىراپ ئولتارماي:

– نېمە بېزىرىپ تۇرىسەن؟ ماڭ، كـوزۇمدىن يوقال!– دېيىش بىلەن چەكلەندى. شۇنىڭدىن كېيىن چاپارمەـ نى چاقىرتىپ، شەھەرگە ئاتلاندۇرـ دى...

مەزكۇر رومانىدىن پارچىنىڭ قەلەم ھەققى مۇئەللىپنىڭ ئىلتىماسىغا بىناـ ئەن «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ جەمـ خۇرىمىسىغا ئەۋەتىلدۇ.

ئۇشبۇ تەسىر ھەققىدە سىياسىي

ئىككى دراماتۇرگ ئۇچراشقانـدا،دايىم ئوز ئارا پىكىرلىشىدۇ. سۈرەتتە: (سولدىن ئوڭغا) يازغۇچى-دراماتۇرگلار دۇلات ئىسا- بېكوۋ بىلەن قالتاي مۇخامبېتژانوۋ.

ر.دۇيسىنغالىيېۋنىڭ سۈرىتى.

مەمنۇن

كەلدى يەنە مەن سېغىنغان باھار

باھار

قاراڭ، بۇ تاڭدا باھارىم گۈللەرگە ئوراپ كەلدى،
شائىردىن سويگەن نىگار، دوست قەلبلەرنى سوراپ كەلدى.
باھارىم ياتقا چۈشەردى- ياشلىقتا دەسلەپ سويگەن
يار ھىدى بۇرنۇمغا خۇددى ئىپاردەك پۇراپ كەلدى.
باھارغا يەتكىچە خوپ تارتتىم زىمىستان دەردىنى،
چىرايىم بولدى زەئىپ رەڭ جانلىرىم خوراپ كەلدى.
ئوتتىغۇ ئوتتۇز باھار، يار، دىيارىم ھىجراندا،
يۇرتتا يات يايراپ، گۈلۈمنىڭ لەۋلىرىن شوراپ كەلدى.
ھاياتقا ئىنسان مېنىڭدەك دەرت تارتىشقا كەلدىمۇ،
قەلبىمنى پۈتمەس-تۈگىمەس دەرت-ئەلەم مورلاپ كەلدى.
ئەي باھار، بۇلبۇللىرىڭغا لال قېلىپ، رەنجىمىگىن،
پەلەكنىڭ گەردىشىدىن ئۇ قارغىنى دوراپ كەلدى.
ھەممىدىن ئانا ۋەتەن جۇدالىغى ئېغىر ماڭا،
قارغاپ شۇم تەغدىرنى مەمنۇن، ئاھ، ئۇرۇپ، جوراپ كەلدى.

قەدىرى بولماس

قەدىرى بولماتتى ئۇگۇلنىڭ ۋاختى يېتىپ سولمىسا،
مەمنۇن بولماتتى قەيىس لەيلىدىن كۆڭلى تولمىسا.
ئادەم ئاتلىقنىڭ نېمە پەرقى قالاتتى ھايۋاندىن،
قەلبىدە ئىشىق-مۇھەببەتتىن لاۋلىغان چوغ بولمىسا.
چىمەن ۋە گۈلشەن كوزۇڭگە يار ۋەسلىنى كەلتۈرمەس،
يېنىدا ئوسكەن تىكەن، شۇم بۇيىلارنى ژۇلمىسا.
ژىگىت-قىز بىر-بىرىگە مەپتۇن بولۇپ باقماس ئېدى،
خۇمار كوز، ئانار ئۈزى، غۇنچە لېۋى مەس قىلمىسا.
تولغىنىپ تۇن-كېچىلەر ئاھ، ئۇرۇپ كىرپىك ئىلماتتىڭ،
پارە قىپ ئىشىق خەنجىرى باغرىڭنى يۈز مىڭ تىلمىسا.
سەن سويۇپ مەمنۇن، ئۇ جانان ھۇرنى تاكى بىر ئومۇر،
ئېيتقۇسىز ھەسرەت ئەمەسمۇ سېنى كۈزگە ئىلمىسا ...

گۈل تۇتتۇم

گۈل تۇتتۇم، كۆڭلۈم بېغىنىڭ تاللانغان گۈلىنى ئال،
گۈل بىلەن تۇتتۇم قوشۇپ يار، ئاشىقنىڭ كۆڭلىنى ئال.
تىگشا، گۈل ئىشقىدا يانغان بۇلبۇلدەك سايرا تىلىم،
ژۇرەكتىن نامىڭنى شائىر ياڭراتقان تىلىنى ئال.
مەن ساڭا گۈلدەستە تىزدىم ئاختۇرۇپ دىل بېغىنى،
تاڭ سەھەر سۈندۇم ئۇنى دىلبەر، يارىڭ قولىنى ئال.
قايىسى گۈل پۇرىغى، قايىسى رەڭگىنى ياقتۇرۇسەن،
گۈلدەستەم ئىچرە ئوزەڭگە ياققان رەڭ-خىلىنى ئال.
گۈللەر ئالەمدە كوپ ھە، ژۇرەككە ياققىنى خوپ،
ئىختىيار ئوزەڭدە مەھبۇپ سويگەن بىر تېلىنى ئال.
تۇتقىنى سوغا قىلىپ ئېھ، مەمنۇننىڭ گۈل رەڭگىدە
ژۇرەكتىن چىققان غەزىلى-ژۇرىگى-دىلىنى ئال.

تۇرسۇن ۋاھىدى

غەزەللەر

كوڭۈل

ھەر كىمگە مەلۇم قاشقىدەك، ھەر ژۇجۇتتا بار كوڭۈل،
ھەر كىشى ئىختىيارىچە ئوزى تاپقان «يار» كوڭۈل.
ئومرىنى ئوتكۈزەر ھەر كىم ئەشۇ دىلدارى بىلەن،
يە كۈلۈپ يە ژىغلىتىپ ئوينار ئورتەپ سەكپار كوڭۈل.
بىرىنى مەيلىگە قاراپ ئەۋرىشىم كوڭۈل قىلدى،
ئېھ، كۈلۈپ ئالەمگە باقتى گۈلچىراي خۇشتار كوڭۈل.
ئىنساننى غەش قىلدى بەزەن شۇم كوڭۈللەر مىڭ ژىللار،
شامدەك كويۇبان پىلىلداپ دەرتلىرى ئىزھار كوڭۈل.
پاك كوڭۈل ئىزدەر گوزەللىك، مېھىر باغرى كەڭلەردىن،
تېپىلماس ئاسان ئۇ گوھەر، شۇنى ئىزدەپ زار كوڭۈل.
ياخشى ئىنسان بار ئېكەن، يوقتۇر كوڭۈلنىڭ چېگرىسى،
ئالقىپ ۋەتەنلەر، ئىزدىشىپ تېپىشار دوست-يار كوڭۈل.
بەس، قىزىق، مۇشىپق كوڭۈلنى خۇن قىلىپ كوپ زارلىما،
يېتەر جاھاندا ئىزدىسەك دەرتلەشكىلى دەرتكار كوڭۈل.

پىدا

بىلكى روھ -جىسىمىم ئەزەل جانان، ۋىسالىڭغا پىدا،
ھەر نە جاناندىن گوزەل گۈل-گۈل جامالىڭغا پىدا.
ئىشىق كىتاۋى قەيت قىلمىش تەڭدىشى يوق دەپ سېنى،
ئەھلى ئالەم ئەيلىگەن بۇ ئەق باھايىڭغا پىدا.
تاڭ لىباس ئاچتى يۈزۈڭ، ژىرتىلدى ھەم تۇن پەردىسى،
ناي‌خىجىل زىكىر ئەيلىدى خۇش ھوسۇن ھالىڭغا پىدا.
مېنىڭ ھالىمنى كورۈپ سەنمۇ ئېچىندىڭ جان دېدىڭ،
پۇتتى سوز، ئىشقىڭ دېمەك مەنكى گادايىڭغا پىدا.
ھىجر يانداۋردى ئەلەم، قەلبىمدە يۈز ۋەسلى خۇمار،
ھەر خۇمارىم سەبرىنى قىلدىم خۇمارىڭغا پىدا.
مۇڭ ناۋايىم قۇزغىدى گەر شات خىيالىڭنىڭ غېمىن،
دەردىسەر ۋەسىل مۇرادىم بولدى خىيالىڭغا پىدا.
جانان ۋىسالىڭ بەھرىگە مەيلى زار ئولگەي قىزىق،
تىلىگى ئۇنىڭ ئاداققى مېھىر-ۋاپايىڭغا پىدا،

سۈر بۇ خۇش دەۋرانىنى سەن

كوردۇڭمۇ يار-دوست، ئوزگىچە پارلىغان ئاسماننى سەن،
بەر ھايات بىزنىڭ بۇ دەپ چارلىغان ئىنساننى سەن.
ھەر كۈنى تۇرساڭ سەھەر يەر-كوك، مۇساپپا ئوزگىچە،
كور تەپەككۇر ئوزگىچە ئىش قاينىغان مەيدانىنى سەن.
ئىشچى سەن، دىل گوھىرىم سەن دېخىنىم كوزۇم نۇرى،
رەقەم كۈلكەڭدە ئايرىيسەن ياخشى ۋە يامانىنى سەن.
غەپلەتتە ھالڭ-تاڭ بولۇپ شۇنچە ئومۇلغانىڭ يېتەر،
بول زېرەك، كام چاغلىما ئۇ ئادىمي شەيتانىنى سەن.
تاكى جاناندەك قۇچارمەن دانا ئىلىمدا يار-دوست،
بەخىش ئېتەرسەن ئەل-ۋەتەنگە بار كوچىڭ، دەرمانىنى سەن.
ئەندى گۈل ئومرۇڭنى ئوتكۈز دوست بىلەن گۈلشەن ئارا،
ئاسرا پاك ۋىجدانىنى سەن، ئېتىقات- ئىمانىنى سەن.
سەن قۇدرەت، كوتەردى باشنى ئويغىنىپ ئەھلى جاھان،
دەملىشىپ قۇرماقتىسەن ئوز ۋەتەن-جاھاننى سەن.
قىزىق دەر، قۇردۇڭ، قۇرارسەن تەلىيىڭ-بەختىڭ شۇدۇر،
خۇش ۋاقىت سۈر، دوستلىرىم، بۇ ئەجايىپ دەۋرانىنى سەن.

تەسەللى

(يەتمىش بەش باھارىم ھارپىسىدا كوڭۈل بىلەن سوھبەت)

ئەي كەمىن دىل خۇشۇم كوڭلۇم، ماڭاھىمزىر-ھىممىدىڭ،
ئېھ، ئەزىزىم، بىر چاغدا سەن راسا ئوت-چېقىنىمىدىڭ!
سېغىنىپ شۇ ئەركە گوزەل زىلۋا ياشلىق چاغلارنى،
ئىلى، تارىم بويلىرىدىن ئىزدىدىم، تېپىلمىدىڭ.
بەللى، ئوت-سۇ كېچىپ كەپسىز يېتىشتىڭ شوخ ژىگىتلىككە،
ۋاپادار ئىزدىدىڭ ياخشى، بېۋاپالىق قىلمىدىڭ.
سويگۈ- قۇدرەت فۇرقىتى ئەيلىدى مېنى كۈيپەرەس،
كويلىدىڭ كويگەن ژۇرەك خۇمارىڭدىن يېشىلمىدىڭ.
تولغىنىپ باقتىڭ نىگارنىڭ زەپىرەڭ گۈل ھوسنىگە،
كوروپ يۇرت خارابىنى ئاھ، سارغايدىڭ، ئېچىلمىدىڭ،
كوردۇڭ دىيارىڭ قەسرىدە خاقان گېزەندە رۇدۇپاي،
خۇددى قاينام ئوركىشىدەك داۋالغۇپ ئوركەشلىدىڭ.
ھەمنەپەس ئاچلار بىلەن دىل قوشۇپ ھەمدوستلار يەنە،
مەرت بىلەن جەڭلەرگە كىردىڭ نامەرتكە قېتىلمىدىڭ.
تەغدىرىڭ زۇلمەت ئارا، كويدى بېشىڭدا قىيامەت،
ئەرك دېدىڭ جانۇ-جانلارغا، جېنىڭغا ئېچىنمىدىڭ.
نەپرىتىڭ مەيداندا ئۇچراشتى ئۇ «پىشىت كوزلەر» بىلەن،
تار، قەبەلەرنى لەنەتلەپ كۈلدىڭ ھەم ھەزىللىدىڭ.
بۇ ھايات ئوزرە ھەم كولدىڭ، ژىغلىدىڭ ئىنسان ئۈچۈن،
ئىنسانغا خالىس ئەيلىگەن ئەجرىڭنى مىننەت قىلمىدىڭ.

كەلدى

قۇچاق ئاچ دىلبەر، ئۇزاقتىن سېغىنغان يارىڭ كەلدى.
ئامان قېپ ھىجران-دوزاقتىن دۇنيادا بارىڭ كەلدى.
ۋاقىتسىز كەلگەن توقالدىن سارغايغان گۈلباغلىرىڭ،
ئەندىچۇ بوستان بولار باق، كۈلۈپ باھارىڭ كەلدى.
قۇياشقا تىك قارىغان گۈلدەك ئالەمگە كوز تىككىن،
دىلدارىڭ ۋەسلىدە ساقلانغان نومۇس-ئارىڭ كەلدى.
پۈكۈلمەي قەددى، سوكۈلمەي قەلبى قانچە ئازاپتىن،
چىدىغان بىر سېنى دەپ، قەلب-تەندە مادارىڭ كەلدى.
ئۇلىغان تۇنلەرنى تاڭغا، كىرپىك قاقماي تەلمۇرۇپ،
ژۇرەكتە ئوچمەس ئومۇت چىرىغى بار زارىڭ كەلدى.
ئېسىلسام بوينىڭغا دىلبەر، تىگرىقاپ ھودۇقمىغىن،
رەقىبنىڭ كوزلىرى تەگمەس قۇتلۇق تومارىڭ كەلدى.
سويۇشكە لەۋلىرى چاڭقاق، قۇچۇشقا باغرى كاۋاپ،
ۋەسلىڭنى كوزگە سۈرۈشكە كوزى خومارىڭ كەلدى.

ئانام

ئانامنىڭ چېھرىسىدەك گويا ئالەمنىڭ يورۇغى،
سېزىلەر ئەپسىدەك گۈلنىڭ ھىدى-خۇش پۇرىغى.
ئانا توپراقنى ئېمشكە ئەزىزلەيدىكىن دېسەم،
ئاڭا تەككەنكەن مۇبارەك ئانامنىڭ جوپ ئايىغى.
ياپ-يېشىل رەڭدار ياساندى باھار زوقۇڭ كەلگىدەك،
ئانامنىڭ بارماقلىرىدەك يومشاق-گۈللەر ياپرىغى.
ھەممە پاكلىقنى ژىغىپ سۈزۈك دېگىزغا جەم قىلساڭ،
بىردەملىك شۇ ئانا مېھرىگە تەڭ بولماس پاكلىغى.
كۈن چىقار ئانام ئۈچۈن، گۈل ئېچىلار ئانام ئۈچۈن،
ئىنساننىڭ تىرىك خۇداسى كۈندىن ئىسىق قۇچىغى.
ئايىغى ئاستىدا توپراق بولسام بەس ھۇر ئانامنىڭ
بارمۇ ئېيىت دۇنيادا شۇ توپراقتىن ئېسىل، ئۇلۇغى!
ئانىسىز ئالەم قاراڭغۇ، ھايات مۇزدەك تۇيۇلار،
ئاناڭچۇ بىلسەڭ، ئويۇڭنىڭ يېنىپ تۇرغان چىرىغى.
ئانامنىڭ چېھرى باھاردەك، مېھرى ياز كەبى قايناق،
كوڭلىچۇ گوياكى كوزىپەسلى كەبى بەكمۇ سېخى.

ئۇزۇلمىسۇن

ئاۋايلاپ چالغىن دوتارنى، زىل تارى ئۇزۇلمىسۇن،
زوق بىلەن تىڭشىغان يارىنىڭ خوش كەيپى بۇزۇلمىسۇن.
مېنى مەستانە، ئوزەڭگە مەپتۇن، ھەيران قىلىپ چال،
يازاي بىر ئوتلۇق غەزەل، ئۇنداق غەزەل يېزىلمىسۇن.
مەھلىيا ئەيلەپ سازىڭغا ژۇرەك تارلىرىنى باغلا،
يار بىلەن يايرىغان بۇ تۇن يوروپ، تاڭ سۈزۈلمىسۇن.
كويۇشكەن قەلبلەر سىرىنى قانغىچە ئېيتۇالسۇن،
كورەلمەس بەندىگە ئۇ بۇ سىرلار ھېچ سېزىلمىسۇن.
تاكى تاڭ ئاتقىچە ھەممە ئەتراپنى كېزەيلى يار،
مۇھەببەت ئاياقلىرىدىن باشقىنى كېزىلمىسۇن،
ئەي نىگار، كوزۇڭگە شاتلىق مۇراتتىن ياش تىزىلغاي،
خوشالمەن شۇندا، كىرپىككە دەرتتىن ياش تىزىلمىسۇن.
بۇ ئومۇر بەلكى، سازەندەم، يار، دوستلار بىلەن ئىسىق،
يېگانە قالمىغاي ئىنسان، ھەسرەتتە مۇزلىمىسۇن.

سەن كەلمىدىڭ

گۈلباھار كەلدى يەنە، گۈل ئۈز نىگار، سەن كەلمىدىڭ،
لەۋلىرى غۇنچە، ئانار مەڭزى، گۈلبەدەن كەلمىدىڭ.
ماختىنىپ كوكتە قۇياش زەپ تۇكتى ئالتۇن نۇرىن،
سەنچۇ باغرىمنى يېقىپ ئىشىق ئوتقا ھەتتەڭ، كەلمىدىڭ.
باھارغۇ ئوز نوۋىتىدە كېلەر ئەسلا ئالدىمايى،
تەلمۇرتۇپ كوڭلۇمگە سالدىڭ، گۇمان شۇدەم كەلمىدىڭ،
ياكى پەرھات مەجنۇن سۈپەت سويمىدىمۇ مەشۇقنى،
ئېيتقىنا دىلبەر، چىن ئاشىق ئەمەسمۇ مەن، كەلمىدىڭ.
باھارنىڭ مېھىنى بولبۇل كەبى سەھەر-ئاخشاملار،
سايرىدىم داستان قىلىپ ئىشقىڭنى سەنەم، كەلمىدىڭ.
سېغىندىم كاككوك كەبى شوق-شوق ناۋازىڭنى جېنىم،
بۇ باھار تۇتقايمۇ مەمنۇن سەنسىز ماتەم، كەلمىدىڭ.

قالما

ئېچىلغىن گۈلدەك ئەي خەلقىم، پورەكلىگىچە قالما،
كورسەتكىن تاتلىق مېۋەڭنى، چېچەكلىگىچە قالما.
كۈتەر ئالدىمدا يەنە قانداق بەختسىزلىك، خەتەر،
دەپ چوچۇپ، سەكپارە، پوك-پوك ژۇرەكلىگىچە قالما.
باق ئەينە، پۈتكۈل جاھان ئەھلى ئەرك-ھوقۇق ئالغان
موجۇلغان قەلبىڭ تەۋرەنسۇن، بوزەكلىگىچە قالما.
ئېتەكلەر بولدى ياقا كور، ياقىلار بولدى ئېتەك،
كىم ئېدىڭ بىر چاغ ئەي خەلقىم، ئېتەكلىگىچە قالما.
يېتەر، بەس، نازمۇ بورە-تۇلكىگە يەم بولغىنىمىز،
پېتەككە ئايلىنار بولدۇق، پېتەكلىگىچە قالما.
ئوخانغىن، دەس تۇر ئورنىڭدىن تىڭشا يېڭى سازىمنى،
بېرىلمە ھېچ سېھىرگەرگە، ئۇگدەكلىگىچە قالما.
ئوت بولۇپ كويدەر ئۇ رەڭۋاز تۇنۇگۇنكى دۇنيانى،
ياراشسۇن خۇلقىڭ بۇگۈنگە تۇتەكلىگىچە قالما.

سىياسىيۇن مېھرىبانۇ خېنىم

قۇمۇل دىيارىدا ئۇچ ئەسىردىن كوپ رەك ۋاقىت ھوكۇم سۈرگەن فېئودال ۋاڭلىق تۈزۈم جەريانىدىكى ئون ئەۋلات ۋاڭلار ئىچىدە مېھرىبانۇ خېنىمدەك بىر مەشھۇر ئايال سىياسىيۇنمۇ ئوتكەن.

مېھرىبانۇ خېنىم خەلقپەرۋەر، مەرىپەتپەرۋەر، بىلىملىك ۋە تەدبىرلىك سىياسىيۇن بولغاچقا، ئەينى چاغدا قۇمۇل ۋاڭ ئوردىسىدا ژۇقۇرى ئابروي قازانغان. مېھرىبانۇ خېنىم گەرچە بىر فېئودال ھوكۇمران بولسىمۇ، يەنىلا قۇمۇل تارىخىنىڭ بىر بېتىدىن ئىجابىي شەخىس سۈپىتىدە ئورۇن ئېلىشقا ھەقلىق.

1820ـژىلى مۇھەممەت بېشىر قۇمۇلنىڭ ۋاڭلىق ھوقۇقىنى قولغا ئالىدۇ. ئۇنىڭ دەۋرى ۋاڭلىقنىڭ خەزىنىسى راسا توشقان مەزگىللەر بولۇپ، خەزىنىدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈشنىڭ سانى قۇمۇل ۋاڭلىغىنىڭ ھەر قانداق دەۋرىگە قارىغاندىمۇ، سېلىشتۇرۇپ بولمايدىغان دەرىجىدە كوپ بولغان. مۇھەممەت بېشىر ۋاڭ شەرقىي شىنجاڭ تارىخىدىكى مەشھۇر كىشىلەرنىڭ بىرى بولۇپ، قۇمۇل خەلقى ئۈچۈن ئۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلغان: مەكتەپ ـ مەدرىسىلەرنى بىنا قىلغان، كوپلىگەن ئالىملارنى تەربىيە قىلغان، كوپلىگەن دىۋانلارنى تۈزگەن («بايياز» ناملىق توپلام بۇنىڭ مىسالى)، مىللىي تىبابەتچىلىكنى رېۋاجلاندۇرغان، ئېتىز ـ ئېرىق، باغ ـ ۋاران ئىشلىرىغا كۆڭۈل بولۇپ، سۇ يوللىرىنى رېۋاجلاندۇرغان...

1826ـژىلى 1ـئاينىڭ 29ـكۈنى (داۋ گاڭنىڭ 5ـژىلى 12ـئاينىڭ 22ـكۈنى) چىڭ ئوردىسىدىن چۇشۇرۇلگەن يارلىققا بىنائەن، ئىلىنىڭ 6ـدەرىجىلىك مىراب بېگى خالزات بەگ بېجىڭغا كېتىۋېتىپ، قۇمۇلغا كەلگەندە بېشىر ۋاڭنىڭ قىزغىن كوتۇۋېلىشىغا مۇيەسسەر بولدۇ، خالزات بەگ، بېشىر ۋاڭنىڭ ئايالى بۇۋۇھەجەرنىڭ ۋاپات بولۇپ كەتكەنلىگىدىن خەۋەر تېپىپ، قەزى مېھرىبانۇنى بېشىر ۋاڭغا لايىق كۆردۈ. مېھرىبانۇ خېنىمنىڭ تەرىپىنى ئاڭلىغان بېشىر ۋاڭ ئىنتايىن مەمنۇن بولدۇ. خالزات بەگ بېجىڭدىن قايتقاندا قۇمۇلدا يەنە بىر مەزگىل سەيلە ـ ساياھەت قىلغاچ، بېشىر ۋاڭ بىلەن توي ئىشلىرى توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىدۇ. خالزات بەگ قايتار چاغدا بېشىر ۋاڭ كوپلىگەن سوغا ـ سالام بىلەن ئۇنى «توسقا» دېگەن جايغىچە ئۇزىتىپ قويدۇ. قۇمۇل بىلەن ئىلى ئوتتۇرىسىدا ئەڭ چىلەر ئىككى قېتىم بېرىپ كېلىپ، توي تەييارلىقى پۈتكەندە، قۇمۇلدىن 60 نەر ـ ئايال ئىلىغا بارىدۇ. بۇ قېتىم بېشىر ۋاڭ ئوزى بارماي، ئەتۋالىق خەنجىرىنى ئەۋەتكەن بولسىمۇ توي مۇراسىمى ناھايىتى داغ ـ دۇغلىق ئوتكۈزۈلدۇ. ئەينى ۋاقىتتا قۇمۇل ۋاڭلىغىنىڭ بەگلىرى ئوردا رەسمىيىتى بويىچە مانجۇرچە كىيىنىپ بار غانلىقى ئۈچۈن مېھرىبانۇخېنىمنىڭ ئانىسى سومانىخان مۇنداق قوشاققا قاتقان:

قاتار ـ قاتار كورۇنگەنلەر خۇمدان ئوخشايدۇ،
قۇمۇلدىن كەلگەن بەگلەر توڭگان ئوخشايدۇ.

مېھرىبانۇ خېنىم قۇمۇلغا كوچۇرۇپ كېلىنگەندىن كېيىن قۇمۇلدىمۇ ناھايىتى زور توي ئوتكۈزۈپ بېرىلىدۇ (مېھرىبانۇنى كوچۇرۇپ كېلىشكە ئىلىدىنمۇ 60 نەر ـ ئايال كەلگەن ئېكەن). كېيىنكى كۈنلەردە خالزات بەگ بېشىر ۋاڭ بىلەن بولغان تۇققانچىلىقنى كۈچەيتىش ئۈچۈن 30 ئائىلىلىك قۇمۇللۇقنى ئىلىغا كوچۇرۇپ چىققان. بۇ كىشىلەر ئىلىنىڭ خۇدىيايۇزىگە قاراشلىق ئاق ئوستەڭنىڭ جەنۇبىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان، بۇ جاي «قۇمۇللۇقلار مەھەللىسى» دەپ ئاتالغان.

مېھرىبانۇ خېنىم قۇمۇلغا كەلگەندىن كېيىن، بىر مەزگىلچە كۈنلىرىنى ئوز يۇرتىنى، تۇققان، قېرىنداش، يارۇ ـ بۇرادەرلىرىنى سېغىنىش ئىچىدە ئوتكۈزگەن بولسىمۇ كېيىنچە قۇمۇلغا كونۇپ قالغان. ۋاقىتنىڭ ئوتۇشى بىلەن مېھرىبانۇ خېنىم قۇمۇل خەلقىنىڭ ئاق كوڭۈل، چىقىشقاق، مېھماندوست، سەزئەتخۇمارلىغىنى بىلىپ، قۇمۇل خەلقىگە ئالاھىدە مۇھەببەت باغلاپ قالىدۇ.

مېھرىبانۇخېنىم ۋاڭ ئوردىسىغا كىرگەندىن كېيىن بېشىر ۋاڭغا مەسلىھەت كورسىتىپ، ئۇنى نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا ئۈندەيدۇ، بۇ چاغلاردا قۇمۇل دىيارى ناھايىتى گۈللەنگەن بىر دەۋرنى بېشىدىن ئوتكۈزۈۋاتاتتى.

1866ـژىلى يازدا خې لاۋۋا ئاتلىق بىر خۇيزۇ بىلەن سۇپۇرگە بەگ، يۇسۇپ پاكارلار (بېشىر ۋاڭ تەرىپىدىن ئەمىلى ئېلىپ تاشلانغانلار) بىرلىشىپ، مەنچىڭ خانلىغىغا قارشى قوزغىلاڭ كوتىرىدۇ. بېشىر ۋاڭ مەنچىڭ خانلىغى ئەسكەرلىرى بىلەن بىرلىشىپ، قوزغىلاڭنى رەھىمسىز باستۇرۇپ، ئېيتگاھ مەسچىتىگە توپلىشىۋالغان مىڭدەك خۇيزۇ پۇقرانى قىرىۋېتىدۇ. ئۇرۇمچى شەھىرىنى نازارەت قىلىۋالغان تودىلىك (داۋۇت خەلىپە) دېگەن خۇيزۇ قۇمۇلدىكى قىرغىنچىلىقنى ئاڭلاپ، ئۇچ مىڭ ئەسكەرنى قۇراللاندۇرۇپ، سۇپۇرگەبەگ، يۇسۇپ پاكارلارغا يول باشلاتقۇزۇپ، مەنچىڭ ئەسكەرلىرى ۋە بېشىر ۋاڭدىن ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈن قۇمۇلغا يۇرۇش قىلىدۇ. ئۇلار تۇغچىدىن قۇمۇل شەھىرىگىچە بولغان 70 كىلومېتردىن ئوشۇق ئارىلىقتىكى يېزا، كەنت، مەھەللىلەرنى بۇلاپ، ئوت قويۇپ، ئاياللارنىڭ ئىپىپەت ـ نوموسىغا تېگىپ، دەل ـ دەرەق، باغ ـ ۋارانلارنى كېسىپ، قىلمىغان ئەسكىلىگى قالمايدۇ. بېشىر ۋاڭنى ئەسىر ئېلىپ، 40 كۈن سوراق قىلىپ، ئولۇمگە ھوكۇم قىلىدۇ؛ ئۇ 1867ـژىلى 2ـ ئايدا ئابدۇللابەگ، باقىبەگ، سەدىق بەگ، سېلىم بەگ قاتارلىق بەگ ـ سىپاھىلىرى بىلەن بىللە قەتل قىلىنىدۇ. كېيىن چىڭ سۇلالىسى «بېشىر ۋاڭ خانلىققا، ۋە تەنگە سادىق بولۇپ كورسەتكەن خىزمىتى ئۈچۈن ئۇنىڭغا خاتىرە مۇنارىسى تىكلەپ، بىر ژىلدا بىر قېتىم ئۇلارنى خاتىرىلەش مۇراسىمى ئوتكۈزۈلسۇن. قۇمۇل ۋاڭلىغىنى بېشىر ۋاڭنىڭ ۋارىسى غۇلام مۇھەممەت ئوتكۈزۈۋالسۇن» دېگەن يارلىقنى چۇشۇرىدۇ. غۇلام مۇھەممەت تۇغما پالەچ بولغاچقا ۋاڭلىق ھوقۇقىنى مېھرىبانۇ ۋەكالىتەن باشقۇرىدۇ؛ 1869ـژىلى غۇلام مۇھەممەت ۋاپات بولغاندىن كېيىن چىڭ خاندانلىغىنىڭ بۇيرۇغى بىلەن مېھرىبانۇ ۋاڭلىقنى رەسمىي ئوتكۈزۈۋالىدۇ.

مېھرىبانۇ يېگى تەختكە چىققان ژىللار قۇمۇل خەلقى ئېغىر كۈنلەرنى بېشىدىن ئوتكۈزۈۋاتقان چاغلار ئىدى. مېھرىبانۇ خېنىم زور تىرىشچانلىق كورسىتىپ، قۇمۇل ۋاڭلىغىنىڭ ئاپپاراتىنى ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ. قۇمۇل خەلقى يېغىلىقتا ۋەيران بولغان ئېگىلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋاتقان بىر پەيتتە يۇننەدە قوزغىلاڭ كوتەرگەن داخو، شاخولار (ئەيياڭخولار) چىڭ سۇلالىسى تەرىپىدىن مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن شىنجاڭغا قېچىپ چىقىدۇ. ئەيياڭخولار 1874ـ ژىلى 8ـئايدا قۇمۇل شەھىرىنى قورشاۋالىدۇ. مېھرىبانۇ ئۇيغۇر شەھىرىنى تاقۇۋېلىپ، قاتتىق قارشىلىق كورسەتكەن بولسىمۇ ئىچكى ساتقۇنلارنىڭ خائىنلىغى تۈپەيلىدىن داخو، شاۋخولار شەھەرنى ئىشغال قىلىدۇ. ئۇلار مېھرىبانۇخېنىم باشلىق بىر قانچە مىڭ ئادەمنى قۇمۇلدىن چەتنۇبىي شىنجاڭنىڭ تەرەپكە سۈرگۈن قىلىدۇ. سۈرگۈن قىلىنغانلار تۇرپان، توقسۇن، كورلا، بۇگۇر، كۇچا، ئاقسۇ قاتارلىق يۇرتلاردا سەرسان ـ سەرگەردان بولۇپ ژۇرىدۇ.

چەنۇبىي شىنجاڭدا سەرگەردان بولۇپ ژۇرگەن مېھرىبانۇ خېنىم يەرلىك بەگلەردىن يارەدەم سوراپ، چېچىلىپ كەتكەن قۇمۇل خەلقىنى ئەتراپىغا ژىغىپ، خەلقنى قۇمۇلغا قايتىشقا ئۈيۇشتۇرىدۇ. زور تىرىشچانلىقلاردىن كېيىن 50 پروتسېنت كىشى مېھرىبانۇ بىلەن بىللە قۇمۇلغا قايتىپ كېلىدۇ. بۇ چاغدا قۇمۇل ۋەيرانچىلىق ئىچىدە بولۇپ، سۇ مەنبەلىرى ئۈزۈلگەن، دەل ـ دەرەختلەر قۇرۇپ كەتكەن، ئېتىزلار ئاق قالغان، شەھەر ئىچى ئادەمسىز، ئويىنىمارەتلەر كويدۇرۇلگەن، ۋەيرانە، قورقۇنچلىق بىر ھالەتتە ئىدى. يېغىلىقتىكى قىرغىنچىلىق، ئاچارچىلىق، ژۇقۇملۇق كېسەل، قاچ ـ قاچ تۈپەيلىدىن قۇمۇل ئاھالىسىنىڭ يېرىمى ئازىيىپ كەتكەن ئىدى. بۇ قۇمۇل تارىخىدا مىسلى كورۇلمىگەن ئېچىنىشلىق ۋاقىە «بەيياڭخو يېغىلىغى» كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەت ئىدى.

مېھرىبانۇ ۋاڭ قۇمۇلغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يۇرت ـ ماكانىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈنىڭ جىددىي ۋەزىپىسى بولۇپ قالىدۇ. ئالدى بىلەن ئۇ جىددىي كېرەكلىك بولغان يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك، ۋاقتىلىق تۇرالغۇ جاي قاتارلىقلارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن چىڭ خاندانلىغىدىن ئىختىسادىي يارەدەم سوراپ ئالىدۇ. ئاندىن مەخسۇس ئادەم تەشكىللەپ، ھارۋا، ئات، توگە قاتارلىقلار بىلەن گۈچۈك، تۇرپان، پىچان، توقسۇن قاتارلىق جايلاردىن ئاشلىق يوتكەپ كېلىپ، خەلقنى پلانلىق ئاشلىق بىلەن تەمىنلەيدۇ. ئۇنىڭغا ئۇلاپلا كىيىم ـ كېچەك ۋە تۇرالغۇجاي مەسىلىسىنى ھەل قىلىدۇ. ئىككىنچى قەدەمدە ۋاڭلىق تەشكىلىي ئاپپاراتىنى دەسلەپكى قەدەمدە قۇرۇپ چىقىدۇ، ھەر قايسى يېزىلارغا ئەمەلدار تەيىنلەپ، خەلققە بۇرۇنقىغا قارىغاندا بىر قەدەر ئادىل سىياسەتلەرنى ژۇرگۈزىدۇ. مېھرىبانۇ ۋاڭ ئاق قالغان يەرلەرنى دېھقانلارغا بولۇپ بېرىپ، ئۇلارغا يەنە دېھقانچىلىق قۇراللىرى، ئۇرۇقلۇق ئاشلىق تارقىتىپ، تېرىقچىلىققا رىغبەتلەندۈرىدۇ. تاشلىنىپ قالغان ئون مىڭ مودىن ئارتۇق ھوكۇمەت يېرىنى ئادەم تەشكىللەپ تېرىتىپ، چىققان ئاشلىقنى «گادايلار سېگىغا كىرگۈزىدۇ. بۇ ساڭغا مەسئۇل ئەمەلدارلار تەيىنلەپ، دەسلەپكى ژىللاردا گادايلار سېگىدىكى ئاشلىقتىن كۈنىگە نەچچە مىڭلاپ نان ياققۇزۇپ، شەھەردىن يېزىغا ماڭغان تېرىقچىلار ۋە ئۇلارنىڭ بالا ـ چاقىلىرىغا تارقىتىپ بېرىدۇ. بۇ ئىش ئۇچ ـ تورت ژىل داۋاملاشقان، خەلقنىڭ ھال ـ ئوقىتى بىر ناز ياخشىلانغاندىن كېيىن «گادايلار سېگىنىڭ ئاشلىغى پەقەت ئۇل خوتۇن، ژىتىم ئوغۇل، غېرىپ ـ مۇساپىرلار، ئاجىز، ئېگە ـ چاقسىز قېرىلارغا تارقىتىلىپ بېرىلىدىغان بولىدۇ. بۇ ئۇزۇم تاكى 1930ـژىلارغىچە داۋاملىشىپ كەلگەن.

مېھرىبانۇ ۋاڭ خېنىم ھېمىشەم توۋەنگە چۇشۇپ، ئەمەلدارلارنىڭ خىزمەتلىرىنى تەكشۈرۈپ تۇرغان. خەلقنىڭ دەردىنى ئاڭلاپ، زالىم بەگ، دورغىلارنى، پارىخور ئەمەلدارلارنى، خەلقنى قاقتى ـ سوقتى قىلىغان جازانىخور سودىگەرلەرنى تېگىشلىك جازاغا تارتقان. ئۇ يەنە خەلقنىڭ تەلۋىگە ئاساسەن قۇمۇلنى ۋەيران قىلىشتا جىنايىتى ئېغىر بولغان سۇپۇرگەبەگ يۇسۇپ پاكار قاتارلىقلارنى تۇتقۇزۇپ كېلىپ، ئۇلۇمگە ھوكۇم قىلىپ، خەلقنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىپ بەرگەن.

مېھرىبانۇ ۋاڭ مەرىپەتپەرۋەر ئايال بولغاچقا، يېغىلىقتا ۋەيران بولغان مەكتەپ، مەدرىسىلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرگەن. ئوردا كۈتۈپخانىسىنى قايتا قۇرۇپ، يوقالغان، كويۇپ كەتكەن كىتابلارنى تولۇقلاش بىلەن بىللە كۈتۈپخانىغا يېڭى كىتابلارنى ئالدۇرغان. كۈتۈپخانىدا پارس، چاغاتاي ـ ئۇيغۇر، مانجۇر، خەنزۇ تىللىرىدىكى مول مەزمۇنلۇق ئېسىل كىتابلار ساقلانغان. ئۇ يەنە مىللىي تىبابەتچىلىكنى يېغىلىقنىڭ ئالدىدىكى سەۋىيەگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن بىر قىسىم تېۋىپلارنى تەربىيە قىلدۇرغان. قۇمۇلدا تارقالغان ژۇقۇملۇق كېسەللەرنى يوقاتقان ياكى ئۇلارنىڭ زىيىنىنى ئازايتقان.

مېھرىبانۇ ۋاڭ قۇمۇل بىلەن ئىچكىرىنىڭ، قۇمۇل بىلەن شىمالىي ھەم جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ سودا يوللىرىنى راۋاڭلاشتۇرۇپ، سودا ـ سېتىقنى جانلاندۇرغان.

ژۇقۇرقى بىر قاتار تەدبىرلەر بىلەن قۇمۇل خەلقىنىڭ تەۋالى تېز ئوڭشىلىپ، يۇرت گۈللىنىشكە باشلايدۇ. مېھرىبانۇ خېنىم ئومۇرىنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلىرىدا ۋاڭلىق ھوقۇقىنى كىمگە ئوتكۈزۈپ بېرىش توغرىسىدا كوپ ئويلىنىدۇ. مېھرىبانۇ مەھەممەت بېشىر ۋاڭدىن ئوغۇل پەرزەنت تۇغمىغان بولۇپ، ئىككى قىزىلا بار ئېدى. چوڭ قىزى ئولۇپ كېتىپ، كىچىك قىزى ئوز ۋاقتىدا بېشىر ۋاڭنىڭ تەيجىسى ھەم يېقىن تۇققىنى بولغان تاجدىن تەيجىنىڭ ئوغلى مەخسۇت بەگكە ياتلىق قىلىنغان ئېدى. شۇڭا مېھرىبانۇ ئوردىدا باش كاتىپلىق ۋەزىپىسىنى ئوتەۋاتقان كۈيئوغلى مەخسۇتنى ۋاڭلىق ئىشلىرىغا يارەدەمچىلىكە تالىلايدۇ ھەمدە خانغا «مەن ئايال كىشى، ياشىنىپ قالدىم، كۈيئوغلۇم مەخسۇت بەگ ھازىرچە مۇناۋىن ۋاڭلىق ۋەزىپىسىنى ئوتەپ تۇرسا» دەپ ئىلتىماس سۇندۇ. لېكىن قارا نىيەت مەخسۇتبەگ ئىلتىماسىنىڭ مەزمۇنىنى مەخپىي ئوزگەرتىپ، خانغا يوللاپ بېرىدۇ. ئەتىجىدە ژۇقۇرىدىن «مەخسۇت بەگ قۇمۇل ۋاڭلىغىغا، مېھرىبانۇ مۇناۋىن ۋاڭلىققا تەيىنلەنسۇن» دېگەن يارلىق كېلىدۇ.

بۇ ئىش مېھرىبانۇغا قاتتىق زەربە بولىدۇ. سۈرۈشتۈرۈش ئەتىجىسىدە ئاخىرى بۇ مەخسۇتنىڭ قىلغان ئىشى ئېكەنلىگى پاش بولىدۇ. مېھرىبانۇ كۈيئوغلىدىن قاتتىق رەنجىيدۇ. شامەخسۇت يەنە ئوز قېيناتىسى ئۇستىدىن بولمىغۇر گەپ ـ سوزلەرنى تارقىتىپ، ھوكۇمەت ئىشلىرىغا ئارىلاشماس قىلىپ قويىدۇ. مېھرىبانۇ ۋاڭلىقنى ئوتكۈزۈپ بەرگەندىن كېيىن يەنە بىر مەزگىل ياشاپ، كېسەل سەۋەۋى بىلەن ئالەمدىن ئوتكەن.

مېھرىبانۇنىڭ جەسىتى ھازىرقى ئالتۇنلۇقتىكى چىنە گۈمبەز ئىچىگە دەپىن قىلىنغان.

سەمەت ئەسرا.

«شىنجاڭ تارىخىدىن تەرىملەر» ژۇرنالىدىن ئېلىندى.

ئىلىپبە

د. يۇسۇپـوۋ چۈشەرگەن.

گېزىتىمىزنىڭ جان كويەرلىرى
مىدخەت ئىبراھىمى

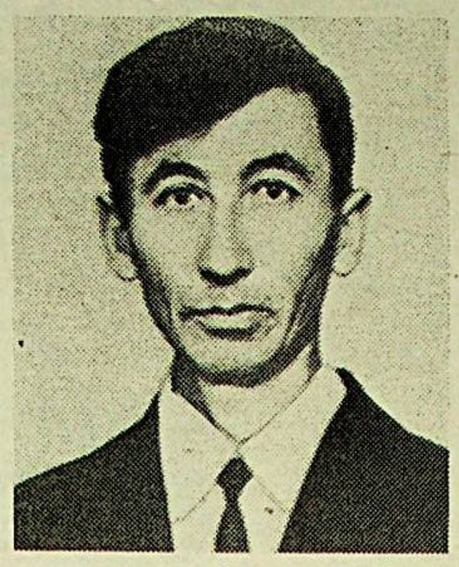

گېزىت-كوز قارچۇغۇمىز

چارەك ئەسىردىن بۇيان ھەر ئىككى گېزىتنى ئۇزمەي ئوقۇپ كېلىۋاتىمەن. ئۇنىڭ تاشايىندا ھەر ژىلى كوز قارچۇغۇمىز بولغان تاتا تىلىمىزدىكى گېزىتلىرىمىزگە مۇشتىرى توپلاشقا تۇرسۇن قۇربان ھاجىم بىلەن بىللە دېگىلىك قاتنىشىپ كېلىۋاتىمەن، شۇنداقلا ئوزەم تۇرۇۋاتقان يەردىكى يېڭىلىقلار ھەققىدە گېزىتلارغا ئۇزمەي خەۋەر يېزىپ تۇرىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ گېزىتسىز ھاياتىمنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن. گېزىت مېنىڭ كوپ ژىللاردىن بۇيان خالىس مەسلىھەتچىم، سىردىشىم بولۇپ قالدى. مەن ئۇنىڭ سەھىپىلىرىدىن شانلىق ۋە قانلىق تارىخىمىزغا ئائىت ماتېريالارنى، ئەدەبىيات، بولۇپمۇ قېدىمىي مەدەنىيىتىمىزگە دائىر رىسالىلەرنى ئوقۇپ، كوپ نەرسىلەردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرىمەن.

بۇگۈنكى تەشۋىشلىك ئالەم خەۋەرلىرىدىنمۇ خەۋەردار بولۇپ تۇرىمەن. ئەگەر دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن بىخەۋەر ياشىساق، كوزى ئوچۇق تۇرۇپ، كور بولۇپ قالغانغا ئوخشىمامدۇ؟

مەن قىرغىزستاننىڭ لېيېدىنوۋكا يېزىسىدا ئىستىقامەت قىلىپ تۇرۇپ، پەقەت «يېڭى ھايات» ئارقىلىقلا دۇنيا خەۋەرلىرىنى، بولۇپمۇ ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ تارىخى، جۇغرافىيەسى ۋە ئۇ يەردە ياشاۋاتقان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئىشلىرى بىلەن يېقىندىن تونۇشۇپ تۇرىمەن. «يېڭى ھايات» مۇقەددەس ئانا تىلىمىزدا، ئانا يېزىغىمىزدا چىقىۋاتقىنى بىز ئۈچۈن بۇ يەردىكى ئەڭ زور خوشالىلىق، مابادا ئۇ بولمىسا، قانداقمۇ قىلار ئېدۇق.

ئويۇمنىڭ توردىن ئورۇن ئالغان «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ بىزگە قىلغان مۇراجىتىنى ئوقۇپ، ئوز ۋاقتىدىلا يارداەمگە قول سوزغان ئېدىم، شۇنداقلا مەھەللىمىزدىكى قېرىنداشلارنىمۇ ئەنانە بېرىشكە ئولدىگەن ئېدىم. ئويلاپ باقسام، بالاچاقامدىن، سويۇملۇك «يېڭى ھايات» باشقا يەنە نېمە كوڭۈل خۇشلۇغۇم بار دەپ، يەنە 5000سوم ئەنانە قىلىشقا قارار قىلدىم. مېنىڭ چىن كوڭۈلدىن قىلغان بۇ ھىممىتىم مابادا گېزىتىمىزنىڭ كام يېرىگە دالدا بولۇپ قالسا، ئوزەمنى بەكمۇ خۇرسەن سېزىمەن.

مورىتى كەلگەندە شۇنىمۇ ئېيتىپ قويايى: ئومرى بىلەن ھېساپلاشماي، خەلىق ئالدىدىكى بورچىنى ئوتەۋاتقان «يېڭى ھايات»تىكى» گېزىت خادىملىرىنىڭ قولىغا كۈچ-قۇۋۋەت بېرىپ، ياراتقان ئېگەم ئومرىنى ئۇزۇن قىلسۇن، ئامىن!

ئەسەت ئەكۇنام

ھىممىتىڭىزگە تەشەككۇر	
ۋەتەن، مىللەت مەنپەئىتى يولىدا مىللىي بايلىغىمىز بولغان گېزىتىمىزگە يار- يولەك بولۇش ئىزگۈ نىيىتى بىلەن قىلغان ئەنانە ئۈچۈن تۇۋەندە ئىسمى- شەرىپى ئاتالغان ئەزىز قېرىنداشلىرىمىزغا چىن قەلبىمىزدىن كاتتا تەشەككۇر ئىزھار قىلىمىز.	
«يېڭى ھايات» تەھىريراتى.	
ئالمۇتا، گورنى گىگانت مەھەللىسىدىن:	
تومۇر روزى	500سوم
ئالمۇتا، ئائېرودروم مەھەللىسىدىن:	
سايىتجان ئايۇپوۋ	1000سوم
ئالمۇتا، «دروژبا» مەھەللىسىدىن:	
ناسىيە ئىمرەمزىيۇۋا	200
ئالمۇتا شەھىرىدىن:	
غېنى ئابلىزوۋ	1000سوم
تۇنساخان يۇسۇپوۋا	1000سوم
تالدىقورغان شەھىرىدىن:	
مەمتىمىن مەتئىلىك	4000سوم
ئەھەت ئايۇپ	4000سوم
مېجىت ئابدۇرېھىم	1000سوم
مۇرات نىياز	700سوم
گۈلىستان مەنسۇر	700سوم
ئەخمەت داۋۇت	700سوم
ھەسەن ئىسلام	700سوم
ئەمەت ئىسلام	700سوم
مەمەت ئىسلام	700سوم
ھوشۇر ئىسلام	700سوم
ئابلىمىت ئابدۇرېھىم	700سوم
نېغمەت ئىبراي	400سوم
خەمىت توختى	300سوم
ئىسلام قادىر	300سوم
ئىلشات ئىمىن	300سوم
ئابلىز ئىبراي	300سوم
ئابدۇرېشىت كېرىم	300سوم
ئابلەت كېرىم	300سوم
ئىبراھىم ئىسمائىل	300سوم
تۇداخۇن نىياز	300سوم
ئەخەت سىدىق	300سوم
بارات قادىر	300سوم
ئەركىن نىياز	300سوم
مەھەممەت ئىسا	300سوم
قاسىم نىياز	300سوم
تاھىر نىياز	300سوم
ھاشىم نىياز	300سوم
سەمەت سىدىق	300سوم
قۇرۇانجان كېرىم	300سوم
خەمىت دامىن	300سوم
راھىلەم نىياز	200سوم
نىياز ياقۇپ	200سوم
قۇرۇانجان ئەخەت	200سوم
رىشىت مامۇت	200سوم
ئابدۇرېشىت ئىسمائىل	200سوم
كېرىم مويدۇن	200سوم
ھاۋاخان سىدىق	150سوم
دىلشات تۇرسۇن	100سوم
سانادەت قادىر	150سوم
راخمۇتۇللا ئاخمۇللا	100سوم
ئەخپەر مەۋلۇت	100سوم
جەمئىي 22،200سوم.	
ئەنانىنى ژىگىت بېشى تۇداخۇن نىياز بىلەن ئەخەت تاپشۇردى.	

* * *

كوكتال يېزىسىدىن:

غەيرەت ئىسايېۋ	1000سوم
سادىقجان نۇرمۇھەممەتوۋ	500سوم
ئىماكان پەخىردىنوۋ	500سوم
جەمئىي 2000سوم.	
ئەنانىنى تاپشۇرغان مەھەممەت جان مەمبىتوۋ.	

سىز «يېڭى ھاياتقا» يېزىلدىڭىزمۇ؟

ئەسلى ئۇيغۇر يېزىغىدا، مۇقەددەس ئانا تىلىڭىزدا چىقىدىغان «يېڭى ھاياتقا» 1993-ژىلنىڭ 2-يېرىمىغا مۇشتىرى توپلاش داۋاملىشۋاتىدۇ.

ئوزىڭىز تۇرۇۋاتقان يەردىكى ئالاقە بولۇمىگە يولۇقۇپ، مۇشتىرى بولۇۋالسىڭىزلا ھەپتىلىك گېزىتىڭىز قۇتلۇق خانىڭىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇتلۇق قەدىمى ئائىلىڭىزگە قۇت-بەخت، سانادەت بېغىشلىغاي! شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ چارەك ئەسىرلىك سادىق دوست، خالىس مەسلىھەتچىڭىز «يېڭى ھاياتقا» بىزنىڭ ئويىڭىزگە بېرىشىمىزنى كۈتمەي، ئوزەڭلار «سويۇزپېچاتقا» بېرىپ يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

«يېڭى ھاياتنىڭ» 2-يېرىم ژىلىلىق باھاسى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پۇخرالىرى ئۈچۈن 410 سوم.

تاشكەنت شەھىرى بويىچە «يېڭى ھايات» 342سوم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» 900سوم، تاشكەنت ۋىلايىتى بويىچە «يېڭى ھايات» 369سوم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» 1005سوم.

بىشكېك شەھىرى بويىچە «يېڭى ھايات» 342سوم، ناھىيەلەر ئۈچۈن 320سوم. «ئۇيغۇر ئاۋازى» بولسا بىشكېكلىكلەر ئۈچۈن 840سوم، ناھىيەلەر ئۈچۈن 858سوم.

گېزىتنىڭ ئىندېكسى ـ 65359.

مۇشتىرى توپلاش 20- مايىچە داۋاملىشىدۇ. گېزىتكە يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

گېزىت قولۇڭىزغا تەككىچە

بېرى ئۇتۇقلۇق ئەمگەك قىلىۋاتقان سېخ ئۇستىلىرى ۋىلاخۇن ئىلاخۇنوۋ، رەخمجان بېشەموۋ، سىلىسارلار بىر-گادىسىنىڭ بىرىگادىرى ھاكىمجان ھەم رايېۋ، گېزىت باسقۇچى ماشىنىستلار يولداش ھېۋۇللايېۋ، ئەركىن تايىروۋ، خىزمەت ۋە ھېزىم ھەمرايېۋ، بەتنى تومۇركە ئالغۇچى سەمەت كە ريموۋ، ئەزىز كاماشېۋ، گېزىت توپلىغۇچى تەلەيبۇۋى ئىمىروۋا، بەت يا-سىغۇچى رايخات قىمىزبايېۋا، گۇۋلە مولداخمېتوۋا ۋە باشقىلارنىڭ سېخ كوللېكتىۋىنىڭ مۇۋاپىقىيىتىدە زور ھەسسىسى بار.

– گېزىتلىرىمىز ساپالىق، تېز، ۋاق تىدا چىقسا ھەر ئىككى تەرەپكە پايدىلىق،– دەيدۇ سېخ باشلىغى سايلاۋ جۇنۇسوۋ بىز بىلەن بولغان سوھبەتتە،– كوللېكتىۋىمىز تىرىشىپ، شۇ ئىشلارنىڭ ھوددىسىدىن چىقىشقا كۈچ، غەيرىتىنى سەرىپ قىلىۋاتىدۇ. قەغەز، بوياق، قاتناش ۋە باشقا قىينچىلىقلارغا دۇچار كېلىۋاتقاندا دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ناھايىتى كوپ.

ژۇقۇرىدا نامى ئاتالغانلارنى مەن چىن ژۇرىگىمدىن قوللايمەن. ئۇلار مەمۇرىيەت تەرىپىدىن رەغبەتلەندۈرۈلمەكتە. ئەينە شۇ ئەمگەكچان قىزىڭىلەر بىزنىڭ پەخرىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن كوللېكتىۋىمىزنىڭ ھەر بىر ئالىيجاناپ– ئەمگەكچان ئەزاسىنى مەۋبۇئات كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن سەممىي تەبرىكلەپ، تېنىغا سالامەتلىك ئىشىغا مۇۋاپىقىيەتلەر تىلەيمىز.

(ئۇز مۇخبىرىمىز).

گېزىتخانىلار ئۇزلىرىنىڭ سوۋىۋەتلۈك گېزىتلىرىدىن ھەر كۈنى يېڭى-يېڭى خەۋەرلەرنى ئوقۇپ، بەھرىمەن بولىدۇ. ئاممىۋى ھايات ئەينىگى-گېزىتلىرىمىزنى چىقىرىۋاتقانلارنىڭ پائالىيىتى ھەققىدە كوپچىلىك ئوقۇغۇچىلىرىمىز تونۇش ئەمەس.

ئەگەر سىز گېزىت بېسىش سېخىغا كىرىپ قالسىڭىز، قاتار قويۇلغان چەت ئەللىنىڭ زامانىۋىي ماشىنىلىرى بىلەن غاز قانات بولۇپ، ساناپ ئۈلگۈرەلمەيدىغان ھالەتتە بىرىنچى قەۋەتتىن ئۈچىنچى قەۋەتكە ئاۋتوماتتەك چىقىۋاتقان گېزىتلارنى كورۇپ، ھەيران قالىسىز. مانا شۇ مۇرەككەپ ماشىنىلاردا ئىشلەۋاتقان باشقا مىللەت ۋەكىللىرى ئارىسىدا ئۇزۇن ژىللاردىن بېرى ئۇتۇقلۇق ئەمگەك قىلىۋاتقان سېخ ئۇستىلىرى ۋىلاخۇن ئىلاخۇنوۋ، رەخمجان بېشەموۋ، سىلىسارلار بىرىگادىسىنىڭ بىرىگادىرى ھاكىمجان ھەم رايېۋ، گېزىت باسقۇچى ماشىنىستلار يولداش ھېۋۇللايېۋ، ئەركىن تايىروۋ، خىزمەت ۋە ھېزىم ھەمرايېۋ، بەتنى تومۇركە ئالغۇچى سەمەت كە

ژۇلمەت ئوچىغىنى ئوچىرىشكە چاقىردى

ئالمۇتىدىكى خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى ئەلچىخانىسىنىڭ ئالدىدا خەلىقچىل «ئاتتان» شىتابى بىلەن خەلق ئارا «ئىۋادالىشەمەي» ئاتوم قۇرالىغا قارشى ھەرىكىتى «لوبنۇر» بولۇمىنىڭ ۋە «ژېلتوقسان» ئىنسان ھوقۇقىنى ھىمايە قىلىش كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى نوۋەتتىكى مىتىنگلىرىنى ئۇيۇشتۇردى.

بۇ ژىغىن خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى دولەت كېڭىشىنىڭ باشلىغى لى پېڭ رەسمىي سەپەر بىلەن قازاقىستانغا كېلىدۇ، دېگەن خەۋەردىن كېيىن باشلانغان ئىدى.

مىتىنگىغا قازاق، ئۇيغۇر، رۇس خەلىقلىرىنىڭ ۋەكىللىرى قاتناشتى، ئۇلار كوتەرگەن ئاساسىي شىئار ئۇيغۇرىستان (شىنجاڭ)دا «لوبنۇر» يادرو پولىگونىنى ياپتۇرۇشقا قارشىلىغان. ئۇنىڭدا «ئاتتان» شىتابىنىڭ رەئىسى ئامانتاي ئاسلىبېكوۋا، «ئىۋادالىشەمەي» ھەرىكىتى «لوبنۇر» بولۇمى ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ باشلىغى ئازات ھېكمىبەگ ۋە باشقىلار سوز قىلىپ، جۇمھۇرىيەتتىكى بارلىق مۇسۇلمانلار بىلەن خرىستىانلارنى قازاقىستانغا يېقىن ئورۇنلاشقان ۋە زۇلمەت ئوچىغى– «لوبنۇر» پولىگونىنى يېپىشقا چاقىردى.

مىتىنگنى ئۇيۇشتۇرغۇچىلار روسسىيەنىڭ «يېڭىلىقلار» ئەخبارات تېلىپ ئاگېنتلىغى مۇخبىرلىرىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى. ئۇلار نوۋەتتىكى مىتىنگى. ئاۋازى پۈتكۈل دۇنيا ئاھالىسىنىڭ قۇلىقىغا يېتىدۇ دەپ ئىشىنىدۇ.

قۇلتولېۋ مۇقاش.

ئۇختۇرۇش

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ «دەئۇر» نەشرىياتى «**يېڭى ھايات**» گېزىتىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئۇنى ئوقۇشنى بىلىدىغان ئوغۇللارنى **ھەربىي تەرگۈچىلىك ئىشقا** تەكلىپ قىلىدۇ. خالىغۇچىلار مونۇ تېلېفون بىلەن ئالاقىلاشسا بولىدۇ. 338650.

گېزىتخانىلار دىققىتىگە!

ئاتۇ پاجىەسىنىڭ 75 ژىللىغىغا بېغىشلانغان خاتىرە كۈنى 15– ماي– شەنبە كۈنى سائات 14تە يازغۇچىلار ئويىدە (ئابلايخان كوچىسى 105) ئوتكۈزۈلىدۇ.

چېلەك ناھىيەسى قاراتوروق يېزىسىنىڭ تۇرغۇنى، «ئۇئات» يەرلىك كومىتېتىنىڭ بولۇم باشلىغى، سەيدىشىمىز ھېيبۇللام سىمەتوۋقا ئانىسى

يېڭىنىز سىمەتوۋانىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىمىز.

«ئۇئات»نىڭ يەرلىك كومىتېتى.

چەت ئەللىكتىن تەخەۋەرلەر

دالاي لاما كلىنتوندىن ھېچ نەرسە توغرىلىق ئىلتىماس قىلمىغان

خىتاي بۇنى ئۇزىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىش دەپ ھېسابلاۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن غەربىتىكى ئىنسان ھوقۇقىنى ھىمايە قىلغۇچىلار تەبەتتىكى جازالاش ھەرىكەتلىرىگە قارشى ئارازلىق بىلدۈرۈشنى داۋام لاشتۇرماقتا. ئۇلارنىڭ ئەينە شۇنداق ھەرىكەتلىرى كورىنىشىدە ئاقش پرېزىدېنتى ب. كلىنتوننىڭ تەبەتلىكلەرنىڭ روھانىي رەھبىرى دالاي لاما بىلەن بولغان ئۇچرىشىشى ناھايىتى چوڭ ئىنكاس پەيدا قىلدى.

ئاق سارايىنىڭ جامائەتچىلىك ۋەمەتبۇئات بىلەن ئالاقە باغلاش بولۇمىنىڭ مۇدىرى ستېفانوپۇلوسنىڭ قىلغان خەۋىرىگە قارىغاندا، بۇ ئۇچرىشىشتا دىپلوماتىك نازۇك تەرەپلەرمۇ بولغان. كلىنتون دالاي لامىنى ئۇزىنىڭ كابىنېتىدا قوبۇل قىلمىغان، بەلكى ئاقش ۋىتسې– پرېزىدېنتى ئاگور تەبەتلىكلەر تىرىك خۇدا سۈپىتىدە كوردىغان ئادەم بىلەن سوھبەتلىشىۋاتقان چاغدا ئۇنىڭ كابىنېتىغا كىرگەن.

پاراڭلىشىش بەش مىنۇتچە دادام قىلدى. ئۇنىڭ مەزمۇنى مەخپىي پېتىچە قېلىۋاتىدۇ. پەقەت شۇ نەرسە مەلۇمكى، دالاي لاما ئاقش پرېزىدېنتىغا تەبەتكە تەئەللۇق قانداقتۇ بىر كونكرېت سىياسىي ھەرىكەت توغرىلىق ئىلتىماس بىلەن مۇراجىەت قىلمىغان.

ستېفانوپۇلوس بۇ ئۇچرىشىشنى شەرھىلەپ، ئاقش ئۇقتەنىي نەزىرىدە، دالاي لاما– ھوقۇقلىرى چەكلىنىۋاتقان تەبەت خەلقىنىڭ ئارزۇ– ئارمانلىرىنى ئەكىس ئەتتۈرىدىغان غەيرى– رەسمىي شەخىس. بۇ ئەمەلىيەتتە ۋاشىنگتوننىڭ دالاي لاما تەرەپدارلىرى تەرىپىدىن قۇرۇلغان «مۇھاجىراتتىكى ھوكۇمەتنى» ئېتىراپ قىلىدىغانلىغىنى ۋە ئۇلارنىڭ تەبەتكە مۇستەقىللىق بېرىش توغرىلىق تەلەپلىرىنى قوللاپ– قۇۋۋەتلىمەيدىغانلىغىنى كوزدە تۇتىدۇ.

لېكىن شۇنىڭغا قارىماي ئاق سارايدىكى ئۇچرىشىش ئەتىمالىم بېيجىنداۋ ئارازلىق پەيدا قىلىشى مۇمكىن. چۈنكى، خىتاي ھوكۇمىتى تەرىپىدىن ئەشىر قىلىنغان ئاق كىتاپتا تەكىتلەنگىنىدەك، ئۇ ئىلگەركىدەكلا دالاي لامىنى تەبەتنى خىتايدىن ئاجىرىتىۋېلىش ۋە سېپاراتچىلار ھەرىكىتىنى رەغبەتلەندۈرۈش نىيىتىدە ئەيىپلەيدۇ. تېخى يېقىندىلا، يەنە مارت ئېيىدا تىبەت ئاۋتونوم رايونىنىڭ رەھبىرى رائىدى دالاي لاما «ۋەتەننى پارچىلاشقا» نىشان قىلىنغان پائالىيىتىنى توختاتمىغىچە، خىتاي ئۇنىڭ بىلەن مۇزاكىرىلەرنى ئۈزۈگۈزمەيدىغانلىغىنى بىلدۈرگەن ئىدى.

لېكىن بېيجىندا بىر نەرسە مەلۇم: بىيىل ئىيۇندا ئاقش كونگرېسسىسى خىتاي تاۋارلىرىنى ئامېرىكا بازىرىغا كىرگۈزۈشتە ئىمتىيازلىق سېلىق تولەش يېنىكچىلىگىنى بېرىش توغرىلىق قانۇن– لايىھىسى قارىلىدۇ. ئاقش نىڭ كوپلىگەن كونگرېسس ئەزالىرى خىتايغا ئىمتىيازلارنى بېرىشنى ئەكسىگە كەلتۈرۈشنى خېخچىدا دېموكراتىك نورمىلارغا رىايە قىلىش بىلەن باغلاشتۇرماقتا. ئەينە شۇ چاغدا پرېزىدېنت كلىنتون ئىككى دولەت ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىسادىي ئالاقىلارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە قانچىلىك كۈچ-لۈك يارىدەم قىلىشنى خالىمىسۇن، ئۇنىڭغا قانۇن چىقارغۇچىلار ئالدىدا ئوتكەن ژىلدا تىبەتتە ۋە شۇنداقلا ئۇمۇمەن خىتايدا ئىنسان ھوقۇقلىرى ساھاسىدا ياخشىلىق تەرەپكە قاراپ سىلجىش بولغان– بولمىغانلىغى توغرىلىق ئۇز پىكرىنى ئېيتىشقا توغرا كېلىدۇ.

ۋ. سكوسىرېۋ،
«ئىزۋېتسىيە»– بېيجىن.

يارۇزېلسكىيغا ئەيىپ قويۇلدى

پولشانىڭ سابىق كوممۇنىستىك رەھبىرى ۋويتسېخ يارۇزېلسكىيغا 1970– ژىلى پولشانىڭ پورت شەھەرلىرىدە ئىشچىلار نامايىشلىرىنى باستۇرغانلىغىدا ئەيىپ قويۇلدى، بۇ ۋاقىەلەردە 45 ئادەم ھالاك بولغان ئىدى.

ئەگەر يارۇزېلسكي ئەيىپلىك دەپ ئېتىراپ قىلىنسا، ئۇ 15 ژىللىق تۇرمە جازاسىغا ھوكۇم قىلىنىشى مۇمكىن.

مۇھەررىر ئا. قاسىمىي

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر ھاكىم مۇھەممەت

يېڭى ھايات ئالمۇتا، 480044 ئىپەك يولى كوچىسى 50 بينا، 8–قەۋەت

تېلېفونلار: مۇھەررىر– 69–86–33، مەسئۇل كاتىپ– 50–86–33، سەياسىي– ئىجتىمائىي بولۇم 81–86–33، ئەدەبىيات بولۇمى– 27–86–33، «زىيارەت» تىجارەت بولۇمى– 06–86–33.

زاكاز (3628) تىراژ 6000

«Йени хает» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дерек», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتنىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، دەڭگى- رويۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھاياتۇ

1993
ژىل
15- ماي
شەنبە
№19
(3673)

ئەركىن باھا

Narxa olip

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

گېزىت 1970 - ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

جەمىيەت مەنپەئىتى- جەمىيەت بىرلىگىدە

11- ماي كۈنى ئالمۇتىدا سۇۋېرېن دولەتنىڭ ئىدېئولوگىيەلىك پائالىيەت مەسىلىلىرى بويىچە جۇمھۇرىيەتلىك كېڭەشمە بولۇپ ئوتتى. ئۇنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئاچتى.

ئۇ ئوزىنىڭ كىرىشمە سوزىدە ھايات ئوزى ئوتتۇرىغا قويغان قازاقستان جەمىيىتىنى جىپسىلاشتۇرۇشنىڭ ئىدېيەۋي پلاتفورمىسىنى بىرلىشىپ كۈچ چىقىرىپ بەلگۈلەش زورۇرلۇگىنىڭ پىشىپ يېتىلگەنلىگىنى تەكىتلەدى. بىر ھوكۇمران پارتىيەنىڭ توتالىتارلىق قىستىرىوتىپلىرىدىن قۇتۇلۇپ، دېدى پرېزىدېنت، بىرىنچى نۇۋەتتە ئىخىتىسات ئەھۋالىغا تەشۋىشلەنگەن بىز ئىككىنچى مۇرەككەپ مەسىلىگە- دولەت باشقۇرۇش ئورگانلىرىنىڭ توۋۇق ئىدېئولوگىيەسىزلەشتۈرۈلۈشىگە دۇچ كەلدۇق. ئاممىا، بۇ ساھادا بوشلۇق بولماسلىقى كېرەك، بۇنىڭدا شەكلى پەرىقلەرنىڭ باشلانغانلىغىمۇ تەسادىپى ئەمەس. مانا شۇڭلاشقىمۇ بىز ھازىر جەمىيىتىمىزنىڭ تۈرلۈك قاتلاملىرى ئاكتىۋ قوغداۋاتقان ئىدېيەلەرگە باھا بېرىپلا قويماي، بەلكى ئۇرگۈزۈلۈۋاتقان ئىسلاھاتلارنى ئىدېيەۋي جەھەتتىن قوللاپ- قۇۋۋەتلەشنى تەمىنلەيدىغان، دولەت مۇستەقىلىگىنىڭ تەرەققىي ئېتىشىغا يار- دەم قىلىدىغان، ئۇنى جىپسىلاشتۇرۇشنىڭ كونترۇكتىۋ پلاتفورمىسى توغرىلىقمۇ ئويلىنىشىمىز كېرەك. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ پەقەت دولەتنىڭ ئالاھىدە ھوقۇقى بولماي، بەلكى بارلىق قازاقىستانلىقلارنىڭ ئۇمۇمىي ئىشىغا ئايلىنىشى كېرەك.

ئېيتماقچى، مانا موشۇ ھالەت كېڭەشمە قاتناشقۇچىلىرىنىڭ تەركىۋىنى تاللاۋېلىشىنىمۇ تەلەپ قىلدى. كېڭەشمىگە جۇمھۇرىيەت رەھبەرلىرى، ۋىلايەتلەر، بىر قاتار شەھەرلەر بىلەن ناھىيەلەر ھاكىملىرى، ۋىلايەتلىك كېڭەشلەرنىڭ رەئىسلىرى، خەلىق دېپۇتاتلىرى، پارتىيەلەر ۋە جەمىيەت ھەرىكەتلىرىنىڭ رەھبەرلىرى، مىنىستىرلىكلەر ۋە ئىدارىلەر، ئىجادىي ئىتتىپاقلار، ئاممىۋي ئەخبارات ۋاستىلىرى، مىللىي مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ رەھبەرلىرى، كورنەكلىك مەدەنىيەت ئەربابلىرى، ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىنىڭ رېكتورلىرى، يېتەكچى جەمىيەتشۇناس ئالىملار تەكلىپ قىلىندى.

كېڭەشمىدە نۇرسۇلتان نازاربايېۋ «جىپسىلاشتۇرۇشقا، جەمىيەت تەرەققىياتىغا، ئىجتىمائىي شېرىكلىككە قاراپ» ماۋزۇسىدا دوكلاد بىلەن سوزگە چىقتى.

ئاندىن كېيىن دوكلادنى مۇھاكىمە قىلىش باشلاندى. مۇنازىرىلەرگە قەزىلوردا ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى سېيىلبېك شېۋخامانوۋ، مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ۋېتسې پرېزىدېنتى ژابايخان ئەبدىلدىن، خەلىق يازغۇچىسى ئىۋان شېگولىخىن، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇكرائىن مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەھبىرى ئالېكساندىر گاركاۋېتس، «ئېلتېكس» كونسورتسىۇمىنىڭ پرېزىدېنتى مۇئەرات بېرقالىيېۋ، ئەل- فارابى نامىدىكى قازاقىستان مىللىي ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ستۇدېنتى ئالېكساندىر ئوكۇنېۋ، قازاقىستان دولەت باشقۇرۇش ئاكادېمىيەسىنىڭ رېكتور ئىكىنجىلىگى سائادىيېۋ، خەلىق ئارا «ئانسات» بىرلىگى سودا ئوينىنىڭ (پاۋلودار ۋىلايىتى) پرېزىدېنتى راشىت قوژاكېلدىيېۋ، شەرقىي قازاقىستان ۋىلايىتى ۋالىسىنىڭ ئورۇنباسارى نادېژدا ئاۋېرياچكىنا، مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى ھوقۇق ئىنستىتۇتىنىڭ دېرېكتورى يېركېش نۇرپېسوۋ ۋە باشقىلار قاتناشتى.

سوزگە چىققۇچىلار دولەت باشلىغىنىڭ دوكلادىدا ئېيتىلغان ئىدېيەلەرنى قوللاپ- قۇۋۋەتلىدى، جۇمھۇرىيەتنە پۇخرالىق رازىمەنلىكنى ۋە مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەتلەردە تۇراقلىقنى ساقلاشقا، بىزدە ژۇرگۈزۈلۈۋاتقان تۈپ- ئاساسىي سىياسىي ۋە ئىختىسادىي ئىسلاھاتلارنى ئىدېيولوگىيەلىك جەھەتتىن تەمىنلەشكە قارىتىلغان كوپلىگەن باھالىق تەكلىپلەرنى ئېيتتى.

كېڭەشمە يەكۈننى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ چىقاردى.

ئاممىۋي خۇسۇسىلاشتۇرۇشنى باشلايدۇ

12- مايدا ئالمۇتىدا بولۇپ ئوتكەن سېسسىيە- كېڭەشمىدە «1993- 1995- ژىللارغا بەلگۈلەنگەن مۇلۇكنى دولەت قارىمىغىدىن ئېلىش ۋە خۇسۇسىلاشتۇرۇش بويىچە مىللىي پروگراممىنى (ئىككىنچى باسقۇچ)» ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا باغلىق مۇھىم مەسىلىلەر مۇھاكىمە قىلىندى. سېسسىيە- كېڭەشمىنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئاچتى.

ئالىي كېڭەشنىڭ يېقىندا بولۇپ ئوتكەن سېسسىيەسىدە، دەپ ئەسلەتتى دولەت باشلىغى، موشۇ پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن زورۇر بولغان بارلىق ئەرسىلەر قىلىندى. تېگىشلىك قانۇن ھوججەتلىرىگە ھازىرقى ۋەزىيەت تەلەپ قىلىۋاتقان ئوزگىرىشلەر بىلەن قوشۇمچىلار كىرگۈزۈلدى، پرېزىدېنت پەرمانلىرى ۋە توختاملىرى چىقىرىلدى، قىسقىسى سالماقلىق ھوقۇق ئاساسى يارىتىلدى. ئەندى بەلگۈلەنگەن ئەرسىنى ئىش يۈزىگە ئاشۇرۇش كېرەك.

ۋاقىت كۈتمەيدۇ، دەپ تەكىتلىدى پرېزىدېنت. ئىسلاھاتنى ھەر قانداق تارقىتا سوزۇش- بىزنى ئىشلەپ چىقىرىش ۋە باشقا ساھالاردا ئىختىسادىي بوھراننى يوقىتىش، ئالغا ئىلگىرلەش ئىمكانىيىتىنى بېرىدىغان رىقابەتچىلىك مۇھىت شەكللىنىدىغان پەيتتىن ژىراقلاشتۇرىدۇ.

ئاندىن كېيىن باش مىنىستىر سېرگېي تېرېشچېنكو، ئۇنىڭ ئورۇنباسارى- دولەت مۇلكى بويىچە دولەت كومىتېتىنىڭ رەئىسى ژەنىبېك كەرىپ ژانوۋ، مۇلۇكنى دولەتنىڭ ئىختىيارىدىن ئېلىش ۋە خۇسۇسىلاشتۇرۇش پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ تۈرلۈك يونىلىشلىرى بويىچە ھوججەتلەر تۈركۈملىرىنى ئىشلەپ چىققۇچىلار مەخسۇس دوكلاتلار ۋە خەۋەرلەر بىلەن سوزگە چىقتى.

جەمىيەتتە كەڭ مۇھاكىمە قىلىنغان ۋە پرېزىدېنت تەرىپىدىن تەستىقلەنگەن بۇ پروگراممىنىڭ ئاھالى ئارىسىدا چوڭقۇر چۈشىنىشكە ۋە قوللاپ- قۇۋۋەتلەشكە ئېگە بولغانلىغى تەكىتلەندى. مۇلۇكنى ئوزگەرتىشكە باغلىق چارە- تەدبىرلەر 1996- ژىلىغا قەدەر جۇمھۇرىيەتتە بازار ئىختىسادىنى شەكللەندۈرۈش بىلەن ئاياقلىشىشى كېرەك.

سوۋخوزلارنى ئوزگەرتىش مەجبۇرىي تۈردە مۇلۇكنىڭ ھەر ئادەمگە بولۇنۇشى ئارقىلىق ژۇرگۈزۈلۈشى كېرەك، ئىلگىرى بۇنىڭغا ئانچە ئەھمىيەت بەرمەي كەلگەن. ھەر بىر ئەمگەكچىگە يەر ئۇلۇشىنى ئاجرىتىش ۋە سومغا چېقىپ ھېساپلىغاندىكى ئۇلۇشنى ئېنىقلاش كېرەك.

ئەلۋەتتە، ھەممىسى بىردەك تىجارەتچى بولۇشقا قابىلىيەتلىك ئەمەس، بىراق بۇنىڭدىن كېيىن جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق پۇخرالىرىغا ئاممىۋي خۇسۇسىلاشتۇرۇشقا قاتنىشىش ئۈچۈن ئوخشاش شەرت- شارائىتلار يارىتىلىدۇ- خۇسۇسىلاشتۇرۇش فونتلىرى قۇرۇلىدۇ، مەخسۇس ئىنۇستىتىسىيەلىك كۈپونلار بېرىلىدۇ.

قازاقستاننىڭ قالقىنى

ئالمۇتا. ئۇلۇق غالىبىيەتنىڭ 48 ژىللىغىغا ۋە سۇۋېرېن قازاقىستان قۇراللىق كۈچلىرىنىڭ قۇرۇلغىنىغا بىر ژىل تولۇش مۇناسىۋىتى بىلەن تەنتەنىلىك ھەربىي پاراد بولۇپ ئوتتى.

سۈرەتلەردە: ھەربىي پارادتىن كو رۈنۈشلەر.

قازتاگ سۈرەتلىرى.

گېزىتنىڭ مۇنتىزىم بولۇش داۋاملىشىۋاتىدۇ، قىزغىن يېزىلايلى!

تاۋارلار سودىسى

(ياكى ئۇلارنىڭ تۈرلىرى ھەققىدە)

مەلۇمكى، خەلق ئېگىلىگىنىڭ بازار ئىخ تىسادىغا ئوتۇشى ئۇنىڭ بىر قاتار يېڭى مېخانىزملىرى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرىلىدۇ. خام ئەشيا، تەييار مەھسۇلاتلار بىلەن سودا قىلىشنى ئۇيۇشتۇرۇش ئەينە شۇنداق مېخانىزملاردىن بىرى بولۇپ، تاۋار بىرژىلىرى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرىلىدۇ. تارىخىمىزغا بىر نەزەر تاشلىساق، بىرژىلار سودىسى يېڭىلىق ئىش ئەمەسلىگىنى 20ـ ژىللاردىكى يېڭى ئىختىسادىي سىياسەت (ئىئېپ) دەۋرىدە يۈزدىن ئارتۇق تاۋار بىرژىلىرىنىڭ پائالىيەت ئېلىپ بارغانلىغىنى بىلىۋالالايمىز.

يېقىن ۋاقىتلاردىن بۇيان بىرژا ۋە ئائۇكسون سودىسى ھەققىدە كوپ گەپ بولۇۋاتىدۇ. ئامما بۇ ئىككى سوزۇنىڭ ئارىسىدا قانداق پەرىق بارلىغىنى كوپلەر ياخشى بىلمەيدۇ. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن توۋەندە بىز بىرژا ۋە ئائۇكسوننىڭ تۈرلىرى، كېلىشىملەر ۋە سودا ژۇرگۈزۈش قائىدىلىرى ھەققىدە سوز قىلماقچىمىز.

بىرژا سودىسى

ئەركىن رىقابەتچىلىك دەۋرىدە گۈللەپ ياشنىغان بىرژا سودىسى ئىشلەپ چىقىرىش ۋە بىرژا بازىرىنىڭ مونوپولىيەلىنىشى تۈپەيلى ئۇزىنىڭ مەۋقەسىنى يوقاتماقتا.

بىرژىلارنىڭ گۈللەپ ياشنىغان پەيتىدە سودىغا ئىككى يۈزدىن ئارتۇق ھەر خىل تۈردىكى مالار قويۇلغان بولسا، ھازىرقى كۈندە بۇ رەقەم ئەشۇ كورسەتكۈچلەرنىڭ تورتتىن بىرى ئەتراپىدا بولۇپ قالدى.

شۇنىڭغا قارىماي بىرژا سودىسى پۈتكۈل دۇنيا سودىسىغا سېزىلەرلىك دەرىجىدە تەسىر كورسەتمەكتە، چۈنكى خام ئەشيالار بويىچە سودا كېلىشىملىرىنىڭ 20 پروتسېنتى بىرژىلار ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشماقتا. بىرژىدىن تاشقىرىدىكى سودىلاردىمۇ باھالار تەخمىنەن بىرژىلار سودىسىغا قاراپ قويۇلماقتا. بىرژىدا سودا كېلىشىملىرى ۋە خام ئەشيا زاپاسلىرى باھالارنىڭ ئوزگىرىشىدىن كېلىدىغان زەرەرلەردىن مۇھاپىزەت قىلىش ئۈسۈللىرىنى قوللاش ئارقىلىق باشقۇرۇلماقتا.

بىرژىلارـ بىر تۈردىكى كوپ سانلىق تاۋارلارنىڭ دائىمي بازىرىدۇر.

يېزا ئېگىلىك مەھسۇلاتلىرى: بۇغداي، شەكەر، كوفې، كاكاۋ ئوخشاش تاۋارلار بىرژىنى چەتلەپ ئوتۇپ، دولەت تەشكىلاتلىرى تەرىپىدىن خەلق ئارا كېلىشىملىرى ئاساسىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلماقتا.

ئەگەر چوڭقۇرراق تەھلىل قىلساق، بىر ژىلارمۇ ئىككى تۈرگە بولىنىدۇ:

1) **ئوچۇق بىرژا.** بۇنداق بىرژىلاردا كېلىشىملەر بىرژا ئەزالىرى تەرىپىدىن ۋە ئەزا بولمىغان تەشەببۇسكارلار تەرىپىدىن تۈزىلىشى مۇمكىن. بۇ بىرژىلارنىڭ پائالىيىتى مەخسۇس قانۇنلار بىلەن تەرتىپكە سېلىنىپ تۇرىدۇ.

2) **خۇسۇسىي بىرژىلار.** بۇنداق بىرژىلار ئاكسىونېر كومپانىيەلەر شەكلىدە تەشكىل قىلىنىدۇ، لېكىن بىرژىلار ئوز ئەزالىرىغا دىۋىدېنت (ئاكسىيەدىن كەلگەن دارامەت) تولەمەيدۇ. ئامما بىرژا ئەزالىرى بروكېرلار ئوز ھېساپلىرىدىن ۋە چوپقەتلىرى ھېساۋىدىن رەغبەتلەندۈرۈش پۇللىرى ئېلىش ھېساۋىغا كېلىشىملەر تۈزۈش ئۈچۈن مونوپول (يالغۇز ئېگىدارلىق قىلىش) ھوقۇقىغا ئېگە بولىدۇ.

بىرژىلار ئەسلىدە تىجارەت ۋاستىچىلىرى بولۇپ كېلىشىم تۈزۈشتە قاتناشمايدۇ. لېكىن كېلىشىم تۈزۈشكە يارەدەم بېرىدۇ.

بىرژا ئوپېراتسىيەلىرى. كېلىشىملەر مەلۇم سۈپەتتىكە ئېگە بولغان ستاندارت تاۋارلار پارتىيەسىگە مۇۋاپىق تۈزىلىدۇ. بۇ بوسا بىرژىدا تاۋارلارنى كورمەستىن ۋە ئۇمۇمەن مەۋجۇت بولمىغان تاۋارلار بويىچە بىرژا ئوپېراتسىيەلىرىنى ئوتكۈزۈش ئىمكانىيىتىنى بېرىدۇ.

«سپوت» كېلىشىمى. ساتقۇچى ۋە خېرىدارلار ئەينىي مەيداندا مەۋجۇت تاۋارنى سېتىۋالماقچى بولغاندا تۈزىلىدۇ.

«ئالدىراش» كېلىشىملەر. ئېلىپ ساتارلىق ياكى ھمايىلىنىش مەخسىتىدە ئەمەلگە ئاشىرىلىدۇ.

ئېلىپ ساتارلىق ۋە ھمايىلىنىش ئوپېراتسىيەلىرى ھەر قاچان ئىككى كېلىشىمدىن ئىبارەت:

1) **فيوچېرس**ـ مەۋجۇت بولمىغان تاۋارنى سېتىش ياكى سېتىۋېلىش كېلىشىمى.

2) **ئوپسىيت**ـ فيوچېرس كېلىشىمىنىڭ ئەكسى.

سۇغۇرتا قىلىش ئوپېراتسىيەلىرى. بۇ ئوپېراتسىيەلەر باھالارنىڭ ئوزگىرىشىدىن كېلىدىغان زەرەرلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قوللىنىلىدۇ.

ئامبارلاردىكى خام ئەشيالار، تاۋارلار مۇمكىن بولغان، باھالار ئوزگىرىشىدىن كېلىدىغان زەرەرنى قاپلاش ئۈچۈن سۇغۇرتا قىلىنىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تاۋارلارنىڭ ئېگىسى، بروكېرغا ئامباردا ساقلىنىۋاتقان تاۋارلار پارتىيەسىگە تەڭ بولغان فيوچېرسنى سېتىشقا كورسەتمە بېرىدۇ.

ئائۇكسون سودىسى

ئائۇكسون سودىسىدا بولسا بىرژىدىن پەرىق قىلىغان ھالدا پەقەت ئوزىگە خاس تاۋارلار سېتىلىدۇ.

ئائۇكسونلارـ بەلگۈلەنگەن تاۋارلارنى سېتىشقا مولجاللانغان سودا بولۇپ، ھەر ژىلى بىر ياكى بىر نەچچە قېتىم، ئائۇكسون ۋاقتىغا مۇۋاپىق، ئەنئەنىلەرگە ئاساسەن تۈتكۈزىلىدۇ.

ئاكسونلارـ مەخسۇس خانىلارغا، ئەسۋاپ ئۈسكۈنىلەرگە ۋە تەجرىبىلىك خادىملارغا ئېگە بولغان تىجارەتچىلىك تەشكىلاتىدۇر.

ئائۇكسون سودا خېرىدارلارنىڭ ئۈتتۈر نىشتىراكىدا ئوچۇق ئوتىدۇ. ئوچۇق ئائۇكسونلار ئاساسەن ھايۋانلارنىڭ مويلىرى، سەنئەت بۇيۇملىرى ۋە باشقىمۇ ھەر خىل تاۋارلارغا ئىختىساسلاشقان.

ئائۇكسون تەشكىلاتىنىڭ باشقا كورۇنىشى ئىختىساسلاشقان بروكېر فىرمىلىرى بولۇپ، تاۋارلارنى كومىسسىيە پۇلى ئېلىش شەرتى بىلەن ئېلىپ سېتىش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. بۇنداق پەيتتە بروكېر فىرمىسى ساتقۇچى ۋە خېرىدارلاردىن مۇكاپات پۇلى ئالىدۇ. بۇنداق ئائۇكسونلاردا ساتقۇچى ۋە خېرىدارلار ئۈتتۈر قاتناشمايدۇ ۋە ئۇلارنىڭ كورسەتمىلىرىنى بروكېرلار ئورۇنلايدۇ. بەزىدە بۇ ئائۇكسونلارنى يېپىق ئائۇكسونلىمۇ دەپ ئاتايدۇ. ئاساسەن ژۇك، چاي، تاماكا، بەزىدە موي سېتىشقا مولجاللىنىدۇ.

ئائۇكسونلىنىڭ ئاساسىي باسقۇچى سودا بولۇپ، ئۇنى ئائۇكسونچى ئوزىنىڭ ئاسىستېنتلىرى بىلەن ئېلىپ بارىدۇ. سودىنى ئېلىپ بېرىشنىڭ بىر نەچچە ئۇسۇللىرى بار. بۇلار ئوچۇق ۋە يېپىق سودا ئائۇكسونلىرىدۇر.

ئوچۇق ئۇسۇلدا ئائۇكسونچى ئوۋەتتىكى لوت نومېرىنى ۋە دەسلەپكى باھانى ئېلان قىلىدۇ. خېرىدارلار ھەر دايىم ئەڭ كام قوشۇشتىن ئاز بولمىغان مىقداردا ئاشۇرۇپ بارىدۇ. بۇ سودىنى ئوتكۈزۈش قائىدىسىدە كورسىتىلگەن بولۇپ، ئادەتتە دەسلەپكى باھانىڭ 0،01ـ 0،025 قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ.

يېپىق سودىدا خېرىدارلار باھانى قوشۇشنىڭ بەلگۈلەنگەن دەرىجىسىدە كوتىرىلىشىدىن ئوز رازىلىقلىرىنى ئىماـ ئىشارە بىلەن بىلدۈرىدۇ. ئائۇكسونچى ھەر دايىم خېرىدار ئېيتماستىن يېڭى باھالارنى ئېلان قىلىدۇ. ئاشكارە ئەمەس سودا خېرىدارلارنىڭ ئىسمىنىڭ مەخپىلىگىنى تەمىنلەيدۇ.

ئائۇكسون سودىسى تەمىنلىگۈچىلەر ۋە خېرىدارلار ئۈچۈن، خراجەتلەرنى قىسقارتقان ھالدا ۋە جاھان باھالىرىدا سېتىلىشىغا، كوپ تاۋارلارنى ژىققان ھالدا ۋە كوپلىگەن رىقابەتچىلەرنى جەلىپ قىلغان ھالدا ئىنتايىن چوڭ قولايلىقلار يارىتىدۇ.

ژۇقارقىلاردىن كورىنىپ تۇرۇپتىكى، بازار ئىختىسادىغا ئوتۇۋاتقان بۇگۈنكى ئەينە شۇنداق يېڭى تىجارەت قائىدىلىرىنى بىلىۋېلىشىمىز ئىنتايىن مۇھىمدۇر. تىجارەت ساھاسىدا بىلىمدان مۇتەخەسسىسلەر قانچىلىك كوپ بولسا، مۇستەقىل جۇمھۇرىيەتلەر ئىختىسادىنىڭ رىۋاجلىنىشى شۇنچىلىك تېزلىشىدۇ.

مېنېدژېر دېگەن ـ نېمە؟

مېنېدژېرـ ئىنگلىز تىلىدا باشقارغۇچى دېگەن مەنانى بىلدۈرىدۇ. مېنېدژېرـ ئىشبىلەرمەن، ھوددىگەر ئېلىپ ئىش باشقۇرغۇچى ياكى رەھبەر مەنالارغىمۇ ئېگە. مېنېدژېر ئوزىنىڭ كارخانىسىدا ئىشلەپ چىقىرىشنى توغرا تەشكىل قىلىش ئارقىلىق كارخانىنىڭ ئىختىسادىي مۇۋاپىقىيىتىنى تەمىنلەشكە ئىنتىلىدۇ. زامانىۋي مېنېدژېرـ بۇ ئوزىنىڭ ساھاسىدا چوڭ مۇتەخەسسىس، ھەر قانداق شارائىتتا يېگانە توغرا يولنى تاپالايدىغان، ھەتتا تەۋەككەل قىلىپ، ھەممە جاۋابكەرلىكنى ئوزىنىڭ زىممىسىگە ئېلىشنى بىلىدىغان شەخستۇر.

بولۇپمۇ، ھازىرقى بازار ئىختىسادىغا كوچۇش شارائىتىدا ھەر قايسۇ كارخانىنىڭ مۇستەقىل ئىش ژۇرگۈزۈشىنى تەمىنلەشتە مېنېدژېرلارغا بولغان تەلەپ كۈچلۈك. ھەر بىر كارخانىنىڭ، كوللېكتىۋ ئېگىلىكلەرنىڭ ئىختىسادىي ياخشىلىنىشىنى تەمىنلەش مېنېدژېرلارنىڭ ھوددىسىگە ئېلىپ باشقۇرۇش سەنئىتىگە كوپ جەھەتتىن باغلىق.

شۇ ۋاقىتتا باشقۇرۇش سەنئىتى نېمە؟ دېگەن سوئال تۇغۇلۇشى تەبىئىي. باشقۇرۇش سەنئىتى مېنېدژېردىن تەلەپ قىلىنىدىغان خىسلەتلەرنىڭ ئەڭ ئاساسىسى. ئۇنىڭ ئوزىنىڭ قول ئاستىدىكى خىزمەتچىلەر بىلەن ئىنتايىن ياخشى مۇناسىۋەت ئورنىتىشى، كارخانىدا ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ ئەڭ مەھسۇلدار پايدا بېرىدىغان مۇھىتىنى يارىتىشى بۇ جەھەتتىن ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئېگە. بۇلاردىن تاشقىرى يەنە مېنېدژېر پرىنسىپال، ھالال، شىجائەتلىك ۋە مېھرىبان بولۇشىمۇ كېرەك. ئۇ خادىملار ئارىسىدا رەسمىي ئوتۇق بولۇشىغا يول قويمايدۇ.

بۇ جەھەتتىن ئەڭ مۇھىمى ئەمگەكنى ئاھايىتى ئېنىق رىجە بىلەن قىلىدۇ، ئوزىنىڭ قابىلىيىتىگە ئوبېيېكتىۋ باھا بېرەلەيدۇ، كادىرلار تاللاشتا، ئىش جەريانىدا تونۇش ـ بىلىشلىككە، ئۇرۇق ـ تۇققانچىلىققا يول قويمايدۇ. ئاساسەن مۇتەخەسسىسلەرگە تايىنىپ ئىش ژۇرگۈزىدۇ.

مىللىي دارامەت

مىللىي دارامەتـ مەملىكەتنىڭ ئىختىسادىي رىۋاجلىنىشى دەرىجىسىنى ئولچىگۈچى ئەڭ مۇھىم كورسەتكۈچ ھېسابلىنىدۇ. بۇ قانداق ھېسابلىنىدۇ؟ ئېتايلۇق ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدىن بىرى 50 مىلليارد سوملۇق ئۇمۇمىي مەھسۇلات ئىشلەپ چىقاردى. بۇ مەھسۇلاتنى ئىشلەپ چىقىرىش ئۈچۈن بولسا 30 مىلليارد سوم خراجەت قىلىندى. شۇندا ئۇمۇمىي ئىشلەپ چىقىرىلغان مەھسۇلات قىممىتىدىن خراجەتنى ئېلىپ تاشلىساق، قالغان قىسمى (20مىلليارد) مىللىي دارامەت ھېسابلىنىدۇ.

مىللىي دارامەت چۈشەنچىسى كوپىرەك بارچە خەلق ئېگىلىگى ۋە ئۇنىڭ ژىرىك تارماقلىرى دەرىجىسىدە ئىشلىتىلىدۇ. كولېكتىۋ، جامائەت ئېگىلىگى ۋە كارخانىلاردا «دارامەت» سوزىنىڭ ئوزىلا قوللىنىلىدۇ.

تەننەرق

تەننەرقـ كارخانا ۋە تەشكىلات، ئېگىلىك ھەمدە يۇرتدىك شەخسلەرنىڭ مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئۇنى سېتىش ئۈچۈن قىلغان خراجەتلەرنىڭ پۇلدىكى ئىپادىسىدۇر.

مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىش ئۈچۈن قىلىنىدىغان خراجەتلەرگە: خام ئەشيا، ھەر خىل ماتېريالار، يېقىلغۇ، ئېلېكتر ئېنېرگىيىسى خراجەتلىرى كىرىدۇ. شۇنىڭدەك، ماشىنا مېخانىزمىغا قىلغان خراجەتلىرى ۋە ئىشچىلارغا بېرىلگەن ماۋاشىمۇ تەننەرق تەركىبۋىگە كىرىدۇ.

پۇل

پۇلـ مەھسۇلات ۋە ماللارنى ئالماشتۇرۇشتا ئومۇمىي ئولچەمـ ئېكۋىۋالېنت مەۋقەسىنى ئوينايدىغان مەخسۇس تاۋار.

بۇنداق مەۋقەنى ئوتمۇشتە قوي، ئالتۇن، كۈمۈش ئوخشاش نەرسىلەر تورۇنلىغان. ئەژداتلىرىمىز بۇغداي سېتىپ ئېلىش ئۈچۈن ئوزى يېتىشتۇرگەن بىرەر مەھسۇلاتنى قويغا، ئۇنى بولسا دانغا ئالماشتۇرغان. يەنە قوي تاۋار ئالماشتۇرۇشتا ئېكۋىۋالېنتلىق رول ئوينىغان. كېيىنرەك بۇ ۋەزىپىنى ئالتۇن، كومۈش، ھازىر بولسا ئاساسەن قەغەز پۇل تورۇنلىماقتا.

پۇل قىممەت، ئەرق ئولچىمى سۈپىتىدە مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىش ئۈچۈن ئىجتىمائىي ئەمگەكنى ئالتۇنغا تەڭلەشتۈرۈش يولى بىلەن ئولچىنىدۇ. 1961ـ ژىلى يانۋاردىن باشلاپ سابىق كېڭەش ھوكۇمىتىنىڭ بىر سومىنىڭ قىممىتى 0987412 گرام ئالتۇنغا تەڭ دەپ بەلگۈلەنگەن. ھازىر قانچە بولۇشىنى ھېسابلاشنىڭ ئوزى ئەرزىمىگەن ئىش.

پۇل شۇنىڭدەك مۇئامىلە ۋاستىسى ۋە تولەم ۋەزىپىسىنى بەجىرىدۇ. كارخانىلار ئوتتۇرىسىدا بولۇپ تۇرىدىغان پۇل مۇئامىلىلىرىدە ئىشچىلار، خىزمەتچىلەرگە ئىش ھەققىگە ماۋاش تولەشتە ئىشلىتىلىدۇ.

جاھان بازىرىدا جاھان پۇلى ۋەزىپىسىنى ئالتۇن بەجىرىدۇ. ئەڭ كۈچلۈك، دۇنيانىڭ ھەر قانداق يېرىدە مال سېتىۋالىدىغان پۇل ئامېرىكا دوللىرى ھېسابلىنىدۇ.

مەۋقە مەسلىسى - ئاساسىي شەرت

«ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ 1993-ۋىل 24-ئاپرىل سانىدا تەھىرات نامىدىن «ئۇيىنىڭ مۇڭگۈزىگە ئۇرساق...» ماۋزۇلۇق ماقالىسى بېسىلدى. باشتىن- ئاخىرىغىچە دەل ئۇزلىرى ئېيتقاندەك، «ياخشىنى يامان قىلىغان»، ئىللىتنى باشقىلارغا ئارتقان بۇ ماقالىنىڭ ھەر بىر سوزى ئۈستىدە توختىلىشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك. ئاممىۋى ئاساسىي مەسىلىدە توختالماي بولمايدۇ. چۈنكى بۇ «گروھ» ئۇزلىرىنىڭكىنى قايىرىپ قويۇپ، باشقىلارنىڭ «ئەيىبىنى» ئېچىپلا قالماي، يەنىلا ئوچۇقتىن- ئوچۇق توھمەت قىلغان. شۇنداق قىلىپ ئۇزلىرىنىڭ ھەقىقىي مەۋقەسىنى كورسەتكەن.

دۇنيادىكى كېلىشمەسلىكلەرنىڭ ئەڭ ئاساسىي مەنبەلىرىنىڭ بىرسى، ئوز كامچىلىغىنى كورمەي، باشقىلارنىڭكىنى كوروشتىن ئىبارەت بولۇپ، مەن قىلسام بولىدۇ، باشقىلار قىلماسلىغى لازىم، دېگەنلىكتىن ئىبارەتتۇر.

مەسىلىگە باھا بېرىشتە ۋە ئۇنىڭغا يار دەشمىشتا مەۋقە مەسىلىسى ئەڭ مۇھىم مەسىلە بولۇپ، شەخسىي ياكى گروھنىڭ قايىسى مەيدانىدا تۇرغانلىغىغا قاراپ، ياخشى ياكى يامان، ئاق ياكى قارا، توغرا ياكى خاتا دەپ باھالىنىشى كېرەك. ۋەتەن داۋاسىدا مەۋقە مەسىلىسى ئاساسىي شەرتتۇر.

مەزكۇر ماقالىدا پۈتكۈل بىر مەھەللە، يېزا، ناھىيە ياكى شەھەرلەرنىڭ، شۇ جۈملىدىن مۇستەقىل دولەتلەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەكىللىرى يازغان خەتلەرنى قانداقتۇر بىر قۇماندانلىقتا ئارتىپ: «يېزىنى ھەيران قالدۇرىدىغان نەرسە «يېڭى ھاياتقا» بېسىلۋاتقان خەتلەرنىڭ يېزىلىش ستىلىنىڭ، تەلەپپۇزىنىڭ بىر بىرىگە قەۋەت ئوخشاپ كېتىدىغانلىغى، ئۇلارنىڭ ئىنتايىن چاپسانلىق بىلەن گېزىت سەھىپىسىدە ئورۇن ئېلىۋاتقانلىغى، بۇنىڭ ئوزى بۇ خەتلەرنىڭ بىر مەركەزگە توپلىنىۋاتقانلىغىنى كورسىتىدىغانلىغىدا» دەپ قارىسىغلا «يېڭى ھاياتقا» يالا چاپلاپ، توھمەت قىلىنغان.

بىر- بىرىگە مۇتلەق ئوخشىمايدىغان ئۇ خەتلەرنىڭ «قەۋەت ئوخشايدىغانلىغىغا» ھەيران قالغان بۇ ئادەملەر ئوزلىرى ئىشلەۋاتقان «ئۇيغۇر ئاۋازىدا» تولمۇ چاپسانلىق بىلەن بېسىلغان ماقالىلىرىنى، توغرىلىغى پىتنە- پاساتلىرىنى ھەرگىز كورمەيدۇ. تېخى يېقىندىلا كوپچىلىكنىڭ پىكرى، تەلەۋى بىلەن باشلىغان «يېڭى ھايات» نىڭ ھەقىقانىي مەۋقەسىنى بولسا، خۇددىي ئوچكە قوينى زاڭلىق قىلغاندەك، «ئېچىلىپ قالدى» دەپ جار سالدى. چۈنكى بۇ تەبىئىي ھال بولۇپ، ئۇلار ئۈچۈن قارا بولغان نەرسە باشقىلار ئۈچۈن ئاقتۇر. خىتاي ھەق دېگەن بولالمىسا، ئۇ بىز ئۈچۈن ھەق بولالمايدۇ. بىز ئۈچۈن ئىنقىلابچى بولغان 6 باتۇر خىتايلار ئۈچۈن ئالتە ئوغرى ئېدى. ئوز ۋاختىدا ئوسمان باندىت دېيىلگەن بولسا، ھازىر ئەندى ئۇ ئىستىقلال ئۈچۈن كۈرەش قىلغان قازاق خەلقىنىڭ قەھرىمانىدۇر.

شۇنىڭلاشقا مەۋقە مەسىلىسى ئاساسى مەسىلە بولۇپ، بۇنى ۋاقتىدا ئايرىپ ئالماق ياخشى. «ئىتتىپاق»نىڭ مەۋجۇت بولۇشىغا «ئۇئات» ھېچ قاچان قارشى بولغان ئەمەس. ئۇنىڭ كوتىرىپ چىققان «مۇختارىيەت» تەلىۋىنى پروگراممىسىدىن چىقىرىپ تاشلاشقا پىكىر بېرىپ، ئاندىن قۇرۇلتايغا قاتناشقان ئېدى. ئاممىۋى ئۇنىڭ ھەقىقىي سايلانغان كوپچىلىك رەھبەرلىرى ئىشتىن چەتلەشتۈرۈلۈپ، ئۇنى «ۋەتەنداشلار جەمئىيىتى» دەپ ئاتالمىش بىر تۈركۈم ئادەملەر ئېگىللەپ ئالغاندىن كېيىن قىلىنۋاتقان بولۇنچىلىك ۋە بۇزغۇنچىلىقنىڭ ھەرىكەتلىرىگە قارشى بولۇپ كەلدى. بەزى بىر ئادەملەر پەردە ئارقىسىدىن تۇرۇپ رېژىسسيور لۇق قىلىش بىلەن ئوزلىرىنىڭ بولگۇنچىلىك ۋە بۇزغۇنچىلىق سۈيىقەستىنى داۋاملىق قىلىپ كەلدى. مەسىلەن، بىرلا مىسال، م. ئۇربېكوۋنىڭ ئەخبارىتى «كازاخىستانسكايا پراۋدا» گېزىتىدە ئېلان قىلىنغانلىغىغا قارىماستىن، «ئۇيغۇر ئاۋازى» ئۇنى كوچىرىپ، ئەينىي بويىچە بېسىشنىڭ ئورنىغا ئالاھىدە مۇخبىر ئەۋەتىپ، ئەخبارات ئالغان. بۇ مۇخبىر رەزىللىك بىلەن «تەستىقلەنمىگەن ئارەسىمى تەشكىلاتلارغا ئىشىنى داۋام قىلىۋەرسە چارە كورۇلەمدۇ؟» دەپ ئەتەي سوراپ، بېرىلگەن جاۋابتىن ھوزۇرلەنمەكچى بولغان ئېدى. ئۇربېكوۋنىڭ جاۋابىدىن «ئۇئات»نىڭ پروگراممىسىدىكى ئەلالىيجاناپ مەخسەتلەر ئاشكارە قىلىندى. «ئۇيغۇر ئاۋازى» بۇ پروگراممىنى خەلقتىن يوشۇرۇشقا ئۇرۇنۇپ، باسماي كەلگەن ئېدى. «ئۇئات»نى «پاش قىلماقچى» بولغان ئۇنىڭ بەلگۈلۈك كونا «دوستلىرى» خەلققە ئۇنىڭ «ئارەسىمى، ھوكۇمەت ئېتىراپ قىلمىغان تەشكىلات» ئېكەنلىگىنى ئۇختۇرماقچى بولدى. ئاممىۋى خەلق «ئارەسىمى» تەشكىلاتنىڭ ھەقىقىي مەخسىتىنى بىلۋالدى.

بىز سوز قىلىۋاتقان ماقالىنىڭ مۇئەللىپلىرى ھازىرغىچە يوشۇرۇن ھەرىكەت قىلىپ، چەتتىن دارتىپ كەلگەن بولسا، بۇ ماقالە بىلەن يالىڭاچ ئوتتۇرىغا چىققان، يەنى مەۋقەسىنى ئوچۇق ئېلان قىلغان. «ئۇئات» ۋە «يېڭى ھاياتقا» ئوچۇق ھوجۇم باشلىغان.

ھ. ۋاھىدىي ھەقىقەتەن بەزى «ئادەملەرنىڭ» دىتىغا ئانچىلا ياقمايدىغان ئادەم، ئۇنىڭ مىجەزىدىكى، مۇئامىلىسىدىكى بەزى قىلمىقلىرى ئادەملەرنى خاپا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئېگە. بىراق ئۇ ۋەتەن، مىللەت ئۈچۈن ئۇرغۇن ئىشلەرنى قىلغان ۋەتەنپەرۋەر ئادەمغۇ! ھەتتا ئۇ كېڭەش تۈزۈمىدىمۇ ۋەتەن غېمىنى قىلغان، باشقىلار ئابروي تاپقاندائۇ پايدىسىز ۋە خەتەرلىك «ئابروي»يولىدا ئۇرۇگەنلىگىنى ھەممە بىلىدۇ. ئەگەر ئۇنى «ئابروي» ئۈچۈن قىلغان دېسەكمۇ، ئاممىۋى ئۇنىڭ «ۋەتەن داۋاسى» ھەرىكىتىنى يوققا چىقىرىشقا بولمايدىغۇ! ۋەتەننىڭ ئازاتلىغى يولىدا ھەرىكەت بار ئېكەن، ئابروي قوشۇلۇپ بېرىدۇ. ئۇنداق ئابرويدىن قېچىپ قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەس. ئۇ ۋەزىيەتنى توغرا چۈشىنىپ، ھەممىدىن ئاۋال خەلقنىڭ كوزىنى ئاچىدىغان كوپلىگەن ماقالىلارنى، جۈملىدىن «يېڭى ھاياتتا» «بىز تارتقان ئۈچ زىيان» دېگەن ماقالىنى ئېلان قىلىش بىلەن خەلقنىڭ ئوزىگە بولغان مۇھەببىتىگە ئېگە بولدىمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئوزىگە نىسبەتەن خاتا كوز قاراشلارنى ئوزگەرتتىغۇ.

بىشكېكتە بىر بۇرادىرىمىز: «بىز سىزنى يامان كورەتتۇق، موشۇ ماقالىگىز ئارقىلىق ئوزىگىزنى تونىتىپ، كوز قارىشىمىزنى ئوز گەرتتىگىز. ماقالىگىزدا ئېيتقان نىيىتىگىزنىڭ توغرىلىغىنى باشلىغان ھەرىكىتىگىز ئىسپاتلىدى. بىز پۈتكۈل ئۇرىگىمىز بىلەن بۇ ھەرىكەتكە قوشۇلىمىز» دەپ بىرىنچىلەردىن بولۇپ ئۇ قۇرغان تەشكىلاتقا ئەزا بولغان ئېدى.

خوش، ھ. ۋاھىدىي ماقالە ئاۋتورلىرىنىڭ دېگىنىدەك: «تالانتلىق ئالىم مۇرات ھەمرايېۋنىڭ مەزگىلسىز ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىشىغا سەۋەبچى بولغان» ئېكەن (بۇ ئەقىلگە مۇۋاپىق كەلمەيدىغان دەللەر ئەكسىنى كورسىتىدىغان ئەخماقانە گەپ بولسىمۇ) ئاخىرى ئۇ، ھازىر، ياخشى نىيەتتە ئۇلۇق ئىشنى تەۋرەتكۈچىلەرنىڭ ئالدىنقىسىغۇ! ئۇنىڭ يا ماللىغى ئەدە؟ مۇرات ھەققىدە گەپ قىلىش ئۈچۈن ھۇججەتلەرگە مۇراجىەت قىلىش كېرەك. ھۇججەتلەر بولسا ئەكسىنى كورسىتىدۇ. شۇڭا بۇ ھەقتىكى ئويدۇرما ۋە قۇرۇق توھمەت ئۇنىڭغا چاپلاشمايدۇ. ئۇنىڭ ئومرىنى قىسقارتقانلارنى خەلق ياخشى بىلىدۇ...

ژۇقارقى ماقالىنىڭ ئېگىلىرى ئوزلىرىنىڭ تولمۇ «ئەقىللىق» ئېكەنلىكلىرىنى ئوز سوز لىرىدە ئوزلىرى رەت قىلىدۇ. مۇرات ھەمراييۇ تەلقىتلىنىپ ئون نەچچە ژىلدىن كېيىن ۋاپات بولغان تۇرسا، بۇنى ھاشىر ۋاھىدىيغا ئارتىش ئەقىلسىزلىق بىلەن قىلىنغان بوھتان ئەمەسمىكىن!؟ ئەڭ ياخشىسى مۇراتنىڭ روھىنى گورىدە تېچ ياتقۇزغان بولساڭلار ياخشى بولار ئېدى.

«ئۇئات» سىياسىي تەشكىلات. ئۇنىڭ مەخسىتى ئانا ۋەتەننى سىياسىي، تېچلىق يوللار بىلەن ئازات قىلىشتىن ئىبارەت.

ئىككى گەپنىڭ بىرىدە «ئارەسىمى» دېگەن ئىبارە ئۇزۇندىن بېرى دېيىلۋاتىدۇ. بۇ نېمە گەپ؟ بۇنىڭ بىلەن نېمە دېمەكچى؟ ئاخىر ھەممە تەشكىلاتلار بىردىنلا تەستىقلەنمىگەنغۇ، «ئىتتىپاق» 8 ئايدا، «شەرقىي تۈركىستان» كومىتېتى بىر ژىلدىن كوپرەك ۋاقىتتا تەستىقلەنمىدىمۇ؟

«يېڭى ھايات»نىڭ خەلققە قىلغان مۇراجىتىدىن ئۇزۇندە كەلتۈرۈپ، ئۇلار: «نېمە دېگەن قەتئىيلىك ۋە ھاكاۋۇرلۇق، ئېھتىمال مۇنداق قەتئىي باھا «يېڭى ھايات»تىكى ئايرىم شەخسلەرنىڭ كوپ ۋاقىتتىن بۇيان ۋۇگەنسىز ژۇرۇپ، ئويىغا كەلگەننى گېزىت سەھىپىسىدە بېسىشقا ئادەتلەنگەنلىگىدىن دۇر. قايىماقلارنىڭ كىم ئېكەنلىگىنى تېخىچە تونالمىغانلىغىدىدۇر» دەپ يازىدۇ. بۇ ئىبارىلەر خۇددىي، غوجامنىڭ ئالدىدا قىلغان ھاكاۋۇرلىغىنى قارا، دېمەكچى بولغان «ئادەمنىڭ» سوزىگە ئوخشايدۇ.

«ژۇگەنسىز» دېگەن نېمە؟ «ئويغا كەلگەن» دېگىنى نېمىسى؟ سىلەرنىڭ كوپتىن بۇيان «ژۇگەنلىك» بولغىنىڭلار ھەممىگە ئايان. ژۇگەندىن «يېڭى ھايات» ئازات بولسا، «ئۇيغۇر ئاۋازى» تېخىچىلا ژۇگەنلىك بولغىنىمۇ؟ «يېڭى ھايات»نىڭ خەلقىمىز سويگەن، ئۇمۇت قىلغان، ژۇرىگىدە ساخلاپ ئېتالماي كەلگەن پۇغانلىرىنى ئېيتىپ بەرگەنلىگى «ئويغا كەلگەننى» باسقانلىق بولامدۇ؟

مەلۇمكى، «ئۇيغۇر ئاۋازى» خىتاينى پاش قىلىدىغان پەقەتكىنە تۈركىيەدىكى بەزىلەرنىڭ ماقالىسىنى باستى. بۇنىمۇ توغرا نىيەت بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ ھىمايىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئارقىلىق شەخسىي مەنپەئەتىنى كوزلەپ قىلدى ۋە شۇ ماقالە بېسىلغان گېزىتلەرنى قولتۇغىغا قىسىپ بېرىپ «خىزمەت قىلغان» بولۇۋالدى.

«يېڭى ھايات» گېزىتى بولگۇنچىلىك، بۇزغۇنچىلىق قىلىۋاتمايدۇ. ئۇ بەزىلەرگە ياقمايدىغان ئاممىۋى خەلقىمىز چىن كوڭلىدىن خوشال بولۇپ ئوقۇيدىغان نەرسىلەرنى بېسىۋاتىدۇ. تەھىرات خادىملىرى «بىر تەرەپلىمىلىك» ھەرىكەت قىلىۋاتمايدۇ، بېتەرەپ تۇرۇپ، ھەممە تەرەپنى بېسىۋاتىدۇ!

«ئۇيغۇر ئاۋازى» چۇ؟ ئۇ پەقەت «ژۇگەللەنگەنلىكلىگى ئۈچۈن مەلۇم گروھنىڭ بىر تەرەپلىمىلىك ئىشىنى قىلىۋاتىدۇ. يەنە ئۇلار: «يېڭى ھايات»نىڭ باش- باشتاقلىغىنى ژۇگەنلەش ۋە ئۇنى تام گېزىتلىق ھالىتىدىن قۇتۇلدۇرۇش ھەققىدىكى نۇرغۇن خەتلەرنى ئالغان بولساقمۇ، ھازىرغىچە ئېغىر بېسىق بولۇپ، «يېڭى ھاياتتىكى» كەسىپداشلارنىڭ پەم- پاراسەت بىلەن ئىش قىلىدىغانلىغىغا ئۈمۈت باغلاپ كەلگەن ئېدۇق» دېسە يەنە: «كەسىپداشلار ئارا ھورمەت ئىنتىزامنى چەتكە قايىرىپ قويۇپ بېشەملىك يولىغا- قولۇڭدىن كەلگەننى قىلىدىگەن يولغا چۈشۈۋالدى. خەلقنى قايمۇقتۇرۇپ ئىككى گېزىت ئارىسىغا، جامائەتچىلىك ئارىسىغا بولگۇنچىلىك، پىتنە ۋە ئېغىۋا بولگۇنچىلىك، پىتنە ۋە ئېغىۋا سالىدىغان مەسىلىلەر ئاشقىلى «ئۇيغۇر ئاۋازى» تەھىرىاتى مىگلىغان مۇشتىرلار ئالدىدىكى جاۋابكەرلىگىنى ھىس قىلىپ، ئوز مەۋقەسىنى بىلدۈرۈشكە مەجبۇر بولماقتا... ئەگەر بۇنىڭدىن، يەنىلا بىزگە كەسىپداش بولمىغان كىملەرنىڭدۇر «ئۇيغىي سىقراپ كەتسە...» ئۇنىڭغىمۇ ھەيران بولمايمىز. لېكىن ئۇلار بىر ھەقىقەتنى چۈشىنىشى كېرەك. گېزىت ئايرىم شەخسلەرنىڭ مۇلكى ئەمەس، ئۇ خەلق منبىرى» دەپ يازغان.

موشۇ گەپلەردىن بۇ ئادەملەرنىڭ كىم ئېكەنلىگى، نېمە دېمەكچى بولغانلىغى كورىنىپ تۇرۇپتۇ. «باش- باشتاقلىق»، «تام گېزىتلىق» دېگەنلەر نېمە؟ بۇ ژۇگەنلەش كېرەك. دېيىلگەنلىك ئەمەسمۇ؟ دېمەك، بۇ ئۇلارنىڭ ئوزلىرى «ژۇگەنلىك» ئېكەنلىگىنى ئىغرار قىلغىنى ئەمەسمۇ؟ تام گېزىتنى بىلەن باسما گېزىتنى ئېكەنلىگىنى پەرىق قىلالمايدىغان بۇ قانداق ئادەملەر؟ ئەگەر ئېغىر بېسىقلىق «جازالاش» بولاتتىمۇ؟ بۇ كېڭەش تۈزۈمىدە شۇنداق ئېدى. ئۇلار ھازىرمۇ شۇنداق نىيەتتىمۇ؟

خەتلەر «ئۇيغۇر ئاۋازىغا» كەلگەن بولسا، «يېڭى ھايات» قىمۇ مەۋقەسىگە قاراپ خەتلەر كەلگەندۇر. سىلەر نېمىشكە ئەكسىچە يېزىلغان خەتلەر ھەققىدە ئۇن چىقارمايسىلەر، ئاخىر مۇنداق خەتلەر سىلەرگە كوپ كەلدىغۇ؟

«گېزىت ئايرىم شەخسلەرنىڭ مۇلكى ئەمەس، خەلق منبىرى» بۇ ئاھايىتى توغرا گەپ. بۇنى «ئۇيغۇر ئاۋازىنى» مونوپول لىيە قىلىۋالغانلار ئىجرا قىلسا بولىدۇ. قارىنى باشقىغا چاپلاشنىڭ ھاجىتى يوق.

ھەممە يەردە، ھەممە ماقالىدا دەللىسىز «تىللىدى» دېگەن گەپ بار. «ئۇئات» ھېچ كىمنى ھېچ قانداق ماتېريالاردا تىللىغىنىنى بىز كورمىدۇق. ئۇ باشتىنلا خاتا ئىدىيەلەرنى، مەۋقەلەرنى، بولگۇنچىلەرنى دەللىلەر بىلەن تەنقىتلىدى ۋە پاش قىلدى. ئاممىۋى ماتېريالار گېزىتلەردە ئورۇن ئالغىنى يوق. تەنقىت بىلەن تىللاشنى مەدەنىي سوز بىلەن كوچا سوزىنى ئايرىماسلىق دەل ژۇقارقى ماقالىنىڭ تەرەپدارلىرىدا. ئۇلار ئۇيالماستىن «تىتاق تومۇر» دېگەن ئىبارىنى ئىشلەتكەن. ئۇ تومۇرنىڭ نېمە ئېكەنلىگىنى ۋە قەيەردە ئېكەنلىگىنى ئايرىپ ئالغان ياخشى. بىلىمەن دەپلا بىلمەي ژۇرمەي، بىلگەنلەردىن سوراپ بىلگەن ياخشى ...

يەنە ئۇلار: «ھېچ بىر ئەيمەنمەستىن پۈتكۈل ئومۇرىنى ئوز خەلقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ مەنىۋىي تەرەققىياتى ئۈچۈن ئولمەس ئەسەرلىرى بىلەن كېڭەش ۋە چەت ئەللەرگە مۇ تونۇلغان تالانتلىق يازغۇچىمىز، خەلقىمىزنىڭ ئاق ساقىلى زىيا سەمەدىيگە ھاياسىزلىق بىلەن ھوجۇمغا ئوتتى» دەپ «يېڭى ھاياتنى» ئەيىپلەيدۇ. بىرىنچىدىن ئۇ ئادەمگە ھۇجۇم قىلغىنى يوق. ئۇ كىشى «يېڭى ھاياتقا» ھوجۇمنى ئوزى باشلاپ بەردى. ھازىرقى قۇلايلىق ۋەزىيەتتە (ئەگەر خەلقنىڭ غېمىنى قىلىدىغان بولسا) شەخسىي ئوچمەنلىكنى قايىرىپ قويۇپ، توغرا مەۋقە ئېگەلىشى لازىم ئېدى... چۈنكى ۋەتەن ئازاتلىغى ئۈچۈن كۈرەشنىڭ بىرلىرىنىڭ تەستىقى بىلەن بولمايدۇ. بىزنىڭ ئازاتلىق ھەرىكىتىمىز ھەققانى ئىش، بۇنى تەلەپ قىلىش پۈتكۈل ئۇيغۇرستانلىقلارنىڭ قەرزى ۋە پەرزى. بۇ خىتاينىڭ ئىچكى ئىشى دائىرىسىگە كىرىدىغان مەسىلە ئەمەس.

(ئاخىرى 4-بەتتە).

بۇنىڭدىن 75 ۋىل مۇقەددەم يەتـ
تىۋ ئۇيغۇرلىرى تارىخىدا «ئاتۇ»
نامى بىلەن ئاتالغان دەھشەتلىك قانـ

«ئاتۇ» قانلىق ۋاقىەسى

شەتلىك ئاتۇ ۋىللىرىدا چېلەكتە ئېتـ
لىپ كەتكەن ئازنباقى كىچىك دادام
ھەققىدە پاتـ پاتلا يـاد ئېتىشەتتى.

لاۋاردىكى «ئاتۇ» توغرىسىدا

لىق قىرغىن يۈز بەرگەن ئىدى. پەقەت
لا ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا چۈشكەن بۇ
قاراقسىمەتتە سىڭلىغان، ئون سىڭلىغان
بېگۈنا كىشىلەر شېھىت بولۇپ، ۋە
تىم- يېتىمالارنىڭ دادۇـ پەريادى
ئەرشىگە ئورلىگەن ئىدى...

«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ 93- ۋە
لى 27- مارتتىكى سانىدا ئېلان قـ
لىنغان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەـ
نىيەت مەركىزى جەمىيىتىنىڭ چاقىرـ
غى ۋە 17- ئاپرېل سانىدا بېسىلغان
يولداش رابىك ئىسمائىلوۋنىڭ «ئاتۇ
دا كىملەر قۇرۇۋان بولغان؟» سەرلەۋ
ھەلىك ماقالىسى مېنى ئەشۇ ۋىللار
ھەققىدە، ئوزەم شـاھىد بولغان بەزى
بىر ئىشلار ھەققىدە ئېيتىپ ئوتۇشكە
ئۈندىدى.

مەن 1906- ۋىلى چېلەك ناھىيەـ
سىنىڭ لاۋار يېزىسىدا دېھقان ئائىلـ
سىدە دۇنياغا كەلگەن. ئون ئۇچ ياش
لىق ۋاقتىمدا كورگەن لاۋاردىكى دەھ
شەتلىك «ئاتۇ» خۇددى ھازىرقىدەكلا
يادىمدا تۇرماقتا. مەن ھەر بىر نامـ
زىمدا ئەشۇ بېگۈنا قۇرۇۋان بولغانلار
نىڭ روھىـ خاتىرىسىگە ئاتاپ دۇئاـ
تىلاۋەت قىلىمەن. ئەشۇ ئەجداتلىرـ
مىزنىڭ بېشىغا چۈشكەن قارا كۈنلەر
نىڭ بۇگۈنكى ۋە كېلەچەك ئەۋلادتىڭ
بېشىغا چۈشمەسلىگىنى ئاللادىن تىلەي
مەن.

تارىخىي مەنبەلەردىن ياخشى مەـ
لۇمكى، مانچۇرـ خىتاي مۇستەملـ
كىچىلىرىنىڭ تەلۇنگە بېنائەن چار
پادىشاھىنىڭ گېنېرالى كولپاكوۋسكي
باشچىلىغىدىكى ئون مىڭ كىشىلىك قو
شۇن ئەندىلا قۇرۇلغان ئىلى سۇلتانـ
لىغىنى يېمىرىپ تاشلاپ، ئۇشبۇ سۇا
تانلىقنى قۇرۇشتا پائال قاتناشقان
كىشىلەرنى شەپقەتسىزلىك بىلەن
قىرغىن قىلغان ئىدى. ئوز ۋاقتىدا باـ
ياندىي سېپىلىنى ئېلىشتا سادىر پالـ
ۋان بىلەن بىللە جەنگە قاتناشقان مېـ
نىڭ چوڭ بوۋام ئەنگەرمۇ سەككىز
ئەللىك بېشى باشچىلىغىدىكى تورت
يۈز ئائىلىلىك ئۇيغۇرلار قاتارىدا چېـ
لەك ناھىيەسىنىڭ لاۋار يېزىسىغا سۈر
گۈن قىلىنغان ئىدى. بۇ كوچمەنلەر
نىلىدىكى ئەسلى ئوز ماكانلىرىنىڭ نا
مى بويىچە ئاروز، ئاختام، ھېزبەك تې
مى، ئابلاش، چوڭ توغراق، كىچىك
توغراق، دولانيوزى، ئونيار يۈزى (تو
غاي) مەھەللىلىرىنى بەر پاقلىپ، بۇ
شورتاڭلىق دالىنى ئېتىزلىقلارغا ئايلا
دۇرغان. مېنىڭ دادام سېمەت ئەنگەر
ئوغلى كىچىك توغراقتا ماكانلاشقان.
مېنىڭمۇ ئاتاـ بوۋىلىرىم دېھقانچىلىق
بىلەن شۇغۇللىناتتى. بوۋام ۋاپات
بولغاندىن كېيىن دادامنىڭ ئىنىسى ئە
مەت بىز بىلەن بىللە تۇراتتى.

«ئاتۇ» مەزگىلىدە ئائىلىمىزدە
ئالتە جان بار ئىدى. دېھقانچىلىق بـ
لەن تۇرمۇش كەچۈرەتتۇق.

1918-ۋىلى بېدە چېچەكلىگەن
مەزگىل. دادام سېمەت، كىچىك دادام
ئەمەت، ئاپام سىرەمخان، مەن تورتەي
لەن ئېتىزدا ئىشلەۋاتاتتۇق. ئىلاخۇنـ
باي دېگەن كىشى قۇلا ئات مىنگەن
ھالدا يېنىمىزغا كېلىپ، «ئالمۇتىدىن
ئۇلۇغلار كېلىدىگەن، شۇلارنى قارشى
ئالىدىكەنمىز، ھـەمرا قازىنىڭ دېگىنا
بېرىڭلار. ئادەملەر شۇ يەردە مال سو
يۇپ، قازان ئېسىپ، تەييارلىق قىلـ
ۋاتىدۇ»- دېدى. كىچىك دادام بىزـ
نىڭ ئائىلىنىڭ نامىدىن تورۇق ئېتىمىز
نى مىنىپ كەتتى، قايتىپ كەلمىدى.
بىر مەزگىل ئوتكەندىن كېيىن مىزگان
ئاۋازى ئاڭلاندى. كەينىدىنلا مىلتىق
ۋە پۇلىمىيوتلارنىڭ دەھشەتلىك تارتىلـ
دىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. دادام كىچىك
دادام ئەمەتنىڭ ئەنسىرەپ،شۇ كەتكەن
تەرەپكە كەتتى. ھايال قىلماي يېنىپ
كەلگەن دادامنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ دو-
لانيوزنىڭ يېقىن بارغاندا پىتەن قازى
دېگەن ئادەمنى كوچىغا سورەپ چىقـ
قان كازاك ئوروسلار شۇ يەرنىڭ ئوزر
دىلا ئېنىپ تاشلىغانلىغىنى كوردۇـدە،
ئارقىسىغا يېنىپ، مەلىدىكىلەرگە خەـ
ۋەر بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەھەللىمىز
دىكى قېرىـ چۈرىلەر، بالاـ چاقىلار
تەرەپـ تەرەپكە قېچىپ موكۇنۇشـ
كە باشلايدۇ. ئاپام بىلەن ئىككىمىز
ئويگە كىردۇقتە 18 كۈنلۈك ئارىسىدە
ئىنىم ئابلەھەتنى مەن، ئابلىمىت ئىنىم
نى ئاپام كوتۇرۇپ چىقىپ، ئاخۇنۇم
دېگەن ئادەمنىڭ بېدىلىگىگە بېكىندۇق.
شۇ ئەسنادا سولداتلار مەھەللىگە باس
تۇرۇپ كىرىشتى. مۇسا ئاكامنى قوغ
لاپ كېلىۋاتقان سولداتلار ئۇ قورۇق
تامدىن ئەندىلا سەكىرىشى ھامان ئې
تىۋەتتى. ئۇ بېدىلىككە دۇملا چۈشتى.
سەمەت مەزىننى ئوزىنىڭ ھويلىسـ
دىلا ئاتتى. ئۇنىڭ ئوڭدىسىغا ژىقىلغـ
نى ھازىرقىدەكلا يادىمدا. توقسان ياش
لاردىكى مەمەتيۇسۇپ بوۋاينى كو-
چىدا ئېتىپ، ئۇنىڭ ئىككى ئېتىنى
سولداتلار ئېلىپ كەتتى. ھەمرا مول-
لامنىڭ ئوغلى ئاۋۇتنىڭ موريىسىگە
ئوق تېگىپ، ئۇزۇن ۋىللار دەرت تارت
تى. ئوزەم شاھىد شۇ كۈننىڭ ئوزـ
دىلا قادىر، ئايۇپ ياغاشچى، ئىبرا-
ھىم، ھاشىر، باۋدۇن ئوخشاش كىشـ
لەر كىچىككىنە مەھەللىمىزنىڭ ئىچىدە
ئېتىپ تاشلاندى.

ئەشۇ كۈلدىكى چوڭ ئاتۇدا سەكـ
كىز يۈزگە يېقىن ئادەم پۇلىمىيوت ۋە
مىلتىقلاردىن ئوققا تۇتۇلغان ئىدى.
يەنە بىر ئېچىنارلىغى شۇكى، قاتار
تىزىلغان كىشىلەر ئوققا تۇتۇلغاندىن
كېيىن ھەربىي باشلىقلار: «ئېتىش بىر
قېتىم بولدۇ، ساق قالغانلار ئورنۇڭـ
لاردىن تۇرۇڭلار!»- دەيتتى. بۇـ
نىڭغا ئىشىنىپ ئورنىدىن تۇرغانلار
قايتىدىن ئېتىلىپ، چالا ئولۇكلەر قـ
لىچ بىلەن چېپىلىپ، خەنجەر بىلەن
سانجىپ ئولتۇرۇلەتتى.

شۇ كۈلدىكى قانلىق قىرغىندىن ئىك
كىلا كىشى قوتۇلۇپ قالغان ئىدى.
بۇنىڭ بىرسى ماھمۇتخان بولۇپ، ئۇ
قۇراللىق سولداتلارنى كورۇپلا قېـ
چىپ كەتكەن. ئىككىنچىسى قاسىم ئا
كا (قاسىم ئولجا). ئۇ پۇلىمىيوت ئوقـ
غا تۇتۇلغاندا، يالغاندىن ئېتىۋالغان
ئۇنى سولداتلار ئولۇكلەر بىلەن بىللە
خەندەككە تاشلاپ، يېنىدىكى كونا تام
نى ئورۇپ كومۇۋەتكەن. يېرىم كېچـ
سى ھۇشىغا كېلىپ، ئولۇكلەر ئارىسـ
دىن زورغا چىقىپ، ئويگە كەلگەن...

قاسىم ئاكىنىڭ ئېيتىشىچە، سولداتـ
لار مەھەللىنىڭ ئەتراپىنى قورشىغانـ
دىن كېيىن ئالدى بىلەن خەلىقنىڭ قو
لىدىكى ئاتلارنى ژىققان، كىيىمـ كې-
چەكلىرىنى يېشىندۇرۇپ، سېپىلنىڭ
ئالدىدىكى خەندەكنىڭ بويىغا قاتار قـ
لىپ تىزغان. ئەڭ ئالدى بىلەن ھەمرا
قازى دېگەن ئادەمنى ئاتقان، ئاندىن
كېيىن خەلىقنى پۇلىمىيوت ئوقىغا تۇت
قان. لاۋاردا ئېلىپ بېرىلغان شۇ ئاتۇ
سەككىز كۈن داۋام قىلغان ئىدى.

ئاتۇ باشلانغان كۈندىن ئېتىۋارەن
ئابدۇرېھىم، رېھىم سوپى ئوغلى، مەـ
رۇپ قادىر، مەھەممەت ئاۋامۇسلىم،
سېيىت ئاخۇن، تېيىپ ئاخۇن ئوغلى،
مەن ئورمانـ توقايلارغا يوشۇرۇنغان
ئادەملەرگە يېمەكـ ئىچمەك توشۇپ
ژۇرگەن ئىدۇق. ئاشـ نان قىس بوا
غانلىقتىن سېرىقتال بولغان ئارىپلارـ
نى، ئويدىكى كېپەكلەرنى لويلاـ كو
كاتلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ غىزا تەي
يارلاتتۇق...

مېنىڭ بۇ ئاتۇ توغرىسىدا بىلگەنـ
لىرىمنى قاراتۇرۇق يېزىسىدا ياشاۋات
قان ۋىلەم غەنىيېۋ، ئالمۇتا چاپايېۋ
كولخوزىدىكى ھاجى ئىۋردىنوۋ ئوخـ
شاش قەدىناسلىرىمنىڭ تولۇقلاپ كې-
تىشىگە ئىشەنچىم كامىل.

ئەشۇ لاۋار يېزىسىدا خاتىرە مۇنا
رىسى تىكلەشكە بارلىق ئەۋلادلىرىم
بىلەن تەييارمەن.

ھېكايە قىلغۇچى: نۇرمۇھەممەت باقىيېۋ،

خاتىرىلىگۈچى: قەييۇم كەبرىي، تۇركسىب مەھەللىسىنىڭ ژىگىت بېشى.

ساخاۋەتلىك ئىش

موشۇ ۋىلى 17- ئاپرېل كۈندىـ
كى «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ 15-
سانىدا يولداش رابىك ئىسمائىلوۋنىڭ
«ئاتۇدا كىملەر قۇرۇۋان بولغان؟» ما
قالىسى بېسىلغان ئىدى. مەن مەزكۇر
ماقالىنى ئوقۇپ، مەزمۇنىدىن ۋاقىپ
بولدۇم ۋە ئوتمۇشتىكى ئاتاـ بوۋـ
لىرىمىزنىڭ پاجىەلىك قىسمەتلىرىنى
كوز ئالدىمدىن ئوتكۈزدۈم. ئەشۇ بې
گۈنا شېھىت بولغانلارنىڭ روھىـخاتـ
رىسىگە دۇئاـ تەكبىر ئوتكۈزۈپ، ئۇ
لارنى ياد قىلىش يولىدا تەييارلىق قـ
لىش ئىشلىرىنىڭ كېتىۋاتقانلىغىنى بىل
گەچ ئىنتايىن خۇرسەن بولدۇم.

بىزنىڭ بوۋىمىز ئارزۇ دېگەن كـ
شى بولۇپ، چوڭ ئوغلى نادىر سوپى
(ئورۇمچى)، مېنىڭ دادام قادىر، كـ
چىك دادام ئازنباقى ئارزۇ ئوغلى ئا
تۇ ۋىللىرى قورام يېزىسىدا ياشىغان.
بوۋىمىز ئارزۇ ئەسلى دولانلىق بو-
لۇپ، چىڭ سـۇلالىسى دەۋرىدىكى
كۈچـ كۈچتە چىققان ئېكەن. چوڭ
دادام نادىر سـوپى ژۇگەنـ نوختا،
قامچا ئورىدىكەن، شـۇنا ئۇ چېلەك
تەۋەسىدە نادىر سوپىـ ئورۇمچى
دەپ ئاتىلىپ كـەتكەن. دادام قادىر،
كىچىك دادام ئازنباقلار دېخانچىلىـق
بىلەن شۇغۇللانغان.

بالىلىق چـاغلىرىمدا دادام قادىر،
چوڭ دادام نادىر سوپىلار ئەشۇ دەھـ
ئېيتىشىلىرىچە، ئۇ گەۋرىلىك، قورقۇم
سىز ۋە غـەيرەتلىك كىشى بولغان
ئېكەن.

1987- ۋىلى سېنتەبىردە ئائىلەم
بىلەن تۇققان يوقلاپ غۇلجا شەھىرـ
گە بارغىنىمىزدا چوڭ دادام نادىر سو
پىنىڭ 3- ئوغلى ئىسرائىل ئاكام 82
ياشقا كىرگەن ئېكەن. بۇ كىشىمۇ كـ
چىك دادام ئازنباقى ئارزۇ ئوغلىنىڭ
چېلەكتىكى ئاتۇ پاجىەسىدە شېھىت
بولغانلىغى ھەققىدە سوزلەپ بەردى.
ئەشۇ ۋىللىرى ئۇ 13 ياشلاردا ئېكەن.
مەن بـولسام، 1923- ۋىلى چېلەكتە
تۇغۇلۇپتىمەن. بەش ياشقا كىرگەن
چېغىمدا دادام ۋە چوڭ داداملار ئائـ
لەـ تاۋابىاتلىرى بىلەن غۇلجىغا كو-
چۇپ ئوتكەن. بوۋامـ موماملار قو-
رام قەبرىستانلىغىغا دەپنە قىلىنغان.

ئەشۇ قاغىشـ ئاتۇ ۋىللىرىدا ھەم
مە يېزاـ قىشلاقلار ماتەم ۋە مۇسـ
بەت قوينىغا چۈمۈپ، ئادەملەر ئىشتـ
تىن بەتتەر خـورلانغان ئىدى، دەيدۇ
تاغام كوزلىرىگە ياش ئېلىپ.

مەن 1941- ۋىلدىن ئېتىۋارەن جە
مىيەت ئىشلىرىغا قاتناشتىم. ھازىر پې
سىيەدە بولساممۇ ئاتۇ قۇرۇۋانلىرـ
نىڭ روھىـ خاتىرىسىگە ئوتكۈزۈلـ
دىغان ئىزگۈ ئىشلارغا ئاتاپ 2مىڭ
سوم ئىئانە قىلدىم.

ژۇنۇن ئارزىيېۋ.

ئالما بابالىقوۋا ئائىلىسى بىلەن
ئالمۇتا ۋىلايىتى جامبۇل نامىدىكى
سوۋخوزدا ئىشلەۋاتىدۇ. ئۇ ئوتكەن
ۋىلى 700 توخلا ئېلىپ، ياخشى كۈ
تۈپ باقتى. ئەتىجىدە ھەر قوينىڭ
سالمىغىنى 50 كىلوگرىممغا يەتكۈـ
زۈپ، 3،5 كىلوگراممدىن ژۇك قىر-
قىۋالدى ۋە ئېگىلىككە بىر مىللىون
700 مىڭ سوم كىرىم بەردى.

سۈرەتتە: چوپان ئالما بابالىقوۋا.

ن. قىزاتوۋنىڭ سۈرىتى.

**ئۇيغۇر ناھىيەسى. «تاشتىقارا-
سۇ» سوۋخوزىنىڭ ئىلغار موزاي باق
قۇچىسى يېلىناتۇلاۋنا 15 ۋىلدىن بې
رى موزاي بېقىپ كېلىۋاتىدۇ. ھازىر
ئۇ قارىمىغىدىكى 40 موزاينىڭ كۈنـ
گە 600- 700 گرام سالماق قوشۇ
شىغا چوڭ كۈچ چىقىرىۋاتىدۇ.**

**سۈرەتتە: موزاي باققۇچى يېلىنا
تۇلاۋنا.**

د. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرىتى.

مەۋقە مەسىلىسى - ئاساسىي شەرت

(ئاخىرى، بېشى 3-بەتتە).

يەنە: «ئۇئات» رەھبەرلىگى ۋە ئۇنىڭ
ۋاستىسى بولۇپ قالغان «يېڭى ھايات»تىكى
ئەر خەلقىمىزنىڭ بىرلىگىنى بۇزۇش، ئۇيغۇر
لارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقى ئەتراپىغا
ئۇيۇشۇشنى توسۇش، ھەتتا دولەت ئېتـ
راپ قىلغان (يەنە شۇ گەپ) بۇ قانۇنى تەش
كىلاتنى يوقۇتۇۋېتىش ئۈچۈن ھەر قانداق
پاسكىنا يوللار بىلەن مېڭىشتىنمۇ قايتمىدى»
دەيدۇ. يەنە: «تامامەن مەۋجۇت بولمىغان
ئاۋتونومىيە مەسىلىسىنى ئويدۇرۇپ چىقـ
رىپ، ئىتتىپاقنى ئۇنىڭ تەشەببۇسكارى قـ
لىپ كورسەتمەك بولدى» دېيىش بىلەن «ئا
مۇتا ئاخشىمى» گېزىتىنىڭ 1993- ۋىل
25- مارتتىكى «قەھرىمانلارنىڭ تاماسى ئې
مە؟» دېگەن ماقالىسىغا ئۇياتسىزلارچە توھ
مەت قىلىپ، ھەتتا ئۇنى ئۇيۇشتۇرغان
دەپ، باشقىلارغا دوڭگىگەن.

ھەر قانداق پاسكىنا يوللار، ۋاستىلار، چا
رىلار ۋە توھمەتلەردىن قايتمىغانلار دەل شۇ
لارنىڭ ئوزلىرى بولۇپ، ئۇلار ھېچ ئېمىدىن،
ھەتتا كونا تۇزۇمنىڭ يالغان خەۋەر تارقـ
ىش ئۇسۇلىدىنمۇ پايدىلىنىشتىن قايتمىغان.

«يالغانچىنىڭ قۇيرۇغى بىر تۇتام» دېگـ
نى راس. ئاممىا كىمنىڭ قۇيرۇغى بىر تۇتام
ئېكەنلىگىنى خەلىق ئاللىقاچان بىلىپ بولغان.

گېزىت مۇنازىرىدىن قورقماسلىغى كېرەك.
مۇنازىرە بولمايدىكەن، ئىش ئالغا باسمايدۇ.
كوڭۇلسىز ۋاقىەلەرنىڭ چىقماسلىغى ئۈچۈز
مۇ مـۇنازىرە كېرەك. بـۇنىڭ ئۈچۈن
«ئۇئات» ۋە بارلىق باشقا تەشكىلاتلار تەر
پىدىن يېزىلغان ئەرسىلەرنى توسماسلىق كې
رەك. شۇنىڭ ئۈچۈن «ئۇيغۇر ئاۋازى» ئو-
زىنىڭ «ژۇگەنلىك ھـالىتىنى ئوزگەرتىپ،
ھەق يولغا كىرىشىنى، بىر تەرەپلىمىلىك ھە
رىكەت قىلماي، خـەلىقتىن، جـۇملىدىن
«ئۇئات»تىن چۈشكەن ماقالىلارنى بېسىشى
كېرەك. «يېڭى ھايات» توغرا يولىنى دا
ۋاملاشتۇرۇشىغا پۇتلىكاشاڭ بولماسلىغى لا-
زىم.

تۇرسۇن ۋاھىدىي- شائىر، يېنسونېر.

**ئابلىمىت خەيرىي- ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلا-
ۋى قاتناشچىسى، يېنسونېر**

**ت. مۇساييۇ- ئوزبەكىستان يېزا قۇرۇـ
لۇش تەمىنات باشقارمىسىنىڭ بولۇم باشلـ
غى.**

**ماھمۇت ھوسىين- زارەۋوستوك كـوچا
كومىتېتى باشلىغى**

ئا. قادىرى- يۇرىست، ئالاتاغ سوۋخوزى

ئاتۇ - خەلىق پاجىەسى

(يەتتىسۇ ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئۇنتۇلۇماس پاجىەسىنىڭ 75 ۋىللىقىغا دائىر)

ئوتمۇشتە ھەر خىل خەلىقلەرنىڭ تارىخىدا ئاممىۋى تۈردە ئادەملەرنى ئېتىش ۋاقىەلىرى نۇرغۇن بولغان. لېكىن بۇنىڭدىن توپ- توغرا 75 ۋىل ئىلگىرى يەتتىسۇدىكى ئەمگەكچى ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتۇ پاجىەسىنى، ھېچ قانداق ياۋۇزلۇقلار بىلەن باراۋەرلەشتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس. مىڭلىغان ئوغۇل- قىزلارنىڭ ھاياتىنى مەھرۇم قىلغان بۇ ئاتۇ پاجىەسى ئوز خەلقىنىڭ ئاجرالماس بىر قىسمى ۋەپ ھېسابلايدىغان ھەر بىر ئۇيغۇر پەرزەندىنى پەرۋاسىز قالدۇرالمايدۇ. ئۇرغۇنلىغان چوڭ ئەۋلات ئۇيغۇرلىرى تا ھازىرغىچە ئاتۇ پاجىەسىنىڭ دەھشەتلىك ۋە قانلىق كۈنلىرىنى ئېسىدىن چىقارغىنى يوق. بۇ پاجىە مېنىڭمۇ خاتىرەمدە ساقلانغان.

ئۇ دەۋىردە مەن ئانامبىتى كىچىك ئىدىم. لېكىن ئاتۇ پاجىەسىنىڭ باشلىنىشى مېنىڭ خاتىرەمدە شۇنچىلىك دەرىجىدە ساقلانغانكى، مەن تا ھازىرغىچە ئۇنىڭ ئايرىم ئېپىزودلىرىنى تەساۋۇر قىلالايمەن.

ئۇ كۈنى مەن مومام شاراخانىم نىڭ ھويلىسىدا بالىلار بىلەن ئويناۋاتاتتىم. بىردىنلا ئىشت قاۋاپ ژۇگىرەپ كەتتى، مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ژۇگەردىم. كوچىدا بىر خىل كىيىنگەن ماڭا توتۇش بولمىغان ئادەملەر كېتىپ باراتتى. ئىشت ئۇلارغا ھاۋشىغا باشلىدى. ئەينە شۇ چاغدا ئەسكەرلەرنىڭ بىرى مىلتىغىنى ئېلىپ ئىشتىنى ئېتىۋەتتى. ژىقىلغان ئىشت تەرەپكە ژۇگىرەي دەپ تەمشىلۋىدىم، لېكىن مومام مېنى تۇتۇۋېلىپ قويۇپ بەرمىدى. مەن ژىغلاۋەتتىم ۋە ژىراقلىشىۋاتقان ئەسكەرلەرنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قۇردۇم. ئۇلارنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ يېزا- تاشتىقارىنىڭ ئاھالىسى توپلىشىپ كېتىپ باراتتى. مەن ئوي تەرەپكە ماڭدىم، ئويدە ھېچ كىم يوق ئىدى، قازانقىنىڭ ئىشىگىنى ئېچىۋېدىم- مېنىڭ ئاكام سائىت تامغا يولنىپ ئولتۇرۇپ، ماڭا ئىشكىنى يېپىپ كېتىشكە ئىشارە قىلدى. لېكىن شۇ چاغدا سىلتىق تۇتقان ئەسكەر پەيدا بولدى، ئۇ قازاناققا كىرىپ، 16 ياشلىق ئاكامنى ھايداپ ئەچىقىپ كەتتى. ئاندىن مەن باغ تەرەپكە چىقتىم قارىسام بۇ يەردە دەھشەتلىك كورىنىشنى بايقىدىم. خوشنىمىز قانغا مىلىنىپ ياتاتتى.

كوچىدا ئايالار بىلەن بالىلار توپلىشىپ تۇراتتى. مومام قولۇمدىن چىڭ تۇتۇپ ژىغلىغانلارغا ئىمىدۇ بىر ئەرسىلەرنى ئېيتىپ ئۇلارنى ئوزىنىڭ ئارقىسىدىن ئېلىپ ماڭدى. مەلىنىڭ چېتىدىكى ئېتىزلىققا كەلدۇق. ئەسكى تاملىق ئالدىدا ئورغۇنلىغان ئادەملەر ئولتۇراتتى. ئۇ يەردە شۇنداقلا ئەسكەرلەر ۋە ئۇلارنىڭ كومانىدىرلىرى ئۇياق- بۇ ياققا مېڭىپ ژۇرەتتى. مومام ئايالارنى شۇ تەرەپكە باشلاپ ماڭدى. شۇ چاغدا ئېگىز بويلۇق بىر ئادەم كېلىپ، تاتارچىلاپ:

- سىلەرگە بولمىي،- دېدى.

- نېگە بولمىي، بىزنىڭ ئاتا- بالارىمىز،

بالالارىمىز ئەينە ئولتىرالار!...

- بولمىي ...

- شۇ چاغداباشقائەسكەرلەر كېلىپ، بىزنى كېتىشكە مەجبۇرلىدى، مەن ئولۇمگە مەھكۇم بولغانلارغا قارىدىم. ئەينە شۇ دەقىقىدە مەگزى كېسىلگەن ۋە ئوز- كوزى قان بولۇپ كەتكەن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەسكەرلەر تەرەپكە قاراپ ماڭدى. لېكىن سەنتۇرۇلۇپ ژىقىلىپ چۈشتى. مەن ئۇنى تۇنۇپ قالدىم. ئۇ مېنىڭ ئاكام سائىت ئىدى.

مەن: سائىت ئاكا!- دەپ ۋاقىراپ، ھوكىرەپ ژىغلاۋەتتىم.

بىز قانداقتۇ بىر ئويدە ئۇزاق ئولاتاردۇق. بالىلار توختىماي ژىغلاتتى. ئايالار ئۇلارنى بەزلەتتى. مومام ئوزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي، چاچلىرىنى ژۇلۇپ: ھەي خۇدا، بۇ نېمە تارتقۇلۇق!- دەپ ۋاقىراتتى. مەن ئوينىڭ سىرتىدا نېمە يوز بېرىۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەتتىم. بىز ئويدە چاغدا تاشتىقارىنىڭ بارلىق چوڭ ياشتىكى ئەركەكلىرى ئېتىزلىقتاقىرىپ تاشلانغان ئېكەن. بۇ كۈنى بىزنىڭ يېزىنىڭ يوزلىگەن ئاھالىسى شۇ جۇملىدىن مېنىڭ دادا مكېۋىر، ئاكام سائىت ۋە يەنە ئىككى تاغام ھالاك بولدى.

... 1871- ژىلى گېنېرال كۇلپاكوۋسكىي قوماندانلىغى ئاستىدا ئىلى سۇلتانلىغى يوقىتىلىپ، 1871- ژىلدىن 1881- ژىلغىچە سۇلتانلىق روسىيە تەركىۋىگە قوشۇۋېتىلىنغان ئىدى. بۇ سۇلتانلىق تەۋەسى كېيىن يەنە چىن مۇستەملىكىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى.

ئىلى ئولكىسىدىكى ئۇيغۇر دولىتىنىڭ يوقىتىلىشى، ئۇنىڭ ئاھالىسىنىڭ بىر قىسمىنىڭ يەتتىسۇ تەۋەسىگە كوچىرىلىشى ۋە بۇ تەۋەنىڭ ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئىتىزلىققا كەلدۇق. ئەسكى تاملىق ئالدىدا ئورغۇنلىغان ئادەملەر ئولتۇراتتى. ئۇ يەردە شۇنداقلا ئەسكەرلەر ۋە ئۇلارنىڭ كومانىدىرلىرى ئۇياق- بۇ ياققا مېڭىپ ژۇرەتتى. مومام ئايالارنى شۇ تەرەپكە باشلاپ ماڭدى. شۇ چاغدا ئېگىز بويلۇق بىر ئادەم كېلىپ، تاتارچىلاپ:

- سىلەرگە بولمىي،- دېدى.

- نېگە بولمىي، بىزنىڭ ئاتا- بالارىمىز،

بالالارىمىز ئەينە ئولتىرالار!...

- بولمىي ...

- شۇ چاغداباشقائەسكەرلەر كېلىپ، بىزنى كېتىشكە مەجبۇرلىدى، مەن ئولۇمگە مەھكۇم بولغانلارغا قارىدىم. ئەينە شۇ دەقىقىدە مەگزى كېسىلگەن ۋە ئوز- كوزى قان بولۇپ كەتكەن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەسكەرلەر تەرەپكە قاراپ ماڭدى. لېكىن سەنتۇرۇلۇپ ژىقىلىپ چۈشتى. مەن ئۇنى تۇنۇپ قالدىم. ئۇ مېنىڭ ئاكام سائىت ئىدى.

مەن: سائىت ئاكا!- دەپ ۋاقىراپ، ھوكىرەپ ژىغلاۋەتتىم.

بىز قانداقتۇ بىر ئويدە ئۇزاق ئولاتاردۇق. بالىلار توختىماي ژىغلاتتى. ئايالار ئۇلارنى بەزلەتتى. مومام ئوزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي، چاچلىرىنى ژۇلۇپ: ھەي خۇدا، بۇ نېمە تارتقۇلۇق!- دەپ ۋاقىراتتى. مەن ئوينىڭ سىرتىدا نېمە يوز بېرىۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەتتىم. بىز ئويدە چاغدا تاشتىقارىنىڭ بارلىق چوڭ ياشتىكى ئەركەكلىرى ئېتىزلىقتاقىرىپ تاشلانغان ئېكەن. بۇ كۈنى بىزنىڭ يېزىنىڭ يوزلىگەن ئاھالىسى شۇ جۇملىدىن مېنىڭ دادا مكېۋىر، ئاكام سائىت ۋە يەنە ئىككى تاغام ھالاك بولدى.

... 1871- ژىلى گېنېرال كۇلپاكوۋسكىي قوماندانلىغى ئاستىدا ئىلى سۇلتانلىغى يوقىتىلىپ، 1871- ژىلدىن 1881- ژىلغىچە سۇلتانلىق روسىيە تەركىۋىگە قوشۇۋېتىلىنغان ئىدى. بۇ سۇلتانلىق تەۋەسى كېيىن يەنە چىن مۇستەملىكىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى.

ئىلى ئولكىسىدىكى ئۇيغۇر دولىتىنىڭ يوقىتىلىشى، ئۇنىڭ ئاھالىسىنىڭ بىر قىسمىنىڭ يەتتىسۇ تەۋەسىگە كوچىرىلىشى ۋە بۇ تەۋەنىڭ ئۇيغۇرلىرىنىڭ ھۇرلار تەرىپىدىن گۇللەنگەن ئولكىگە ئايلاندۇرۇلۇشى پۇتكۇل تۇركىستانىنىڭ گېنېرال- گۇبېرناتورى- كولپاكوۋسكىينىڭ پائالىيىتى بىلەن باغلىق. ئۇيغۇرلار، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ژۇقۇرى تەبەقىلىرى بۇنى ياخشى ئەستە ساقلاتتى. 1918- ژىلى 12- مارتتا، يەنى ژېرنىيدا (ئالموتا) كېڭەش دولەت ئوزگىرىشى بولۇپ بىر ھەپتىدىن كېيىن يەتتىسۇ كازاك ئەسكەرلىرىنىڭ كېڭىشىدە كېڭەش ھاكىمىيىتىگە قارشى كۇرىشىش پلانى تۇزۇلگەن ئىدى، ئاق كازاكلارنىڭ چاقىرىغىنا تالغىرلىق چوڭ ئۇيغۇر بىيى ئىسلام نىيازوۋ ۋە قاراسۇ بولۇسى (ھازىرقى ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى) جامالدىن بوشرىيېۋ ئاۋاز قوشقان ئىدى. 1918- ژىلى ئاپرېلنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاق كازاكلار ئالدىدا ئۇيغۇرلار توپىنى ھايداپ، ژېرنى شەھىرىگە ئاتلاندى. «تۇيۇقسىز ھۇجۇم» ئاساسىي جەھەتتىن 50- 60 ئادەمدىن ئىبارە تېيىگى شەھەر ئوتتۇرىدى قاتناشقان ئىدى. ئەگەر كىمدۇر- كىم چېكىندىغان بولسا، ئېتىپ تاشلىنىدىغانلىغى ئاگاھلاندۇرغان.

ئوتتۇرىدىنىڭ تار- مار قىلىنىشى بارلىق ئۇيغۇر بولۇسلۇقلىرى ئۈچۈن ئاچچىق ساۋاق بولدى، ئۇلار ئەندى بىرمۇ جەڭگە قاتناشمىدى». (ئا. روزىباقىيېۋنىڭ خاتىرىلىرىدىن، ئارخىۋ ماتېريالىرى).

ئۇيغۇر ژىگىتلىرى تەرىپىدىن سېپىلغا ھۇجۇم قىلىنىشى تۇركىستاندىكى ئاق گۇۋاردىيەچىلەرنىڭ كەڭ مىقياسلىق كوتىرىلىشىگە سەۋەپ بولدى.

تۇركىستان مەركىزىي ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ ھەربىي كومىسسارى ئوسپوۋ تەرىپىدىن ھەربىكەت پلانى بىلەن ئەۋەتىلگەن سولچى ئىسىر مۇرايىۋنىڭ جازالاش ئوتتۇرىدى 1918- ژىلى 7- ماي كۈنى پىشىپەككە يېتىپ كەلدى. بۇ ۋاقىتتا ژېرنى شەھىرى كازاك ئەسكەرلىرى تەرىپىدىن قامال قىلىنغان ئىدى.

1918- ژىلى 20- مايدا تاشكەنتتىن ئەۋەتىلگەن جازالاش ئوتتۇرىدى ژېرنىيغا يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ پەۋقۇلادە كومىسسارى مۇرايىۋ، 21- ماي كۈنى شەھەر مۇئەللىملىرىنى ژىغىپ قالايمىقان، شۇۋىنىسىنىڭ نۇتۇق سوزلىگەن. ئىنقىلابچى د. گ. پرىگورودوۋالنىڭ گۇۋالىق قىلىشىغا تارىغاندا، مۇرايىۋ ئوتتۇرىدىنىڭ ژېرنىيدا دەسلەپكى كۈنلىرى قىلغان تېررورلۇق ھەرىكەتلىرى بۇ سولچى ئىسىرنىڭ سىياسىي قىياپىتىنى پاش قىلغان. لېكىن مۇرايىۋ تۇركىستان مەركىزىي ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ پەۋقۇلادە ۋە كىلى بولغانلىقتىن، يەتتىسۇنىڭ يەرلىك ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى ئۇنىڭغا ئىشەنگەن ئىدى. مۇرايىۋ ئەينە شۇنىڭدىن پايدىلاندى.

1918- ژىلى 25- مايدا مۇرايىۋنىڭ جازالاش ئوتتۇرىدى چېكىنگەن ئاق كازاكلارنى قوغلاپ، غۇلجا يولى بىلەن ماڭدى. بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرى ئەينە شۇ يول بىلەن مامۇنتوۋنىڭ پارتىزانلار ئوتتۇرىدى يارىكەنت تەرەپكە راۋان بولغان ئىدى.

قاراسۇ بولۇسلىغىنىڭ ئەڭ چوڭ ئاھالىلىق پۇنكتى يېڭى شەھەرنىڭ ئەمگەكچى ئۇيغۇرلىرى مۇرايىۋنىڭ ئوتتۇرىدىنى خوشال- خورام قارشى ئالدى. چوڭ داشقازانلاردا ھەر خىل ئېسىل تاناملار تەييارلانغان ئىدى. لېكىن مۇرايىۋ بارلىق ئاھالىنى بىر يەرگە ژىغىشنى بۇيرۇق قىلدى. ھېچ نەرسىدىن گۇمان قىلمىغان يېڭى شەھەرلىكلەر يېزىنىڭ چېتىدىكى چوڭ مال قوراسىغا ژىغىلغان ئىدى. ئۇلار ئوزلىرىگە پۇلىمىيوتلارنىڭ قارىتىلغانلىغىنى ۋە مال قوراسىنى قورشاۋالغان ئەسكەرلەرنى كوروپ، ئەھۋالنى چۈشەندى. كېيىن ئۇششاق بالىلىق ئايالار ئەرلەردىن ئاجرىتىلدى ۋە ئويلىرىگە قايتۇرۇلدى، ئەندى ئەركەكلەر بولسا، ھەممىسى دېگىدەك ئېتىپ تاشلاندى. بۇ ئاتۇنىڭ باشلىنىشى ئىدى. بىزنىڭ يېزا- تاشتىقارادىمۇ خۇددى شۇنداق پاجىەلىك ۋاقىەلەر يوز بەردى. ئارخىۋ ھوججەتلىرىنىڭ گۇۋالىق قىلىشىغا قارىغاندا، يېڭى شەھەردە 850 ئەركەك، تاشتىقاردا 750، تاشكەنسازدا- 680 ئەركەك ئېتىپ تاشلانغان. قورام بولۇسلىغىدا ئۇيغۇر ئەركەكلىرىنى ئېتىپ تاشلاش باشقىچە يوز بەرگەن. لاۋار يېزىسىغا مۇرايىۋنىڭ ئوتتۇرىدىنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن ئەتراپتىكى يېزىلاردىن 2000دىن ئوشۇق ئادەم ژىغىلغان. ئۇلار نان، تۇز ۋە باشقا نازۇنېمەتلەرنى ئېلىپ كەلگەن، لېكىن ئۇلارمۇ بىرى قالماي ئېتىپ تاشلانغان. قاراتوروق يېزىسىدا 204 ئادەم ئېتىلغان. شۇنىڭدىن كېيىن مۇرايىۋ ئوتتۇرىدى يەرلىك رۇس ئاھالىسىنىڭ ۋە پارتىزانلار ئوتتۇرىدىلىرىنىڭ كوماندىرلىرى ئىي. گ. مامونتوۋنىڭ، گ. ئا. ياكوۋلېۋنىڭ، يەتتىسۇ ۋىلايەتلىك سىياسىي بولۇمىنىڭ دەسلەپكى كومىسسارى گ. گ. كاتۇروۋنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ئارازلىق بىلدۈرۈشىگە قارىماي، چېلەككە راۋان بولىدۇ ۋە ئۇ يەردە توپ- توپى بىلەن ئۇيغۇر ئاھالىسىنى قىرىشقا باشلايدۇ.

«مۇرايىۋنىڭ چېلەكتىكى ياۋۇزلىقلىرىدىن خەۋەر تاپقاندا ئادەمنىڭ تومۇرلىرىدا قان توختاپ قالىدۇ» دەپ يازغان ئىدى گ. كاتۇروۋ. قورام ۋە مالۋاي بولۇسلۇقلىرىنىڭ تىرىك قالغان ئەرلىرى ۋە شۇنداقلا ئايالىرى قېچىشقا باشلىدى. ئۇيغۇر يېزىلىرى دەھشەتلىك ھالغا كەلدى. ئەندى بۇ ۋاقىتتا مۇرايىۋ ئوتتۇرىدى چېلەكتىن ھازىرقى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ يېزىلىرىغا ئاتلاندى، مۇرايىۋنىڭ قىرغىنچىلىق ھەرىكىتىدىن چوڭ ئاقسۇ يېزىسىنىڭ ئاھالىسى ھەممىدىن نۇرغۇن قۇربان بولدى. چوڭ ئاقسۇدا 160قا يېقىن ئادەم، تۇگمەن يېزىسىدا 9 ئادەم ئېتىپ تاشلانغان ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن مۇرايىۋنىڭ ئوتتۇرىدى يارىكەنتكە راۋان بولدى ۋە 15- ئىيۇن كۈنى بۇ يەرگە يېتىپ كەلدى. پۇتكۇل يول بويى ئۇ بىرمۇ قۇرالىلىق قارشىلىق كورسىتىشكە، «ئىسيانچى تارانچىلار» تەرىپىدىن ئېتىلغان بىر پاي ئوقنىمۇ ھىس قىلمىغان ئىدى.

مۇرايىۋنىڭ ئوتتۇرىدى پەقەت 22- ئىيۇن كۈنىلا يارىكەنتتىن چىقىرىلدى ۋە ئۇ پات ئاردا بۇلاپ- تالانغان مال- مۇلۇك بېسىلغان 600 ئات- ھارۋۇ بىلەن ژېرنىيغا يېتىپ كەلدى. ئۇ يەردە ئۇ قۇرالسىزلاندۇرۇلدى، ئوتتۇرىدىنىڭ بىر قىسمى يېڭىدىن قۇرۇلغان ھەربىي بولۇملەر تەركىۋىگە كىردى، بىر قىسمى جازالاندى. ئەندى مۇرايىۋ بولسا پەقەت تاشكەنتتە يەتتىسۇنىڭ ئۇيغۇر ئاھالىسى ئارىسىدا ئېلىپ بارغان جازالاش ھەرىكەتلىرى ئۈچۈن جاۋاپقا تارتىلدى.

ئاتۇ ۋاقىەلىرىگە مانا 75 ژىل توللدى. بۇ پاجىەنىڭ تىرىك شاھىتلىرى بارغانسىرى ئاز قېلىۋاتىدۇ. لېكىن يەتتىسۇدىكى مىڭلىغان ئۇيغۇر ئاھالىسى ئۇ توغرىلىق نۇرغۇن ئاڭلىغان. كېلىكلار ئاتۇ پاجىەسىدە قۇرۇۋان بولغان مىڭلىغان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ خاتىرىسىنى ئەسلەيلى!

م. كېبىروۋ،

تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزاتى.

كونكۇرس يەكۇنى

كېينكى ۋاقىتلاردا پانفىلوۋ ناھىيەسى مەكتەپلىرىدە ياش ئەۋلاتقا خەلىق پېداگوگىكىسى ئاساسىدا پۇختا بىلىم، ئاڭلىق تەربىيە بېرىش يولىدا كوپلىگەن ئەمەلىي چارىلار ژۇر گۇزۇلۇپ كېلىۋاتىدۇ. شۇ يونىلىشتە مۇئەللىملەرنىڭ ئىش تەجرىبىسىنى، ماھارىتىنى ئاشۇرۇشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بولۇنمەكتە. شۇنى ئەزەردە تۇتقان ھالدا ناھىيەلىك ماۋارىپ بولۇمى تەرىپىدىن باشلانغۇچ سىنىپ مۇئەللىملىرى ئارىسىدا «مۇناسىپ جابدۇلغان كابىنېت- ماھارەت كاپالىتى» ناملىق بايقاش كونكۇرسى ئېلان قىلىنغان ئىدى. ئۇنىڭدىكى ئاساسى مەخسەت مۇئەللىملەرنىڭ خەلىق پېداگوگىكىسىنىڭ باي نەمۇنىلىرىنى پايدىلىنىش ماھارىتىنى، ئىجادىي ئىش ئېلىپ بېرىش قابىلىيىتىنى بايقاشقا قارىتىلغان.

يېقىندا ئەينە شۇ بايقاش نەتىجىسى چىقىرىلدى. ئۇنىڭ يەكۇنى بويىچە ئۇچ ئارال مەكتىۋىنىڭ مۇئەللىمى ئا. كىتابايېۋا، كىروۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتىن ر. پەتتاروۋا، ئالتىنسارىن نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇئەللىمى ك. بوتانبايېۋالار خەلىق پېداگوگىكىسى ئاساسىدا ئوقۇتۇش كابىنېتلىرىنى تەلەپكە مۇۋاپىق جابدۇغانلىغى، بېزەدىمۇرگەنلىگى ئۈچۈن ئالدىنقى ئورۇنلارنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدى.

بايقاش غالىپلىرى ناھىيەلىك ماۋارىپ بولۇمى ۋە ئۇنىڭ كەسپىي ئىتتىپاقى تەشكىلاتى تەرىپىدىن مەنىۋي ۋە ماددىي سوغلار بىلەن تەغدىرلەندى. بايقاش نەتىجىسى باشقىمۇ كوپلىگەن مەكتەپلەردە تەربىيە ئىشىنى خەلىق پېداگوگىكىسى ئاساسىدا ژۇرگۇزۇش رەسمىي قولغا ئېلىنىپ، تەجرىبىلەر توپلىنىۋاتقانلىغىنى كورسەتتى.

ئا. تودىياروۋ.

پانفىلوۋ ناھىيەسى.

ئەخمەتجان ئەيساروۋ چارەك ئەسىردىن بېرى ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسىنىڭ پالتۇاي سوۋخوزىدا شوفىيور بولۇپ ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ.

سۈرەتتە: ئە. ئەيساروۋ.

رەخمەتجان ئاسموۋ ئەمگەكقازاق ناھىيەسىنىڭ پالتۇاي سوۋخوزىدا شوفىيور بولۇپ ئىشلەۋاتقىنىغا 30 ژىل بولدى. ئۇ- سوۋخوزدىكى ئىلغار شوفىيورلارنىڭ بىرى.

سۈرەتتە: رەخمەتجان ئاسموۋ.

ر. يۈسۈپوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

غوجانیاز هاجم هەققىدە بەزى كوز قاراشلار

1933ـژىلى ئۇيغۇرستان مىللىي ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ يولباشچىسى مەرھۇم غوجانياز ھاجىمنىڭ تۇغۇلغىنىغا 100 ژىل، ۋاپات بولغىنىغا 50 ژىل تولۇش مۇناسىۋىتى بىلەن ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىدا ئىسىتىقامەت قىلىۋاتقان قېرىندىشىمىز غۇلامدىن پاختا جاناپلىرى ئەسلىمە تېرىقىسىدە تۇركىيەدە چىقىدىغان «شەرقىي تۇركىستان ئاۋازى» ژورنالىنىڭ 1990ـ ژىل 25ـسانىغا ماقالە ئېلان قىلغان ئىدى. ماقالىدا شەرقىي تۇركىستاننىڭ ئىزىلگەن خەلقى غوجانياز ھاجىمنىڭ يېتەكچىلىگى ئاستىدا جىڭشۇرىن ھاكىمىيىتىگە قارشى قوزغۇلۇپ، جىڭشۇرىن ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىسىمۇ، مۇغەمبىرلىك بىلەن ھاكىمىيەت بېشىغا شىڭ شېسەينىڭ چىقىۋالغانلىغىنى سوزلەپ كېلىپ، بۇ ئىنقىلابنىڭ ئوت-ئۇچقۇنلىرى شەرقىي تۇركىستاننىڭ ھەممە ۋىلايەت، شەھەر، ناھىيە، قىشلاقلىرىغا تۇتۇشىش بىلەن خوتەندە مەرھۇم مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا ھەزرىتىم ۋە ئۇكىسى شاھ مەنسۇرلارنىڭ يېتەكچىلىگىدە ۋە ئاتەسۇ، تۇرپان، قەشقەر تەرەپلەردە بولسا تومۇر سىجاڭ، ماھموت مۇھىتى ھەم ساىبىت داموللام قاتارلىق مىللىي ئىنقىلاپ رەھبەرلىرىنىڭ يېتەكچىلىگىدە بۇ ئەللدە ھوكۇم سۈرۈپ كەلگەن جىڭشۇرىننىڭ چىڭ ھاكىمىيەت قالدۇقلىرىغا، شۇنىڭدەك مۇسۇلمانلىق نىقاۋى ئاستىدا ئوز ھاكىمىيىتىنى ئورنىتىشقا ئۇرۇنغان ماجۇكىيېك ۋە ما خۇسەن قاتارلىق ھەربىي ماجراپەرەستلەرنىڭ قۇراللىق قارا كۈچىنى يېمىرىپ تاشلاپ، شەرقىي تۇركىستاننى چەت ئەل دۈشمەنلىرىدىن تولۇق ئازات قىلىش يولىدا داۋاملىق مىللىي ئىنقىلاپ كۈرىشىنىڭ داۋاسىنى قىلىپ كەلگەنلىگىنى بىر قەدەر سوزلەپ كېلىپ، شەرقىي تۇركىستان خەلقىنى ئوز دۈشمەنلىرىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن قۇرال كۈچىگە تايىنىشنىڭ مۇھىملىغىنى بىلىپ، شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتىگە خوشنا بولغان كېڭەش ئىتتىپاقى بولغانلىقتىن، ئەشۇ ئەلگە تايىنىشتىن باشقا چارىنىڭ يوقلىغىنى بىلىپ، سەپداشلىرىنىڭ تارازىلىغىغا قارىماستىن، رۇسلارنىڭ بەزى شەرتلىرىنى قوبۇل قىلىشقا رازى بولغانلىغىنى سوزلەيدۇ، دەل شۇ چاغلاردا، يەنى 1933ـژىلى 11ـئاينىڭ 12ـكۈنى قەشقەردە سابىت داموللام ئابدۇلباقى يېتەكچىلىگىدە «شەرقىي تۇركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» ھوكۇمىتى ئېلان قىلىنغانلىغىنى تەكىتلەيدۇ. شۇنىڭدەك غوجانياز ھاجىمنىڭ بۇ يېڭى قۇرۇلغان شەرقىي تۇركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتىنىڭ جۇمھۇر رەئىسى بولۇپ بەلگۈلىنىشى بىلەن بۇ يېڭى قۇرۇلغان ھوكۇمەت «ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايراق»نى «شەرقىي تۇركىستاننىڭ مىللىي بايرىغى دەپ قوبۇل قىلىشى بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئىسمى بىلەن ئاي يۇلتۇز ۋە «مىللەتى ئىسلامىيە» دېگەن ئەقىشلەر بىلەن بېسىلغان قەغەز ۋە مىس پۇللار باستۇرۇلغانلىغىنى تەسۋىرلەپ كېلىپ، بۇ پۇللارنىڭ بىرىسىدە «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» يەنە باشقا پەقەت شۇ ژىلنىڭ ئىچىدە (1933ـژىلدا) بېسىلغان ئىككىنچى مىس پۇل بولسا يەنە ئاي يۇلتۇزلۇق بايراق بىلەن «مىللەتى ئىسلامىيە»، «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى» دېگەن ئەقىش خەتلەر بېسىلغان پۇللارنى چىقارغانلىغىنى بىر قەدەر سوزلەيدۇ.

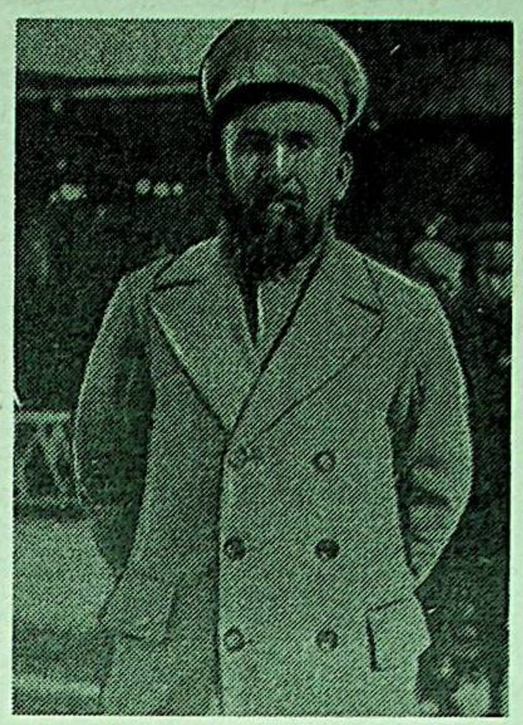

ماقالىنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا گەرچە غوجانياز ھاجىم بۇ ئىنقىلاپ جەريانىدا شۇ چاغدىكى ۋەزىيەت تۈپەيلى ۋە چوڭ خوشنا دولەتنىڭ بېسىمى بىلەن بەزى خاتا ئىشلار غا يول قويغان بولسىمۇ بۇ خاتالىقلار بىلەن ئۇنىڭ تارىختىكى توھپىلىرىنى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ. ئۇ يەنىلا 30ـژىللاردىكى شەرقىي تۇركىستان مىللىي ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ مۇھىم رەھبەرلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. گەرچە غوجانياز ھاجىم ئولگەن بولسىمۇ ئۇنىڭ شانلىق غايىسى ۋە مىللىي غۇرۇرى ھېچ قاچان ئولمەيدۇ،ـ دەپ توغرا باھا بېرىپ، ماقالىنى ئاياقلاشتۇرغان. بىز غۇلامدىن پاختىنىڭ تاخىرقى ئىخچام سوز بىلەن غوجانياز ھاجىمغا بەرگەن باھاسىغا تولۇق قوشۇلىمىز. غوجانياز ھاجىم ھەقىقەتەنمۇ 30ـ ژىللاردىكى شەرقىي تۇركىستان مىللىي ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ ئاتاقلىق رەھبەرلىرىدىن ئىدى. بىز تارىختىكى داغلارنى پەقەت تارىخىي ھەقىقەت بويىچە شۇ زاماننىڭ ھەقىقىي تارىخىي ماتېريالىرى ئاساسىدا شۇ دەۋر ۋەزىيىتىگە ئېتىۋار قىلىش تۇرقىدىن كوز قاراش بىلەن تەھلىل قىلىدىغان بولساق، شۇ ۋاقتىكى ھەقىقىي تارىخقا بىز توغرا باھا بېرىپ، بىر تەرەپ قىلالايمىز.

شۇ دەۋىر، شۇ ۋەزىيەتكە ئېتىۋار قىلىش تارىخنى ئېنىقلاشتىكى ئەڭ مۇھىم نۇقتا بولۇشى كېرەك دەپ ئويلايمەن. غۇلام پاختا ئوز ماقالىسىدا تارىخ ھەقىقىتىگە تايىنىپ، بىر قىسىم تارىخنى ئايدىڭلاشتۇرۇشقا خېلە كۈچ چىقارغان بولسىمۇ، بەزى مەسىلىلەردە رىال ھايات يېتەرلىك دەرىجىدە كورسىتىلمىگەنلىكىن، دېگەن پىكىرنى پەيدا قىلدۇ. ئۇنداق ئويلىشىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، غۇلامدىن پاختا 1933ـژىلى قۇرۇلغان سابىت داموللام يېتەكچىلىگىدىكى «شەرقىي تۇركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتىنى» قۇرۇپ ئېلان قىلغان ۋاقىتتا غوجانياز ھاجىم بۇ يېڭى قۇرۇلغان «شەرقىي تۇركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتىنىڭ «جۇمھۇر رەئىسى بولۇپ بەلگۈلەندى»، دەپلا ئاساسىي گەپنى باشقا تەرەپكە يوتكەۋەتكەن، ھازىرقى كۈندە، ھازىرقى ۋەزىيەتتە ھەر بىر جۈملە سوزنى، ھەتتا ھەر بىر ھەرپىكىچە ئويلىشىپ، شۇ سوزنىڭ كېلىشىگە قاراپ ئوز ئورنىدا توغرا قويمىساق، ئاھايىتى چوڭ سەۋەنلىكلەرگە دوچ كېلىپ قېلىشىمىز مۇمكىن، مۇنداق دېيىشىمدىكى سەۋەپ، غوجانياز ھاجىم ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى قۇرۇلغان ۋاقىتدا، ئۇ ھوكۇمەتكە جۇمھۇر رەئىس بولدى، دەپلا جۈملىنى باشقا تەرەپكە يوتكەيدىغان بولساق خۇددى غوجانياز ھاجىم سابىت داموللام بىلەن بىرلىكتە ئۇ ھوكۇمەتنى قۇرۇپ چىققاندەك چۈشەنچىسىنى بېرىپ قويامدىكىن دەيمەن. چۈنكى سابىت داموللام بۇ ھوكۇمەتنى قۇرۇۋاتقان چاغدا ۋە قۇرۇش جەريانىدىكى تەييارلىقلاردا غوجانياز ھاجى قەشقەردە بولمىغان، بۇ سوزىمىزنى مولۇ فاكت بىلەن دەللەشكە بولىدۇ. 1933ـژىلى 6ـ ئاينىڭ بېشىدا غوجانياز ھاجىم بىلەن ماھموت مۇھىتلار ئوز قوشۇنلىرىنى باشلاپ گۈچۈك رايونى ئارقىلىق جەنۇبىي شىنجاڭغا ئوتۈپ، قاراشەھەرگە بېرىپ، ئاندىن ئاقسۇغا جايلىشىدۇ. يول ئۈستىدە ئۇرۇشنىڭ كوپ بولۇشى ھەم ئۇزۇنلىغا سوزۇلۇشى ئەتىجىسىدە قۇرال-ياراقنىڭ يېتىشمەسلىگى بارغانسىرى ئېغىرلىشىشقا باشلىدى. غوجانياز ھاجىملار جەنۇبىي شىنجاڭغا ئوتكەن ۋاقىتدا ھېچ قانچە زاپاس قۇرال-ياراق يوق ئىدى. بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن غوجانياز ھاجىم بىلەن ماھموت سىجاڭلار مۇزاكىرىلىشىپ، كېڭەش ئىتتىپاقىدىن قۇرال ئالماقچى بولدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاقسۇدىن قەشقەرگە ۋەكىل ئەۋەتىپ، كېڭەش كونسۇلخانىسى بىلەن كېلىشىمگە كېلىپ، كېڭەش ئىتتىپاقىدىن ئۈچتۈرپان چېگارىسى ئارقىلىق قۇرال ئالدۇ، دەل شۇ ۋاقىتلاردا يەنى 1933ـژىلى 12ـنويابر كۈنى قەشقەر كونا شەھەردە سابىت داموللامنىڭ تەشەببۇسكارلىغى بىلەن «شەرقىي تۇركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى» نامى بىلەن ھوكۇمەت قۇرۇپ، بۇ ھوكۇمەتكە غوجانياز ھاجىمنى سىرتىدىن «رەئىس جۇمھۇر» قىلىپ تايىنلاپ، ئوزى باش ۋەزىر بولۇپ تايىنلىنىدۇ. غوجانياز ھاجىمنى بولسا قەشقەرگە قاراپ كېتىۋاتقاندا، سابىت داموللام بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئالدىغا ۋەكىل ئەۋەتىپ، ئاتۇشتا ئۇچرىشىدۇ، ۋەكىللەر سابىت داموللامنىڭ يولىورىغى بويىچە غوجانياز ھاجىملار «بىزنىڭ ھوكۇمەت قۇرۇشىمىزغا قوشۇلامدۇ،ـ يوق، ئەگەر قوشۇلمىسا كىرمىسۇن» دەيدۇ. (بۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ بىر قانچە قېتىم تەكلىپ قىلغاندا غوجانياز ھاجىم رەت قىلغان ئىدى) بۇ ۋاقىتتا ۋەزىيەت ناھايىتى ئېغىر بولۇپ، دۈشمەنلەر غوجانياز ھاجىمنىڭ تورت ئەتراپىنى قورشاۋالغان پەيت بولۇپ، قەشقەرگە كىرمىسە باشقا يول يوق ئىدى. شۇنداق مۇرەككەپ شارائىتقا توغرا كەلگەنلىگىدىن «ماقۇل قۇشۇلاي» دەپ جاۋاب بېرىدۇ دە، قەشقەرگە كىرىدۇ. مانا بۇنىڭغا ئوخشاش مىساللاردىن يەنىمۇ كەلتۈرۈشكە بولىدۇ. دېمەك، غوجانياز ھاجىم قەشقەردىكى سابىت داموللامنىڭ ھوكۇمەت قۇرۇش ئىشىدا يوق ئىدى ھەم ئارىلاشمىغان ئىدى.

مانا بۇ فاكتلاردىن غوجانياز ھاجىمنىڭ قەشقەردە تەشكىللىنىۋاتقان سابىت داموللام باشچىلىغىدىكى شەرقىي تۇركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەييارلىق ئىشلىرىدا يوقلىغىنى ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا غوجانياز ھاجىم بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇنداق چۈشەنسەك توغرا بولىدۇ.

بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇپ كېتىدىغان بىر نەرسە بار، ئۇ بولسىمۇ «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى» قۇرۇلغان ۋاقىتدا غۇلام پاختىنىڭ بۇ يېڭى قۇرۇلغان ھوكۇمەت «ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايراق»نى شەرقىي تۇركىستاننىڭ مىللىي بايرىغى دەپ قوبۇل قىلغانلىغى «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئىسمى بىلەن ئاي يۇلتۇز ۋە «مىللىي ئىسلامىيە» دېگەن ئەقىشلەر بىلەن بېسىلغان قەغەز ۋە مىس پۇللار باستۇرۇلغانلىغى، بۇ پۇللارنىڭ بىرىسىدە «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» يەنە باشقا شۇ ژىلنىڭ ئىچىدە (1933ـژىلدا) بېسىلغان ئىككىنچى مىس پۇل بولسا يەنە ئاي يۇلتۇزلۇق بايراق بىلەن «مىللىي ئىسلامىيە»، «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى» دېگەن ئەقىش خەتلەر بېسىلغان پۇللارنى چىقارغانلىغىنى ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا غوجانياز ھاجىم بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇنداق چۈشەنسەك توغرا بولىدۇ.

بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇپ كېتىدىغان بىر نەرسە بار، ئۇ بولسىمۇ «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى» قۇرۇلغان ۋاقىتدا غۇلام پاختىنىڭ بۇ يېڭى قۇرۇلغان ھوكۇمەت «ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايراق»نى شەرقىي تۇركىستاننىڭ مىللىي بايرىغى دەپ قوبۇل قىلغانلىغى «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئىسمى بىلەن ئاي يۇلتۇز ۋە «مىللىي ئىسلامىيە»، «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى» دېگەن ئەقىش خەتلەر بېسىلغان پۇللارنى چىقارغانلىغىنى ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا غوجانياز ھاجىم بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇنداق چۈشەنسەك توغرا بولىدۇ.

بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇپ كېتىدىغان بىر نەرسە بار، ئۇ بولسىمۇ «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى» قۇرۇلغان ۋاقىتدا غۇلام پاختىنىڭ بۇ يېڭى قۇرۇلغان ھوكۇمەت «ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايراق»نى شەرقىي تۇركىستاننىڭ مىللىي بايرىغى دەپ قوبۇل قىلغانلىغى «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئىسمى بىلەن ئاي يۇلتۇز ۋە «مىللىي ئىسلامىيە»، «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى» دېگەن ئەقىش خەتلەر بېسىلغان پۇللارنى چىقارغانلىغىنى ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا غوجانياز ھاجىم بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇنداق چۈشەنسەك توغرا بولىدۇ.

بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇپ كېتىدىغان بىر نەرسە بار، ئۇ بولسىمۇ «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى» قۇرۇلغان ۋاقىتدا غۇلام پاختىنىڭ بۇ يېڭى قۇرۇلغان ھوكۇمەت «ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايراق»نى شەرقىي تۇركىستاننىڭ مىللىي بايرىغى دەپ قوبۇل قىلغانلىغى «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئىسمى بىلەن ئاي يۇلتۇز ۋە «مىللىي ئىسلامىيە»، «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى» دېگەن ئەقىش خەتلەر بېسىلغان پۇللارنى چىقارغانلىغىنى ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا غوجانياز ھاجىم بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇنداق چۈشەنسەك توغرا بولىدۇ.

بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇپ كېتىدىغان بىر نەرسە بار، ئۇ بولسىمۇ «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى» قۇرۇلغان ۋاقىتدا غۇلام پاختىنىڭ بۇ يېڭى قۇرۇلغان ھوكۇمەت «ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايراق»نى شەرقىي تۇركىستاننىڭ مىللىي بايرىغى دەپ قوبۇل قىلغانلىغى «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئىسمى بىلەن ئاي يۇلتۇز ۋە «مىللىي ئىسلامىيە»، «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى» دېگەن ئەقىش خەتلەر بېسىلغان پۇللارنى چىقارغانلىغىنى ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا غوجانياز ھاجىم بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇنداق چۈشەنسەك توغرا بولىدۇ.

بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇپ كېتىدىغان بىر نەرسە بار، ئۇ بولسىمۇ «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى» قۇرۇلغان ۋاقىتدا غۇلام پاختىنىڭ بۇ يېڭى قۇرۇلغان ھوكۇمەت «ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايراق»نى شەرقىي تۇركىستاننىڭ مىللىي بايرىغى دەپ قوبۇل قىلغانلىغى «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئىسمى بىلەن ئاي يۇلتۇز ۋە «مىللىي ئىسلامىيە»، «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى» دېگەن ئەقىش خەتلەر بېسىلغان پۇللارنى چىقارغانلىغىنى ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا غوجانياز ھاجىم بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇنداق چۈشەنسەك توغرا بولىدۇ.

بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇپ كېتىدىغان بىر نەرسە بار، ئۇ بولسىمۇ «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى» قۇرۇلغان ۋاقىتدا غۇلام پاختىنىڭ بۇ يېڭى قۇرۇلغان ھوكۇمەت «ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايراق»نى شەرقىي تۇركىستاننىڭ مىللىي بايرىغى دەپ قوبۇل قىلغانلىغى «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئىسمى بىلەن ئاي يۇلتۇز ۋە «مىللىي ئىسلامىيە»، «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى» دېگەن ئەقىش خەتلەر بېسىلغان پۇللارنى چىقارغانلىغىنى ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا غوجانياز ھاجىم بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇنداق چۈشەنسەك توغرا بولىدۇ.

بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇپ كېتىدىغان بىر نەرسە بار، ئۇ بولسىمۇ «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى» قۇرۇلغان ۋاقىتدا غۇلام پاختىنىڭ بۇ يېڭى قۇرۇلغان ھوكۇمەت «ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايراق»نى شەرقىي تۇركىستاننىڭ مىللىي بايرىغى دەپ قوبۇل قىلغانلىغى «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئىسمى بىلەن ئاي يۇلتۇز ۋە «مىللىي ئىسلامىيە»، «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى» دېگەن ئەقىش خەتلەر بېسىلغان پۇللارنى چىقارغانلىغىنى ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا غوجانياز ھاجىم بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇنداق چۈشەنسەك توغرا بولىدۇ.

(داۋامى 7ـبەتتە).

غوجانیاز هاجم هەققىدە بەزى كوز قاراشلار

(داۋامى. بېشى 6ـبەتتە).

هاجم سابىت دامۇللام قۇرغان ھوكۇمەتكە رازى بولغان ئەمەس ھەم قۇۋەتلىگەنمۇ ئەمەس، ئەگەر ھوكۇمەت قۇرۇش توغرا كەلسە، ئىسمى كەلمەسىنى «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» دەپ ئەمەس، «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى» دەپ ئاتىغان بولار ئىدىم. بىز ئىنقىلابنى ئۇيغۇرلار بىلەن قوزغىدۇق، سوقۇشنى ئۇيغۇرلار بىلەن قىلدۇق، ئەندىزە، دولەتنى ئۇيغۇرلار بىلەن قۇرماي باشقا مىللەتلەر بىلەن قۇراتتۇق. مۇ؟ نېمە ئۈچۈن ھەممە مىللەتنىڭ پۇرىغى چىقىدىغان شەرقىي تۇركىستان نامىنى ئىشلىتىشىمىز كېرەك، دولەت نامىنى «ئۇيغۇر جۇمھۇرىيىتى» دەپ ئوزگەرتمىسە مەن ھېچ نېمىسىگە ئارىلاشمايمەن» دەپ قەشقەردە سابىت دامۇللام بىلەن بولغان سوھبەتتە سوزلىگەن ئىكەن. بۇ سابىت دامۇللام ھوكۇمىتىنى قۇۋۋەتلىمەسلىگىنىڭ بىر تەرىپى ئەلۋەتتە.

مانا مۇشۇ قىسمەن دەرىجىدە بىزگە مەلۇم بولغان فاكتلارغا ئاساسلانغاندا بۇ ئىككى رەھبەرنىڭ دولەتنىڭ قۇرۇلما شەكلىنى ئىككى خىل دولەت قۇرۇلما شەكلىدە تەشكىللەپ چىقىش خاھىشى بولغانلىغى ئۇچۇن ژۇقۇرقىدەك ئىككى خىل پۇل شەكلىنى ئىشلەپ چىقىپ بازار مۇئامىلىسىدە ئىشلەتكەن. شۇ ئەرسە ھەقىقەتكە يېقىنكى، ھېچ ۋاقىتتا بىر مەملىكەت ئىككى خىل مەزمۇندا ئىككى خىل نام بىلەن ئاتالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئوز مەسلىگىدە چىڭ تۇرۇپ «شەرقىي تۇركىستان» نامىنى مەزمۇن قىلغان شەرقىي تۇركىستان ھوكۇمىتىنى قۇرۇشقا سابىت دامۇللام ئەمەلىي ھەرىكەت قىلغان بولسا، غوجانياز ھاجم «ئۇيغۇرستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى»نى مەزمۇن قىلغان ھوكۇمەتنى قۇرۇشقا ھەرىكەت قىلغان ئىدى. بۇ ئىككى ھوكۇمەتنىڭ چىقارغان دولەت پۇلىنىڭ ئومۇرى ئاھايىتى قىسقا بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىغا كەڭ دائىرىدە تارىلىپ كېتەلمىگەن. «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» نامى بىلەن بېسىلغان قەغەز پۇلنىڭ ئوزى ھەم غوجانياز ھاجم تەرىپىدىن چىقىرىلغان 10 داچەنلىك مىس پۇلنىڭ كوچۇرمە شەكلى ھازىرغىچە ئوز قولۇمدا ساقلانماقتا. ئەندى نېمە ئۈچۈن كېڭەش ھوكۇمىتى شىنجاڭ شېھىرى بىلەن بىرلىكتە «شەرقىي تۇركىستان ھوكۇمىتىنى» تېزدىن تارقىتىۋېتىشكە ئۇرۇندى؟ بۇنىڭ سەۋەۋى شۇنداقكى، ئىسلام ئىدىئولوگىيەسى ئاساسىدىكى مۇسۇلمان مەملىكىتى قۇرۇلۇپ قالىدىغان بولسا، بۇ ھوكۇمەتنىڭ بىردىن-بىر كەينى تا يانچىسى بولغان ئانگلىيە ھوكۇمىتى بىلەن تۇركىيە ھوكۇمىتىنىڭ شىنجاڭدىكى ئىمتىيازىنى قىرقىپ تاشلاشقا مۇمكىنچىلىك بولماي قالىدۇ. ئاندىن شىنجاڭدا ئانگلىيە جاھانگىر ھوكۇمىتىنىڭ ھامىيلىغىدىكى ھوكۇمەت قۇرۇلۇپ، كېڭەش ھوكۇمىتىگە تەھدىت سالىدىغان بولىدۇ- دەپ چوچىگەن بولسا، غوجانياز ھاجمنىڭ ئۇيغۇرستان ئىدىئولوگىيەسى ئاساسىدىكى مۇستەقىل ئۇيغۇرستان دولىتى قۇرۇلىدىغان بولسا، كېڭەش مۇستەملىكىسى چاڭگىلىدىكى جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ كوزىنى ئېچىپ قويىدۇ- دەپ چوچىگەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئالدى بىلەن سابىت دامۇللامنى يوقاتىپا، ئاندىن ۋاقىت ئوتكۈزۈپ غوجانياز ھاجمنى قىستاڭغا ئېلىپ ئۇرۇمچىگە بېسىم كۈچ بىلەن ئاپىرىپ تۇرمىدە ئولتۇرۇۋەتكەن ئىدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن گېزىتخانىلارنىڭ 30ـژىلىلاردىكى تارىخىمىزنىڭ بۇ ۋارىنتى ئاساسىدىكى ھوججەتلەرنى يەنىمۇ ئىزدەشتۈرۈپ كورىشىنى ئۈمۈت قىلىمەن. مەن بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ تەھلىل ژورنالىنىڭ سەۋەۋى، كېيىنكى ۋاقىتلاردا بىزنىڭ گېزىتلىرىمىزنىڭ سەھىپىلىرىدە «شەرقىي تۇركىستانمۇ» ياكى «ئۇيغۇرستانمۇ» دېگەن مەسىلە ئۈستىدە بىر-ئاز بەس-مۇنازىرە بولغان ئىدى. مەن بۇ ماقالەم ئارقىلىق ئۇ مەسىلىنى تېخىمۇ چىدىيلەشتۈرۈۋېتىش مەخسىتىدە ئەمەس، قولۇمدا ساقلىنىۋاتقان ھەقىقىي ماددىي ماتېرىالنىڭ ئوزى بويىچە ھەم بەزى تارىخىي شەخسلەرنىڭ سوزلەپ بېرىشى ۋە شۇنىڭدەك بەزى بىر تارىخىي ماتېرىاللار بويىچە ھەقىقىي تارىخنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، كېيىنكى ئەۋلادلارغا ئەينى ئوزى بويىچە يەتكۈزۈش مەخسىتىدە، بۇ مەسىلىنى قوزغاپ قەلەم تەۋرەتتىم. قالغان تەرەپلىرىنى گېزىتخان ئوزى ئويلىشىپ كورەر.

1933ـژىللىرى شىنجاڭدا ئوچ سىياسىي كۈچ بولۇپ، شىك شېھىي باشلىق رىباكسون كۈچلەر سېپى ئۇرۇمچىنى مەركەز قىلغان ھالدا شىمالىي شىنجاڭغا ئوز تەسىرىنى كېڭەيتىپ تۇرغان پەيت بولۇپ، ماجۇڭىيىك تۇرپاننى مەركەز قىلىپ شەرقىي شىنجاڭنى، كېيىنرەك بولسا، جەنۇبىي شىنجاڭنى ھۆكۈمرانلىقىغا ئالغان پەيت ئىدى.

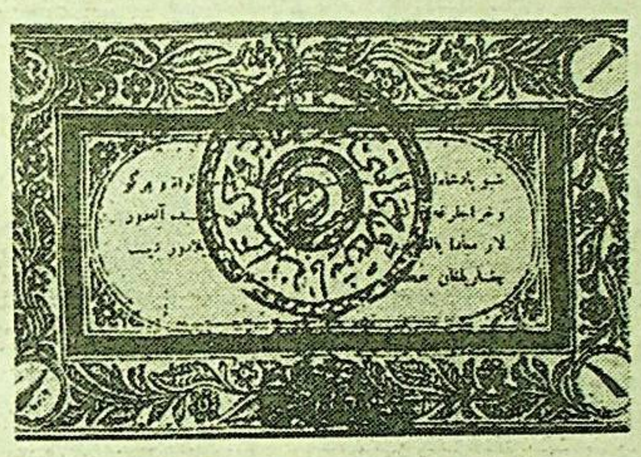

جاڭغىچمۇ ئوز تەسىرىنى كېڭەيتىپ، غوجانياز ھاجم بىلەن قارىمۇ-قارشى سەپتە تۇرۇپ، داۋاملىق قارشىلىشىپ كەلدى. ئۇ ئوچ سىياسىي كۈچ ئوتتۇرىسىدىكى قالايمىقان ئۇرۇشلار توختىمىدى. ئاخىرقى ھېسابتا «كېڭەش ئىتتىپاقى» (ستالىن) شىك شېھىي ھوكۇمىتىنى تاللاۋېلىپ، ماجۇڭىيىكنى داۋاملىق زەربە بېرىۋاتقان مەزگىلدە، غوجانياز ھاجمغا شۇنچىلىك ئۇرغۇن پەيادە ئەسكەرلەرگە، ئاتلىق ئەسكەرلەرگە، توپچى قىسىملارغا قۇرال-ياراق يەتكۈزۈش ئاھايىتى جىددىي مەسىلە بولۇپ قالغان ئىدى. بۇ ئەسكەرلەرنى قۇرال-ياراق بىلەن تەمىنلەش يېقىن خوشنا ھەم چوڭ خوشنا بولۇپ شىنجاڭغا چېگراداش تەۋەدە ئورۇۋاتقان كېڭەش ئىتتىپاقىدىن باشقا خوشنا مەملىكەتلەردىن ئۇنچىلىك كوپ قۇرال-ياراقلارنى ئېلىش مۇمكىنچىلىگى يوق ئىدى. پەقەت كېڭەش ئىتتىپاقىغىلا يولىنىشتىن باشقا چارە يوق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ غوجانياز ھاجم سابىت دامۇللىنىڭ تەكلىۋى بويىچە 1933ـژىلى 12ـئايدا قەشقەرگە كەلگەن بولسىمۇ، بىر قولۇپلا ئەتىسىگە ئەسكەرلىرىنى باشلاپ قەشقەر يېڭى شەھەرگە ماخۇسەن (ئۇڭگانلار قىسمى) قىسىملىرى بىلەن ئورۇشىشقا چىقىپ كېتىدۇ. بىراق ئاقسۇدىن يارىدەمگە كەلگەن مافۇيۇەن (ئۇڭگان) ھەربىي قىسمى ھەم ئۇرۇمچى تەرەپتىن كەلگەن ماجۇڭىيىك قىسمى يېتىپ كېلىپ، غوجانياز ھاجمنى تەتىرىتىپ قويىدۇ. ئۇ ئورۇسىز قورۇزان بېرىشتىن چېكىنىپ ئاتۇش رايونى تارقىلىق ئەركەشتامغا كېتىدۇ. «دەل موشۇ دەۋردە ئەگەر غوجانياز ھاجم كېڭەش تەرەپنىڭ يارىدىمىدىن قۇرۇق قالسا، شىنجاڭدا ئېرىشىمەكچى بولغان مەخسىتىگە يېتىشى تەسىرەك بولار ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئەركەشتامدا كېڭەش تەرەپ بىلەن سوھبەت ژۇرگۇزۇپ، قۇرال-ياراق ئېلىش كېلىشىمىنى قىلىدۇ. بىراقتا كېڭەش تەرەپ قۇرال بېرىشتىن بۇرۇن ئوزلىرىنىڭ غوجانياز ھاجم ئوتەشكە تېگىشلىك شەرت قويىدۇ. ئەگەر شۇ شەرتلەرنى ئورۇنلىسا، قۇرال بېرىدىغانلىغىنى ئاگاھلاندۇرىدۇ. ئاخىرى بۇ ئاگاھلاندۇرۇش ئاساسىدا كېلىشىمگە كېلىدۇ. بۇ كېلىشىمنى غۇلامدىن پاختا جاناپلىرى «شەرقىي تۇركىستان ئاۋازى» ژورنىلىنىڭ 1990ـ ژىل، 25ـسانىنىڭ 30ـبېتىدە يېزىپ كورسەتكەن. مەن توۋەندە ژورنالدىكى تېكىست بويىچە تولۇق كەلتۈرىمەن. «بۇ كېلىشىم 1934ـژىلى فېۋرال ئېيىنىڭ ئوتتۇرىسىدا غوجانياز ھاجم بىلەن كېڭەش ھوكۇمىتى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن ئىدى. كېلىشىمنىڭ كوپىيەسىنى 1934ـ ژىلى 20ـفېۋرالدا 308ـ ئالاقە بىلەن «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتىنىڭ باش ۋەكىلى سابىت دامۇللامغا ئەۋەتىلگەن ئىدى. كېلىشىمنىڭ ئەسلى مەتنىسى (تېكىستى) مۇنداق:

1. غوجانياز ھاجى بۇگۇندىن ئېتىبارەن ئەنكىن ھوكۇمىتى بىلەن قەتئىي ئالاقىسىنى ئۇزۇپ شەرقىي تۇركىستاننى رو سسىيە ھىمايىسى ئاستىدا ئۇنىڭ ئامانلىغىنى ساقلاش جەھەتتە ئىستىقلاللىق بىر ئولكە دەپ ئېلان قىلىدۇ.

2. شەرقىي تۇركىستان ئىستىقلالىيىتىنى ژىغىشتۇرۇپ قويۇپ، مىللىي جۇمھۇرىيەت ئىسلامىيەسىنى تارقىتىپ، ئۇرۇمچى شەھىرىدە شىك دۇبەن باشلىق تۈزۈلگەن ھوكۇمەتكە بويسۇندۇ.

3. شەرقىي تۇركىستان رەئىس جۇمھۇرلىغىنى تەرك ئەتكەن زامان ئۇرۇمچى ھوكۇمىتى غوجانياز ھاجىنى جۇشى يەنى مۇلكى گۇبېرناتورلۇققا تايىنلايدۇ.

4. شەرقىي تۇركىستان مىقياسىدىكى مەۋجۇت قۇراللىق ئەسكەرلەرنى شىك دۇبەنگە بويسۇندىغان قىلىش خۇسۇسىدا غوجانياز ھاجم قەتئىي چارە-تەدبىر كورىدۇ.

5. تۇڭگان، خوتەن (ماجۇڭىيىڭنىڭ قالدۇق قىسىملىرى- مۇئەللىپنىڭ ئىزاھىتى)، ئوزبەك، قىرغىز، قازاقلاردىن ئىبارەت مىللىي قوشۇنلارنى قۇرالسىزلاندۇرۇش ۋە شەرقىي تۇركىستاندا تەرتىپ ساقلاش مەخسىتىدە ئۇرۇمچىدىن ئالتەشەھەر تەرەپكە ھەرىكەت قىلىدىغان خۇنخوز خىتاي، رۇس ئەسكەرلىرىگە يارىدەم بېرىش ئۈچۈن غوجانياز ھاجم ئوز ئىختىيارىدىكى قۇمۇلۇق، تۇرپانلىقلاردىن ئىبارەت بولغان مەھمۇت مۇھىتىي قوماندانلىغىدىكى ئەسكەرلەرنى شىك دۇبەن ئىختىيارىغا ئوتكۈزىدۇ.

6. مانجۇرىيەدىن چېكىنگەن خۇنخوز خەتايلارنى رۇس تۇپرىغى ئارقىلىق شەرقىي تۇركىستانغا كوچۈرۈش ھەققىدە كېڭەش ھوكۇمىتى بىلەن شىك دۇبەن ئارىسىدا تۈزۈلگەن كېلىشىمنى غوجانياز ھاجم تەستىقلەيدۇ.

7. شەرقىي تۇركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى ھەربىي خىزمەتتىكى چەت ئەللىك (ئەجنەبى) ئەمەلدارلارنى غوجانياز ھاجم دەرھال خىزمىتىدىن بوشىتىپ، ئۇلارنى شەرقىي تۇركىستان چېگرىسىدىن چەت ئەلگە چىقىرىش ئۈچۈن قەتئىي چارە كورىدۇ.

8. كېڭەش ھوكۇمىتى شەرقىي تۇركىستاننىڭ تەرەققىياتى ۋە ئابادلىغىغا كۈل بولىدۇ.

9. شەرقىي تۇركىستاننى ئىچكى خەتاي، ئەنكىن، مانجۇرىيە ۋە باشقا تەرەپتىن ھەر بىر ئېھتىمالدا كېڭەش ھوكۇمىتى ھۇجۇملاردىن مۇداپىيە قىلىشنى ئوز ئۈستىگە ئالىدۇ.

10. شەرقىي تۇركىستاندا تەرتىپ ئورنىتىلغاندىن كېيىن تېز ۋەۋشتە رۇس ئىزا مىغا ئاساسلانغان ئەسكەرىي قىسىم تۈزۈشكە توغرا كېلىدۇ. مەزكۇر قىسمىنى تۈزۈشكە كېڭەش ھوكۇمىتى تەرىپىدىن ئوزگەرتىپ تۇرۇش ئەسكىرىي ھەيىتى ئەۋەتىلىپ تېگىشلىك ھەربىي ئەمەلدارلار بىلەن تەمىنلىنىدۇ.

11. كېڭەش ھوكۇمىتى شەرقىي تۇركىستاندا قايتىدىن قۇرۇلىدىغان ھەربىي قوشۇننى زامانىۋىي ئۇسۇل ۋە قۇراللار بىلەن قۇراللاندۇرۇشنى كوزدە تۇتىدۇ.

12. ئۇرۇمچى ھوكۇمىتى بىلەن كېڭەش ھوكۇمىتى ئوتتۇرىسىدا سىياسىي، ئىختىسادىي مەسىلىلەر ھەققىدە ئالاھىدە كېلىشىمنامىلار تۈزۈلىدۇ.

مانا بۇ كېلىشىمنامىلار تۈزۈلۈپ، ئۇنىڭ بىر نۇسخىسى سابىت دامۇللام ھوكۇمىتىگە ئەۋەتىلگەندىن كېيىن، سابىت دامۇللام دەرھال نازىرلار ھەيئىتى ژىغىنىنى چاقىرىپ، بۇ كېلىشىمنامىنى مۇزاكىرە قىلىدۇ. ژىغىن 1934ـژىلى 3ـمارت كۈنى يېڭىسار شەھىرىدە چاقىرىلىدۇ. بۇ قېتىمقى پەۋقۇلادە ژىغىنغا نازىرلار ھەيئىتىدىن جەمئىي 15 كىشى قاتناشىدۇ. شۇنداقلا مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارنىڭمۇ ۋەكىللىرى قاتناشىدۇ. ژىغىندا غوجانياز ھاجم بىلەن كېڭەش ئىتتىپاقى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن ژۇقارقى كېلىشىمنامە مۇزاكىرە قىلىنىدۇ. ھەم توۋەندىكى بايانات ئېلان قىلىنىدۇ.

1. غوجانياز ھاجىنىڭ مىللەتنىڭ تاپشۇرۇغىنى ئالماي تۇرۇپ، كېڭەش ھوكۇمىتىنىڭ تەكلىۋى بويىچە ئەركەشتامدا بولۇشىلار بىلەن مىللەتنىڭ مەنپەئىتىگە خىلاپ غەيرىي قانۇنىي كېلىشىم تۈزگەنلىكى ھەرىكىتىنى تۇركىستان تۇركلىرىگە قىلىنغان خىيانەت دەپ ھېسابلايدۇ.

2. كېڭەش ھوكۇمىتى بىلەن غوجانياز ھاجى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن 12 ماددىلىق كېلىشىمنى غەيرىي قانۇنىي كېلىشىم دەپ

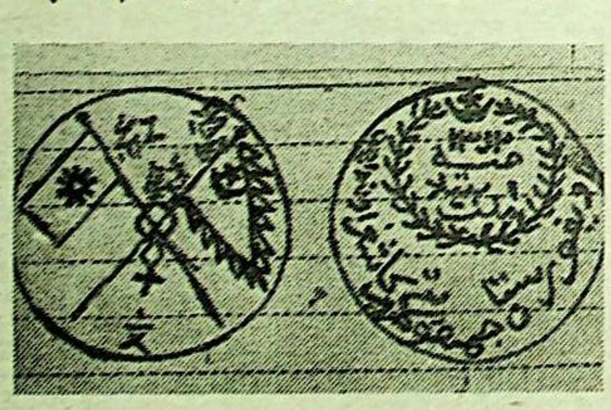

ھېسابلايدۇ.

3. ئەچچە ژىللاردىن بېرى ھېسابسىز قۇرۇلار بېرىپ ئالغان شەرقىي تۇركىستان مىللىي ئىستىقلالىيىتىنىڭ ئاياقلاشتۇرۇلۇشى تۇركىستان تۇركلىرىنىڭ زىيانكەشلىككە ئۇچۇرىتىلىشىدۇر. مىللىي ئىستىقلالنى قولدا تۇتۇپ قېلىشتا شەرقىي تۇركىستان تۇركلىرى ھەر قانداق پىداكارلىققا ھازىردۇر. غوجانياز ھاجىنىڭ كەچۈرگىلى بولمايدىغان خىيانىتىنى ئەپۇ بىلەن ئەيىپلەيدۇ.

4. شەرقىي تۇركىستان تۇركلىرى بولشىۋىكلار قولىغا چۈشىشكە ئەسلا رازى ئەمەس ئىدى. بۇنىڭغا ئاساسەن مىللەتنىڭ ئازىلىغى قەشقەردىكى كېڭەش كونسۇلى ئارقىلىق ئىسچىنى ھوكۇمىتىگە بىلدۈرۈلسۇن.

5. كېڭەش ئەسكەرلىرىنىڭ شەرقىي تۇركىستاننى ئىشغال قىلىشىنى بەينەلمىلەل قا

(داۋامى 8ـ بەتتە).

غوجانیاز هاجم هەققىدە بەزى كوز قاراشلار

(ئاخىرى، بېشى 7ـ بەتتە)

ئىدىگە خىلاپ ۋە ھېچ بىر تارىختا كورۇلمەگەن تۇركىستان تۇركلىرى ئۈستىگە قىلىنغان باسقۇنچىلىق، قىزىل جاھانگىرلىك دەپ ھېسابلايدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن قىزىل بولشىۋىكلارنىڭ قانۇنسىز ھەربىكەتلىرىنى ئوز ھوكۇمەتلىرىگە بىلدۇرۇشنى قەشقەردىكى ئەجنەبىي كونسۇللارغا مۇراجىەت قىلىنسۇن.

6. غوجانياز ھاجى ئەقىلسىز تۇردە قىلغان كېلىشىمدىن پايدىلىنىپ كېڭەش ئىتىپاقى شەرقىي تۇركىستاننى ئىشغال قىلىشقا ھەربىكەت قىلىدۇ. بۇ ئەھۋالنى ئەزەردە تۇتۇپ ھەربىي ئىشلار نازارىتى ۋە ئالىي باش قوماندانلىققا دۇشمەنلەرنىڭ ھۇجۇمىغا قارشى مۇداپىە چارىسىدا بولۇش تەۋسىيە قىلىنسۇن.

7. ھازىرقى ۋەزىيەتنىڭ ئېغىرلىغىنى ئېتىۋارغا ئېلىپ ئۇمۇم مىللەت سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈلسۇن.

8. قىزىل بولشىۋېك خۇنخوز خىتايلارنى چوچەك نارقىلىق شەرقىي تۇركىستانغا رۇس تۇپرىغىدىن كوچۇرۇشكە مانە بولۇشنى تەۋسىيە قىلىپ شېرىپخانغا (ئالتاي ۋالىسى، قازاق ـ مۇئەللىپ) تېز سۈرئەتتە بۇيرۇق بېرىلسۇن.

9. ئوننىچى مارتتا شەرقىي تۇركىستان خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى ژىغىنى چاقىرىلسۇن.

10. غوجانياز ھاجى بىلەن كېڭەش ھوكۇمىتى ئوتتۇرىسىدىكى (ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىلارنى) ئېتىۋارغا ئېلىپ ئۇمۇم مىلىدا تۇزۇلگەن كېلىشىمنامە ھەققىدە نازىرلار ھەيئىتىنىڭ ئوشبۇ قارارى خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىغا تاپشۇرۇلسۇن.

11. غوجانياز ھاجى نازىرلار ھەيئىتىنىڭ مۇراجىەتلىرىنى قوبۇل قىلىپ، تۇتقان يولىدىن ۋاز كەچمىگەن تەقدىردە جۇمھۇرىيەتنىڭ ۋە ئالىي باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش ھەققىدە خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى ژىغىنىدا مەسىلە ئوتتۇرىغا قويۇلسۇن.

12. ئەنكىن ۋە ياپون ھوكۇمىتىگە خەلق ئاراغا ھەققىمىزنى مۇداپىىە قىلىش توغرىسىدا مۇراجىەت قىلىنسۇن.

باش ۋەكىل: (ئىمزا) **سابىت ئابدۇلباقى.**

كاتىپ: (ئىمزا) **سوفى زادە.**

موھۇر: **شەرقىي تۇركىستان باش ۋاكالىتى.**

مانا ژۇقۇرىدا ئىنقىلاپ تارىخىنىڭ ھەقىقىي ئوبيېكتىۋ جەريانلىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقتۇق.

غوجانياز ھاجىم 1932ـژىلدىن تارتىپ شىنجاڭدىكى ئىنقىلاۋي كۈرەشكە يېتەكچىلىك قىلىپ شىنجاڭدا ئۇيغۇرىستان مەملىكىتىنىڭ تىكلىنىشى ئۈچۈن جىددىي كۈرەش قىلىپ، ئىچكى ۋە سىرتقى دۇشمەنلەردىن شىنجاڭنى تولۇق نازات قىلىش ئۈچۈن ئەستايىدىللىق بىلەن جاپالىق كۈرەشلەرنى قىلدى. ئىنقىلاۋي كۈرەشتە خەلقنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، ئۇمۇم دۇشمەنگە قارشى تەشكىللەپ چىقتى. خەلق دۇشمەنلىرىگە قارشى كۈرەشتە قۇرال، ئەلۋەتتە، مۇھىم ۋاستىدۇر. قۇرال ئىنقىلاۋي كۈرەشتە غەلبە قىلىش رولىنى ئوينايدۇ. قۇرال بولمىسا ئىنقىلاپ غەلبە قازانمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ غوجانياز ھاجىم بىرىنچى قېتىم موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتىگە ئادەم ئەۋەتىپ، بىر قىسىم ھەربىي قۇراللىرى بىلەن ئوزلىرىنى قۇراللاندۇرۇشتىن باشلىغان ئىنقىلابچىلارنىڭ كۈچى ئاجىز، ھەم ئادەم سانى ئاز ئىدى. شۇنا ئۈلار موشۇ جەھەتلىرىنى ئويلىشىپ، گەنسۇ ئولكىسىدىكى ھەربىي باشلىق تۇڭگان ماجۇڭيېڭنى تەكلىپ قىلغان ئىدى. بىراق كوپ مەسىلىدە، شۇ نداقلا «**شەرقىي تۇركىستانمۇ**» ياكى «**ئۇيغۇرىستانمۇ**» مەسىلىسىدە كېلىشەلمەيدۇ. ئەتىجىدە غوجانياز هاجىم ئاچچىقلىنىپ مىللىي ئىنقىلاۋىمىزغا شۇ چاغلاردا ئەڭ خوۋۇپ تۇغدۇرۇۋاتقان ئەشەددىي ئىنقىلاپ دۇشمىنى ماجۇڭيېڭنىڭ تارماق قىسمى ماخۇسەن بىلەن سوقۇش قىلىش ئۈچۈن قەشقەر يېڭى شەھەرگە چىقىپ كېتىدۇ.

مانا ژۇقۇرىدىكى 3ـ4ـ قېتىملىق كېلىشىم ۋە تەكلىپنامىلارنىڭ ھەممىسىلا غوجانياز هاجىم ئوز مەيدانىدا تۇرۇپ دۇشمەنگە ئەپرەت بىلەن قاراپ كەلدى ۋە سەگەكلىك بىلەن مۇئامىلە قىلدى. غوجانياز هاجىمنىڭ مەخسىتى ھېچ قانداق پارتىيەـگرۇھلارنىڭ سىياسىي يولىغا ئەگەشمەستىن ئۇيغۇرنىڭ ھەقىقىي مىللىي دولىتىنى قۇرۇش ئىدى. بىراق ئىچكى ۋەسىرتقى دۇشمەنلەر داۋاملىق دۇشمەنلىشىپ ئۇلارغا يول بەرمەي كەلدى. غوجانياز هاجىم 4ـ5 مىڭ ئەسكەر كۈچىنى يېمەكئىچمەك، كىيىمـكېچەك، قۇرالـياراق جەھەتلەردىن تەمىنلەشتە ئىنتايىن جىددىي توسقۇنلۇقلارغا ۋە قىينىچىلىقلارغا دۇچ كېلىپ تۇردى. بولۇپمۇ كېيىنكى ۋاقىتلاردىكى شىمشەي بىلەن كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ بىرلىشىپ غوجانياز هاجىمغا بېسىم كورسىتىپ قىستاڭغا ئېلىشى ھەددىـھىساپسىز ئېغىرچىلىقلارنى كەلتۈردى. غوجانياز هاجىم بۇ نازۇك ئۇقتىنى ھەل قىلىشنىڭ ھەر خىل قىينىچىلىقلىرىغا يولۇقۇپ ئوزىچە موشۇنداق قىلىپ تۇرۇشقا بولىدۇ دېگەن ئۇسۇلـچارىلەرنىڭ ھەممىسىنى قوللاندى. شۇ چاغدا بەزى سەپداشلىرى مۇنداق قىلساق (كېڭەش ئىتتىپاقى ئارقىلىق قۇرال ئېلىشتىكى تەڭ ھوقۇقسىز شەرتنامىنى كوزدە تۇتىدۇ) قانداق بولار؟ دېگەن سوئاللارنىمۇ قويغان، لېكىن غوجانياز هاجىم ئۇلارغا ھازىرچە ماقۇل دەپ تۇرايلى، كېيىنرەك مەملىكىتىمىز غەلبىگە ئېرىشكەندە ئوزىمىز ئويلىغاندەك بولىدۇ، دېگەن، لېكىن كېڭەش ھوكۇمىتى بۇنىڭغا قويماي كېيىنكى ۋاقىتلاردا شۇ شىمشەينى تاللاۋېلىپ، بارلىق يارىدىمىنى ئۇنىڭغا قىلىپ، غوجانياز هاجىمنى شۇ شىمشەي بىلەن بىرلەشتۈرۈش غەرىزى بىلەن جىددىي بېسىم ئاستىغا ئالىدۇ، ئاماما غوجانياز هاجىم خەلققە ئىشىنەتتى، خەلق بولسا غوجانياز هاجىمغا ئىشىنەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئاۋام خەلق غوجانياز هاجىم تەرەپتە ئىدى. چۈنكى غوجانياز هاجىم زۇلۇمغا، ئىستىبدادلىققا قارشى تۇرۇشنى ئاساسىي يېتەكچى ئىدىيە قىلىپ باشلىغان بۇ ئىنقىلاپ ئاھايىتى تېزلىك بىلەن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىگە تارىلىپ كەتكەن ئىدى.

غوجانياز هاجىم قەشقەردىكى سابىت داموللام بىلەن بولغان سوھبەتتىن كېيىن ماخۇسەن بىلەن بىر مەيدان قاتتىق سوقۇشۇپ يەنىلا ئۇرۇش قۇرالىنىڭ يېتىشمەسلىگى سەۋەۋىدىن ئەركەشتامغا (كېڭەش چېگارىسىغا) ژۇرۇپ كەتكەن ئىدى. ئەركەشتامغا غوجانياز هاجىملار ئاھايىتى ئېغىر ھالدا يېتىپ بارىدۇ. چۈنكى قۇرالـياراقلىرى تۈگەپ كەتكەن، ھەتتا 77 نەپەر ئەسكەر بىلەنلا قالغان ئىدى. ئەھۋالنىڭ موشۇنداق ئېغىرلىشىپ تۇرۇشىغا باقماي ماجۇڭيېڭ غوجانياز هاجىمنىڭ كەينىدىن ئەرگەشتامنىڭ ئاغۇ رايونىدىكى «تەڭ» ۋە «تار» دېگەن جايىغىچە قوغلاپ بارغان ھەم ئالدىنى توراپ قاتتىق سوقۇشقان.

غوجانياز هاجىم دەل موشۇ چاغدا ئېغىر ئەھۋالدا قېلىشنىڭ سىرتىدا يالغۇز قالغان. ئەگەر كېڭەش تەرەپ بىلەن ياخشىـخوپ بولمىسا، كىمدىن ياردەم ئېلىشى مۇمكىن ئىدى؟ خەلق ئىنقىلاۋىنى قانداق قىلىپ غەلبىگە ئېرىشتۈرگىنى بولاتتى؟ شۇنا پەقەتلا كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈپ تۇرۇپ قۇرال ـ ياراق ئېلىش بىلەن ئىنقىلابنى داۋام لاشتۇرۇش كېرەك ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ غوجانياز هاجىم: «كېڭەش تەرەپ ھازىرچە ئىمە دېسىمۇ ماقۇل بولۇپ تۇراي، ئىنقىلاپ غەلبە قازانغاندىن كېيىن ئەرك ئوزىمىزدىغۇ» دېگەن خىيال بىلەن ئۇقارقىدەك تەڭ ھوقۇقسىز شەرتنامىغا قول قويۇشقا مەجبۇر بولغان ئىدى. شۇنىڭلاشقىمۇ غوجانياز هاجىم ئەركەشتامدىن قايتىپ ياركەنت ئارقىلىق ئاقسۇغا كەلگەندە ئەسلى كېلىشىم بويىچە ئورۇمچىگە بېرىپ شۇ دۇبەنگە مۇناۋىن رەئىسلىككە بېرىش كېرەك ئىدى. ئاماما بارماي يېتۇالدى، قانچە قېتىم شۇ شىمشەي ئورۇمچىگە كېلىشكە تېلېگراما بەرسىمۇ بارغىنى ئۇنىمىدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئورۇمچىدىكى كېڭەش كونسۇلى نافرىسىيۇ نوزى ئالايتەن بېرىپ: «**بىز سىزگە كېپىللىك قىلىمىز دېدىققۇ؟! كېڭەش ھوكۇمىتىگە ئىشەنمەمسىز**» دەپ تۇرۇۋالغان چاغدىمۇ «**ئۇنداق بولسا مەن ماھمۇت سىجاڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كورەي**» دەپ مارالبېشى شەھىرىگە بېرىپ ماھمۇت سىجاڭ بىلەن مەسلىھەتلەشكەندە، ئۇ كىشىمۇ بارماڭ دەيدۇ، بىراق كېڭەش تەرەپنىڭ ئاقسۇ بىلەن مارالبېشى ئارىلىغىدا سەپـسەپ تىزىلغان پىيادە، ئاتلىق، تانكا ۋە ھاۋا قىسىملىرىنىڭ ھەيۋىسىدە بېسىم كورسەتكەنلىكتىن، غوجانياز هاجىم ئامالى يوق ماقۇل بولۇپ، ئىككى ئوتتۇرىدا يەنە كېلىشىم تۈزۈلدۇ. كېلىشىمدىن كېيىن غوجانياز هاجىم ئورۇمچىگە شۇ شىمشەيگە مۇناۋىن رەئىس بولۇش ئۈچۈن يولغا چىقىدۇ. مۇنداق ھەربىي كۈچ ھەيۋىسىدە غوجانياز هاجىمنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدا تۇرالىشى مۇمكىنمىدى، ياق ئەلۋەتتە.

شۇنىڭ ئۈچۈن غوجانياز هاجىمنىڭ شۇ چاغدىكى ئىنقىلاۋي ھەربىكىتىگە باھا بەرگىنىمىزدە شۇ ۋاقىتنىڭ ئوبيېكتىۋ رىال ھالىغا شۇ ۋاقىتنىڭ ئوز شارائىتى بويىچە مۇلاھىزە قىلىپ باھالىشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا بىز غوجانياز هاجىمغا ھەم ئۇنىڭ قولى قويۇلغان تەڭ ھوقۇقسىز شەرتنامىغا توغرا باھا بېرەلەيمىز. گەرچە غوجانياز هاجىم ئىنقىلاۋي ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا بەزى سەۋەنلىكلەر يۈز بەرگەن بولسىمۇ، خۇددى غۇلام پاختا دېگەندەك: «**ئۇ ئاساسىي ئۇتۇقلارنى ژۇيۇپ كېتەلمەيدۇ. غوجانياز هاجىمنىڭ قۇمۇل دېخانلار ئىنقىلاۋىدىكى رولى ئاھايىتى ئۇستۇن، ئۇ شۇنداقلا 30ـژىللاردىكى ئۇيغۇرىستان مىللىي ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ ئۇلۇق رەھبىرى دەپ ھېسابلايمىز**».

ئابدۇكېرىم سابىتوۋ،
ئارخېئولوگ.

سۈرەتلەردە: **غوجانياز هاجىم.**

1933 ـ ژىلدىكى سابىت داموللام قۇرغان «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھوكۇمىتى تەرىپىدىن چىقىرىلغان قەغەز پۇل. پۇلنىڭ ئوتتۇرىسىغا شەرقىي تۇركىستان ۋاكالىتى دېگەن موھۇر بېسىلغان.

1932ـژىلى غوجانياز هاجىم باشچىلىغىدىكى ئىنقىلاۋي ھوكۇمەت تەرىپىدىن چىقىرىلغان «ئۇيغۇرىستان جۇمھۇرىيىتى» دېگەن خېتى بار مىس پۇلنىڭ ئالدى ۋە كەينى تەرەپلىرى.

ئا. سابىتوۋنىڭ شەخسىي ئارخىۋىدىن.

شېئىرلار سىياسىي

رەخمەجان روزىبۇۋ

تومار

(پوئېما)

بىز قەپەزدىن ئۇچقان قۇش
ئوخشاش،
ئەرىك كورۇپ شۇندا كۇلگەنلەر.
كۇرەش بىزگە شان-شوھرەت
بەرگەن،
ئادەملىكنى تاپتۇق ژۇتەرگەن.
يەرگە چوككەن ئەرىك تەختىنى،
خەلىق ئېلىپ كوككە كوتەرگەن.
تارىخ يېڭى بەت ئاچقان ئېدى،
ھەممە بىزگە قاراشقان ئېدى.
دېگىزدەك كوك ئاسمىنىمىزغا،
ئەرىك تۇغى ياراشقان ئېدى.

* * *

ئاچچىق غەزەپ توكۇپ ساموليوت،
ژۇرىگىدىن چاچار ئېدى ئوت.
موتوردىن كوز ئالماي تەۋرىنەر،
چوڭ سەيناغا ژىغلىغان بۇ يۇرت.
ئەل كوزىنى موتوردىن ئۇزمەس،
تەغدىرىگە ئېچۇن ئوكۇنمەس.
موتور ئەمەس پېقىراۋاتقان،
ئەلنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرى، بەس.
ئېچۇن كۇرەش ئۇزۇلۇپ قالدى،
ئېچۇن جەڭنىڭ ئالدى تورالدى.
تەغدىرىمىز موشۇ موتورغا،
ئېچۇن بۇگۇن كېلىپ ئورالدى.
قانچە قاناپ ئەلنىڭ تۇمشۇغى،
ئوز گوشىنى قورىغان يېغى.
ئېچۇن يەنە دۇشمىنى بىلەن
دوست بولۇشقا ئىنتىزارلىغى؟!
يول ئالغان ئەل بۇگۇن ھۇر باغقا،
ئېمىشكە دۇچ كەلدى توزاققا.
شۇ سوئالنى يەشمەستىن تۇرۇپ،
دانالىرى كەتتى قاياققا؟!
ماڭالماستىن دىل تارتقان ياققا،
ماشىنىمىز پاتقان پاتقاققا.
ھەممىزنىڭ پۇتى ئىلىنغان
موسكۋادىن قويغان قىلتاققا.
شۇ چاغ قىزىل رەڭگە ئورالغان،
گۇڭسەنداڭ ئىش ئالدىنى ئالغان.
ئۇرۇمچىگە چېقاڭجۇڭ بېسىپ،
كىرگەندە بىز ئامالسىز قالغان.
قالغان ئىشنى پەقەت تىنچلىق،
قان توكمەي ھەل قىلماقچى خەلىق.
ياكى تەڭلىك بولىدۇ ياكى،
كىچىگىنى ژۇتار چوڭ بېلىق.
موشۇ ئىشنىڭ ئەڭ نازۇك يېرى،
شۇڭا نازۇك موتورنىڭ سىرى.
مىڭ ژىل قىلغان ئەقىدە كويەر،
كويسە ئەگەر موتورنىڭ بىرى.
بوران بولۇپ ئەلنىڭ ئاھ - زارى،
شۇ موتوردىن توكۇلدى بارى.
كۇمۇچ قانات كوككە سۇزۇلدى،
پەستە قالدى ئۇيغۇر دىيارى.

* * *

مەن ئاتاڭغا كېلىمەن يانداش،
ئاتاڭ كېلەر يەرگە سېلىپ باش.
«ئەندى-دېدىم جىملىقنى بۇزۇپ،
تىنىق سۇغا ئاتقان كەبى تاش.
ئەندى بوشقا كەتمەس ئەھدىمىز،
خېلى چىڭدەك تۇرار تەھتىمىز.
ئەجەپ ئەمەس بېجىن نۇرىدا،
ئانام مېنى باغرىغا بېسىپ،
ھاسىرىدى ئوپكىسى قىسىپ.
پېشانەمگە لېۋىنى ياقتى،
بىر تۇمارنى بوينۇمغا ئېسىپ.
مەن تۇرىمەن ئانامغا بېقىپ،
تۇمارىمنى كوكسۇمگە يېقىپ.
يەرگە چۇشتى بىر جۇپ مەرۋايىت،
شۇندا ئانام كوزىدىن ئېقىپ.
«ئەجەپلەنمە، بالام، يېشىمغا،
نۇرغۇن ئىشلار كەلگەن بېشىمغا.
مېنى پۇتۇن خوتۇن دەيدىكەن،
بىلمىگەنلەر قاراپ تېشىمغا.
قېشى كورمەي تۇرۇپ سۇرمىنى،
ئاناڭ كورگەن ئېدى تۇرمىنى.
شۇ تۇرمىدە قالغان ئاكاڭنىڭ
كىندىكىدىن توكۇلگەن قېنى.
تولغاق ئېمە؟ تاتقانلار بىلەر،
تۇرمە ئېمە؟ ياتقانلار بىلەر،
سوراق بارار تولغاق ئۇستىدە،
ئاناڭ ژىغلار، جاللاتلار كۇلەر.
بىلىنەتتى، تولغاق تولغۇنۇپ،
ژۇرىگىمنى ئالغاندەك ژۇلۇپ.
تېپىرلاتتى بالا- جاپاكەش
بۇ دۇنيانى كورمەكچى بولۇپ.
قوللۇرىمنى ئۇستەلگە ماتاپ،
دەتتى جاللات-ئېرىك قېنى تاپ.
قولۇم مېنىڭ بوغۇلغان سېرى،
تولغاق يەنە قوشاتتى ئازاپ.
ئايال بولماس ئېرىنى ساتقان،
ئايال بولار دەرتنى تەڭ تارتقان.
ئەشۇ چاغدا پارتىزان بولۇپ،
ئاتاڭ ئىلقا تېغىدا ياتقان.

* * *

مەن ھۇشۇمدىن كېتىپ قاپتىمەن،
زەي تۇرمىدە يېتىپ قاپتىمەن.
ئاستا-ئاستا كوزۇمنى ئاچسام،
ئوزەم قانغا پېتىپ قاپتىمەن.
ئۇنۇم چىقماي قالدى بوغۇلۇپ،
جان بېرىپتۇ بالام تۇغۇلۇپ.
بارماقلىرىم كىرىشكەن ئېدى،
تىرناقلىرىم چېچىمنى ژۇلۇپ.
ئازاپ دىلغا غەزەپ قۇياتتى،
غەزەپ دىلدا تاشتەك ئۇياتتى.
شۇندا ئاققان يېشىم، بالامنىڭ
تېنىدىكى قاننى ژۇياتتى.
نېتەي بالام پەلەك چاقىغا،
قولۇم يەتمەس مېتر داكىغا.
ئىلاجىم يوق كوينەكنى ژىرتىپ،
پەرزەنتىمنى ئالدىم زاكىغا.

* * *

مەن ئورنۇمدىن تۇردۇم سورۇلۇپ،
(كورمىگەن ئىش ئاناڭ تورىلىپ).
پەنجىرىگە يېپىشقان ئېدىم،
ئىشىك شۇندا چۇشتى ئورۇلۇپ.
قايسى كوزۇم بىلەن كورەي مەن،
قوللىرىنى ئۇزگە سۇرەي مەن.
چىدايدىكەن ژۇرەك شاتلىققا،
بىراق، بالام، قانداق كۇلەي مەن.
زىندان دېگەن ئازاپ ئوردىسى.
زىندان دېگەن غەزەپ ئوردىسى.
قانداق كۇلەي، زىنداندا تۇرسا،
پەرزەنتىمنىڭ قانلىق مۇردىسى.
پۇكلەنسەممۇ سۇنغان قومۇشتەك،
مەن ئاتاڭغا ئېتىلدىم قۇشتەك.
يولۇاس ئوخشاش ئاتاڭنىڭ بەستى،
تۇگىلىنەتتى ئەلەمدىن مۇشتەك.
ئۇزى ئوخشاپ قارا مەخمەلگە،
بېشى ئاستا ئېگىلدى يەرگە.
تۇنجىسىنى ئالدى قولىغا،
تاپانچىنى قىستۇرۇپ بەلگە.

* * *

ئەزەلدىن بىز تەغدىر دەپ ژۇرگەن،
بېشىمىزغا سېلىنسا ژۇگەن.
شۇندا بىلدۇق ئەڭ ئۇلۇق بىر سوز،
بارلىغىنى «ئازاتلىق» دېگەن.
ئەرىك ئېمە ئازغۇ بىلگەنلەر،
ئەرىك ئۇچۇن كوپقۇ ئولگەنلەر،
سامولیوت تاققا ئۇرۇلۇپ،
تەغدىرىگە ئەلنىڭ تۇتۇشۇپتۇ ئوت.
نوزىمىزنى ئەندى بىلگىچە،
كۇندۇزۇمىز بولماقتا كېچە،
كوزۇمىزدىن توكۇلمەكتە ياش.
ژۇرىگىمىز بىزنىڭ كۇلگىچە،
ئۇخلاپ يېتىش بۇ كۇنى تەستە،
ئەلنىڭ قەلبى تۇرغاندا دەرتتە.
موشۇ ئېغىر كۇندە ئىلاھىم،
ئەۋلاتلارنى قويما غەپلەتتە ...

* * *

ئېمە بالا دېدىم تىتلىپ،
ئويدىن چىقتىم ئوقتەك ئېتىلىپ.
بەختلىكقۇ دېگەن ھاياتىم،
قايغۇ بىلەن قالدى چېتىلىپ.
كوككە باقسام كۇلمەيدۇ قۇياش،
ئەلگە باقسام، ئەلنىڭ كوزى ياش،
بايراقلارغا قارا باغلىنىپ،
يەرگە مەيۇس ئېگىپ تۇرار باش.
چۇرۇقلىشار قۇشلار ئەلەمدە،
ھۇلىشىدۇ ئىشتلار مەلەمدە،
تام تۇگىدە بوينىنى قىسىپ،
ژىتىم بالىلار تۇرىدۇ غەمدە.
توكۇلگەندەك قولىدىن ئېشى،
پىلدىرلايدۇ كوزىدە يېشى،
ئەلنى باسقان بۇ شۇم خەۋەردىن،
ئادەملەرنىڭ ئايلىنار بېشى.
يەتمەي تۇرۇپ ئاغزى ئاشقا،
ئەلنىڭ چىشى تەگدىمۇ تاشقا؟...
خۇدا موشۇ كۇلپەتلىرىڭدىن،
قۇتۇلۇشقا يول يوقمۇ باشقا؟...
خۇددى بېسىپ كەلگەن كەبى سەل،
چوكتى ماتەم قوينىغا بۇ ئەل.
ئېغىر قەدەم ئالماقتا خەلىق،
تاپىنىغا چىققاندەك سوگەل.

* * *

ئاتاڭ تۇرار بايراققا بېقىپ،
ماتەم يېشى كوزىدىن ئېقىپ.
«ئەندى باشقا تىكلىنەمدۇ يوق»
دېدى تۇغنى كوزىگە يېقىپ،
بۇ ئىشلاردىن دىلىڭ كويىدۇ،
سوزلەي دېسەڭ تىلىڭ كويىدۇ.
موشۇ سىرلىق ئەجەل تۇپەيلى
ئازاپلىنىپ ئېلىڭ كويىدۇ.

* * *

بىر كۇنى ئاتاڭ ئويگە كەچ كەلدى،
ئۇنىڭ روھى شۇنچە پەس كەلدى.
ئويلاپ قالدىم، ھەجەپ بۇنىڭغا
شۇنچىۋالا ئېمە تەس كەلدى.
موشۇ سىرنى چۇشەندىم تاڭدا،
تاڭ بىلەن تەڭ توزىغان چاڭدا.
ئەل بىلەن تەڭ مەيدانغا باردىم.
بۇنداق كۇنى كىم ياتار كاڭدا.
بەزىلەر دەر: -جىنەنجۇڭ كەپتۇ
بىزگە بەختىمىز دەپتۇ.
بەزىلەر دەر:
- ئوزىدە يوقنى
بىزگە ئەدىن تېپىپ ئەكەپتۇ.
بەزىلەر دەر:
- بايراق چۇشكىدەك
ختايلارغا ھوكۇم كوچكىدەك،
بەزىلەر دەر:
- موھرىدىن يەنە،
ئوزىمىزنىڭ خېتى ئوچكىدەك.
بەزىلەر دەر:
- ھەممىسى يالغان،
بىز موھرىنى جەڭ قىلىپ ئالغان.
بەزىلەر دەر:
- جەڭچىلەر پۇتى
ماناستىلا چۇشۇلۇپ قالغان.
بەزىلەر دەر:
- گۇڭسەنداڭ كەلسە
ھەجەپ ئەمەس بەختىمىز كۇلسە.
ھەجەپ ئەمەس موشۇ يول بىلەن
ئازاتلىقنىڭ نۇرى توكۇلسە.
بەزىلەر دەر:
- توققۇزى تەلدە
كوممۇنىستلار باش بولغان ئەلدە
يان خوشنىمىز كېڭەش ئېلىنى،
جاھان كورۇپ تۇرسا ئەمەلدە.

* * *

ئەزەن مېنى ئويغاتتى سەھەر،
ئەزەن بىلەن جانلاندى شەھەر.
مەن ھويلىغا چىققاندا، قۇياش
يەرگە يېڭى چاشقان ئېدى زەر.
شۇندا تۇرۇپ قالدىم تاڭ قېتىپ،
ئەندى كەلسە دەيمەن تاڭ ئېتىپ.
كىم تازىلىدى ھويلا-ئارامنى،
تۇرۇپ قالدىم خىيالغا پېتىپ.
«ھاي ئاتىسى، چىقسىلا بېرى،
مونۇ ئىشلار كىمنىڭ سېھرى.
پەرىشتەلەر قىلغان ئىشمۇ بۇ،
خۇدايىمنىڭ كېلىپ مېھرى»
ئاتاڭ بىر پەس تۇرۇپ قالدى جىم،
ئۇ لېۋىنى تامشىپ دېدى:
«ھىم»
«ھە، ئەندى چولىسى تېگىپ،
بىزگە بېقىپ قاپتەك خۇدايىم.
چۇشەنسەڭ بۇ ھېلىنىڭ بېشى،
بۇ ھېلىنىڭ تەگمىسە تېشى.
«ئاكىلارنىڭ» ياخشىلىق ئەمەس،
موشۇ قىلىپ ژۇرگەن قىلمىشى.
بۇگۇن كېلىپ ھويلا سۇپۇرسە،
ئەتە كېلىپ ئۇزگە تۇكەرسە،
ئەجەپ ئەمەس بىز ئۇچۇن بۇ ئىش،
بېشىمىزنى يەرگە چوكەرسە.
تېخى ئىشنىڭ ژاختى كەلگىچە،
ھاجىتىڭگە كىرەر بەلگىچە،
ژىغلىماڭ بولىدىغۇ تېخى،
كوزدىن زەردا پ‌قان توكۇلگىچە.

* * *

ئاتاڭ ژۇرەر بولدى ئۇن قاتماي،
«ئۇھ» تارتاتتى تاڭغىچە ياتماي.
«يەنە ئېمە بالا- دەۋەتتىم.
ژۇرىگىمگە ھەسرىتىم پاتماي.
- ئېيتىڭلارا يەنە ئېمە دەرت،
ئېيتىڭلارا بۇ ئېمە كۇلپەت.
ئېيتىڭ، يەنە ئادەم تۇتقىنى،
باشلاندىمۇ لەنىتى ھەرىكەت.
بۇ ئىشلارنىڭ چېكى بارمىدۇ؟!...
ياكى بۇ يول شۇنچە تارمىدۇ؟!...
بۇ يول بىلەن بارار يېرىمىز،
گۇلشەن ئەمەس ياكى دارمىدۇ؟!»
ئاتاڭ ماڭا بوينىنى بۇراپ،
غەزىۋىنى كۇلكىگە ئوراپ.
ئازاپ بىلەن ئېغىر ئوكسۇندى،
تاماكىنى كۇچ بىلەن شوراپ.
- يەر قالمىدى ئەلەم پاتقىدەك،
ئەتە ئوننى سوتقا تاتقىدەك.
ئوزىمىزگە چوقان سالدۇرۇپ،
ئېلە پ‌چىقىپ يەنە ئاتقىدەك.
ماۋۇنىڭ شىڭدىن پەرقى- يوق باشقا،
چېچىلماقتا قان بولۇپ چاچقا.
بىزدىن قانچە جوزا قالسا بوش،
ئۇلار شۇنچە يېتىدۇ ئاشقا.
ئېمە كېرەك ساڭا باغ گۇلشەن،
ئايىغىڭدا تۇرغاندا كىشەن.
باغۇەن قۇل گۇل قىسقىنى بىلەن،
ئېمە بەختىڭ تاپىدۇ چۇشەن.

* * *

باشقىلاردىن بەختىنى سوراپ،
ياشاش قىيىن ئۇلارنى دوراپ.
مەن گۇل پۇراپ ژۇرىمەن دېمە،
بۇ دەسسەلگەن گۇللەرنى پۇراپ.

* * *

چاڭ پۇركۇنۇپ ئىلى ئاسمىنى،
سۇر رەڭ ئېلىپ ئانا يەر تېنى.
ھەجەپ بۇگۇن تېنىم شۇركۇنۇپ،

(ئاخىرى 10- بەتتە)

تومار

(ئاخىرى، بېشى 9- بەتتە)

ئەندىشىگە ئورايدۇ مېنى.
بىردەمدىلا بۇزۇلۇ پېچىملىق،
مەلىمىزگە چېرىك تولدى لىق.
يەتىمە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە،
چوڭ مەيدانغا ھايدالدى خەلىق.
يۈز مىڭلىغان خەلىق بولدى جەم،
يۈز مىڭ تىلدىن كەتكەن ئېدى تەم.
بۇ مەيداندا ئادەملەر بىلەن،
ئۇرەكلەردىن ئاقاتتى ئەلەم.
ۋىژدانى بار، نومۇسقا ئېگە،
ئەر قارالماس ئېدى تىككىگە.
كىشىلەرنىڭ شاراقلىشىدىن،
پارچىلاندى مەيدان ئىككىگە.
قاندىن ئۇيۇپ، كوزىدە بېغىر.
قوش كىشىلەندىن پۇتلىرى يېغىر.
سەپ ئالدىدا كېلەر بىر ژىگىت،
ھەرنىكەتلىنىپ گەۋدىسى ئېغىر.
چىگىش كىرگەن چېچى كىگىزدەك،
قاندا قاتقان كىرپىك بىگىزدەك.
غەيرىتى ھەم مەغرۇرلىغىدىن،
ئۇ ھەممىدىن تۇرار ئېگىزدەك.
ھىمىرلىنىپ، قىلىچتەك قېشى،
ئېگىلمەي تىك تۇرىدۇ بېشى.
تەكەببۇردەك مەغرۇر ژىگىتنىڭ،
ژىگىرمىدىن ئاشقاندى يېشى.
ھازىر سىناپ مەرتنى- نامەرتنى،
مەيدان ژۇكلەر كوكسىگە دەرتنى.
موشۇ ژىگىت سېزىپ تىك تۇرار،
خەلىق قويغان بۇ ئۇلۇق شەرتنى.
نان بەرگەننىڭ گېلىنى بوققان،
ئادەملەرگە بولامدۇ تۇققان؟
بۇ سوئالدا ئېمە بارىنى،
موشۇ ژىگىت ئەڭ بۇرۇن ئۇققان.
مەيدان ئولۇم كۇتۇپ تۇرار جەم،
مىنبەردىن كوز ئالار ئېدى كەم.
شۇندا كوككە ياڭرىدى خىتاب،
- ئاڭلا مېنى، ئەي ئەزىز خەلقىم،
ئاڭلا مېنى، خەلقىم ئاڭلىغىن،
ئولسەم ئۇنۇم بولۇپ ياڭرىغىن.
ئاچچىق نومۇس ژۇرەكنى ئورتەپ،
ھەقىقەتنى دەيدۇ داڭلىغىن.
بېشىمىزدا بولۇپ ھوكۇمدار،
ژۇتۇمىزغا يەنە قۇردى دار.
ئوز ئويۇڭدە بولساڭ مۇساپىر،
بۇ ئىش بىزگە ئېچۇن كەلمەس ھار.
بىز بېكاردىن توككەنمىدۇق قان،
خەنجەرلەردە تىلىنىپ ئالقان.
قانغا پاتقان مىڭلاپ شېھىتلار،
بولغان ئېدى ۋەتەنگە قالقان.
يەنە كوزگە ياش ئالدى ۋەتەن،
پۇتتا تۇرماق ژۇرەكتە كىشەن.
بۇلار شۇنداق قۇرماق بولامدۇ،
جەسەتلەرنىڭ ئۇستىگە گۇلشەن.
كىم چىدايدۇ بۇنداق ئويۇنغا،
كۇلۇپ قويسا، مىنسە بويۇنغا،
ئىلان دېگەن ئىپىەكتەك سىلىق،
كىم چىدايدۇ كىرسە قويۇنغا»
بۇلار كىرىپ قىزىل بىر رەڭگە،
شەيتان بولۇپ كىردى تېرەڭگە.
ئاپتاپ قانچە نۇر چاچقان بىلەن،
بىز تەرەپتە يەنە كولەڭگە.
بىز ئەسلىدە نۇرغا زار ئېدۇق،
ئەسىر بويى ھۇر دەپ زارلىدۇق.
خوشنىمىزنىڭ ئويىدىن چۇشكەن
يورۇق نۇرغا ئىنتىزار ئېدۇق.
مىللىون شېھىت ئورالدى ئاققا.
نۇر چۇشمىدى بىراق بىز ياققا.
ئوز ئويىڭنى ئوزەڭ يورۇتقىن.
ئوز ئوتىڭنى يېقىپ چىراققا.
مەيدان گويا مازار كەبى جەم،
ژىگىننىن كوز ئالار ئېدى كەم.
يەنە كوككە ياڭرىدى خىتاب،
- كەچۇر مېنى، ئەي ئەزىز خەلقىم.
ژۇرىگىمدە كويەتتى پىراق،
يېقىش ئۇچۇن تۇللەرگە چىراق.
كەچۇر خەلقىم، خائىن تۇپەيلى،
يېنەلمىدىم ئارزۇغا بىراق.
چاپقان بىلەن ئولۇم بىزگە يات،
جاللاتلارغا يېلىنىش ئۇيات.
بىزنى چاپسا ئەۋلاتلار ئولمەس،
يەنە مىللىون راخمانۇڭ ھايات.
قالدى ژىگىت نەپسى تىنىپ،
ژۇرەك باغرى قالغاندەك قېنىپ،
ئولۇم ھوكمى ئوقۇلدى، بىراق
ژىگىت كوزى تۇرىدۇ يېنىپ،
ئۇنىڭ كوزى كەتتىغۇ ئوچۇق،
ئوچۇرەلمەس بۇنداق كوزنى ئوق.
ئارقىسىدا ئارمىنى قېلىپ،
چۇنكى ئۇنىڭ ئوزى بولدى يوق.

* * *

جىم- جىت مۇڭغا پۇركەندى ئولكە،
ژۇرەكلەردە توختىدى كۇلكە.
بۇ ئولكىدە «ھۇنەر» كورستىپ،
قۇيرۇغىنى ئوينىتار تۇلكە.
يولۇمىزغا قۇرۇپ قاپقانلار،
قۇيرۇق مايدا ئۇنى ياپقانلار.
شۇ قاپقانغا چۇشەرمەك بولۇپ،
تۇلكە بولۇپ بىزنى تاپقانلار.
ئاڭلايمىز دەپ ئەلنىڭ زارىنى،
تاپىنى يەنە يېڭى چارىنى.
كىم ئويلىغان دەيسىلەر ئەندى،
گۇل ئاستىدا قاپقان بارىنى.
«ئېچىلىڭلار- سايراڭلار دېگەن،
ھەق- ناھەقنى ئايرىڭلار دېگەن.
كىمكى ياخشى ئېچىلسا- سايراپ،
شۇ پارتىيە غېمىنى يېگەن»
غەزىۋىنى ئىچىگە ژۇتۇپ،
ئاتاڭ ژۇرگەن شۇنداق كۇن كۇتۇپ.
«ئەركىنلىك» دەپ تۇردى ئورنىدىن،
ئەندى ئۇنىڭ تاقىتى پۇتۇپ،
«ئېمە يېتەر ئېيتىپ قالغانغا،
ئېمە چۇشسە ئەگەر سالغاڭغا.
ئېمە يېتەر ئەلنىڭ زارىغا.
مانا شۇنداق قۇلاق سالغانغا.
ئوزىمىزنى ئېزىپ ئوزىمىز،
ئوزىمىزنى قۇلدەك سېزىمىز.
ژۇرىگىمىز پوكۇلداپ تۇرار،
بىرەر يەردە باردەك دېزىمىز.
چىش يېرىشقا قالماي ئەركىمىز،
قولىمىزدىن كەتتى بەركىمىز.
موشۇ ھالدا ئويلايدۇ ھەر كىم،
ئېمە بولار بىزنىڭ ئەرتىمىز.
ئەركىنلىك دەپ ياڭراپ تاغۇ- تاش،
يەردىن خەلىق دەس كوتەردى باش.
توپرىغىمىز ئۇستىدە بىزنىڭ،
يېتەر موشۇك- چاشقان بوپ ئويناش.
ئەركىنلىك دەپ خەلىق تۇردى دەس،
ئەركىنلىكسىز ژۇرەكلەر كۇلمەس.
كوكتىن بەختىمىز ياغسا مىسالى،
ئەركىنلىكسىز بىزگە توكۇلمەس»

* * *

بىر توختىدى مەيدان گوكىرەپ،
قالدى يەنە باشلار بىر تەرەپ.
يەنە قانلىق مەيدانغا مىڭلاپ،
ئاتاڭدەكنى چىقىشتى سورەپ.
ژىللاپ ئالدى قىيىن قىستاققا،
مىڭلاپ تەنلەر ئايلاندى قاققا.
ئاتاڭ تۇرار سوزىدىن قايتماي،
ئېگە بولۇپ «ئوڭچى» ئاتاققا.
ئاتاڭ تۇرار خەلىققە يېقىپ،
ئاتاڭ تۇرار خەلىققە يېقىپ.
ياش ئاقمىدى شۇ چاغ كوزۇمدىن،
ژۇرىگىمدىن تۇردى قان ئېقىپ.
ئاتاڭ تورغا چۇشكەن بىر يولۋاس،
«سوزۇم- ھەق- دەر مەيلى
دارغا ئاس»
بىراق بۇلدا ق‌چاغدا پەقەتلا،
ئىشت بولۇشقا خائىن ئۇيالماس.
غوجىسىغا بىر خائىن ياراپ،
ئۇ ئېتىلدى سەھنىگە قاراپ،
ئۇ ئاتاڭغا ھومۇيىپ كېلەر،
خۇددى غالجىر مولۇندەك ماراپ.
قېنى ئۇنىڭ ئوزىدىن قېچىپ،
شولگىسىنى ئاتاڭغا چېچىپ.
«ھەي ئوڭچى» دەپ ئاتاڭ ئالدىدا،
كوزىنى ژۇمدى، ئاغزىنى ئېچىپ.
جاۋاپ بەرگىن دەيمەن سوزۇمگە،
قارشى چىقماق بولۇسەن كىمگە.
ئەشۇ چاغدا سەھنىگە قاراپ.
مەن ئىشەنمەي قالدىم كوزۇمگە.
ئورلەپ بىردىن خائىننىڭ زەردى،
بىردە ئاپپاق، بىردە كوكەردى.
ئۇ ئاتاڭغا ئېتىلىپ كېلىپ،
شالاپپىدە قىلىپ تۇكەردى.
ئاتاڭ ئىشنى قويماس ئېسىگە،
قېنى ئورلە پ‌چىقتى كوزىگە.
ئۇ تولغۇنۇپ تۇرۇپ خائىننىڭ
بىر شاپىلاق سالدى ئۇزىگە.
مەن كوزۇمنى ژۇمۇپ ئاچقىچە،
ئاتاڭ ھالى بولدى باشقىچە.
ئىككى قېتىم چىتىقنى كوردۇم،
ئۇ قوللاردا ئەشۇ ياشقىچە.

* * *

تۇن قارىيىپ قارا سىيادەك،
قانات يېيىپ، ياتاتتى سادەك.
كوينىگىمنى ياماتتىم بالام،
بېلىم مېنىڭ پۇكۇلۇپ يادەك.
«تاراق» قىلد ى‌ئىشىكنىڭ ئالدى،
كوزۇمدە ئوت بىر ئوچۇپ ياندى.
موشۇ ئويدە ئاتاڭنىڭ بەش ژىل،
ئاڭلانمىغان ئۇنى ئاڭلاندى.
ژۇرىگىمنى ھاياجان قاپلاپ،
سېنى ئالدىم كوكسۇمگە چاپلاپ.
ئەشۇ چاغدا قۇتلۇق ئويىگە،
ئاتاڭ كىردى بوسۇغا ئاتلاپ.
گويا تېنىم ئۇيۇپ قالغاندەك،
تىلىمغا ھەم‌قۇلۇپ سالغاندەك.
تۇرالمايمەن ئورنۇمدىن، شاتلىق
زەنجىر بولۇپ ئوراپ ئالغاندەك.
ئاتاڭ تۇرار، ئۇزى قان تۇرار،
ئەلگە چەكسىز مۇھەببەت تۇرار.
چاقماق ئوخشاش بىر يېنىپ ئوچكەن،
كوز ئالدىمدا شان- شوھرەت تۇرار.
ئاتاڭ كەلدى ئاستا قېشىڭغا،
ئۇ ئېگىشىپ تۇرۇپ بېشىڭغا.
بالام- دېدى- شەرۇەت ئورنىغا،
زەھەر چۇشەر بولدى ئېشىڭغا،
تىكەن بولدى گۇل دەپ تىككەنلەر،

بوينۇمدا تۇمارىم بار...

تىتىلماقنا ئۇنىڭدىن تەنلەر.
سانچىلمىسۇن دەيمەن كوزۇڭگە،
گۇل ئورنىغا ئۇنىڭگە تىكەنلەر.
شېھىتلارنى ئوراپ بىز ئاققا،
باش ئەككەندۇ ق‌قىزىل بايراققا،
كوزلەردىن ياش توختىدى، ئاممىا
ئۇ ئايلاندى قانلە ق‌بۇلاققا.
ئەقىدىلەر بولدى بىر تىيىن،
بىزگە ئەندى ياشاش بەك قىيىن.
يوقۇلايلى چاپسان دېدى ئۇ،
سېنى قولغا ئالغاندىن كېيىن،
ئەلنى تاشلاپ كەتكەن مەرتمۇ،
ياق!
مەرتكە بېكار ئولۇش شەرتمۇ؟
ياق!
گەر ئېغىر كۇن چۇشسە بېشىڭغا،
باشقا پانا ئىزدەش سەتمۇ؟
ياق!
بىز كېلىمىز دەريانى بويلاپ،
مەن كېلىمەن ئومۇرنى ئويلاپ،
ئەگە ئېلىپ بارار بۇ تەغدىر،
بېشىمىزدا بۇنچىلا ئويناپ.
قېنى ئەلگە كەلگىنى ئوۋەت،
قېنى يەرگە كەلگىنى ئوۋەت.
ئەندى بۇ يەر ئوۋەت ئالغىدەك،
بۇ ژۇت ئەدىن ئالىدۇ قۇۋۋەت.
كورەرمىزمۇ بۇ ژۇتنى باشقا-
دېسەم كوزۇم تولىدۇ ياشقا.
ئاسمىندا قۇياشى تۇرۇپ،
دىللار زار بولۇپ كېلەر قۇياشقا.
موشۇ ئاسما ن‌بىزنىڭ كوكىمىز،
ئاسمان ئەمەس بىز ياش توكىمىز.
ئەندى بىزگە كىم ئېلىپ بېرەر،
يەرگە چۇشۇپ كەتسە بوكىمىز.
ئاتاڭ ئېغىر داۋان ئاشاتتى،
ئۇنىڭ ھالى خاراپلىشاتتى.
تىزلىرىنى گەۋدىسى پۇكلەپ،
تۇگمەن تاشتەك بىر ژۇك باساتتى.
ھالى يوققۇ قەدەم ئالغىدەك،
ئوزى ئۇشۇپ كەتكەن ئالمىدەك.
تېنى ئۇنىڭ بوشۇشۇپ بارار،
يامغۇر سوۋىي ئەزگەن چالمىدەك.
بۇ ھال سېلىپ دىلىمغا قۇلۇپ،
نېمە پايدا دەتتىم تۇغۇلۇپ.
ئاتا ڭمەيۇس قاراپ كوزۇمگە،
«چارچىدىڭمۇ»، دەتتى بوغۇلۇپ.
ئالدىمىزدا تۇرغان قومۇشلۇق،
دەتتى ئاتاڭ بىز ئۇچۇن خۇشلۇق.
بىزدەكلەرگە پانا بولمايدۇ،
گەر قومۇشلۇق بولمىسا، بوشلۇق.
شۇ قومۇشتىن ئوتكۇزۇپ ئالسام،
دوست ژۇتىغا سىلەرنى سالسام،
بۇ بەختكە بالام ئۇلاشسا،
مەيلى‌دەتتى- مەن ئولۇپ قالسام.
مەن ياش توكۇپ كېلەر ئېدىم جەم،
دەرتتە يېنىپ، ئورتۇنۇپ ئىچىم.
كوز ئالدىمدا ماتەم تۇرىدۇ،
گويا مېنىڭ چۇگۇلۇپ چېچىم.
«سەن كوزۇڭگە ئالمىغىن ياشنى،
قاتۇرمىغىن ئالدىراپ باشنى .
دەتتى ئاتاڭ- بىلمەيدۇ ھايات.
بىزلەر ئوخشاش كوڭۇل ئاياشنى.
بورانلىرى ھاياتنىڭ يامان،
سېنى تىتىپ قىلىدۇ سامان.
تاشتەك مەككەم بولغان چاغدىلا،
ئۇگۇلماستىن، قالسەن ئامان»
چېگارىغا تاڭ بىلەن يەتتۇق ،
خۇداغا مىڭ «شۇكرى» ئېيتاتتۇق.
بۇ يېقىغا تەلمۇرۇپ قاراپ.
ئەندى ئوتۇپ كورەرمىز دەتتۇق.
ئارتىمىزدا قالماقتا ۋەتەن،
بىز ۋەتەندىن ئۇزۇلگەن بىر تەن.
كىندىك قېنى توكۇلگەن يەرنى،
ئەزىز بولار قۇچاقلاپ ئولگەن،
شۇ ئوي قىلار ژۇرەكنى كاۋاپ،
بۇ ئومۇرگە تاپالماي جاۋاپ.
قالدى ئاتا بوۋاڭنىڭ قەبرى،
ئەندى كىمگە قىلىمىز تاۋاپ.
ئالدىرايمەن يورۇپ قالدى تاڭ،
بىراق قەدەم ئالالماس ئاتاڭ.
ئەندى ئۇنىڭ باسقان ئىزىدىن،
كوتۇرۇلمەس بولۇپ قالدى چاڭ.
بىردىن يەرگە پۇكۇلدى تىزى،
ئانا ژۇتقا ئۇزلەندى ئۇزى.
«كەچۇر- دېدى بېشىنى ئېگىپ،
يېگىنىم شۇ يېرىگىنىڭ ئۇزى.
ئاقلالمىدىم شۇ ئوز ھەققىنى،
مېنىڭ پەرزەنت بولغىنىم قېنى.
پەرزەنت دېگەن قېچىپ ژۇرەمدۇ.
ئانىسىنىڭ مورلانسا تېنى.
كەچۇر ۋەتەن سەندىن قاچىمدىم،
ئىمانىمدىن مەن ئاداشمىدىم.
سېنى تىرىك تاشلاپ كەتكىلى،
شۇنچىۋالا باغرى تاشمىدىم.
ئاتام ئەر دەپ تاپقىنى قېنى،
ۋەتەن ئەگەر تاشلىسام سېنى.
توپرىغىڭدىن ئايرىلىپ ۋەتەن،
ئولسەم ئەگە كومىدۇ مېنى.
ماڭا بەرگىن بىرلا مېتر جاي.
مېنىڭدەكلەر ئولدىغۇ تالاي.
توپاڭ بىلەن قېتىلىشۇن تېنىم،
ۋەتەن مەڭگۇ سەن بىلەن قالاي»
يەتمەي قېلىپ ئاتاڭنىڭ دېمى،
ئۇزۇلكەندەك تەمبۇرىنىڭ سىمى.
چۇشۇپ كەتتى دېمى ئىچىگە،
موشۇ ئېدى ئاناڭنىڭ كېمى.
تۇردۇم يەردىن ئوقتەك ئېتىلىپ،
كوكسۇمنى تىغ ئوتكەندەك تىلىپ.
قولىنۇغدىن ئۇنى يولدىم،
غايىۋانە بىر كۇچكە كېلىپ.
ئۇ ھوشىغا كەلدى بىر تېلىپ،
ھاسىراتتى ژۇرىگى سېلىپ.
بىر كۇچۇنۇپ تۇردى ئورنىدىن،
يەردىن سىقىم توپىنى ئېلىپ.
تىترەتتى‌قانسىز ئالقىنى،
كوزلىرىدە ئەجەل سالقىنى.
ئوچۇمىدا قارىيىپ تۇرار،
ئانا يەرنىڭ سىقىم تالقىنى.
«مانا- دېدى ماڭا تىكىلىپ،
(بىلى ئۇنىڭ تۇرار پۇكۇلۇپ)
كوزىدىن ياش ئېتىلىپ چىقىپ،
شۇ توپىغا چۇشتى توكۇلۇپ.
ئەپسۇس! ۋەتەن بولدى بىزگە تار،
بۇ توپىدا ۋەتەن ھىدى بار.
ياغلىغىڭغا تۇگۇپ ئال بۇنى.
بۇ بالامغا تەۋەررۇك تۇمار»
ئۇ بېشىنى ساڭا ئەككەندى.
پېشانەڭگە لېۋى تەككەندى.
ئەشۇ چاغدا كوزى ژۇمۇلۇپ،
ئىككى تىزى يەرگە چوككەندى.
كاڭ پەلەكنى ئاڭلىمىدى دەردى.
ماڭا قوشلاپ، قايغۇ- دەرت بەردى،
ئەپەس ئېلىپ، ژۇتۇپ تۇرغۇنۇم،
ماتەم دېگەن ئاچچىق زەھەردى.
«يەرنى دەسسەپ تۇرالمىساڭ چىڭ،
بەختىڭ ئەگەر چىقماي قالسا چىڭ.
ياشاشنىلا بەخت دېمىگىن،
ئوز يېرىڭدە ئولۇشمۇ بەختىڭ»
دەتتى ئاتاڭ، تۇردى سوزىدە،
ئاچچىق ئەلەم كەتتى كوزىدە.
تاشلار بىلەن يېپىلغان قەۋرە،
قالدى ئەشۇ ۋەتەن‌تۇزىدە.
بۇ ئاتاڭدىن تەۋەررۇك تۇمار،
بالام ئەندى ساڭا بولسۇن يار.
بۇ تۇمارنىڭ ئىچىدە بىلىسەڭ،
ئايەت ئەمەس، قۇتلۇق توپا بار.
ۋەتەن، ۋەتەن مېھرىڭ مەندىدۇر،
مۇھەببىتىڭ پۇتۇن تەندەدۇر.
ژىراقتىمەن، ئازاتمەن- شاتمەن،
لېكىن ۋەتەن كوڭلۇم سەندىدۇر.
پۇرىغانغا چىقماس خۇمارىم،
سەندە تۇرسا نومۇس ۋە ھارىم.
ژۇرىگىمنى كويدۇرۇپ ژۇرەر،
كوكسۇمدىكى موشۇ تۇمارىم.
شاتلىق كۇتەر ئەلنىڭ ئاھ- زارى،
توخلۇق كۇتەر ئەلنىڭ بازارى.
ئەشۇ تۇزدە يالغۇز مۇڭلۇنۇپ،
مېنى كۇتەر ئاتام مازارى.

تېلىپىۋىزىيە

گېزىتىمىزنىڭ جان كويەرلىرى قاسىم يۇنۇسوۋ:

گېزىت ـ مەنىۋى بايلىغىم

«يېڭى ھاياتنىڭ» بىزگە قىلغان مۇراجىتىنى ئوقۇپ، ئويلىنىپ قالدىم. جەمىيىتىمىزدە ھوكۇم سۈرۈۋاتقان ۋاقىتلىق قىينچىلىق، ئىختىسادىي بوھران سويۇملۇك «يېڭى ھايات» گېزىتىمىزنىمۇ يارىنىڭ گىرۋىگىگە سورەپ بارغىنىنى ئاڭلاپ، ئۇنى خەتەردىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ كويىغا چۈشتۈم، گېزىت مۇراجىتىغا جاۋاۋەن ھەممىلا نېمىنىڭ يېتىشمەسلىگىگە قارىماي، 5000سوم ئائىلەۋي فوندىمىزدىن ئاج رىتىشقا قارار قىلدىم. بۇ پىكرىمنى ئوتتۇرىغا قويغاندا پۈتۈن ئائىلە ئەزالىرىم بىر ئېغىزدىن قوشۇلدى. گېزىتقا ئەنانە توپلاش توغرىلىق ئويۇمنى كەسپداشلىرىمغا ئېيتسام، ئۇلارمۇ ئويلىنىپ تۇرمايلا، يېنىدا بارىنىڭ ھەممىسىنى ماڭا تاپشۇرۇشتى، كوپ تۈكەرسە، كول بولار، دېگەندەك مەن ئىشلەيدىغان ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ يولۇۋچىلار توشۇش كارخانىسىنىڭ شوپۇرلىرى 17100سوم ئاخچا ژىغىپ بەردى. ئەڭ موھىمى كەسپداشلىرىم: «گېزىت بىزنىڭ مەسلىھەتچىمىز، سىر دىشىمىز، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ بېشىغا ھەر قانداق ئىختىسادىي خوۋۇپ كەلسە، بىز قول قوشتۇرۇپ قاراپ تۇرالمايمىز» دېيىشتى.

دەرھەقىقەت، «يېڭى ھايات» ئانا ۋەتەندىن چىققان بىزگە ئوخشاشلار ئۈچۈن 12 مىللىون سوم زىيان تارتىش بەدىلىگە چىقۋاتسا، ئۇنى ئىزدەپ ۋۇرۇپ ئېلىپ ئوقۇشقا بىز ئېرىنىمەك، باشقىلار ئالدىدا ئۇيات ئەمەسمۇ؟ زادى ئۇنى بىزدىن بولەك كىم ئېلىپ ئوقۇيدۇ؟!

«يېڭى ھاياتقا» يېزىلىساق زادىلا زىيان تارتمايدىكەنمىز، مەسىلەن: ھەر تورت بەتلىك سانىدىن 4سوم ماددىي پايدا ئالساق، ئۇنى ئوقۇپ، ھېساپسىز مەنىۋي پايدا ئالىمىزغۇ! شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ 20ـ مايغىچە بۇ گېزىتقا يېزىلىۋالغانلار ھەم ماددىي ھەم مەنىۋي جەھەتتىن پايدىدىن خالى بولمايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن قالساق، ئۆز كۈنايىمىز ئۆزۈمىزگە بولىدۇ... مەنۋي بايلىغىمىز بولغان ئانا تىلىمىزدىكى گېزىتسىز قېلىش ھەر بىر ئۇيغۇر ئائىلىسى ئۈچۈن ياخشى ئىش ئەمەس.

ئەنە ئۇ تەشەببۇسكار ئاۋازلار

ۋەتەن، مىللەت مەنپەئىتى يولىدا مىللىي بايلىغىمىز بولغان گېزىتىمىزگە يار ـ يولەك بولۇش ئىزگۈ نىيىتى بىلەن قىلغان خالىسانە تەنانە ئۈچۈن تىۋۋەندە تىلىمى شەرىپى ئاتالغان ئەزىز قېرىنداشلىرىمىزغا چىن قەلبىمىزدىن تەشەككۈر ئىزھار قىلىمىز.

«يېڭى ھايات» تەھىريىتى.

ئالمۇتا شەھىرىدىن:

رەپقەت سابىروۋ	500سوم

ئۇيغۇر ناھىيەسى يولۇۋچىلار توشۇش كارخانىسىدىن:

قاسىم يۇنۇسوۋ	5000سوم
قۇددۇس ماھمۇدوۋ	1000سوم
ئابدۇراخمان يۇنۇسوۋ	1000سوم
ئىبراھىم زىكايېۋ	1000سوم
ماھمۇت مالىكوۋ	1000سوم
باھاۋۇددۇن موردىنوۋ	500سوم
نومەرجان خېلىلوۋ	100سوم
سىراژدىن مولۇتوۋ	1000سوم
ئەۋىردىن ئابدىرىموۋ	100سوم
زەينىدىن ئاخمۇللايېۋ	200سوم
يارمەھەممەت مەلىسۇر	100سوم
تېلمان ھېيتباقىيېۋ	1000سوم
سۇلتان مۇگداشېۋ	500سوم
خەيرۇل بەكروۋ	1000سوم
خۇبزاخۇن سادىقوۋ	1000سوم
قەمىردىن خەيرۇللايېۋ	500سوم
كەرىمجان تېيىپوۋ	1000سوم
نارىمان زوردىنوۋ	100سوم
تۇرسۇن ھەمرايېۋ	500سوم
ئالىمجان ئىزباقىيېۋ	500سوم

جەمئىي 17100 سوم.

ئەنانىنى قاسىم يۇنۇسوۋ تاپشۇردى.

سىز «يېڭى ھاياتقا» يېزىلدىڭىزمۇ؟

ئەسلى ئۇيغۇر يېزىغىدا، مۇقەددەس ئانا تىلىمىزدا چىقىدىغان «يېڭى ھاياتقا» 1993ـ ژىلنىڭ 2ـ يېرىمىغا مۇشتىرى توپلاش داۋاملىشىۋاتىدۇ.

ئوزىڭىز تۇرۇۋاتقان يەردىكى ئالاقە بولۇمىگە يولۇقۇپ، مۇشتىرى بولۇۋالىڭىزلا ھەپتىلىك گېزىتىڭىز قۇتلۇق خانىڭىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇتلۇق قەدىمى ئائىلىڭىزگە قۇت ـ بەخت، سائادەت بېخشىلىغاي! شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ چارەك ئەسىرلىك سادىق دوست، خالىس مەسلىھەتچىڭىز «يېڭى ھاياتقا» بىزنىڭ ئويىڭىزگە بېرىشىمىزنى كۈتمەي، ئوزەڭلار «سويۇزپېچاتقا» بېرىپ يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

«يېڭى ھاياتنىڭ» 2ـ يېرىم ژىلىق باھاسى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پۇخرالىرى ئۈچۈن 410 سوم.

تاشكەنت شەھىرى بويىچە «يېڭى ھايات» 342سوم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» 900سوم، تاشكەنت ۋىلايىتى بويىچە «يېڭى ھايات» 369سوم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» 1005سوم.

بىشكېك شەھىرى بويىچە «يېڭى ھايات» 342سوم، ناھىيەلەر ئۈچۈن 320سوم. «ئۇيغۇر ئاۋازى» بولسا بىشكېكلىكلەر ئۈچۈن 840سوم، ناھىيەلەر ئۈچۈن 858سوم.

گېزىتنىڭ ئىندېكسى ـ 65359.

مۇشتىرى توپلاش 20ـ مايغىچە داۋاملىشىدۇ. گېزىتكە يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

تەشۋىشلىك دۇنيا ئۇچۇرلىرى

تاجىكستاندا يوشۇرۇلغان قۇرال تېپىلغان

تاجىكستان مىللىي بىخەتەرلىك كومىتېتى تەرىپىدىن ئاۋغانىستان بىلەن بولغان چېگارىدىكى موسكۋا چېگارا ئوتتۇرىدىنىڭ 15- ۋە 16-زاستاۋىلىرى ئوتتۇرىسىدا قۇراللىق تاجىك ئوكتچىلىرىنىڭ تىقىپ قويغان جايىدىن «يەر-يەر» تىپىدىكى رس-60 مارکىلىق 324 راكېتا تېپىلغان.

بۇ توغرىلىق يېقىندا تاجىكستان تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگى ئەخبارات باشقارمىسىنىڭ باشلىغى زافار سەئىدوۋ خەۋەر قىلغان. ئۇ ئوكتىچىلەرنىڭ ئۇرۇش ھەرىكەتلىرىنى ئاكتىۋلاشتۇرۇش ئۈچۈن قۇرال زاپاسىنى ھاسىل قىلىشقا ئىنتىلۋاتقانلىغىنى تەكىتلىگەن.

ئىنتېرفاكس.

ئۇكرائىنىدا ئىشلەپ چىقىرىش سۈرئىتى چۈشمەكتە

بىيىل بىرىنچى مەۋسۇم داۋامىدا ئۇكرائىنىدا ئۇمۇمىي ئىچكى مەھسۇلات ئوتتۇرا ھېسابتا ۋاقىتدىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا 10 پروتسېنتقا، دولەت كىرىمى 11 پروتسېنتقا، جەمىيەت ئەمگىكىنىڭ ئۇنۇمدارلىغى 8 پروتسېنتقا توۋەنلەپ كەتكەن. بۇ توغرىلىق ئۇكرائىنا ستاتىستىكا مىنىسترلىگى خەۋەر قىلدى. ئىشلەپ چىقىرىش سۈرئىتىنىڭ توۋەنلەپ كېتىشى، باھالارنىڭ ئۆسۈشى ۋە ئاھالىنىڭ تەمىناتى ناچار قاتلاملىرىغا ۋە خەلق ئېگىلىگىنىڭ ئىمتىيازلىق ساھالىرىغا دولەت تەرىپىدىن يارىدەم بېرىش زورۇرىيىتى ئەتىجىسىدە دولەت بىيۇدژېتىنىڭ 304،5 مىلليارد ئۇكرائىنا كاربوۋانىسى مىقدارىدا ياكى 6 پروتسېنت دېفىتسىتنى تەشكىل قىلغان. بىرىنچى مەۋسۇمدا پۇل پاخاللىشىشى ئوتتۇرا ھېسابتا ئۇ ۋاقىتدىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا 12،6 ھەسسە ئېشىپ كەتكەن.

ئى تار-تاس س.

ئۇكرائىنا ئىرانغا قۇرال يەتكۈزۈپ بەردى

ئۇكرائىنا ئىرانغا 8 قاناتلىق راكېتا يەتكۈزۈپ بەردى، ئۇلار ئىران قىرغىغىدىن پارس قولتۇغىنى ھىند ئوكىيانى بىلەن باغلاشتۇرىدىغان نور مۇز قولتۇغىدىكى ھەر قانداق كېمىنى ئېتىپ يوقىتىشقا قادىر.

بۇ توغرىلىق مىسىرنىڭ «ئەل-ئەھبار» گېزىتى «برىتانىيە ۋە ئامېرىكا رازۋېدكىلىرىنىڭ مەلۇماتلىرىغا ئاساسلانغان ھالدا خەۋەر قىلغان.

مەنبەلەرنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، قۇراللارنىڭ بۇ تۈرىنى سېتىش - ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئارمىيەسىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش بويىچە ئۇكرائىنا-ئىران كېلىشىمىنىڭ بىر قىسمى ئېكەن.

ئى تار-تاس س.

بۇخارېستىكى نامايىش

800گە يېقىن ئادەم بۇخارېستىكى سابىق كورول سارىيىنىڭ ئالدىغا ژىغىلىپ، رۇمىنىيەدە مونارخىيە ھوكۇمرانلىغىنى ئەكسىگە كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلغان. نامايىشچىلار: «كورول مىخاي-ئىنىڭ قايتىپ كېلىشىنى خالايمىز!»- دەپ ۋاقىرىغان.

ئوتكەن ژىلى شۇبېتسارىيەدە يا-شايدىغان 72 ياشلىق سابىق مونارخ ئاخىرقى 45 ژىل ئىچىدە دەسلەپكى قېتىم پاسخا بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن رۇمىنىيەنى زىيارەت قىلغان ئېدى.

رېيتېر.

سكۇبىشېۋسكىي ئۇز خىزمىتىدە قالدى

پولشا تاشقى ئىشلار مىنىسترى كىشىستوف سكۇبىشېۋسكىي يۇرست ئۈچۈن ئابرويلۇق گاناگدىكى خەلق ئارا سوتنىڭ سۇدىيەسى لاۋازىمىدىن ۋاز كېچىشنى (جۇملىدىن بۇ لاۋازىم بىر ژىلدا 104 مىڭ دوللار كىرىم قىلىشى كېرەك) ۋە ھازىرقى ھوكۇمەت تەركىۋىدە پولشا دىپلوماتىيەسىنىڭ باشلىغى بولۇپ قېلىشنى قارار قىلغان.

ئۇ شەخسىي مەنپەئەتىنى جەمىيەت مەنپەئەتىگە قۇربان قىلدىغانلىغىنى بىلدۈرگەن. پولشانىڭ باش مىنىسترى خ. سۇخوتسكايا ۋەتەنپەرۋەرلىك قارارى ئۈچۈن ك. سكۇبىشېۋسكىغا سەمىمىي مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

«ئىزۋېستىيە».

ختاي-دۇنيادىكى ئالتۇننىڭ ئاساسىي ئىستېمالچىسى

ختاي قوشما شىتاتلارنى قوغلاپ يېتىپ، ئالتۇن ئىستېمال قىلىش بويىچە دۇنيادا بىرىنچى ئورۇنغا چىقتى.

لوندوندا ئېلان قىلىنغان ئوبزورىدا خەۋەر قىلىنىشىچە قارىغاندا، 1992-ژىلى جۇمھۇرىيەتتە 350 مېترىكلىق تونىا ئۇيۇل ئالتۇن ۋە زەرگارلىق بۇيۇملىرى سېتىپ ئېلىنغان. خېرىدارلارنىڭ كوپچىلىگىنى پۇلنىڭ پاخاللىشىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئىشچىلىرى تەشكىل قىلدى.

ئاپ ئاگېنتلىغى.

فرانسىيە كوممۇنىستلىرىنىڭ رەھبىرى كۇباغا ژۇرۇپ كەتتى

فرانسىيە كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ باش كاتىبى ژورژ مارشې ئوزىنىڭ كۇبا رەھبەرلىگى بىلەن پىكىرداش ئېكەنلىگى توغرىلىق بىلدۈرۈپ، سەپەر بىلەن كۇباغا ژۇرۇپ كەتتى.

مارشې ژورنالىستلارغا ئاقىشىنىڭ كۇباغا قارشى ئۇزاق مۇددەتلىك ئىختىسادىي قامال قىلىۋاتقانلىغىنى ئەيىپلەيدىغانلىغىنى، چۈنكى بۇنىڭدىن جۇمھۇرىيەت ئاھالىسىنىڭ ئازاپ چېكىۋاتقانلىغىنى بىلدۈردى.

رېيتېر.

تايلاندىكى پاجىئە

بانگكوكنىڭ سىرتىدىكى ئوتتا ۋەيران قىلىنغان يۇمشاق ئۇيۇنچۇقلار فابرىكىسىنىڭ خارابىلىرىدىن قۇتۇلۇدۇرغۇچىلار 100دىن ئوشۇق ئادەمنىڭ جەسىدىنى ئېلىپ چىققان. رەسمىي شەخسلەرنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، ھالاك بولغانلارنىڭ ئۇمۇمىي سانى بىر نەچچە يۈز ئادەمنى تەشكىل قىلىپ، ئۇلارنىڭ كوپچىلىگى 20 ياشقىچە بولغان ئايالىلاردىن ئىبارەت.

ئېنىقلىنىشىچە فابرىكا بىناسى ئوت كېتىش ھادىسىسىگە بەلگۈلەنگەن قۇتۇلۇپ چىقىش ئورۇنلىرى ۋە پەلەمپەيلەر بىلەن يېتەرلىك جاب-دۇلىنىغان، كوپلىگەن ئىشچىلار ئىس-تۇتەكتە بولىلەردە دىمىقتا بولۇپ ياكى دېرىزىلەردىن سەكرەپ ھالاك بولغان.

رېيتېر.

شىپونلۇقتا گۇمان قىلىنۋاتىدۇ

ئاقىشتىكى فېدېرال تەرگەۋ بىيۇروسى ئافېنىدىكى ئامېرىكا ئەلچىخانىسىنىڭ ئىخادىمىنى قاماققا ئالدى، ئۇ گېرېتسىيەگە مەخپىي ئەخبارات بەرگەنلىگىدە گۇمانلانماقتا.

40 ياشلىق ستېۋەن لالاسقا قانداق ئەيىپ قويۇلۇۋاتقانلىغى ھازىرچە نامەلۇم. لالاس ئاقىشنىڭ گېرېتسىيەگە، تۈركىيەگە ۋە سابىق يۇگوسلاۋىيەگە نىسبەتەن سىياسىتىگە تەنقىدلۇق ئەلچىخانىنىڭ مەخپىي ماتېرىاللىرىنى كوروش ھوقۇقى بار ئېدى. گېرېتسىيە ھوكۇمىتىنىڭ ۋەكىلى ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىغا «بۇ ئىش توغرىلىق تامامەن ھېچ نەرسە مەلۇم ئەمەسلىگىنى» بىلدۈرگەن.

ئېفوپىيە ئېتىراپ قىلدى

ئېفوپىيە ھوكۇمىتى ئوزىنىڭ سابىق شىمالىي ئولكىسى ئېرىترىيەنىڭ مۇستەقىللىگىنى شەكلەن ئېتىراپ قىلدى.

بۇ سابىق ئولكە ئاھالىسىنىڭ كوپچىلىگى يېقىندا ئوتكۈزۈلگەن رېفېرېندۇمدا ئېفوپىيەدىن بولۇلۇش ئۈچۈن ئاۋازلار بەرگەن. يېڭى دولەتنى ھازىرنىڭ ئوزىدىلا توققۇز مەملىكەت، شۇ جۇملىدىن- ئاقىش، كانادا ۋە فرانسىيە ئېتىراپ قىلدى.

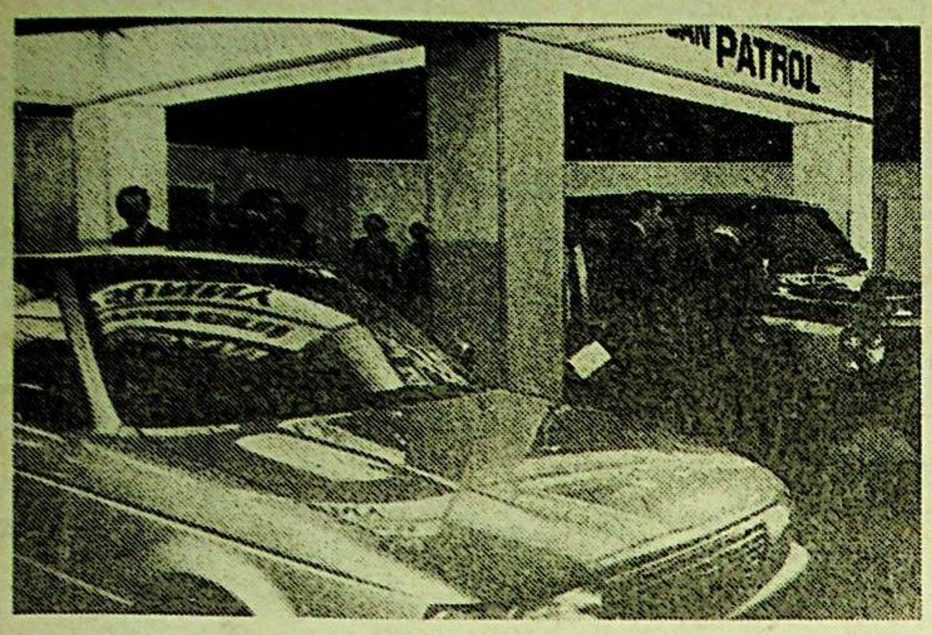

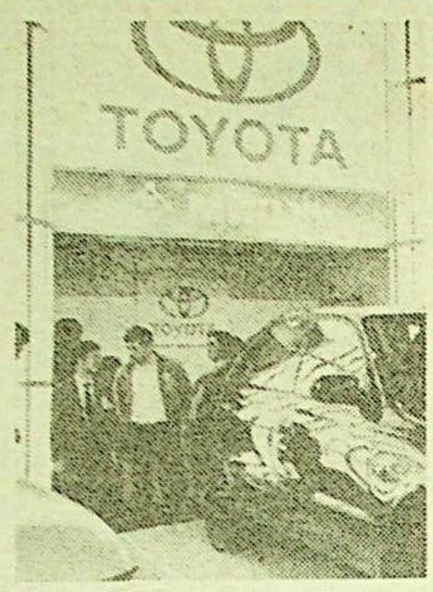

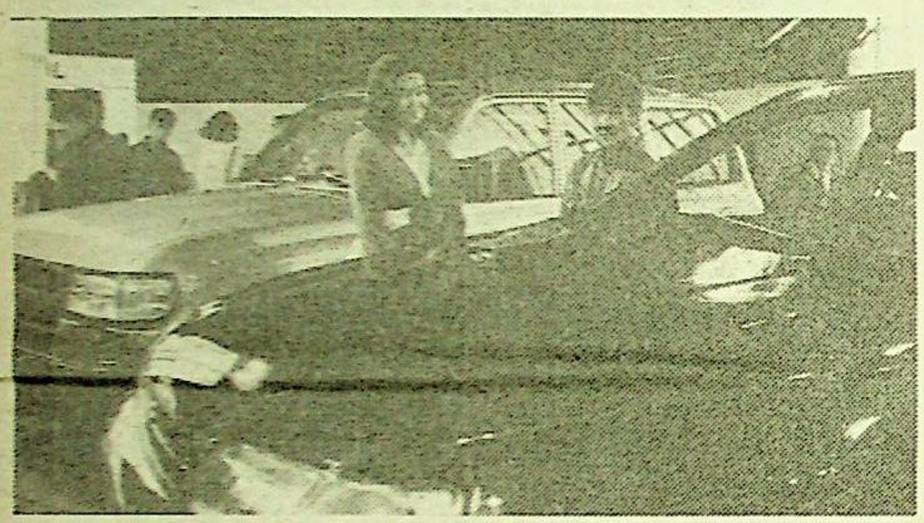

بۇ كۈنلەردە ئالمۇتا شەھىرىدە «ئاۋتو ئىندۇستىرىيە ياپونىي- 93» كورگەزمىسى ئوز ئىشىنى باشلىدى. كورگەزمىگە ياپونىيەنىڭ ئەڭ ياخشى زامانىۋي ئاۋتوموبىللىرى قويۇلغان.

سۈرەتلەردە: كورگەزمىدىن كورۈنۈشلەر.

م. ۋېنگلوۋسكىينىڭ سۈرەتلىرى.

ئېلان

1993- ژىلى 3- ئىيۇن كۈنى چېلەك ناھىيەسى قاراتۇرۇق يېزىسىدىكى **دوستلۇق** مەھەللىسىدە يېڭى مەسجىت ئېچىلىشى مۇراسىمى ئوتكۈزۈلىدۇ.

ھېيت مۇناسىۋىتى بىلەن ئوتكۈزىلىدىغان بۇ تەنتەنىگە يۇرتتىن كېتىپ قالغان بارلىق قېرىنداشلارنى تەكلىپ قىلىمىز.

ساھىپخان- ژىگىت بېشى:
مۇخپۇل ئىسلامباقىيېۋ.
مەسجىت ئىمامى: م. مېھىردىنوۋ.

ئۇختۇرۇش

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ «دەئۇر» نەشرىياتى «**يېڭى ھايات**» گېزىتىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئۈنۈمى ئوقۇشنى بىلىدىغان ئوغۇل- قىزلارنى **ھەربىر تەرگۈچىلىك ئىشقا تەكلىپ** قىلىدۇ. خالىغۇچىلار مونۇ تېلېفون بىلەن ئالاقىلاشسا بولىدۇ. **338650.**

ئالمۇتا شەھىرى گورنىي گەگانت جامائەتچىلىگى ۋە «ئۇئات» نىڭ يەرلىك تەشكىلاتى ھېسابىدىن ھېۋىۋۇللايېۋقا ئاتىسى

ھېزىز ئىمىناخۇننىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

مۇھەررىر ئا. قاسىمىي

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
50 بىنا، 8-قەۋەت
ئىپەك يولى كوچىسى

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نۇۋەتچى مۇھەررىر ئابدۇرېھىم مۇتەللىپ.

تېلېفونلار: مۇھەررىر-69-86-33، مەسئۇل كاتىب-50-86-33، سەياسىي-ئىجتىمائىي بولۇم 81-86-33، ئەدەبىيات بولۇمى-27-86-33، «زىيارەت» تىجارەت بولۇمى-06-86-33.

زاكاز (3629) تىراژ 6000

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дойір», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھىرىرلەتمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. تەھىرىرلەتمە ماتېرىاللارقايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاب بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-80

تانا یۇرتۇڭ تامان بولسا، دەڭگى- دويۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

1993
ژىل
22 - مايى
شەنبە
№20
(3674)

ئەركىن باھا

Narxa olip

گېزىت 1970 - ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

ئىختىسادىي ئىتتىپاق

ئۇز تارا ئىختىسادىي يارىدەم كېڭىشىنىڭ كوچۇرمىسى ئەمەس

روسسىيە پرېزىدېنتى ب. يېلتسىن «ھەمدوستلۇققا قاتناشقۇچى بارلىق دولەتلەرنىڭ ئىختىسادىي ئىتتىپاقنى قۇرۇشنى ئوچۇق ئۇتتۇر قوللاپ- قۇۋۋەتلىگەنلىگنى» مەدە دولەتلىرى باشلىقلىرى كېڭىشىنىڭ يېقىندا بولۇپ ئوتكەن مەجلىسىنىڭ ئەڭ ئاساسىي نەتىجىسى دەپ ئاتىدى. ئۇ مەجلىس يەكۈنى بويىچە بولۇپ ئوتكەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە سوزگە چىقىپ، ئۇچرىشىشقا قاتناشقانلارنىڭ دېكلاراتسىيە قوبۇل قىلىپ، بۇنىڭدا چوڭقۇر ئىنتېگراتسىيە، توۋارلار، كاپىتال، خىزمەتلەرنىڭ ئەركىن قاتناشىشى ئۈچۈن ئۇمۇمىي بازارنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش يولىدا مېڭىشنى نىيەت قىلىۋاتقانلىغنى بىلدۈرگەنلىگنى خەۋەرلىدى. ئۇ شۇنداقلا دولەتلەر تارا بانك قۇرۇشنى چاپسانلاشتۇرۇش كېرەك ئېكەنلىگنى تەكىتلەدى.

ب. يېلتسىننىڭ سوزىگە قارىغاندا، باجخانا ھەمكارلىغنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش، مەخسۇس مىللىي باجخانا تورگىنىنى قۇرۇش ئىختىسادىي ئىتتىپاققا بولغان يولدىكى يېقىنقى ۋەزىپىدۇر، «ئەلۋەتتە»- دېدى ئۇ- بۇ ئىگىدىن ھەر بىر دولەتنىڭ سۇۋېرېنىتېت مەسىلىلىرىنى ئۇز ئىچىگە ئالىدىغان تازۇك پەيت بار، بىراق بىز ئەگەر ئىختىسادىي ئىنتېگراتسىيە توغرىلىق ۋىجدىدىي گەپ قىلىدىكەنمىز، ئەتىمالىم، شۇ يولدا مېڭىش زورۇر بولاسا كېرەك».

ئۇچرىشىشقا قاتناشقانلارنىڭ ھەممىسى ئىختىسادىي ئىتتىپاققا قاراپ ھەرىكەت قىلىشنىڭ بىر قاتار مۇرەككەپ، بەزىدە قىيىن سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي- ئىختىسادىي مۇنەممالارنىمۇ ھەل قىلىشنى تەلەپ قىلىۋاتقانلىغنى چۈشىنىدۇ- دەپ تەكىتلىدى روسسىيە پرېزىدېنتى.- بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئېگىلىكنى ژۇرگۈزۈشنىڭ بازار شەكىللىرىنى جارىي قىلىشنى، ئىختىسادىي ئىسلاھاتلارنىڭ كېلىشىلگەن ستراتېگىيەسىگە ئەمەل قىلىشنى، ئاكتىۋ ئىجتىمائىي سىياسەت ژۇرگۈزۈشنى نىيەت قىلىۋاتىدۇ. 1- ئىيۇلغا قەدەر تېگىشلىك ھوججەتلەرنى تەييارلاش ۋە ئىختىسادىي ئىتتىپاقنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش بويىچە ئەمەلىي چارىلەرنى ئىش يۈزىگە ئاشۇرۇش كوزدە تۇتۇلدى».

ئۇ ئۇنىڭدىن كېيىن ھەمدوستلۇقنى تېخىمۇ كۈچەيتىش بويىچە ھوججەتلەرنى تەييارلاش پروگراممىسى توغرىلىق سوز قىلىپ، شۇ ژىگىرمە بەش ھوججەتنىڭ مەدەنكى يېڭى مۇناسىۋەتلەر ئاساسىنى تەشكىل قىلىدىغانلىغىنى، يېڭىلاشتۇرۇشنىڭ يېڭى ئاملى ئۇچۇن ئىمكانىيەت يارىتىدىغانلىغىنى ئاتاپ كورسەتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى 1993- ژىل مايىندا قوبۇل قىلىنىشى كېرەك.

دولەتلەر باشلىقلىرى كېڭىشىنىڭ ھەمكارلىق ئورگانلىرىنى بەلگۈلىگەنلىگى تەشكىلىي نوقتەئىي نەزەردىن مۇھىمدۇر، دېدى ب. يېلتسىن. سوز ئۇيغۇنلاشتۇرۇش- مەسلىھەت كومىتېتى، مەدە ئىجرائىي كاتىۋاتى ۋە ھەمدوستلۇق دولەتلىرى تۇراقلىق ۋەكىللىرىنىڭ ئىنستىتۇتى توغرىلىق بولۇۋاتىدۇ. ئىجرائىي كاتىپ بولۇپ ئىۋان كوروتچېنە تەستىقلەندى. ئۇيغۇنلاشتۇرۇش- مەسلىھەت كومىتېتى ھەمدوستلۇق نىزامنامىدا دايىمىي ئىشلەيدىغان ئىجرائىي ۋە ئۇيغۇنلاشتۇرۇش ئورگىنى سۈپىتىدە كوزدە تۇتۇلدى. ئۇ دولەتلەر ۋە ھوكۇمەتلەر كېڭەشلىرى قارارلىرىنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى ئۈچۈن جاۋاپ بېرىدۇ ۋە ھەر قانداق ساھالاردا ھەمكارلىشىش بويىچە تەكلىپلەرنى ئىشلەپ چىقىدۇ ۋە كېلىشىدۇ. كومىتېتنى ھوكۇمەتلەر باشلىقلىرى ئورۇنباسارلىرىنىڭ نارىسىدىن ئالماشتۇرۇش ئاساسىدا ئالتە ئايغا سايلىنىدىغان رەئىس باشقۇرىدۇ. روسسىيە تەرەپتىن ھوكۇمەت رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى ئا. شوخىن كومىتېتتىكى ئەينە شۇنداق ۋەكىل بولىدۇ.

ئىنسان ھوقۇقى ۋە ئاساسىي ئەركىنلىكلەر ساھاسىدىكى خەلىق تارا مەجبۇرىيەتلەر توغرىلىق دېكلاراتسىيەنى ۋە قاچاقلارغا يارىدەم قىلىش توغرىلىق ھوججەتنى قوبۇلقىلىشنى پرېزىدېنت مەدەنى سىياسىي ساھادا مۇستەھكەملەشنىڭ بىرىنچى نوۋەتتىكى ۋەزىپىلىرىگە ياتقۇزدى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى قۇراللىق توقۇنۇشلار قۇرۇانلىرىنى ھىمايە قىلىش بويىچە بىرىنچى نوۋەتتىكى چارىلەر لايىھىسىنى ئىشلەپ چىقىش كېلىشىمى قولغا كەلتۈرۈلدى.

ب. يېلتسىن مۇداپىە مەسىلىلىرىگە قىسقىچە توختىلىپ، ھازىرقى باسقۇچتا بىر ژىل ئىلگىرى ئىمزالانغان كولېكتىۋلىق بېخەتەرلىك توغرىلىق شەرتنامىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مېخانىزمىنى ئىشلەپ چىقىش كېلىشىمىنىڭ قولغا كەلتۈرۈلگەنلىگنى تەكىتلىدى.

قازاقستان پرېزىدېنتى ن. نازارباييۇ سۇلېيمان دېمىرېلگە ئۇنىڭ تۇركىيە پرېزىدېنتى بولۇپ سايلىنىشى مۇناسىۋىتى بىلەن تېلېگرامما ئەۋەتتى.

تېلېگراممىدا س. دېمىرېل تىنچلىق بىلەن ئاسىيادىكى موقۇم ۋەزىيەت مەنپەئىتى ئۈچۈن ئاۋالقىدەكلا قازاقستان بىلەن تۇركىيە خەلىقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئۇز تار ئوكۇشلۇق ئىتتىپاقداشلىقنىڭ يەنمۇ چوڭقۇرلاشقانلىغىنى بايېۋ ژۇرنالىستلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بېرىپ، ئۇكرائىنىنىڭ «ئىختىسادىي ئىتتىپاق» نامىغا قارشى چىققانلىغىغا قارىماي، «ئىتتىپاق» سوزى پۈتكۈل دۇنيادا قوللىنىلىدۇ ۋە ئۇنى ئەق ئەينە شۇنداق ئاتاش كېرەك، دەپ بىلدۈردى. ن. نازارباييۇ ئىختىسادىي ئىتتىپاق ۋەزىپىلىرى توغرىلىق گەپ قىلىپ، ئىتتىپاقنىڭ س.س.ج.ئى ئۈستۈنلۈككە ئېگە بولغان ئوئىياك كوچۇرمىسى ئەمەس، بەلكى ياۋروپا بىرلەشمىسى ئوخشاش تەك ھوقۇقلۇق ھەم سۇۋېرېن دولەتلەرنىڭ ئىختىسادىي ئىتتىپاقى بولۇشى كېرەكلىگنى تەكىتلىدى.

ئۇكرائىنا پرېزىدېنتى ل. كراۋچۇك ژۇرنالىستلارغا «ئۇكرائىنا ئىختىسادىي بىرلىشىش تەرەپدارى بولغان ۋە بولۇۋاتىدۇ»- دەپ بىلدۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇ ئۇزىنىڭ ئىختىسادىي ئىتتىپاق نامى بويىچە پىكىرلىرىنىڭ بار ئېكەنلىگنى ئېيتتى: «ناھالىنىڭ قانداقتۇ بىر قىسمى كېڭەش ئىتتىپاقنى ئەكسىگە كەلتۈرۈشكە چاقىرمىسۇن، ھەر ھالدا خەلىقنىڭ ئايرىم قىسمىنىڭ پىسخولوگىيەسىدە «ئىتتىپاق» چۈشەنچىسى سەلبىي مەنانى ئېگە. شۇڭلاشقىمۇ بىز ئىختىسادىي قوشۇلۇش پرىنسىپىدىن ۋاز كەچمەي، باشقا تەرىپلىمە تېپىشنى تەكلىپ قىلدۇق». پرېزىدېنت شۇنداقلا ئۇزىگە ئىختىسادىي بىرلىشىش ئىشىدا باسقۇچلۇق قارارلار تەرەپدارى بولۇۋاتقان روسسىيە ياندىشىشنىڭ ياققانلىغىنى» بىلدۈردى. ل. كراۋچۇك مەدە ئەللىرى كوللېكتىۋلىق بېخەتەرلىگى ساھاسىدا ئۇكرائىنىنىڭ ھازىرچە پەقەت ھەربىي تېخنىكىلىق ھەمكارلىققا قاتنىشىدىغانلىغىنى خەۋەرلىدى. ئۇكرائىنا مەدە نىزامنامىسىنى ئىمزالىمىغان بولسىمۇ، ئۇ ئۇنىڭغا قارىماي، بۇگۈن ئۇيغۇنلاشتۇرۇش- مەسلىھەت كومىتېتىنى قۇرۇش توغرىلىق ھوججەتلەرنى ۋە موسكۋا ئۇچرىشىشنىڭ باشقا ھوججەتلىرىنى ئىمزالىدى.

ب. يېلتسىن موشۇ مۇناسىۋەتتە بىر قاتار دولەتلەرنىڭ مەدەنىك بارلىق ھوججەتلىرىنى ئىمزالىمايۋاتقانلىغى روسسىيەنى خىجالەت قىلمايۋاتقانلىغىنى تەكىتلىدى. «مەدە جانلىق ئورگان- شۇڭلاشقىمۇ بۇ يەردە قېلىپۋاز لىققا يول قويۇلمايدۇ»- دەپ تەكىتلىدى ئۇ.

ئوزبەكىستان پرېزىدېنتى ئىسلام كەرىموۋ ئىختىسادىي ئىتتىپاق كونتسېپسىيەسى دولەتلەرنىڭ ئوز سۇۋېرېنىتېتىنىڭ بىر قىسمىنى ئەينە شۇنداق ئىتتىپاق پايدىسىغا سەرپ قىلىشنى كوزدە تۇتامدۇ؟ دېگەن سوئالغا جاۋاب بېرىپ، ئېنىق ھوججەتلەرنى تەييارلاشقىچە بۇ پروبلېمىنىڭ مۇھاكىمە قىلىنمىغانلىغىنى ئېيتتى. ن. نازارباييۇنىڭ پىكىرىچە، مالىيە، باجخانا ۋە باشقا ساھالاردىكى بىرلىشىش توغرىلىق سوز بولۇۋاتقاندا، مەملىكەتلەر ھوقۇقلىرىنىڭ بىر قىسمىنى بىر تۇتاش ئورگانلارغا بېرىش زورۇرلىگىگە كېلىدۇ. ئۇ شۇنداقلا 16- ئىيۇلغا قەدەر كوللېكتىۋلىق بېخەتەرلىك شەرتنامىسى دائىرىسىدە ئورگانلارنى قۇرۇش توغرىلىق ھوججەتلەر تۈركۈمىنىڭ تەييار بولۇشى كېرەكلىگنى خەۋەرلىدى.

(ئىتار- تاس س).

تۈركىيەنىڭ يېڭى پرېزىدېنتى

باش مىنىستىر سۇلېيمان دېمىرېل تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ توققۇزىنچى پرېزىدېنتى بولۇپ سايلاندى.

تۈركىيەنىڭ ئۇلۇق مىللىي مەجلىسىدە بولۇپ ئوتكەن ئاۋازغا قويۇشتىن ئۈچىنچى نوۋەتتىدە ئۇلى 450 دېپۇتاتنىڭ 244-ى قوللاپ- قۇۋۋەتلىدى.

چىن قەلبىدىن تەبرىكلىدى

پرېزىدېنت ئۇرسۇلتان نازارباييۇ سۇلېيمان دېمىرېلگە ئۇنىڭ تۈركىيە پرېزىدېنتى بولۇپ سايلىنىشى مۇناسىۋىتى بىلەن تېلېگراممىدا ئەۋەتتى.

تېلېگراممىدا س. دېمىرېل تىنچلىق بىلەن ئاسىيادىكى موقۇم ۋەزىيەت مەنپەئىتى ئۈچۈن ئاۋالقىدەكلا قازاقستان بىلەن تۈركىيە خەلىقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئۇز تار ئوكۇشلۇق ئىتتىپاقداشلىقنىڭ يەنمۇ چوڭقۇرلاشقانلىغىنى شىغا پائال يارىدەملىشىدۇ دېگەن ئىز گۈ ئۈمۈت بىلدۈرۈلگەن.

قازاقستان لىدېرى كاتتا ئابرويىدا

ۋە مەملىكەت مىقياسىدىكى بېقىياس تەجرىبىسى تۈپەيلىدىن، تۈركىيەنىڭ يېڭى پرېزىدېنتى ئۇز ئېلىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنمۇ رىۋاجلىنىشى ھەم گۈلەپ- ياشنىشى ئۈچۈن ئەجىر سىڭدۈرۈشكە ئىشەنچ بىلدۈردى.

(قازتاگ).

قازاقستان- تۈركمەنستان مۇزاكىرىلىرى

18-مايدا تۈركمەنستانغا رەسمىي سەپەر بىلەن بارغان پرېزىدېنت ئۇرسۇلتان نازارباييۇ باشچىلىغىدىكى قازاقستان دولەت دېلېگاتسىيەسى قېرىنداش جۇمھۇرىيەتنىڭ چوڭ سانائەت مەركىزى چارژۋئو شەھىرىگە كەلدى. بۇ ۋاقىتتا موشۇ يەردە ئاقساقاللار كېڭىشى ئوتۇپ، ئۇنىڭغا تۈركمەنستان پرېزىدېنتى سابارمۇراد نىيازوۋ قاتنىشىۋاتاتتى.

ئىككى مەملىكەتنىڭ دولەت بايراقلىرى، دولەت باشلىقلىرىنىڭ سۈرەتلىرى ۋە تەبرىك ترانسپارانتلار بىلەن زىنەتلەنگەن ئايرودىرومتا قازاقستان دېلېگاتسىيەسىنى سابارمۇراد نىيازوۋ، پارلامېنت رەئىسى ساخاد مۇرادوۋ، جۇمھۇرىيەتنىڭ باشقىمۇ رەھبەرلىرى كۈتۈۋالدى.

ئۇچرىشىش مەراسىمىدىن كېيىن ئايرودىرومدا پرېزىدېنتلارنىڭ مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى ئوتكۈزۈلدى. ئۇلار ئوزلىرىنىڭ مۇستەقىل دولەتلىرىنىڭ يېڭى، ئوز تارا پايدىلىق ئاساستا ئىختىسادىي مۇناسىۋەتلەرنى تۈزۈشكە ئىنتىلۋاتقانلىغىنى بىلدۈردى.

شۇ كۈنى ئىختىسادىي مەسىلىلەر بويىچە ئېكسپېرتلار شەرتنامە ھوججەتلەرنىڭ لايىھىلىرىنى ئىشلەپ چىقىشقا كىرىشتى.

19-مايدا مېھمانلار ئاشگاباتقا ژۇرۇپ كەتتى. پرېزىدېنت سارىيىدا ن. نازارباييۇ بىلەن س. نىيازوۋ بەتمۇ-بەت سوھبەتلەشتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ قازاقستان ۋە تۈركمەنستان ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق مۇناسىۋەتلەر ۋە ھەمكارلىق توغرىلىق شەرتنامىنى ئىمزالايدىغانلىغى كۈتۈلۈۋاتىدۇ. شۇنداقلا بىر قاتار ھوكۇمەتلەر تارا ۋە ئىدارىلەر تارا كېلىشىملەر تۈزۈلىدۇ.

(قاز تاگ).

گېزىتنىڭ مۇتتەسىي بولۇش داۋاملىشىۋاتىدۇ، قىزغىن يېزىلايلى!

ختايچه كونۇپرسسيه

شىجىڭ شەھىرىنىڭ زامانىۋى مېھمانخانىلىرى، كوپ قەۋەتلىك ئاسمان بىلەن بوي تالاشقان بىنالىرى، تۆرۇش ئۇق ئوي كۆۋرتاللىرى جايلاشقان كوچىلاردىكى تولۇپ تاشقان ئاۋتومو بىللارنى ۋە ئەتراپ قىياپىتىنى كورۇپ، بۇنىڭدىن 12 ۋىل ئىلگىرى بىر مىللىونغا يېقىن ئاھالىسى بولغان بۇ شەھەرنىڭ ئىلگىرى مەۋجۇت بولمىغاز لىغىنا ئىشىنىش قىيىن. ئىلگىرى بۇ يەردە ختاي تەۋەسىنى شائگائدىن ئاجرىتىپ تۇرغان چېگارا يېنىدىكى ئوستەلۇ ئەترايىدا كىچىك بىر ناھىيە بولغان ئىدى. ئەندى بولسا ئانچەچوڭ بولمىغان بېلىقچىلارنىڭ ئۇچ يېزىسىدىن ئىبارەت ناھىيەنىڭ پۈتكۈل مەيدانىنى چاپسان ئوسۇۋاتقان شەھەر «يەۋەتتى».

ئەگەر كونۇپرسىيە (ھەربي ساۋاتىنى تېچلىق مەخسەتلەردە پايدىلىنىش) سىياسىتى ژۇرگۇزۇلمىگەن بولسا، شۇنچىلىك قىسقا مۇددەت ئىچىدە چوڭ دېگۈز پورتىغا ۋە خەلق ئارا ئائېروپورتىغا ئېگە، تەرەققىي ئەتكەن ساناەت ئوبيېكتلىرىغا ئېگە مۇنداق چوڭ شەھەرنى سېلىش مۇمكىن بولمىغان بولار ئىدى، شىجىڭ ئەركىن ئىختىسادي زونا بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. ئۇز ۋاقتىدا بولغۇسى قۇرۇلۇش ئورنىغا ختاي خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسى ئىنژېنېرلىق ئەسكەرلىرىنىڭ ئىككى دۋىزىيەسى كەلتۈرۈلگەن ئىدى، ئۇلار دەسلەپكى ئىشلارنىڭ كوپ قىسمىنى ئورۇندىدى. كېيىنرەك بۇ دىۋىزىيەلەر تارقىتىۋېتىلدى، ئەندى ئۇلارنىڭ بولۇملىرى ئاساسدا قۇرۇلۇش قىرملىرى قۇرۇلدى، ئۇلاردا سابىق قاتاردىكى جەڭچىلەر ئىشچىلار بولدى، ئەندى سابىق ئوفىتسېرلار بولسا، ئىنژېنېر- تېخنىكلىق ۋە باشقۇرۇش ئاپپاراتىنى تەشكىل قىلدى.

ختايدا مەخسۇس دولەت ئورگانى كونۇپرسىيە بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۇزىنى سوتسىالىستىك تەرەققىيات يولى بويىچە كېتىپ بارغان دەپ ھېساپلايدىغان مەركەزلەشتۈرۈلگەن دولەتتە شۇنداق بولۇشى لازىم. مەزكۇر ئورگان ھەربي تېخنولوگىيەلەردىن تېچلىق مەخسەتلەردە پايدىلىنىش بويىچە ختاي ئىنتىپاقى دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭ پائالىيىتىنى ئىچ دولەت پلانلاش كومىتېتى، يەن ۋە تېخنىكا بويىچە دولەت كومىتېتى ۋە مۇداپىيە سانائىتى بويىچە دولەت كومىتېتى ئۈيغۇنلاشتۇرىدۇ. بىزنى ئىنتىپاقنىڭ ئىشى بىلەن ئۇنىڭ رەھبەرلىرىنىڭ ئىبىرى، سابىق ئوفىتسېر- نارتىلىرست، كېيىنرەك- مۇداپىيە زاۋودىنىڭ ئىنژېنېرى لىيۇ يۇنگېن تونۇشتۇردى. شۇنى تەكىتلەش كېرەككى لىيۇنىڭ خىزمەت دويخېتى كونۇپرسىيەدىن چىققان ختاي ئەمەلدارلىرى ئۈچۈن ناھايىتى خاراكتېرلىقتۇر.

ختايدا كونۇپرسىيە 1979- ژىلى ئالىي پارتىيە رەھبەرلىكى مۇداپىيە كومېلېكسىغا ھەربي تېخنولوگىيەلەرنى ئادەتتىكى ئىشلەپ چىقىرىش تاۋارلىرىنى ئىزدەشتۈرۈشنى بۇيرۇق بىلەن تاپشۇرغاندىن كېيىن باشلانغان ئىدى. ھازىرقى ۋاقىتتا، رەسمي ستاتىستىكا بويىچە، مۇداپىيە كومېلېكسى ئىشلەپ چىقىرىشى كولەمىنىڭ 70 پروتسېنتىنى پۈخرالار مەھسۇلاتى تەشكىل قىلىدۇ.

بىر قاتار ساھالاردا ختاي مۇداپىيە سانائىتىنىڭ تېچلىق مەھسۇلاتىنى ئۈزلەشتۈرۈش بويىچە مۇۋاپىقىيەتلىرى خېلە كۆزگە چېلىقىدۇ. روسىيەدىن ختايغا كېلىۋاتقانلارنىڭ ھەممىسىنى ئەتىمالىم، ختاينىڭ چوڭ شەھەرلىرىدە تولۇپ كەتكەن خىلمۇ- خىل چەت ئەللىنىڭ يېنىك ۋە ژۇك ئاۋتوموبىللىرى ھەيران قالدۇرسا كېرەك. تېخى بۇنىڭدىن 10 ژىل ئىلگىرى مۇنداق ماشىنىلارنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان زاۋودلار مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. ھازىرقى ۋاقىتتا ختاي ئىشلەپ چىقارغان «تويوتىلار» بىلەن «نىسسانلار»، «فولكسۋاگېنلار» بىلەن «فىاتلار» بېجىننىڭ، تانكىنىڭ، شاڭخەينىڭ ۋە باشقا شەھەرلەرنىڭ كوچىلىرىغا تولۇپ كەتكەن؛ ئۇلارنىڭ13 پروتسېنتى مۇداپىيە زاۋودلىرىدا قۇراشتۇرۇلدۇ. كونۇپرسىيە دائىرىسىدە ئىككى يۈزگە يېقىن چوڭ ۋە كىچىك ھەربي كارخانا ئاخىرقى ژىلىلار ئىچىدە پەيدا بولغان بۇ ساھا ئۈچۈن تولۇقلىغۇچى قىسىملارنى ئىشلەپ چىقىرىدۇ.

ھازىرقى ۋاقىتتا، ختايلارنىڭ ئۇزلىرىنىڭ بەرگەن باھاسىغا قارىغاندا، ئۇلارنىڭ مۇداپىيە كارخانىلىرىنىڭ 40 پروتسېنتى ھەربي مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىشنى پۈخرا ئۈچۈن تاۋار ئىشلەپ چىقىرىش بىلەن ماسلاشتۇرغان ھالدا، بازار شارائىتىدا مەۋجۇت بولۇشى مۇمكىن. قالغان كارخانىلار بولسا، زىيان تارتىپ ئىشلەيدىغان دولەت كارخانىلىرى پېتىچە قالغان ھالدا، چوڭ قىيىنچىلىقلارنى باشتىن كەچۈرمەكتە ۋە ھازىرچە جوشقۇن ئۇزگىرىۋاتقان ختاي ئىختىسادىدا ئۇز ئۇزىنى تاپالمايۋاتىدۇ.

يەرلىك ئالاھىدىلىك

يەرلىك ئالاھىدىلىكنىڭ ھەر قانداق ئەھمىيىتىگەقارىماي ختاي كونۇپرسىيەسى ئۈچۈن مۇنداق ھالەتتە باشقا مۇ مەملىكەتلەر باشتىن كەچۈرۈۋاتقان كوپلىگەن مۇئەممالار خاراكتېرلىكتۇر. مەسىلەن، بىر قاتار ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرى تېچلىق مەخسەتلىرى ئۈچۈن ئۇزگەرتىپ قۇرۇشقا مۇمكىن بولمايدۇ ۋە ئۇلارنى ياكى تامامەن توختىتىپ قويۇشقا، ياكى باشقىسى- ئاياق ئۇزگەرتىۋېتىشكە توغرا كېلىدۇ.

كونۇپرسىيەگە مەبلەغمۇ يېتىشمەيۋاتىدۇ. يەتتىنچى بەش ژىللىق داۋامىدا بۇ مەخسەتلەر ئۈچۈن ھوكۇمەت ئۇچ مىلليارد يۈەن ئاجراتتى، بۇ بولسا 296 زاۋودنى ئۇزگەرتىپ قۇرۇشقا ئىمكانىيەت بەردى. لېكىن ھوكۇمەت ئاجراتقان بۇ مەبلەغ كوپ ئەرسىلەرگە يېتىشمىدى. شۇڭلاشقا كونۇپرسىيە ئۈچۈن، بولۇپمۇ يەرلىك مەھكىمىلەرگە بېقىندىغان كارخانىلارغا ئولكە، شەھەر ۋە ناھىيە دەرىجىلىرىدىكى ھاكىمىيەت ئورگانلىرىنىڭ بيۇدژېتلىرىدىن مەبلەغ پاتىل جەلب قىلىنماقتا. بىزنىڭ سوھبەتداشلىرىمىزنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىدىن بۇ كوپىنچە بۇيرۇق تەرتىۋىدە قىلىنىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىش مۇمكىن ئىدى. مۇداپىيە ساھالىرىمۇ ۋە شۇ جۈملىدىن ختايدا ئاممىباپ بىرلەشكەن كارخانىلارنى قۇرۇش يولى بىلەن چەت ئەل كاپىتالىمۇ پاتىل جەلب قىلىنماقتا. بۇ سىياسەت مەملىكەت رەھبەرلىگى تەرىپىدىن ھەر تەرەپلىمە رەغبەتلەندۈرۈلمەكتە.

بىزنىڭ سوھبەتداشىمىز لىيۇ يۈنگېن بولۇپمۇ «ئادەم» ئامىلىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى؛ كارخانىلارنىڭ كوپلىگەن رەھبەرلىرى ھازىرچە يېڭى شارائىتتا ئىشلەپ چىقىرىشنى قانداق باشقۇرۇشنى ئانچىلا بىلمەي كېلىۋاتىدۇ. ختاي تەجرىبىسىنىڭ يەنە بىر مۇھىم پەرقى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، كونۇپرسىيەنى ئەمەلگە ئاشۇرغان ھالدا، ختاي ھەربي ئىشلەپ چىقىرىشنى توختىتىش ۋەزىپىسىنى ئالدىنقا قويغىنى يوق. ئەكسىچە- مۇداپىيە مەھسۇلاتىنى ئىشلەپ چىقىرىش ئوسمەكتە، ختاي ئارمىيەسى پاتال رەۋىشتە يانكۇاشتىن قۇرالالنماقتا. بىز تانكىندىكى ختايدا مەشھۇر «پاندا» ئېلېكترون شىركىتىنىڭ زاۋودلىرىدا، كونۇپرسىيەنىڭ ۋە ھەربي ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ ئوسۇشىنىڭ غەلىبىسى ماسلاشقانلىغىنى بايقىدۇق.

تانكىندا يېڭى ختاينىڭ بۇ ئۇز ئالاھىدىلىگىگە ئېگە ئەركىن ئىختىسادي زونىلار يوق. تانكىن- چوڭ دولەت كارخانىلىرى، شۇ جۈملىدىن مۇداپىيە كارخانىلىرى جايلاشقان شەھەر. ئەتىمالىم، شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، ئۇ زاۋود سېخلىرىنىڭ چوڭ بېنالىرى بىلەن بىزنىڭ كوپلىگەن شەھەرلىرىمىزنى ئەسلىتىدۇ، بۇ سېخلار شەھەرنىڭ ئەڭ مەركىزىدە تۇرۇشلۇق ۋە سودا كۆۋرتاللىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قەد كوتىرىپ تۇرىدۇ. «پاندا» گرۇپپىسىنىڭ كومپلېكسىمۇ ئىستىنا ئەمەس- زاۋودلارنىڭ بېنالىرى بىز چۈشكەن كوپ قەۋەتلىك مېھمانخانىغا يېقىن جايلاشقان، ئارلىغى ماشىنىدا 3 مىنۇتلۇق يول.

1936- ژىلى ھازىرقى ئىنتايىن چوڭ شىركەت ئىمپورت رادىو پېرىومنىكلىرىنى رېمونتلاش بويىچە كىچىك ئىشخانا سۈپىتىدە پەيدا بولغان ئىدى. ھازىر زاۋود 150 خىلدىن ئوشۇق ئادەتتىكى مەھسۇلاتنى ۋە ھەر ئىككىلا (ھەربي ۋە تېچلىق) مەخسەتلەر ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن مەھسۇلاتنى ئىشلەپ چىقىرىدۇ. زاۋودنىڭ ئاساسلىرى- ياپونىيەنىڭ «ختاتى» فىرمىسىنىڭ پاتېنتلىرى بويىچە تاۋارلارنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان ئىشلەپ چىقىرىش لىنىيەلىرى تۇرىدۇ. تېلېۋىزور لار ۋە ۋىدېوماگنىتوفونلاردىن سۈنئىي ھەمراھ ئالاقىسى ئۈستانوۋكىلىرىغىچە بولغان بۇ بۇيۇملار پەقەت خىتايدىلا سېتىلىپ قالماي، بەلكى پەيدىن- پەي تاشقى بازارغىمۇ چىقىرىلماقتا. ئەندى زاۋود بولسا دولەت كارخانىسى بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. 1992- ژىلى ختايدا ئىشلەپ چىقىرىلغان ھەر ئونىنچى مەنئىشي ئېلېكتر ئەسۋاۋى پۈتكۈل مەملىكەت بويىچە جايلاشقان 160قا يېقىن كارخانىنى ئۇز ئىچىگە ئالىدىغان «پاندا» گرۇپپىسىنىڭ لىنىيەلىرىدە قۇراشتۇرۇلغان.

«پاندا» گرۇپپىسى ھازىر ئۇمۇمەن ئوزىنى ئوزى ئاقلاپ ئىشلەيدىغان فىرما بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. لېكىن ئانكىن زاۋودى دولەتنىڭ يارىدەم پۇلىسىز ۋە دولەت بۇيرۇتمىلىرىسىز ئىشلەلمەيدۇ. مەسىلە شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئادەتتىكى مەھسۇلاتنى ئىشلەپ چىقىرىشنى كوپەيتىش بىلەن بىر قاتاردا بۇ يەردە شۇنداقلا، مۇداپىيە تېخنىكىسىنى ئىشلەپ چىقىرىش مۇنوسەمەكتە، ئۇنىڭغا ژۇقۇرىدا بىز يازغاندەك، ياڭلۇاشتىن قۇراللىنىۋاتقان ختاي ئارمىيەسى جىددي مۇھتاجدۇر.

ختايدىكى مۇداپىيە ئىشلەپ چىقىرىشى تا ھازىرغىچە دولەت بۇيرۇتمىسى بىلەن ياشىماقتا ۋە دولەت تەرىپىدىن ئۇنىڭغا يارىدەم قىلىنماقتا. بىز ئۈچۈن شۇنداق غەلىتى ئۇيۇلدىغان بازار ۋە دولەت ئېگىلىگى پرىنسىپلىرىنىڭ ماس كېلىشى ئەتىجىسىدە «پاندا» زاۋودلىرىدا ئاخىرقى ئون ژىل ئىچىدە مەھسۇلاتنىڭ بارلىق تۈرلىرىنى ئىشلەپ چىقىرىش كېڭەيتىلىپلا قالماي، بەلكى شۇنداقلا ئىشلەۋاتقانلار سانى 5 مىڭدىن 10مىڭ ئادەمگە كوپەيتىلدى.

ئوزىنى ئوزى باقىدىغان ئارمىيە

بۇ كونا ئەنئەنە. ئۇ كوممۇنىستلار تەرىپىدىن رەھبەرلىك قىلىنغانپارتىزانلار ئوتىرەدىلىرى ۋاقىتدا بولغۇسى ختاي خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسى قېلىپلىشىۋاتقان دەۋىردە تۇغۇلغان ئىدى. دېخان- پارتىزانلار ئەگەر ئوزلىرىنى ئوزلىرى تەمىنلىمىگەن بولسا، ھايات كەچۈرەلمىگەن بولار ئىدى. 1949- ژىلى گومىنداڭ ئۈستىدىن غالىبىيەت قازانغاندىن كېيىن مۇنتەزىم ھەربي قىسىملارنىڭ ئولچۈك يەر ئېگىلىگى گاداي ختاي دولىتىگە ئوز ئارمىيەسىنى تۇتۇپ تۇرۇشقا ئىمكانىيەت بەرگەن مۇھىم ئامىل بولغان ئىدى.

بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلاش شۇنىڭ بىلەن يېنىكلەشتۈرۈلدۈكى، مۇنتەزىم ختاي ئارمىيەسىنىڭ 90 دىۋىزىيەسىنىڭ يېرىمىغا يېقىنى ئادەتتە دېخانلاردىن تولۇقلانغان شۇ جاينىڭ تۇرغۇنلىرىدىن ئىبارەت بولغان تەۋەلىك قىسىملار بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. دىۋىزىيەلەرنىڭ «ئولتۇراقلىششى» ئۇلارغا ئېگىلىكنى خاتىرجەم ژۇرگۈزۈشكە ۋە ھەتتا ئوزلىرىنىڭ ئىشلەپ چىقىرىش كارخانىلىرىغا ئېگە بولۇشقا ئىمكانىيەت بېرىدۇ. مۇنداق كارخانىلار يەرلىك ھاكىمىيەت ئورگانلىرى بىلەن زىچ ئالاقىدار ھالدا ئۈيۈشتۈرۈلدۈ.

ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرىغا پۈخرا مۇئەخەسسىسلەر (ھەربىدىن تاشقىرى) رەھبەرلىك قىلىدۇ. ئېلىنغان كىرىم جەڭچىلەر بىلەن كوماندىرلارنىڭ تۇرمۇش شارائىتىنى ياخشىلاشقا سەرپ قىلىنىدۇ. كارخانىلاردا كادىر ھەربي ئىخزمەتچىلەرنىڭ ئۇرۇق- تۇققانلىرى ئىشلەيدۇ. بۇ ختاي ئۈچۈن ئەنئەنۋي ئىش تەمىنلەش قىينچىلىغى شارائىتىدا، شۇنداقلا ھەربىلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلىلىرى ئۈچۈن مۇھىم ئىجابي ئامىل بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ئارمىيە تىجارەتچىلىگى سىستېمىسى دىۋىزىيە دائىرىسى بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. ئەڭ قۇدرەتلىك ئېگىلىك تارماقلىرى ئەسكەرلەر تۇرلىرىنىڭ ئالىي رەھبەرلىگى- ئەسكەرلەر تۇرلىرىنىڭشتابلىرى دەرىجىسىدە قۇرۇلماقتا. بىزنىڭ ختاي ھەربي ھاۋا كۆچلىرى مىسالىدا مۇنداق تەرەققىي ئەتكەن تارماق بىلەن تونۇشۇپ چىقىش ئىمكانىيىتىمىز بولدى، ئۇلارنىڭ تىجارەتچىلىك پائالىيىتى، ئەڭ ئەمۇنىلىك دەپ ھېساپلىنىدىكەن. ئوكرۇگلاردىن باشلاپ، ھەربي ھاۋا كۆچلىرىنىڭ شتابلىرىدا ئېگىلىك پائالىيىتىگە رەھبەرلىك قىلىش بويىچە مەخسۇس باشقارمىلار بار.

چوڭ شىركەتلەر ھەربي ھاۋا كۆچلىرى شتابىنىڭ ئارتقى سەپ باشقارمىسى دەرىجىسىدە ھەربىكەت قىلىدۇ. مۇنداق شىركەتلەردىن بەشى بار. ئۇلار مەملىكەت تىجىدىمۇ ۋە شۇنداقلا چەت ئەللەردىمۇ ھەربىكەت قىلىدۇ، ھەر خىل تاۋارلارنى ئېكسپورت قىلىش ھوقۇقىغا ئېگە، بۇ بولسا ختاي شارائىتىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئېگە. مەسىلەن، مۇنداق فىرمىلارنىڭ ئارسىدا «دېنخاي» ئاۋىا شىركىتى بار، بۇ شىركەت ئادەتتە، سامولىيوتلار يېتىشمەيدىغان ئىچكى، يەرلىك لىنىيەلەردە يولۇۋچىلار بىلەن ژۇكلەرنى توشۇيدۇ. بۇنىڭدا «دېنخاي» ئاۋىا شىركىتى سابىق ھەربي ۋە ئېگىلىك مەخسەتلىرى ئۈچۈن ئېچىلغان، لېكىن ھەربي ھاۋا كۆچلىرىنىڭ ئېگىلىك تارماقلىرىدا قېلىۋاتقان ھەربي ئائېرودرومىلاردىن پايدىلىنىدۇ. مۇنداق ئائېرودرومىلار 90دىن ئېشىپ كەتتى.

ئۇمۇمەن ختاي ھەربي ھاۋا كۆچلىرىنىڭ دائىرىسىدە 2000دىن ئوشۇق كارخانا ۋە فىرما بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئوبوروتى 3مىلليارد يۈەنگە يېقىن مەبلەغنى تەشكىل قىلدى. ئەندى 1992- ژىلى ئالغان ساپ كىرىمى كام دېگەندە 500مىللون يۈەننى تەشكىل قىلدى.

ئارمىيەنىڭ تىجارەتچىلىك پائالىيىتى شۇنداقلا مەلۇم ئىجتىمائي ۋەزىپىلەرنىمۇ ئورۇنلايدۇ، دەپ پەرەز قىلىش مۇمكىن. تىجارەت پائالىيىتىدىن ئۇ ياكى بۇ شەكىلدە ھەممە- قاتاردىكى ئەسكەردىن ئالىي ئوفىتسېرلارغىچە پايدا ئالىدۇ. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىش شۇنداقلا ھەربي خىزمەتچىلەرنى ئادەتتىكى ھاياتقا كوچۇشكە تەيارلايدۇ. ختاي ئارمىيەسىنىڭ سانى ئاخىرقى 10 ژىل ئىچىدە بىر مىللوندىن ئوشۇق ئادەمگە قىسقارتىلغان ۋە بىزدىن بۇ جەريانىنىڭ داۋاملاشتۇرۇلىدىغانلىغىنى ئۇلار يوشۇرمىدى.

70- ژىللىرى دەۋرىدە ختاي ئىختىسادي ھالاكەتنىڭ گىرۋىگىگە يېقىنلاشقان ئىدى، خەلق بۇ ئويمانلىققا نەزەر تاشلاپ، دەھشەتتىن ئارقىغا چېكىندى. ھازىرقى زامان ختاي ئىسلاھاتى- بۇ ھالاكەت گىرۋىگىدىن كەينىگە بولغان قىيىن يولدۇر. بۇ يولدا پروگراممىلىق ختايلار ئۇز ئىختىيارىدىكى بارلىق رېسۇرسلاردىن ۋە شۇجۇملىدىن ئارمىيەنىڭ ئادەم ۋە تەشكىلي رېسۇرسلىرىدىن ھەم ھەربي سانائەت كومپلېكسىنىڭ سانائەت ئىقتىدارىدىن پايدىلىنىشقامەجبۇر بولغان ئىدى. بىز ختاينىڭ كونۇپرسىيە ۋە ئارمىيە تىجارەتچىلىگى ئۈستىدە قانچىلىك پىكىر قىلمايلى، بۇ تەجرىبە مۇداپىيە ئېگىلىگىنى تېچلىق مەخسەتلىرى ئۈچۈن پايدىلىنىشنىڭ كونكرېت شەكىللىرى بىلەنلا باھالىق ئەمەستەك تۇيۇلدى. بۇ شەكىللەر بىزگە توغرا كەلمەيدۇ. ئەڭ مۇھىمى شۇنىڭ ئۈچۈن توغرا كەلمەيدۇكى، ختاينىڭ باشقۇرۇلىدىغان سوتسىالىستىك بازار مۇناسىۋەتلىرىنى ھازىرقى روسىيەدە ئۈيۇشتۇرۇشنىڭ ئوزى مۇمكىن ئەمەس- بۇ ئارتقا تاشلانغان قەدەم بولغان بولار ئىدى. لېكىن ختاي تەجرىبىسى، ئەتىمالىم، بىزگە: ئارمىيەدىن ھەربي زاۋودلارغىچە مۇداپىيە كومپلېكسىنىڭ بارلىق ژۇپنولىرىنى ئوز ئىچىگە ئالىدىغان قاتتىق، ئۈمۈمىيۈزلۈك ۋە مۇرەسسەسىز كونۇپرسىيە ئىلگەركى، قايتا قۇرۇش ئالدىدىكى روسىيەنىڭ ئىختىسادي ئىقتىدارىنى قىسقا مۇددەت ئىچىدە ھېچ بولمىغاندا ئەكسىگە كەلتۈرۈشكە قادىر بولغان كونۇپرسىيە كېرەكلىگىنى چۈشىنىش ئۈچۈن ھالاكەت گىرۋىگىگە قانچىلىك يېقىنلاشقانلىغىمىزنى ھىس قىلىشىمىزغا يارىدەم بېرىشى مۇمكىن.

ئېلمار گۈسىينوۋ،

ۋېكتور لىتوۋكىن،

«ئىزۋېستىيە»

بېيجىڭ - موسكۋا.

قۇددۇس غوجامىياروۋ:

«خەلقىم ئۈچۈن يانىدۇ قەلبىم»

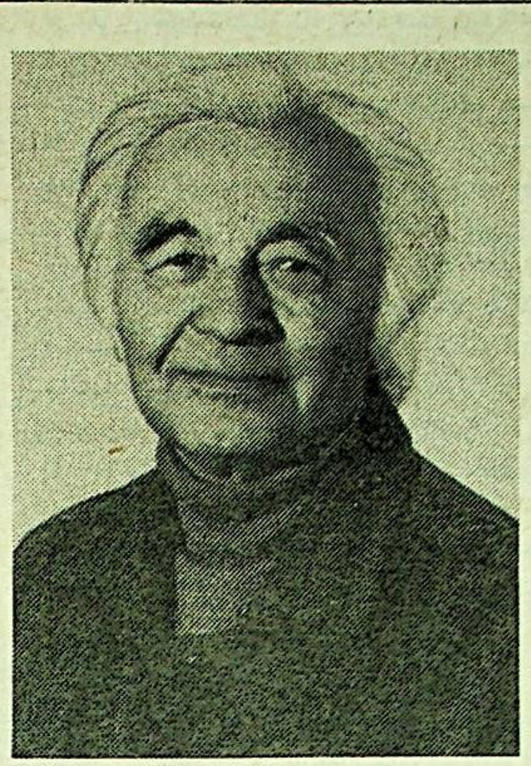

ئۇز خەلقىنى، ئۇنىڭ تارىخىنى، ئەجايىپ قەھرىمانلىرىنى جانلىق هايات ئەكسى بالا مۇزىكا سەنئىتى بىلەن جاهانغا تونۇتۇپ كېلىۋاتقان قايتىلانماس تالانت ئېگىسى، سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ خەلق ئارتىستى، سابىق كېڭەش ئىتتىپاقى بىلەن قازاقستان جۇمهۇرىيىتى دولەت مۇكاپاتلىرىنىڭ لاۋۇرىاتى، پروفېسسور، كومپوزىتور، نامى جۇمهۇرىيىتىمىزدىن تاشقىرى چەت ئەللەرگىمۇ ياخشى مەلۇم مەدەنىيەت ئەربابى قۇددۇس غوجامىياروۋ يەتمىش بەش ياشقا تولدى. هېلىمۇ تېتىك ۋە ساغلام بۇ ئادەمنىڭ كېلىشكەن قامىتى، كۈمۈچتەك ئاقارغان چاچلىرى، كۈلۈپ تۇرغان كوزلىرى، ئىنتايىن مەدەنىيەتلىك، سەمىمىي، چوڭقۇر مەزمۇنلۇق سوهبەت- مۇهەببىتى كىشىنىڭ هەۋىسىنى كەلتۈرىدۇ. يۇقۇرىدا هاياتى داۋامىدا ئۇيغۇر كەسپىي مۇزىكا سەنئىتىنى يېڭى تەرەققىيات باسقۇچىغا كوتىرىپ، ئۇنى جاهان ئەهلىگە تونۇشتۇرۇپ، نامايىش قىلىپ كېلىۋاتقان قۇددۇس ئاكىدىكى تالانتقا، بىلىم- قابىلىيەتكە، ئەقىل- پاراسەتكە، غەيرەت- شىجائەتكە، تىنىپ- تىنچىماس ئەمگەكچانلىققا ئايىرىن ئېيتماي مۇمكىن ئەمەس. هە، قۇددۇس ئاكا ئۇز خەلقىنىڭ ئەينە شۇنداق پەرزەنتى!

قۇددۇس غوجامىياروۋنىڭ مۇبارەك يەتمىش بەش ژىللىق تويى هارپىسدا مۇخبىرىمىز خەلقىمىزنىڭ پەخرى ۋە غۇرۇرى، ئىستېداتلىق كومپوزىتورى بىلەن سوهبەتتە بولغان ئىدى. تۇۋەندە بىز ئەينە شۇ سوهبەتكە گېزىتخانىلىرىمىز دىققىتىنى ئاغدۇرماقچىمىز.

- قۇددۇس ئاكا، ئالدى بىلەن ئاتا- بوۋىلىرىمىزنىڭ روهىنى خۇش قىلىش ئارقىلىق ئۇلارغا سىغىنىپ، سوهبىتىمىزنى سىزگە ئوخشاش موتىۋەر زاتنى دۇنياغا ئېلىپ كەلگەن ئاتا- ئانىڭىزدىن باشلىساق، دەيمەن؟

- مېنىڭ ئۇقۇشقا بوۋام يەكەنلىك ئېكەن. ئۇنىڭ ئوغلى زىكرىيا بوۋام غۇلجىدىن موشۇ ياققا- تاشقارا يېزىسىغا كېلىپ ئورۇنلىشىپتۇ. بوۋامنىڭ ئىككى ئايالىدىن بەشتالىتە ئوغلى بولۇپ، كىچىك ئايالىدىن مېنىڭ دادام غوجامىيار تۇغۇلۇپتۇ. ئانامنىڭ ئېسىمچە، دادام ئون تورت، ئون بەش ياش ۋاقىتلىرىدا قەشقەرگە كېتىپ، ئۇ يەردە ئون ژىل ئوقۇپ قايتىپ كەپتۇ. ئوقۇمۇشلۇق بولغان دادامنى يېڭىشەگە مولا قىلىپ سايلاپتۇ. ئۇ ئەلەكبەر روزىباقىيۇ دېگەن بىلىملىك، ئاڭلىق، تەرەققىپەرۋەر كىشى بىلەن تونۇشۇپ، دوستلۇشۇپتۇ. كېيىن مېنىڭ ئانام جانىخانغا ئويلىنىپتۇ. ئانام تولىمۇ چەرايلىق قىز بولغان ئېكەن. مەن تۇغۇلۇپ، ئۇچ ئايلىق بولغا ئۇۋاقتىمدا، ئاتۇدا دادام، ئەلەكبەر روزىباقىيۇ ۋە باشقا نۇرغۇن ئادەملەر ئېتىلىپ كەتكەن ئېكەن. كېيىن ئانام ئابدۇۋارىس ئاخۇن دېگەن كىشىگە تۇرمۇشقا چىقىپتۇ. بىر ئوغۇل، بىر قىز كورۇپتۇ. 1931- ئاچارچىلىق ژىللىرى بىز ئالمۇتىغا كوچۇپ كەلدۇق. ئانام جانىخان ماڭا هەم، ئاتا، هەم ئاتا بولۇپ بېقىپ چوڭ قىلدى. بۇنىڭدىن ئون ژىل ئىلگىرى ئانام رەمىتى سەكسەن بىر يېشىدا ئالەمدىن ئوتتى.

- قۇددۇس ئاكا، سىزدىكى سەنئەتكە بولغان ئىشتىياق بىلەن مۇهەببەتنىڭ ئويغۇنۇشى ۋە كومپوزىتور بولۇپ شەكىللىنىشىڭىزدىكى مۇهىت- شارائىتلار قانداق بولغان؟

- ئالمۇتىدا بىرىنچى قېتىم 1933- ژىلى مۇزىكا ۋە تىياتر ئۆچىلىشىشىسى ئېچىلغان ئىدى. بىز، ئۇيغۇرلاردىن تورت بالا ئەشۇ ئۆچىلىشىشقا ئوقۇشقا كىردۇق. ئۇلار غەزىز دۇگاشىۋۇ، رەخىم ياقۇپوۋ، ئىمانباقىيۇ ۋە مەن.

هەر بىر ئىنقىلاپ ئىجاتكار ئۆچۈن بىر سىلكىنىش، ئويغۇنۇش، دولقۇن پەيدا قىلىدىكەن. ئوكتەبىر ئىنقىلاۋى كوپلىگەن ئىجاتكارلارنى مەيدانغا ئېلىپ چىقتى. بىزدە، ئۇيغۇرلاردىمۇ ئەدەبىيات، سەنئەت ساهالىرىدا ئۇرغۇنلىغان تالانتلارنى يارىتتى. مەن تەبىئىي هالدا ئەدەبىياتقا، تارىخقا كوپ قىزىقاتتىم. سەۋەۋى شۇ چاغدىكى زىياللار بىلەن ئالاقە- مۇناسىۋىتىم ياخشى ئىدى. ئۇ مەھەممەدىنى ياخشى تونايتتىم. ئىسما يىل ساتتاروۋنىمۇ بىلەتتىم. ئومەرنىڭ «ئېغىر كۈنلەردە» هېكايىسى، ئىسمايىل ساتتاروۋنىڭ شېئىرلىرى ماڭا تولىمۇ ياقاتتى ۋە ئىنتايىن تەسىر قىلاتتى. قازاق زىياللىرى بىلەنمۇ ئالاقەم ئۇبدان ئىدى. ئۇمۇمەن، مەن قازاق، رۇس، ئۇيغۇر ۋە باشقا مىللەت زىياللىرى بىلەن بىللە ئوستۇم. مېنىڭ سەنئەتكە بولغان ئىشتىياقىم بىلەن مۇهەببىتىمنىڭ ئۇيغۇنۇشىغا ئەشۇلار چوڭ تەسىر قىلغان دەپ ئېيتسام بولىدۇ.

مەن 1936- ژىلدىن باشلاپ ئەسەر يېزىشقا باشلىدىم. مېنىڭ بىرىنچى ناخشام جامبۇل جابايېۋنىڭ سوزىگە يېزىلغان «ژۇگۈرۈك ئات» ناملىق قازاقچە ناخشا ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن كەينىدىن بىر نەچچە ناخشىلارنى ياراتتىم. 1938- ژىلى «ۋۇچېرنىي ئالما- ئاتا» گېزىتىدە مەن توغرىلىق «ياش كومپوزىتور» دېگەن ماقالە بېسىلدى.

مەن ئاتىسىز ژىتىم ئوسكەنلىگىمدىن ئانامدىن باشقا ماڭا يار- يولەك، غەمخورچى بولغىدەك هېچ كىمىم يوق ئىدى. پەقەت ئۇ زەمىنىڭ تىرىشىشىم، هەر قانداق قىينىچىلىققا بەرداشلىق بېرىشىم، ئۇز ئالدىمغا قويغان مەخسەت- نىشانغا يېتىشكە بولغان ئىشەنچە- ئېتىقادىم بىلەن ئىرادەمدىن دەپ هېسابلايمەن.

1939- ژىلى موسكۋا كونسېرۋاتورىيەسىگە ئوقۇشقا چۈشتۈم. ئۇرۇش ژىللىرىدا هەربىي خىزمەتلەردە، چەتئەللەردە بولۇپ، 1946- ژىلى ئالمۇتىغا قايتىپ كەلدىم. شۇ ژىلى ئالمۇتا كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ كومپوزىتورلۇق فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىردىم. بۇ يەردە مېنىڭ ئۇستازىم يېۋگېنىي گېرگورىيېۋىچ بروساۋسكىي بولدى. ئوقۇشنى تاماملاپ، 1951- ژىلى يەنە موسكۋاغا بېرىپ، ۋالېرى ياكوۋلېۋىچ شىبالىننىڭ قولىدا بىلىم ئالدىم.

- دەسلەپكى ئەسەرلىرىڭىز هەققىدە ئېيتىپ ئوتسىڭىز؟

- مېنى «نامەتلىك كومپوزىتور» دەپ ئاتىشاتتى. مەن هەقىقەتەنمۇ نامەتلىك ئېدىم. 1948- ژىلى موسكۋادا ياش كومپوزىتورلارنىڭ فېستىۋالى بولدى. موسكۋا كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ چوڭ زالىدا دەسلەپكى ئەسەرىم ياڭرىدى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ «بۇ چىنار» ناخشىسى ئاساسىدا يېزىلغان تىرىۋۇارياتسىيە ئىدى. (تىرىۋۇارياتسىيەسىكرىپكا، ۋىلانچېل، رايال- ئۇچىنى بىرلەشتۈرۈپ، بىر ئاهاڭنى يەتتە، سەككىز ئاهاڭدا يەتكۈزۈش). بۇ بىرىنچى قېتىملىق كەسپىي مۇزىكا ئەسەرى ئىدى. مېنىڭ بۇ ئەسەرىم ژۇقۇرى باهاغا ئېگە بولۇپ، دىپلوم بىلەن مۇكاپاتلاندىم. شۇ ۋاقىتلاردا بىزنىڭ ئالمۇتا كونسېرۋاتورىيەسىدىكى ستۇدېنتلارغا ستالىن ستىپېندىيەسى تەۋسىيە قىلىنغان ئىدى. موسكۋادىكى فېستىۋالدىن قايتىپ كەلگىنىمدىن كېيىن، ئەشۇ ستىپېندىيە ماڭا بېرىلدى. كونسېرۋاتورىيەنى ستالىن ستىپېندىيەسى بىلەن تاماملىدىم.

1949- ژىلى ساناتا يازدىم. شۇ ژىلى موسكۋادا كومپوزىتورلارنىڭ پلېنۇمى بولغاندا، ئۇ ئەسەرىم شۇ يەردە ئىجرا قىلىندى. بۇ ئەسەرمۇ ژۇقۇرى باهاغا ئېگە بولدى. ئەشۇ ژىللىرى قادىر هاسانوۋنىڭ «رىزۋانگۈل» شېئىرى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىندى. ئۇ قۇپ كوردۇم. ماڭا ناهايىتى تەسىر قىلدى. «رىزۋانگۈل» دەپ ناخشا يازدىم. ۋەتەننىڭ مۇستەقىللىگى، خەلقىنىڭ ئازاتلىقى يولىدا قەهرىمانلارچە قۇربان بولغان بۇنداق قەهرىمان قىزىمىز هەققىدە بىرلا ناخشا يېزىش بىلەن توختاپ قېلىشقا بولامدۇ؟ نېمىشكە چوڭ ئەسەر يېزىشقا بولمايدۇ، دەپ بىر ژىلچە ئويلاپ، ئىزدىنىپ، ئىشلەپ، ئاخىرىدا سىمفونىيەلىك پوئېما يازدىم.

1950- ژىلى دېكابىر ئېيىدا، موسكۋادا، چايكوۋسكىي نامىدىكى كونسېرت زالىدا تاللانغان ياش ئۇيغۇر ژىگىتى غەزىز دۇگاشىۋۇنىڭ دىرىژىيورلىغى بىلەن س.س.س.ج دولەتلىك سىمفونىيە ئوركېسترىنىڭ ئىجراسىدا «رىزۋانگۈل» سىمفونىيەسى ياڭرىدى. شۇنداق قىلىپ، موسكۋادا، ئۇيغۇر تارىخىدا بىرىنچى قېتىم ئىككى ئۇيغۇر ژىگىتى قۇددۇس غوجامىياروۋ بىلەن غەزىز دۇگاشىۋۇ ئەجايىپ چوڭ ئۇتۇققا يەتتى. شۇ يەردىلا س.س.س.ج كومپوزىتورلار ئىتتىپاقى سېكرېتارياتى بۇ ئەسەرنى ستالىن مۇكاپاتىغا تەۋسىيە قىلدى. مۇكاپات 1951- ژىلى مارت ئېيىدا بېرىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن «رىزۋانگۈل» پۈتۈن جاهاننى بويلاپ كەزدى. ياۋروپانىڭ هەممە ئەللىرىدە، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىدا ئاماپىش قىلىندى. بۇ مېنىڭ هاياتىمدىكى ئەڭ بەختلىك كۈنلۈز. سەۋەۋى، ئۇيغۇر خەلقى ۋە ئۇنىڭ قەهرىمان قىزى هەققىدە دۇنيا خەلقى بىلدى. «رىزۋانگۈل» مېنىڭ سەنئەتكى يولۇمغا مەشئەل بولۇپ ياندى، مېنىڭ نامىمنى چىقىرىپ، شوهرىتىمنى ئاشۇردى.

- قۇددۇس ئاكا، سىز بىرىنچى ئۇيغۇر كەسپىي كومپوزىتورى سۈپىتىدە چەت ئەللەرگىمۇ داڭقىڭىز كەتتى. كەسپىي كومپوزىتورلار، سەنئەتشۇناسلارنىڭ تەكىتلىشىچە، جانلىق هايات ئەكسى بار سىزنىڭ ئەسەرلىرىڭىز مەزمۇن- ماهىيىتى، ژانىرلىق ئالاهىدىلىگى، خەلق سويگەن قەهرىمانلارنىڭ ئولىمىس ئوبرازلىرىنىڭ گەۋدىلەندۈرۈشى بىلەن تاماشىبىن قەلبىنى تەۋرىتىش قۇدرىتىگە ئېگە دەپ، تالاي ئېيتقان ۋە يېزىشقان. شۇنداق ئېكەن، كەسپىي مۇزىكا سەنئىتى هەققىدە قىسقىچە ئېيتىپ بەرسىڭىز؟

- بىزنىڭ ئۇيغۇرلار سەنئەتكە باي خەلق. بىزنىڭ «ئون ئىككى مۇقامغا» ئوخشاش ئەجايىپ بايلىغىمىز بار. مۇقاملار ئاساسەن لىرىكىغا قۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا چوڭ مەزمۇنلۇق، فىلوسوفىيەلىك ئوي- پىكىرلەر موجۇت. مۇقاملار بىر ئاهاڭلىق بولۇپ قۇرۇلۇپ، ئىلگىرىلىرى توي- مەشرەپ، ئولتۇرىشلاردا ئېيتىلىپ كەلگەن. باشقا خەلقلەرنىڭمۇ خەلق مۇزىكىلىرى ئەشۇنداق بىر ئاهاڭلىق بولۇپ قۇرۇلغان ئېدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئوتتۇرا ئەسىرلەردە ياۋروپادا كەسپىي مۇزىكا بارلىققا كېلىدۇ.

كەسپىي مۇزىكا، ئۇ، بىر ئاهاڭلىقنى ئۇزۇن ئاهاڭلىققا ئايلاندۇرۇپ، ئۇلارنى ئىجرا قىلىش ۋاقتىدا ئەچچە تۈرلۈك ساز ئەسۋاپلىرىنى قوشۇپ، تېخىمۇ كۈچلەندۈرۈپ سىمفونىيە ئوركېسترى دەپ ئاتىغان. بۇ خىل ئەسەرلەرنى سىمفونىيە دەپ ئاتايدۇ. بۇنىڭدىن باشقا سەهنە ئەسەرلىرىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا سىمفونىيە ئوركېسترىنى، يەنە نۇرغۇن ئاهاڭلىق خور ۋە ناخشىلارنى قوشقاندا، سەهنە ئەسەرى تېخىمۇ كۈچىيىدۇ ۋە ئۇ ئوپېرا دەپ ئاتىلىدۇ. مۇنداق ئەسەرلەرنى يارىتقان كىشىلەرنى كەسپىي كومپوزىتور دەپ ئاتايمىز. دېمەك، كەسپىي كومپوزىتورنىڭ ژۇقۇرىدەك ئەسەرلىرى كەسپىي مۇزىكا دەپ ئاتىلىدۇ.

بىزنىڭ خەلقىمىز باي تارىخقا ئېگە خەلق، ئەشۇ تارىخنى، تارىختا ئوتكەن ئەجايىپ ئادەملىرىمىزنىڭ قەهرىمانلىقلىرىنى، خەلقىمىزنىڭ ئاچچىق تەغدىرى- قىسمىتىنى كەسپىي مۇزىكا سەنئىتى بىلەن دۇنياغا تونۇتسام، دېگەن ئۈمۈت، مەخسەت يولىدا خەلقىم ئۈچۈن يانىدۇ قەلبىم. موشۇ ئىزگۈ مەخسەت يولىدا يېرىم ئەسىردىن ئوشۇق ۋاقىت داۋامىدا ئىجات قىلىپ كېلىۋاتىمەن.

ئەندى سىمفونىيە، ئوپېرا، بالېت هەققىدە ئېيتسام، ئۇلاردا چوڭ فىلوسوفىيەلىك ئوي- پىكىرنى كۈتىرىپ چىقىش كېرەك. مەن «نازۇگۈم» ئوپېراسىنى تورت ژىل داۋامىدا يازدىم. دېمەك، شۇنىڭدىن كورۇنۇپ تۇرىدىكى، ئوپېرا يېزىش ناهايىتى قىيىن، ماشاقەتلىك ئىش. «نازۇگۈم» ئوپېراسى ئۇيغۇرلارنىڭ بىرىنچى ئوپېراسىدۇر. ئۇنى مەن 1955- ژىلى يازغان ئېدىم. مېنىڭ كوپلىگەن كەسىپداشلىرىم ماڭا شۇنداق دەيدۇ: «قۇددۇس، سەن بەختلىكسەن، ئامەتلىكسەن. چۈنكى سەن ئۇز خەلقىنىڭ بىرىنچى ئوپېراسىنى، بىرىنچى سىمفونىيەسىنى، بىرىنچى بالېتىنى يازدىڭ. باشقا كوپلىگەن خەلقلەردە بولسا بۇ هال ناهايىتى ئاز بولغان».

«سادىر پالۋان» ئوپېراسىنى 1977- ژىلى، ئەندى «چىن تومۇر» بالېتىنى بولسا 1987- ژىلى يازدىم. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتى ئابدۇللا روزىباقىيۇقا بېغىشلىغان بىرىنچى سىمفونىيەنى 1971- ژىلى يازغانىمەن. شۇنىڭدىن كېيىن بەش سىمفونىيە ياراتتىم. بۇلارنىڭ هەممىسى دېگۈدەك ئۇز خەلقىمىزنىڭ تارىخىغا، كۈرەشلىرىگە، تەغدىرى- قىسمىتىگە بېغىشلانغان. ئاخىرقى، بەشىنچى سىمفونىيەنى مېنىڭ موشۇ دەرىجىگە يېتىشىمگە يېقىندىن يارىدەمدە بولغان تومۇرلۇك رەپىقەم ئېنىلەمگە بېغىشلىدىم. «تەكلىماكان» سىمفونىيەسىگە كېلىدىغان بولساق، پرۇپۇالسكىينىڭ كىتاۋىنى ئوقۇغىنىمدىن كېيىن، مېنىڭدە تەكلىماكان هەققىدە سىمفونىيە يېزىش ئويى پەيدا بولدى. سەۋەۋى، تەكلىماكاندا پۈتۈن بىر خەلقىنىڭ ئۇز خەلقىمىزنىڭ تارىخى، تەغدىرى- قىسمىتى ئەكىس ئەتتۈرۈلگەن ئېدى.

- قۇددۇس ئاكا، سىز بەشىنچى سىمفونىيەڭىزنى مېنىڭ موشۇ دەرىجىگە يېتىشىمگە كوپ ئەجىر قىلغان ئايالىمغا بېغىشلىدىڭىز. سىزنىڭ موشۇنداق كەسپىي كومپوزىتور بولۇپ، دۇنياغا تونۇلۇشىڭىزغا يەنە كىملەردىن مىننەتدارسىز؟

- ئالدى بىلەن قازاق قېرىنداشلاردىن ئىنتايىن مىننەتدارمەن. چۈنكى مېنىڭ ئەسەرلىرىمنى سەهنىگە ئېلىپ چىقۋاتقانلارمۇ، ئۇلارنى ئورۇنلىغۇچىلارمۇ ئەينە شۇلاردۇر. مېنىڭ ئوسۇپ كامالەت چوققىسىغا يېتىشىمگە قازاق قېرىنداشلارنىڭ غەمخورلۇغى چەكسىز بولدى. ئۇز مىللىتىڭ بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، ئۇزگە مىللەت بىلەن قانچە يېقىن ئارىلىشىپ، ئۇلارنىڭ تارىخىنى، مەدەنىيىتىنى، سەنئىتىنى، ئەدەبىياتىنى قانچە ئۇگەنگەنسىرى ئۇلارنىڭ ئەدەبىياتىدىن ئەسەرلەرنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەدەبىياتىنى ئۇيغۇرلارغا تونۇشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئەدەبىياتىدىن ئۈگىنى

قۇددۇس غوجامىياروۋ: «خەلقىم ئۈچۈن يانىدۇ قەلبىم»

(ئالدىنقى، بېشى 3- بەتتە)

ـسەك، ئەقىل- پاراسەتنىڭ شۇنچە نوسۇپ، دۇنيا قارىشىنىڭ شۇنچە كەڭىيىپ، بىلىمنىڭ شۇنچە ئۇلغۇيۇپ، ئۇز ئالدىڭغا قويغان مەخسەت، نىشانەڭگە شۇنچە تېز يېتىسەن. بۇ- نى مەن ئۇز ھاياتىمدىن روشەن كوردۇم.

مەن دۇنيانىڭ ئون سەككىز مەملىكىتىگە، جۈملىدىن ياۋروپانىڭ بارلىق ئەللىرىگە، ئاسىيانىڭ ھەممە دولەتلىرىگە، ئافرىكا، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىدا ئىجادىي سەپەرگە بارغانمەن. مانا موشۇلار ئۈزەم ئوقىغان، ئىشلىگەن ھەم ھازىرمۇ ئىشلەۋاتقان قۇرمانغازى نامىدىكى دولەت كونسېرۋاتورىيەسىدىكى كەسپداشلىرىم بىلەن شاگىرتلىرىمنىڭ، قازاق قېرىنداشلارنىڭ ماڭا كورسەتكەن ھورمەت- ئېھترامى، ئىشەنچە- ئېتىقادى دەپ بىلىمەن.

- قۇددۇس ئاكا، ئوتكەن شەنبە كۈنى ئالمۇتىنىڭ قۇرمانغازى نامىدىكى دولەت كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ چوڭ زالىدا 75 ژىللىق مۇبارەك تويىڭىز ھارپىسىدا سىزنىڭ سىمفونىيەلىك مۇزىكىلىرىڭىزدىن ئىبارەت كونسېرت پروگراممىڭىز نامايىش قىلىنغانلىغىنىڭ شاھىدى بولدۇق. تاماشىبىنلار نۇۋەتتىكى بۇ كونسېرتىڭىزنى ئىنتايىن قىزغىنلىق، گۈلدۇراس ئالقىشلار بىلەن قارشى ئالدى. دېمەك، بىزنىڭ تاماشىبىنلارمۇ سىزنىڭ ئوپېرا، بالېت، سىمفونىيەلىك ئەسەرلىرىڭىزدىن بەھىر ئېلىش دەرىجىسىگە يېتىپتۇ. موشۇ ھەققىدە كى پىكرىڭىز؟

- توغرا ئېيتىسىز، ئۇ كۈنكى كونسېرتىتىن مەن ئىنتايىن خوشال بولدۇم. خوشال بولغىنىم، بىزنىڭ تاماشىبىنلار كەسپىي مۇزىكىنى چۈشىنىپ، ئۇنىڭدىن بەھىر ئېلىشقا باشلىغانلىغى دەپ ئېيتىمەن. شۇنى ھەم قوشۇمچە قىلىشىم مۇمكىنكى، ئۇزىڭىزمۇ كوردىڭىز، ئۇ كونسېرتقا بىزنىڭ ياشلىرىمىزدىن كورە شىنجاڭلىق ياشلار ئۇرغۇن كەپتۇ. مەن ئۇلاردىن خوشال بولدۇم. كونسېرتقا قازاق سەنئەتچىلىرى بىلەن شىنجاڭلىق ئۇيغۇر قىزلىرىدىن ئايگۈل ھاسان، گۈلبەكرەم تۇرسۇن زۇلفىيە زاكىرلار قاتناشتى. بۇ قىزلار ھاياتىدا بىرىنچى قېتىم چوڭ سىمفونىيە بىلەن سەھنىگە چىقىۋاتىدۇ. دېمەك، بۇ ئۇلار ئۈچۈن چوڭ خوشاللىقتۇر. مەن ئەشۇ تالانتلىق قىزلىرىمىزنىڭ كېلەچىگىدىن زور ئۈمۈتلەرنى كۈتىمەن.

بىزنىڭ ياشلىرىمىزدا ھازىر سەنئەتكە، ئەدەبىياتقا قىزىقىش سۈسلاپ كېتىپ بارغاندەك. زامانىنىڭ قىينىلىشىغا باغلىق ياشلىرىمىز كومېرتسىيەلىك ئىشلارغا كوپرەك بېرىلىپ كەتكەندەك. ئۇمۇ كېرەك. لېكىن، سەنئەتنى ئۈنتۈماسلىق كېرەكتە. ياشلار تېاترلارغا، بولۇپمۇ قازاق، رۇس تېاترلىرىغا، كونسېرتلىرىغا ناھايىتى ئاز بارىدۇ. ئۇ يەرلەردە مەن ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئۇچراتمايمەن. مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، بىزنىڭ ياشلىرىمىز زامانىدىن كېيىن قالمىسۇن، دېمەكچىمەن.

- قۇددۇس ئاكا، سىز ختاي خەلق جۇمھۇرىيىتىدە، جۈملىدىن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدا بىر نەچچە قېتىم بولۇپ قايتتىڭىز. ئۇيغۇرلار دىيارىنى سەنئەتكارلار ماكانى دەپ ئاتىشىدۇ. شۇ يەردىكى سەنئەتنىڭ بۈگۈنكى دەرىجىسىگە قانداق باھا بەرگەن بولار ئىدىڭىز؟

- مەن 1957- ژىلى بىرىنچى قېتىم ختاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى بېيجىڭ، شاڭخەي ۋە باشقىمۇ شەھەرلىرىنى ئايلىنىپ، ئالدىن شىنجاڭدا بىر ئاي ئون كۈن بولۇپ قايتقان ئىدىم. ھەممە يەردە مېنى ناھايىتى سەمىمىي قارشى ئالغان. داڭلىق سازەلدە ھۈسەنجان جامى باشلىق سەنئەتكارلار مېنىڭ بىلەن بىلەن بولۇپ، شىنجاڭنىڭ كوپلىگەن شەھەرلىرىنى كورسەتتى. ھەممە يەردە مۇزىكا تىڭشاپ، ناخشا -ئۈسسۈللاردىن بەھىر ئېلىپ، پۈتمەس- تۈگىمەس ئىلھام بىلەن قايتقان ئىدىم. مەن شۇ چاغدىلا ئاۋۇ ئەتىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ سەنئەتكارلار ماكانى ئىكەنلىگىگە ئۈيدان كوزۇم يەتكەن ئىدى.

1989- ژىلى ختاي خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىغىنىڭ 40 ژىللىغىغا موسكۋادىن بەش- ئالتە نەپەر مەدەنىيەت ئەربابلىرى قاتارىدا مېنمۇ تەكلىپ قىلغان. بېجىڭغا باردىم. شۇ بايرامدا كونسېرت كورسەتكەن شىنجاڭ سەنئەتچىلىرى زامانۋىي مۇزىكىدىن چوڭ پەللىگە يەتكەنلىگىنى كورۈپ، خوشال بولدۇم. 1990- ژىلى «خانتەڭرى» بەش ئولكىنىڭ مۇزىكا فېستىۋالىغا تەكلىپ قىلىندىم. ئەندى ئۈتكەن ژىلى بولسا، شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ رېكتورى، پروفېسسور غازى ئەمەت مەزكۇر ئىنستىتۇتتا زامانۋىي مۇزىكا سەنئىتى بويىچە لېكسىيە ئوقۇشقا تەكلىپ قىلدى. ناھايىتى قىزغىن قارشى ئالدى. ئۇرۇمچىدىكى زىيالىلار بىلەن ئوچۇق پىكىرلىشىشلار بولدى.

بۇ سەپىرىمدە رەپىقەم ئىنىلەممۇ مەن بىلەن بىللە بولغان. ئۇرۇمچىدىن كېيىن ئانا يۇرتۇم ياركەنگە، ئاندىن ئەزىزانە قەشقەرگە باردۇق. ئوپالدا بىر كۈن دېخانلارنىڭ ئارىسىدا مېھمانلا بولدۇق. دېخانلار ناھايىتى ياخشى تۇرىدىكەن. ھەدىگىز ھەيران قالدى. ئۇلار كىچىككىنە ئولچۈك يەرلىرىدىن ئالىيىتىگە بېغىشلىنىپ كونسېرت پروگراممىسى تەييارلاندى. بۇ مەخسۇس پروگراممىلىق كونسېرتنى موسكۋادىكى ئەڭ چوڭ كولونا زالىدا ئوتكۈزۈش نىشانلاندى. ئۇمۇمەن بۇ پروگراممىنى ئوتكۈزۈشكە ئەتراپلىق چوڭ تەييارلىق ئىشلىرى ژۇرگۈزۈلدى. مەن بۇ ئىشقا باشتىن-ئاياق پائال قاتناشتىم ۋە تەييارلىق ئىشلىرىنى بېۋاسىتە باشقۇردۇم.

شۇنى ھەم ئېيتىپ ئوتۇش كېرەككى، بىر نەچچە مىللىوللىغان ئادەم ياشايدىغان موسكۋا خەلقىنى، بولۇپمۇ ھەر خىل سەنئەت ماھىرلىرىنى، چەت ئەللىك داڭلىق ئارتىستلىرىنى كورگەن تاماشىبىنلارنى سەنئەت ساھاسىدا ھەيران قالدۇرۇش بۇ ياقتا تۇرسۇن، ئۇلارنى قىزىقتۇرۇپ، جەلىپ قىلىش قىيىن ئىش ئىدى. موسكۋالىقلار ھەتتا كېگىش ئىتتىپاقىنىڭ سەنئەتكارلىرىغا، شۇ جۈملىدىن كومپوزىتورلىرىغا ئۇز دەرىجىسىدە ئېتىۋار بەرمەتتى. ئۇلار تەرىپىدىن يېزىلغان مۇزىكىلىق ئەسەرلەرگە ئىككىلىنىش، ئانچىلا ئىشەنمەسلىك بىلەن قاراتتى.

مەن قۇددۇس غوجامىياروۋنىڭ ئىجادىي كونسېرت پروگراممىسىنى تەييارلاشقا شۇڭلاشقىمۇ چوڭ جاۋاپكەرلىك بىلەن قاردىم. ھەر قانداق ھالەتتە بولسىمۇ موسكۋالىقلارغا يا خشى كونسېرت كورسىتىشنى ئويلىدىم. بۇ ئادەتتىكى كونسېرت بولۇپ قالماسلىغى ئۈچۈن تەييارلىق ئىشلىرىنى جىددىي ژۇرگەزدۇق. ئۇنىڭغا ھەر خىل كوللېكتىۋلارنى جەلىپ قىلدۇق. پروگراممىغا كىرگۈزۈلگەن چوڭقۇر مەزمۇنلۇق ئەسەرلەر تاماشىبىنلارغا روھىي ئارام بېغىشلىدى. شۇڭلاشقىمۇ كونسېرت پروگراممىسىنىڭ ئىككىنچى بولۇمىدە تاماشىبىنلار ئادەتتىكىچە ئاخىرىغىچە ئولتارماي كېتىش ئورنىغا قىمىر قىلماي، غوجامىياروۋ ئەسەرلىرىنى كوڭۈل قويۇپ تىڭشىدى. بۇ، ئەلۋەتتە، سەنئەتكار ئەسەرلىرىگە بولغان زور قىزىقىش، ئەدىپ ئەمگىگىنى تەن ئېلىپ، ئۇنىڭ ئىلھاملاندۇرغۇچى، روھلاندۇرغۇچى كۈچىگە قايىل بولغانلىغىنىڭ ئىپادىسى ئىكەنلىگى سوز سىز. ئاقىۋەتتە موسكۋالىق تاماشىبىنلار كومپوزىتور قۇددۇس غوجامىياروۋ ئەسەرلىرىدىن ئۈزۈلگەن كونسېرت پروگراممىسىنى ژۇقۇرى باھالاپ، ئىنتايىن ياخشى قارشى ئالدى. شۇ قېتىمقى كونسېرتنىڭ تەنە پۈسى ۋاقتىدا بۇرۇنقى كېگەش ئىتتىپاقى كومپوزىتورلار ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى تىخون خرېننىكوۋ غوجامىياروۋ ئەسەرلىرىنىڭ ھاياتىيلىغىنى، خەلق تەغدىرى بىلەن ھەمنەپەس ژۇغىرىلغانلىغىنى ئېيتىپ، ئىنتايىن ژۇقۇرى باھالىغان ئىدى.

سۈرەتتە: قۇددۇس غوجامىياروۋ ۋەتەنداشلار ئارىسىدا. (سولدىن ئوڭغا) ئالخشىچى پاشا ئېشان، كومپوزىتور ئۈسرەت ۋاجىپ، مۇقامچى ئوسمانجان.

ژىلىغا ئىككى- ئۈچ قېتىم ھوسۇل ئالىدىكەن.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدا ھەر ساھا بويىچە چوڭ ئالىملار ئۇرغۇن ئىكەن. ئۇلارنىڭ تىرىشچانلىغى مېنى ھەيران قالدۇردى. ئۇلار چەت ئەللەرگە چىقىپ، ئۇيغۇر تارىخى، مەدەنىيىتى، سەنئىتى ھەققىدە لېك سىيە لەرنى ئوقۇيدىكەن. ۋەتەندىكى كومپوزىتورلار خەلق ناخشىلىرىنى سىمفونىيەگە چۈشىرىپتۇ. تالانتلىق سەنئەتكارلارنىڭ ئىنتايىن ئۇرغۇللىغى ئادەمنى خوشال قىلىدۇ. ئۈسرەت ۋاجىپ ئەڭ بىلىملىك كومپوزىتور ئىكەن. شۇنداقلا ئۇرمەھەممەت، سۇلايمان، لېكىم، ئىسكەندەر ئوخشاش ئۇرغۇلىغان تالانتلىق كومپوزىتورلار بىلەن تونۇشتۇم. ئىجاتكاردا بولۇشقا تېگىشلىك خۇسۇسىيەتلەر ئىنىمسىز ئەمگەك، كوز قاراش، بىلىمنى كوتىرىش، ئىجاتقا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىش ئوخشاش خىسلەتلەر ئۇلاردا مۇجەسسەم ئىكەن. ئۇلارنىڭ بىزنىڭ سەنئىتىمىز بىلەن مەدەنىيىتىمىزنى ژۇقۇرى بالداققا كوتىرىشكە قادىر ئىكەنلىگىگە كوزۇم يەتتى.

- ئاخىرقى سوئال، شەخسىي ھايات تەرەپتىكى؟

- مېنىڭ بار ئوي- خىيالىم پەقەت ئىجادىيەتتە. مەن ئەتىگىنى سائات يەتتىدە تۇرىمەن. توققۇزلارغىچە، مۇمكىن بولسا چۈشكىچە ئويدىن چىقماي ئىشلەشكە تىرىشىمەن. چۈشتىن كېيىن كونسېرۋاتورىيەگە بارىمەن. ئاخشىمىسى ئىلگىرى ئىشلەتتىم، ياش چوڭ بولۇپ قالغانلىقتىنمۇ، ھازىر كېچىسى ئىشلەش ئېغىر كېلىدىغان بولۇپ قالدى. كەچقۇرۇنلىغى بىرەر سائات تازا ھاۋادا سەيلە قىلىمەن. كوپرەك پىيادە ماڭىمەن. شەنبە، يەكشەنبە كۈنلىرى ھېچ ياققا چىقماي ئىجات بىلەن شۇغۇللىنىمەن. تېلېۋىزوردا پەقەت يېڭىلىقلارنىلا كورىمەن. مېنىڭ قىزىقىپ ئۇقۇيدىغان گېزىتلىرىم «لىتېراتۇرنايا گازېتا»، «كومسومولسكىي پراۋدا»، «ئۇيغۇر ئاۋازى»، «قازاق ئەدەبىياتى»، «سىياسەتكە قىزىقىمەن. بوش ۋاقىتلىرىمنى ئايالىم ئىككىمىز نەۋرىلىرىمىز بىلەن ئوتكۈزىمىز.

- قۇددۇس ئاكا، مەزمۇنلۇق سوھبىتىڭىز ئۈچۈن سىزگە كوپ رەخمەت. سىزگە سالامەتلىك ۋە ئۇزاق ئومۇر تىلەيمەن!

- رەخمەت.

سوھبەتنى ژۇرگۈزگەن مەخسۇس مۇخبىرىمىز ئالىمجان باۋدىنوۋ.

ئېلان

25- مايى- سېشەنبە كۈنى سائات 5تە ئاباي نامىدىكى قازاقستان دولەت ئوپېرا- بالېت تېاترىدا س.س.ر ۋە قازاقستان دولەت مۇكاپاتلىرىنىڭ ساھىبى ئاتاقلىق كومپوزىتور قۇددۇس غوجامىياروۋنىڭ تەۋەلۈكىدىكى 75 ژىللىغىغا بېغىشلانغان تەنتەنىلىك كەچ بولىدۇ. كەلگۈچىلەرگە ئىشىك ئوچۇق.

فۇئات مەنسۇروۋ:

ھايات بىلەن ھەمنەپەس

- گەپنى ژىراقتىن باشلىسام، قۇددۇس بىلەن ئىككىمىز كونسېرۋاتورىيەنى 1950-ژىلى بىللە پۈتەردۇق. ئەلۋەتتە، مەن ياشلىق، ستۇدېنتلىق چاغلىرىمىزدىكى شوخلۇق، بەڭۋاشلىق تەپسىلاتلىرىمىزغا توختالماياق قويماي. مانا شۇنىڭدىن بېرى كەسىپداش دوست سۈپىتىدە ئىجادىي ھەمكارلىقتا ئىشلەۋاتىمىز. ئەندى سەنئەت بولسا، بىزنىڭ دوستلۇغىمىزنى چىڭىتقۇچى، مۇستەھكەملىگۈچى ئامىل بولدى. بىز ئەدە تۇرۇپ، قەيەردە ئىشلىمەيلى ھەر قاچان ئىجادىي ھەمكارلىقتا ئەمگەك قىلىمىز. شەخسەن مەن كومپوزىتور ئىجات قىلغان مۇزىكىنى چوڭچوڭ كونسېرت زالىلىرىدا ئورۇنلاپ، ئۇنى تاماشىبىنلارغا يەتكۈزۈشكە تىرىشىمەن. بىر چاغلاردا بىللە ئوقۇغان كۈرسىدىشىم، يۈرتدىشىم بولغانلىغى ئۈچۈلا ئەمەس، ماڭا قۇددۇس يازغان مۇزىكا نوتىنىڭ ئالاھىدىلىگى، ئورىگىنالىلىغى، خەلق تۇرمۇشىغا يېقىنلىغى بىلەن ياقىدۇ. مەن ئۇنىڭ مۇزىكىلىق ئەسەرلىرىنى بۇرۇنقى كېگەش ئىتتىپاقىدىن سىرت چېخ، پولەك، لېھىس ۋە باشقا ئۇرغۇللىغان ياۋروپا خەلقلىرىگە يەتكۈزۈشكە مۇۋاپىق بولدۇم. چەت ئەللەردە غوجامىياروۋ ئەسەرلىرىگە نىسبەتەن قىزىقىش پەيدا بولدى.

گەپنى سوزۇۋەرمەي، مونۇ بىر ۋاقىەنى ئېيتىپ بېرەي. بۇنىڭدىن بەش ژىل ئىلگىرى قۇددۇس غوجامىياروۋنىڭ 70 ژىللىق يۇبىلىيى شەرىپىگە موسكۋادا ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىگە بېغىشلىنىپ كونسېرت پروگراممىسى تەييارلاندى. بۇ مەخسۇس پروگراممىلىق كونسېرتنى موسكۋادىكى ئەڭ چوڭ كولونا زالىدا ئوتكۈزۈش نىشانلاندى. ئۇمۇمەن بۇ پروگراممىنى ئوتكۈزۈشكە ئەتراپلىق چوڭ تەييارلىق ئىشلىرى ژۇرگۈزۈلدى. مەن بۇ ئىشقا باشتىن-ئاياق پائال قاتناشتىم ۋە تەييارلىق ئىشلىرىنى بېۋاسىتە باشقۇردۇم.

شۇنى ھەم ئېيتىپ ئوتۇش كېرەككى، بىر نەچچە مىللىوللىغان ئادەم ياشايدىغان موسكۋا خەلقىنى، بولۇپمۇ ھەر خىل سەنئەت ماھىرلىرىنى، چەت ئەللىك داڭلىق ئارتىستلىرىنى كورگەن تاماشىبىنلارنى سەنئەت ساھاسىدا ھەيران قالدۇرۇش بۇ ياقتا تۇرسۇن، ئۇلارنى قىزىقتۇرۇپ، جەلىپ قىلىش قىيىن ئىش ئىدى. موسكۋالىقلار ھەتتا كېگەش ئىتتىپاقىنىڭ سەنئەتكارلىرىغا، شۇ جۈملىدىن كومپوزىتورلىرىغا ئۇز دەرىجىسىدە ئېتىۋار بەرمەتتى. ئۇلار تەرىپىدىن يېزىلغان مۇزىكىلىق ئەسەرلەرگە ئىككىلىنىش، ئانچىلا ئىشەنمەسلىك بىلەن قاراتتى.

مەن قۇددۇس غوجامىياروۋنىڭ ئىجادىي كونسېرت پروگراممىسىنى تەييارلاشقا شۇڭلاشقىمۇ چوڭ جاۋاپكەرلىك بىلەن قاردىم. ھەر قانداق ھالەتتە بولسىمۇ موسكۋالىقلارغا يا خشى كونسېرت كورسىتىشنى ئويلىدىم. بۇ ئادەتتىكى كونسېرت بولۇپ قالماسلىغى ئۈچۈن تەييارلىق ئىشلىرىنى جىددىي ژۇرگەزدۇق. ئۇنىڭغا ھەر خىل كوللېكتىۋلارنى جەلىپ قىلدۇق. پروگراممىغا كىرگۈزۈلگەن چوڭقۇر مەزمۇنلۇق ئەسەرلەر تاماشىبىنلارغا روھىي ئارام بېغىشلىدى. شۇڭلاشقىمۇ كونسېرت پروگراممىسىنىڭ ئىككىنچى بولۇمىدە تاماشىبىنلار ئادەتتىكىچە ئاخىرىغىچە

ئەسلىنى بىلگەن خار بولماس،
ئەسلىنى بىلگەن زار بولماس

تۈركىيە مىللەتلىرىنىڭ قىسقىچە تارىخى

شەرىقتە ھىنگان تاغ تىزمىلىرىدىن غەربتە بالقان يېرىم ئارىلىغىچە، شىمالدا مۇزلۇق مۇھىت بىلەن تۇتاشقان تايمىر يېرىم ئارىلىدىن كۈنئىلۇن تاغ تىزمىلىرىغىچە سوزۇلغان بېپايان زېمىندا بۇگۈنكى تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئۇزاق، ئوتمۇش ئەجداتلىرى قۇرۇلغان يۈلتۈزلاردەك ئات چاپتۇرۇپ ئوتۇشكەن. تارىخ سەھىپىلىرىگە تۇرانىيە نامى بىلەن كىرگەن كەڭلىكلەردە قۇدرەتلىك ھۇن خاقانلىغى، ئۇيغۇر خاقانلىغى، غەربىي ۋە شەرقىي تۈرك خاقانلىقلىرى؛ ئوتتۇرا ئەسرلەردە بولسا، ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىغى، قاراخانىيلار خانلىغى، خارەزم شاھلىقى ئىچىدە تۈرك، ئەزەربەيجان، ئۇيغۇر، قازاق، ئوزبەك، تاتار، تۈركمەن، قىرغىز، چۇۋاش، باشقىرت كەبى مىللەتلەرنىڭ سانى بىر مىللىوندىن 40 مىللىونغىچە بارىدۇ.

تۈركىيەلەرنىڭ تۈركىيە، ئەزەربەيجان، ئوزبەكىستان، قازاقىستان، قىرغىزىستان، تۈركمەنىستان كەبى جۇمھۇرىيەتلىرى مۇستەقىل ھەم بەمەت نىڭ تەڭ ھوقۇقلۇق ئەزالىرى. پەقەت ئۇيغۇرلاردىن باشقا بارلىق چوڭ - كىچىك تۈركىيەلەرنىڭ مىللىي جۇمھۇرىيەتلىرى مەۋجۇت...

ئىنشاناللاھ، تۈركىيەلەر سەلتەنىتى يەنىمۇ يۈكسەلگەي!

* * *

* **ئەزەربەيجانلار.** ئوزلىرىنى ئەزەربەيجانلار، نازىرىيلەر دەپ ئاتىشىدۇ. ئۇمۇمىي سانى 17 مىللىون 770مىڭ كىشى. بۇرلادىن 4،7 مىلىونى ئەزەربەيجان جۇمھۇرىيىتىدە، 7 مىللىونى ئىراندا، قالغانلىرى گرۇزىيە، داغىستان، مۇستەقىل ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدە ۋە باشقا يەرلەردە ياشايدۇ. ئەزەربەيجان تىلىدا سۆزلىشىدۇ. ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىشىدۇ.

ئەزەربەيجانلىنىڭ پەقەت مەلۇم بولغىنى ۋە ئوسمانىيلار سۇلالىسى سەلتەنەت سۈرگەن.

ئۇيغۇر-تۈركىيەلەرنىڭ ئاقىل ئەجداتلىرى ئىلمۇ- مەرىپەتكە ئىخلاس قويۇپ، مىلادىنىڭ ئالدى- كەينىدە ئوزلىرىنىڭ ئورخۇن- ئاناساي يېزىقىنى، ئۇيغۇر ئېلىپبەسىنى ۋە تالاس- چۇ يېزىقىنى ئىشلەپ چىقىپ، دۇنيا پەن - مەدەنىيىتىگە ئالەمشۇمۇل توھپىلەرنى قوشقان. شەرق بىلەن غەربنى باغلىغۇچى- بويۇك كارۋان يولى، ئۇيغۇر يولى، ئىپەك يولى دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان ئىختىسات، پەن- مەدەنىيەت، ئىلمۇ- مەرىپەت، سودا- سېتىق ۋە دىنىي ئالمىشىشلار نىڭ توققۇز تۈگۈنىنى ئوز ئىلكىدە مۇجەسسەم قىلغان.

* **ئەزەربەيجانلار.** ئوزلىرىنى ئەزەربەيجانلار، نازىرىيلەر دەپ ئاتىشىدۇ. ئۇمۇمىي سانى 17 مىللىون 770مىڭ كىشى. بۇرلادىن 4،7 مىلىونى ئەزەربەيجان جۇمھۇرىيىتىدە، 7 مىللىونى ئىراندا، قالغانلىرى گرۇزىيە، داغىستان، مۇستەقىل ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدە ۋە باشقا يەرلەردە ياشايدۇ. ئەزەربەيجان تىلىدا سۆزلىشىدۇ. ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىشىدۇ.

ئەزەربەيجانلىنىڭ پەقەت مەلۇم بولغىنى ۋە ئوسمانىيلار سۇلالىسى سەلتەنەت سۈرگەن.

ئۇيغۇر-تۈركىيەلەرنىڭ ئاقىل ئەجداتلىرى ئىلمۇ- مەرىپەتكە ئىخلاس قويۇپ، مىلادىنىڭ ئالدى- كەينىدە ئوزلىرىنىڭ ئورخۇن- ئاناساي يېزىقىنى، ئۇيغۇر ئېلىپبەسىنى ۋە تالاس- چۇ يېزىقىنى ئىشلەپ چىقىپ، دۇنيا پەن - مەدەنىيىتىگە ئالەمشۇمۇل توھپىلەرنى قوشقان. شەرق بىلەن غەربنى باغلىغۇچى- بويۇك كارۋان يولى، ئۇيغۇر يولى، ئىپەك يولى دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان ئىختىسات، پەن- مەدەنىيەت، ئىلمۇ- مەرىپەت، سودا- سېتىق ۋە دىنىي ئالمىشىشلار نىڭ توققۇز تۈگۈنىنى ئوز ئىلكىدە مۇجەسسەم قىلغان تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئۇمۇمىي نوپۇسى 120 مىللىوندىن ئوشۇق. بۇلار تۈتۈپ، ئۇنىڭ بويىلىرىدا يۈزلىگەن شەھەرلەرنى، مىڭلىغان يېزا- قىشلاقلارنى، كارۋان ساراي، ئىبادەتخانىلارنى؛ گۈزەل باغۇ- بوستانلارنى بەرپا قىلغان خەلقلەردۇر.

ئىلىم- پەننىڭ پارلاق يۈلتۈزلىرى- مۇتەپەككۇر ئالىملىرى، ئەدىبشائىرلىرى، مۇسىقىنىڭ پروفىسسورلىرى، ھۈنەر- سەنئەتنىڭ ماھىرلىرى بۇ خەلقلەرنىڭ ئورتاق پەرزەنتلىرىدۇر...

بۇگۈنكى كۈنلۈكتە دۇنياىدىكى تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئۇمۇمىي نوپۇسى 120 مىللىوندىن ئوشۇق. بۇلار

ئىچىدە تۈرك، ئەزەربەيجان، ئۇيغۇر، قازاق، ئوزبەك، تاتار، تۈركمەن، قىرغىز، چۇۋاش، باشقىرت كەبى مىللەتلەرنىڭ سانى بىر مىللىوندىن 40 مىللىونغىچە بارىدۇ.

تۈركىيەلەرنىڭ تۈركىيە، ئەزەربەيجان، ئوزبەكىستان، قازاقىستان، قىرغىزىستان، تۈركمەنىستان كەبى جۇمھۇرىيەتلىرى مۇستەقىل ھەم بەمەتنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇق ئەزالىرى. پەقەت ئۇيغۇرلاردىن باشقا بارلىق چوڭ - كىچىك تۈركىيەلەرنىڭ مىللىي جۇمھۇرىيەتلىرى مەۋجۇت...

ئىنشاناللاھ، تۈركىيەلەر سەلتەنىتى يەنىمۇ يۈكسەلگەي!

* * *

* **ئەزەربەيجانلار.** ئوزلىرىنى ئەزەربەيجانلار، نازىرىيلەر دەپ ئاتىشىدۇ. ئۇمۇمىي سانى 17 مىللىون 770مىڭ كىشى. بۇرلادىن 4،7 مىلىونى ئەزەربەيجان جۇمھۇرىيىتىدە، 7 مىللىونى ئىراندا، قالغانلىرى گرۇزىيە، داغىستان، مۇستەقىل ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدە ۋە باشقا يەرلەردە ياشايدۇ. ئەزەربەيجان تىلىدا سۆزلىشىدۇ. ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىشىدۇ.

ئەزەربەيجانلىنىڭ پەقەت مەلۇم بولغىنى ۋە ئوسمانىيلار سۇلالىسى سەلتەنەت سۈرگەن.

ئۇيغۇر-تۈركىيەلەرنىڭ ئاقىل ئەجداتلىرى ئىلمۇ- مەرىپەتكە ئىخلاس قويۇپ، مىلادىنىڭ ئالدى- كەينىدە ئوزلىرىنىڭ ئورخۇن- ئاناساي يېزىقىنى، ئۇيغۇر ئېلىپبەسىنى ۋە تالاس- چۇ يېزىقىنى ئىشلەپ چىقىپ، دۇنيا پەن - مەدەنىيىتىگە ئالەمشۇمۇل توھپىلەرنى قوشقان. شەرق بىلەن غەربنى باغلىغۇچى- بويۇك كارۋان يولى، ئۇيغۇر يولى، ئىپەك يولى دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان ئىختىسات، پەن- مەدەنىيەت، ئىلمۇ- مەرىپەت، سودا- سېتىق ۋە دىنىي ئالمىشىشلار نىڭ توققۇز تۈگۈنىنى ئوز ئىلكىدە مۇجەسسەم قىلغان تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئۇمۇمىي نوپۇسى 120 مىللىوندىن ئوشۇق. بۇلار تۈتۈپ، ئۇنىڭ بويىلىرىدا يۈزلىگەن شەھەرلەرنى، مىڭلىغان يېزا- قىشلاقلارنى، كارۋان ساراي، ئىبادەتخانىلارنى؛ گۈزەل باغۇ- بوستانلارنى بەرپا قىلغان خەلقلەردۇر.

ئىلىم- پەننىڭ پارلاق يۈلتۈزلىرى- مۇتەپەككۇر ئالىملىرى، ئەدىبشائىرلىرى، مۇسىقىنىڭ پروفىسسورلىرى، ھۈنەر- سەنئەتنىڭ ماھىرلىرى بۇ خەلقلەرنىڭ ئورتاق پەرزەنتلىرىدۇر...

بۇگۈنكى كۈنلۈكتە دۇنياىدىكى تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئۇمۇمىي نوپۇسى 120 مىللىوندىن ئوشۇق. بۇلار

تۆركىيەلىك مۇسۇلمانلار مەقسەتۋەستىقىچىلىقى

(داۋامى، بىشى 5- بەتتە)

* **قازاقلار.** دەسلەپتە ئۇلارنى قىرغىزلار، قىرغىز-قايساقلار دەپمۇ ئاتاشقان. يارلىقى 11 مىللوندىن ئوشۇق. جۇملىدىن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە 7 مىللىون 300 مىڭ، خىتايدا-960 مىڭ، مونغۇلىيەدە- 86 مىڭ، ئىراندا- 50مىڭ، ئۆزبەكىستان جۇمھۇرىيىتىدە 700 مىڭدىن ئارتۇق، شۇنداقلا قازاقلار ئىران، ئافغانىستان، تۈركىيە، تۈركمەنىستان، تاجىكىستان ۋە باشقا مەملىكەتلەردە ئىستىقامەت قىلىشىدۇ. قازاقلار مۇرەككەپ ئېتنىك تارىخقا ئېگە. ئۇلارنىڭ قېدىمىي ئەۋلادلىرى ھازىرقى قازاقستاننىڭ جەنۇبى، جەنۇبى- غەربىي تەۋەسىدە مىلادىدىن ئاۋال 3-2 ئەسىرلەردە ياشىغان ئۇيسۇنلار ۋە قاڭلى قەبىلىلەر ئىتتىپاقىغا بىرىپ چېتىشىدۇ. 6-7-ئەسىرلەردە قازاقستاننىڭ جەنۇبى- شەرقىي قىسمىدا ياشىغان خەلقلەر غەربىي تۈرك خاقانلىغى ھوكۈمرانلىغىدا بولغان. بۇ دەۋردە قازاقستان تەۋەسىگە شەرقتىن تۈركەشلەر، قارلۇق-ئۇيغۇرلار ۋە باشقا خەلق ۋە قەبىلىلەر كېلىپ جايلاشقان.

ئوتتۇرا ئەسىرلەردە ھازىرقى قازاقستان زېمىنىدا بىر قانچە سىياسىي ئۇيۇشمىلار- تۈركەش ۋە قارلۇق (8-10-ئەسىرلەر) خاقانلىقلىرى، ئوغۇزلار ئۇيۇشمىسى (9- 11- ئەسىرلەر)، قىماق ۋە قىپچاقلار (8- 11- ئەسىرلەر) ئۇيۇشمىلىرى ۋۇجۇتقا كەلگەن. قاراخانىيلار دولىتىنىڭ پەيدا بولۇشى يەرلىك قەبىلىلەرنىڭ ئېتنىك جەھەتتىن بىرلىشىشىگە زەمىن ياراتقان.

قازاق قەبىلىلىرىگە رەھنامىلىق قىلىپ تۇرغان فېئوداللار 15-ئەسىر ئاخىرى ۋە 16-ئەسىر باشلىرىدا قازاق خانلىغىنى تۈزگەن.

تارىخەن قازاق مىللىتى تەركىبىدە ئۈچ چۈز (يۈز- چوڭ قەبىلە ئىتتىپاقى) شەكىللەنگەن. ئۇلارنىڭ ھەر قايسى مۇستەقىل كوچمەن ئېگىلىك ۋە ئالاھىدە يەرلەرگە ئېگە بولۇشقان. ئۇلكىن چۈز- ئۇلى چۈز(چوڭ يۈزلۈك)- دۇلات، ئالبان، سۇۋان، قاڭلى، جالايىر، سىرگېلى، شانشىقلى، ساري-ئۇيسۇن ۋ. ب؛ ئورتا چۈز (ئوتتۇرا يۈزلۈك)- ئاساسەن، نارغىن، نايمان، قىپچاق، كېرەيت، قوڭرات قەبىلىلىرى؛ كىشى چۈز (كىچىك يۈزلۈك)-ئالىمئۇلى، بايئۇلى (ئاداي، ئالشىن، جاپپاس ۋە باشقا ئۇرۇقلار) ۋە جېتىرۇۋ (جاغالبايلى، كېردېرى ئوخشاش) كەبى قەبىلىلەر ياشىغان.

قازاق ئىلى تۈركىي تىللار ئائىلىسىنىڭ قىپچاق گرۇھىغا مەنسۇپ، ئىسلام دىنىدا.

19-ئەسىرنىڭ 60- ئىللىرى پۈتۈن قازاق زېمىنى مەجبۇرىي ھالدا روسسىيەنىڭ تەۋەسىگە قېتىپ ئېلىنىدۇ. 1867-ئىلى تۈركىستان گېنېرال-گۇبېرناتورلۇغى تەركىۋىدە يەتتە سۇ ۋە سىردەريا ئوبلاسلىرى، 1868-ئىلى ئورىنبور گېنېرال-گۇبېرناتورلۇغى تەركىۋىدە ئۇرال ۋە تورغاي ئوبلاسلىرى، غەربىي سىبىر گېنېرال-گۇبېرناتورلۇغى تەركىۋىدە ئاقمولا ۋە شەمەي ئوبلاسلىرى تەشكىل قىلىنىدۇ. يارلىق يەرلەر دولەت مۇلكى دەپ ئېلان ئېتىلىدۇ. 1867-68- ئىللاردىكى ئىسلاھاتلار قازاق خەلقىنىڭ يارلىق قاتلاملىرىدا نارازىلىق تۇغدۇرىدۇ. نەتىجىدە مۇستەملىكىچىلىك زۇلۇمىغا قارشى قوزغىلاڭ كوتىرىلىدۇ. قوزغىلاڭ شەپقەتسىز باستۇرۇلىدۇ.

سوۋېتلەرنىڭ پۈتكۈل قازاقستان 5-قۇرۇلتىيى (1920-ئىلى 15-19- ئاپرېل قازاق خەلقىنىڭ تارىخىي نامىنىشىنى تىكلەپ، قازاقستان ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتىنى ئېلان قىلدۇ. 1936-ئىلى قوبۇل قىلىنغان س س س ر كونستىتۇتسىيەسىگە مۇۋاپىق قازاقستان ئاس س ر ى رەسمىانە جۇمھۇرىيەتكە ئۇزگەرتىلدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى 1991- ئىلى 16-دېكابردىن ئېتىبارەن مۇستەقىل دولەت. ب م ت نىڭ ئەزاسى. جۇمھۇرىيەتنىڭ تۈنجى پرېزىدېنتى- ن. ئە. نازاربايېۋ.

ھازىر قازاقستاندا 40تىن ئوشۇق ھەر خىل سىياسىي ۋە مەدەنىي پارتىيە ھەم تەشكىلاتلار بار.

* **قارايىملار.** ئۇز زامانىسىدىكى ھازار خاقانلىغىنىڭ تەركىۋىگە كىرگەن تۈركىي خەلقلەرنىڭ پۇشتى. ھازىر خاقانلىغى 10- ئەسىردە كېيىنكىنەزلىگى تەرىپىدىن تارمار قىلىنغاچ، قارايىملار قىرىم ئارىلىدا ئولتۇراقلىشىپ قالدۇ. دىنىي ئېتىقاتى بويىچە ئۇلار ئىئۇدائىزم (يەھۇدىي دىنى)نىڭ قارايىم ئېقىمىغا مەنسۇپ. قارايىملارنىڭ ئۇمۇمىي سانى 3 مىڭ كىشى ئەتراپىدا.

* **قاراقالپاقلار.** مۇستەقىل ئۇزبەكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەركىۋىگە كىرگۈچى قاراقالپاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تۈپ ئاھالىسى. 300 مىڭدىن ئوشۇق كىشىنى تەشكىل قىلىدۇ.

قاراقالپاقلارنىڭ قېدىمىي ئەجداتلىرى مىلادىدىن ئاۋالقى 7- 2- ئەسىرلەردە ئارال دېڭىزىنىڭ جەنۇبى ساھىللىرىدا ياشىغان ساك- ماسساغىت قەبىلىلىرى بولغان. مىلادى 2- 4 -ئەسىرلەردە ئارال بويى دەشتىلىرىگە ھۇنلار كېلىپ، قىسمەن يەرلىك خەلقلەر بىلەن ئارىلىشىپ كېتىدۇ. 6- 8- ئەسىرلەردە بولسا تۈركىي خەلقلەر باستۇرۇپ كېلىشىدۇ. پەچەنەكلەر ۋە ئوغۇزلارنىڭ شەكىللىنىشى 8- 10- ئەسىرلەردە قاراقالپاق مىللىتىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشىگە زەمىن ھازىرلايدۇ. كېيىن ئۇلار غا ئېرتىش بويىلىرىدىن كوچۇپ كەلگەن قىپچاقلارمۇ قېتىلىدۇ. 15- 16- ئەسىرلەردە قاراقالپاقلارنىڭ ئېتنىك بىرلىگى قارار تاپىدۇ.

قاراقالپاقلار مۇسۇلمان- سۈننىيلەردۇر.

* **قاراچايلار.** شىمالىي كاۋكازدىكى قاراچاي- چېركەس جۇمھۇرىيىتىدە ياشىغۇچى تۈركىي تىللىق خەلق. جەمى 131مىڭ كىشى. بۇ مىللەتنىڭ شەكىللىنىشىدە (13- 14- ئەسىرلەردە) يەرلىك تاغلىق قەبىلىلەر بىلەن قىپچاقلار، ئىران تىللىق ئالانلار ۋە بۇلغارلار رول ئوينىغان. قاراچاي تىلى (قاراچاي- بالقار تىلى) تۈركىي تىللارنىڭ قىپچاق گرۇھىغا كىرىدۇ.

1944- ئىلى قاراچايلارمۇ ستالىن پەرمانىغا بېنائەن ئۇز يۇرتلىرىدىن سۈرگۈن قىلىنغان. ئۇلار تا ھازىرغىچە ۋەتىنىگە قايتىشماقتا.

* **قاشقايلار.** ئىراندا پارس قولتۇغىنىڭ شىمالىي- جەمى 570مىڭ كىشى. ئەزەربەيجان تىلىنىڭ قاشقاي شېۋىسىدە سۆزلىشىدۇ. ئۇلار بۇ يەرگە 13- ئەسىردە كېلىپ جايلاشقان. ئىسلامغا بەيئەت قىلغۇزۇلغان.

* **قىرغىزلار.** مۇستەقىل قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي ئاھالىسى. بىر مىللىون 900 مىڭدىن ئوشۇق كىشى. بۇلاردىن بىر مىللىون 700مىڭ كىشى قىرغىزىستاندا، باشقىلىرى ئوتتۇرا ئاسىيەدىكى مۇستەقىل دولەتلەردە، شىنجاڭ- ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدا، موڭغۇلىستاندا ئىستىقامەت قىلىدۇ. ئانتروپولوگىيەلىك تەرەپتىن موڭغۇل ئىرقىنىڭ جەنۇبىي سىبىر تىپىگە مەنسۇپ. ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىشىدۇ.

قىرغىزلارنىڭ دەسلەپكى ئېتنىك تارىخى قېدىمىي قەبىلىلەر ئىتتىپاقىغا ھۇنلار، دىڭلىڭلار (ئۇيغۇرلار)، ساكلار، ئۇيسۇنلەر- بىلەن باغلىق. تۈرك خاقانلىقى، تۇغلار توققۇز ئۇيغۇر خانلىغى ۋە كوچمەنچى بىرلەشمىلەر دەۋرىدە (6-10-ئەسىرلەر) قىرغىزلارنىڭ تەركىۋىگە كىرگەن كوچمەن قەبىلىلەر سايان-ئالتاي، ئېرتىش بويلىرى، تەڭرى-تاغ، شەرقىي-شىمالىدىكى تۈركىي تىللىق ئاھالىسى ئوتتۇرىسىدا شەكىللەنگەن. شۇنىڭدەك، يەتتىسۇ ۋە ماۋەرائۇننەھىردىكى يەرلىك تۈركىي قەبىلىلەر، جۇملىدىن ئۇيغۇر-قارلۇق خەلقى، كېيىنىرەك موڭغۇل قەبىلىلىرى، 16-17-ئەسىرلەردە قازاق، نوغاي قەبىلىلىرىنىڭ بىر قىسمى قىرغىز مىللىتىنىڭ شەكىللىنىشىدە ئالاھىدە رول ئوينىغان.

قىرغىزلارنىڭ قېدىمىي قەبىلە ئىتتىپاقلىرى 7-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئورخون ئۇيغۇر خاقانلىغى تەركىۋىدە بولۇپ، 8-ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىغا كەلگەندە ئاناساي (يېنىسىي) ھاۋزىسىدا قىرغىز خانلىغىنى قۇرغان. 1209-ئىلى قىرغىز خانلىغىنى چىڭگىزخان قوشۇنلىرى بېسىپ ئالغان. 17-18-ئەسىرلەردە جۇڭغار خانلىغى، 19-ئەسىرنىڭ بېرىنچى يېرىمىدا قوقەنت خانلىغى قىرغىزلارنى ئۇز ئىلكىدە تۇتقان. 19- ئەسىرنىڭ 60-70- ئىللىرىدا قىرغىزلار ياشايدىغان تەۋەلەرنىڭ ئاساسىي قىسمى روسسىيە جاھانگىرلىگىنىڭ تەركىۋىگە قوشۇپ ئېلىنغان. 1924-ئىلى 14-ئوكتەبردە رس ف س ر تەركىۋىدە قاراقىرغىز (1925-ئىلى مايدىن ئېتىبارەن قىرغىزىستان) ئاۋتونوم ئوبلاسى تەشكىل قىلىنغان؛ 1926- ئىلى 1-فېۋرالدىن قىرغىزىستان ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتى، 1936-ئىلى 5-دېكابردىن قىرغىزىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى تەسىس قىلىنغان. پايتەختى- بىشكېك (سابىق فرۇنزې) شەھىرى. 1991- ئىلى ئاۋغۇستتىن باشلاپ قىرغىزىستان مۇستەقىل دولەت. ب م ت تەك ھوقۇقلۇق ئەزاسى. تۈنجى پرېزىدېنتى- ئاسقار ئاقايېۋ.

* **قىرىم تاتارلىرى.** ئالتۇن ئوردا تەركىۋىدىن ئاجرىلىپ چىقىپ، 15-18-ئەسىرلەردە مەۋجۇت بولغان تاتار خانلىغىنىڭ ئاھالىسى. قىرىم تاتارلىرىنىڭ تىلى تۈركىي تىللارنىڭ قىپچاق گرۇپپىسىغا مەنسۇپ. ئۇ شىمالىي، ئوتتۇرا ۋە جەنۇبىي دەپ ئۈچ لەھجىگە (رايۇنغا) بولىنىدۇ. ئىسلام دىنىدا.

بۇيۇك لىتۋا كنەزلىگى ۋە مىللىي ئاقسويەكلەرنىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشىدە دەۋلەت-ھاجى گەرەي تۇنجى قېتىم قىرىم خانلىغىنى قۇرغان. مېڭلى گەريخان دەۋرىدە (1468-1515-ئىللار) قىرىمغا ئۇرۇق قوشۇنلىرى باستۇرۇپ كىرىپ، خانلىقنى ئوزىنىڭ ۋاسسالىغا ئايلاندۇرغان. كۈچۈك-قاينارجا سۇلھ - شەرتنامىسىدىن كېيىن قىرىم خانلىغى تۈركىيە قاراملىغىدىن چىقىپ، 1783-ئىلى روسسىيەنىڭ تەركىۋىگە قېتىلىدۇ.

1921-ئىلى 18- ئوكتەبردە رس ف س ر تەركىۋىدە قىرىم ئاۋتونوم سوۋېت سوتسىيالىستىك جۇمھۇرىيىتى تەشكىل قىلىنىدۇ. پايتەختى- سىمفېروپول شەھىرى ئىدى. ستالىننىڭ پەرمانى بىلەن قىرىم تاتارلىرى ئوز ۋەتىنىدىن سۈرگۈن قىلىنىپ، قىرىم ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتى قىرىم ئوبلاسىغا ئۇزگەرتىلدۇ (1945-ئىل). قىرىم ئوبلاسى 1954-ئىلدىن ئۇكرائىنا جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەركىۋىگە قېتىلغان. قىرىم ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتىدە 8 مىللىوندىن ئوشۇق ئۇكرايىن ۋە رۇس ئاھالىسى ياشايدۇ.

1990-ئىلدىن ئېتىبارەن قىرىم ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتى ئوز ئەكسىگە كەلتۈرۈلۈپ، ئاناۋەتەنلىرىگە قايتقان قىرىم تاتارلىرى مۇستەقىل مىللىي جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇش يولىدا كۈرەشمەكتە.

* **قۇمۇقلار.** شىمالىي كاۋكاز تاغلىق ئولكىلىرىدە، ئۇزاق تارىخىي شارائىتلار ئەتىجىسىدە تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ ئىرمىشىشىدىن شەكىللەنگەن مىللەت. مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىدا ئۇلارنىڭ ئۇمۇمىي سانى 230مىڭ كىشى، بۇلاردىن 205 مىڭى داغىستان جۇمھۇرىيىتىدە ئىستىقامەت قىلىدۇ. قۇمۇقلارنىڭ تىلى بۇگۈنكى تاتار مىللىتىنىڭ تىلىغا يېقىن. ئىسلام دىنىدا.

* **نوغايلار.** نوغايلار تۈركىي تىللىق قىپچاقلار بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەن مانغىتلار ۋە موڭغۇللارنىڭ ئەۋلادلىرى. ئۇلارنىڭ نامىنىڭ كېلىپ چىقىشى چىڭگىزخاننىڭ ئوغلى جۇجىخان ئەسلىدىن بولغان نوغايغا بېرىپ چېتىشىدۇ. نوغايلارنىڭ ئاساسىي قىسمى داغىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دالا-سەھرالىرىدا، ستاۋروپول ئولكىسىدە ياشايدۇ.

ئوزلىرىنىڭ تىلىنى، دىنىنى، مىللىي مەدەنىيىتىنى ساقلاپ قېلىش مەخسىتىدە، رۇسلارنىڭ-كازاكلارنىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن نوغايلارنىڭ بىر قىسمى 1859-60- ئىللىرى تۈركىيەگە كوچۈپ كەتكەن.

1992-ئىلى 18-فېۋرالدا بولۇپ ئوتكەن تۈركىي خەلقلەرنىڭ قۇرۇلتىيىدا نوغاي خەلقىنىڭ ئوز زىممىنى ۋە ئاۋتونومىيە ھوقۇقىنى توغرىسىدا قارار قوبۇل قىلىندى.

نوغايلارنىڭ ئۇمۇمىي سانى 65 مىڭ كىشى. مۇسۇلمان.

* **ئوزبەكلەر.** بۇگۈنكى مۇستەقىل ئوزبەكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسلىق ئاھالىسى. ئۇمۇمىي سانى 15 مىللىون ئەتراپىدا، بۇلاردىن 10 مىللىون 600 مىڭى ئوزبەكىستاندا، بىر مىللىون 300 مىڭدىن ئارتۇقى ئافغانىستاندا، باشقىلىرى ھەمدوستلۇق دولەتلىرىدە ۋە خارىجىي ئىسلام مەملىكەتلىرىدە ئىستىقامەت قىلىدۇ. ئوزبەك تىلى تۈركىي تىللار ئائىلىسىنىڭ ئۇيغۇر-قارلۇق گرۇپپىسىغا كىرىدۇ. ئىسلامنىڭ سۈننە ئېقىمىدا.

بۇگۈنكى ئوزبەكىستان تەۋەسىگە تۈركىي خەلقلەر، ئاساسەن مىلادىنىڭ باشلىرىدا مەركىزىي ئاسىيادىن كېلىشكەن. 6-ئەسىردە ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك خاقانلىغىنىڭ تەركىۋىگە كىرگەن. ئەندى. 11-13-ئەسىرلەردە يەتتىسۇ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا بۇيۇك قاراخانىيلار دولىتىنىڭ ئېلىكىگە ئوتىدۇ. بۇ دەۋىر ئوتتۇرا ئاسىيادە ھازىرقى ئوزبەكلەرنىڭ شەكىللىنىشىگە زەمىن يارىتىدۇ. ئوزبەك مىللىتىنىڭ تەركىۋىگە شۇنداقلا ئوتتۇرا ئاسىيە كەڭلىكلىرىدە تا ئەزەلدىن ياشاپ كېلىۋاتقان ئىران تىللىق خەلقلەرمۇ سىڭىشىپ كەتكەن.

«ئوزبەك» ئېتنونىمى 15-ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا شەيبانىيخان (توقۇق ئىسمى-شەرىپى مۇھەممەت شەيبانىيخان-1451- 1510- ئىللار دا ياشىغان) رەھبەرلىگىدىكى دەشتى قىپچاق (ئالتۇن ئوردىدىن)تىن كەلگۈچىلەر نامى بىلەن باغلىق ئەشۇ دەشتى قىپچاق ھازىرقى ئوزبەك خەلقىنىڭ شەكىللىنىشىدە (گېنېتىكالوگىيە) ئالاھىدە رول ئوينايدۇ. بۇ ۋاقىتقىچە ئوتتۇرا ئاسىيەدىكى تۈركىي خەلقلەر ئوزلىرىنى چاغاتايلار دەپمۇ ئاتاشقان.

18-19-ئەسىرلەردە ماۋەرائۇننەھىر كەڭلىكلىرىدە خۇۋە خانلىغى، بۇخارا ئەمىرلىگى ۋە قوقەنت خانلىغى ھوكۈمرانلىق قىلدى. 19- ئەسىردە ئانگلىيە بىلەن چار روسسىيە ئوتتۇرىسىدا ئوتتۇرا ئاسىيەنى ئېگەللەش ئۈچۈن ئوز ئارا زىددىيەت كۈچەيدۇ. ئۇشبۇ ئەسىرنىڭ 60 - ئىللىرىغا كەلگەندە چارئىزمنىڭ ھەربىي ھەرىكەتلىرى يەنىمۇ كۈچەيدۇ. 1862-ئىلى رۇس ئارمىيەسى پىشپەك (بىشكېك)، توقماق شەھەرلىرىنى، 1864-ئىلى تۈركىستان، ئەۋلىياتا (جامبۇل) ۋە چىمكەنتنى ئېگەللەيدۇ. 1864- ئىلى 27-سېنتەبردە پولكوۋنىك م. گ. چېرنەيېۋ ئوز ئوترەدى بىلەن تاشكەنتكە يۈرۈش قىلىپ، 4-ئوكتەبردە ئۇنى ئىشغال قىلىدۇ. لېكىن تاشكەنتلىكلەر نىڭ قاتتىق قارشىلىغىغا دۇچ كېلىپ، ئورغۇن تالاپەتلەر بىلەن چىمكەنتنى

تۈركىيە ئەللىرىنىڭ قىسقىچە تەرەققىيات تارىخى

كە چېكىنىدۇ. 1865ـژىلى 9ـمايدا چېرنەيېۋ يەنە ھۇجۇمغا ئوتۇپ،17ـ مايدا تاشكەنتنى تەسلىم قىلىدۇ.

1867ـژىلى قوقەت خانلىغى ۋە بۇخارا ئەمىرلىگىدىن بېسىپ ئېلىنغان يەرلەر بىرلەشتۈرۈلۈپ، تۈركىستان گېنېرال ـ گۇبېرناتورلۇغى تەشكىل قىلىنىدۇ. 1868ـژىلى تۈركىستان گېنېرال ـ گۇبېرناتورى ك.پ. كائۇفمان قوقەن خانلىغى بىلەن سۇلھ تۈزۈپ، بۇخارا ئەمىرلىگىگە قارىقى ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرىدۇ. رۇس قوشۇنلىرى 2ـمايدا سەمەرقەنتنى، 18ـمايدا كاتتاقورغاننى ئېگەللەپ، 2ـئىيۇندا زىرەبۇلاق دېگەن جايدا ئەمىر قوشۇنلىرىنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك تارـمار قىلىدۇ. شۇ ژىلى رۇسسىيە بىلەن بۇخارا ئەمىرلىگى ئوتتۇرىسىدا سۇلھ شەرتنامىسى ئىمزالىنىدۇ. 1873ـژىلى رۇس قوشۇنلىرى خىۋە شەھرىنى ئېگەللەيدۇ. خىۋە خانى مۇھەممەت رەھىمانخان بىلەن كائۇفمان ئوتتۇرىسىدا شەرتنامە تۈزۈلىدۇ.

1876ـژىلى قوقەن خانلىغى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ تەۋەسى تۈركىستان گېنېرال ـ گۇبېرناتورلۇغىغا قېتىلىدۇ. 1880ـ81ـژىللاردا تۈركىستاندىكى چار قوشۇنلىرى تۈركمەنىستانغا كىرىدۇ. 1885ـژىلى روسسىيەنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيەنى تولۇق ئىشغال قىلىشى ئاياقلىشىدۇ.

1924ـژىلى 27ـئوكتەبردە ئوزبەكىستان س.س.ر قۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭ تەركىۋىدە قاراقالپاقستان ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتى بار.

1991ـژىلدىن ئېتىبارەن ئوزبەكىستان مۇستەقىل دولەت. ب.ت نىڭ تەڭ ھوقۇقلۇق ئەزاسى. ھاكىمىيەت خەلىق دېموكراتىك پارتىيەسى دەپ ئوز نامىنى ئوزگەرتكەن سابىق كوممۇنىستلارنىڭ قولىدا. تۈنجى پرېزىدېنتى ـ ئىسلام ئابدۇغەنى ئوغلى كەرىموۋ.

*سالارلار. ئۇلار ئوزلىرىنى سالار ياكى سالىر دەپ ئاتىشىدۇ. سالار خەلقى خېلى ئۇزۇن تارىخقا ئېگە. ئالىملار ۋە سالار تارىخشۇناسلىرىنىڭ قارىشىچە، سالارلار ئۇيغۇر، سېرىق ئۇيغۇر ۋە باشقا بەزى بىر تۈركى خەلقلەر بىلەن كېلىپ چىقىشى بىر مەنبەدىن. مەھمۇت قەشقەرىي «تۈركى تىللار دىۋانى» دا قېدىمىي سالۇر ياكى سالغىرلارنى ئوغۇزلارنىڭ بىر قەبىلىسىنىڭ نامى دەپ كورسەتكەن. شۇڭلاشقىمۇ ئۇلارنىڭ تىلى ئالتاي تىللىرى سىستېمىسىدىكى تۈركى تىللار ئائىلىسىنىڭ غەربىي ھۇن تارمىغى ـ ئوغۇز گرۇپپىسىغا كىرىدۇ. ئوزلىرىنىڭ تا شۇ كەمگىچە مۇستەقىل خېتى بولمىغانلىقتىن خەنزۇ يېزىقىنى ئىشلىتىدۇ. يېقىن كەلگۈسىدە ئۇلار ئىسلام قەلىمغان لاتىن ئېلىپبەسىنى قوللانماقچى.

سالارلارنىڭ نوپۇسى 60 مىڭغا يېقىن بولۇپ، ئۇلار، ئاساسەن جۇڭگو چىڭخەي ئولكىسىنىڭ شۇنخۇا سالار ئاۋتونوم ناھىيەسىدە، خۇالۇك خۇيزۇ ئاۋتونوم ناھىيەسىدە ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ ئۇرۇمچى شەھىرى ئەتراپى ھەم ئىلى ۋىلايىتىدە ئىستىقامەت قىلىشىدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ سۈننە مەزھىبىدە.

*سېرىق ئۇيغۇرلار. ئاساسەن جوڭگونىڭ گەنسۇ ئولكىسى سۈنەن يۇگۇر ئاۋتونوم ناھىيەسىدە، يەنە بىر قىسمى گەنسۇ ئولكىسىنىڭ جيۇچۈەن ناھىيەسى خۇاڭنىپۇ گۇڭشېسىدا ئولتۇراقلاشقان. ئۇمۇمىي نوپۇسى 9 مىڭ كىشى.

سېرىق ئۇيغۇرلار شەرقىي ۋە غەربىي دەپ ئىككى قىسىمغا بولىنىدۇ. شەرقىي سېرىق ئۇيغۇرلار ئوزلىرىنى شىرا يۇگۇر، غەربىي سېرىق ئۇيغۇرلار ئوزلىرىنى سارىغ يۇگۇر دەپ ئاتىشىدۇ. زاڭزۇچە ياكى خەنزۇچە سوزلىشىدىغانلىرى ئوزلىرىنى يوغور دەپ ئاتايدۇ. جۇڭگو تارىخنامىلىرىدا ئۇلار «سېرىق چاچلىق ئۇيغۇرلار» دەپمۇ قەيت قىلىنغان.

840ـژىلى ئورخون ئۇيغۇر خانلىغى مۇنقەرىز بولۇپ، ئۇچ قىسىمغا بولۇنۇپ غەربىكە كوچۇشكە مەجبۇر بولغاندا، ئۇلارنىڭ بىر قىسمى خېشى كوردىورىدىكى كەڭسۇنىڭ (گەنسۇ) جاڭيې ناھىيەسى، دۇنخۇۋاڭ ناھىيەسى، تىيەنشۇي ناھىيەسى، ۋۇۋېي ناھىيەسى، جيۇچۈەن ناھىيەسى ئەتراپىغا كوچكەن. بۇ بىر قىسىم ئۇيغۇرلار تەدرىجىي ھالدا يەرلىك ئاھالىلار تەرىپىدىن ئاسىمىلياتسىيە قىلىنىپ، مانا موشۇ سېرىق ئۇيغۇرلار (يۇگۇرلار) بولۇپ شەكىللەنگەن.

1954ـژىلى 20ـفېۋرال كۈنى گەنسۇدا ئوزلىرىنىڭ ئاۋتونوم ناھىيەسى قۇرۇلغاندىن تارتىپ سېرىق ئۇيغۇرلار ئوزلىرىنى «يۇگۇر» دەپ ئاتاپ كەلمەكتە.

يۇگۇرلار قېدىمىي ئۇيغۇر يېزىغىنى تاكى 18ـئەسىرگىچە پايدىلىنىپ كەلگەن ھازىر ئۇلار ئاساسەن خەنزۇ تىلى ۋە خەنزۇ يېزىغىنى ئىشلىتىدۇ. بۇددا دىنىدا.

* تاتارلار. رەسمىي مەلۇماتلار بويىچە دۇنيادىكى تاتارلارنىڭ ئومۇمىي سانى 7 مىللىون. بۇگۈنكى تاتارىستان جۇمھۇرىيىتىدە بىر مىللىون 700مىڭ تاتار ئىستىقامەت قىلىدۇ. تۈركى خەلقلەرنىڭ ئىچىدە ئوزلىرىنىڭ ئانا ـ ۋەتىنىدىن ئەڭ كوپ چىقىپ كەتكەن مىللەتلەرنىڭ بىرسى. بۇنىڭدىن باشقا تاتارلارنىڭ ئاساسلىق تورۇنلاشقان يەرلىرى ـ باشقورتىستان، چۇۋاشىيە، مارىي ـ ئەلى، موردۋا، ئۇدمۇرت جۇمھۇرىيەتلىرى، روسسىيەنىڭ ئىزنى نوۋگورد، كىروۋ، پېنزا، كۇرگان، پېرم، چىلەبى، ئەستىرخان، تۇمەن، توبول، ئوۋوسىبىرسك ۋە باشقا ئولكىلىرى، ئوزبەكىستان، قىرغىزىستان، قازاقىستان، ئۇكرائىنانىڭ قىرىم جۇمھۇرىيەتلىرى ھەم باشقا مەملىكەتلەر.

تاتار تىلى قېدىمىي دەۋرلەردىن تارتىپ ئوز ئالاھىدىلىگىگە ئېگە بولغان تىللارنىڭ بىرى، ئۇ تۈركى تىللارنىڭ قىپچاق گرۇھىغا مەنسۇپ. تاتار تىلى ئۇچ ئاساسىي شېۋىگە بولىنىدۇ: 1. مەركىزىي ياكى ئوتتۇرا شېۋە. بۇنىڭدا ۋولگا ـ بويى ۋە قازان تاتارلىرى سوزلىشىدۇ؛ 2. غەربىي ياكى مىشەر شېۋىسى. بۇ شېۋە تاتارىستان جۇمھۇرىيىتىدىن تاشقىرى ياشايدىغان تاتارلارغا خاس؛ 3. شەرقىي ياكى سىبىر تاتارلىرى شېۋىسى.

ھازىرقى زامان تاتار ئەدەبىي تىلى 19ـئەسىرنىڭ ئوتتۇرلىرىدا كونا تاتار تىلى ئاساسىدا شەكىللەنگەن. تاتار تىلى 20ـ ژىللارنىڭ ئاخىرلىرىغىچە ئەرەب ئېلىپبەسى ئاساسىدا، 1929ـ ژىلدىن لاتىن گرافىكىسىدىكى يېزىققا ئېگە بولغان. ھازىر رۇس گرافىكىسىغا ئاساسلانغان ئېلىپبەسى مەۋجۇت (1939ـ ژىلدىن).

تارىخىي مەنبەلەرگە قارىغاندا، تاتارلارنىڭ 6ـ 7ـ ئەسىرلەردە تۈرك خاقانلىغى بىلەن ئالاقىسى كۈچىيىدۇ. 9ـئەسىرگىچە، ھازىرقى تاتارىستان تەۋەسىدە ماجار (مادىيار) قەبىلىلىرى ياشىغان. كېيىنىرەك ئۇلارنى ۋولگا ـ كاما بۇلغارلىرى دۇنياي دەرياسى ساھىللىرىغا سۈرۈپ چىقارغان.

10ـ 14ـ ئەسىرلەردە تاتارلار ۋولگا ـ كاما بۇلغارىيەسى تەركىۋىگە كىرگەن. 1177ـ ژىلى ۋولگا دەرياسى بويىدا بۇلغارلار قەلئەسى ـ قازان شەھىرىگە ئاساس سېلىنىدۇ. ۋولگا بويى بۇلغارلىرى ۋە باشقا خەلىقلەر تاتار ـ موڭغۇل ئىستىلاسىغا (1223ـ 40ـ ژىللار) قارشى قەھرىمانانە كۈرەش قىلىدۇ، 1241ـ ژىلدىن باشلاپ ۋولگا ـ كاما بۇلغارىيەسى ئالتۇن ئوردا خانلىغى تەركىۋىگە كىرىدۇ.

15ـ 16ـ ئەسىرلەردە قازان تاتارلىرى شەكىللىنىدۇ ۋە تاتارىستان تەۋەسى قازان خانلىغىنىڭ تەركىۋىگە كىرىدۇ. 1545ـ 52ـ ژىللىرى رۇس قوشۇنلىرىنىڭ قازان خانلىغىغا قارشى ئېلىپ بارغان ژۇرۇشلىرىدىن كېيىن، بۇگۈنكى تاتارىستان تەۋەسى رۇس دولىتى تەركىۋىگە قېتىپ ئېلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن تاتار خەلقىگە قارشى تورت يېرىم ئەسىرگە سوزۇلغان ھەر تەرەپلىمە شەپقەتسىز زۇلۇم باشلىنىدۇ. 1708ـ ژىلى قازان گۇبېرنىيەسى تەشكىل قىلىنىدۇ.

16ـ 18ـ ئەسىرلەردە تاتار خەلقى مىللىي زۇلۇمغا قارشى بىر قانچە قېتىم باش كوتىرىدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى رەھىمسىزلىك بىلەن باستۇرۇلىدۇ. 1917ـ ژىلى قۇرۇلغان ئىدىل ـ ئۇرال شتاتىمۇ ئاردىدىن بىرەر ژىل ئوتمەي بولشېۋىكلەر تەرىپىدىن تارمار قىلىنىپ تاشلىنىدۇ.

1920ـژىلى 27ـمايدا رس.ف.س.ر تەركىۋىدە ئاتالمىش تاتارىستان ئاۋتونوم سوۋېت سوتسىيالىستىك جۇمھۇرىيىتى تەسىس قىلىنىدۇ. تاتارىستاننىڭ ئۇمۇمىي يەر مەيدانى 68مىڭ چاسا كىلومېتر.

تاتار خەلقىنىڭ ھازىرقى مىللىي ھەرىكىتى 1989ـ ژىلى 17ـ فېۋرالدىن تاتار ئىجتىمائىي مەركىزىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن باشلاندى. بۇ ھەرىكەت 1990ـ ژىلى 30ـ ئاۋگۇستتا تاتارىستاننى مۇستەقىل دولەت دەپ ئېلان قىلىشقا ئېلىپ كەلدى. ئۇنىڭ تۈنجى پرېزىدېنتى ـ مىنتىمىر شەيمىيېۋ.

تاتارلارنىڭ كوپچىلىگى مۇسۇلمان ـ سۈننىيلەردۇر. كىرىشىشۋلار دەپ ئاتالغان بىر قىسمى خرىستىان دىنىدا.

* توفالار. بۇلارنىڭ قېدىمىي نامى قاراغاسلار. روسسىيەنىڭ ئىركۇتسك ئولكىسى توبەن ئۇرۇي رايونىدا ياشايدۇ. نوپۇسى 7مىڭ 63 كىشى. كېلىپ چىقىشى ئەكتى ۋە تىللىرى بويىچە ەتۇۋالارنا ئەڭ يېقىن.

* تۇۋالار. قېدىمىي دەۋرلەردە ئۇلار ئوزلىرىنى سايان، ئۇرانخاي، ئالتۇن ئورانخايلار دەپمۇ ئاتاشقان. تۇۋا تىلى تۈركىي تىللار ئائىلىسىنىڭ ئۇيغۇر ـ ئوغۇز تىللىرى گرۇپپىسىغا مەنسۇپ. بۇ تىلدا ھازىر 170مىڭدىن ئوشۇق ئادەم سوزلىشىدۇ. بۇلاردىن 150مىڭ كىشى تۇۋا جۇمھۇرىيىتىدە، 25 مىڭ ئادەم موڭغۇلىستان خەلق جۇمھۇرىيىتىدە، جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمال چېگارا رايونلىرىدا ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ ئالتاي، ئىلى ۋىلايىتىدە ياشايدۇ.

تۇۋالار مىلادىدىن بۇرۇنقى 2 ـ ئەسىر ۋە مىلادى 1ـ ئەسىرلەردە ھۇن خاقانلىغىنىڭ، كېيىنكى دەۋرلەردە تۈرك خاقانلىغى ۋە ئورخۇن ئۇيغۇر خاقانلىغىنىڭ تەركىۋىدە بولغان. 1207ـ ژىلى تۇۋانى چىڭگىزخان قوشۇنلىرى بېسىپ ئالىدۇ، 13ـ 14ـ ئەسىرلەردە تۇۋا خىتايدا ھوكۈمرانلىق قىلغان يۈەن ـ موڭغۇل سۇلالىسىنىڭ قول ئاستىغا ئوتىدۇ. 16ـئەسىر ئاخىرى 17ـ ئەسىرنىڭ 2ـ يېرىمىغىچە ئالتۇنخانلار غەربىي موڭغۇل دولىتى تەركىۋىگە كىرىدۇ. 17ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا تۇۋالارنىڭ بىر قىسىم تەۋەسىنى جۇڭغار خانلىغى بېسىپ ئالىدۇ. 1914ـ ژىلى تۇۋا ئۇرانخاي ئولكىسى نامى بىلەن روسسىيە پروتېكتوراتىغا (جاھانگىرلارنىڭ كىچىك مەملىكەتلەردىن ئوزلىرىنىڭمۇ ياسىي ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلغان ھالىدا بېقىندۇرۇشى) قوبۇل قىلىنىدۇ.

1944ـ ژىلى 13ـ ئوكتەبردە رس.ف.س.ر تەركىۋىگە تۇۋا ئاۋتونوم ئوبلاستى قۇرۇلىدۇ. ئۇ 1961ـ ژىلى 10ـ ئوكتەبردىن ئېتىبارەن تۇۋا ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتى بولۇپ ئوزگەرتىلىدۇ.

1990ـ ژىلى تۇۋا پارلامېنتى روسسىيە قېدىراتسىيەسىدە مۇستەقىل تۇۋا (ئەمەلىيەتتە تەڭ ھوقۇقلۇق) جۇمھۇرىيىتىنى ئىلان قىلدى.

لامائىزم تۇۋالارنىڭ رەسمىي دىنى سۈپىتىدە قارار تاپقان.

* تۈركلەر. تۈركىيەنىڭ ئاساسىي (90 پروتسېنت) ئاھالىسى. تۈركىيە دە 40 مىللىوندىن ئوشۇق. بولغارىيە دە ـ 900مىڭ، يۇگوسلاۋىيەدە ـ 250 مىڭ، يۇنانىستاندا 100مىڭغا يېقىن، رۇسسىيەدە 15مىڭ، سابىق كېڭەش دولىتىدە 100مىڭ ئەتراپىدا ۋ. ب. تۈركلەر ئانتروپولوگىك (بەنۇلوگىيەلىك تۈزۈلۈش) جەھەتتىن جەنۇبىي ياۋروپالىق خاس ئىرقىنىڭ ئوتتۇرا دېگۈزى گرۇپپىسىغا مەنسۇپ. تۈركلەر ئىسلام دىنىنىڭ سۈننە ئېقىمىغا ئېتىقات قىلىدۇ.

ئېتنىك جەھەتتىن تۈركلەر ئاساسىي ئىككى كومپونېنت: 11ـ 13ـ ئەسىرلەردە موڭغۇللار ۋە سەلجۇقىيلار دەۋرىدە ئوتتۇرا ئاسىيە ۋە ئىراندىن كوچۈپ كەلگەن كوچمەن تۈركىي قەبىلىلەر ـ ئوغۇزلار ۋە تۈركمەنلەر ھەم يەرلىك كىچىك ئاسىيەلىك ئاھالىدىن تەركىپ تاپقان. تۈركلەرنىڭ بىر قىسمى ـ ئۇزلار ۋە پەچەنەكلەر بالقان يېرىم ئارىلى ئارقىلىق كىرىپ كەلگەن.

تۈركىيە تىلىدا ئىككى مەقىلە قىسقىچە تەسۋىرلىنىش

چىك ئاسىيەگە كىرىپ كېلىشكەن. تۈركلەر يەرلىك ئاھالە- گرېكلەر، ئەرمەنلەر، گرۇزىنلەر ۋ. ب- بىلەن ئارىلىشىپ، ئۇلارنىڭ بىر قىسمىنى ئوزلىرىگە سىڭدۈرۈپ ئېلىشقان. تۈركلەرنىڭ شەكىللىنىشىدە، شۇنداقلا ئەرەپ، كۇرد، جەنۇبىي سلاۋيان، رۇمىن، ئالبان ۋە باشقا خەلىقلەرمۇ تەسىر كورسەتكەن. ئالىملارنىڭ تەكىتلىشىچە، تۈرك خەلقى 15- ئەسىردە، تۈرك مىللىتى بولسا، 19- 20- ئەسىرلەردە شەكىللەنگەن.

تارىخەن، بۇگۇنكى تۈركىيە زېمىنى تەۋەسىدە قېدىمىي خېتت پادىشالىغى، لىدىيە، مىدىيە، ئەخامانىيلار دولىتى، ئىسكەندەر زۇلقەرنەين ئىمپېرىيەسى، سالاۋاكىيلار دولىتى، پانت پادىشالىغى، پېرگام، رىم، رۇم، كۇنە يە سۇلتانلىقلىرى ۋە باشقىلار قۇرۇغان. 14- ئەسىرنىڭ 20- ژىللىرىدا كىچىك ئاسىيەنىڭ شىمالىي- غەربىدە ئوسمان-1 نامى بىلەن ئاتالغان سۇلتانلىق ۋۇجۇتقا كېلىدۇ ۋە ئوسمانىيلار دەپ ئاتىلىدۇ. ئوسمانىيلار بىر ئەسىر داۋامىدا بالقان يېرىم ئارىلىنى، ئەرمەنىستاننى، كىپىر، كىرىت ئاراللىرىنى كاۋكازنىڭ غەربىي قىسمىنى ئوز تەۋەسىگە قوشۇپ ئالىدۇ. كېيىنرەك سېربىيەنى، ئالبانىيەنى، بۇلغاريە ۋە ماكېدونىيەنى ئىشغال قىلىدۇ. 1453- ژىلى فاتىخ مۇھەممەت-2 كونستانتىنوپول (ئىستامبۇل)نى بېسىپ ئالىدۇ. 15- ئەسىردە ئاناتولىيەگە ئەمىر تومۇر قوشۇن تارتىپ كىرىدۇ. ئوسمانلىق تۈرك ئىمپېرىيەسىنىڭ تەۋەسى 16- ئەسىردە، يەنى سەلىم-1 ۋە سۇلايمان-1 دەۋرىدە ئاھايىتى كەڭىيىدۇ. تۈركىيەنىڭ 1877- 78- ژىللاردىكى روسسىيە- تۈركىيە ئۇرۇشىدا مەغلۇپ بولۇشى بىلەن ئۇنىڭ بالقان يېرىم ئارىلىدىكى ھوكۇمرانلىغىغا خاتىمە بېرىلىدۇ.

مۇستاپا كامال پاششا (ئاتاتۈرك) رەھبەرلىگىدىكى ياش تۈركلەر پارتىيەسى (1894- ژىلى تۇزۇلگەن) مەملىكەت ھاياتىدا چوڭ رول ئوينىشقا باشلايدۇ. 1920- ژىلى 23- ئاپرېلدا ئەنقەرە شەھىرىدە تۈركىيە بۇيۇك مىللىي مەجلىسى ژىغىلىدۇ، ئۇنىڭ رەئىسى بولۇپ كامال ئاتاتۈرك سايلىنىدۇ. 1922- 23- ژىللىرى تۈرك مىللىي ئارمىيەسى مەملىكەتنى چەت ئەل ئىشغالىيەتچىلىرىدىن ئازات قىلىدۇ.

ھازىرقى ۋاقىتتا تۈرك پارلامېنتىدا ماندا تلارنىڭ كوپچىلىگىنى «ۋەتەن» پارتىيەسى ئېگەللەيدۇ. ئۇ بازار ئىقتىسادىنى دولەتنى رىۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئاساسىي ئامىلى دەپ بىلىدۇ. تاشقى سىياسەتتە ئىسلام مەملىكەتلىرى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتلەرنى مۇستەھكەملەش تەرەپدارى.

* **تۈركمەنلەر.** تۈركمەنلەرنىڭ تەلى تۈركمەنىستان جۇمھۇرىيىتىدە، ئوزبەكىستان، تاجىكىستان، قازاقىستان، قاراقالپاقستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە، روسسىيەنىڭ ستاۋروپول ئولكىسىدە، ئىران، ئافغانىستان، تۈركىيە سەئۇدىيە ئەرەبىستانى، ۋە باشقا جايلاردا تارقالغان. تۈركىي تىللارنىڭ ئوغۇز تىللىرى گرۇپپىسىغا مەنسۇپ. بۇ تىلدا 3،5 مىللىونغا يېقىن كىشى سوزلىشىدۇ. بۇلاردىن بىر مىللىون 892مىڭى تۈركمەنىستان جۇمھۇرىيىتىدە، 700مىڭى ئىراندا، 400مىڭغا يېقىنى ئافغانىستاندا، 200مىڭى ئىراقتا، 120مىڭى تۈركىيەدە ئىستىقامەت قىلىدۇ. بۇ تىل ئوزىنىڭ تەرەققىيات جەريانىدا قىپچاق گرۇھىغا خاس بەزى خۇسۇسىيەتلەرنى ئوزىگە سىڭدۈرگەن. تۈركمەن تىلىدا تەكە، ياۋمۇت، گوگلان، سالار (سالىر)، سەرىق، ئېرساري، چاۋدۇر ئوخشاش شېۋىلەر مەۋجۇت.

تۈركمەنلەرنىڭ تارىخى ئوتتۇرا ئاسىيەدە قېدىمىي دەۋرلەردىن بۇيان ياشاپ كېلىۋاتقان خەلىقلەرنىڭ تارىخى بىلەن چەمبەرچاس باغلىق. مىلادىدىن ئاۋالقى تۈركمەنىستان تەۋەسىدە قۇرۇلغان مەرغىيانە ۋە پارفىيا دولەتلىرى ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئەڭ رىۋاجلانغان مەملىكەتلەردىن ئىدى. مىلادى 5- ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا تۈركمەنىستان تەۋەسىنى ئېفتالىتلار بېسىپ ئالىدۇ. 6- ئەسىردە ئېفتالىتلار تۈرك خاقانلىغى (يەتتىسۇ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيەنىڭ شىمالى قىسمىدا قۇرۇلغان غەربىي تۈرك خاقانلىغى) تەرىپىدىن زەبىت قىلىنىدۇ. 7- ئەسىردە بۇزىمىنغا ئەرەبلەر كىرىدۇ.

9- 10- ئەسىرلەردە تۈركمەنىستان تەۋەسى تاھىرىلار ۋە سامانىيلار دولىتىنىڭ تەركىبىگە كىرىدۇ. ئارال ۋە كاسپىي دېڭىزى ساھىللىرىدا ياشىغان ئوغۇزلار 1040- ژىلى سەلجۇقىيلار باشچىلىغىدا تۈركمەنىستان تەۋەسىگە باستۇرۇپ كىرىدۇ. مانا شۇ ئوغۇزلار ئاتالمىش تەۋەدە تۈركمەن مىللىتىنىڭ شەكىللىنىشىگە زەمىن يارىتىدۇ. تۈركمەن يەرلىرىنى 14- ئەسىرنىڭ 70- 80- ژىللىرىدا ئەمىر تومۇر ئوز دولىتى تەركىبىگە قوشۇپ ئالىدۇ. روسسىيە بىلەن ئانگلىيەنىڭ ئوز ئارا رىقابىتى ئوتتۇرا ئاسىيەدە رۇسلارنىڭ پاتالىغىنى ئاكتىۋلاشتۇرىدۇ. 1869- ژىلى رۇس قوشۇنلىرى كاسپىي دېڭىزىنىڭ شەرقىي ساھىللىرىنى ئېگەللەپ كراسنوۋودسك قەلئەسىگە ئاساس سالىدۇ. 1870- 85- ژىللار ئىچىدە پوتۇن تۈركمەنىستان تەۋەسى روسسىيەگە قېتىپ ئېلىنىدۇ.

1921- ژىلى 7- ئاۋگۇستتا سابىق تۈركىستان ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەركىبىدە تۈركمەنىستان ئوبلاستى تۈزۈلىدۇ؛ 1924- ژىلى 27- ئوكتەبردە ئۇ تۈركمەنىستان كېڭەش ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى دەپ ئېلان قىلىنىدۇ.

1991- ژىلى مۇستەقىل تۈركمەنىستان جۇمھۇرىيىتى بولۇپ قۇرۇلغان تۈركمەنىستان ھازىر بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ئەزاسى. جۇمھۇرىيەتنىڭ يەر ئاستى بايلىقلىرى، جۇملىدىن گاز ئىشلەپ چىقىرىشى ئۇنىڭ بازار ئېگىلىگى ئىقتىسادىدا تېز سۈرئەتلەر بىلەن يۇكسىلىشىگە ئىمكانىيەت بەرمەكتە.

«تۈركمەنىستاننىڭ مىللىي قەھرىمانى» دېگەن شانلىق ئۇنۋان بىلەن ئاتالغان ئاي ئوردىنى بېرىلگەن سەپەر مۇرات نىيازوۋ تۈركمەنىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تۇنجى پرېزىدېنتى.

تۈركمەنلەر ئىسلام دىنىنىڭ سۈننە مەزھىبىدە.

* **ئۇيغۇرلار.** تارىخەن مەركىزىي ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا كەڭلىكلىرىدە بىر قىياس چوڭ رول ئوينىغان، تۈركىي خەلىقلەر ئىچىدە تۇنجى قېتىم قەبىلىلەر ئىتتىپاقىدىن ھالقىپ ئوتۇپ، مىلادىنىڭ ئاۋال باشلىرىدىلا مىللەت دەرىجىسىگە كوتۇرۇلگەن، پەقەت تۈركىيلەر ئىچىدىلا ئەمەس، بەلكى دۇنيادىكى ئوز دەۋرىنىڭ ئىلغار خەلىقلىرىدىنمۇ ئىلگىرى- كېيىن ئوزىنىڭ مىللىي يېزىغىنى ئىشلەپ چىققان، ئوزىگە خاس ئەنئەنىلىك مەدەنىيىتى، شانلىق تارىخى ۋە دولەت تۈزۈمىگە ئېگە بولغان مىللەت. شۇنداقلا ئۇيغۇرلار ئوزىگە قېرىنداش تۈركىي خەلىقلەرنىڭ پەن- مەدەنىيەت، ئىجتىمائىي ھەم ئىختىسادىي تەرەققىياتىنى يۇكسىلىشىدە ئىجابىي تەسىر كورسەتكەن خەلىق. ئۇيغۇرلار تىل جەھەتتىن يەنىلا ئوزىنىڭ قېدىمىي قېرىنداشلىرىدىن بىرى- قارلۇقلار بىلەن بىللە ئالاھىدە ئۇيغۇر- قارلۇق گرۇپپىسىغا مەنسۇپ. ھازىر دۇنيادىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئومۇمى نوپوسى 10 مىللىون كىشىدىن ئوشۇق بولۇپ، ئەشۇ جۇملىدىن 9 مىللىونغا يېقىنراغى جوڭگو نىڭ شىنجاڭ- ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدا، قالغان قىسمى ئافغانىستان، تۈركىيە، سەئۇدىيە ئەرەبىستانى، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ يەتتىسۇ ۋادىسى، ئوتتۇرا ئاسىيەدىكى مۇستەقىل ئوزبەكىستان، قىرغىزىستان ۋە تۈركمەنىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە ئىسىتىقامەت قىلىدۇ. ئۇيغۇرلار، ئاساسەن (10 مىڭدىن ئوشۇق سېرىق ئۇيغۇرلاردىن باشقىسى) ئىسلام دىنىنىڭ سۈننە ئېقىمىغا ئېتىقات قىلىدۇ.

ئۇيغۇرلار مەركىزىي ۋە ئوتتۇرا ئاسىيەنىڭ تارىخ سەھنىسىدە ئالدىنمۇ- كېيىن بىر قانچە خاقانلىق ۋە سۇلالىلارنى، جۇملىدىن ئاساسچىسى بۇتسار، **تۇغلا توققۇز ئۇيغۇر خاقانلىغى** (627- 715- ژىللار)، ئاساسچىسى كۇل بىلگە- تولۇق ئىسمى- شەرىپى قۇتلۇق بىلگە كۇل قاغان)، **ئورخۇن ئۇيغۇر خاقانلىغى** (745- 840- ژىللار)، ئاساسچىسى پانتېكىن- **كەڭسۇ** (كەنسۇ- كەنجۇ) **ئۇيغۇر خانلىغى** (850- 1028- ژىللار)، ئاساسچىسى بۇغا تېكىن؛ بەزى مەنبەلەردە «بارغۇت تېكىن»، «بۇقۇجۇن» دەپمۇ تىلغا ئېلىنغان- **ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىغى** (866- ژىلدىن 14- ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغىچە)، ئاساسچىسى كۇل بىلگە قادىرخان- **بۇيۇك قاراخانىيلار خاقانلىغى** (880- ژىلدىن 1218- ژىلغىچە)، ئاساسچىسى سۇلتان سەئىدخان- **سەئىدىيە ئۇيغۇر سۇلتانلىغى** (1514- ژىل 21- سېنتەبردىن 1680- ژىللارغىچە) نى قۇرۇپ، ئوزلىرىنىڭ جەڭگۋار روھىنى، دولەت تۈزۈش ۋە دولەت ئوتۇش ئىقتىدارىنى نامايىش قىلغان خەلىقتۇر.

ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدە: «بۇ يول بەكمۇ ئوزۇن يول- مۇدۇخاندىن قالغان يول»- دېگەن تەمسىل بار. كوپلىگەن تارىخىي مەنبەلەر قەيت قىلىپ، ئۇيغۇر ۋە باشقا خەلىقلەر تارىخشۇناسلىرى كورسىتىپ ئوتكىنىدەك، بۇ يەردە تىلغا ئېلىنغان مۇدۇ- مۇدۇخان ھۇنلارنىڭ تۇنجى خاقانلىرىدىن بىرى باتۇر تەڭرىقۇت- ئوغۇزخان (ھوكۇمرانلىق قىلغان دەۋرى مىلادىدىن بۇرۇنقى 210- 174 -ژىللار)نىڭ يەنە بىر خىل ئاتىلىشى. شۇنداقلا ئۇ جوڭگو تارىخنامىلىرىغا «مۇدۇ چەنيۇ» دېگەن ئىسىم بىلەنمۇ كىرگەن. ئوزنوۋىتىدە بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ ئەسلى تەكتى قانۇنىي رەۋىشتە يەنىلا ھۇنلارغا چېتىشلىق ئېكەنلىگىنىڭ ئاددىيلا بىر دەلىلىدۇر.

ئۇيغۇرلار دىيارىنىڭ ختاي- ماچۇر سۇلالىسىنىڭ ئاسارىتىغا چۈشۈشى چىڭ خاندانلىغىنىڭ ھوكۇمدارى چىيەنلۇڭ دەۋرىگە- گېنېرال جاۋخوي ۋە يارخەشەن يوز مىڭلىغان قوشۇن بىلەن كىرىپ، جۇڭغار خانلىغىنى تۈگىتىپ، جەنۇبقا يۇرۇش قىلغان 1750- 60- ژىللارغا توغرا كېلىدۇ. ئىككىنچى قېتىم زوزۇڭ- تاڭنىڭ قانلىق قولى بىلەن ياقۇبېگ دولىتىنىڭ يوقىتىلىشى (1878- ژىل)، ئۇيغۇرلار زېمىننىڭ پۈتۈنلەي ختاينىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلىنىشىغا ئېلىپ كەلدى.

بۇ نوروندا شۇنىمۇ ئىلاۋە قىلىپ ئوتۇش كېرەككى، 18- 19- ئەسىرلەر مەركىزىي ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخىدا سىياسىي ھەم ھەربىي- مەمۇرىي تەرەپتىن قالتىس ئەيرەڭ ئۇزاللىق ۋە قانلىق پاجىەلەر ئوينالغان دەۋر بولدى. يەنى روسسىيە، ئانگلىيە ۋە ختايدىن ئىبارەت ئوچ چوڭ دولەت ئاساسەن تۈركى خەلىقلەر ياشاۋاتقان بۇ چەكسىز زېمىنغا ئاچ بورىدەك تاشلانغان دەۋر ئىدى.

ئىنگلىز مۇستەملىكچىلىرى 1857- 59- ژىللىرى ھىندىستان خەلقىنىڭ مىللىي ئازاتلىق قوزغىلاڭلىرىنى شەپقەتسىز باستۇرغاندىن كېيىن بۇ مەملىكەتتىكى ئوز مەۋقەسىنى مۇستەھكەملىگەچ، 1878- ژىلى ئافغانىستانغا ئىككىنچى قېتىم باستۇرۇپ كىرىدۇ ۋە شۇ چاغدىكى ئافغانىستان خانى ياقۇپخاننى تەڭسىز تۈزۈلگەن گاندا مەك شەرتنامىسىغا ئىمزا چەكتۈرىدۇ. بۇ شەرتنامىغا ئاساسەن ئافغانىستان ھوكۇمىتىنىڭ بارلىق سىياسىي ۋە ھەربىي تاشقى پائالىيىتى ئانگلىيەنىڭ ئىلكىگە ئوتىدۇ. بۇ چاغدا رۇسلار ۋ. ئا. پىرووسكىي، م. گ. چېرنەيۇ باشچىلىغىدىكى قوشۇنلىرى بىلەن تاشكەنت، چىمكەنت ھەم ۋېرنىي (ھازىرقى ئالموتا) ئاستانىلىرىنى تايانچ بازا قىلغان ھالدا، قوقەن خانلىغىنى تۈگىتىپ (1876- ژىل)، تۈركمەنىستان تەۋەسىگە قەدەم باسقان ئىدى.

ئاقىۋەتتە، ئىشخالىيەتچىلەر تەرىپىدىن «شىنجاڭ» دەپ ئاتالغان ئۇيغۇرلار دىيارى- ئۇيغۇرىستان مەنچىك خاندانلىغىنىڭ ئىلكىگە، بېپايان قازاق سەھراسى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا زېمىنى (بۇخارا ئەمىرلىگىدىن باشقا) چار روسسىيەنىڭ قولىغا؛ ھىندىستان ھەم ئۇنىڭغا خوشنا بىر قىسىم مەملىكەتلەرنىڭ ھەق- ھوقۇقى ئىنگلىز مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئۇلۇشىگە تېگىش بىلەن قانلىق پاجىە تاماملىنىپ، پەردە چۈشىدۇ...

تامام تۈركىيلەر ئوزلىرىنىڭ مۇستەقىل دولەتلىرىنى قۇرۇپ، مىللىي جۇمھۇرىيەتلىرىنى قايتىدىن ئەكسىگە كەلتۈرۈۋاتقان بۇگۇنكى كۈندە ئۇيغۇرلارنىڭ ئاۋتونوم رايون ھوقۇقى دائىرىسىدە چەكلىنىپ قېلىشى ھەقىقەتەنمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئەھۋال، ئەلۋەتتە.

(ئالىخىرى بار).

یادنامه

ئۇنۇتۇلماندا تىتىۋاتىتىن...

(هېبىبۇللا يۇنۇسنىڭ تەۋەللۇدىغا 60 ژىل)

ئۇ هايات بولغان بولسا، ۋاقتىسىز غازاك بولغان ئومرىنىڭ ئاتمىشىنچى باهارىنى كوردى. يارۇ-بۇرادەر، ئەل-ئاغىنىلىرىنىڭ دەۋرىسىدە مىيىغىدا كۇلۇمسىرەپ ژۇرەر ئىدى، بالا-چاقا، قومى-قېرىنداشلىرىنىڭ ئويىنىڭ تورىدە چەككەن جاپاسىنىڭ راهىتىنى كوروپ، دەۋران سۈرەر ئىدى. ئاللا-تائالا ئۇنىڭغا بەرگەن قىسقا ئومرىنى ئۇزۇن كۇرۇپ، قىسقارتقانلار بولدى، ئەپسۇس!..

ئۇ ياشاشقا تېگىشلىك ئىدى، ئەپسۇس، بەزىلەر ئۇنىڭ ئومرىنى كوتا قىلىشتى. مەن مەر هۇمنىڭ بېشىدا ژۇكۇنۇپ ئولتارغىنىمدا، كوتىلارنىڭ «ياخشىنىڭ ئومرى كوتا بولىدۇ» دېگىنى يادىمغا چۈشتى. دەرهەقىقەت، شۇنداق بولدى، ئۇنىڭ قالغان ئومرىنى بەزى بىراۋلار ئۇز ئومرىگە ئۇيالماي قوشۇۋېلىشتى. بىراۋنىڭ پېيىنى قىرقىپ، ئەل-ئالەم ئالدىدا تىلى قىسقا بولۇپ، ئۇزۇن ئومۇر سۈرۈشنىڭ كىمگە ،ئىمە ئۈچۈن كېرىكى بارىكىن، بىلمىدىم! غەمكىن قوي كوزلىرى بۇ ئالەمدىن ئۈچۈق كە تكىننى كورگەن ۋاقتىمدا، ئۇنىڭ كىمگىدۇر، نېمىگىدۇر تارتىشقىنىنى سەزدىم. دەرهەقىقەت، ئۇنىڭ كوزلىرى بۇ هاياتقا تويمىغان ئىدى. قانداق تويسۇن، ئۇ بۇ دۇنياغا تورۇلۇپ، ئۇنىڭ جاپاسىنى تارتقان بىلەن راهىتىنى كورمىدى. ئۇ ئوتتۇرا ئاسىيا دولەت دارىلفۇنۇندا تەهسىل كوروپ ژۇرگەن نەۋقىران ۋاقتىدىلا ئەزىز بېشىنى ئەگىشكە باشلىغان توهمەتنىڭ قارغۇياپىلاق قۇشلىرى كېيىنرەك ئالمۇتىدا «يېڭى هايات» گېزىتىدە ئىشلەپ ژۇرگەن چاغلىرىدا يەلكىسىگە قونۇپ، ئۇنىڭ ۋەتەن، خەلق دەپ سوققان پاك ژۇرىگىنى چوقۇلغان ئىدى. ئۇنىڭ سۇلغۇن يۈزىدىكى هەر بىر قوروق نامەرتلەر ماراپ تۇروپ ئاتقان بىر توهمەت تېشىنىڭ ئىزناسى ئىدى. بۇ نىڭغا بىز شاهىت. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ هېبىبۇللا يۇنۇس ئىچىگە تولغان دەرتلىرىنى شېئىر قىلىپ پۇتتى، ئۇ بىر رۇبائىيىسىدا:

كوزۇمنىڭ يېشىدىن بولدى كول پەيدا،
كوڭىگەن ژۇرىگىمدىن بولدى كۇل پەيدا.
توهمەتلەر دەستىدىن يۇزۇمگە چۈشكەن-
سانسىز قورۇقلاردىن بولدى يول پەيدا.-

دەپ يازغان ئىدى.

ئۇ ياشاشقا تېگىشلىك ئىدى، چۈنكى يارىتىلغان خۇدا ئۇنىڭغا كورۇنگەنلا ئادەمگە بەرمەيدىغان تالانتنى بەرگەن ئىدى.

ھ. يۇنۇس دەسلەپكى شېئىرلار توپلىمى «تۇنجا يامغۇر» بىلەن كەڭ كىتابخانىلارنىڭ دىققىتىنى ئوزىگە جەلىپ قىلىپ، قەلبىدە ئوزىگە نىسبەتەن ئۈمۈت پەيدا قىلغان ئىدى. مۇئەللىپنىڭ «سېغىنىش نەي» ناملىق هېكايىلار توپلىمى بولسا كىتابخانىلار تەرىپىدىن ئىللىق قارشى ئېلىنىپ، ھ. يۇنۇس ئەسەرلىرىنىڭ مۇخلىسلىرىنى كوپەيتتى. ئۇنىڭ هېكايىلىرىغا خاس ئىخچاملىق، كىچىك دېتاللار ئارقىلىق چوڭ مەنانى ئىپادىلەش خۇسۇسىيەتلىرى تىلىنىڭ ئاددىي-ساددىي راۋانلىغىغا قوشۇلۇپ، هېكايىلىرىغا ئولمەس روھ بېغىشلاتتى. تالانتلىق ئەدىب ئومرىنىڭ ئاخىرلىرىدا ئوزقولى بىلەن «رۇبائىيلار» توپلىمىنى تەييارلىغان ئىدى. بىراق كىتاۋىنىڭ يۈزىنى كوروش ئۇنىڭغا نېسىپ بولمىدى، ئەپسۇس! گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا ھ. يۇنۇس (هەببىي) قۇرۇق توهمەتنىڭ قۇرۇانى بولۇپ، دىلى سۇ ئىچمىگەن بۇ هاياتتىن بېمەزگىل كوز ژۇمغان ئىدى. ئولمەس رۇبائىيلار شاهى ئومەر هەيىامنىڭ ئىزىدىن ماڭغان شائىر ئەشۇ «رۇبائىيلار» توپلىمىنى «كورۇپ ئولسەم مەيلىتى» دەپ ئارمان قىلغاندى. ئۇنىڭ ئارمىنىنى ئومۇر يولدىشى گۈلبۇستان مەھەممەت تۇردى ئوزىنىڭ خراجىتى بىلەن روياپقا چىقاردى. ئۇ بۇ تەھسىنگە سازاۋەر ئىزگۈ ئىشى بىلەن مەر هۇمنىڭ روھىنى خۇرسەن قىلدى ... بۇنداق ئاق نىيەت، ئالىيجاناپ مەخسەتلىك ئايالارنىڭ ئاللا-تائالا ئىككى دۇنيالىغىنى بەرگەي!

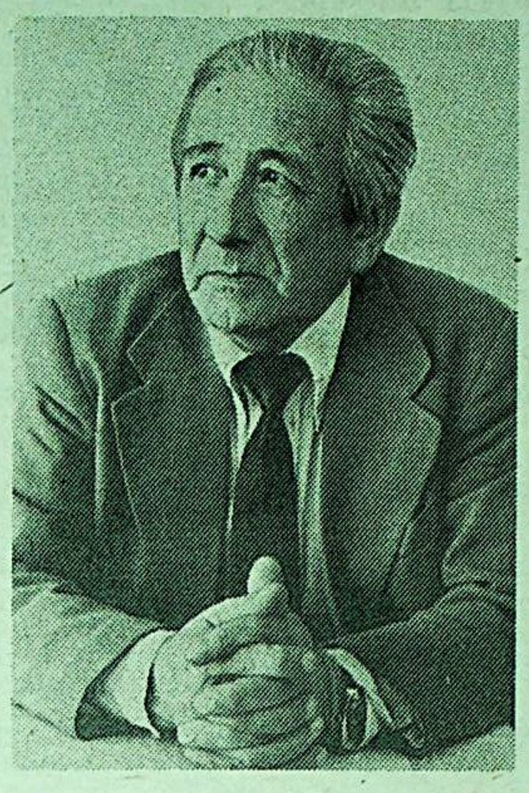

ئۇ ياشاشقا تېگىشلىك ئىدى. چۈنكى هاياتقا هېبىبۇللا يۇنۇستەك هاياتنى هەققانىي كوريلەيدىغان تالانتلىق شائىرلار كېرەك ئىدىغۇ!. ئۇنىڭ چوڭقۇر مەنالىق، شېئىرىن تىللىق ئورگىنال پىكىرلىك شېئىرلىرى ئادەمنى ئويلاندۇرۇپلا قالماي، بەلكى ئوي بېرەتتى. ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا قانات بولۇپ پۇتۇلگەن سەممىي هىسسىيات، ئوقۇغان كىشىنىڭ ژۇرىگىگە يول تاپاتتى. دەرهەقىقەت، ژۇرەككە يول تېپىش بۇ ئوڭاي ئەمەس. پەقەت ژۇرەكتىن چىققان شېئىرلارلا ژۇرەككە يېتىپ بارالايدىغانلىغى هېچ كىمگە سىر بولمىسا كېرەك. سوزۇمىزگە گۇۋا قىلىپ، ئۇنىڭ «رۇبائىيلار» توپلىمىنى ۋاراقلاپ كورەيلى. مەزكۇر كوڭۈل بېغىدىن تاللاپ تىزىلغان شېئىرىي گۈلدەستە مۇنۇ رۇبائىي بىلەن ئېچىلىدۇ:

بىزدىن ئىلگىرى هەم بار ئىدى دۇنيا،
ياخشىغا هېمىشەم زار ئىدى دۇنيا.
هەممىنىڭ بوشۇگىن تەۋەتكەن بىلەن
بەرى-بىر يامانغا خار ئىدى دۇنيا.

ئويلاپ باقايلىچۇ، دەرهەقىقەت، دۇنيا شۇنداق ئەمەسمۇ؟ بۇ رۇبائىينىڭ هاياتىيلىغى كىشىنى قايىل قىلىدۇ. ئويلاپ كوروپ، راست شۇنداق دەيسىز، ئىختىيارسىز. هاياتنى چوڭقۇر كۇزىتىش، چوڭقۇر مەنالىق گەپلەرنى بەدىي ئۇسۇلدا قۇلاققا خوش ياققىدەك قىلىپ تېپىپ ئېيتىش قەلەم ساهىپلىرىدىن ئوتكۇر دىت-پاراسەتنى تەلەپ قىلىدۇ. ھ. يۇنۇس هەقىقىي تالانتلىق، قەلىمى قاتقان شائىر ئىدى. ئۇنىڭ قەلىمگە تالىق مۇنۇ قۇرلىرى سوزۇمىزگە دەلىل بولسا كېرەك:

دەردىڭنى دەرتسىزگە قىلمىغىن ئىزهار،
ئۇ سېنىڭ هالىڭغا يەتمەيدۇ زىنهار.

ئۇ ياشاشقا تېگىشلىك ئىدى. ئۇ بۇ دۇنيانىڭ راهىتىنى ئانچىلا كورمىگەن بىلەن ئۇنىڭ مېھرىگە تويمىغان ئىدى. هەببىي بىر رۇبائىيىسىدا مۇنداق كۇيلەيدۇ:

كەتكۇم يوق زادىلا بۇ دۇنيا سەندىن،
مىڭ ئەۋزەل بولسىمۇ ئۇ دۇنيا سەندىن.
مابادا مەن كەتسەم، توتىيالىقچۇن
ئىپ كېتەي جەننەتكە بىر گىيا سەندىن.

دەرهەقىقەت، ئۇنىڭ بۇ پانىي دۇنيادىن مىڭ ئەۋزەل بولسىمۇ ئۇ باقىي دۇنياغا كەتكۈسى يوق ئىدى، چۈنكى ئۇنىڭ چالا قالغان ئىشلىرى، كوڭلىگە پۈككەن ئۇلۇق ئارمانلىرى بار ئىدى. ئادا بولمىغان ئارزۇ-ئارمانلىرى تۇپەيلى ئۇنىڭ كوزى ئوچۇق كەتتى. ئۇ ئۇيۇ

غۇرىستانىنىڭ ئازاتلىغىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ كورەلمىدى، ئۇچ پەرزەندىنىڭ قەزىنىنى كوروپ، بۇگۈنكى ئەركىن زامانىدا دوستلار دەۋرىسىدە دەۋران سۈرەلمىدى، ئەپسۇس!

ئۇ ياشاشقا تېگىشلىك ئىدى، بىراق ياشالمىدى، پەيغەمبەر يېشىغا يەتمەي تۇروپ، بېمەزگىل ئارىمىزدىن كەتكەن هېبىبۇللا يۇنۇس بۇنىڭدىن ئاتمىش ژىل مۇقەددەم غالجات يېزىسىدا تۇغۇلۇپ، جاغىستاي يېزىسىدا ئوسكەن. ئاۋال ئەخمەتجان قاسىمىي نامىدىكى ئىلى بىلىم يۇرتىدا تەلىم ئېلىپ، ئاندىن شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىدا تەهسىل كوردۇ. بىلىمگە بولغان ئىشتىياق ئۇنى 1956-ژىلى ئوتتۇرا ئاسىيا دولەت دارىلفۇنۇنىنى باغرىغا يېتەكلەيدۇ. رەزىل «ستىل تۈزۈتۈش» هەرىكىتىنىڭ كاساپىتىدىن خەلقىم دېسە، تىك تۇرۇدىغان ۋىژدانلىق پەرزەنت «مىللەتچى» قالىپىغىنى كېيىدۇ»... ئاممىا بۇ ئالىي بىلىم دەرگاهى هەۋەسكار شائىرنىڭ پەرۋازىغا قوش قانات پۇتىدۇ. دارىلفۇنۇندىن ئۈچۈم بولغان قابىل ژۇرنالىست «يېڭى هايات» گېزىتىنىڭ دەسلەپكى سانىنى چىقىرىشتىلا سىناقتىن سۈرۈنمەي ئوتىدۇ، ئۇ ژىگىرمە ژىل ئومرىنى بىلىمنى، پەم-پاراستىنى، تالانتنى «يېڭى هاياتنى» ياخشىلاش يولىغا سەرپ قىلىدۇ. هېبىبۇللا يۇنۇس پەقەت گېزىت ئۈچۈنلا تۇغۇلغان ئادەمدەك بىزدە ياخشى تەسىرات قالدۇردى. ئۇنىڭ ئىشچانلىغى، تىرىشچانلىغى، كىچىك پېيىللىغى بۇگۈنكى «يېڭى هايات» گېزىتىدىكى خادىملار ئۈچۈن ئۈلگە-ئورنەك بولۇپ قالدى.

ئۇ ياشاشقا تېگىشلىك ئىدى. ئۇنىڭ لاتا-كامچىلىغى بولمىسا، ئاتا كامچىلىغى يوق ئىدى... تەغدىرنىڭ تەنىسىنى قاراڭلارا، تالانتلىق ئەدىپ تىرىگىدە يازغۇچىلار ئىتتىپاقىغا ئەزا بولالماي، ئالەمدىن ئوتتى. ئەپسۇس، ئۇنىڭ تەۋەللۇدىنىڭ 60 ژىللىغىمۇ ئۇنتۇلۇپ قالدى. ئوزىدىن باشقا بىراۋ يازغان ئەرسىلەرنىڭ بىر قورىنى بىلمەيدىغانلارنىڭ داغ-دوغلىق يۇبىلىيىلىرىنى ئەسلىگەندە، هېبىبۇللا يۇنۇسۇۋنىڭ 60 ژىللىق مەرىكىسىنى ئوتكۈزمەسلىك تىرىگىدە هېچ بىر خولۇق كورمىگەن هەقىقىي ئىنسانلىنىڭ روھىنىمۇ خورلاش بولۇپ هېسابلانماملۇ. ماددىي قەھەتچىلىكتىن مەنىۋىي قەھەتچىلىك يامانغۇ! ئىختىسادىي بۇھران هوكۇم سۈرۈۋاتقان موشۇ ئاي، موشۇ كۈنلەردە خەلقىمىزنى بىر قوساقنىڭ قۇلى: ماددىي قەھەتچىلىكتىن كورە مەنىۋىي قەھەتچىلىكتىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ غېمىنى قىلىپ، مىللىتىمىزنى باشقىلارغا تونۇتىدىغان مىللىي قەهرىمانلىرىمىز بىلەن هەقىقىي شائىر-يازغۇچىلىرىمىزنى قەدىرلەپ، خېرىدارلىغىنى قىلمىساق، هەرگىزمۇ ئوڭ مايمىز. هېبىبۇللا يۇنۇس بىر رۇبائىيىسىدا:

سېنى بار دەپ ناخشا يازىمەن، خەلقىم،
قەلبىم جوهرىنى قازىمەن، خەلقىم.
سېنىڭ بەختىڭ ئۈچۈن بولغان كۈرەشتە
ئولسەم شېھىت، قالسام غازىمەن، خەلقىم.

دەپ ئەزىز خەلقىگە كوڭلىدىكى چىن گېپىنى ئېيتقان ئىدى. مەرهۇم تالانتلىق شائىرنىڭ روهى خاتىرىسى ئالدىدا ئوزىمىزنى قەرىزدار هىس قىلىش ئىنسانىي بورچۇمىزدۇر.

ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق.

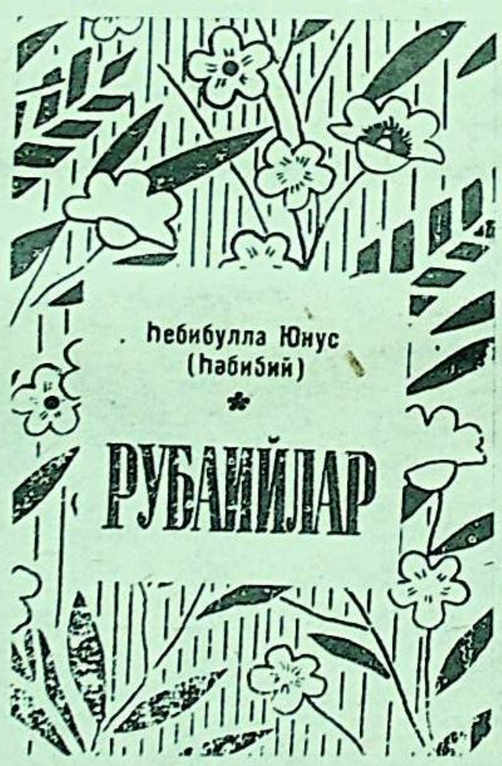

ھ. يۇنۇس

روبائىيلار

تەشۋىشىڭ مۇنچىلا كوپ ئىكەن دۇنيا،
بىر شاتلىق، بىر قايغۇ جۇپ ئىكەن دۇنيا.
تىرىشىپ، تىرمىشىپ توپلىساق دۇنيا،
ئاخىرى بىزگە ئۇ تۇف ئىكەن دۇنيا!

* * *

يەرگە بىر، ئەرگە بىر نوۋەت كېلەركەن،
بىرىگە غەم، بىرىگە ئامەت كېلەركەن.
هەممىنى تەڭشىگەچ تەغدىرنىڭ ئوزى،
بىر كۈلكىدىن كېيىن بىر دەرت كېلەركەن.

* * *

باغ ئىدى بۇ دۇنيا، كىمدۇر خار قىلدى،
كەڭ ئىدى يوللىرى، بۇزۇپ تار قىلدى.
ئارىغا چېگارا دېگەن چەك قويۇپ،
ئاننى بالىغا، ئەپسۇس، زار قىلدى.

* * *

كىم دوستلۇق گۈلىنى قىلسا هىمايە،
ئۇنىڭ ئەجرى كەتمەس هېچ قاچان زايە.
ياپراقسىز دەرەقتۇر دوستى يوق ئادەم،
چۈشمەيدۇ ئۇنىڭدىن ئەترايقا سايە.

* * *

پەرزەنتكە بېمەزگىل قازا بەرمىگىن،
پەدەرگە شەپقەت قىل، هازا بەرمىگىن.
جېنىمنى بېمەھەل ئالساڭ-ئال تەغدىر،
بېۋەتەن قىلغىدەك جازا بەرمىگىن.

* * *

قۇرقىمەن ئەزىزىم مەنىۋ ئولۇمدىن،
ئۇنىڭغا چەك قويۇش كەلمەس قولۇمدىن.
بۇ گۈزەل دۇنيادا مەندىن بېسوراق
پەقەت شۇ ئارىيدۇ ئىزگۈ يولۇمدىن.

* * *

ساڭا تون كىيگۈزگەن بىر يالاڭ ئاياق،
پەقەت سېنىڭدىنلا يېدى كوپ تاياق.
گېپىڭگە قاراپ ئۇ كوڭلى ئاق دېسەم،
جۇجىسىز تۇخۇمدەك ئىكەنسەن يالاق...

دىنى ئەركىنلىككە كەڭ يول ئېچىلىپ، ياراتقۇچى بىر ئاللاتاغالاغا ئىشەنچ- ئېتىقادىمىز تىكلەنگەن، تىكلىنىۋاتقان بۇگۈنكى دەۋردە خۇددى باھارنىڭ گۈل-چېچەكلىرىدەك ئىنسانىنى مەپتۇن، قايىل قىلىپ، مۇسۇلمانچىلىق ئىنساپ- دىيانەت، مېھىر-شەپقەت، ياخشىلىق- ساخاۋەت خىسلەتلىرى قانات يايماقتا. مۇسۇلمانلارنىڭ يەتمىش ژىل ئىچىدە تالان- تاراجغا، چەكلەشكە، بوغۇلۇشقا ئۇچرىغان دىنى ئەركىنلىگى، ئۇرپى- ئادەتلىرى، رەسىم- قائىدە، مەسچىت- خانقالىرى، مەكتەپلىرى ئۇز ئەكسىنى تېپىشقا باشلىدى. بۇنىڭ بىلەن ئەينە شۇ ئېقىدىلەرنى مىڭ ژىللاپ ساقلاپ كەلگەن ئەجداتلىرىمىزنىڭ روھى خۇش بولماقتا. جۇملىدىن ئۇيغۇرلار ياشايدىغان يېزا- مەھەللىلەردە، ناھىيەلەردە مېچىتلار سېلىنىپ، ئىسلام دىنى ئوقۇتۇلماقتا. ئەرەپ ئالفاۋىتى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىقى ئۇگىتىلىپ، دىنى مەيرەملەر، روزا- رامزان، ھېيت كۈنلىرى نىشانلىنىشقا باشلىدى. بالاغەتكە يەتكەن ياشلىرىمىز مۇ ئاتا- ئانىلىرىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، دىنى ئەنئەنىلىرىگە ئاستا- ئاستا يېتىداشماقتا. قىسقىسى ناپاكلىقتىن پاكلىنىش، ھالال نىيەتلىك بولۇشقا تەرەددۇت قىلماقتا.

مانا شۇنداق ئىشلارنىڭ ئەمەلگە ئىشىشىغا بىزنىڭ مۇتىۋەر، تەۋەررۇك دىنى زاتلىرىمىز باشلامچىلىرى بولۇۋاتىدۇ.

ژۇقارقى سوزلىرىمىزنىڭ دەلىلى ئۇچۇن تېخى يېقىندىلا ئارىمىزدىن كەتكەن، مەزگىلدىن ئاۋال ھاياتتىن كوز ژۇمغان، ئۇيغۇرلارنىڭ دىنى ئەربابى زاككا ئىنسان توختاخۇن قارى ھاجىمنىڭ ئىشلىرىنى يادقا ئېلىپ، ئۇنىڭ خەلقىمىزگە قىلغان شەرەپلىك خىزمەتلىرىنى مەمنۇنىيەت بىلەن ئەسكە ئېلىشقا ئەرزىيدۇ.

يازۇنامە

يۇرت ئەزىزلىگەن ئىنسان

توختاخۇن قارى ھاجىم 1922- ژىلى چېلەك ناھىيەسىنىڭ قورام يېزىسىدا دېخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1932- ژىلى ئون ياشقا تولماندا، ئاتا- ئانىسى بىلەن ئۇيغۇرىستانىنىڭ غۇلجا ناھىيەسىگە قاراشلىق ئىسلامىۋزى يېزىسىغا كوچۇپ بارغان. ياش بالا توختاخۇن بۇ يەردە ئىككى ژىل دىنى مەكتەپتە ئوقۇپ- تەلىم ئالىدۇ. ئاندىن غۇلجا شەھىرىگە كېرىپ «ياردەم» مەكتىۋىدە پەننى ئوقۇشتا ئوقۇپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەلۇماتقا ئېگە بولىدۇ.

شۇ دەۋرنىڭ تەقەززاسى ياش توختاخۇننىڭ قەلبىگە ئىمان- ئىنساپ تىن، توغرىلىقتىن ئۇچۇر بەردىمۇ يا كى دىنى تەقۋادار ئاتىسى قاۋاشنىڭ تەسىرىدىمۇ، ئۇ دىنى ئوقۇشنى كامالەتكە يەتكۈزۈش نىيىتىدە كورنەك لىك دىنى زات ئىبراھىم قارىغا مۇددەررىسلىككە كىرىدۇ. توختاخۇن ئىككى ژىل ئىچىدە قۇرئان كەرىمنى تاماملاپ، ئۇندىن تاشقىرى بىر قانچە دىنى ئەدەبىياتلارنى ئوقۇپ- ئۇگىنىپ، ئۇستازىنىڭ دۇئاسىنى ئالىدۇ. بىر قانچە ژىل ئاتا- ئانىسىنىڭ يېنىدا بولۇپ، دېخانچىلىق ئىشلىرىدا ئىشلەپ ژۇرگەندە، 1944- ژىلى ئىنقىلاپ پارتلايدۇ. توختاخۇن ئۇچ ژىلايەت مىللىي ئارمىيەسى سېپىگە ئۇز ئىختىيارى بىلەن پىدائىي جەڭچى بولۇپ كېرىپ، مۇقەددەس ئانا ۋەتىنىنى ئازات قىلىشقا بەل باغلايدۇ. ئۇ ئاق قار، كوك مۇزلاردا يېتىپ، ئازاتلىق جەڭلىرىگە قاتناشتى. جىك، شىخولارنى ختايلاردىن تازىلاش جەڭلىرىدە ئالدىنقى سەپتە بولدى. مەيداندا روتا، باتالىون ئىمامى بولۇپ،

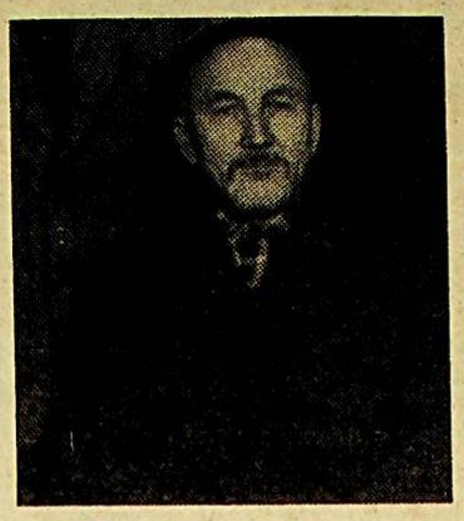

1946- ژىلى لېيتېنانت ئۇنۋانى بىلەن ھەربىي سەپتىن ئائىلىسىگە قايتتى.

«ساداقەت»، «جاسارەت» مېدالىلىرىنى كوكسىگە قاداپ قايتقان توختاخۇن مەسىموۋ 1955- ژىلىنچە غۇلجا شەھىرىدە تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، شۇ ژىلى ئاۋغۇستتا كېڭەش دىيارىنىڭ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىگە قايتىپ كوچۇپ چىقىدۇ ۋە تالغىر ناھىيەسىنىڭ كالىنىن نامىدىكى كولخوزدا ئىشلەپ 1982- ژىلى ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىقىدۇ.

توختاخۇن قارى ھاجىم تەر توكۇپ قىلغان ئەمگىگى ئۇچۇن كوپلىگەن پەخرىي يارلىقلار، ماددىي مۇكاپاتلار بىلەن تەغدىرلىنىشتىن باشقا «ۋ. ئى. لېنىننىڭ 100 ژىللىغى» مېدالىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولغان. ئۇتلۇق جەڭلەردە، مۇشەققەتلىك ئەمگەكتە سىناقلىغان بۇ ئەزىز ئىنسان قايسى ۋاقىتتا، قەيەردە بولمىسۇن دىلدا بىر خۇدانى ياد ئېتىپ، بەش ۋاق نامىز ئوقۇپ، ھەر جۇمەدە ئىشتىن سوراپ ئالمۇتىغا جۇمە نامىزىغا كېلىپ تۇردى. ئاللانىڭ ئەمىرى- پەرمانلىرىنى ئورۇنلاپ، پەرزەنتلىرىنى ياخشى تەربىيىلەپ ئوستۇرگەچكە، ئوزى ياشىغان يۇرتنىڭلا ئەمەس، ئەتراپتىكى ئۇيغۇرلار ياشايدىغان يۇرتلارغا، باشقا مۇسۇلمان قېرىنداشلار غىمۇ تولۇلۇپ، كىشىلەرنىڭ ھورمەت- ئېھتىرامىغا بولەندى. 1977- ژىلى بولسا، مەككە- مەدىنىگە بېرىپ ھاجى بولۇپ قايتتى.

توختاخۇن قارى ھاجىم 90- ژىللارنىڭ ئاخىرىدا كالىنىن يېزىسىغا بىر مەسچىت سېلىشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ جامائەت بىلەن پىكىرلەشتى. ئاندىن ئوز تەلىۋىنى تېگىشلىك ئورۇنلارغا ئېيتىپ يارەدىلىشىشنى تەكلىپ قىلدى. يۇرت ئاقساقاللىرىدىن تەركىپ تاپقان يەتتە كىشىلىك كومىسسىيە تەشكىللەپ، مەھەللە مۇسۇلمانلىرىدىن ئىختىيارچە يارەدەم ئاخچا ژىغدى. يېزىلىق ھوكۇمەت باشلىغى ئايتمۇقان بىلەن كولخوز رەئىسى ب. شالابايېۋلارغا ئۇلار ئوز نىيەتلىرىنى ئېيتقاندا، قوللاپ- قۇۋەتلەپ، مەسچىت سېلىشقا يەر ئاجرىتىپ بەردى. دېمەك، بۇ يۇرتتا بولغۇسى بىردىن- بىر مەسچىتنىڭ تىكلىنىشىگە توختاخۇن قارىم ھاجىم باشتىن- ئاياق پۇتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن كۈچ چىقاردى.

«ياخشى نىيەت يېرىم بايلىق» دەپ دانىشمەنلەر توغرا ئېيتقان ئېكەن 1991- ژىلنىڭ ئوتتۇرلىرىدا مەسچىت پۇتۇپ، ئۇنىڭ ئېچىلىشى تەنتەنىسىگە ئالمۇتا مەسچىتىنىڭ ئىمامى زىببۇللا ئىمام، كەرىم ھاجى ۋە قىزىل غەيرەت، قىزىلتۇغ، «لۇچ ژاستوكا» كولخوزلىرىنىڭ ئىماملىرى تەكلىپ قىلىندى. يېزا ۋە كولخوز باشلىقلىرىمۇ قاتنىشىپ ۋە ژىراق- يېقىندىن كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى توختاخۇن ھاجىمغا چوڭ رەخمەتلەرنى لىزھار قىلىشتى.

يېڭى سېلىنغان مەسچىتنىڭ ئىمامى توختاخۇن قارى ھاجىم ھەر كۈنى ئۇ يەرگە كەلگەنلەرگە دىنى قائىدە- يۇسۇنلارنى، نامىز سۈرىلىرىنى ئۇگىتىشتىن يالىقمىدى. باللاردىن تولا لانغان ژىگىرمىدىن ئوشۇق تالىپقا دەرس بەردى. ھاجىمنىڭ بۇ باللار ئىچىدىن بىر قانچە قارىنى يېتىشتۈرۈش ئۈمۈتى بولسىمۇ، رەھىمسىز ئەجەل ئۇنىڭغا يول قويمىدى. ئوتكەن ژىلى 22- مايدا توختاخۇن قارى ھاجىم دۇنيادىن ئوتتى. توختاخۇن قارى ھاجىم دۇنيادىن ئوتكەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئارزۇ- ئۈمۈتلىرىنى، ئىزىنى ئوچەرمەي كېلىۋاتقان يۇرتنىڭ ئەينە شۇنداق كىشىلىرىنىڭ بارلىغىدىن خوشالمىز. مەسچىتنىڭ ئىماملىغىغا دىنى ساۋادى يېتەرلىك بولغان يەھىيا ئەلىيېۋنى جامائەت بىر ئېغىزدىن سايلاپ، ھازىرقى كۈندە مەسچىتتە دىنى ساۋاق ئېلىۋاتقان باللارنىڭ سانى 60قا يەتتى. ئۇلارنىڭ ئالدى قۇرئان كەرىمنى ئوقۇماقتا.

توختاخۇن قارى ھاجىم تورت پەرزەنتنى ئوستۇرۇپ چوڭ قىلغان مۇرەببى ئاتا. چوڭ ئوغلى تۇرسۇن مۇھەممەت سودا ئىنىستىتۇتىنى تۈگەتتى، ھازىر ساگازىن باشلىغى، تاش مەھەممەت بولسا، تېغوگرافىيەدە ئىشلەيدۇ. دىلشات شوفېۇر. قىزى سالامەت ئوتتۇرا مەلۇماتلىق، ئوي خىزمەتچىسى. 13 نەۋرىسى چوڭ بولۇۋاتىدۇ.

مومىنجان ھەمرا.

ئېقىدە

گېزىتىمىزنىڭ تۇراقلىق مۇشتىرى ۋە غەمخورچىسى سۈپىتىدە تەھىرات كوللېكتىۋى بىلەن ئۇزۇن ژىللاردىن بېرى مۇناسىۋەت ئورنىتىپ كېلىۋاتقانلارنىڭ بىرى تۇنساخان ھەدە ئىلاخۇن قىزى يۇسۇپوۋادۇر. ئۇ يېقىندا تەھىراتىمىزدا بولغىنىدا ئوزىنىڭ بۇ گېزىت سەھىپىلىرىدە بېسىلۋاتقان ماتېريالىلاردىن چەكسىز مىننەتدار بولۇۋاتقانلىغىنى ئىزھار قىلىپ كەلگۈسى ئىشلىرىمىزغا يەنىمۇ چوڭ مۇۋاپىقىيەتلەر تىلىدى. شۇنداقلا گېزىتىمىزگە ئىنانە رېتىدە ئوز پېنسىيەسىدىن ئايرىپ ژۇرۇپ ژىققان مىڭ سوم ئاخچىسىنى تاپشۇردى. گېزىت خادىملىرى بۇ شەپقەتلىك ئانىنىڭ ھازىرقى ئېغىر شارائىتتا يالغۇز تۇرۇپ، پەقەت پېنسىيەسى بىلەنلا ياشاپ كېلىۋاتقانلىغىنى ئەزەردە تۇتۇپ، بۇ ياردەم كورستىشنىڭ ھاجەتسىز ئېكەنلىگىنى بىلدۇردى. شۇنداق ئۇ رەنجىشىنى بىلدۇرۇپ،- راست، مېنىڭ يار- يولدىشىم بولىدىغان ھېچ كىم يوق، يالغۇز تورىمەن. لېكىن مەن ئوزەمنى ھېچ قاچان يالغۇز ھىس قىلمايمەن.. مېنىڭ سىرداش- مۇڭداشىم، دەرت- مۇڭىمنى باسىدىغىنىمۇ موشۇ گېزىت. بۇ سويۇملۇك گېزىتىمىزگە بولغان ئېقىدەم چەكسىز. ئۇنىڭ ھەر بىر قۇرىنى قويماي ئوقۇيمەن. شۇڭلاشقا بۇنىڭ ئۇزۇلمەي چىقىپ تۇرۇشى ئۈچۈن ناز بولسىمۇ بۇ ياردەمنى ئەكەلدىم،- دەپ خادىملارنىڭ پىكىرىنى رەت قىلدى.

تۇنساخان ئىلاخۇن قىزى يۇسۇپوۋا تەغدىن قىسمىتى بىلەن تۇغۇلۇپ ئوسكەن ئانا دىيارىنى تەرك ئېتىپ، يولدىشى بىلەن قازاقىستانغا كوچۇپ چىققانلارنىڭ بىرى. ئۇ بۇ يەرگە كېلىپ، جۇمھۇرىيەت پايتەختىگە ئورۇنلاشقان. 1959- ژىلدىن باشلاپ دەسلەپ ھەر خىل ئىش ئورۇنلىرىدا ئادىل ئەمگىگى بىلەن ئۇنۇملۇك ئىشلەپ كەلدى. لېكىن كېينكى ژىللاردىكى كوپ ژىللىق ئىش پائالىيىتى شەھەرنىڭ ئالاتاۋ ناھىيەسىدىكى كۈزەت بولۇمىدە ئىشلەش بىلەن ئوتتى.

ئەلۋەتتە، كىچىك- چوڭ ھەر قانداق ئىش ئوزىگە خاس ئەھمىيىتى ۋە قىينچىلىقلىرىغا ئېگە. لېكىن ئايال كىشىنىڭ ملىتسىيە بولۇمىدە يەنى جەمىيەت مۇلكىنى كۈزۈتىشتەك ئىشتا ئىشلەشنىڭ ناھايىتى چوڭ جاۋاپكەرلىكىنى، مەسئۇلىيەتلىكنى تەلەپ قىلىدىغانلىغى ھەممىگە ئايان. شۇڭلاشقا ئىش پائالىيىتى جەريانىدا ئىنتايىن خوۋۇپلۇق ئەھۋاللارنى باشتىن كەچۈرگەنلىگى، شۇنداقلا ئوز بورچىنىڭ ھوددىسىدىن چىقىپ كەلگەنلىگىنىڭ بىر ئەمەلىي مىسالىنى ئۇ مۇنداق ئەسلەيدۇ.

- ئادەتتىكى ئىش كۈنىنىڭ بىرىدە شەھەردىكى چوڭ قۇرۇلۇش نوبىيكتىلىرىنىڭ بىرىنى كۈزۈتۈپ تۇراتتىم، ئېگىز بېتون تامدىن ئىككى كىشىنىڭ ئاتلىپ چۈشۈۋاتقانلىغىنى بايقاپ قالدىم. يەرگە چۈشكىنىدە ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىنىڭ قوللىرىدىكى پىچاقلار ماڭا ئاشكارە كورۇندى. نېمە قىلىش كېرەك... كۈزەت بولۇمىگە ھازىرچە تېلىفون ئاپپاراتى ئورنىتىلمىغان، شۇڭلاشقا ناھىيەلىك كۈزەت باشقارمىسىغا تېلىفون قىلىپ، ئەھۋالنى خەۋەرلەش مۇمكىنچىلىگى يوق ئېدى. پۇتكۈل دىققىتىمنى جەملەپ، ھەيۋە قىلىپ قورقىتىش ئۈچۈن ملتىقنى ئېلىپ ھويلىغا چىقتىم. بىراق ئۇلار ماڭا ئېرەك قىلار ئەمەس. ۋەھشىلەشكەن قاراقچىلاردەك بارغانسىرى ئىلگىرلەپ كەلمەكتە. ئاخىرى بىرىنىڭ پۇتىنى چەللەپ ئېتىپ، ئوق چىقىرىشقا توغرا كەلدى. شۇندا ئۇنىڭ پۇتىنى سوراپ بېرىپ ژىقىلغانلىغىنى كوردۇم. ئاممىا ئىككىنچىسى قورقۇشنىڭ ئورنىغا ناھايىتى ئىلدامىلىق بىلەن ئوزىنى ماڭا ئاتتىدە، مەن ئوزەمنى ئوڭلىغىچە كېلىپ ژىرتقۇچ ھايۋاندەك ئۇستۈمگە تاشلاندى. كۈچ جەھەتتىن تەڭ كېلەلمىگەنلىگىم ئۈچۈن ئۇ مېنى بوغۇشقا باشلىدى. كوردىغان كۈنۈم بار ئېكەن، شۇ مەزگىلدە تۇيۇقسىز ئۇستىمىزدىن ئارىلاپ ژۇرۇپ ئازاۋەت قىلىدىغان ملىتسىيە خادىملىرى كېلىپ قېلىپ، مېنى ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن ئاجرىتىپ ئالدى.

بۇ ھالەت ئۇنىڭ بۇ ساھادىكى چاڭ ئەسىردىن ئوشۇق ئىشى جەريانىدا دۇچ كەلگەن خوۋۇپلۇق ۋاقىەلىرىنىڭ پەقەت بىرىدۇر. شۇلارنىڭ ھەممىسىدە ت. يۇسۇپوۋا قورقماس جاسارەت كورسىتىپ، ئوز ۋەزىپىسىنىڭ ھوددىسىدىن شەرەپلىك چىقىپ كەلگەن. ئۇنىڭ ئىرادىلىك پائالىيىتى ھەققىدە شۇ ژىللاردا كوپلىگەن گېزىتلەردە ئېلان قىلىنغان ماتېريالار ئەينە شۇنىڭ يارقىن ئىسپاتىدۇر. ت. يۇسۇپوۋانىڭ ئوتكەن ژىللاردىكى جانپىدالىق ئەمگىگى كوپلىگەن پەخرىي يارلىقلار، مېدالار بىلەن نېشانلانغان. شۇلار قاتارىدا 1990- ژىلى ئۇنىڭغا «ئەمگەكتىكى جاسارىتى ئۈچۈن» مېدالى بېرىلگەن.

ئومۇرلۇك يولدىشىدىن بېمەزگىل ئايرىلىپ قېلىپ، بۇ كۈنلەردە دەم ئېلىشتا يالغۇز ياشاپ كېلىۋاتقان ئەمگەك ۋېتېرانى ئانىنى ئىلگىرى ئىشلىگەن ئىش ئورۇندىكى مەمۇرىيەت خادىملىرى پات- پات يوقلاپ كېلىپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدۇ. تۇراقلىق مادىدىي ياردەم كورسىتىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ ئۇنىڭ قەدىر- قىممىتىنىڭ بەلگۈسىدۇر.

س. ئىسكەندەرى.

تېلىپىۋىزنى ئۇقۇغۇچىلار

تېلىپىۋىزنى ئۇقۇغۇچىلار

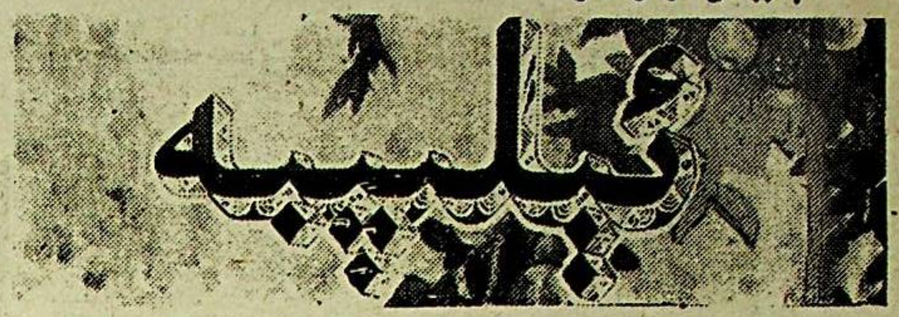

گېزىتىمىزنىڭ جان كويەرلىرى ئابدۇمېجىت ھېتەكوۋ:

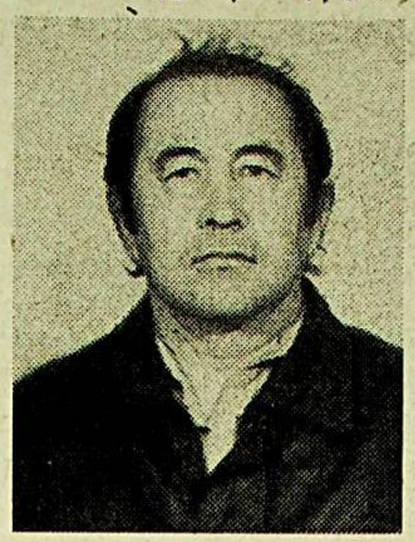

ئۇمۇت ئۇيغىتىدۇ

ئاللاتاۋالانىڭ كالامى بولغان قۇرئانۇ كەرىمدە «ھۇببىل ۋەتەن مىنەل ئىمان» - ۋەتەننى سۆيۈش ئىمان جۈملىسىدىن دەپ يېزىلغان ئېكەن. ۋەتەننى سۆيۈش ئالدى بىلەن مىللەتنى سۆيۈشتىن باشلىنىدۇ. مىللەتنى سۆيۈش بولسا مىللىي بايلىغىمىزنى ۋە ئۇنىڭ جارچىسى بولغان مەنۋىي بايلىغىمىز- ئانا تىلىمىزدا چىقۋاتقان گېزىتلارنى قەدىرلەشتىن ئىبارەت ئېكەنلىگى ھەممىگە مەلۇم.

بىزنىڭ بارى- يوقى ئىككىلا تال گېزىتىمىز بار، ئۇنى كوزۇمىزنىڭ قارىچۇغىدەك بىز ئاسرىمىساق، كىم ئاسرايدۇ. قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئىختىسادىي قىينچىلىق تارتىۋاتقان مۇشۇنداق بىر ئېغىر شارائىتتىمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە غەمخورلۇق، ئاغىلىق قىلىپ، بىزنىڭ گېزىتلىرىمىزگە نوپلاپ مىللىون سوم خىراجەت قىلىۋاتقان بىر شارائىتتا، بىز مۇشتىرى بولۇشتىن داجىپ ژۇرسەك، بىرسى ئاڭلىسىمۇ نۇيات ئىش ئەمەسمۇ؟ گېزىتنى ئاخىر بىز ئوقۇپ، بىز ئەپ ئالىمىزغۇ!

ھازىرقى دىموكراتىك تۈزۈم، ئاشكارىلىق شارائىتتا بىز ئوتمۇشنىڭ سىرلىق پاجىەلىرىنى گېزىتتىن ئوقۇپ بىلىۋاتىمىز. راستىنى ئېيتقاندا «يېڭى ھايات» بىزنىڭ ئوچەي دەپ قالغان ئوتلىرىمىزنى يانداۋۇپ، ئۇزۇلەي دەپ قالغان ئۇمۇتلىرىمىزنى ئويغىتىۋاتىدۇ. مۇنداق ئېيتقاندا گېزىت بىزنى كەلگۈسىمىزدىن ئۇمۇتلەندۈرىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ غوجانىياز ھاجىم، ساۋۇت دامۇللا، ئەلىخان تورە، ئەخمەتجان قاسىمىي ۋە باشقىلار توغرىلىق بېرىلگەن تارىخىي ماتېريالار بىز دەك ياشلارغا، ئۇزۇمىزنىڭ تارىخىنى ئانچىلا بىلمەيدىغانلارغا بېباھا ماتېريال بولدى.

مەن خېلىلا بۇرۇن «يېڭى ھايات»15 مىڭ سوم ئەتىنە قىلغان ئېدىم. ئۇنى ئاڭلاپ ئۇمۇرىيولدىشىم ئۇردانە ئولىمۇ خوشال بولدى. بىراق «مېنى ئۇنتۇپ قاپسىزدە، مەنمۇ سىزگە ئوخشاشلا ئۇ گېزىتنى ياخشى كورەتتىم» دەپ قالدى. ئايالىمنىڭ شۇ بىر ئېغىز ھۆزى مېنى ئويلاندۇرۇپ قويدى. ئۇنىڭ سوزىدە جان بار ئېدى. گېزىت راستى ھەممىزنىڭ سويۇملۇك گېزىتىغا ئايلىنىپ قالدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ كام يېرىگە دالدا بولار دېگەن ئىزگۈ نىيەت بىلەن يەنە 5000سوم ئاتتىم.

يېڭى ھايات تاشكەنت ئەدەبىياتى

ۋەتەن، مىللەت مەنپەئىتى يولىدا مىللىي بايلىغىمىز بولغان گېزىتىمىزگە يار-يولەك بولۇش ئىزگۈ نىيىتى بىلەن قىلغان خالىسانە ئەتىنە ئۈچۈن تۆۋەندە ئىسمى-شەرىپى ئاتالغان ئەزىز قېرىنداشلىرىمىزغا چىن قەلبىمىز دىن تەشەككۈر ئىزھار قىلىمىز.

«يېڭى ھايات» تەھىرىراتى.

ئالمۇتا شەھىرى ھوججەت مەھكىمىسىدىن:

مەيۇسەر نىزاموۋ	1000سوم
ھاسانجان ئامىتوۋ	1000سوم
ئىمىنجان جالالدىنوۋ	500سوم
مامۇت روزىيېۋ	325سوم
ئابلىمىت رەجەپوۋ	300سوم
قۇدرەتجان روزىيېۋ	200سوم
ئەكرەم ھاكىموۋ	200سوم
مۇستاپا سوپىيېۋ	200سوم
ئابلاخجان ماشايېۋ	150سوم
مارات سېتەموۋ	100سوم
سىدىق ئىسلامياروۋ	100سوم
نۇراخۇن نىيازوۋ	50سوم
ئەمەتجان مۇزەپپەروۋ	200سوم

جەمئىي 4325 سوم.

ئەتىنىنى ژىگىت بېشى ئەمەتجان مۇزەپپەروۋ ئىككىنچى قېتىم ژىققان.

ئى. جەلىلوۋ تاپشۇردى.

ئالمۇتا 3-مىكروراىۇنىدىن:

دىلمۇرات ئىسلامۇۋ 500سوم.

سىز «يېڭى ھاياتقا» يېزىلدىڭىزمۇ؟

بىشكېك شەھىرى بويىچە «يېڭى ھايات» 342سوم، ناھىيەلەر ئۈچۈن 320 سوم. «ئۇيغۇر ئاۋازى» بولسا بىشكېكلىكلەر ئۈچۈن 840سوم، ناھىيەلەر ئۈچۈن 855 سوم.

گېزىتنىڭ ئىندېكسى -65359.

مۇشتىرى توپلاش قەرەلى 10-ئىيۇنغىچە ئۇزارتىلدى.

ئەسلى ئۇيغۇر يېزىغىدا، مۇقەددەس ئانا تىلىمىزدا چىقىدىغان «يېڭى ھاياتقا» 1993-ژىلنىڭ 2-يېرىمىغا مۇشتىرى توپلاش داۋاملىشىۋاتىدۇ.

ئوزىڭىز ئورۇۋاتقان يەردىكى ئالاقە بولۇمىگە يولۇقۇپ، مۇشتىرى بولۇۋالسىڭىزلا ھەپتىلىك گېزىتىمىز قۇتلۇق خانىڭىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇتلۇق قەدىمى ئانىلىڭىزگە قۇت-بەخت، سائادەت بېغىشلىغاي! شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ چارەك ئەسىرلىك سادىق دوست، خالىس مەسلىھەتچىڭىز «يېڭى ھاياتقا» بىزنىڭ ئويىڭىزگە بېرىشىمىزنى كۈتمەي ئوزەڭلار «سويۇزپېچاتقا» بېرىپ يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

«يېڭى ھاياتنىڭ» 2-يېرىم ژىلىق باھاسى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پوخرالىرى ئۈچۈن 410سوم.

تاشكەنت شەھىرى بويىچە «يېڭى ھايات» 342سوم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» 900سوم، تاشكەنت ۋىلايىتى بويىچە «يېڭى ھايات» 369 سوم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» 1005سوم.

ۋاقىتنى قولدىن بەرمەيلى

1993- ژىلنىڭ ئىككىنچى يېرىمىغا ئانا تىلىمىزدا چىقىدىغان گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى توپلاش ئىشى ھەر قايسۇ جايلاردىكى ژىگىت باشلىرى. مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ خادىملىرى، ئايالار كېڭەشلىرى، كوچا باشلىقلىرى ۋە باشقىمۇ گېزىتلىرىمىزنىڭ جان كويەرلىرىنىڭ تىرىشىپ ھەرىكەت قىلىشى ئارقىلىق قىزغىن داۋام ئىشىۋاتىدۇ. جۇملىدىن، پايتەختىنىڭ ئائېروودروم مەھەللىسىدە بەزى بىر ھاللارنى ھېساپقا ئالمىغاندا، مۇشتىرى توپلاش دېيەرلىك ئاخىرلىشىپ قالدى.

ھەممىمىزگە ئايانكى، مەۋجۇت ئىقتىسادىي قىينچىلىق كام سانداكى پىنسىونېرلارنىڭ، كوپ بالىلىق ۋە كام تەمىناتلىق ئائىلىلەرنىڭ نەق ئاخچىغا ئېگە بولمىغانلىغى سەۋەپلىك بۇ ئىش بىر ئاز كېچىكتۈرۈلدى. ئەندى بۇ نىڭ ئەكسىچە، ئوزى توق، شەرتشارائىتى تولۇق يار بېرىدىغان ۋە ھەر ئىككىلا گېزىتلىرىمىزنى ئوقالايدىغان، شۇنداقلا ئوزلىرىنى مىللەتپەرۋەر چاغلايدىغان بەزى بىر قېرىنداشلىرىمىزنىڭ مۇشتىرى بولۇشىنى ئوروئىسز سەۋەپلەر كورسىتىش ئارقىلىق ئارقىغا سوزۇشى ئىنتايىن ئېچىنارلىق بولماقتا.

بىز ئويلايمىزكى، جاھان يېڭىلىقلىرى، دۇنيا خەۋەرلىرى، تارىخىمىز ۋە مەدەنىيىتىمىز، ئورپى- ئادەتلىرىمىزنى كوڭۈلدىكىدەك يورۇتۇپ كېلىۋاتقان گېزىتلىرىمىزگە ھەر خىل باھانە كورسىتىپ يېزىلماسلىق ئۇيغۇر مەن دېگەن ھەر بىر قېرىندىشىمىزغا خاس خۇسۇسىيەت ئەمەس.

مەھەللىمىزنىڭ كوچا باشلىقلىرى سېتىۋالدى يۇنۇسخانوۋ، تاش بەرلىخۇنوۋ، ھېبىبۇللا ھىزباقىيېۋ، مىرزالىم ھاسانوۋ، ئايالار كېڭىشىنىڭ ئەزاسى خاسىيەت ماشايېۋالار شۇ كۈنلەردە تويمۇ- توي كىرىپ مۇشتىرى توپلاۋاتىدۇ.

ت. بېيشانوۋ.

ئالمۇتا شەھىرى.

تۆركي مىللەتلەر ھەققىدە قىسقىچە مەلۇمات

(ئاخىرى، بېشى 5ـ6ـ7ـ8ـ بەتلەردە)

* **خاكاسلار.** سابىق خاكاسىيە ئاۋتونوم ئوبلاستىنىڭ ۋە قىسمەن كراسنويارسك ئولكىسى ئاچىنسك رايونىنىڭ تۆپ ئاھالىسى. نوپۇسى 75مىڭ غا يېقىن. خاكاس تىلى تۈركي تىللار ئائىلىسىنىڭ ئۇيغۇرـئوغۇز گرۇپپىسىغا كىرىدۇ. 20ـ ئەسىرگىچە خاكاسلار مىنۇسىن ۋە ئاباقان تاتارلىرى (تۈركلىرى) دېگەن نام بىلەن ئاتالغان. ئاساسەن قەبىلەۋي بەش ئۇرۇققاـ كاچىنلار، ساغايلار، قىزىللار، قويبالىلار ۋە بېلتىرلارغا بولىنىدۇ. خاكاسلارنىڭ ئېتنىك تەركىبى 17ـ 18ـ ئەسىرلەردە ئاناـ ساي (يېنىسېي) قىرغىزلىرىنىڭ تۈركي، سەمادي ۋە كېت تىللىق ئۇرۇقداش قەبىلەۋي گرۇپپىلىرى بىلەن ئارىلىششى ئاساسىدا شەكىللەنگەن. خاكاسلار شامانىزمغا سىغىنىدۇ.

ئىگەركى خاكاس ئاۋتونوم ئوبلاستى 1930ـ ژىلى 20ـ ئوكتەبردە تەشكىل قىلىنغان. 1991ـ ژىلى ئۇ خاكاسىيە جۇمھۇرىيىتى دەپ ئېلان قىلىندى. پايتەختىـ ئاباقان شەھىرى.

***چۇۋاشلار.** چۇۋاش تىلىدا ھازىر بىر مىللىون 700 مىڭدىن ئوشۇق كىشى سۆزلىشىدۇ. تۈركي تىللار ئائىلىسىگە مەنسۇپ. چۇۋاشلار ئاساسەن، چۇۋاشىيە ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتىدە (ئاھالىنىڭ ئۇچتىن ئىككىسى)، تاتارىستان، باشقۇرتىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە، ساراتوۋ، سامارا ئولكىلىرىدە ئىستىقامەت قىلىشىدۇ. بۇ يەرلەرگە ئۇلار 17ـ 18ـ ئەسىرلەردە كېلىشكەن.

چۇۋاش ئېتنوسى سكىتـ بارمات، سلاۋيان ۋە فىنـ ئۇگۇر خەلىقلىرىنىڭ ئەسىرلەر داۋامىدا قوشۇلۇشىدىن تەركىپ تاپقان.

15ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئالتۇن ئوردا خانلىغى پارچىلىنىپ كەتكەن ۋاقىتتا چۇۋاشلار باشقا خەلىقلەر بىلەن بىللە 15ـ ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىدا ۋۇجۇتقا كەلگەن قازان خانلىغىنىڭ تەركىۋىگە كىرىدۇ. 1551ـ ژىلى چۇۋاشلار ئىختىيارىي رەۋىشتە روسسىيەنىڭ ئېگىدارچىلىغىغا ئوتتىدۇ. 18ـ ئەسىردە ئۇلار مەجبۇرەن خرىستىان دىنىغا كىرگۈزۈلدۈ.

1920ـ ژىلى 24ـ ئىيۇندا چۇۋاش ئاۋتونوم ئوبلاستى قۇرۇش ھەققىدىكى قارارغا ئىمزا چېكىلدۈ. ئەندى 1925ـ ژىلى 21ـ ئاپرېلدا ئۇ چۇۋاشىيە ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتىگە ئوزگەرتىلدۈ.

* **شورلار.** ئۇلار ئوزلىرىنى «شوركېجي»، «تاتاركېجي» دەپمۇ ئاتايدۇ. شورلارنىڭ ئاساسىي قىسمى كېمېروۋو ئولكىسىنىڭ شەرقىدە. توم جىلغىسىنىڭ ھەم ئۇنىڭ تارماقلىرى ئۇلاشقان يەرلەردە، خاكاسىيە جۇمھۇرىيىتىدە ياشايدۇ. شورلار ئۇگۇر، سەمادي، ئۇيغۇرـ تۈرك ئورۇقلىرىنىڭ چېتىشىشىدىن كېلىپ چىققان. تىل ۋە مەدەنىيىتى تەرەپتىن شورلار ئالتاي خەلىقلىرىگە ۋە خاكاسلارغا يېقىن. خرىستىان دىنىدا.

شورلار 1992ـ ژىلى 12ـ فېۋرالدا قازان شەھىرىدە ئوتكەن تۈركي خەلىقلەرنىڭ قۇرۇلتېيىغا قاتناشتى. ئۇلارنىڭ تەۋسىيەسى بىلەن خەلىقلەرنىڭ ئوز تارىخىي ۋەتىنىگە بولغان ھوقۇقى ھەققىدەقارار قوبۇل قىلىندى.

شورلارنىڭ سانى 15 مىڭدىن ئوشۇق.

* **ياقۇتلار.** ئوزلىرىنى ساخا دەپ ئاتايدۇ. سابىق ياقۇتىستان كېڭەش ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتىنىڭتۈپ ئاھالىسى. نوپۇسى 350مىڭ. تۈركي تىللار ئائىلىسىنىڭ ئۇيغۇرـ قارلۇق گرۇپپىسىغا مەنسۇپ. ئېتنىك جەھەتتىن مەركىزىي ۋە ئوتتۇرا ئاسىيە تۈركي خەلىقلىرى بىلەن باغلىق. يا ـ قۇتلارنىڭ ئەجداتلىرى 13ـ 14ـ ئەسىرلەردە لېنا دەريا سىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىم ھاۋزىسىغا كوچۇپ كېلىشكەن. شۇ يەردىكى ئېۋنك ۋە يۇكاگىرلارنىڭ بەزى گرۇپپىلىرى بىلەن ئەبجەشلىشىپ كەتكەن. 18ـ ئەسىرنىڭ 2ـ يېرىمىدا ياقۇتلارنىڭ چوڭ بىر قىسمى خرىستىانلىقنى قوبۇل قىلغان بولسىمۇ، 20ـ ئەسىرگىچە شامانىزمنى ساقلاپ قالغان.

17ـ ئەسىرنىڭ 20ـ ژىللىرىدا ياقۇتلار زېمىنى رۇس دولىتىگە قوشۇپ ئېلىندى.

ياقۇتىستان كېڭەش ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتى 1922ـ ژىلى 27ـ ئاپرېلدا تەشكىل قىلىنغان. يەر مەيدانى 3 مىللىون 103مىڭ چاسا كىلومېتر. ئۇ مۇمىي ئاھالىسى 700مىڭ كىشى.

1989ـ ژىلى ياقۇت ستۇدېنتلىرى ئاۋتونوم جۇمھۇرىيەتكە ئىنتىپاقداش جۇمھۇرىيەت مەمۇرىي دەرىجىسىنى بېرىشنى تەلەپ قىلىپ نامايىشقا چىقتى. 1990ـ ژىلى ياقۇتـ ساخا جۇمھۇرىيىتى مۇستەقىللىق دېكلاراتسىيەسىنى قوبۇل قىلدى.

تۈزگۈچى: ئالماسبەگ.

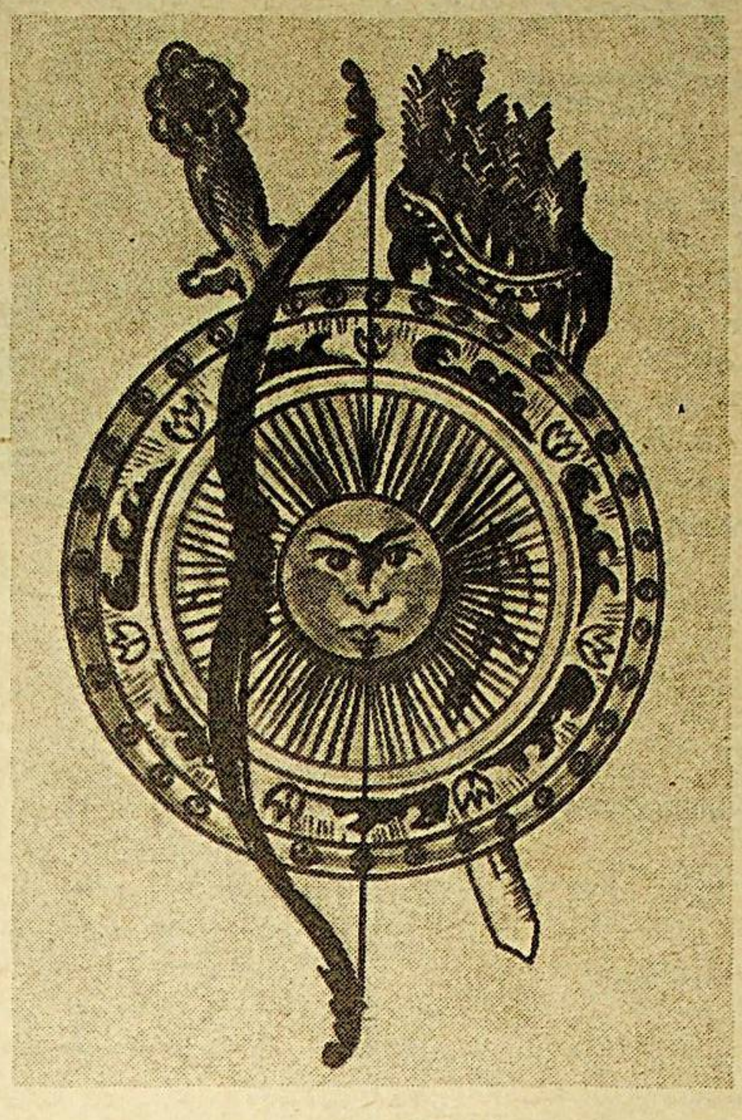

چەت ئەللىكتىن تېخىۋەرلەر

سۇلېيمان دېمىرىل تۈرغۇت ئوزالنىڭ مىراسىنى قوبۇل قىلماقتا

ۋلادىمىر خوۋارتوۋچ، كونستانتىن ئېگگېرت، «ئىزۋېستىيە»

سۇلېيمان دېمىرىلنىڭ تۈركىيەنىڭ توققۇزىنچى پرېزىدېنتتى بولۇپ سايلىنىشى ھېچ كىم ئۈچۈن كۈتۈلمىگەن ئەرسە بولمىدى. پەقەت ئاساسىي قانۇننىڭ ئالاھىدىلىكلىرىلا ئۇنىڭغا ئارمان قىلغان ئورۇننى بىر ھەپتە بالا دۇر ئېگىلەشكە كاشىلا بولدى.

دولەت باشلىغىنى سايلاش ئۇلۇغ مىللىي مەجلىسنىڭ (پارلامېنتنىڭ) سالاھىيىتى بولۇپ، ئاۋاز بېرىشنىڭ دەسلەپكى ئىككى تۈركۈمىدە نامزات 450 ئادەمدىن ئىبارەت دېپۇتاتلارنىڭ ئۈمۈمىي سانىنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمىنىڭ ئاۋازىغا ئېگە بولۇشى كېرەك.

دېمىرىلنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىگەن پارتىيەلەر بىرلەشمىسى ئۈچۈن مۇناداق نەتىجىنى قولغا كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئادەتتىكى كوپچىلىك ئاۋا زىتەلەپ قىلىنىدىغان سايلامىنىڭ پەقەت ئۈچىنچى تۈركۈمىدىلا، پېشقەدەم تۈركىيە سىياسەتچىسىگە 244 ئاۋازغا ئېگە بولۇش مۇمكىن بولدى. ئۇ پرېزىدېنت ۋاكالەتلىرىنىڭ چەكلىكلىگىگە قارىمايى، تۈركىيەنىڭ ھەر قانداق دولەت ئەربابى ئۈچۈن مەنسۇبىنىڭ چوققىسى بولۇپ ھېسابلىنىدىغان لاۋازىمنى ئېگىلىدى، ئۇنىڭغا كونستىتۇتسىيەگە مۇۋاپىق «مەملىكەتنىڭ بىرلىك رەمزىنى ئەكىس ئەتتۈرۈش» بەلگۈلەنگەن.

ھاكىمىيەتنىڭ رېال ۋاستىلىرى ھۆكۈمەتنىڭ قولىدا، لېكىن دېمىرىلنىڭ ئاپرېل ئېيىدا ۋاپات بولغان ئوتموشدىكى تۈرغۇت ئوزال شەخسىي تاببىرۋىيىدىن پايدىلىنىپ، چانكايا پرېزىدېنت ساربىينى سىياسىي ھاياتقا كورنەكلىك تەسىر يەتكۈزۈش مەنبەسىگە ئايلاندۇرالمىغان ئېدى. 1991ـ ژىلدىن باشلاپ باش مىنىستىر لاۋازىمىنى ئېگىلەپ كەلگەن دېمىرىل بۇنىڭ ئۈچۈن ئوزالنى خېلە قاتتىق تەنقىتلەپ كەلگەن ئېدى، لېكىن ئوزى دولەت باشلىغى بولۇپ سايلىنىشى ھارپىسىدا تۈيۇقسىزلا پرېزىدېنتنىڭ ۋاكالىتىنى كېڭەيتىش روزۇرىيىتى توغرىلىق تەكىتلەشكە باشلىدى. بىيىل نويابردا 69 ياشقا كىرىدىغان تۈركىيە سىياسىي سەھنىسىنىڭ بۇ پېشقەدەم ئەربابى ئۈچۈن ئوز يولىنى مۇنداق ئوز گەرتىش خاراكتېرلىقتۇر.

سۇلېيمان دېمىرىل 1924ـ ژىلى 1ـ نويابر كۈنى ئىسلامكىي مەھەللىسىدە دۇنياغا كەلگەن، بۇ قوي ئوسۇتۇرۇلىدىغان مەركەزـ ئىسپارتا ئولىكىسىگە قاراشلىق مەھەللە. 1949ـ ژىلى ئۇ ئىستامبۇل تېخنىكا دارىلفۇنۇنىنىڭ ئىنژېنېر، قۇرۇلۇش فاكۇلتېتىنى پۈتەرگەن ۋە ئۇنىـ ئالىي ئوقۇش ئورنىنى پۈتىرىپ چىققانلار قاتارىدا دولەت ئامېرىكىغا پراكتىكىغا ئەۋەتىدۇ. 1955ـ ژىلى دېمىرىل سۇ بىلەن تەمىنلەش دولەت خىزمىتىنىڭ رەھبىرى بولۇپ تايىنلىنىدۇ.

1960ـ ژىلى مايدا ھەربىي دولەت ئوزگىرىشىدىن كېيىن دېمىرىل ئىستىپاغا چىقىدۇ ۋە تەسادىپىي ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىپ جان باقىدۇ. 1961ـ ژىل ئۇ ئادالەت پارتىيەسىگە ئەزا بولىدۇ، ئەندى 1964ـ ژىلى بولسا، بۇ پارتىيەنىڭ رەئىسى بولۇپ سايلىنىدۇ. شۇ ژىلى ئۇ بىرلەشمە ھۆكۈمەتتە باش مىنىستىرنىڭ ئورۇنباسارى، بىر ژىلدىن كېيىن بولسا باش مىنىستىر بولىدۇ. ئۇنىڭ ھاكىمىيەت ئۈستىدە بولغان دەسلەپكى تورت ژىللىق دەۋرى ئىختىساتنىڭ بولۇپ كورۇلمىگەن دەرىجىدىكى يۇكسىلىشى بىلەن نىشانلانغان ئېدى. 1965ـ ژىلدىن باشلاپ سۇلېيمان دېمىرىل يەتتە قېتىم مىنىستىرلار كابىنېتىنىڭ باشلىغى بولدى، ئىككى قېتىم ـ 1971 ۋە 1980ـ ژىللىرى ھاكىمىيەتنى چەتلەشتۈرۈلدى، ئۈچ ژىل مىرزا قاماقتا بولدى.

1987ـ ژىلى ئىسلاھاتلار ئەتىجىسىدە سۇلېيمان دېمىرىل يەتتە ژىل داۋامىدا سىياسىي ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنغاندىن كېيىن يەنە چوڭ سىياسەتكە قايتىپ كەلدى. ئۇ يەنە پارلامېنتقا سايلاندى. ئەندى 1987ـ ژىلى سېنتەبردە پارلامېنتنىڭ ھازىرقى رەئىسى ھېسامدۇن جىندۇرۇقنى ئادالەت پارتىيەسى رەئىسى لاۋازىمىدىن ئالماشتۇردى. 1991ـ ژىلى نويابردا بولغان سايلامدا دېمىرىلنىڭ پارتىيەسى پارلامېنتتا شۇنچىلىك نۇرغۇن نورۇنغا ئېگە بولدىكى، بۇ ئۇنىڭ لىدېرىنىڭ پرېزىدېنت لاۋازىمى ئۈچۈن بولغان كۈرەشكە مۇۋاپىقىيەتلىك قەدەم تاشلىشىغا كۈپايە قىلغان ئېدى. لېكىن تۈرغۇت ئوزالنىڭ تۈيۇقسىز ۋاپات بولۇشى ۋەزىيەتنى ئوزگەرتتى.

سۇلېيمان دېمىرىلنىڭ سىياسىي قىياپىتىگە شۇنى قوشۇمچە قىلىش كېرەككى، ئۇ ئەجايىپ تاكتىك، ئوز مەخسەتلىرىنى قولغا كەلتۈرۈشتە قەتئىي ۋە ئەۋرىشىم بولۇپ، جەمىيەت كەيپىياتىغا نىسبەتەن ئاھايىتى سەزگۈر ئادەمدۇر.

ھازىرقى ۋاقىتقىچە بىرلەشمە كابىنېتتا ئەڭ نۇرغۇن نورۇنغا ئېگە ئادالەتلىك يول پارتىيەسىنىڭ يېڭى لىدېرى بۇ لاۋازىمنى ئېگىلىشى كېرەك، باش مىنىستىر لاۋازىمى ئۈچۈن بولغان كۈرەش دۇشمەنلىك كۈنى ئاياقلاشتى. دېمىرىل ئادالەتلىك يول پارتىيەسىنىڭ رەئىسى لاۋازىمىدىن ئوزىنى ساقلىت قىلدى، چۈنكى تۈركىيە پرېزىدېنتى قانۇن بويىچە پارتىيە ئىشلىرىغا ئارىلىشىش ھوقۇقىغا ئېگە ئەمەس. سوتسىال ـ دېموكراتىك خەلىق پارتىيەسىنىڭ لىدېرى ئېردال ئىنىنيۇ باش مىنىستىر ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغۇچى بولۇپ تايىنلاندى.

يەرلىك بايقىغۇچىلارنىڭ پىكرىچە، بۇ ئوزگىرىشلەرنىڭ ھەممىسى تۈركىيەنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى سىياسىتىنىڭ ستراتېگىيەلىك يولىغا چوڭ تەسىر يەتكۈزۈشى مۇمكىن ئەمەس.

ئىستامبۇل.

ئۇختۇرۇش

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ «دەئۇر» نەشرىياتى «شالقار»، «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئۇنى ئوقۇشنى بىلىدىغان ئوغۇل ـ قىزلارنى **ھەربىر تەرگۈچىلىك ئىشقا تەكلىپ قىلىدۇ.** خالىغۇچىلار مونۇ تېلېفون بىلەن ئالاقىلاشسا بولىدۇ. .338650

بىر توپ ئەلـ ئاغىنىلىرى كالىنىن يېزىلىق ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى، مەرىپەتپەرۋەر **ئابدۇرېھىم مۇھەممەتۋۇقاۋە** ئۇنىڭ ئائىلىۋاۋاتىغا، ئۇرۇق ـ تۇققان، قومى ـ قېرىنداشلىرىغا ئانىسى

بەختخاننىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ۋە بىللە مەشرەپ ئوينىۋاتقان بىر تۈركۈم يارۇ بۇرادەرلەرى يازغۇچى مەسىمجان زۇلپىقا روۋقا، ئۇرۇق ـ تۇققان، قومى ـ قېرىنداشلىرىغا ھەدىسى

راھىلەمنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дайір», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

تېلېفونلار: مۇھەررىر ـ 69ـ86ـ33، مەسئۇل كاتىب ـ 50ـ86ـ33، سەياسىي ـ ئىجتىمائىي بولۇم 81ـ86ـ33، ئەدەبىيات بولۇمى ـ 27ـ86ـ33، «ژىيارەت» تىجارەت بولۇمى ـ 06ـ86ـ33.

زاكاز (3630) تىراژ 6000

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر ساۋۇتجان ئىسكەندەروۋ

مۇھەررىر ئا. قاسىمىي

يېڭى ھايات 50 بېنا، 8ـقەۋەت ئىپەك يولى كوچىسى ئالمۇتا، 480044

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. تەھىرىراتتىن ماتېريالار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

تانا یۇرتۇڭ تامان بولسا، دەڭگىز دوبۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

1993
ژىل
29- ماي
شەنبە
№21
(3675)

ئەركىن باھا

Narxa olip

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

گېزىت 1970 - ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

ن. نازاربايېۋ:

ئىنژېنېرلىق ئىجادىيەت ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشنى ياخشىلايدۇ

ئىلگىرى خەۋەر قىلىنغىنىدەك، قازاقستان ئىنژېنېرلىرىنىڭ ئالمۇتىدا بولۇپ ئوتكەن بىرىنچى قۇرۇلتىيىدا، پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ سوزگە چىقتى. ئۇ ئۇمۇمەن جۇمھۇرىيەت ئىنژېنېرلىرىنىڭ ئۇنۇملۇك ئەمگىگىنى ئىجابىي باھالاپ، ئۇلارنىڭ دىققىتىنى بىر نەچچە چوڭ مۇئەممالارغا جەلىپ قىلدى.

جۇملىدىن پرېزىدېنت تېخنولوگىيەلىك ئىلگىرىلەشنىڭ قولايلىق يولىنى تاللاۋالغاندا، دېمۇرس- ئىشلەپ چىقىرىش ۋە ئېكسپورت- ئىمپورت يونىلىشلىرىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشنىڭ كېرەك ئېكەنلىگىنى ئېيتتى. ئۇمۇمەن بۇلار قازاقستاندا يېڭى تېخنولوگىيەلەرگە يېقىن ۋە دۇنياۋي ئۇلگىلەرگە ماس كېلىدىغان ئېگىلىكنى شەكىللەندۇرۇشكە قارىتىلىشى كېرەك.

بىراق بۇنىڭدا ئىنژېنېرلىق ئىزدىنىش ۋەزىپىلىرى پەقەت يېڭى تېخنولوگىيەلەرنى ئوزلەشتۈرۈشكىلا نىشان قىلىنماسلىغى كېرەك. بۇنىڭدا ئاخىرقى مەھسۇلاتنىڭ ئۇقۇرى ئىستىمال سۈپەتلىرىنى قولغا كەلتۈرۈش ۋە قازاقستاننىڭ رېسۇرس ئىقتىدارىنى خېلە تولۇق سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈش مۇھىم ئامىلدۇر.

پرېزىدېنت- ئىنژېنېرلا ئالدىدا پەيدا بولۇۋاتقان ئۇمۇمىي ۋەزىپىلەرنى شەرتلىك تۈردە ئۈچ خىلغا بولدى. بۇ -ئوپتىمال خام ئەشيا ئېكسپورتىنى قوللاپ- قۇۋەتلەش. بۇ- تاۋارلارنى ئېكىتەن نەرقىنى تۇۋەنلىتىش ۋە ئىستىمال سۈپىتىنى ئاشۇرۇش ھېساۋىغا ئىچكى ۋە دۇنيا بازارلىرىدا تاۋارلارنىڭ رىقابەتچىلىك قابىلىيىتىنى تەمىنلەش. بۇ- ئىلغار چەت ئەل تېخنولوگىيەلىرىنى ئوزلەشتۈرۈش ۋە خام ئەشيانى چوڭقۇر قايتا ئىشلەش بويىچە ئوزىمىزنىڭ يېڭى تېخنولوگىيەلىرىمىزنى ئىشلەپ چىقىش ھەم ئىلىم- پەننى ۋە تېخنىكىنى كوپ تەلەپ قىلىدىغان تاۋارلار بىلەن بۇيۇملارنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش.

ھازىرقى ۋاقىتتا ئىلىم- پەننى تەلەپ قىلىدىغان رىقابەتچىلىككە قابىلىيەتلىك ئىشلەپ چىقىرىشنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئەمەلگە ئاشۇرۇۋالمايۋاتىدۇ دېيىمۇ بولىدۇ. جۇمھۇرىيەت كارخانىلىرى بۇ مەخسەتلەر ئۈچۈن پايدىنىڭ پەقەت ئاز قىسمىنلا سەرپ قىلىۋاتىدۇ...

قازاقستان مىنېرال خام ئەشياغا باي، بىراق «تۈگىمەيدىغان ئەوسە» يوق، رېسۇرسلارنىڭ ئورنى بولسا تولتۇرۇلمايۋاتىدۇ. شۇڭلاشقىمۇ قېرىپ ئېلىنىۋاتقان بايلىقلارنى تەشكىل قىلىدىغانلىقى ھەممىسىنىڭ تاۋار مەھسۇلاتىنى ئېلىشقا ۋە كوچىرىشكە باغلىق ئىلمىي ۋە ئىنژېنېرلىق ئىشلارنى قانات يايدۇرۇش توغرىلىق مەسىلە ناكتۇئاللىققا ئېگىدۇر.

نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئالتۇن چىقىرىشنى ۋە قايتا ئىشلەشنى كوپەيتىپ، چاپسان ئىختىسادىي پايدا ئېلىشقا بولىدىغانلىغىنى تەكىتلىدى. ئوزىمىزنىڭ ئالتۇن كانلىرىمىزدىن، كومپلېكسلىق رۇدىلاردىن ۋە يەر قاتلاملىرىدىن لېپىز دىسپېرسلىق ئالتۇن چىقىرىش ۋە قايتا ئىشلەش تېخنولوگىيەسىنى ئوزلەشتۈرۈش تەلەپ قىلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا قېرىپ ئېلىنىۋاتقان ئالتۇننى زەرگەرلەك بۇيۇملارغا قايتا ئىشلەش تېخنولوگىيەسىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش زەرۇر، بۇ ئۇنىڭ باھاسىنى ئونلىغان ۋە يۈزلىگەن ھەسسە ئاشۇرىدۇ.

ئىنژېنېرلار توزاڭ شەكلىدىكى ئۇششاق تېخنىكىلىق ئالمازلارنى ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ تۈرلۈك ساھالىرىدا پايدىلىنىش تېخنولوگىيەسىنى ئىشلەپ چىقىشقا، ئاز ئۇچرايدىغان يەر ئېلېمېنتلىرىنى ئېلىشقا، كومپوزىتسىيەلىك ماتېريالارنى ئوزلەشتۈرۈشكە باغلىق مەسىلىلەر كومپلېكسىنى ئىشلەپ چىقىرىش كېرەك.

پەقەت سانائەتتىلا ئەمەس، بەلكى يېزا ئېگىلىگىدىمۇ ئىنژېنېرلار ئالدىدا مۇھىم ۋەزىپىلەر تۇرىدۇ، دەپ تەكىتلىدى پرېزىدېنت. ئۇلار ئەڭ ئالدى بىلەن مەھسۇلاتنى قايتا ئىشلەش ۋە ساقلاش، چارۋىچىلىقنىڭ يەم- چوپ چىقىرىش ۋە تېخنولوگىيەلىك بازىسى ساھالىرىنىڭ ئارقىدا قېلىشىنى يوقىتىش زورۇرىيىتىگە باغلىقتۇر. يەر شورىنى يوقىتىش، سۈنى تازىلاش، تامچىلاپ سۇغىرىش، شۇنداقلا سۇ ۋە يەرنى تازىلاش ھەم رېگېنىراتسىيەلەش، تىپولىتلار يارىدىمى ئارقىلىق يەرنىڭ ئۇنۇمدارلىغىنى ئاشۇرۇش تېخنولوگىيەسىمۇ ئىنژېنېرلىق پىكىردىكى قىزىقارلىق قوشۇمچە بولۇشى مۇمكىن.

نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئىشلەپ چىقىرىشنى ستروكتۇرلىق ئوزگەرتىش ۋە ئۇنىڭ تېخنولوگىيەلىك دەرىجىسىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان ئىسسىقلىق- ئېنېرگېتىكا كومپلېكسىنىڭ ساھالىرىنىمۇ ئىنژېنېرلىق تەشەببۇسىنىڭ مۇھىم يونىلىشلىرىگە يانقۇزدى. ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ موشۇ كومپلېكسى خېلە رېال ئېكسپورت ئىقتىدارىغا ئېگە، ئۇ تېگىز ۋە قاراشاغا ناقىنىڭ يېڭى كانلىرىنى ئوزلەشتۈرۈشنى ھېساپقا ئالغان ھالدا ئۇلىغا 15 مىلليارد دوللار مىقدارىدا پايدا بېرىشى مۇمكىن.

ئېنىقتىنى قايتا ئىشلەش سانائىتىنىڭ مەھسۇلاتلىرى بىلەن تەمىنلەش جۇمھۇرىيەت ئۈچۈن كەسكىن مۇئەممما بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. مەۋجۇت زاۋودلارنىڭ قۇۋۋىتىنى كەڭەيتىش ۋە ئۇلارنى رېكونىستروكسىيە قىلىش كېرەك. ئېنىقتىنى قايتا ئىشلەش زاۋودلىرىنى تېخىمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈش شۇنىڭ ئۈچۈنمۇزورۇركى، خىمىيە سانائىتىنىڭ ۋە يېڭى ماتېريالارنى ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ ئوسۇشى، ۋۇك توشۇشنىڭ كوپىيىشى كۆزلىنىۋاتىدۇ.

شۇنداقلا ئېكىباستۇز ئىسسىقلىق- ئېنېرگېتىكا مەركىزىنىڭ ۋە جەنۇبىي قازاقستان گىدرو ئېلېكتروستانسىيەسىنىڭ قۇرۇلۇشىنى ئاياقلاشتۇرۇش ۋە ئۇلارنى پايدىلىنىشقا بېرىش، جۇمھۇرىيەتنىڭ بىر پۈتۈن ئېنېرگېتىكا سىستېمىسىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش، كومۇر قېزىش ستروكتۇرىسىنى ياخشىلاش يولى ئارقىلىق ئېلېكتر ئېنېرگىيەسىنىڭ يېتىشمەسلىگىنى يوقىتىشمۇ كومپلېكسىنىڭ بىرىنچى نۇۋەتتىكى مۇئەممىسى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. كېلەچەكتە ئېكولوگىيەلىك جەھەتتىن ئىشەنچلىك ئاتوم ستانسىيەلىرىگە ئېگە بولۇش ئىمكانىيىتىنىمۇ ھېساپتىن چىقىرىشقا بولمايدۇ.

قارا ۋە رەڭلىك مىتاللورگىيەنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش خام ئەشيا بازىسىنى جانلاندۇرۇشقا، ئىشلەپ چىقىرىشنى تېخنىكىلىق جەھەتتىن قايتا قۇرۇشقا ۋە خام ئەشيا ھەم قوشۇمچىلارنى چەتتىن كەلتۈرۈش ۋە چەتكە ئېلىپ چىقىش بويىچە قارارلارنىڭ ئىختىسادىي جەھەتتىن مەخسەتكە مۇۋاپىق ئېكەنلىگىنى ئاشۇرۇشقا باغلىق.

ئاخىرقى ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ تۇۋەن ئولۇشىدە پەيدا بولغان ستروكتۇرلىق كامچىلىقلار خىمىيە، نېفت- خىمىيە ساھالىرىغىمۇ خاستۇر. شۇڭلاشقىمۇ، دەپ ھېساپلايدۇ پرېزىدېنت، بىرىنچى نۇۋەتتە زامانىۋي ئېكولوگىيەلىك جەھەتتىن بېخەتەرلىك تېخنولوگىيەلەرنى رېكونىستروكسىيە قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئاساسىدا يېڭى قۇۋۋەتلەرنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش مۇئەممالىرى ھەل قىلىنىشى كېرەك. ئاقتوبىدىكى «فوسفورخىم» بىرلەشمىسىنى، «فوسفور»، «خىمپروم» (جامبۇل)، «كاربىد» بىرلەشمىلىرىنى، پاۋلودار دىكى «خىمپروم» بىرلەشمىسىنىڭ سۇپېر فوسفات ۋە خروم قوشۇلمىلىرى زاۋودلىرىنى رېكونىستروكسىيە قىلىش ئىشلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك.

كارخانىلارنى جۇمھۇرىيەت ئېھتىياجى ئۈچۈن قايتانىشان قىلىش ۋە كونۇپرسىيە پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ھېساۋىغا ئىشلەۋاتقان قۇۋۋەتلەرنى پايدىلىنىش ئەتىجدارلىغىنى ئاشۇرۇش ماشىنا ياساش كومپلېكسىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش ساھاسىدىكى ئىنژېنېرلىق ئىشىنىڭ يېقىنقى ۋاقىتتىكى ئاساسىي يونىلىشى بولۇشى كېرەك.

يېڭى ساھالارنى- دەسلەپتە چەتتىن كەلتۈرۈلىدىغان كومپلېكتلىق بۇيۇملارنى ۋىغىشتۇرۇش بويىچە ئىشلەپ چىقىرىش ئورنى سۈپىتىدە شەكىللىنىدىغان يېڭى ساھالارنى- ئاۋتوموبىل ياساش، ئەسۋاپ ياساش، رادىو ئېلېكترونىكا ساھالىرىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش تەلەپ قىلىنىدۇ. كونۇپرسىيە پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ساھاسىدا زامانىۋي تىبابەتچىلىق جابدۇقلىرىنى، ۋۇقۇرى رىقابەتچىلىك قابىلىيەت دەرىجىسى بىلەن مۇرەككەپ مەنشىيەت تېخنىكىسىنى ئىشلەپ چىقىرىشنى يولغا سېلىش ئىمكانىيىتى بار.

جۇمھۇرىيەتنىڭ قاتناش- كوممۇنىكاتسىيە ئىنفراستروكتۇرىسىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش تېخنولوگىيەلىك ئىلگىرىلەشنىڭ ئەڭ زورۇر شەرتلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. شۇڭلاشقىمۇ نۇرسۇلتان نازاربايېۋ مەملىكەتنىڭ ئەڭ يارات مۇستەقىللىغىنى، كوممۇنىكاتسىيە، ئالاقە، رادىو ئاڭلىتىش ۋە تېلېۋىدېنىي مۇستەقىللىغىنى دولەت سوۋېرىنىتېتىنى ئەمەلىي جەھەتتىن تەمىنلەش شەرتلىرىنىڭ بىرى دەپ ئاتىدى. بۇنىڭدا ئۇ قازاقستاندا ئالاقە ۋاستىلىرى ئەھۋالىنىڭ زامانىۋي تەلەپلىرىگە جاۋاپ بەرمەيدىغانلىغىنى تەكىتلىدى. مەلۇماتلارنى ئەۋەتىش سىستېمىسى يوق، بۇنىڭ ئۈچۈن ئىمكانىيەتلەر بار بولسىمۇ، فاكسىمىل، رادىو تېلېفون ۋە ئالاقە خىزمىتىنىڭ باشقا تۈرلىرى تەرەققىي ئەتمەيۋاتىدۇ.

تومۇر يول قاتنىشى مەملىكەت قاتناش سىستېمىسىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشنىڭ ئاساسى بولىدۇ. مۇتەخەسسىسلەرنىڭ تەخمىن قىلىشىچە، يېقىنقى كېلەچەكتە دۇنيادا ئۇزاق ئارىلىققا قاتناشنىڭ ئەڭ ئىشەشلىك، ئىختىساتچان ۋە ئېكولوگىيەلىك جەھەتتىن تازا ۋاستىسى سۈپىتىدە چاپسان ماڭىدىغان تومۇر يول قاتنىشىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە چوڭ ئەھمىيەت بېرىلىدۇ. پەرەز قىلىش مۇمكىنكى، يولۇۋچىلار ۋە ۋۇك قاتنىشى ئۈچۈن چاپسان ماڭىدىغان تومۇر يول تارمىقىنى كەڭەيتىشكە يېقىنقى ژىللاردا مەبلەغ كوپلەپ سەرپ قىلىنىدىغان بولىدۇ. بۇ مۇناسىۋەتتە نەق بىزنىڭ جۇمھۇرىيىتىمىز نۇزىنىڭ نادىر جۇغراپىيەلىك ۋە گېوسىياسىي ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن چەت ئىنۋېستىسىيەلىرى ئۈچۈن چوڭ قىزىقىش پەيدا قىلىشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلىشقا بولىدۇ.

نۇز- ئوزىدىن چۈشىنىشلىككى، دەپ تەكىتلىدى دولەت باشلىغى، مۇشۇ مۇرەككەپ ۋەزىپىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن قازاقستاننىڭ كەلگۈسىدىكى ئىنژېنېرلار كورپۇسىنىڭ ئىجادىي ئىقتىدارىنىڭ ئاساسىنى يارىتىدىغان ئىنژېنېر كادىرلارنى تەييارلاشقا كوپ دىققەت بولۇش تەلەپ قىلىنىدۇ.

بىر باسقۇچتىن ئىككىنچى باسقۇچقا كوچكەندە ستۇدېنتلارنى كونكۇرسلىق ئاساستا تاللاۋېلىش بىلەن مۇتەخەسسىسلەرنى تەييارلاشنىڭ كوپ دەرىجىلىك ستروكتۇرىسىغا كوچۈش، نۇقتۇشنىڭ ئىنتېنسىۋ كۇرسلىرىنى ۋە مودېلىلىق سىستېمىسىنى جارىي قىلىش زورۇر. شۇنداقلا ئىنژېنېرلارنى قايتا تەييارلاشنى ۋە ئۇلارنىڭ مەلىكسىنى ئاشۇرۇشنىمۇ ئەستىن چىقارماسلىق كېرەك.

تىل توسقۇنلۇغىنى يوقىتىش مۇھىم ۋەزىپە بولۇپ ھېساپلىنىدۇ، بۇ دۇنياۋي تېخنولوگىيەلەرنى ئوزلەشتۈرۈش ئۈچۈن زورۇر. ئەلۋەتتە، ئۇمۇمىيۈزلۈك كومپىيوتېرلىق ساۋاتلىقىمۇ كېرەك. ئەينەموشۇلارنىڭ ھەممىسىز زامانىۋي ئىنژېنېرنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن. بىز، دەپ بىلدۈردى پرېزىدېنت، يېڭى تىپتىكى ئىنژېنېرلارنى تەييارلاش ئىشىدا دۇنياۋي تەجرىبىگە دەرھال قوشۇلۇشىمىز كېرەك. مەلۇمكى دولىتىمىز ياشلارنى چەت ئەلگە ئوقۇشقا، ستاژىروۋكىدىن ئوتۇشكە ئەۋەتىۋاتىدۇ. ك ئىس ئېپ ئېچىلدى. كارخانىلارنىڭ ئوزلىرىنىڭ ئىنژېنېرلارنى ستاژىروۋكىغا ئەۋەتىشنى، جايلاردا تىلنى، مېنېدژېمېنتنى ئۇگىنىشنى ئۇيۇشتۇرۇشنى ھەر تەرەپلىمە قوللاپ- قۇۋۋەتلەشكە ئەرزىيدۇ.

نۇرسۇلتان نازاربايېۋ زامانىۋي ئىنژېنېرلىق بىلىم ۋە پائالىيەتنىڭ مۇھىم تەرىپىنىڭ بىرى بولغان «لايىھەلەرنى باشقۇرۇش» ياكى «لايىھە مېنېدژمېنتى» دەپ ئاتالغان ئىنژېنېرلىق ئىشنى ئۇيۇشتۇرۇشنىڭ مۇھىم تەرىپىگە دىققەتنى جەلىپ قىلدى. ئۇنىڭ ئالاھىدىلىگى ۋە ئەۋزەللىگى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئۇ ئىدىيەلەرنى ئىزدەشتىن تارتىپ پايدا ئېلىشقىچە بولغان بارلىق ئىنۋېستىسىيە تۈرىگىمىنى ئۈزلۈك

(ئاخىرى 2- بەتتە).

ئىنژېنېرلىق ئىجادىيەت ئادەملەرنىڭ تۆرمۇشنى ياخشىلايدۇ

سىز تۇزىتىشكە ۋە ئىنژېنېرلىق بايقاشقا نىشان قىلىدۇ.

پرېزىدېنت بىزنىڭ تېخنولوگىيە- ئىختىسادىي هاياتىمىزدا بىرىنچى قېتىم تېخنىكىلىق ئىجادىيەتكە بولغان بۇيرۇقما شەكىللەنتىشنى باشلاۋاتقان قائىدىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىۋاتقانلىغىنى تەكىتلىدى. ئىنژېنېرلىق لايىھىلەش ۋە ئىجادىيەتنىڭ تەتىجىدارلىق ئۇسۇللىرى ئاساسىدا يېڭى تېخنىكا ئۇلگىلىرىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش جەريانىنى كېڭ قانات يايدۇرغاندا ئەق ئەينە شۇ تېخنولوگىيەلىك، دېمەك، ئىختىسادىي ئىلگىرىلەشنى تەمىنلەيدۇ.

جۇمھۇرىيەت مەملىكەتنىڭ بىر پۈتۈن سانائەت كومپلېكسى دائىرىسىدە ئىلمىي ۋە ئىنژېنېرلىق كۈچلەرنى جىپسلاشتۇرۇش ۋە ئۇلارنى تېخنولوگىيەلىك ئىلگىرلەشنىڭ هەم ئىنۇۋېتىتسىيەلىك ئەۋزەللىكلەرنىڭ ئېنىق يونىلىشلىرىگە توپلاش ئىھتىياجىنى باشتىن كەچۈرۈۋاتىدۇ. بۇ ئىشلەپ چىقىرىش كۈچلىرىنى تۈپ- ئاساسىدىن رېكونىستروكسىيە قىلىشنىڭ ۋە ئادەملىرىمىزنىڭ تۇرمۇش دەرىجىسىنى ئاشۇرۇشنىڭ زورۇر شەرتى.

ئاخىرىدا نۇرسۇلتان نازارباېيۇ قازاقىستان ئىنژېنېرلىرىنىڭ ئىسلاهاتلار ئۈچۈن جەمىيەت هەرىكىتىنىڭ جۇمھۇرىيەت ئىختىسادىنىڭ يېڭىلىنىشىغا كۈچلۈك تۈرتكە بېرىدىغانلىغىغا، دېمەك، مۇۋاپىقىيەتنى تەمىنلەيدىغانلىغىغا ئىشەنچە بىلدۈردى.

(قاز تاگ).

قازاقىستان - هىندىستان:

پايدىلىق مۇزاكىرىلەر

26- مايدا ئەتىگەنلىكى ئالمۇتىدا رەسمىي سەپەر بىلەن بولۇۋاتقان هىندىستان باش مىنىستىرى ئاراسمخا رائو 28 گۇاردىيەچى-پانفىلوۋچىلار نامىدىكى پارتىزان شوهرەت مېموريالىغا گۈلچەمبەر قويدى. هەربىي نور كېيىنىر ئاۋازى ئاستىدا ئۇ فاشىستىك ۋابا ئۈستىدىن غالىبىيەت قازانىش ئۈچۈن ئۇز جېنىنى ئايىمغان ئادەملەر خاتىرىسىگە هورمەت بىلدۈردى. جۇمھۇرىيەت گۇاردىيەچىلىرى تەنتەنىلىك مارش بىلەن توتكەندىن كېيىن هىندىستان هوكۇمىتىنىڭ باشلىغى مېموريال كومپلېكسى بىلەن تونۇشتى.

بۇ يەردىن ئۇ ئالمۇتى كېڭەشكە ئۇنىڭ رەئىسى بىلەن ئۇچرىشىشقا ئاتلاندى. ئالمۇتى كېڭەشتە بولۇپ توتكەن سوهبەت داۋامىدا سېرىكبولسىن ئەبدىلدىن ژۇقۇرى دەرىجىلىك مېهمانغا ۋە ئۇنىڭغا هەمراه بولۇۋاتقان شەخسلەرگە موشۇ ئىلى سۇۋېرېن جۇمھۇرىيەتنىڭ پۇخرالىرىنىڭ دېموكراتىك هوقۇقى بىلەن ئەركىنلىگىنى قانۇنلاشتۇرغان بىرىنچى كونستىتۇتسىيەسىنى قوبۇل قىلغان پارلامېنت ئىشى توغرىلىق سۆزلەپ بەردى. ئالمۇتى كېڭەش رەئىسى هىندىستان سىياسىتى توخشاشلا قازاقىستان سىياسىتىنىڭمۇ تېجىلىقپەرۋەر ۋە باشقا ئەللەر بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋەتلەر پرىنسىپلىرىغا ئاساسلىنىدىغانلىغىنى تەكىتلىدى.

ئاراسمخا رائو قازاقىستاننىڭ يېڭى كونستىتۇتسىيەسىنىڭ مۇستەهكەم دېموكراتىيە ۋە ئۇنىڭ خەلقىنىڭ گۈللىنىش ئاساسى بولىدىغانلىغىغا ئىشەنچە بىلدۈردى. تۇراقلىق پىكىر ئېلىشىش هەر ئىككى تەرەپ ئۈچۈن پايدىلىق بولدۇ. هازىرقى ئۇنۇملۇك دىالوگقا دايىمى خاراكتېر بېرىش كېرەك، دېدى. ئۇ. هىندىستان باش مىنىستىرى سېرىكبولسىن ئەبدىلدىننى پارلامېنت دېلېگاتسىيەسى باشچىلىغىدا ئۇز مەملىكىتىدە سەپەردە بولۇشقا تەكلىپ قىلدى.

شۇنداقلا قازاقىستان ئىلمىي هەم ئىجادىي زىيالىلار ۋەكىللىرى بىلەن سوهبەت بولۇپ ئوتتى. مىنىستىر ئوزى مۇزىكانت ۋە يازغۇچى بولغانلىقتىن موشۇ ئۇچرىشىشقا كەلگەنلەرنىڭ ئىجادىيەتتىن قانداق خەۋەردار ئېكەنلىگىگە ئالاهىدە قىزىقىش هاسىل قىلىپ ياخشى بەدىي ئەسەرلەرنىڭ ئادەملەر ئەقلىگە ۋە قەلبىگە هەر قانداق چاقىرىقلار بىلەن شارلارغا قارىغاندا خېلە كۈچلىگىرەك تەسىر قىلىدىغانلىغىنى تەكىتلىدى. هازىرمۇ قازاقىستان خەلقى «بىر باسقۇچتىن ئىككىنچى باسقۇچقا» ئوتۇۋاتقان چاغدا ئەدەبىيات ۋە سەنئەت رولى بېباهادۇر. ئاراسمخا رائونىڭ پىكىرىچە، ئەق مەدەنىيەت ئەربابلىرى باشقا خەلقلەرگە، شۇ جۇملىدىن هىندىستان خەلقىگە بىزنىڭ مەملىكىتىمىز توغرىلىق تولۇق تەسەۋۋۇر بېرىشكە قابىلىيەتلىك. ئەينە شۇنىڭغا باغلىق هوكۇمەت باشلىغى هىندىستان ۋە قازاقىستان ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىي ئالماشتۇرۇش پروگراممىسىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈشنى تەكلىپ قىلدى. ئۇنىڭ پىكىرىچە هىند مەدەنىيەت مەركىزى موشۇ هەمكارلىقنىڭ باشلىنىشى بولالايدۇ، هوكۇمەت دەرىجىسىدە ئۇنى ئالمۇتىدا ئېچىش توغرىلىق كېلىشىم قوغا كەلتۈرۈلدى.

ئۇچرىشىشتا تاخاۋى ئاختانوۋ، مىللىي ئاكادېمىيەنىڭ ۋېتسې- پرېزىدېنتى ژابايغان ئەبدىلدىن، «تۇران بانك» باشقارمىسىنىڭ رەئىسى نوراز بېيسېنوۋ ۋە باشقىلار سوزگە چىقتى. ئۇلار هىندىستان باش مىنىستىرىنىڭ قوللاپ- قۇۋۋەتلەپ ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدا مۇستەهكەم مەدەنىي ئالاقىلارنىڭ ئورنىتىلىشىغا يارداەم قىلىشقا تەييار ئېكەنلىگىنى بىلدۈردى.

چۇشلۇگى هىندىستاننىڭ رەسمىي دېلېگاتسىيەسى ئالمۇتىدىن ۋەتىنىگە ژۇرۇپ كەتتى. ئائېروپورتتا تەنتەنىلىك ئۇزىتىش مۇراسىمى بولۇپ ئوتتى. نۇرسۇلتان نازارباېيۇ ۋە جۇمھۇرىيەتنىڭ باشقا رەهبەرلىرى ئاراسمخا رائو ۋە ئۇنىڭغا هەمراه بولغان شەخسلەر بىلەن سەمىمىي خوشلاشتى، ئۇلارغا ئاق يول تىلىدى.

(قاز تاگ).

پرېزىدېنتنىڭ ئىزگۈ تىلىگى

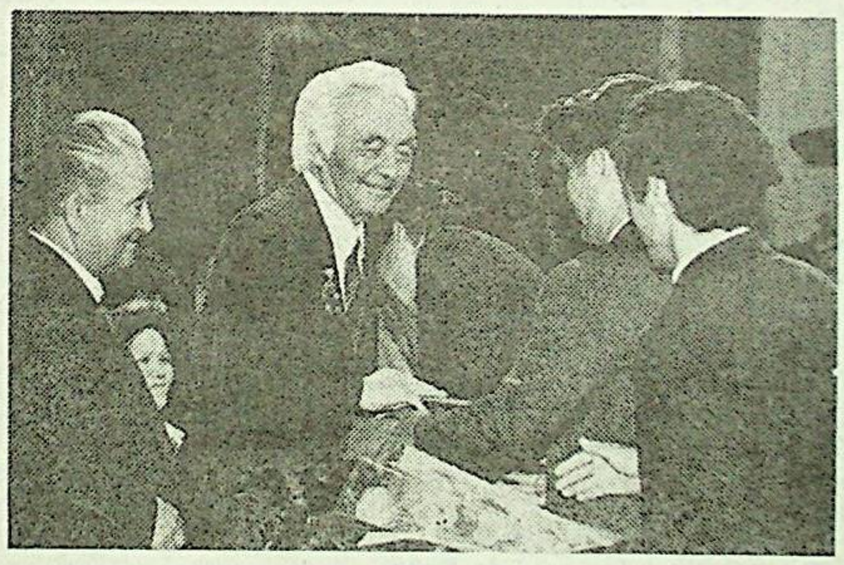

25- مايدا سېشەنبە كۈنى ئاباي نامىدىكى قازاقىستان دولەت ئوپېرا - بالېت تېئاترىدا س.س.ر ۋە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى دولەت مۇكاپاتلىرىنىڭ ساهىبى، ئاتاقلىق كومپوزىتور، پروفېسسور قۇددۇس غوجامىياروۋ تەۋەللۇدىنىڭ 75 ژىللىغىغا بېغىشلانغان تەنتەنىلىك كەچ بولۇپ ئوتتى.

كەچكە جەمىيەت ئەربابلىرى بىلەن ئاتاقلىق سەنئەتكارلار، يازغۇچىلار- شائىرلار، ئالىملار، ستۇدېنتلار، ئالمۇتا شەهىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزىلاردىن كەلگەن جامائەت ۋەكىللىرى قاتناشتى. كەچتە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى كومپوزىتورلار ئىتتىپاقىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى بازارباي جۇمانىيازوۋ دوكلاد بىلەن سوزگە چىقتى. ئاندىن قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى باش مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى قۇۋانىش سۇلتانوۋ يۇبىلەرنى مۇبارەك تويى بىلەن تەبرىكلەپ، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباېيۇنىڭ ئاتاقلىق كومپوزىتورغا يوللىغان تەبرىك خېتىنى ئوقۇپ بەردى. بىز تەبرىك خېتىنى گېزىتخانلار دىققىتىگە هاۋاله قىلىۋاتىمىز.

هورمەتلىك قۇددۇس غوجامىيار ئوغلى!

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاتاقلىق مەدەنىيەت ئەربابى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كەسپىي مۇزىكا سەنئىتىنىڭ ئاساسىنى سالغۇچىلارنىڭ بىرى، سېهرلىق ساز ساهىبى سۈپىتىدە سىزنى تەۋەللۇدىڭىزنىڭ 75 ژىللىق مۇبارەك تويىڭىز ۋە ئىجادىي پائالىيىتىڭىزنىڭ 55ژىللىغى بىلەن چىن قەلبىمدىن تەبرىكلەيمەن.

سىزنىڭ باي مەزمۇنغا ئېگە رەڭمۇ- رەڭ ئىجادىي پائالىيىتىڭىز قازاقىستان خەلقىنىڭ ئىزگۈ ئارزۇ- ئۈمۈتلىرى بىلەن چىن باغلانغان هالدا ئۇ- ئۇگۇنكى تارىخى ۋە ئۇنىڭ ئەتىكى كەلگۈسىنى تەرەننۇم قىلىدۇ.

سىزنىڭ قەلىمىڭىزدىن تۇغۇلغان تۇنجى ئۇيغۇر ئوپېراسى «نازۇگۇم» بىلەن «چىن تومۇر» بالېتى «سادىر پالۋان»، «رىزۋانگۈل»، «تەكلى ماكان» كەبى ژىرىك ئەسەرلىرىڭىز پۈتۈن جۇمھۇرىيەت جامائەتچىلىگىنىڭ روهى بايلىغىغا ئايلاندى.

سىز پەقەتلا ئىستېداتلىق كومپوزىتورلا ئەمەس، بەلكى جۇمھۇرىيەت دەۋرىسىنىڭ تورىدە پائالىيەت كورسەتكەن ئۇلگىلىك ئۇيۇشتۇرغۇچىسى، هەقىقىي جانكويەرى، ئاقىل ئاقساقالىسىز. قازاقىستان كومپوزىتورلار ئىتتىپاقى رەئىسى، قۇرمانغازى نامىدىكى ئالمۇتا دولەت كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ رېكتورى بولغان ۋاقىتلىرىڭىز هەم هازىرمۇ پروفېسسور تېرىقەڭىز هەم ئۇلىشىپ كېلىۋاتقان ئۇستازلىق يولىڭىزمۇ شۇنىڭ يارقىن ئىپادىسىدۇر. سىزنىڭ مۇبارەك نامىڭىز جۇمھۇرىيەت مۇزىكا سەنئىتى تارىخىدا پېشقەدەم ئامايەندىلەر قاتارىدا ئاتلىشى قانۇنىيدۇر.

سىزنىڭ ئەجرىڭىزنى خەلقىڭىز، ۋەتىنىڭىز ئالاهىدە باهالىدى. ئېلىمىزدىكى سەنئەتكە مۇناسىۋەتلىك لاۋازىملارنىڭ هەقلىق رەۋىشتىكى ساهىبىغا ئايلىنىپ، بىر قاتار ئوردېنلار بىلەن مۇكاپاتلاندىڭىز.

هورمەتلىك قۇددۇس غوجامىيار ئوغلى، مۇبارەك تەۋەللۇدىڭىز كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن سىزنىڭ سالامەتلىگىڭىزنىڭ ساغلام بولۇشىغا، ئائىلىڭىزدە بەختۇ- سائادەت ۋە شادوخورام ئىلىقنىڭ تەنتەنە قىلىۋېرىشىگە تىلەكداشمەن.

ئېهتىرام بىلەن:

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى

ن. نازارباېيۇ.

قەينەزەردىكى تەنتەنە

ئوتكەن هەپتىنىڭ جۇمە كۈنى ئاتاقلىق جەمىيەت ئەربابى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ دەسلەپكى كەسپىي كومپوزىتورى، پروفېسسور قۇددۇس غوجامىياروۋنىڭ يۇرتى ئەمگەكچىقازاق ناهىيەسىدىكى قەينەزەر يېزىسىدا ئۇنىڭ تۇغۇلغىنىغا 75 ژىل تولۇشىغا بېغىشلانغان تەنتەنە بولۇپ ئوتتى. تەنتەنىلىك ژىغىنىنى ناهىيە هاكىمى س. ئەبدىيېۋ كىرىشمە سوز بىلەن ئاچتى. قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى كومپوزىتورلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ رەئىسى ب. ژۇمانىيازوۋ كومپوزىتورنىڭ هاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى هەققىدە دوكلاد قىلدى. ئاندىن ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ هاكىمى ئا. يېسموۋ ق. غوجامىياروۋنى تەبرىكلەپ، سوز سوزلىدى. ژىغىنغا ئۇيغۇر ۋە چېلەك ناهىيەلىرىدىن ۋەكىللەر قاتناشتى.

ئاتاقلىق كومپوزىتورنى قەينەزەر يېزىسىنىڭ يۇرت موتۇەرى بۇرخان ياقۇپوۋ، ئۇيغۇر ناهىيەسى ئەمگەكچىلىرى نامىدىن ناهىيەلىك كېڭەش رەئىسى ژ. تويشىبېكوۋ، چېلەك ناهىيەسى ئەمگەكچىلىرى نامىدىن ناهىيە هاكىمىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى س. بېسپايېۋ، ئەمگەكچىقازاق ناهىيەسى ئىلىنچ نامىدىكى كولخوزنىڭ رەئىسى ب. سابانشىيېۋ، ناهىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى غ. شاماخۇنوۋ، موشۇ ناهىيە ئېگىلىكلىرىدىن «سوتسىالىزم» سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى ك. قاسىموۋ، «گىگانت» سوۋخوزىنىڭ باش ئىنژېنېرى ج. جەمىيېۋ «پالتۇاي» سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى ن. س. بروسكوۋ، ناۋات قۇش فابرىكىسىنىڭ دىرېكتورى ل. ف. كرىلوۋ، «يېڭىشەر» ئوقۇش- تەجرىبە ئېگىلىگىنىڭ دىرېكتورى ن. ژائىسوۋ، «ئوكتەبر» كولخوزىنىڭ رەئىسى ت. يېسېنغالىيېۋ، «كوكتوبە» سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى س. ئالىمجانوۋ، «ئارزۇ» ژۇرنالىنىڭ باش مۇهەررىرى ئە. هاشىروۋ، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىگە خىزمەت كورسەتكەن مەدەنىيەت خادىمى، مۇزىكا تەتقىقاتچىسى ژ. رىسالدىن، «تالغىر» سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى ئا. مۇسىن سەمىمىي تەبرىكلەپ، سوزگە چىقتى.

تەنتەنىلىك ژىغىندا ق. غوجامىياروۋ ئەمگەكچىقازاق ناهىيەسى «ئورىن» يا شىئوسمۇرلەر تەشكىلاتىنىڭ پەخرىي ئەزالىغىغا قوبۇل قىلىنىپ، ئۇنىڭ بوينىغا هاۋا رەڭ گالىستۇك باغلىدى. بۇ مەراسىمنى ناهىيەلىك خەلىققە بىلىم بېرىش بولۇمىنىڭ باشلىغى ئە. تالقانبايېۋ ئېلىپ باردى. تەنتەنىدە كومپوزىتورغا بېغىشلاپ شېئىرلار ئوقۇلدى.

ئاندىن كېيىن ق. غوجامىياروۋ ئوزىگە كورسىتىلگەن بۇ چوڭ هورمەتكە سەمىمىي مىننەتدارلىغىنى بىلدۈردى. ئۇ ئوز سوزىدە مىللەتلەر ئارىسىدىكى دوستلۇقنىڭ، ئىناقلىقنىڭ ئەهمىيىتىنى ئالاهىدە تەكىتلىدى.

تەنتەنىلىك ژىغىن ئاخىرىدا ناهىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ چوڭ كۈچ چىقىرىشى بىلەن ئۇيۇشتۇرۇلغان كونسېرت كورسىتىلدى.

ئىلىنچ نامىدىكى كولخوز باشقارمىسى ئاتاقلىق كومپوزىتورنىڭ هورمىتىگە چوڭ زىيافەت بەردى.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

مەملىكەت شەنىگە داغ چۈشىرىپ

مۇھتەرەم گېزىتخانىلار دىققىتىگە تەغدىم قىلىنۇاتقان بۇ ماقالە ختاينىڭ ئىچكى ئولكىلىرىدە چىقىدىغان «سان‌كاۋ شاوشى» نامىلىق ھەپتىلىك گېزىتتىن ئېلىندى. ئۇنى مەزكۇر ھەپتىلىكنىڭ ئالمۇتىدا تۇرۇشلۇق مەخسۇس مۇخبىرى جۇمۇئچۇۋۇ يازغان. ختايچىدىن تەرجىمە قىلغان ي. خوجايېۋ.

ئالمۇتىنىڭ كوپلىگەن يەرلىرىدە شەھەر ئاھالىسىنىڭ ئەرزىن سودا قىلىشى ئۈچۈن بازار ئېچىلغان. يېقىنقى يېرىم ۋىلدىن بېرى ختاينىڭ ناچار ۋە سۈپەتسىز مالىرى بۇ يەرگە ئۈزلۈكسىز ئېقىپ كىرمەكتە. ئەتىجىدە ختاي مالىرىنىڭ مىقتارى كۈندىن-كۈنگە ئېشىپ، ئۇمۇمىي بازار سودىسىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىغا يەتكەن. ھەتتا، ئايرىم بازارلار مەخسۇس ختاي تاۋارلىرىنى ساتىدىغان ئورۇنلارغا ئايلىنىپ قالغان.

ئەچچە ۋىللاردىن بېرى ختاي تاۋارلىرىنىڭ تۈرلىرىمۇ ئۈزلۈكسىز كوپەيمەكتە. ختاي تاۋارلىرىنىڭ تۈرلىرى دەسلەپ ئادىداس، سپورت كىيىملىرى ۋە سپورتچىلارغا خاس كراسوۋكىلاردىن باشلىنىپ، پەي ۋە خروم چاپانلار، ئەرلەر كوينىگى، پەدەز بۇيۇملىرى، دورىلىدەرمەك، يېمەك-ئىچمەك ۋە ماگنىتوفونلارغىچە كوپىيىشكە باشلىدى. ئامما بۇ تاۋارلارنىڭ مۇتلەق كوپ قىسمى سۈپىتى توۋەن، ئىشلىنىشى ناچار ياخال مالار بولۇپ چىقتى. ئەگەر شۇ قىستى-قىستاڭ بازارغا كىرىپ قالسىڭىز، ھەممىلا يەردىن ختاينىڭ خىمىيەۋى ئوغۇت قاچىلايدىغان ئاق مىشكاپلىرى كوزىگىزگە چېلىقىدۇ. مىشكاپنىڭ سىرتىغا يوغان ھەرپ بىلەن «موچۈۋنا ئوغۇتى» دەپ يېزىلغان. لېكىن ئۇنىڭ ئىچى لىق تولغان پەي كىيىمى. ھالبۇكى بۇ نەرسىلەر قەيەردە، قايسى زاۋۇتتا ئىشلەنگەن؟ ئۇنىڭ مارکىسى قانداق؟ ئۇ ھەقتە بىرەر بەلگۈمۇ يوق.

بۇ يەردىكى مەلۇم بىر ئەخبارات ئورنىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى بىر كۈنى 5500 سومغا قىزىغا كورۇنۇشى چىرايلىق ھەم سىرتى پاقىراپ تۇرغان بىر پەي چاپان ئېلىپ بەرگەن ئېكەن. قىزى ئۇنى كىيىپ، ئارىدىن نون كۈن ئوتمەيلا پەي چاپاننىڭ ئىچىدىكى مامۇقلىرى توۋەنگە سېرىلىپ چۈشۈپ، پالتا سالغان خالتىغا ئوخشاپ قالغان. ئەڭ ئېچىنىشلىغى شۇكى، بەزى ئالدامچى كاززاپلار پەي چاپاننىڭ ئىچىگە مامۇق ياكى پەينىك ئورنىغا سامان سېلىپ قويغان.

قارا خروم كەمزۇل ئوز ۋاقتىدا بۇ يەردىكى ياشلارنى بەك قىزىقتۇرغان ئېكەن. ئامما بۇنىڭدىن ئالدىنىپ قالغانلارمۇ خېلە كوپ بولغان. سەۋەپ، سىرتىغا قارىسا قاپ-قارا پا قىرىتىپ بوياپ قويغان بۇ چىرايلىق چاپانلارنىڭ بەزىلىرى قەغەزگە ئوخشاش نېپىز بولۇپ، سەل ئاپتاپتا تۇرغاندىن كېيىن ئاسانلا تېشىلىپ، ژىتىلىپ، ئوزىنىڭ ئەپتى-بەشىرىسىنى ئاشكارە قىلىپ قويىدىكەن.

يېڭى ئوقۇش ژىلى باشلانغاندا 60 ياشتىن ئاشقان بىر مومايى شۇ ژىلى ئوقۇشقا كىرگەن نەۋرىسىنى تەبرىكلەپ 550 سومغا ختايدا ئىشلەنگەن بىر جۈپ بالىلار كراسوۋكىسىنى سېتىپ ئالدى. ئامما ئۇنى نەۋرىسى كىيىپ ئون سەككىز كۈندىن كېيىن رېزىنكىلىرى پارچىلىنىپ، ئايىغىدىن چوشۈپ قالدى. بېچارە مومايى كۈلدەك توزۇپ كەتكەن پۇلىغا ئېچىنىپ: «مەن بىر ئايدا ئاران 800 سوم پېنسىيە ئالاتتىم. شۇ پۇلۇمنى تىجەپ، ژىنىپ ژۇ-

رۇپ، ئەۋرەمنى خوشال قىلاي دېسەم، پۇلۇ ممۇ، خوشاللىغىمزمۇ بوشقا كەتتى، ئىسىت!» دەيدۇ. مەن (ماقالىنىڭ مۇئەللىپى) ھېلىقى كىراسوۋكىنى تەكشۈرۈپ كورسەم، ئۇنىڭدا بىرمۇ ختايچە خەت كورۈنمىدى. دېمەك، بىر لىرىنىڭ ئىشلىگەن ساختا مەھسۇلاتى ئېكەنلىگى ئېنىق.

خەلىق ئارا ھايانكەشلەر پەقەت پايدىنلا كوزلىگەن

ئاڭلىشىمىزچە بازارلاردا پەيدا بولۇۋاتقان تاۋارلارنىڭ كوپى رەسمىي ھوكۇمەتنىڭ تاشقى سودا كانالىلىرىدىن كەلگەن ئەمەس. ئۇلارنى بىر تۈركۈم خەلىق ئارا ھايانكەشلەر ئېلىپ كەلگەن. قازاقستان مۇستەقىللىقنى قولغا ئالغاندىن كېيىن ختاي بىلەن قازاقستان ئوتتۇرىسىدا بىر نەچچە يەردە سودا ئورۇنلىرى ئېچىلدى. ئارىدا پويېزد قاتناپ، ساماليوت ئوچۇشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككى مەملىكەت خەلقى ئۈچۈن بېرىش-كېلىش قېلىشقاكەك يول ئېچىلدى. كەلدى-كەتتىلەرمۇ كوپەيدى. ئەلۋەتتە، بۇ ھەر ئىككى تەرەپتىكى ھايانكەشلەر ئۈچۈنمۇ قولايلىق شارائىت يارىتىپ بەردى.

ئامما شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا قازاقستان ئىختىسادى جەھەتتىن قىينچىلىققا ئۇچراپ قالدى. بازارلاردا تاۋار تاپچىللىغى پەيدا بولۇپ، خەلىقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيەسى بىردىنلا توۋەنلەپ كەتتى. مانا بۇنىڭ ھەممىسى خەتاينىڭ ناچار، سۈپەتسىز مالىرىنىڭ ئېقىپ كىرىشىگە ياخشى پۇرسەت بولدى. مەن قورغاس تاموژنىياسىگە بارغاندا قازاقستاننىڭ تاموژنا خادىملىرى گەرچە قازاقستان تەرەپتىن ئېلىپ چىقىۋاتقان ژۇك-تاقلىرىنى قەتئىي تەكشۈرسىمۇ، لېكىن ختاي تەرەپتىن ئېلىپ كېلىۋاتقان تاۋارلارنى ئانچە-مۇنچە تەكشۈرگەن بولۇپ قويۇپ بېرىۋاتىدۇ. تاۋار ئېلىپ كېلىۋاتقانلارنىڭ ئىچىدە ختايلىقلارمۇ بار، قازاقستانلىقلارمۇ بار. شۇنداقلا ھېلىقى بىز ئېيتىپ ئوتكەن خەلىق ئارا كەسپىي ھايانكەشلەرمۇ بار. ئامما چېگارىدىن ئوتكەنلەرنىڭ ئارىسىدا بىر قېتىملىق سودا مالىرىنى ئېلىپ كەلگەنلەرمۇ بار.

مەسىلەن، ئوتكەن ژىلى ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە مەلۇم بىر خەلىق ئارا سەياھەتچىلەر جەمىيىتى ئۇيۇشتۇرغان سەياھەتچىلەر ئومىگى كەلگىنىدە ئومەك ئەزالىرىنىڭ ھەر بىرى بىر نەچچىدىن يوغان بولاقلارغا ئورالغان ياكى يوغان سۈمكىلارغا سېلىنغان ختاي تاۋارلىرىنى ئېلىپ كېلىپ، بۇ يەردە ھەم زىيارەت، ھەم تىجارەت قىلغان. شۇنى تەكىتلەپ ئوتۇش كېرەككى، بۇلاردىن باشقا مەيلى قازاقستانغا كەلگەن سودىگەرلەر بولسۇن، مەيلى ھوكۇمەت ئىشى بىلەن كەلگەنلەر بولسۇن، ھەتتا ئوقۇشقا كەلگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى دېگىدەك مەملىكىتىمىز ئېچىدىن مال ئېلىپ كېلىپ، ئۇنى پۇل قىلىپ، ئوز خراجىتىنى تولەۋېلىشقا تىرىشىدۇ، ھېچ بولمىغاندا ئوزىنىڭ تۇرمۇش خراجىتىگە ياراپ قالار دەپ ئويلايدۇ.

لېكىن راستىنى ئېيتقاندا قازاقستانلىقلارمۇ بۇنىڭدىن قېلىشمايدۇ. ھەر خىل ئاملار بىلەن ۋە ھەر خىل بانە-سەۋەپلەر بىلەن پۇرسەت تېپىپ، ختايغا بەس-بەس بىلەن بېرىۋاتقان ئادەملەر بارغانسىرى كوپەيمەكتە. مەخسىتى روشەنكى، ئۇلارمۇ ئېلىپ-ساتارلىق قىلىپ پۇل تېپىشتىن ئىبارەت. بەزىبىر يەرلىك ئادەملەرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا بەزىلەر ختايغا بىر قېتىم قاتناش بىلەنلا مىللىونلاپ تاپاۋەت قىلغانلارمۇ بار ئېكەن. بۇ ئىشنى بۇرۇن باشلىغانلار موشۇنداق پول تېپىش يولى بىلەن بېيىپ كېتىپ، ئوي-جاي، ھەتتا، يېنىك ماشىنا سېتىۋالغانلارمۇ بار.

غۇلجىنىڭ ئەركىن بازىرىدا قازاقستاندىن ۋە باشقا خوشنا ئەللەردىن سودا بىلەن كەلگەن ئادەملەرنى كورۇشكە بولىدۇ. ئۇلار چوڭ-چوڭ مىشكاپلىرىغا بۇ يەردە ساتالماي قالغان بازىرى كاسات مالارنى ئەرزەن بولسىمۇ سېتىۋالغىنىغا خوشال بولۇپ، مىشكاپ ۋە سۈمكىلىرىغا ئەرزەن مالارنى پۇرلەشتۇرۇپ تىقىپ ئېلىپ كېتىدۇ. ئادەتتە بۇ يەردە ختاي مالىرى قانچە ئەرزەن بولسا، ئۇنىڭ بازىرىمۇ شۇنچە ئىشتىك بولىدۇ. شۇڭا قانچە كوپ سېتىلغانسىرى ئۇنىڭدىن چۈشكەن تاپاۋەتمۇ شۇنچە كوپ بولىدۇ.

قازاقستانلىقلارنىڭ يانچۇغى ئانچە قېلىن بولمىغانلىقتىن بۇ يەردىكى ژۇقۇرى سۈپەتلىك قىممەت مالارنى ئېلىشقا چامىسى كەلمەي قالىدۇ. شۇڭا ئۇلار كوپەرەك تېشى پال-پال، ئىچى غال-غال ئەرزەن مالارغا ژۇگرەيدۇ. ھايانكەشلەر ئۈچۈن بۇ پۇل تېپىشنىڭ ئاسان يولى. ئۇلار ئەشۇ سۈپەتسىز پەي چاپانلاردىن بىر ياكى ئىككى ھەسسىلەپ پايدا تاپىدۇ. ئەگەر كىسىنچە سۈپەتلىك مالالاردىن ئانچە كوپ پايدا ئالالمايدۇ ياكى ئۇنىڭ بازىرىمۇ نىسبەتەن كاسات بولىدۇ. خۇددى موشۇنداق سەۋەپلەر بىلەن ختاينىڭ ھېلىقى بىز ژۇقۇرىدا ئېيتىپ ئوتكەن سۈپەتسىز، ئوز بازىرىدا كاسات مالىرىنىڭ قازاقستاننىڭ ۋاقتىنچە تاپچىل بازارلىرىغا ئېقىپ كىرىشىگە ياخشى پۇرسەت بولغان.

ئوتكەن ژىلنىڭ بېشىغىچە ئالمۇتىلىقلار ختاي تاۋارلىرىغا ھەۋەس قىلىپ، ئۇنىڭغا زور ئىخلاس-ئىشەنچە باغلاپ كەلگەن ئېدى. ختايدىن كەلگەن ئادىداسلار قولدىن-قولغا تەگمەتتى. خۇسۇسەن ياشلار ئادىداس كىيىشنى مودا ھېسابلاپ، ئۇنى ئابروي كورەتتى. ئەپسوسكى، ھېلىقى بىز ئېيتىپ ئوتكەن سۈپەتسىز مالالار ئېقىپ كىرىشكە باشلىغاندىن كېيىن ئادىداسنىڭمۇ ئاتىغى مىڭ گەز توۋەنلەپ، خەقنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئىخلاس-ھەۋەسلىرى قايتتى.

ھازىر ختايدا ئىشلەنگەن ئەڭ ژۇقۇرى سۈپەتلىك ئادىداسلارنى بازارغا ئېلىپ كەلسىمۇ خەلىق ئۇلارغا گۇمان بىلەن قاراپ، ئەھتىيات قىلىدىغان بولدى. سېتىپ ئالغان ھالەتتىمۇ ئۇنىڭ قەيەردە، قايسى زاۋۇتتا ئىشلەنگەنلىگىنى سوراپ، ئۇنىڭ سۈپىتىگە ئىنچىكلەپ قارايدۇ. ئۇلارنىڭ چۈشەنچىسى بويىچە ختايىنىڭ جەنۇبىي ئولكىلىرىدە ئىشلەنگەن تاۋارلارنىڭ سۈپىتى كوپىنچە ياخشى چىقىدۇ. ھالبۇكى، بۇ ياقتا ئېقىپ كىرگەن ناچار مالالارنىڭ كوپى مەملىكىتىمىزنىڭ غەربىي-شىمال ئولكىلىرىدە ئىشلەنگەنلەردۇر. لېكىن شۇنداق بولسىمۇ ھازىر ئالمۇتىنىڭ بازارلىرىدا پەيدا بولغان مالالارنىڭ كوپىدە «شاڭخەي»، «شىڭجىڭ»، «گۇاڭجۇ» دېگەن شەھەر ئىسىملىرى كورۈنىدىغان بولدى.

يېقىندا ئالمۇتىدىكى يەرلىك گېزىتلەرنىڭ بىرىدە «بۇ يەردە ھەممە مالالارنىڭ باھاسى ئوسمەكتە» دېگەن سەرلەۋھىدە بىر ماقالە چىقتى. بۇ تامامەن موشۇ يەردىكى ئەمەلىي ئەھۋالغا ئۇيغۇن ھەقىقەتتۇر. مەسىلەن، 1992-ژىلى قازاقستاندا مال باھاسى 728 پروتسىنت ئوسكەن بولسا، بىيىل (1993-ژىلى) يېڭى ژىلدىن كېيىن يەنە ئۇرغۇن ئوسكەن. ئالمۇتا بازىرىدا تىقىلىپ ياتقان ختاي مالىرىنىڭ باھاسى بولسا ئەكسىنچە توۋەنلەپ كېتىپ بارىدۇ. مەسىلەن، پەي چاپانلارنىڭ بۇ رۇنقى باھاسى 8000 سومدىن توۋەن بولمىغان بولسا ئوتكەن ژىلنىڭ ئاخىرىدا 4500 سومغا چۈشكەن ئېدى. ھازىر ئۇنىڭ باھاسى تېخىمۇ توۋەنلەپ، 800-950 سومغىچە چۈشتى. بەزى ختايلىقلار ئوز مالىرىنى ئوتكۈزۈش ئۈچۈن ختاي مالىرىنى «كورىيەدە»، «تۈركىيەدە» ياكى «ياپونىيەدە» ئىشلەنگەن دەپ، يالغان ئېيتىشقا مەجبۇر بولغان.

ئالمۇتا بازىرىغا كوپلەپ ئېقىپ كىرگەن ختاينىڭ پاخال مالىرى ئالمۇتىلىقلار ئارىسىدا مانا شۇنداق ئىنتايىن يامان تەسىر ۋە ئىنكاسلارنى پەيدا قىلىپ، بۇ ھەقتە ھازىرقى پەيتتە شەھەر ئاھالىسى بىلەن ئەخبارات ئورۇنلىرىنىڭ ئارىسىدا قىزغىن سوز چوچەككە ئايلىنىپ كەتتى. بەزى گېزىتلەر موشۇ سۈپەتسىز مالالار ھەققىدە غۇلاچ-غۇلاچ ماقالىلار يېزىپ، ئۇنى ئايىماستىن قاتتىق تەنقىت ئاستىغا ئالماقتا. بۇ مالالارنى «ئەخلەت»، «ئەسكى چۈپىرەكلەر» دەپ ئاتاشماقتا. ھەتتا بەزىلىرى «موشۇ ئەخلەتلەرنى ژىغىپ توپلاپ ئوت قويۇۋېتىش كېرەك» دېگەن غەزەپلىك ئارازلىقلىرىنى بىلدۈرمەكتە.

ختاي خەلىق جۇمھۇرىيىتى تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگىنىڭ يېنىدىكى ئەخبارات باشقارمىسى بۇ ئەھۋالارنى ئېنىقلاپ، ئۇنىڭغا خاتىمە بېرىش مەخسىتىدە ئەخبارات ئورۇنلىرىنىڭ موشۇ ھەقتە ماقالە يېزىپ، ئاشكارە خەۋەر بېرىشىنى تەۋسىيە قىلغان ئېدى. شۇنىڭغا بىنائەن تەكشۈرۈپ بىلسەك، بۇ ياقتا ئېلىپ كەلگەن ختاي تاۋارلىرىنىڭ سۈپىتى ھەقىقەتەنمۇ ناچار ئېكەن. «ختاي تاۋارلىرىنىڭ جالىغى» ھەققىدىكى چۈشەنچە ۋە سەلبىي كوز قاراش خېرىدارلارنىڭ ژۇرىگىگە ئورناپ، ئۇلارنىڭ رايىنى قايتۇرغان. ھازىر ھەممىلا بۇلۇڭ-پوشقاقتا «ختاي شېكىرىنىڭ تەمى يوق ئېكەن»، «ختايدا ئىشلەنگەن تاراكان يوقتىش دورىسىنىڭ كۈچى يوق ئېكەن» دېگەن گەپلەرنى پات-پات ئاڭلاشقا بولىدۇ.

بىز بىلەن كونا تونۇش بۇ يەردىكى بىر كەسپدىشىمىز ماڭا مۇنداق دەيدۇ: «1950-ژىللىرى ختايدا ئىشلەنگەن بىر بروكىنى سېتىۋالغان ئېدىم. ئۇنىڭ سۈپىتى ئېيىمە دېگەن ياخشى، قانداق پۇختا تىكىلگەن دېسىڭىزچۇ؟! 10 ژىل كىيگەن بولساممۇ سۈپىتىنى يوقاتمىغان ئېدى...»

ئىسىت شۇ ۋاقىتلار قانداق ياخشى ئېدى. ئوز ۋاقىتلىرىدا ئالمۇتىلىقلار قىزىقىپ ياخشى كورگەن ختاي تاۋارلىرى قانداقلارچە ئوزىنىڭ شوھرىتىنى بىردىنلا يەرگە ئۇرۇپ، ئەلنىڭ ئەزىرىدىن قالدى؟ بۇ ئەھۋال ختاي تاۋارلىرىنىڭ شەنىگىلا ئەمەس، بەلكى ختايدىكى شۇ خىل تاۋارلارنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان زاۋود-فابرىكىلارنىڭ نامىغىمۇ شەك كەلتۈرىدۇ. ھەتتا ختاينىڭ ئىختىسادى ئىسلاھات ئەتىجىدارلىغىمۇ گۇمان تۇغدۇرىدۇ.

قىزىقارلىق ئۇچرىشىش

يېقىندا «يېڭى ھايات» تەھىريرات ھەيئىتى كېلىشكەن، ئېگىز بويلۇق، غوللۇق، ئاق ئۆزلۈك، غۇلجا دوپپىسىنى كىيگەن بىر ژىگىت سالام بېرىپ كىرىپ كەلدى. ئۇ ئۇيغۇرچىنى قىينىلىپ سۆزلىگەنلىگى ئۈچۈن، بىز ئۇنىڭ بىلەن رۇسچە پاراڭلاشتۇق.

— مەن موسكۋادىن كەلدىم، ئارىمان مەمەتگايېۋ بولىمەن، «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ 27- فېۋرال سانىدا بېسىلغان «موسكۋادا ئۇيغۇر ئېنى» دېگەن خەۋەر ماڭا مۇناسىۋەتلىك، مەن ئالمۇتىغا ئۇرۇق، تۇققانلىرىمنى يوقلاپ كەلگەن ئىدىم، ئەسلى ئۇيغۇر يېزىغىدا چىقىدىغان بۇ گېزىتتىكى قېرىنداشلارنى زىيارەت قىلىپ كېتەي دېگەن نىيەت بىلەن كېلىۋېدىم» ـ دېدى ئۇ.

بىز ئالدى بىلەن روسسىيەنىڭ پايتەختى موسكۋادا «ئۇيغۇر خلىپ» دۇكىنىنىڭ پەيدا بولۇشىغا قىزىقتۇق.

— موسكۋادىكى «خلىبىپرۇس» فىرمىسىنىڭ 765- نان دۇكىنىدا ھەدەم تامارا بىلەن ئىشلەتتۇق. 1992- ژىلى موسكۋا شەھىرىدە دولەت مۇلكىنى شەخسلەشتۈرۈش باشلانغاندا دۇكان كوللېكتىۋى، جەمئى 11 نادەم، ئۇنى سېتىۋالدۇق. كوللېكتىۋ مېنى دۇكان باشلىغى قىلىپ سايلىدى. مەن ئۇيغۇر پەرزەندى بولغانلىغىمدىن، خەلقىمنى باشقىلارغا ئازراق ئەرسەلەر بىلەن بولسىمۇ تونۇشتۇرۇش مەخسىتىدە دۇكان نامىنى «ئۇيگۇر خلىپ» دەپ ئاتاشنى تەكلىپ قىلدىم ۋە بۇ پىكرىنى باشقىلار بىر ئېغىزدىن قوللاپ- قۇۋۋەتلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن «ئۇيگۇر خلىپ» نامىنى موسكۋانىڭ شەرقىي- جەنۇبىي تېررىتورىيە ئوكروگى مەمۇرىيىتى تەستىقلىدى. شۇنداق قىلىپ، موسكۋادا ئۇيغۇر ئېنى دۇكىنى پەيدا بولدى،- دېدى ئۇ. نان دۇكىنىنىڭ نامى «ئۇيگۇر خلىپ» بولغىنى بىلەن ئۇ يەردە ھەقىقىي ئۇيغۇر نانلىرى تېخى يوق ئېكەن. ئارىمانىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا موسكۋادا تونۇردا نان يېقىش ئىمكانىيىتى تېخى بولمايۋېتىپتۇ، شەھەردە ناۋايلار يوق، ئەندى ئالمۇتىدىن موسكۋاغا بېرىپ ئىشلەشنى خالايدىغانلار بولسا ياخشى بولاتتى، لېكىن، ھازىرچە ئۇنداق ئىشتىياق بىلدۈرگەنلەر بولمىدى. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن ئارىمانغا تۈركىيەدىن موسكۋاغا كەلگەن ئۇيغۇر ۋەتەنداشلار چەت ئەلدىن نان پىشۇرىدىغان پېچ ۋە باشقا ژۇقۇرى سۈپەتلىك تېخنىكا ۋە جابدۇقلارنى سېتىۋېلىشقا كېيىن قايتۇرۇپ بېرىش شەرتى بىلەن مەبلەغ يارداەم قىلىش نىيىتىنى ئىزھار قىلدى.

— گېزىتىڭلاردا «ئۇيگۇر خلىپ» دۇكىنى توغرىلىق خەۋەر چىققاندىن كېيىن، موسكۋادا ياشايدىغان ئۇيغۇرلار بىر- بىرىنى ئىزدەپ، ئىلگىرى بىر- بىرىنى تونۇمايدىغانلار ئەندى خېلە كەڭ دائىرىدە بىر- بىرىمىزنى ئىزدەپ تاپىلىشىدىغان بولدۇق، كېيىن ئۇيغۇرشۇناس رۇس ئالىملىرى بىلەن مۇ خېلە قويۇق ئارىلىشىپ تۇرىدىغان بولدۇق. ئەينە شۇ ئۇچرىشىشلار تۈپەيلى بىز روسسىيەدە **ئۇيغۇر ئىلمىي مەدەنىيەت مەركىزىنى** قۇرۇش لازىم دېگەن قارارغا كەلدۇق. بۇ مەركەز سىياسەت بىلەن شۇغۇللانمايدۇ، ئۇنىڭ ئاساسىي مەخسەتلىرى- ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەدەبىياتىنى، سەنئىتىنى، تارىخىنى تەرغىپ قىلىشتىن، ئۇيغۇرلارغا ئائىت ئىلمىي ۋە باشقا كىتابلارنى نەشىر قىلدۇرۇشتىن، ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىلمى بىلەن باغلىق ھەر خىل ئۇچرىشىشلارنى ئوتكۈزۈشتىن، ئەڭمۇھىمى ئۇيغۇرلار تۇغرىلىق دۇنياغا زەررىچە بولسىمۇ مەلۇمات بېرىشتىن ئىبارەت،- دەيدۇ ئارىمان.

روسسىيە پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ئاسپىرانتى سوتسىولوگ **ئابلەت قاھاروۋ** ئۇيغۇر ئىلمىي مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ پرېزىدېنتى، تېخنىكا پەنلىرى نىڭ دوكتورى **ت. كەرىمبايېۋ** ۋىتسىي پرېزىدېنتى، تىل- ئەدەبىيات پەنلىرىنىڭ دوكتورى، ئۇيغۇرشۇناس ئالىم **ئە. تېنىشېۋ**، تارىخ پەنلىرىنىڭ دوكتورى **د. د. ۋاسىلىيېۋ**، قۇرۇلۇش چى **س. ئاتابايېۋ**، روسسىيە پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ مۇخبىر ئەزاسى، شەرىقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ دىرېكتورى **م. س. كاپىتسا**، ئاكادېمىك، ئاتاقلىق ئۇيغۇرشۇناس **ب. ئا. لىتۋىنسكىي**، ئۇيغۇرشۇناس ئالىمە **ل. ئا. چۇر** ۋە باشقىلار مەركەزنىڭ بىۋرو ئەزالىرى بولۇپ سايلاندى.

ھازىر ئۇيغۇر ئىلمىي مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ نىزامنامىسى ۋە باشقا ھوججەتلىرى روسسىيە ئەدلىيە مىنىستىرلىگىگە تەستىقلىنىش ئۈچۈن تاپشۇرۇلدى.

شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، ئاتاقلىق شەرىقشۇناس ئالىم، دىپلومات م. س. كاپىتسا موسكۋادا قۇرۇلغان روسسىيەدىكى ئۇيغۇر ئىلمىي مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ئۇتۇقلۇق پائالىيەت ئېلىپ بېرىشىغا چوڭ ھەسسە قوشماقتا. ئۇ مەركەزنىڭ ژېغىنلىرىنى ئوتكۈزۈش ئۈچۈن ئوزى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان شەرىقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ بولمىلىرىنى بېرىپ، ياخشى شارائىت يارىتىپ بەردى. م. س. كاپىتسا، ب. ئا. لىتۋىنسكىي، ل. ئا. چۇر، ئە. تېنىشېۋ، د. د. ۋاسىلىيېۋ ۋە باشقا كورنەكلىك ئۇيغۇرشۇناس ۋە شەرىقشۇناس ئالىملار ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخى، ئەدەبىياتى- سەنئىتى، ھازىرقى ئەھۋالى ھەققىدە قىزىقارلىق لېكسىيەلەرنى ئوقۇدى.

پروفېسسور م. س. كاپىتسا كېلىچەكتە قىزىقارلىق ئۇچرىشىشلارنى، كونفېرېنسىيەلەرنى ئۇيۇشتۇرۇشقا ۋە ئوتكۈزۈشكە قولىدا بار ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ شارائىت يارىتىپ بېرىدىغانلىغىنى ئالاھىدە بىلدۈرگەن.

ئارىمان مەمەتگايېۋنىڭ دادىسى ئارىمان 1943- ژىلى يارگەنتتىن فرونتقا ئاتلىنىدۇ. ئۇ ھەر دېگىدە موسكۋا يېنىدىكى ھەربىي قىسىملارنىڭ بىرىگە تەخسىم قىلىنىدۇ. ئارىمان ئەسلى ساۋزەندە بولغانلىقتىن، بۇ يەردىمۇ مۇزدىكانتلار گرۇپپىسىدا خىزمەت قىلىدۇ. ئۇرۇشتىن كېيىن ئارىمان موسكۋالىق ئانە دېگەن رۇس قىزىغا ئۈيلىنىپ، موسكۋادا ئوي- ئوچاقلىق بولۇپ قالىدۇ. ئومۇر بويى شەھەردە نان زاۋودلىرىدىن دۇكانلارغا نان توشىدى. ئارىمانىنىڭ نان دۇكىنىدا ئىشلىشىگە ئەينە شۇ دادىسى سەۋەپچى بولغان.

يا. سابىتى،

مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

كوپ بالىلىقلارغا غەمخورلۇق

تالدىقورغان. «ئېگىبكشى» سوۋخوزىدا ژىگىرمىدىن ئوشۇق كوپ بالىلىق ئائىلە بار. ئېگىلىك رەھبەرلىگى ۋە جامائەتچىلىگى ئۇ كىچىك كارخانىلار ۋە دېخانلار ئىنتىپاقىغا ئايلانغاندىن كېيىنمۇ ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە غەمخورلۇق قىلىشنى كۆچەيتتى. ئەينە شۇنداق ھەر بىر ئائىلىگە نىسبەتەن تۆۋەن باھادا يېتەرلىك بۇغداي، قەنت، مال ئۈچۈن يەم- چوپ سېتىپ بەردى، تىرانسپورت، تۇرۇشلۇق ئوي ۋە قورا- جاينى جوندەش مەسىلىسىدە يارداەم قىلىۋاتىدۇ. كوپ بالىلىق ئائىلىلەرنى مەمۇرىيەت ۋەكىللىرى ھەر دايىم يوقلاپ، ئۇلارنىڭ ھال- ئەھۋالىدىن خەۋەر ئالىدۇ.

باشقا ھال- ئوقىتى تۇۋەن يېزا ئاھالىسىمۇ دىققەتتىن سىرت قالمىدى. بارلىق ئاكالار ۋە قېرىنداشلار ئوزۇق- تۇلۇك، مال ئۈچۈن يەم- چوپ، يېقىلغۇ بىلەن ئىمتىيازلىق شەرتتە تەمىنلەندى. ئۇلارمۇ، ئىنتىپاق ئەمگەكچىلىرى ئوخشاشلا، موشۇ يەردىكى چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى قايتا ئىشلەش سېخى، چىقىرىۋاتقان كولباسا، تۇرلۇك يېرىم فابرىكاتلارنى تەن نەرقى بويىچە سېتىۋالدۇ.

(قاز تاغ).

يۇرت ھورمىتىگە ئېرىشكەن

ھايات ۋاقىتدا يۇرتنىڭ ھورمىتىگە سازاۋەر بولغان كىشىلەرنى مەڭگۈلۈككە كۆز ئۈمىنىدىن كېيىنمۇ ئەستىن چىقىرىش مۇمكىن ئەمەس. مەنمۇ شۇ مەخسەتتە ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ئۇيغۇر ناھىيەسى چوڭ ئاقسۇ يېزىسىدىكى يۇرتداشلىرىمنى پاتىلا ئېسىمغا ئالىمەن. مېنىڭ بۇ يۇرتتىن ژىراقلاپ كەتكىنىمگە خېلە ۋىللار بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ياخشى ئادەملىرى تېخى تۇنۇگۈنكىدەكلا كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ.

بولۇپمۇ ئاقسۇ يېزىسىنىڭ ئاق كوڭۈل، ئەمگەكچان دېخانلىرى، كېلىچەكسىز ئېگىلىرى- ياش ئەلاتنى دە ۋىر روھىغا مۇناسىپ تەربىيىلەشتە بىلىم تەجرىبىسىنى ئايىمغان پىداگوگلىرى، چىرايلىرىدىن مېھىر ئۇچقۇنلىرى بالقىپ تۇرىدىغان نۇرانى مويلار بىلەن يۇرت بەرىكىتى ھېساپلانغان مويسەپىت بوۋايلار... قىسقىسى، ھەممىسىنى بىر- بىرلەپ، خۇددى كىنو لىنتىسىدەك كۆز ئالدىمدىن ئوتكۈزىمەن. يېزىدىكى بارى- يوقى ئون- ئونبەش ئائىلىدىن بارلىققا كەلگەن موشۇ «ئەمگەك» كولخوزى ھازىرقى ۋاقىتتا مەدەنىيەتتى بىلەن ئىخىتىسادى تەرەققى قىلغان ئېگىلىككە ئايلاندى.

دېمەك، بىر چاغلاردىكى كىچىك بىر ئارتېلنىڭ بۇگۈنكىدەك ژۇقۇرى دەرىجىگە كوتىرىلىشىگە مېنىڭ ئېسىمدىن چىقمايدىغان ئالىيجاناپ يۇرتداشلىرىمنىڭ قاتاردا يېزىنىڭ ھورمەتلىك ئايالىلىرىدىن بىر ئىخاتەم ھەدە مومۇن قىزى قادىروۋانىڭ قوشقان مۇناسىپ ھەسسىسى بار، ئەلۋەتتە. بۇ ئاق كوڭۈل، مېھرىۋان، سۈمباتلىق، يۇرت بەختىنى ھەممىدىن ئەلا كۆرىدىغان ئايال ھەققىدە كوپ ئويلىنىمەن.

... خاتەم ھەدە ئېغىر ژىللاردا ئاتىسىز قېلىپ، ئانىسى پاتەمخان ۋە سىڭلىسى زەينەپبۇۋى بىلەن شۇ مۇدھىش ژىللارنىڭ جاپالىرىغا يۇرتداشلىرى بىلەن بىللە چىداپ، كولخوز ئېتىزلىقلىرىدا باشاق تېرىش بىلەن ئىش پائالىيىتىنى باشلىغان. ئۇ ئوزۇنىڭ تىرىشچانلىغى بىلەن بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، بىر تەرەپتىن ئوقۇپ، ئوزى سويگەن بۇخگالتېرلىق كۆرسىنى تاماملىدى. دەسلەپ «ئەمگەك» كولخوزىدا ھېساپچى بولۇپ ئىشلىدى.

ھېساپ ئىشلىرىدا ئوزىگە تەلەپچانلىق بىلەن ئىشلەۋاتقان بۇ تىرىشچان ياش قىزنى كولخوز رەھبەرلىرى ئاز ۋاقىتتىن كېيىنلا مەزكۇر كولخوزغا بۇخگالتېر، ئاندىن باش پۇخگالتېر قىلىپ تايىنلايدۇ. خاتەم ھەدە نىڭ شۇ ژىللاردىكى قايناق ئىش پائالىيىتى مېڭۋاتقان مەزگىللەردە بۇ ئالىيجاناپ ئايالنى بىرەر قېتىممۇ ۋەرلايەتلىك، ناھىيەلىك، ھەتتا، يېزىلىق كېڭەشلەرگە دېپۇتاتلىققا سايلىمىغان ئېكەن. بىرەر گېزىت سەھىپىلىرىدە ئۇنىڭ پائالىيىتىمۇ يورۇتۇلمىغان. ئۇنىڭسەۋەبى مېنىڭچە شۇ دەۋىردىكى باشقۇرۇش تۈزۈمىدە «كوممۇنىست» بولمىغانلارنىڭ ئابرويىسىزلىغىدا ئىدى. 1955- ژىلدىن تا ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققىچە بولغان ئوتتۇز ژىلدىن ئوشۇق ۋاقىتنىڭ پائالىيىتى پەقەت يۇرت ئاغزىدا مەدھىلەنگەن. خاتەم ھەدە تۇغۇلۇپ ئوسكەن

مايلار بىلەن يۇرت بەرىكىتى ھېساپلانغان مويسەپىت بوۋايلار... قىسقىسى، ھەممىسىنى بىر- بىرلەپ، خۇددى كىنو لىنتىسىدەك كۆز ئالدىمدىن ئوتكۈزىمەن. يېزىدىكى بارى- يوقى ئون- ئونبەش ئائىلىدىن بارلىققا كەلگەن موشۇ «ئەمگەك» كولخوزى ھازىرقى ۋاقىتتا مەدەنىيەتتى بىلەن ئىخىتىسادى تەرەققى قىلغان ئېگىلىككە ئايلاندى.

دېمەك، بىر چاغلاردىكى كىچىك بىر ئارتېلنىڭ بۇگۈنكىدەك ژۇقۇرى دەرىجىگە كوتىرىلىشىگە مېنىڭ ئېسىمدىن چىقمايدىغان ئالىيجاناپ يۇرتداشلىرىمنىڭ قاتاردا يېزىنىڭ ھورمەتلىك ئايالىلىرىدىن بىر ئىخاتەم ھەدە مومۇن قىزى قادىروۋانىڭ قوشقان مۇناسىپ ھەسسىسى بار، ئەلۋەتتە. بۇ ئاق كوڭۈل، مېھرىۋان، سۈمباتلىق، يۇرت بەختىنى ھەممىدىن ئەلا كۆرىدىغان ئايال ھەققىدە كوپ ئويلىنىمەن.

... خاتەم ھەدە ئېغىر ژىللاردا ئاتىسىز قېلىپ، ئانىسى پاتەمخان ۋە سىڭلىسى زەينەپبۇۋى بىلەن شۇ مۇدھىش ژىللارنىڭ جاپالىرىغا يۇرتداشلىرى بىلەن بىللە چىداپ، كولخوز ئېتىزلىقلىرىدا باشاق تېرىش بىلەن ئىش پائالىيىتىنى باشلىغان. ئۇ ئوزۇنىڭ تىرىشچانلىغى بىلەن بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، بىر تەرەپتىن ئوقۇپ، ئوزى سويگەن بۇخگالتېرلىق كۆرسىنى تاماملىدى. دەسلەپ «ئەمگەك» كولخوزىدا ھېساپچى بولۇپ ئىشلىدى.

ھېساپ ئىشلىرىدا ئوزىگە تەلەپچانلىق بىلەن ئىشلەۋاتقان بۇ تىرىشچان ياش قىزنى كولخوز رەھبەرلىرى ئاز ۋاقىتتىن كېيىنلا مەزكۇر كولخوزغا بۇخگالتېر، ئاندىن باش پۇخگالتېر قىلىپ تايىنلايدۇ. خاتەم ھەدە نىڭ شۇ ژىللاردىكى قايناق ئىش پائالىيىتى مېڭۋاتقان مەزگىللەردە بۇ ئالىيجاناپ ئايالنى بىرەر قېتىممۇ ۋەرلايەتلىك، ناھىيەلىك، ھەتتا، يېزىلىق كېڭەشلەرگە دېپۇتاتلىققا سايلىمىغان ئېكەن. بىرەر گېزىت سەھىپىلىرىدە ئۇنىڭ پائالىيىتىمۇ يورۇتۇلمىغان. ئۇنىڭسەۋەبى مېنىڭچە شۇ دەۋىردىكى باشقۇرۇش تۈزۈمىدە «كوممۇنىست» بولمىغانلارنىڭ ئابرويىسىزلىغىدا ئىدى. 1955- ژىلدىن تا ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققىچە بولغان ئوتتۇز ژىلدىن ئوشۇق ۋاقىتنىڭ پائالىيىتى پەقەت يۇرت ئاغزىدا مەدھىلەنگەن. خاتەم ھەدە تۇغۇلۇپ ئوسكەن ئەزىز يۇرتىدىن بەكمۇ رازى ئىدى. چۈنكى، يۇرتنىڭ چوڭ- كىچىگى بۇ دىلكەشنى ئايالنى ناھايىتى ھورمەت قىلاتتى.

چوڭ ئاقسۇ يېزىسىغا ھەر تۈرلۈكسەۋەپلەر بىلەن كەلگەن مېھمانلار بۇ ئوچۇق چىراي، دەستخىنى كەڭ، مېھماندوست خاتەم ھەدىنى كورمەي كەتمەتتى. روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا باشلىق تېاتر كوللېكتىۋى، ھېزىم ئىسكەندەروۋ، قادىر ھاسانوۋلارمۇ كېلىپ، دىدارلىشىپ، پاراڭلىشىپ كېتەتتى. ھازىر ھايات قالغانلىرى مەرھۇم توغرىلىق پات- پات ياخشى گەپلەرنى قىلىشىدۇ.

مەن يېقىندا بىر ئويگە مېھمانغا بارغىنىمدا خاتەم ھەدە مومۇن قىزى قادىروۋانىڭ قازاقستاندا خىزمەت كورسەتكەن ئارتىستكا خېلىچەم ئىلىيۋا بىلەن چۈشكەن سۈرىتىنى كورۈپ، ناھايىتى خوشال بولدۇم. دېمەك، موشۇ سۈرەتنىڭ ئوزىلا بىزنىڭ ژۇقۇرىدا تەكىتلىگىنىمىزدەك ئوزىنىڭ دىلكەشلىگى ۋە سىلىق- سىپايە مۇئامىلىسى بىلەن كىشىلەرنىڭ ھورمىتىگە سازاۋەر ئېكەنلىگىدىن دەرەك بەرسە كېرەك.

ئەخمەتجان ھوشۇروۋ،

بىشكېك شەھىرى.

سۈرەتتە ئولا تەرەپتە تۇرغان خاتەم قادىروۋا.

مۇئەللىپنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن مەزكۇر ماقالىنىڭ قەلەم ھەققى «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ جەمئىيىتىگە ئەۋەتىلدى.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

دین ۋە شەرىئەت ئەھكاملىرى

يېقىندا تەھرىراتىمىزغا يازغىنىمىزدەك شەھىرىمىزدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان، 80 ياشلاردىن كېيىنكى مۇھەممەت سەت ئىسىملىك ۋەلىيۇتىن ئىسلامدا نامازنىڭ قائىدىلىرىگە ئائىت بىر قانچە سوئالىلارغا جاۋاب بېرىشىمىزنى ئىلتىماس قىلىپ خەت كەلدى. بىز نامازنى تولۇق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش باشقىلارغا كۆرسىتىلىدىغان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ بۇ جەھەتتىكى چۈشەنچىلىرىنى يەنىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش مەخسىتىدە قىلىنغان بۇ سوئال- جاۋاب تەرىقىسىدە تۈزۈلگەن رىسالىنى تەييارلىدۇق. بۇ ئىشىمىزدا تاشكەنت ۋە مەرغىلان شەھەرلىرىدە نەشر قىلىنغان «ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسلىرى»، «نامازنى ساۋاقلىرى»، «ئىسلام دىنى نېمە؟»، «ئىبادەتنى ئىسلامىيە» ۋە «101 سوئالغا 101 جاۋاب» كىتابلىرىدىن پايدىلانغانلىقىمىز ئۈچۈن ئەپۋا سورايمىز.

نامازنى تولۇق قائىدىلىرى

- نامازنى نېمە؟

- بەندىنىڭ ئاللاغا جىسمى ۋە جېنى بىلەن قىلىنغان ئىبادىتى. ھەدىسىلەردە «مومىن مۇسۇلمان بىلەن كۇففار ئوتتۇرىسىدىكى پەرىق نامازدىدۇر» دېيىلگەن. شۇنداقلا نامازنىڭ دۇنيا- ساتاقىتىنىڭ ئاچقۇچىدۇر.

- نامازنى بىر كۈندە نەچچە ۋاقىت ئوقۇلىدۇ؟

- بەش ۋاقىت: بامداد، پېشىن، ئەسىر (نامازدىگەر)، شام (نامازشام)، خۇپتەن، جۈمە كۈنى پېشىندا جۈمە نامىزى ئوقۇلىدۇ. **بامداد:** 2 رەكەت سۈننەت، 2 رەكەت پەرز. **پېشىن:** 4 رەكەت سۈننەت، 4 رەكەت پەرز ۋە يەنە 2 رەكەت سۈننەت. **ئەسىر:** 4 رەكەت پەرز. **شام:** 3 رەكەت پەرز، 2 رەكەت سۈننەت. **خۇپتەن:** 4 رەكەت پەرز، 2 رەكەت سۈننەت ۋە 3 رەكەت ۋىتىردىن تەشكىل تاپقان. (چەدۋەلگە قاراڭ).

- بۇلاردىن باشقا يەنە قانداق نامازلار مەۋجۇت؟

- ۋاجىب نامازلار، يەنى رامىزان ۋە قۇربان ھېيت نامازلىرى. رامىزان ئېيىدىكى خۇپتەن نامىزىدىن كېيىن ياكى ۋىتىردىن ئاۋۋال ئوقۇلىدىغان تەراۋىخ نامىزى سۈننەت ھېسابلىنىدۇ. بۇ تەركىلىرىمۇ، ئايالارمۇ ئوقۇشى لازىم بولغان سۈننەت ئەمەلىدۇر.

- يەنە قانداق نامازنىڭ ئادەتلىرى بار؟

- يەنە نەپىل ئىبادەتلىرىنى قىلماق مۇستەھەپتۇر. شۇنىڭدەك شېيت (ئولۇك) ئۈچۈن جىنازا ئوقۇش پەرزى كۇپايىدۇر.

- پەرزى كۇپايە دېگەن نېمە؟

- بىر كىشى ئوقۇسا، ئاۋۋال تۇرغانلار ئۈچۈنمۇ كۇپايە قىلىدىغان تەلەپ.

- نېمە ئۈچۈن بەزى نامازلارنى ئاشكارە (ئاۋاز چىقىرىپ) ۋە بەزى نامازلارنى مەخپىي (ئاۋاز چىقارماي) ئوقۇيمىز؟

- ئىسلامنىڭ دەسلەپكى دەۋرلىرىدە رەسۇلۇللاھ ئەلەيھىسسالام بەش ۋاقىت نامازنىڭ ھەممىسىنى ئاشكارە ئوقاتتى. مەككە مۇشرىكلىرى ئىسلام تېخى زەيىپ بولغىنى ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ نامازنى ئوقۇۋاتقاندا ئۇ كىشىگە كوپ زۇلۇم قىلاتتى ۋە ئىبادەت پەيتىدە رەسۇلۇللاھقا ئازار يەتكۈزگەنلەرنى، رەغبەتلەندۈرەتتى. مەسىلەن، كىمكى مۇھەممەد نامازنى ئوقۇۋاتقاندا، ئۇنىڭ بوينىغا توگە ۋە قوينىڭ پاسكىنا ئەرسىلىرىنى تېسىپ قويسا، ئۇنىڭغا بىر توگە بېرىمىز دەپ ۋەدە قىلاتتى. تۇرمۇشنىڭ قاتتىقلىقىدىن مۇسۇلمانلار بەزى ۋاقىتلاردا ئۇقارقىدەك ئېپلاس ئەرسىلەرنى بويىدىن ئېلىپ تاشلاشقىمۇ جۈرئەت قىلالماتتى. بۇنداق پەيتلەردە رەسۇلۇللاھنىڭ قىزى- بۇۋۋى پاتىمە ئانىمىز كېلىپ ئۇ ئېپلاس ئەرسىلەرنى بوينىدىن ئېلىپ تاشلاتتى. مانا موشۇنداق ئورۇنسىز ھەركەتلەر سادىر بولۇۋەرگەندىن كېيىن ئاللاتائالا: «يا، مۇھەممەد، ھەممە نامازلىرىڭنى ئاشكارىمۇ قىلماڭ ۋە ھەممىسىنى مەخپىمۇ قىلماڭ، يەنى بەزىسىنى ئاشكارە ۋە بەزىسىنى مەخپىي قىلىڭ» دېگەن ئايەت چۈشەرگەن. شۇنىڭدىن كېيىن رەسۇلۇللاھ بامداد، شام ۋە خۇپتەن نامازلىرىنى ئاشكارە، پېشىن ۋە ئەسىر نامازلىرىنى بولسا مەخپىي ئوقۇشقا باشلىغان. چۈنكى كاپىرلار بامداد ۋە خۇپتەن پەيتلىرىدە ئۇيقۇدا، شام ۋاقىتىدا بولسا تاماق يېيىش بىلەن مەشغۇل بولاتتى. پېشىن ۋە ئەسىر نامازلىرى پەيتىدە كاپىرلار ئازار يەتكۈزۈشكە ئىمكانىيىتى بولغانلىقتىن ئۇشبۇ نامازلارنى مەخپىي (ئاۋاز چىقارماي) ئوقۇيدىغان بولدى. ئىسلام رەۋاجلانغاندىن كېيىنمۇ ئاللانىڭ بۇيرۇغىنى ئەمەلدە قالدۇردى.

- ئۇنداقتا نېمە سەۋەبتىن جۈمە ۋە ئىككى ھېيت نامازلىرى كۈندۈزى ئوقۇلىمىدۇ، ئاشكارە (ئاۋاز چىقىرىپ) ئوقۇلىدۇ.

- مەزكۇر نامازلار رەسۇلۇللاھنىڭ ھىجرەتلىرىدىن كېيىن، يەنى ئۇزاتىنىڭ مەككىنى مۇكەررەمەدىن مەدىنىنى مۇنەۋۋەرگە كوچۇپ كەلگەندىن كېيىن ئاللاتائالا تەرىپىدىن ئوقۇش بۇيرۇلغان. شۇ سەۋەبتىن جۈمە ۋە ئىككى ھېيت نامىزى ئاشكارە ئوقۇلىدۇ.

- يالغۇز نامازنى ئوقۇۋاتقان كىشى پېشىن ياكى ئەسىر نامىزىنى ئاشكارە ئوقۇسا نېمە بولىدۇ؟

- زەرەرى يوق. سەجدەنىڭ سەھۇ لازىم بولمايدۇ. مەخپىينى مەخپىي، ئاشكارىنى ئاشكارا ئوقۇش جامائەت بىلەن ئوقۇلىدىغان نامازنۇچۈن خاستۇر.

- يالغۇز ئوزى نامازنى ئوقۇغۇچى ئەزان ئېيتىشى شەرتمۇ؟

- ئوزى يالغۇز نامازنى ئوقۇغۇچى ئەزان ئېيتىشى شەرت ئەمەس، ئەزان ئېيتىش جامائەتنىڭ ۋەزىپىلىرىدىن. شەھەر ئەھلى ئۈچۈن بولسا، جامائەت بولۇپ ئوقۇغىنىدىمۇ ئەزان ئېيتىش شەرت ئەمەس، چۈنكى مەزكۇر شەھەردىكى جامىي مەسجىتلىرىدىكى ئېيتىلغان ئەزان ھەممىگە كۇپايە قىلىدۇ. ئامما سەپەردە ئەزان ئېيتىش زورۇر.

- نېمە ئۈچۈن ئىمامغا ئىقتىدا قىلىپ نامازنى ئوقۇغاندا فاتىھە سۈرىسى ئوقۇلمايدۇ، رامىزان ئېيىدا ۋىترنامىزنى جامائەت بولۇپ ئوقۇغاندا ھەممە قۇنۇت دۇئاسىنى ئوقۇيدۇ؟

- رەسۇلۇللاھ ساھابىلەردىن بىرىگە قۇنۇت دۇئاسىنى ئوگىتىپ، ئۇنى ھەر بىر ۋىتر نامىزىدا ئوقۇلىدىغانلىقىنى تاپىنلىدى. شۇڭلاشقا ھەر بىر كىشىنىڭ قۇنۇت دۇئاسىنى ئوقۇشى زەرۇر.

- ئەركەك ۋە ئاياللارنىڭ نامازلىرىدا پەرىق بارمۇ؟

- ئەلۋەتتە، بىر قانچە پەرىق بار:

1. ئاياللار ئەركەكلەردەك جامائەت بولۇپ نامازنى ئوقۇمايدۇ.
2. ئاياللار قوللىرىنى يەلكىسىگە باراۋەر كوتىرىپ قۇلاق قاقىدۇ.
3. قىيامدا ئاياللار قوللىرىنى ۋۇقۇراقتا، يەنى كوكرەكلىرى ئۈستىگە قويۇپ تۇرىدۇ.
4. ئولتۇرۇشتا ئىككى ئايىغىنى ئوڭ تەرەپكە قىلىپ ئولتىرىدۇ.
5. ھېچ قايسۇ نامازنى ئاۋاز چىقىرىپ ئوقۇمايدۇ.
6. ئاياللار ئەزان ئېيتمايدۇ.
7. ئاياللار قۇربان ھېيتىدا تەكبىر تەشرىقنى تىجىدە ئوقۇيدۇ.

- ئايال كىشى ئەركەك كىشىگە ئىقتىدا قىلسا (ئەگەشسە) نامىزى بۇزۇلامدۇ؟

- ئەگەر ئايال كىشى ئەركەك بىلەن يانمۇ- يان تۇرۇپ ئىقتىدا قىلسا ئەگەر ئەركەك ئايالنىڭ ئىقتىدانىي قوبۇل قىلسا، ئەركەكنىڭ نامىزى بۇزۇلىدۇ. ئەگەر ئايالنىڭ ئىقتىداسىنى قوبۇل قىلمىسا، ئايالنىڭ نامىزى بۇزۇلىدۇ. ئامما ئايال كىشى بىرگەز، يەنى بىر سەپ مىقدارىدا ئارقىدا تۇرۇپ ئىقتىدا قىلسا، ئەركەكنىڭمۇ، ئايالنىڭمۇ نامىزى بۇزۇلمايدۇ، سەپ تارتىپ تۇرۇشتا ئاۋال ئەركەكلەر، ئاندىن بالىلار، كېيىن ئاياللار تۇرىدۇ.

- ياش بالىلارنىڭ سەپتە ئارىلىشىپ تۇرۇشنىڭ زەرەرى بولامدۇ؟

- فىقھ (ئىبادەت ۋە ھوقۇق) كىتابلىرىدا ئەمرەد (ساقال بۇرۇتى چىقمىغان) بالىلارنىڭ سەپتە يانمۇ- يان تۇرۇشى ئاياللارغا ئوخشاش زەرەرى تېگىدۇ دېيىلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالاھىدە بىر تەرەپتە تۇرسا، مەخسەتكە مۇۋاپىقتۇر.

- پېشىن نامىزىنىڭ ئالدىنقى سۈننىتىنى ئوقۇماي، پەرزىگە ئىقتىدا قىلغان ئادەم نېمە قىلىدۇ، سۈننەتنى ئوقامدۇ؟

- پېشىن نامىزىنىڭ پەرزىنى ئوقۇغاندىن كېيىن 2 رەكەت سۈننىتىنى ئوقۇيدۇ. كېيىن يەنە 4 رەكەت سۈننىتىنى ئوقۇيدۇ.

- نامازلارنىڭ سۈننەتلىرىنى ئۆيدە ئوقۇپ، پەرزلىرىنى مەسجىتتە ئوقۇش ئۈچۈن كېتىۋېتىپ، سالام بېرىش ياكى ئەلىك ئېلىش ياكى گەپلەشكەنلىكنىڭ زەرەرى بارمۇ؟

- مەسجىتلەر ئەسلى پەرز نامازلىرىنى ئوقۇش ئۈچۈن قۇرۇلغان. نامازنى ئۆيدە ئوقۇغاندىن مەسجىتتە ئوقۇغانلىقنىڭ ساۋاۋى 27 دەرىجە ئارتۇقتۇر. سۈننەتلەر بولسا پەرزلىك ئەكسى، ئۇلارنى مەسجىتتە ئوقۇغاندىن ئۆيدە ئوقۇش ساۋاپلىق. سۈننەتنى ئۆيدە ئوقۇغاندىن كېيىن ئۇخلامسىز، تاماقلىنامسىز، كەپلىشەمسىز بۇ نىڭ ئەسلا زەرەرى يوق.

- بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىنى ئوقۇماستىن، پەرزىگە ئىقتىدا قىلغان ئادەم كېيىن سۈننىتىنى ئوقامدۇ؟

- فىقھ كىتابلىرىنىڭ ھوكۇمىگە كۆرە سۈننەتنى ئوقۇمايدۇ.

- قازا نامىزىنى ئوقۇغۇچى نېمە قىلىشى كېرەك؟

- ئالدىن قازا نامىزىنى خالىغان ۋاقىتتا ئوقۇشى مۇمكىن. قازا نامىزىنى باشلاشتىن ئالدىن ئەزان ئېيتىدۇ. كېيىن ئىقامەت ئېيتىپ باشلايدۇ. قالغانلارنىڭ ھەر بىرىگە ئىقامەت ئوقۇيدۇ.

- قايسۇ نامازلارنى تاھارەتسىز ئەيەممۇم بىلەن ئوقۇشقا بولىدۇ؟

- جىنازا نامىزىنى، شۇ شەرت بىلەنكى، ئەگەر ئىمامەۋىزە قىلمايدىغان بولسا، تاھارەت ئالغىچە نامازنى ئوقۇلۇپ بولغان ۋە نامازدىن قالىدىغان بولسا، ئەيەممۇم قىلىپ، نامازنى ئوقۇشقا بولىدۇ.

- ئەيەممۇم نېمە؟

- سۇ بولمىغان يەردە توپا، پاختا، لاتا ئوخشاش ئەرسىلەردىن پايدىلىنىپ، ئېلىنىدىغان شەرتلىك تاھارەت.

- ئىبادەتنىڭ ئەڭ ئەۋزەللى قايسۇ؟

- ئەفەل نامىزى ئوقۇشتىن، ئەفەل روزا تۇتۇشتىن ئىلىم تەلەپ قىلىش ئەۋزەل. فەقىھ (ئىبادەت ۋە ھوقۇق) ئىلمىدە ئېيتىلىشىچە، ئوز ئىبادەتلىرىنى توغرا ئوتەش ئۈچۈن ۋە ئوزىنىڭ ئاللاھ ئالدىدىكى، جەمىيەت ئالدىدىكى، ئائىلە ۋە دوستلىرى ئارىسىدىكى ھوقۇق ۋە بورچىنى ئېنىقلاپ ئېلىش ئۈچۈن يېتەرلىكچە مەلۇماتقا ئېگە بولۇش پەرز ئېكەن ئىسلام كىشىسى دىنىي ئەخلاق ئىلمىدىن يېتەرلىكچە مىقداردا ۋاقىپ بولۇشى لازىم. بۇ بىلىملەرنى ئۆگىنىش كىم بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر مۇسۇلمانلىق داۋاسىنى قىلغان ھەر بىر ئەركەك ۋە ئايالغا نامىز ۋە باشقا ئىبادەتلەر ئوخشاش ئەڭ زەرۇر پەرزلەردىن سانىلىدۇ.

- نېمە ئۈچۈن نامازلىرىمىزدا پەقەت ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا سالاۋات ئېيتىمىز؟

- رەسۇلۇللاھ ئەلەيھىسسالام مېراجقە چىققاندا، ھەممە پەيغەمبەرلەرنىڭ روھلىرى ھازىر بولىدۇ. شۇ چاغ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام پەيغەمبىرىمىزگە: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم يا مۇھەممەد» دەپ سالام بەردى. ئەينە شۇ سالامغا جاۋاب بولسۇن ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ ساھابىلەرگە نامازلىرىڭىزدا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا سەلاۋات ئېيتىڭلار دە پېبۇيرىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزگە قىيامەتكىچە ھەممە نامازلىرىمىزدا سەلاۋات ئېيتىش سۈننەت بولدى.

قۇربان ھېيت

ئىسلامدىكى مۇبارەك كۈنلەرنى نىشانلىغاندا مۇسۇلمانلار ئۇلاردىكى ئاساسىي ئەقىدىلەرگە خەيرىخاھلىق بىلەن مۇناسىۋەتتە بولىدۇ. جۈملىدىن جۈمە نامىزىنى بىر ھەپتىلىك ئىبادەتنىڭ ئوزىگە خاس يەكۈنى دەپ بىلسە، رامىزان ئېيىدا بىر ئاي روزا تۇتىدۇ. قۇربان ھېيتىدا بولسا ئۇلۇق ئىبادەت ھەج مۇراسىمىغا قاتنىشىدۇ.

قۇربان ھېيت ئىسلام دىنىدىكى ئەڭ چوڭ بايراملاردىن بولۇپ، ھىجرىي ۋىلى ھېساۋىدىكى زۇل- ھىججە ئېيىنىڭ 10- كۈنى، روزا ھېيتىدىن 70 كۈن ئوتۈپ نىشانلىنىدۇ. بۇ كۈن بىيل 2- ئىيۇنغا توغرا كېلىدۇ.

قۇربان ھېيتىنىمۇ خۇددىي روزا ھېيتىدىكىدەك مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ئىككى رەكەت نامازنى ئوقۇش زەرۇر ھېسابلىنىدۇ. ئەندى روزا ھېيتىدىن پەرىقلىق تەرىپى بولسا، قۇربان ھېيتىدا نامازنى ئوقۇپ بولغىچە ھېچ قانداق تاماق يېيىمەيدۇ. پەقەت نامازدىن كېيىن قۇربانلىق ئۈچۈن سويۇلغان قوي گوشى بىلەن تاماقلىنىشقا سوۋاپ ھېسابلىنىدۇ.

ھېيت كۈنلىرى ئۈچ كۈن داۋامىدا ئولۇملۇك بولغان ئويلەرگە دۇئا- پاتىھە قىلىش، تاتا- ئانا ۋە يېقىن دوست- بۇرادەرلەر، بولۇپمۇ چوڭلار بىلەن ئاغرىق كىشىلەرنى بېرىپ كورۇش ئادەت تۈسىگە كىرىپ قالغان.

ھېيت كۈنلىرىدىكى كوپلىگەن رەسىم- يۇسۇنلار ئىنسانلار ئۈچۈن چوڭ ئەخلاقى- تەربىيەۋىي ئەھمىيەتكە ئېگە: ئۇلارنى ئىزگۈلۈك، ياخشىلىق، رەھىم- شەپقەت، سېخىلىق، ئالىيجانابلىققا چاقىرىدۇ. چۈنكى قۇرئانى كەرىمنىڭ «ھەج- سۈرىسىدە ئالاھقا ئىشىنىپ ئىبادەت قىلىڭ، خەيرلىك ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇڭ» دېيىلگەن.

روزا ۋە قۇربان ھېيتلارنى تۇرلۇك ناز- نېمەتلەر، يېگۈ كىيىم- كېچەكلەر كىيىش بىلەن، شۇنداقلا ھويلا- ئاراملارنى سەرەمجان تازىلاپ، كوتىرەڭگۈ روھدا كوتىۋېلىش كېرەك.

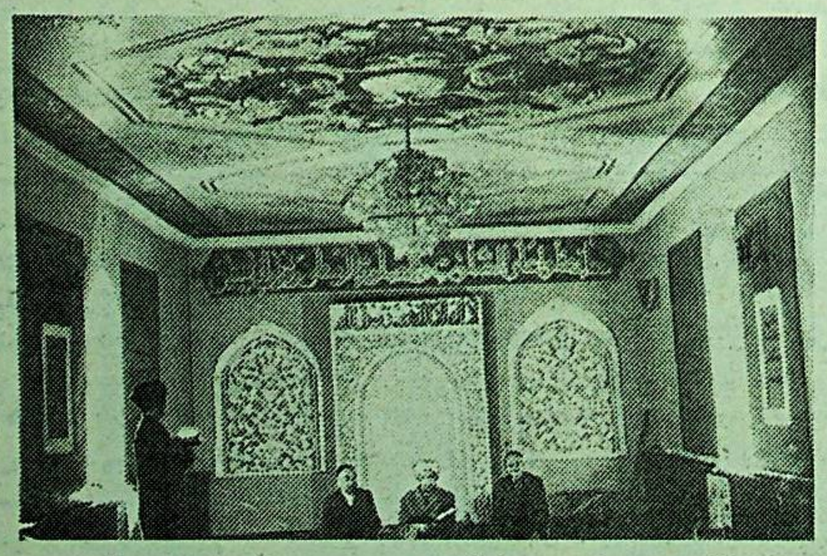

ئالمۇتا شەھىرى گورنىي گىگانت مەھەللىسىدە قۇرۇلغان يېگى مەسجىتنىڭ ئىچكى كورۇنۇشى.

د. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرىتى.

ئىمىن ۋاڭ ھەققىدە

مەلۇمكى، ھەر بىر دەۋرنىڭ ئۆز قەھرىمانى بولغىنىدەك، ئەينى شۇ دەۋرنىڭ مىللىي ئاسىي ۋە مىللىي خائىنلىرىمۇ بولىدۇ. خەلىق ئوزىنىڭ ئەينە شۇنداق قەھرىمان ئوغۇل-قىزلىرىغا ئاپىرىن ئوقۇپ، ئۇلارنىڭ نامىنى ئەبەدىل-ئەبەت ياد ئېتىپ يەخىرلەنسە، مىللىي خائىنلارغا لەنەتلەر ئېيتىدۇ.

بىزنىڭ تاريخىمىزدا تاق تاغلىق خوجىلارنىڭ پېشىۋاسى ھىدايەتۇللاھ - ئافاق خوجا (ئافاق-ئۇپۇق سوزىدىن بولۇپ، كەڭلىك، دۇنيا كەڭلىگى دېگەن مەنالارنى بېرىدۇ، **تەھرىرات ئىزاھى**) 17-ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىن باشلاپ ئىشانلىق ھاسىسىغا تايىنىپ، ھاكىمىيەت ئۈچۈن ئۆز دىنىدىن ۋاز كېچىپ، لخاسادىكى چوڭ ئىبادەتخانا-لاماسۇندا لاما دىنىنى قوبۇل قىلغان، شۇنىڭ بىلەن دالاي-5-ئىنىڭ ئەزىزىدىن ئوتۇپ، ئۇنىڭ يوللانمىسىنى ئېلىپ، جۇڭغار خانلىغىنىڭ ھامىيلىغىدا قەشقەرىيەنى قانغا مەلەپ، سەئىدىيە ئۇيغۇر خانلىغىنىڭ ئورنىغا جۇڭغارلارغا تابە قوچاق ھاكىمىيەتنى تىكلىدى.

تاق تاغلىق گروھىنىڭ مۇرىتلىرىدىن بىرى ئىمىن خوجىمۇ مەنسەپ ئۈچۈن مىللەت مەنپەئىتىنى، ۋەتەننى سېتىش يولىغا ئوتكەن ئىدى. بىز ئۇنىڭغا ئىمپېراتور چەنلۇك تەرىپىدىن ئاتا قىلىنغان ۋاڭلىق مەنسۇى ھەققىدە قىسقىچە توختىلىپ ئوتمەكچىمىز.

مانجۇر-خىتاي خانى چەنلۇك (1735-1797-ۋىللار) جۇڭغار خانلىغى بىلەن ئۇرۇشۇپ تۇرغان دەۋرلەردە مانجۇر-خىتايلارغا تەرەپدار بولغانلارغا ۋە ئاكا-ئۇكا خوجىلارنىڭ ئازاتلىق قوزغىلىڭىنى باستۇرۇشتا «خىزمەت» كورسەتكەنلەرگە پادىشا جاساق-ۋاڭلىق مەنسۇىنى بەرگەن ئىدى. ۋاڭلىق مەنسۇى توغرىسىدا ئالىم ۋە يازغۇچى ئابدۇرېھىم ئوتكۇر «ئىز» نامىلىق تاريخىي رومانىنىڭ 33-بېتىدە (1984-ۋىل، ئۇرۇمچى) شۇنداق دەپ يازىدۇ: «ۋاڭلىق ياكى تارخان-دارخان (موڭغۇلچە) بىر خىل مەنسەپ ياكى ئۇنۋان نامى، قېدىمىي موڭغۇل ۋە تۈركىي قەبىلىلەردە ئاددىي خەلىقتىن كېلىپ چىقىپ، ھەر بىي ياكى باشقا جەھەتلەردە چوڭ خىزمەت كورسەتكەنلەرگە تارخان- بەگلىك ئۇنۋان بېرىلەتتى، مۇنداق ئۇنۋانغا ئېرىشكەنلەر سىياسىي-ئىختىسادىي جەھەتتىن بىرمۇنچە ئىمتىيازلارغا ئېگە بولۇپ، ھوكۇمران تەبىقە ئەزاسىغا ئايلىناتتى. ئوزىدىن كېيىن بۇ ئىمتىيازلار ئەۋلادلىرىغا مىراس بولۇپ قالاتتى.

قۇمۇلدا تۇنجى قېتىم 1606-ۋىلى مۇھەممەت شاخوجا ۋاڭلىق تۇزۇم ئورناتقان بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا مەمۇرىي جەھەتتىن يەكەن سەئىدىيە خانلىغىغا قاراشلىق بىر ھاكىم بەگ بول

ئىككى توپاق پاجىەسى

ئابدۇرۇسۇل ئادەتتىدەك سەھەر نورلىدىن تۇرىدىدە، چىراقنى ياقتى. كونا پاختىدىن ئېشىلگەن پىلىك ئوي ئىچىنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇ كاڭغا يېيىپ قويغان كېگىز پايپاق بىلەن چۇرۇغىنى كىيدىدە ئىشىكنى ئاستا ئېچىپ، تالاغا چىقتى.

تۇنۇگۇن تاپ ـ تاقىر تۇرغان دالانى ئاپپاق قار قاپلاپ كېتىپتۇ. تەلكە تېغىنىڭ «ئاق بايتال» غولىدىن ئۇرۇپ تۇرغان ئىزغىرىن سوغ شامال ئابدۇرۇسۇلنىڭ سەكسەن ياماق پەشمىتىدىن شۇرىدە ئوتۇپ، ئۇنى سەسكەلدۇرۇۋەتتى.

«قىلىچىنى سورەپ، قىش كەلدى» دېگىنى شۇ ئېكەندە، دېدى ئۇ ئىچىدە.

ئابدۇرۇسۇل ئائىلىسى بىلەن قورغاس مازارنىڭ شەرقى ـ شىمالىدىكى كۇندەي غولى ئېغىزىغا جايلاشقان بىر جاڭزىدا كوممۇنىنىڭ بىر توپ تايىنچا ـ توپىغىنى باقاتتى. بىر تەرىپى لاپاس قىلىپ يېپىلغان چوڭ قورادا كوشەپ ياتقان جانۋارلارنى بىر قۇر كوزدىن كەچۈردى ۋە دالاغا هايداپ ماڭدى.

ـ هەي دادىسى ـ ۋۇگرەپ تالاغا چىققان ئايالى خېلچەم ئاۋاز قاتتى ـ بۇ جۇدۇن ـ چاپقۇندا بۇلارنى نەگە ئاپرىسىز؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوزىڭىز ئاچ ـ قوساق.

ـ ئېھ خېلچەم، بۇ سوغ ۋاڭ دۇيجاڭنىڭ زۇۋاندىن زەھەرلىك ئەمەسقۇ ئاخىر. ئۇنىڭ دەشمىنى ئاڭلىغىچە، مال باققىنىم ماقۇل ئەمەسمۇ ـ دەپ ئابدۇرۇسۇل ئايالىنىڭ مېھرىۋانچىلىغىغا كوڭلىدە مەمنۇن بولدى.

ـ هېچ بولمىسا ماللارنى جاڭزىنىڭ ئەترا پىغا قايرىپ قويۇپ، ئوزىڭىز چاي ئىچىپ كېتەرسىز؟ ـ يەنە كويۇنۇپ سورىدى ئايالى.

ـ خوپ، بۇ باشقا گەپ ـ دەپ ئابدۇرۇسۇل هايلاپ ماللارنى هايداپ «كۇندەي يارغا» جەملەپ قويۇپ، چاي ئىچىشكە ژۇگەردى. بەرى بىر كوڭلى بىسەرەمجان هالدا، تالقاننى قايناق سۇغا ئارىلاشتۇرۇپ، تېز ـ تېز سۈمەردىدە، يەنە ئارقىغا قاراپ ژۇگرەپ كەتتى. ماللار ئوز جايىدا تۇرۇپتۇ، ئامما كوزگە كورۇنگەن، سويسا گوشى پىچاققا ئېلىنغىدەك ئىككى توپاق كورۇنمەيدۇ. ئۇزاق ـ يېقىنغا بېرىپ قاراپ كوردى. بەرى بىر ئىككى توپاق ئاقتىمۇ، كوكتىمۇ يوق.

ئابدۇرۇسۇل كەچقۇرۇن هەممە توپاق ـ تايىنچىلارنى قوراغا هايداپ ئەكىلىپ، يەنە بىر تەكشۈرۈپ كوردى. يەنىلا ئىككى توپاق يوق چىقتى.

ـ ئەتىگەن چاي ئىچىپ چىققىنىمدا ـ دېدى ئۇ ئايالىغا، كۇلىدىن چىققان «مېھمانلار» دىن ئىككى ـ ئۈچى ماللارنى ئارىلاپ ژۇرگەن ئېكەن. شۇلاردىن گۇمانىم بار.

ـ قويۇڭا دادىسى ـ دېدى خېلچەم چوچىگەن قىياپىدا ـ ئۇلارغا تىل تەككۈزۈپ، تېخىمۇ چوڭ بالاغا قالماڭ. ئۇلار ئوغۇرلۇقتەك قەبىھ ئىشلارغا قارشىمىشقۇ. تۇنۇگۇن كىشىلەر موشۇ يېقىندىن بۇيان توخۇلىرىمىز يوقاپ كېتىدىغان ئىش چىقتى. ئىلگىرى بۇنداق غەيرى ئىشلاردىن يېزىمىز خالى ئېدى دېۋىدى ۋاڭ دۇيجاڭ راسا ۋايساپ، بىزنىڭ مېھمانلىرىمىز توخۇمدىن ئاق دەپ دېۋەيلىدى.

ئەر ـ ئايال ئوز ئارا هەسرەتلىشىپ ئولتۇراتتى، ۋاڭ دۇيجاڭ بىر قانچە شايكىلىرى بىلەن ئاتلىرىنى دۇپۇرلىتىپ، مالخانىغا كىرىپ كەلدى.

ـ ماللارغا ياخشى قارا ـ دېدى ئۇ ئەشتىرىنى تىقىپ ـ كاڭغا تىقىلىپ ياتۇەرمەي.

ئابدۇرۇسۇل ئىككى توپاقنىڭ يوقالغانلىغىنى خەۋەر قىلىۋىدى ئۇ يەنىمۇ كاڭششقا باشلىدى.

ـ قاياققا يوقايدۇ، بايا خوتۇنۇڭ «گوش بېرىڭلار» دەپ جاڭجال قىلىۋاتاتتى. سويۇپ يېيىش ئۈچۈن بىرەر يەرگە ئوغۇرلاپ تىقىپ قويغان بولىشىڭ مۇمكىن. ئەتىگىچە توپاقلارنى تېپىپ، ئورنىغا قويمىساڭ، توپاقلارنىڭ ئورنىغا سېنىڭ تېرەڭنى شىلىپ ئالىمەن، بىلىپ قوي!

ئۇنىڭدىن بۇنىڭدىنمۇ يامانراق قاباھەتنى كۈتۈش مۇمكىنلىگىگە كوزى يەتكەن ئابدۇرۇسۇل ئايالىنىڭ يېلىنىپ ـ يالۋۇرىشىغا قارماي، توپاقلارنى ئىزدەپ چىقىپ كەتتى.

هىلى كېلەر، بىزمان كېلەر دەپ تاڭ ئاتقىچە كىرپىك قاقماي تاڭ ئاتقۇزغان خېلچەمنىڭ كوڭلى چوڭ بىر بەختسىزلىكنى سەزگەندەك ئەنسىرەتتى. ئۇلارنىڭ ئەزىمەت دېگەن 12 ياشار ئوغلى بىلەن 3 ياشارلىق قوش گېزەك پاتمە ـ زوهرە ئاملىق قىزلىرى بار ئېدى. تۇرغان ـ پۇتكەن بايلىغى ـ بەختى شۇلار ئېدى، ئۇلارنىڭ بالىلىرىمىز بولسىمۇ پاراۋان يەپ ـ ئىچسۇن دەپ موشۇ جاڭزىغا كوچۇپ چىققان ئېدى. ۋاڭ دۇيجاڭ قۇچاق يەتمەس ۋەدىلەرنى بېرىپ، ئۇلارنى موشۇ يەرگە ئېلىپ چىققان ئېدى. ئەمدىزە زۇلۇم ئۈستىگە زۇلۇم ئۇلارنىمۇ، بالىلارنىمۇ قاڭغىر قاخشاتماقتا. مەلىگە كوچۇپ كېتىشكە بولسا ۋاڭ رۇخسەت بەرمەيدۇ.

خېلچەم كوڭلىگە غەيرى خىياللار كېلىپ تۇرسىمۇ، چىشىنى ـ چىشىغا بېسىپ، بالىلىرىغا ئەتىگەنلىك چاينى بېرىپ، دادۇي ئىدارىسىغا قاراپ يول ئالدى. ۋاڭ دۇيجاڭغا ئېرىنىڭ هېلىغىچە كەلمىگەنلىگىنى خەۋەر قىلدى. ۋاڭ بورى تېرىسىنى كىيىپ:

ـ ئېرىڭ گوناسىنى يوپۇتۇش ئۈچۈن شۇنداق ئويۇننى ئويلاپ تېپىپ، بىزگە قالپاق كىيگۈزمەكچى. تېخى كىم بىلىدۇ، بىرەر ئوڭكۇرگە مۇكۇنۇپ، بەختۇك ئۇخلاۋاتقاندۇر. سەنمۇ ئوزەڭلارنى ئاقلاش ئۈچۈن هىيلە ئىشلىتىپ، ئالدىمغا كەلگەنسەن ـ دەپ خېلچەمنى هاقارەتلەپ كەتتى.

ـ ئوغرى كىم ئېكەنلىگى بەلكىم ساڭا مەلۇمدۇر ـ دېدى خېلچەم ئولگەن ئۈستىگە تەپكەندەك بۇ ئاهانەتكە چىدىمای ـ ئابدۇرۇسۇل كۇلىدىن چىققان «مېھمانلار» دىن بىر قانچىسى مال ئىچىدە ئېمىندۇر پايلاپ ژۇرگەندى، شۇلاردىن گۇمانلىنىمەن دەۋاتاتتى. شۇلار سېنىڭ تۇخۇمىڭغۇ، ئاخىر شۇلار ئالماي، كىم ئالاتتى.

ـ هوي چەنتۇ، سەن تېخى كۇلىدىن چىققان مېھمانلارغا تىل تەككۈزگىدەك بولدىڭمۇ. يالا چاپلاشقا قانداق تىلىڭ باردى ـ دەپ ۋاڭ سىم قامچا بىلەن خېلچەمنى ساۋاپ كەتتى.

كۇچ بىلەن چۇشكەن قامچا زەربىدىن ئۇ ژىقىلدى ۋە بېشىدىن قان ئېقىشقا باشلىدى. ۋاڭ غالجىرلاشقان ئىشتىتەك كىرپىكسىز كوزلىرىنى ئالايتىپ، بىر تۇركۇم ئاكتىۋلار بىلەن دادۇي ئىدارىسىغا كىرىپ كەتتى.

بىر مەھەل هۇشسىز ياتقان خېلچەم «ئوھ» دەپ كوزىنى ئاچسا، بېشىدا ئائىسى مېھرىنسا چوڭنام كوز ـ ياش قىلىپ ئولتىرىپتۇ. كىمدۇر ۋاقىەلى يەتكۈزگەن بولسا كېرەك، ئۈچۈپ دېگىدەك كەلسە، خېلچەم بېھۇش ياتقان. ئائىلىدە، ئۇنىڭ يۈز ـ كوزىگە سۇ سېپىپ، ئوزى بىلگەننى قىپتۇ. مانا ئەمدى بولسا خېلچەم كوزىنى ئاچتى.

ـ قىزىم زامان زۇرىنىڭ دېگەننى بىلمەمسەن، بۇ كەلگۈندىلەرنىڭ رەهىم ـ شەپقەت دېگەننى بىلمەيدىغانلىغى يادىڭدىن چىقتىمۇ؟ ئاتاڭ مەرهۇمنى گومىنداڭچى ۋاڭ شەنجاڭ «لەڭنى» تولىمىدىڭ، دەپ كالتەكلەپ ئولتەرگەنغۇ، ئۇ ۋاڭ بىلەن بۇ ۋاڭنىڭ ئېمە پەرقى بار.

خېلچەم ئوت بولۇپ ياناتتى. هازىر ئىلاجىنى تاپسا، ئادەم تۇسىدىكى بۇ مەخلۇقلارنى يوق قىلىپ تاشلىسا، خەپ!..

ـ ئاپا، مەن ناهىيەگە بارىمەن ـ دېدى خېلچەم بېشىنى داكا بىلەن تېڭىپ ـ موشۇجىنىڭ ئالدىغا باراي، هەقىقەت بارمۇ، يوقمۇ بىر كورەي.

موشوجىگە ۋاقىەنى ئېتىپ ئولگۇرمىگەن ئېدى، ئۇنىڭغا بىر پارچە قەغەزنى كورسىتىپ، سەن دۇيجاڭنى ئۇرماقچى بولۇپ تاياق كوتىرىپسەن. مانا بۇ ئىناۋەتلىك ئاكتىۋلارنىڭ ئۇستۇڭدىن يازغان ئەيىبنامىسى، دەپ خېلچەمنى ئىدارىدىن ئىشتىرىپ چىقىرىۋەتتى.

قوش ـ قوشلاپ كەلگەن بۇ دەرتلەردىن ئېمە قىلىشنى بىلمەي، جاڭزىغا يېتىپ كەلگەن ئۇ ئوز كوزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى. جاڭزا لاۋۇلداپ يانماقتا ئېدى. ئادەملەر ئوتنى ئوچىرىشكە هەرىكەت قىلماقتا.

ۋاي بالىلىرىم، جان قىزلىرىم دەپ ئوزىنى ئوتقا ئاتماقچى بولغان خېلچەمنى ئادەملەر ئارانلا توتۇپ قالدى.

مەلۇم بولىشىچە، ئوچاققا ئوت قالاپ ئولتۇرغان ئەزىمەت ئائىسىنىڭ يولىغا قارىغىللى تالاغا چىققان. بىر هازادىن كېيىن ئويگە كىرسە ئوچاق ئالدىدىكى پاخالغا ئوت توتىشىپ يېنىۋاتقانلىغىنى كوردى. سىڭىللىرىنى قوتۇلدۇرماقچى بولغاندا، ئويگە تولغان توتۇندىن ئىشىكنى تاپالماي، تەمتىرەپ قالدى. ئەتراپتا مال بېقىپ ژۇرگەنلەر هادىسىنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، ئوت ئۇلغىيىپ، پۇتكۈل قورانى قاپلاپ كېتىدۇ. پاتەم ـ زوهرەلەرنىڭ كويۇپ، شەلۋەرەپ قالغان جەسىدىنى كورگەن خېلچەم پۇتۇنلەي ئەقىلدىن ئېزىپ، ئوز خۇدىنى بىلمەي، سوزلەپ چىقىپ كېتىدۇ. ئوغلى ئەزىمەتنى بولسا ئادەملەر ئوت ئىچىدىن ئاران قۇتقۇزۇۋالدۇ.

ئەندى ئابدۇرۇسۇل بولسا ئەشۇ جۇدۇنلۇق كېچە ئىككى توپاقنى ئىزلەپ چىقىپ كەتكىنىچە ئويگە يېنىپ كەلمەيدۇ.

1962 ـ ژىلى ئەتىيازلىغى مالچىلار قور ئوزىك غولىدا قاغا ـ قوزغۇنلارنىڭ قانداقتۇر بىر نولۇك ئۈستىدە ئەگىپ ژۇرگەنلىگىنى بايقاپ، يېقىن بارسا ئادەم ئېكەن. مۇشلىرىنى تۇككەن هالدا تۇگلىنىپ، چىشلىرى كىرىشكەن بۇ جەسەت ئابدۇرۇسۇل ئېدى. ئۇ شۇ كېچە توپاقلارنى ئىزلەپ هەم سوغنىڭ، هەم قوساق ئاچلىغىنىڭ دەستىدىن هېرىپ دەم ئېلىپ تولۇغان يېرىدە توڭلاپ، قار ئاستىدا قېلىپ كەتكەن ئېكەن.

ئوۋتىنى كەلگەندە، بۇ پاجىەلەرنىڭ سەۋەبچىسى ئىككى توپاق مەسىلىسى ئېمە بولدى، دېگەن سوئالغا جاۋاپ بېرىش كېرەك. هە، كېيىن ئۇلارنىڭمۇ ئىزى تېپىلدى. يەلدىن يوشۇرغان بىلەن ئەلدىن يوشۇرۇپ بولمايدۇ» دېگەندەك ئابدۇرۇسۇل گۇمان قىلغان هېلىقى «مېھمان» كەلگۈندىلەر توپاقلارنى «كۇندەي يارغا» ئاپىرىپ سويۇپ، بىر ئوڭكورگە تېقىپ قويۇپ، شۇ يەردىن ئاز ـ ئازدىن توشۇپ يەتكىكەن. بۇنى بىلگەن مازارلىقلار ۋاقىەنى ۋاڭ دۇيجاڭغا مەلۇم قىلغان بولسىمۇ، ئۇ بىلەمەسلىككە سېلىپ، قۇلاق يوپۇرۇپ ژۇرگەن. هەتتا بۇ پاجىەدىن قورغاس مازار «بەخت» كوممۇنىسىنىڭ شۇجىسى مو شۇجىنىڭ ۋە قورغاس ناهىيەسىنىڭ شوجىسى جاڭنىڭمۇ خەۋىرى بولۇپ تۇرۇغلۇق، موشۇك ئىجاستىنى كومۇپ تاشلىغاندەك، ئۇنچۇقماي، بەخۇدۇك ژۇرۇشتى. هەتتا توپاقلارنى ئوغۇرلاپ يېگەن كەلگۈندىلەرمۇ هېچ ئېمە بولمىغاندەك «ئەرخاڭنى» بىمالال ئېتىپ ژۇرۇشتى.

ئابدۇرۇسۇل ۋە ئۇنىڭ قوش گېزەك قىزلىرىنىڭ پاجىەلىك ئولۇمى، خېلچەمنىڭمۇ مەجنۇن بولۇپ چىقىپ كېتىپ ۋاپات بولۇشى. ئوغلى ئەزىمەتنىڭ قاتتىق كويۇشى سەۋەبلىك مەجرۇھ بولۇپ قىلىشى مازار خەلقىنى ئاياققا تۇرغۇزدى. كەلگۈندىلەر بىلەن ئارىنى ئوچۇق قىلىش ئۈچۈن بىر قانچە قېتىم ئامايىشقا چىقىشى ئۇلارنى چوچىتىپ قويغان ئېدى.

1962 ـ ژىلى ئاپرېلدا ئېلى ژىلايىتى ئاهالىسىنىڭ كېڭەش ئېلىغا قېچىشىنىڭ كېلىپ چىقىش مەنبەئىمۇ ئەشۇ ئىككى توپاق پاجىەسىدەك دەهشەتلىك ۋاقىەلەرنىڭ كوپلەپ سادىر بولۇشى سەۋىۋىدىن پەيدا بولغانلىغى هەقىقەت. ئەق مازار خەلقىنىڭ قېچىشىنى بىرىنچى بولۇپ باشلاپ بەرگىنىمۇ ئەينەن شۇ ۋاقىەگە بېرىپ تاقالىدۇ. خەلقىنىڭ بېقىياس غەزەپ ـ ئەپرىتى ۋە ئوچمەنلىگىنى بېسىش نىيىتىدە خەتاي تەرەپنىڭ چېگرانى كەڭ ئېچىپ قويۇشى بولغۇسى چوڭ قوزغىلىشنىڭ ئالدىنى ئالغانلىغىنىڭ يارقىن دېلىلىدۇر. 1962 ـ ژىلقى 29 ـ ماي قانلىق ۋاقىەسىنىڭ كېلىپ چىقىش يىلتىزىمۇ مازار خەلقىنىڭ قېچىشىنى بىرىنچى بولۇپ باشلاپ بەرگىنىگە بېرىپ تۇتىشىدۇ.

ئادالەتسىزلىك، تەڭسىزلىك، زوراۋانلىق، قەبىھلىق ئارقىلىق چوڭ بىر ئائىلە خانىۋەيران بولدى. پەقەت بىر ئائىلە ئەمەس، پۇتۇن سۇرۇك بىر يۇرت ئورنى ـ ئىزىدىن يوقاپ كېتىش خوۋپىغا يولۇقتى. مىڭ ئولۇكتىن ئار تۇق مازارلىقنىڭ كېڭەش ئېلىگە تېرىقتەك چېچىلىپ كېتىشىگە شۇ ئىككى توپاق پاجىەسىمۇ سەۋەپ بولغانلىغىدا شوبهە يوق.

شۇكرى ئابدۇللا.

تاشكەنت شەهىرى.

يېقىندا جۇمھۇرىيەتلىك ئوقۇغۇچىلار ساراىيدا «شەرىق بالىلىرىنىڭ دوستلۇغى» نامىدىكى خەلىق ئارا فېستىۋال بولۇپ ئوتتى.

سۈرەتلەردە: 1. خىچىدىن كەلگەن ياش ناخشىچىلار. 2. تاجىكستاننىڭ ياش ئۈسسۈلچىسى قازاق دومبىرىسى بىلەن مۇكاپاتلاندى. 3. قىرغىز ئېلىنىڭ ناخشىچىسى ئاناراقۇرمانەلىيېۋا.

ز. ئۇيىسىنبايېۋنىڭ سۈرەتلىرى.

بەینەلمىنەل مەدەنىيەت مەركىزى

ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتى سىر-دەريا ۋىلايەت ئۇيغۇر بەينەلمىنەل مەدەنىيەت مەركىزى پائالىيەت تېلىپ بېرىۋاتقىنىغا ئىككى ۋىلغا يېقىن بولۇپ قالدى. مەركەزنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرى ھازىردىن ئەلگە مەلۇم بولماقتا ۋە ياخشى باھالانماقتا. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن توۋەندە مەركەزنىڭ رەئىسى ئەخمەتجان ھاجىم مەمەتوۋ بىلەن مۇخبىرىمىزنىڭ سوھبىتىنى بېرىۋاتىمىز.

- ئەخمەتجان ھاجىم، ئالدى مەركەز ھەققىدە، ئۇنىڭ بەينەلمىنەل ئامى بىلەن ئاتالمىشىنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا تەپسىلىي سۆزلەپ بەرسىڭىز؟

- سىردەريا ۋىلايەت ئۇيغۇر بەينەلمىنەل مەدەنىيەت مەركىزى 1991 - ۋىلى 14- دېكابىردا سىردەريا شەھىرىدە بولۇپ ئوتكەن ئۇنىڭ تەسىس كونفېرېنسىيەسىدە تەشكىل قىلىندى. 1992- ۋىلى 4- مارتتا سىردەريا ۋىلايەتلىك ئەدلىيە باشقارمىسى كوللېگىيەسىنىڭ 8- قارارى بىلەن رويخەتكە ئېلىندى ۋە ئۇنىڭ نىزامنامىسى تەستىقلەندى. مەركەزنىڭ نىزامنامىسى 165 ۋەكىل قاتناشقان تەسىس كونفېرېنسىيەسىدە قوبۇل قىلىنغان.

ئەندى مەركەزنىڭ بەينەلمىنەل ئاتالمىشىنىڭ سەۋەبى، ئۇنىڭغا ۋىلايەتتە ياشايدىغان ئۇيغۇرلار ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ ۋەكىللىرى ئىختىيارى رەۋىشتە ئەزا بولالايدۇ. مەركەز ۋىلايەتتە ياشىغۇچى ھەر مىللەت ۋەكىللىرىنىڭ دوستلۇغى ۋە ھەمكارلىغىنى مۇستەھكەملەشنى، ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتى كونستىتۇتسىيەسى ۋە قانۇنلىرى، جامائەت تەرتىپ قائىدىلىرىگە ئەمەل قىلىشنى ئوز پائالىيىتىنىڭ مەركىزىدە تۇتىدۇ.

- مەدەنىيەت مەركىزىگە ئەزالىق قانۇنى قوبۇل قىلىشنىڭ قائىدىلىرى قانداق؟

- مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ دەستۇرى ۋە نىزامنامىسىنى تەن ئالىدىغان، ئەزالىق بەدەللىرىنى تولەيدىغان، ئۇنىڭ مەخسىتى ۋە ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنلاشقا كۈچ- غەيرىتىنى ئايىمايدىغان ھەر بىر پۇخرا مىللىتىدىن، جىنسىدىن، دىنىي ئېتىقادىدىن، قايسى سىياسىي پارتىيەگە مەنسۇپلىغىدىن، كەسپى ياكى ئېگىلىگەن لاۋازىمىدىن، قايسۇ مەملىكەتنىڭ پۇخراسى بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر ئىختىيارى ھالدا مەدەنىيەت مەركىزىگە ئەزا بولۇش ھوقۇقىغا ئېگە. شۇنداقلا ئېگىلىگەن ۋە بىلىم يۇرتلىرى ياكى ئۇلارنىڭ تارىم بولۇملىرى مەدەنىيەت مەركىزىگە ئەزا بولۇشى مۇمكىن.

- مەدەنىيەت مەركىزى قانداق ھوقۇقلارغا ئېگە؟

- مەدەنىيەت مەركىزى ئوز سېپىدىكىلەر ئارىسىدا ئىچكى نىزام ئورنىتىش ھوقۇقىغا ئېگە. مەركەز ئۇيغۇر تىلى ۋە مادارىپى، مىللىي ئەنئەنىلەر، ئورپى- ئادەتلەر ۋە مىللىي بايرامىلار، ئىشلەپ چىقىرىش شىركەتلىرى بولۇملىرى بار. ھەر بىر بولۇم ئەزالىرى ئوز رەئىسلىرىنى، ئورۇنباسارلىرىنى ئوزلىرى سايلايدۇ. بولۇملەر كېڭەش تەرىپىدىن تەستىقلەنگەن رىجىلەر ئاساسىدا ئىشلەيدۇ ۋە ئوز پائالىيىتى ھەققىدە ھەر ۋىلى بىر قېتىم ھېساپ بېرىپ تۇرىدۇ.

- مەزكۇر بولۇملەردە پائالىيەتلەر ئېلىپ بېرىلىشى قانداق؟

- ئەرەب ئەلىپبەسى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىقىنى ئۇگىنىش كۇرسىنى تەشكىللەش قولغا ئېلىنىپ، ئىش باشلاش ئالدىدا تۇرىدۇ. ھەر ۋىلى ئەۋرۇز ۋە باشقا بايرامىلارنى نىشانلاپ كېلىۋاتىمىز. جۇملىدىن بىيىل ۋىلايەتتىكى ئۇيغۇرلار بىرلىشىپ ئەۋرۇزنى ئالاھىدە ۋە داغ- دوغلۇق ئوتكەزدۇق. كىنۇغا ئېلىندى ۋە تېلېۋىدېنىيىدە ئامايىش قىلىندۇ. ئەۋرۇزنى ئۇيۇشتۇرۇش ئىشلىرىدا ئەخمەتجان مەتنىيازوۋ باشلىق گۇلىستانلىق قېرىنداشلىرىمىزنىڭ قوشقان ئۇلۇشىدىن ھەممە مىننەتدارلىق بولدى.

ئەندى شىركەت پائالىيىتىگە كەلسەك، ئادەتتىكى ئىشلەپ ئورغان ئاشخانىلىرىمىزدىن تاشقىرى يەنە تورت ئاشخانا ئېچىشنى قولغا ئالدۇق. يېقىن كۈنلەردە ئۇلار ئىشقا قوشىلىدۇ. تومۇرچىلىك سېخىمىزمۇ خېلىدىن بۇيان ئىشلەۋاتىدۇ. ئىككى دۇكىنىمىز پائالىيەت كورسىتىۋاتىدۇ. يېقىندا گۇلىستان ۋە ئىلىچ ناھىيىلىرىدە دۇكان ئېچىشنى پلانلاۋاتىمىز. بۇلارمۇ پات- ئارىدا ئىش باشلايدۇ. سەۋىۋى، قەشقەر شەھىرى بىلەن ئۇتتۇر ئالاقىلار ئورناتقاندۇق، بۇگۈن- ئەتە 50 تونىنا شىكەر ۋە 50 تونىنا گۇرۇچ يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرىدۇ. ئۇلارنى موشۇ دۇكانلارغا تەخسىملەيمىز. ئۇلاردىن ئېلىنغان پايدا مەركەز جەمىيىتىگە چۈشىدۇ.

- مەركەزنىڭ ماددىي ۋە مالىيەۋى مەبلەغلىرى مەسىلىرى قانداق؟

- مەدەنىيەت مەركىزىمىز مۇستەقىل بالانسقا ئېگە. ئۇنىڭ ئوز فوندى، بانكىدىكى ھېساۋى (سچيوتى) بار. مالىيەۋىي ۋە ماددىي مەبلەغلەر ئەزالىق بەدەللىرىدىن، ھەر قايسۇ جايلاردىن كەلگەن ماددىي ياردەملەردىن، شېركەتلىمىز پائالىيىتىدىن چۈشكەن پايدا ۋە باشقىلاردىن توپلانغان.

قىلىنغان خراجەتلىرىمىزدىن تاشقىرى ھازىر 50مىڭ سوم پۇلىمىز بار. خۇدا خالىسا، كەلگۈسىدە ھەممە ئىشىمىز ئۇرۇشۇپ كېتىدۇ.

- شۇ ۋاقىتتا مەدەنىيەت مەركىزىگىلار جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ شوبىسى ھېساپلىنامدۇ؟

- ئەسلىدە شۇنداق بولۇشى كېرەك ئېدى، ئاممىا ھازىر بىزنىڭ مەركەز ئوز ئالدىغا مۇستەقىل. بۇنداق دېيىشىمىزنىڭ سەۋەبى، جۇمھۇرىيەتلىك مەركەزنىڭ شوبىسى بولۇپ، ئۇنىڭدىن قىلچىلىكمۇ ئەپ كورمىدۇق. ئۇ جۇمھۇرىيەتلىك ئەمەس، خۇددىي تاشكەنت شەھەرلىك مەركەزدەك بولۇپ قالدى. قۇرۇق گەپ كوپ، ئەمەلى ئىش يوق. مەركەز رەھبەرلىرى ئوز ئارا زىددىيەتلىشىپ ئۇرسە، ئۇلاردىن خەلىققە ئېمە پايدا تېگىدۇ دەيسىز. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن بىز سىردەريا ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت مەركىزىنى قۇرۇپ، ئالاھىدە، يەنى مۇستەقىل پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتىمىز. ئاممىا جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت مەركىزى ئىشلىرىنى ياخشىلاپ، ياخشى پائالىيەت ئېلىپ بارسا، بىز ئۇنىڭ بىر تارمىقى بولۇشقا تەييارمىز. بىرلىشىپ، چو ئۈكۈچ بولۇپ ئىشلىگەنگە ئېمە يەتسۇن.

- ئاخىرىدا، گېزىتلىرىمىزگە مۇشۇنىڭ توپلاش ۋە ئەنانە قىلىش بويىچە ئېمە ئىشلار قىلىنىۋاتىدۇ؟

- ئوتكەن ۋىلى مەدەنىيەت مەركەزىنىڭ ئىشلىرى بىلەن بولۇپ گېزىتلىرىمىزگە مۇشتىرى بولۇشنى ياخشى ئۇيۇشتۇرالمىدۇق. ئاممىا بۇ ئاساسىي سەۋەپ ئەمەس. كوپ پوچتىلارغا گېزىت كاتالوگى كەلمىگەنلىگى ۋە باھالارنىڭ تۇراقسىزلىغى سەۋەپلىك يېزىلىش كام بولدى. مانا بىيىل جەمىيىتىمىز ئوزىنى تىكلەۋالدى ۋە باھالارمۇ ئېنىق بولدى. خۇدا خالىسا، ھەر ۋىلى 100 دانە «يېڭى ھاياتقا» مۇشتىرى بولۇشنى پلانلىدۇق. بۇنى سوزسىز ھوددىلەيمىز. ئەندى ئەنە ئەنە توپلاش ئىشى توغرىلىق گەپ قىلساق، بۇنىڭغىمۇ جىددىي كىرىشۇلىتىمىز. يېقىن كۈنلەردە بۇنىڭمۇ خۇلاسىسى بولىدۇ. قېرىنداشلىرىمىزنىڭ «يېڭى ھاياتقا» بولغان ھورمىتى چوڭ. دېمەك، بۇ جەھەتتىنمۇ خاتىرجەم بولساق بولىدۇ.

سوھبەتنى ھاكىم مۇھەممەت ژۇرگەزدى.

ئالمۇتا. جۇمھۇرىيەتلىك دولەت سىمفونىيەلىك ئوركېستىر قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدىلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ سىرتىدىمۇ ياخشى مەلۇم. ئوركېسترنىڭ رېپېرتۇئارىدا دۇنيا كلاسسىك مۇزىكا ئەسەرلىرى دايىم ئورۇنلىنىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېگە.

سۈرەتلەردە: 1. جۇمھۇرىيەتلىك دولەت سىمفونىيەلىك ئوركېستىر. 2. ئوركېسترنىڭ بەدىئىي رەھبىرى، باش دىرىژيور تولىنبېرگېن ئابدراشېۋ. 3. سكرىپكىدا گاۋخار مىرزاۋېكوۋا. م. ۋېنگلوۋسكىي چۈشىرگەن سۈرەتلەر.

يېڭى كىتاپ

كېيىنكى ۋىللاردا تىختسادى بوھرانچىلىقلار تۈپەيلىدىن كىتاپلارنى نەشىر قىلدۇرۇشنىڭ ئېغىرچىلىغى مۇئەللىپلەرنىڭ ئوز زىممىسىگە چۈشۈۋاتقانلىغىدىن كوپچىلىكنىڭ خەۋىر ئېيولىسا كېرەك. سىلەر بۇ رەتتە كورۈپ تۇرغان شائىر ئابدۇكېرىم غەنىيۇنىڭ «يالقۇنلىغان يال. قۇنتاغ» نامىلىق شېئىر، باللادا ۋە پوئېمىلاردىن تەركىپ تاپقان كىتابىنى مانا شۇ سوزىمىزنىڭ ئىسپاتىدۇر.

«ۋىسال» نەشرىياتىدىن يورۇق كورگەن مەزكۇر كىتاپتا ئاساسەن شائىرنىڭ ئۇيغۇرستاننى زىيارەت قىلغان سەپىرىدىكى تەسىراتلىرىدىن ۋۇجۇتقا كەلگەن شېئىر تۇركۈملەر، ۋەتەن ۋە خەلىق، ئانا مېھرى ۋە ئىنسان قەدىرى قىممىتى ۋە باشقا كوپلىگەن ماۋزۇدىكى ئەسەرلىرى ئوز ئىپادىسىنى تاپقان.

شۇ ئەرسىنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، مۇئەللىپ موشۇ كىتابىنى چىقىرىشتا ئۇنىڭ ئەشىرگە بېرىلىشىنى پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن قوللاپ قۇۋۋەتلىگەن ۋە ئۇنىڭ بارلىق خىراجىتىنى ئوز ئۈستىگە ئالغان رەپىقىسى ھېنىپەم غەنىيۇاغا چىن ژۇرىگىدىن تەشەككۇرىنى ئىزھار قىلىدۇ. دېمەك، موشۇ مىننەتدارلىقنىڭ ئوزىدىلا ئىجادىيەتنى يورۇققا چىقىرىشتا شائىرنىڭ ئالىيجانابلىق ئىلتىجاسى ئوز- ئوزىدىن روشەن كورۈنۈپ تۇرۇپتۇ.

5000 نۇسخا بىلەن نەشردىن چىققان ئابدۇكېرىم غەنىيۇنىڭ بۇ كىتابى 280 بەتلىك بولۇپ، شائىرنىڭ كېيىنكى ژىللاردىكى ئىجادىي نەمۇنىلىرىنىڭ ژىغىندىسىدۇر. بىراق، كىتابنىڭ مۇئەللىپى ئۈچۈن ھەممىدىن ماشقەتلىك ئىش ئۇنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ قولىغا يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت. بۇرۇنقى چاغلاردا شائىرلار بىلەن يازغۇچىلار ئوزلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى باسترۇش ۋە ئۇنى تارىتىشتا موشۇ كونلەردىكىدەك ئەشۇنىشتىن خالى ئېدى. ئەپسۇس، كېيىنكى ژىللاردا يۇز بەرگەن ۋە ھازىرمۇ داۋاملىشىۋاتقان بوھرانچىلىقلاردا ئەدىپلەر ئوزلىرىنىڭ ئىجادىيەتلىرىنى يورۇققا چىقىرىشتا بەرەر شەخسى كارخانىلارنىڭ، ئەگەر بولماغاندا ئىختسادى يېتىشىپ كەلمىگەن ئوزىنىڭ ئاقچىسى ھېساۋىغا تايىنىشىن باشقا ئامالى قالمىدى.

دېمەك، شېئىر ئىخلاسمەنلىرى ئۈچۈن شائىر ئابدۇكېرىم غەنىيۇنىڭ مەزكۇر كىتابى ئەينە شۇنداق مىڭ بىر قىينچىلىقلار بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ قولىغا تېگىشى تەبىئىي. چۈنكى ئۇ كىتابنى سىز «نارزۇ» ژۇرنالىنىڭ رىداكسىيەسىگە مۇراجىئەت قىلىشىڭىز نارقىلىق تېپىشىڭىز مۇمكىن.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

باھا ئوستى، ئاممىا...

(ئاممىا بۇ باشقا جۇمھۇرىيەتلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا بىر تالاي ئوۋەن)

ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىنىستىرلار كابىنېتى ئالاھىدە قارار قوبۇل قىلىپ، يېزا ئېگىلىگى مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش باھاسىنى ئوسىتەردى. گوش سېتىپ ئېلىش باھاسى 1،9 ھەسسە، سۈت 1،7، ياغلىق مەۋسۇمىگە قاراپ 2،5-4،8، پىياز 1،6كا- پوستا 1،8، سەۋزە 1،7-3، پومىدۇر 1،3- 1،9، ئالما 4،2 ھەسسە ئوسىتى. موشۇنىڭ ئوزى جۇمھۇرىيەت ئېگىلىگىگە ژىل ئاخىرىغىچە قوشۇمچە 30 مىللىارد سوم كىرىم كىرگۈزىدىكەن. ئاممىا بۇ چارە ئېگىلىكەرگە مەملىكەت تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ياردەمنى تولۇق قاپلالمايدۇ. موشۇنىڭ ئوزىدىمۇ مەملىكەت پۇخرالارنىڭ پەقەت گوش ۋە سۈتكە بولغان تەلىۋىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ھەر مەۋسۇم ئۈچۈن 12 مىللىارد سوم ياردەم بېرىدىكەن. سەۋىۋى، ئېگىلىكەردە بىر كىلوگرام گوش يېتىشتۇرۇش 500 سومغا توغرا كەلسە، بۇ دۇكانلاردا 200 سومدىن سېتىلۋاتىدۇ. يېڭى باھا بويىچە بىر لىتر سۈت 20سوم بىر كىلوگرام سۈماي 40سوم، ماكارون مەھسۇلاتلىرىنىڭ بىر كىلوسى 50 سوم تۇرىدۇ. موشۇنىڭغا قاراپلا باشقا جۇمھۇرىيەتلەردىكى گېزىتخانىلار ئوزلىرىدىكى ئەھۋالنى ئېنىقلاۋالىدۇ. مەسىلەن، سۈمايىنىڭ كىلوسى 600 سومغا يەتتى. ئەندى بەزى دۇكانلاردا ئۇ 1170سوم باھالاپ قويۇلماقتا. بىر ئەسلىتىپ كېتىدىغان ئەرسە، ئوزبەكستاندا ژۇقۇردا ئېيتىلغان ئوزۇق- تۇلۇك مەھسۇلاتلىرى خالىغانچە بېرىلمەيدۇ. يەرلىك پۇخرالارغىلا تالون بىلەن يېتەرلىك مىقداردا بېرىلىدۇ.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

ئىنسانىيەت دۇنياسىدا ئوزگەرمەس قانۇنىيەت باركى، ئۇ قايىسى چاغدا بولمىسۇن، بۇگۇندىن ياكى هازىرقى ئوتمۇشتىن باشلىنىدىغانلىغى هەممىگە ئايان.

هازىرقى ئەدەبىياتىمىز ئوتمۇش ئەدەبىياتىمىزنىڭ داۋامى ئىكەنلىگى ئېنىق بولۇپ، قېدىمىدىن مەشهۇر، تاريخنا موتۇەر، مەدەنىيەتتە پېشقەدەم ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدۇر. بۇ ئەدەبىيات جەريانلىرىغا سىنچىلاپ قارىساق، تالاي-تالاي دانا-دانىشمەنلەرنى ۋە ئۇلار قالدۇرغان جاۋاهىر، دۇر-دانىلارنى كورۇمىز. ئۇلارنىڭ جاهان مەدەنىيىتىگە توهپە قىلغان بۇيۇك ئەسەرلىرىنىڭ تۇرتكۇلۇك روللىرىنى ئاجرىتىپ ئالىمىز، غەربتىن 500 ژىل ئالدىدا بارغانلىغىنى كورەلەيمىز ...

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يېقىنقى ئوتمۇشى ۋە هازىرقى دەۋرىگە كوز تاشلىساق، ئۇنىڭ ئاسمىندا پارلاپ تۇرغان يۇلتۇزلار كوزلىرىمىزنى قاماشتۇرىدۇ.

ئەينە شۇلارنىڭ ئارىسىدا قەشقەر ۋىلايىتى قارغىلىق ناهىيەسىدە تۇيۇپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن هوسەينخان تەجەللى (1848-1927)، ئۇنىڭ يېنىدا ئابدۇقادىر ئابدۇۋارىس قەشقەرى (1862-1923)، ئىنقىلاۋى ئۇيغۇر مەتبۇئاتىنىڭ ئاساسچىسى قۇتلۇق هاجى شەۋقى (1876-1937)، مۇهەممەت ئەلى تەۋفىق (1901-1936)، ئابدۇخالىق ئابدۇراخمان ئۇيغۇر (1901-1933) كەبىلەر يارقىن نۇرلىرىنى چاچتى.

يوكسەك ۋەتەنپەرۋەر، مەرىپەتپەرۋەر شائىر ۋە ژۇرنالىست قۇتلۇق هاجى شەۋقى هوسەينخان تەجەللىگە، ئابدۇقادىر ئابدۇۋارىس قەشقەرىگە هەمنەپەس بولۇپ، زۇلۇمغا قارشى ئوت ئاچتى. ئۇ «قەشقەر گېزىتىنى» بارلىققا كەلتۇردى. گېزىتنىڭ باش ماقالىلىرى ۋە گېزىتنىڭ پۈتۈن مەزمۇنى قۇتلۇق شەۋقىنىڭ ئەقىل-ئىدىرىگى بىلەن سۇغۇرۇلۇپ باردى. ئۇيغۇر دىيارىنى ئوخاتتى. خەلق ئاممىسىنى كۇرەشكە چاقىردى. قۇتلۇق شەۋقىنىڭ قەلەمدىشى مۇهەممەت ئەلى ئەپەندى تەۋفىقنىڭ قوشاقلىرى، غەزەللىرى ماريشقا تايلاندى. باسقۇنچىلارغا ۋە ئۇنىڭ مالاايلىرى - مىللىي خائىنلارغا، مەنسەپدارلارغا تەهدىت سالدى.

باسقۇنچى زالىملارنى، مىللىي مۇناپىقلارنى خەۋپ-خەتەر قورشىدى. دېمەك، قۇتلۇق هاجى شەۋقىي مۇستەبىت هاكىمىيەتنىڭ ۋە ئۇنىڭ گۇپپاڭچىلىرىنىڭ دۇشمىنىگە ئايلانغان ئىدى.

قۇتلۇق هاجى شەۋقىي ئەسىرىمىزنىڭ ئويغىنىش دەۋرىدە، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مەركىزىي كونا شەهەردە مەرىپەتپەرۋەر تولىما ئائىلىدە 1876- ژىلى دۇنياغا كەلدى. ئۇ ئوز ئائىلىسىدە ۋە ئوز دەۋرىنىڭ ئوتتۇرا، ئالىي بىلىم دەرگاهلىرىدا تەهسىل ئالدى. ئەرەب-فارىس تىللىرىنى مۇكەممەل ئۇگەندى. تۇركىي، ئەرەبى، فارىسىي تىللاردا پىكىر-مۇلاهىزە قىلىش دەرىجىسىگە يەتتى. ئىلمىي، بەدىئىي، پەلسەپەۋىي ئەسەرلەرنى قىيامىغا يەتكۇزۇپ مۇلاهىزە قىلىدىغان، ئوز ئوقۇغۇچىلىرىنى تولۇق مەلۇماتقا ئىگە قىلىشتەك ژۇقۇرى پەللىگە يەتتى. زىيالىلارنىڭ، ئاددىي كىشىلەرنىڭ ئەڭ سوىۇملۇك بايراقدارى بولۇپ تىلغا ئېلىندى، دىللارغا جايلاشتى. خەلق ئاممىسىنى يېڭى هاياتقا، ئازات، ئەركىن ئەپەس ئېلىشقا ئۇندەپ كۇرەش ئاچقان ئابدۇقادىر ئابدۇۋارىس قەشقەرىگە مەدەت-دەرمان قوشقۇچى پىداكار بولۇپ تونۇلدى. ئۇنىڭ 1930-ژىللارنىڭ بېشىدا رويابقا چىقارغان «قەشقەر گېزىتى» بۇ ئىشتا چوڭ رول ئوينىدى.

«قەشقەر گېزىتى» شەرقىي تۇركىستانىڭ يېتەكچى گېزىتى بولۇپ قالدى. پۈتكۇل ئولكىگە تارىلىپ تۇردى. ئۇنىڭدا يۇرۇق كورگەن يېتەكچى ماقالىلار، بەدىئىي، پۇبلىتىسىتىكىلار، جوشقۇن شېئىرلار ئاساسەن قۇتلۇق هاجى شەۋقىي قەلىمىگە مەنسۇپ ئىدى. ئۇلارنى ئوقىغان هەر بىر گېزىتخان شائىرنى ئۇستاز سۈپىتىدە هورمەتلەپ، ئۇلگە ئالاتتى.

قۇتلۇق هاجى شەۋقىي رەهبەرلىگىدىكى ئىنقىلابچى زىيالىلارنىڭ سىياسىي، مەدەنىۋىي جەڭلىرىگە چىدالمىغان، ئولۇمگە يول تۇتقان، مەغلۇبىيەت بوسۇغىسىغا كېلىپ قالغان ئىستىبداد مۇرتەدلىرى هودۇقۇش ئىچىدە قالدى، ئەجەل ۋەسۋەسىگە چۇشتى. شۇڭا قۇتلۇق هاجى شەۋقىنى تۇتقۇنغا ئېلىش، ئاندىن يوقىتىش كويىغا چۇشتى ...

1937-ژىلى كۇزدە ياۋۇز شىك شىسەي قۇتلۇق هاجى شەۋقىنى قولغا ئالدى هەم ۋەهشىلەرچە قەتل قىلدى. شائىرنى جىسمانەن يوقاتتىيۇ، ئاممىۋى ئۇنىڭ روهى مەنىۋىي دۇنيامىزدا مەغرۇر كېزىپ ژۇرۇپ-تۇ. ئەقلۇ-ئىدىرىگى، ئوچمەس شولىسى تۇران ئولكىلىرى ئاهالىسىنىڭ قەلب چوقىسىدا ئىستىقلال يولىنى جىلۋىلەندۇرمەكتە.

شائىرنىڭ «يارب»، «سەن دەرتمەند»، «ئىچەر»، «ئەرىز»، «بىلمەس»، «مەكروه زەهەر» قاتارلىق شېئىرلىرىنى ئالاهىدە ئاتاشقا توغرا كېلىدۇ. چەت ئەل باسقۇنچىلىرى ۋە يەرلىك ئەمەلدارلارنىڭ تىل بىرىكتۇرۇشى هەم 1923-ژىلى ئابدۇقادىر داموللامغا قارشى ئۇيۇشتۇرۇلغان سۇيىقەست تۇپەيلى، شائىر، ئالىم ئابدۇقادىر ئابدۇۋارىس قەشقەرىي جاهاندىن ئوتىدۇ. كەڭ خەلق ئاممىسى ماتەمگە چۇمىدۇ. ئەينە شۇ مۇسىبەت بىلەن ئوت ژۇرەك شەۋقىي مۇنداق خىتاب قىلدى:

ۋاه، هەسرەتا! دەهرىنىڭ كارى ئېرۇر
مەكرۇه زەهەر،
ئادەتىدۇر غەم ستەم، يوقتۇر
مۇرۇۋۋەتتىن ئەسەر.
دەهشەتلىك تەرك ئەتتىڭ بىزنى ئوچتى
تەمەددۇننىڭ ئىزى،
ئەي بەهرى زۇلمەت، چۇن ۋاقىتسىز
قىلدىڭ سەپەر.

قۇتلۇق هاجى شەۋقىي ئوتمۇشنىڭ ئىلغار ئەدەبىياتى بىلەن هازىرقى ئىسىيانكار ئەدەبىياتنى تۇتاشتۇرغان كورۇك مىسالى ئاهايىتى مۇكەممەل، هېچ كونۇرماس، ئەۋقىران هالەت بېغىشلىغان ئىجاتكار. ئۇنىڭ ئوزىگە بولغان تەلىۋىمۇ ئاهايىتى ژۇقۇرى ئىدى. ئوز ئۇستىگە ژۇكلەنگەن مۇقەددەس بورچىنى ئادا قىلىش يولىدا قەسەمىيات قىلغاچقا، ئۇزىنى سازىغا سېلىپ، شېئىرلىرىغا سىڭدۇردى. ئەينە شۇنداق غەزەللىرىنىڭ بىرىدە كۇيلەپ مۇنداق دېدى:

بىر قىلىچ بەرسە خۇدا، كەس دەپ
ئۇنىڭغا بۇيىرسام،
ئۇزسە خەلقنىڭ بوينىدىن خارلىق كىشەن
زەنجىرىنى!
گەر خاراپكەن ئەل-ۋەتەن، كاللامنى
ئۇزسۇن ئۇ قىلىچ،
كورمىسۇن شەۋقىي كوزى قۇللۇقتا ئەل
تەغدىرىنى!

شەۋقىنىڭ بولۇپمۇ تەلىم-تەربىيە تۇغرىلىق ياراتقان ئىلمىي، ئەدەبىي، بەدىئىي ئەسەرلىرىدە، ئاممىباب، تەرغىبات ماقالىلىرىدا پەقەت ۋەتەنپەرۋەرلىكتىن، ئۇنىڭ ئازاتلىغىنى قولغا كەلتۇرۇش كېرەكلىگى يارقىن كورۇندۇ.

ئۇيغۇر دىيارىنىڭ ئەڭ قەدىم، ئەڭ مومۇتۇەر شەهەرلىرىدىن بولغان قەشقەرنىڭ ئىلمۇ-پەن، مەدەنىيەت-سەنئەت ئوچىغى ئېكەنلىگىنى «ياتۇر» رادىيىلىق غەزىلى ئار قىلىق مۇنداق ئىپادىلەيدۇ:

كورمىگىل قەشقەرنى كام، بۇ جايدا
مەردانلار ياتۇر،
هەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغرايىي
خاقانلار ياتۇر.
خەلق ئۇچۇن قۇربان بولۇپ، دۇشمەن
بىلەن قىلغان كۇرەش،
ئۇل شەهىدۇ قەهرىمان ئالىپ ئارسلانلار
ياتۇر.
نۇر چېچىپ «قۇتادغۇ بىلىك» خەلقنى
قىلغان بەختىيار،
خاس يۇسۇپ هاجىبقا ئوخشاش ئەهلى
ئىرفانلار ياتۇر.
يادىكار ئەيلەپ جاهانغا يازدى
«دىۋانۇ لۇغەت»،
مەهمۇدۇل قەشقەر كەبى ئەهلى
شەرەپشانلار ياتۇر.
ئەيلىگەن شەۋقىنى مەپتۇن ئەل
ئۇچۇن نۇرلا چېچىپ،
بۇ شەهەردە كوپلىگەن خەلق ئوغلى
ئىنسانلار ياتۇر.

بۇيۇك ۋەتەنپەرۋەر شائىر، ئازاتلىق سويەر غەزەلخان شەرقىي تۇركىستاندا نەشرىيات ۋە كۇرەشچان ئەدەبىياتنىڭ ئاساسىنى سالغان مۇنەۋۋەر زات، شېئىرىيەتنىڭ هەممە ۋەزىن، تۇرلىرىدە مۇكەممەل ئەسەرلەر ياراتقان ئۇستاز شەۋقىي شىددەت كار ئىجاتكار ئىدى. ئۇنىڭ «ژۇرەكتە داغى مىللەت، باشتادۇر ئىقبال سەۋداسى» دەپ باشلىنىدىغان غەزىلى ژۇقۇرىدا ئېيتقان پىكىرىمىزنى دەللەيدۇ:

ژۇرەكتە داغى مىللەت، باشتادۇر ئىقبال
سەۋداسى،
قىيامەت بولغىچە چىقماس ئۇنىڭ
دەردى ئەلالاسى.
ۋەتەننىڭ ئىززەتۋەشەنى ئۇچۇن جان
ئىچرە يالقۇن بار،
چىقار شامۇسەهەر هەسرەت ئىچىندە
ئوتلۇق ئەنباسى.
جاهاندا هەر كىشىنىڭ بىر غەمۇ
مەتلۇبى بار ئېرمىش،
ۋەتەن ئۇششاقىنىڭ مىللەت ئېرۇر
مەشۇقى-لەيلاسى!
توسالماس هېچ يولىدىن ئىشىق ئوتىغا
مۇپتىلالارنى،
بۇ دۇنيا غەملىرى، مېهنەتلىرى هەم
تاغۇ-دەرياسى.
مۇهەببەت بىرلە مىللەت ئۇيغۇسى گەر
دىلغا يەرلەشسە،
كى غايەت ئاڭا باش ئەگمەك ئۇچۇن
ۋىجدان قۇمانداسى،
ئالىي هىممەت كىشىلەر ئىننەتى
مىللەتكە خىزمەتتۇر،
ئەمەستۇر مۇئىنتەر ۋىجدان قاشىدا
رويى زىياسى.
ئەگەر ئىنسان ئېسەڭ هىممەت بىلەن
يۇرتىڭغا خىزمەت قىل،
مۇهەببەت پىشە قىل، كۇلسۇن
ۋەتەننىڭ باغۇ-سەهراسى
كىشىنىڭ كوڭلىگە ئوت چۇشسە مىللەت
ئىشتىياقىدىن،
پۇغان ئەيلەر هەمىشە هەجر ئىچىندە
روهى شەيداسى.
يېتىشمە ۋەسلى شەۋقىي يا شەرەپ
بىرلە پانا بولماق،
ۋەزىپە ئۇشبۇدۇر هەركىمگى قىلسا
ئىشىق داۋاسى.

شۇنچىلىك ماهارەت بىلەن يېزىلغان بۇ غەزەل شائىرنىڭ غايەت چوڭقۇر پىكىرلىك ئېكەنلىگىنى ياققال كورسىتىدۇ. ئاروز ۋەزىندىمۇ، بارماق ۋەزىندىكىگە توخشاش پىكىرلەرنى ئومۇملاشتۇرۇشنىڭ مۇمكىنلىگىنى ئوچۇق كورۇمىز. هەممە گەپ ماهارەتتە ئېكەنلىگىگە باش ئېگىمىز.

خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، قۇتلۇق هاجى شەۋقىي هازىرقى زامان ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ تارىخىدا پەخىرلىك ئورۇنغا ئېگە ئەرباپتۇر. ئۇ ئەسىرىمىزنىڭ باشلىرىدىن تارتىپ، قەشقەر شەهىرىدىكى چوڭ مەدرىسىلەرنىڭ بىرىدە مۇدەررىسلىك قىلىپ، يۇزلەپ شاگىرتلارنى يېتىشتۇردى. ئىلىم چوققىلىرىغا يوللىدى. ئەدەبىيات ئەدەبىگە سەردارلىق قىلدى. خەلق دۇشمەنلىرىگە قاخشاتقۇچ زەربە بەردى. ئۇنىڭ بىزگە قالدۇرغان مىراسى مەنىۋىي خەزىنىدۇر. ئەبەدىي ئۇنتۇلماستۇر. شەۋقىنىڭ قالدۇرغان ئەدەبىي مىراسلىرىنىڭ ئەكسەريىيەتى چەت ئەللەرگە ئېلىپ كېتىلگەن. بىز قانداق بولمىسۇن، ئەشۇ بايلىغىمىزنى ئاخىرۇپ تېپىپ، ژىغىپ-تېرىپ، ئەشىر قىلىدۇرۇشىمىز، خەلق بىلەن ئۇز كوروشتۇرۇشىمىز لازىم. بۇ چىن بورچىمىز. 1996-ژىلى شائىر قۇتلۇق هاجى شەۋقىي تەۋەللۇدىغا 120 ژىل تولىدۇ. دۇنيانىڭ قايىسى بۇجىگىدە ياشىغان ئۇيغۇر بولسۇن ئەشۇ تۇيغا هىسداشلىق ئۇيغۇلىرىدا ياشىشى ئىنسانىي خىسلەتتۇر.

روزى قادىرى،
فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزادى.

ئەدەبىي مىراسلىرىمىزدىن

يالقۇنلۇق غەزەلخان

فېستىۋال ئوتكۇزۇلىدۇ

بىيىل ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىنتىپاقى مەدەنىيەت كېڭىشىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئەدەبىۋىي ئۇيغۇر مۇزىكىسىنىڭ كولكۇرس- فېستىۋالى ئوتكۇزۇلمەكچى. بۇ فېستىۋالغا سەۋەتەت هەۋەسكارلىرى ئومەكلىرى قاتىشىدۇ.

فېستىۋالنىڭ ئاساسىي مەخسىتى مەدەنىيەتلىرىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ئەدەبىۋىي مۇزىكىسى بويىچە ئەڭ ياخشى ئانسامبللارنى، ئۇسسۇل چىلارنى، ناخشىچىلارنى، سازەندىلەرنى، كونفېرانسىيەلارنى، چاقچاقچى ھەزىلكەشلەرنى ئالاۋېلىپ، مۇكاپاتلاش ۋە خەلىققە تونۇشتۇرۇشتىن ئىبارەت.

فېستىۋال ئۇچ تۇردا ئوتكۇزۇلىدۇ. بىرىنچى تۇردا (ئىيۇن، ئىيۇل ئايلىرى) ناهىيەلىك مەدەنىيەت شوبىلىرى ناهىيەدىكى ئەڭ ياخشى ئىجراچىلارنى تاللاپ، ئىككىنچى تۇرغا ئەۋەتىدۇ. ئىككىنچى تۇرنى جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت مەركەزلىرى ئاۋغۇست- سېنتەبىر ئايلىرىدا ئوز جۇمھۇرىيەتلىرى پايتەختىدە ياكى ئوزلىرىگە ئوڭۇشلۇق بىر جايدا ئوتكۇزۇلىدۇ. موشۇ تۇردا ئەڭ ياخشى ئىجرا چىلار قاتارىدىن ئورۇن ئالغان سازەندە، ناخشىچى، ئۇسسۇلچى، كونفېرانسىي ۋە چاقچاقچىلار تەركىۋىدە جۇمھۇرىيەتلىك ئەسەنئەت هەۋەسكارلار ئومىگى قۇرۇلۇپ، ئۇچىنچى تۇرغا ئەۋەتىلىدۇ.

ئۇچىنچى تۇردا ئۇلارنىڭ هەر قايسىسى ئوز جۇمھۇرىيەتلىرىدىكى سەنئەت هەۋەسكارلىرى ئومەكلىرىنىڭ نامىنى قوغدايدۇ. ئۇچىنچى تۇر ئالمۇتا شەهىرىدە ئوتكەبىر ئېيىدا ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارائىنتىپاقى تەرىپىدىن ئوتكۇزۇلىدۇ. بۇ تۇرغا قازاقىستاندىن ئىككى ئومەك (ئالمۇتا شەهىرىدىن بىر ئومەك، ناهىيەلەردىن بىر ئومەك)، ئوزبەكىستان، قىرغىزىستان، تۇركمەنىستان، تاجىكىستانلىقلار هەر قايسىدىن بىردىن ئومەك قاتناشىدۇ.

(ئىختىيارى مۇخبىرىمىز).
ئالمۇتا شەهىرى.

ئۇشتۇمتەت شەھىرىدىكى

ئابلىز ھېزىم

مەسەللەر

تۇتقۇچ

مەنسىز مەيلى، كېرىكلار كوكرەك،
ئىشىك ئېچىلمايدۇ، دەپتۇدەك.

قارغۇ چاشقاننىڭ پىكرى

دېسە بىر چاغ قارغۇ يالپىلاق:
«مەخسەت: تەرك ئەتمىسەم تۇننى»
قارغۇ چاشقان دەپتۇدەك شۇنداق:
«...توشۇكتە يات، كورمەيسەن كۇننى»

يىلتىز

ئۇمۇ دەيدۇ: «ئورلەۋاتىمەن»
بۇمۇ دەيدۇ: «ئورلەۋاتىمەن»
ئاكىلاكلارا سوزۇمنى ئاددىي:
ئوسۇش دېگەن ئورلەشمۇ زادى؟
مەسىلەن، مەن ئوستۇممۇ، دېمەك،
ئۇچ تارتىمە ئېيەرگە،ـ دەپتۇدەك.

شىلىم

قايرىش ئوكاي،
سۇندۇرۇش ئوكاي.
(بۇنى كەسىپ قىلغانلار پەستۇر).
ئاجرىتىشتىن، بىلىمەك دوستۇم، ھاي،
بىر ـ بىرىگە بەك تەستۇر.
شۇنىڭ ئۈچۈن،ـ دەپتۇدەك شىلىم،
بىرىكتۇرۇش ـ مېنىڭ ئوي ـ پىكرىم.
مەيلى، ئالماي بۇ يولدا تىنىم،
مەيلى، كورۇنمىسۇن ئىش ـ زىكرىم.

شار

«ئۇچسام»، دېگەن
ئاخىرى ئۇچتى.
«قۇچسام» دېگەن كوكنىمۇ قۇچتى.
ژۇرەلمىدى بىراق جوش ئەيلەپ،
ژۇرەلمىدى... ژۇردى ئۇ لەيلەپ...
چۇشەلمىدى ئەسلى ئورنىغا،
شۇ چاغ تايلىق يېدى بۇرنىغا.

سەر تاش

يەر تەۋرەشكە بېرەلمەي بەردىش،
تاغدىن غۇلاپ كەتكەن بىر سەر تاش:
«كوپ ئالدىدا قالماي ئۇياتتا،
دەپ، سىرلىرىم بوپ قالسا گەر پاش،ـ
نېمە ئۈچۈن تۇرىمەن پەستە،
شۇ ئەرسىنى تۇتۇكلار ئەستە:
ئاشىق ئېدىم يەرگە» دەپتۇدەك.
...ئۇزەكتىدىن چۇشۇش بەك تەستە.

بۇلبۇل

بۇلبۇل دەپتۇ بالىسىغا،
بىر پىكىر كېلىپ كاللىسىغا:
ـ بويۇك بولمىسا ـ بولمىسۇن،
ئويۇك بولسۇن، بالام.
نازىك بولمىسا ـ بولمىسۇن،
ئاۋازىك بولسۇن، بالام.
ئۇزەكنى ئۇزەك سورىماي،
بولساك پەس، بالام.
قۇش بولۇشۇك مۇمكىن،
بۇلبۇل بولۇشۇك تەس، بالام،

بۇدۇشقاقنىڭ بۇدۇشقاققا دېگىنى

قۇلى بولماي يوقۇلاك ئوينىك،
ئوتتۇراتقان ھاياتنىك ـ توينىك،
تىتاي دېسەك لەزىتىن قەلدەك،
چاپلاشتىكمۇ تېنىگە قوينىك...
بوشاك بولما، چىك تۇرغىن مەلدەك.
بوشاك بولما، چىك تۇرغىن مەلدەك،
يولۇقسىمۇ ئالدىكدا «خەلدەك»،
ئايرىغالدەك ساراكدىن ئوكنى،
(تارتسىمۇ قول، كۇچلۇك يوق سەلدەك)
ژۇلۇژالغىن بىر ئوچۇم ژۇكنى.

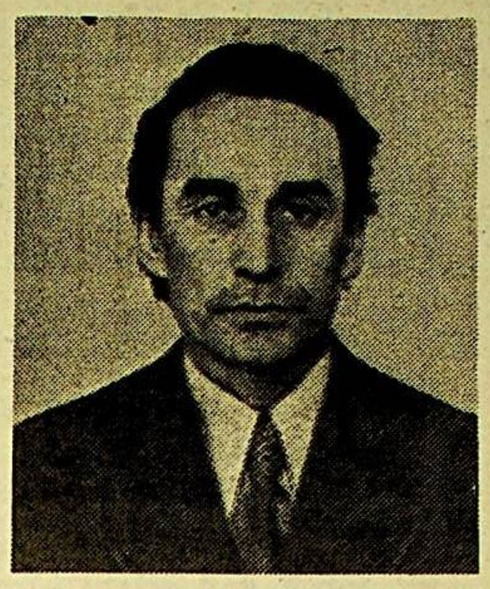

يوپۇرماقلار

ئوز ئوزىگە دەپتۇ يوپۇرماق:
ـ بولىدىكەن ھايات بېۋاپا.
ئەركىلىتىۋەرمەستىن ھەر ژاق،
سالىدىگەن جېنىغا جاپا.
مەسىلەن، مەن قىنىمغا پاتماي،
كەتكىدەك بوپ ئاسمانغا ئۇچۇپ
ياشىغالدىم، ياسىنىپ ھاي، ھاي،
بۇگۇن يەرنى ياتىمەن قۇچۇپ...

شىكايەت

ئوز ژاقتىدا ياغ ئالغان، بۇ ھەق،
لېكىن ھازىر ئېيتسام گەپنى نەق:
«بېرىشتۇق، دەپ، ئەركىنلىك ساكا»
ياغ ئالمىغان ئون ژىللاپ ماكا.
شۇنداقتىمۇ يېقىندا بىرى،
(بارمىكىنتاك كوكۇلنىك كىرى)،
چىقمىسىمۇ مەندىن ياغ ھېدى،
«مونۇ ياغلىق قاپاققۇ»ـ دېدى.
پىشانەمگە، دېمەك، مىك بىر دات،
يېزىلغانكەن «ياغلىق...» دېگەن ئات.

پىلىك

رەنجىپتىمەن قايچىدىن بېكار،
توغرا ئېكەن دانالار سوزى.
قىلىدىكەن مەرتلىكنى ئىنكار،
بىلمەي ژۇرگەن ئوزىنى ئوزى.
دىلىم ھەققە بويۇن بۇرمىسا،
لەدە بولاي بىردىن چانىمەن.
قايچا پات ـ پات كېسىپ تۇرمىسا،
راست، ئوزەممۇ غۇۋا يانىمەن.

پىل ۋە ئۇنىڭ ئېگىسى

پىل سەپەرگە ھەچقىش ئالدىدا،
ئوز پىكرىنى قويماي دالدىدا،
دەپتۇ: «باشقا يول بىلەن ژۇرسەك،
يەنى ئەۋۇ غول بىلەن ژۇرسەك،
ئىشت ئەسلىنى كورمەي قالاتتۇق،
چوكقۇر، ئەركىن ئەپەس ئالاتتۇق.
ئىشتىقۇ بىزنى قورقىتالمايدۇ،
ھەرگىز چىشلەپ، تالالمايدۇ،
شۇنداقتىمۇ كەلسە «چاكىلداپ»
كېتىدىكەن باشلار ۋاكىلداپ»
«موشۇ كۇندە»ـ ئېگىسى دەپتۇ،ـ
ئېيتىپ كەلسەك تۇگىمەس گەپتۇ.
تېپىلمايدۇ بىرەر يورت، ئىشت يوق،
شۇ سەۋەپتىن كوكۇل ئەمەس توق»

قوشقارنىڭ سوزى

باققان بويى قويلارغا ھوشيار،
بىر ژىغىندا سوزلەپتۇ قوشقار:
ـ بىز ئىشتلارنى كوزگە ئىلمايمىز،
كۇندە ئەچچە سوكۇپ، تىللايمىز.
بىر ـ بىرسىنى كورەلمەيدۇ، دەپ،
تالاشماستىن ژۇرەلمەيدۇ، دەپ.
بىراق ئۇبدان سالدىكلارمۇ كوز؟
(دەۋاتىمەن سىلەرنى دەپ ئوز).
مەلىگە بىر بورە كېپ قالسا،
مەيلى، جاللات جېنىنى ئالسا،
ئۇلار بىردىن بولۇپ ئىتتىپاق،
بورە بىلەن سېلىشىدۇ جاق،
بىزلەر بولساق تېگىمىز بوشتەك،
بولالماستىن ژىغىلىپ مۇشتەك،
ھەر تەرەپكە قاچىمىز قاراپ.
شۇكا بەزەن بولىمىز خاراپ...

گۇرۇچ ۋە ئۇنىڭ شاكىلى

ـ«قال» دېسەم، قالماي،
سوزنى قۇلاققا ئالماي،
بىرگە كەلدىك. ئەندى،
(ھەي، سەنمۇ بىر ئەپەندى)،
تۇرغىنىڭ ئېمىسى بۇ يەردە؟ـ
دەپ قىلغان ئېكەن زەردە،
گۇرۇچ ئوز شاكىلىغا،
(قاراپ ئۇنىڭ «ساقىلىغا»).
ـقېلىشمىدىكى مەخسەت؟
قارغۇ ئۇچەيگە سالىمەن دەرت...
شۇنىڭدىن كېيىن،
ھاياتى بولار بىر تىيىن:
ئاغىز بىلەن ئۇزىنىڭ،
باش بىلەن كوزىنىڭ،
بېغىر بىلەن بورەكنىڭ،
ئوپكە بىلەن ژۇرەكنىڭ...
گۇرۇچ دەپتۇ يەنە:
ـئاخماق،
شۇ چاغدا ئوزەڭ قالامسەن ساق؟!

قاقىرا بىلەن موشۇك

يالۇۋۇرۇپتۇ قاقىرغا موشۇك،
(ئۇن ئېلىشقا يارىماس كوشۇك):
«ئەڭ بولمىسا بېلىمدىن چىشلەپ،
مەنمۇ ساكا قالارمەن ئىشلەپ،
بىرەر سائات مېنى ئېپ ماڭ، دەپ،
مېنى كوكنىڭ باغرىغا تاڭ»، دەپ،
ماقۇل بولۇپ قاقىر ئۇچۇپتۇ،
موشۇك بولسا «بەخت» قۇچۇپتۇ.
بىر ژاقتىتا قارىسا يەرگە،
ئېتىزلىققا تولغان دان ـ زەرگە.
چاشقان دېگەن ئوينىپ ژۇرگىدەك،
«پىچىرلىشىپ» تويلاپ ژۇرگىدەك.
موشۇك شۇندا قاقىرغا دەپتۇ:
«قانداق دەيسەن، ماكا بەك ئەپقۇ،
تاق مەشەدىن ئېتىلىپ بارسام،
چاشقانلارنىڭ قارىنى يارسام؟»
قاقىر ئاكا ئۇندىمەپتۇ ھېچ،
«تۇر، دېگەندەك، كاكىرماستىن تېچ».
شۇ بويىچە ئۇچۇپتۇ قاقىر.
موشۇك يەنە دەپتۇدەك: «ياپىر،
ھەي، كوردۇكمۇ، مونۇ ھاڭ ـ يارغا،
ئۇكا سالغان قانىچىلىك قارغا!
قانداق دەيسەن، ئاچتىغۇ قوساق،
ئاچلىققا كىم چىدايدۇ ئۇزاق.
تاق مەشەدىن ئېتىلىپ تۇتسام،
بوينىن بوغۇپ، پارچىلاپ ژۇتسام...»
قاقىر ئاكا ئۇندىمەپتۇ ھېچ،
«تۇر، دېگەندەك، كاكىرماستىن تېچ».
موشۇك ئاخىر ئۇچىنچى قېتىم،
ئوزى بىلەن تۇزگەندەك بىتىم.
نورمالدىكى قۇشلارغا بېقىپ،
ئاغزىدىن شولگەيلەر ئېقىپ،
«قانداق دەيسەن» دېيىشكىلا،
قاقىر دەپتۇ: «ئەستاخپۇرۇللا...»
موشۇك ئاخىر ئىمە ئۇتۇپتۇ؟
ئاچكوزلۇكنىڭ قۇرۇنىنى بوپتۇ.

ئودەكجان

1

شاگىرت بولۇپ بۇلبۇلغا ئودەك،
تېخى كىچىك ۋاقتىدا ـ گودەك...
ئۇگىنىپتۇ سايراشنى كۇندە،
ئارام ئالماي ھەتتاكى تۇندە.
زايە بولماي ئەمگەك ئەجرى،
كۇندىن ـ كۇنگە ئېشىپ قەدرى،
كەلگەن چاغدا «غات ـ غاتقا» تىلى،
چىققان ئوخشاش پوكۇرەكنىڭ يېلى:
«ئېگەللىسەم سايراش ـ بىر ھۇنەر،
دىل بۇنىڭغا قانداقمۇ كونەر.
ئۇزۇشنىمۇ بىلىشىم كېرەك،
چۇنكى زاتىم «دەپ مېنىڭ زېرەك»
شاگىرت بوپتۇ بېلىققا بىردىن.
لېكىن ئاشماي مەخستى قىردىن:
«ئەندى ماكا ئۇچۇش كېرەكتۇر،
كوك پەلەكنى قۇچۇش كېرەكتۇر»ـ
دېگەن ئويدا لاچىنغا بېرىپ،
(چوك كورەكلەپ كوكرەكنى كېرىپ)،
ئۇگىنىپتۇ قانات قېقشىنى،
كوكتە ئۇچۇپ، يەرگە بېقشىنى...

2

نافىۋىتى ئىمە بوپتۇ دەك،
(تۇراقسىزنىڭ خۇنى تولگە تەك).
ئودەكجاننىڭ قىلغان غات ـ غېتى،
ئوچكە ئىوخشاش دەپتەرنىڭ خېتى،
كوكۇللەردىن ئورۇن ئالماپتۇ.
بىرەر كىشى قۇلاق سالماپتۇ.
چۇنكى بۇلبۇل سايراپ تۇرغاندا،
كوكۇل دېگەن يايراپ تۇرغاندا،
كىم ئاقلىسۇن غات ـ غاتنى ئاخىر،
خۇش ئاۋازلار كېرەكتە ھازىر.
ئەندى ئودەكجاننىڭ ئوزگىنى،
قىزىقتۇرماي قويدى ئوزگىنى...
پالاق قىلىپ ئىككى پۇتىنى،
يانداۋرالماي كوكۇل ئوتىنى؟
ژۇردى ھەتتا بېلىقتىن كېيىن،
ماختانغىنى بولدى بىر تىيىن.
بىر چاغ ئودەك كېلەتتى ئۇچۇپ،
ئوز كوكلىدە پەلەكنى قۇچۇپ.
بىر بۇركۇتنىڭ چۇشۇپ كوزىگە
ئېگە بولالماي قالدى ئوزىگە...

* * *

«بىر كىشىگە قىرىق ھۇنەر ئاز»
...لېكىن ئوزلەشتۇرگىن پۇختا ـ ساز.

تورغاينىڭ مونولوگى

ـ يەيدىغان، ئىچىدىغاندىن ھېچ قانداق غەم ـ قايغۇم بولمىغاچقا،ـ دەپتۇ قەپەزدىن قۇتۇلغىنىغا بىرەر ژىل بولغان تورغاي ئوـ زىگە ئوزى،ـ ئەچچە ۋاقىتتىن بېرى، قۇچـ قاچلار شۇنچىلىك ئەركىنلىكتە ژۇرۇپمۇ، يە نە ئېمىگە بۇنچىلىك قاردىاپ، جۇلمەدەپ كېتىدىكىن» دەپ ئويلاتتىم. ئەندى بىلدىمـ كى، قوساق توق، كوكۇل پۇتۇن بولمىسا، قۇرۇق ئەركىنلىكنىڭ پايدىسى يوق ئېكەن.

بىز ئۇرغۇن ئەرسىنى كېيىن بىلدۇققۇ،
شۇكلاشقا نى ـ نى ئاق دىلنى تىلدۇققۇ.

يوپۇرماقلارنىڭ جاۋاۋى

ـ بايقىسام، سىلەرنىڭ شىلدىرلىمايى ئوـ تىدىغان كۇنۇكلار يوق ئېكەن، دەپتىكەن بىر ئادەم يوپۇرماقلارغا. ئۇلار:
ـ بىز شىلدىرلىمايمىز، چاۋاك چالىمىزـ دەپتۇ.
ـ كىمگە؟
ـ كەلگەن شامالغا.
ـ ئېمىشكە؟
ـ بىز ئۇنى سۇرۇشتۇرمەيمىز.
ـ شۇنىڭ ئۈچۈن ئېكەندەـ دەپتۇ ئاـ دەم،ـ قىشقا يەتمەي بەرگىلاردىن ئايرـ لىپ، يەر قۇچۇپ ياتىدىغىنىگلار.

بىز كىمگە بولمىسۇن بىلمەستىن تۇرۇپ،
مۇھەببەت باغلىغاچ كەتتۇققۇ قۇرۇپ.

ئەسلىم بولساك

ـ مېۋىلەرنىڭ بارغانچە يوغىرىۋاتقانلـ ىغىنىمۇ، كۇندىن ـ كۇنگە قەددىم ئېگىلىپ، قىينىلىپ كېتىۋاتىمەن،ـ دەپتىكەن ئالىمنىڭ كىچىك شاقىلىرىنىڭ بىرى.
ـ مېنىڭ ئەسلىم بولساك،ـ دەپتۇ ئالىمـ نىڭ غولى،ـ جېنىگىنىڭ ئارامىنى ئىزدەپ، ئەلگە خام مېۋە بېرىدىغانلاردىن بولما.

ئېلىگگە قىلچىلىك بەرمىسەك گەر ئەپ،
ئوزەكنى ھېسابلاپ ژۇرمىگىن ئەر دەپ.

ئىلىپبە

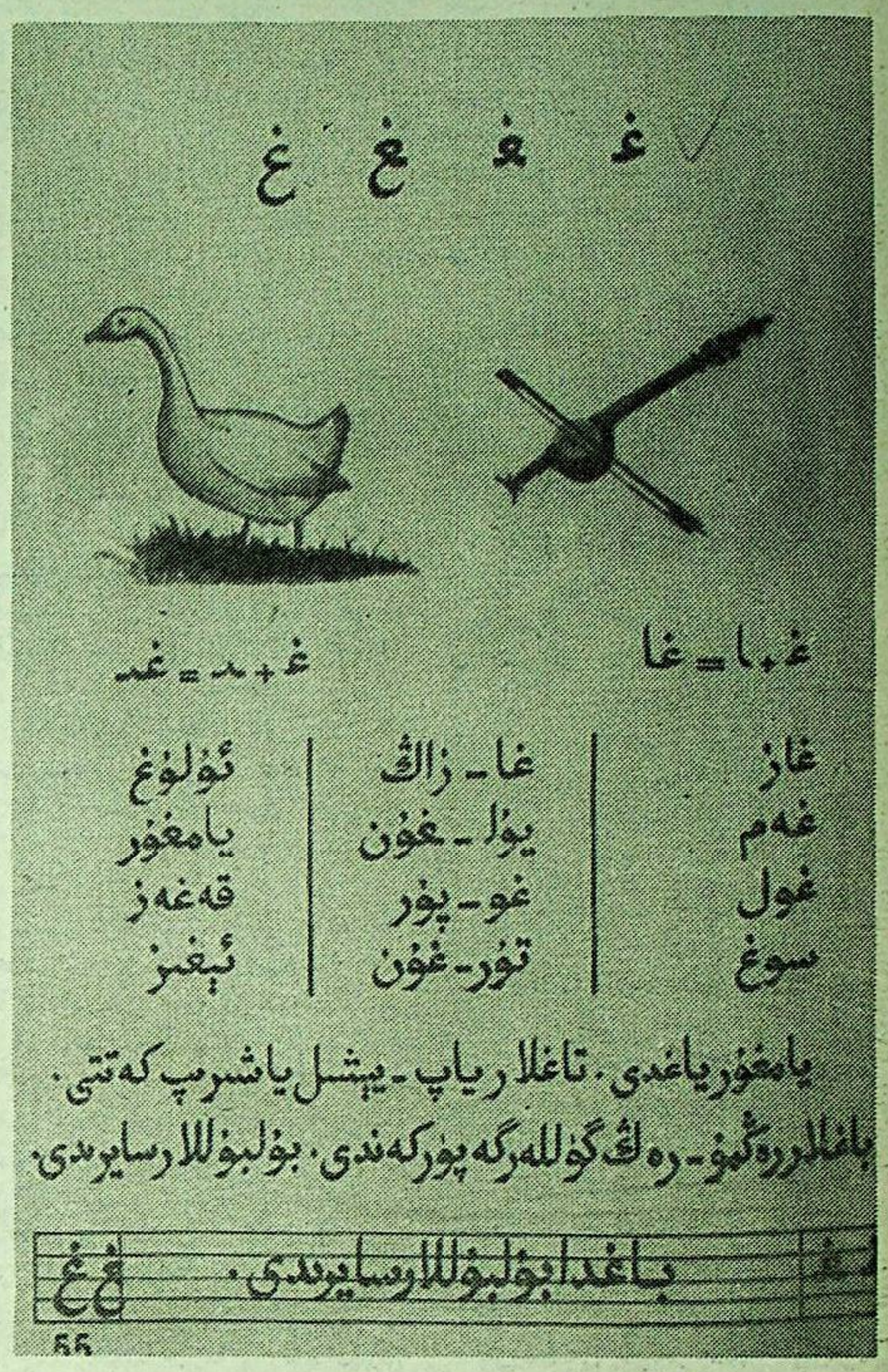

كام يېرىگە ياراپ قالسا...

ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان بىز ئۇيغۇرلارنىڭ بارى- يوقى ئىككى گېزىتى بار. «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنى ئوقۇغاندا، كۆڭلۈمىز روشەن بولۇپ، قالغاندەك سېزىلىدۇ. ئۇنىڭدىكى پايدىلىق سوز مەسلىھەتلەرنى ئوزۇمىزگە دەستۇر قىلىپ ئالىمىز. گېزىتىمىز كۆندىن- كۈنگە مەزمۇنلۇق بولۇپ، ئادەمنى ئوزىگە ئىختىيارسىز مەھلىيا قىلىۋاتقانلىغىنى سېزىپ چەكسىز خوشاللىققا چومۇلۇپ، يايرىغاندەك بولۇپ قالىمىز. چۈنكى گېزىتىمىز مەنۇي بايلىغىمىز بولۇپ، ماددىي بولۇپمۇ مەنۇي قەھەتچىلىكتىن قۇتۇلۇشومىزغا يار- يولەك بولۇاتىدۇ.

گېزىتنى تەققازالىق بىلەن كۈتۈپ، قولۇمىزغا تېگىشى بىلەن ھەممە ئىشىمىزنى توختىتىپ قويۇپ زوق بىلەن ئوقۇغىنىمىزدا، ئىچكىي ۋە تاشقىي خەۋەرلەردىن، قېدىمىي تارىخىمىزدىن، ئوت ژۇرەك قەھرىمانلىرىمىزدىن، ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ جۇغراپىيەسىدىن، دىنىي ئىسلام ھەدىسلىرىدىن ئوزۇمىزگە مەنۇي ئوزۇق، قەلبىمىزگە كۈچ- قۇۋۋەت ئېلىپ كېلىۋاتىمىز. بازار ئىختىسادىي شارائىتىدا يۇز بەرگەن ئىختىسادىي قىينىچىلىق توپەيلى گېزىتىمىز ئېغىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىغى ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ مۇراجىتى بىزگە ئەنجان شەھىردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ئەھلىنى تەسىرلەندۈردى.

بىللە مەشرەپ ئوينىۋاتقان بىر توپ ئادەملەر سويۇملۇك گېزىتىمىزنىڭ رىۋاجى ۋە كېلەچىگى ئۈچۈن ئەنانە توپلاشقا قارار قىلدۇق. گېزىت بىز ئۈچۈن ھەممە بايلىغىمىزدىن مۇ قىممەتلىك!

گېزىتىمىزنى ئەتىۋالايدىغان ۋە بىر مۇ سانىنى زايە قىلماي ساقلايدىغان مەشرەپ ئەھلى ۋە باشقا بۇرادەرلىرىمىز بۇ تەشەببۇسنى قوللاپ- قۇۋۋەتلىدى. بىز ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان گېزىتلىرىمىزگە ياردەم قىلىشقا تەييارمىز. قىلغان ئېھسانلىرىمىز گېزىتىمىزنىڭ كام يېرىگە ياراپ قالار دېگەن ئىزگۈ نىيەت بىلەن:

نابدۇراخمان ھەمرايېۋ	1000سوم
مۇزەپپەر ئەنسەروۋ	1000سوم
ياقۇپ ئەلنموۋ	1000سوم
مايمىنەم توختىيېۋا	1000سوم
ھەببۇللا پەرمانوۋ	1000سوم

جەمئىي 5000سوم.

ئەنانىنى ئابدۇكېرىم ھەمرايېۋ تاپشۇردى.

ئۇستاز رەھمەتۇللاھ

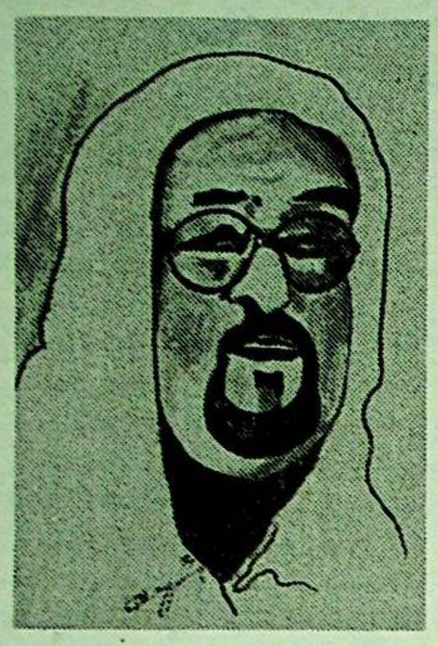

رەھمەتۇللاھ 1946- ژىلى بۇگۇنكى شىنجاڭ- ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ ئىلچى شەھىرىدە كاتتا سودىگەرلەردىن بىرى ئىنايەتتۇللاھ ھاجىمنىڭ ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. تەتۇر تەغدىر تەقازاسىدىن مۇھاجىرلىقتا ياشاشقا مەجبۇر بولغان ئائىلىنىڭ پەرزەندى 1953- ژىلدىن ئېتىبارەن سەئۇدىيە ئەرەبىستانىنىڭ مەككە مۇكەررەمە شەھىرىدە تەھسىل كوردىدۇ. 1964- ژىلى تەسادىپىي ھادىسە تۈپەيلىدىن ئاتىسى ئىنايەتتۇللاھ ئالەمدىن ئوتكەن چاغدا ئۇ ئەينى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتاتتى. ئىلىم- پەنگە چوڭقۇر ئىشتىياق باغلىغان رەھمەتۇللاھ ژىتىمچىلىقنىڭ ئېغىرچىلىقلىرىغا بويۇن ئەگمەستىن، جاپاغا چىداپ ئۇگىنىش بىلەن 1971- ژىلى دارىلفۇنۇننى تاماملاپ، ئېنگلىز تىلى بويىچە مۇتەخەسسىس بولۇپ چىقىدۇ ۋە 79- ژىللارغىچە مەككە شەھىرىدىكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ بىرىدە ئېنگلىز تىل- ئەدەبىياتىدىن دەرس بېرىدۇ.

بالىلىق ۋە ئوسمۇرلۇك چاغلىرىدىن تارتىپلا ۋەتەنپەرۋەرلىك تەلىم- تەربىيەسى سورۇندا ئوسكەن رەھمەتۇللاھ ئەپەندى تۈركىستان ۋە ئانا ۋەتىنى شەرقىي تۈركىستانغا ئائىد تارىخىي ئەسەرلەرنى توپلاشقا ھەم بۇ موبارەك زىمىن توغرىسىدىكى بايماتېرىاللارنى مۇتالا قىلىشقا نۇرغۇن ۋاقىت، كوپ ئەجىر سىڭدۈرىدۇ. دۇنيانىڭ كوپلىگەن مەملىكەتلىرىدىكى چوڭ- كىچىك كۈتۈپخانىلاردىن تۈرلۈك- تۈمەن كىتاپ- ژۇرنالارنى ئالدۇرۇپ ئوقۇيدۇ. مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا ھەزرىتىم، ئەيسا يۇسۇپ- ئالپتېكىن، ئىبراھىم ۋاسىد، مۇھەممەت ئىمىن ئىسلامىي ۋە باشقا مۇھاجىرلىقتىكى ئۇيغۇرئالىملىرى ۋە دولەت ئەرباپلىرى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ، ئۇلارنىڭ ۋەتەن ھەم خەلق تەغدىرى ھەققىدىكى پىكىر- مۇلاھىزىلىرىنى ئاڭلاپ، سوھبەتلىرى سورۇندا داخىل بولىدۇ. ھازىر ئۇنىڭ شەخسىي كۈتۈپخانىسىدا ئۇيغۇرستانغا ئائىد ئەچچە مىڭلىغان كىتاپلار، ژۇرنالار، ھەر قايسى ئەللەردە نەشىر قىلىنغان ماتېرىاللار مەجمۇئەسى مەۋجۇت.

رەھمەتۇللاھ ئەپەندى 1979- ژىلى «رابىتەت ئۇل- ئىسلامي»غا خىزمەتكە تەينىلەنگەن. ئەشۇ ژىللاردىن تارتىپ ئۇ ئىسلام دۇنياسى ئۈچۈن ئۇر غۇن ئىزگۈ ئىشلارنى قىلىپ كەلمەكتە. ئاسىيا ۋە ياۋروپادىكى كوپلىگەن ئەللەرگە خىزمەت يۈزىسىدىن بارغىنىدا مۇقەددەس ۋەتىنىمىز- ئۇيغۇرستانىنىڭ بۇگۈنكى تەغدىرى مەسىلىسى ئۈستىدىمۇ ئەجىر سىڭدۈرۈپ كەلمەكتە.

رەھمەتۇللاھ ئىنايەتۇللاھ شۇ كۈنلەردە ئىجادىيەت بىلەنمۇ كەڭ شۇغۇللىنىپ، ئوتلىغان ماقالىلارنى ھەم «ئىسلام دىنىدا ئىشەنچە»، «مۇسۇلمان ئازەربەيجان» تاملىق كىتابلارنى (ئۇيغۇر، ئەرەب تىللىرىدا) نەشىر قىلدۇردى.

بىز چوڭقۇر بىلىم ساھىبى ئۇستاز رەھمەتۇللاھ ئىنايەتۇللاھ ئوغلىغا ئالىلاھتىن ئۇزۇن ئومۇر، ئىجادىيىتىدە مۇۋاپىقىيەت تىلەيمىز.

مۇھەممەد قاسىم ئىمىن ھاجىم.

مەككە شەھىرى.

سىز «يېڭى ھاياتقا» يېزىلدىڭىزمۇ؟

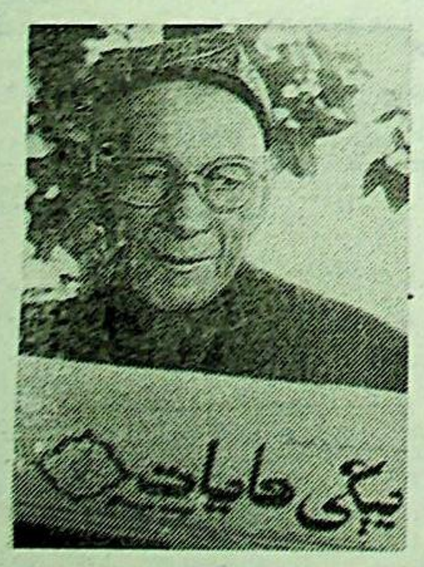

ئەسلى ئۇيغۇر يېزىغىدا، مۇقەددەس ئانا تىلىڭىزدا چىقىدىغان «يېڭى ھاياتقا» 1993- ژىلنىڭ 2- يېرىمىغا مۇشتىرى توپلاش داۋاملىشىۋاتىدۇ.

ئوزىڭىز تۇرۇۋاتقان يەردىكى ئالاقە بولۇمىگە يولۇقۇپ، مۇشتىرى بولۇۋالسىڭىزلا ھەپتىلىك گېزىتىڭىز قۇتلۇق خانىڭىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇتلۇق قەدىمى ئائىلىڭىزگە قۇت- بەخت، سائادەت بېغىشلىغاي! شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ چارەك ئەسىرلىك سادىق دوست، خالىس مەسلىھەتچىڭىز «يېڭى ھاياتقا» بىزنىڭ ئويىڭىزگە بېرىشىمىزنى كۈتمەي ئوزەڭلار «سوۋۇزپېچاتقا» بېرىپ يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

«يېڭى ھاياتنىڭ» 2- يېرىم ژىلىلىق باھاسى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پوخرالىرى ئۈچۈن 410سوم.

تاشكەنت شەھىرى بويىچە

«يېڭى ھايات» 342سوم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» 900سوم، تاشكەنت ۋىلايىتى بويىچە «يېڭى ھايات» 369 سوم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» 1005سوم.

بىشكېك شەھىرى بويىچە

«يېڭى ھايات» 342سوم، ناھىيەلەر ئۈچۈن 320 سوم. «ئۇيغۇر ئاۋازى» بولسا بىشكېكلىكلەر ئۈچۈن 840سوم، ناھىيەلەر ئۈچۈن 855 سوم.

گېزىتنىڭ ئىندېكسى -65359.

مۇشتىرى توپلاش قەرەلى 10- ئىيۇنغىچە ئۇزارتىلدى.

تەشۋىشلىك دۇنيا ئۇچۇرلىرى

ختايدا ئىختىسادىي زونىلارنى قۇرۇش توختىتىپ قويۇلدى

ختاي هوكۇمىتى ئىختىسات تەرەققىياتى ئۈستىدىن نازارەتنى يوقاتىپ قويىدىمۇ؟ـ مۇنداق ماۋزۇدىكى گەپلەر بېجىندا ئىشلەۋاتقان غەرىپ تىجارەتچىلىرى تەرىپىدىنلا ئەمەس، بەلكى شۇنداقلا بۇ يەردىكى مەتبۇئاتتىمۇ مۇهاكىمە قىلىنىۋاتىدۇ. مۇنداق تەشۋىشلىنىش ئۇچۇن پۇلنىڭ پاخاللىششى (شەھەرلەردە مۇ شۇ ژىلنىڭ بىرىنچى ماۋسۇمىدا 16 پروتسېنتقا يەتتى)، شۇنداقلا سانائەتنى ئېنېرگىيە، خام ئەشيا بىلەن تەمىنلەشتىكى يېتىشمەسلىكلەر، ترانسپورتتىكى قىيىنچىلىقلار سەۋەپ بولۇلمىدى.

مانا يېقىندا دولەت ئوسۇۋاتقان ئىختىساتنىڭ تۈيۇق يولغا چۈشۈپ قېلىشىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۇچۇن بىر دىنلا ئىككى چارىنى كوردى. مىنىستىرلار كابىنېتىنىڭ مەركەزنىڭ تالدىن تالا ماقۇللىشسىز ئولكىلەرگە ئىختىسادىي تەرەققىيات زونىلىرىنى قۇرۇشنى مەنئىي قىلىدىغان توختامى بىرىنچى چارە بولدى. ئوز ۋاقتىدا بېجىنىڭ رۇخسىتىسىز قۇرۇلغان ئىختىسادىي زونىلار تەكشۈرۈلۈشكە تېگىشلىك. ئەگەر ئۇلارغا كاپىتال قۇرۇلۇش مەبلىغىنى سەرىپ قىلىش ئۈچۇن ئىشەشلىك ئىستىقبال بولمىسا، ئۇنداق زونىلار يېپىلىدۇ.

شۇنى ئەسلىتىپ ئوتىمىزكى، خىتايدىكى ئىختىسادىي تەرەققىيات زونىلىرى چەت ئەلدىن مەبلەغ بەرگۈچىلەرنى جەلىپ قىلىش ئۈچۇن قۇرۇلدۇ. ئۇلارغا سېلىق تولەشتە ئىمتىيازلار ۋە يەردىن پايدىلىنىشتا پايدىلىق شەرت- شارائىت تەكلىپ قىلىندۇ. خېكېپنىڭ پەردە ئارقىسىدىكى ئالىي رەھبىرى دېڭ شىياۋپىڭنىڭ خىتاينىڭ جەنۇبىغا قىلغان سەپىرى ئوز رېگىونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى چاپسان لىتىشنى خالىغان يەرلىك هاكىمىيەت ئورۇنلىرىغا يول ئېچىپ بەردى، بۇ سەپەر ۋاقتىدا دېڭ ئىسلاهاتلارنى تېز خىمۇ جۇرئەتلىگەرەك ژۇرگۈزۈشكە چاقىرغان ئىدى. ئەتىجىدە ئوتتەن ژىلى ئولكىلەر، شەھەرلەر ۋە ناهىيەلەر 2000 ئىختىسادىي تەرەققىيات زونىسىنى شەكىللەندۈرۈشكە كىرىشتى. ئۇلاردىن پەقەت 117سىلا بېجىننىڭ ماقۇللىشىغا ئېگە بولدى.

هوكۇمەت ئەگەر چەت ئەل تىجارەتچىلىرىگە ئىمتىيازلار نازارەتسىز بېرىلىشى داۋاملاشتۇرۇلىدىغان بولسا، بۇ مالىيە مەبلىغىنىڭ هەددىدىن تاشقىرى چىقىم بولۇشىغا، ترانسپورت ۋە ئالاقە يوللىرىنىڭ هەددىدىن تاشقىرى ئىشلىشىگە ئېلىپ كېلىدىغانلىقىدىن تەشۋىشلەنمەكتە. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، دولەت ئىختىسادىنىڭ ئاساسىي بولۇپ هېسابلىنىدىغان يېزا ئېگىلىگى ئىشلەپ چىقىرىشى زىيان تارتىدۇ. بۇ يەردە گەپ شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئىختىسادىي رونىلاردىكى كارخانىلار كوپىنچە تېرىلغۇ يەرلىرىگە سېلىنىدۇ. مىنىستىرلار كابىنېتى هەر قانداق هالەتتىمۇ تېرىلغۇ مەيدانىنىڭ قىسقارتىلىشىغا يول قويماسلىغىنى خالايدۇ، چۇنكى هازىرنىڭ ئوزىدىلا 1،2 مىلليارد قا يېقىن ئاهالىنىڭ ئاشلىققا بولغان ئېهتىياجى ئاران تەمىنلىنىۋاتىدۇ، ئەلدى يېقىنقى ژىللار ئىچىدە كۇتۇلىشىگە قارىغاندا، ختاي ئاشلىقنى ئېمپورت قىلغۇچىغا ئايلىنىپ قالىدۇ.

ختاي ساقچىلىرىنىڭ ئوترەدىلىرى لخاسا ئاهالىسىنى جازالىماقتا

تىبەت يەنە خاتىرجەم ئەمەس. 24ـ ماي كۈنى لخاسىدا غۇلغۇلا پار تلىدى، ئۇنى باستۇرۇشقا ختاي ساقچىلىرىنىڭ كۈچەيتىلگەن ئوترەدىلىرى تاشلاندى.

تىبەتتە يۈز بەرگەن ۋاقىەلەر توغرىلىق مەلۇماتلار ناهايىتى چولتا، چۈنكى، رەسمىي مەتبۇئات ئۇلار توغرىلىق هېچ نەرسە خەۋەر قىلمايۋاتىدۇ. تىبەت ئاۋتونوم رايونىنىڭ پايتەختىدە بولغان چەت ئەل تۇرىستلىرىنىڭ كۈۋالىق قىلىشىغا قارىغاندا بىر نەچچە يۈز ئادەم، ئاساسىي جەهەتتىن ئايالار، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بۇددا مونالىرىمۇ بار ئىدى، شەھەر مەركىزىدىكى چوڭ ئىبادەتخانا ئەترا پىغا ژىغىلغاندىن كېيىن تەرتىپسىزلىكلەر پەيدا بولغان.

هە، دېگەندە بۇ نارازى بولۇپ ژىغىلغانلار باهالارنىڭ ئوسۇشىگە غەزەپلىنىۋاتقاندەك تۇيۇلغان ئىدى. ئۇلار ساقچىلارنىڭ يۈزلىرىگە تۈكۈرەتتى، ئۇششاق ختاي سودىگەرلىرىنىڭ دۇكانلىرىنى ۋەيران قىلىپ، تەكۈزلەرنى ئورۇپ تاشلىغان ئىدى.

لېكىن شۇنىڭغا قارىماي، تەرتىپ ساقچىلىرى ئوزلىرىنى تەمكىنلىك تۇتقان. لېكىن ئادەملەر توپى 2ـ 3مىڭغا يەتكەندە، ساقچىلار گازغا قارشى باش كىيىملىرىنى كىيىپ، كوزىدىن ياش ئاققۇزىدىغان گراناتلارنى ئاتقان. شۇنىڭدىن كېيىن مىلتىقلاردىن ئوقلار ئېتىلدى.

ئەھۋالغا قارىغاندا، توقۇنۇشنىڭ سەۋەۋى پەقەتلا پۇلنىڭ پاخاللىشى بولمىسا كېرەك. بۇنىڭدىن بىر هەپتە ئىلگىرى ئەتراپىدا موشۇ توقۇنۇش پەيدا بولغان ئىبادەتخانا ئۈستىگە تىبەتنىڭ مىللىي بايرىغى ئېسىلغان ئىدى، هاكىمىيەت ئورۇنلىرى بۇنىڭغا جاۋابەن بىر نەچچە ئادەمنى قاماققا ئالدى. بۇ قارىمۇ- قارشىلىق ياۋرو پا بىرلەشمىسىگە ئەزا مەملىكەتلەردىن بىر گروپپا دىپلوماتلارنىڭ تىبەتكە قىلغان سەپىرى ۋاقتىدا يۈز بەردى، بۇ دىپلوماتلار تىبەت ئاۋتونوم رايونىدا ئىنسان هوقۇقلىرىغا قانداق رىايە قىلىنىۋاتقانلىغى توغرىلىق ماتېريال توپلىغان ئىدى.

دىپلوماتلارنىڭ قەتئىي تەلەپلىرىگە قارىماي، ئۇلارغا قولغا ئېلىنغانلار بەلەن كورىشىشىمۇ، تۇرمىلەرنى زىيارەت قىلىشقا رۇخسەت ئېلىشمۇ مۇمكىن بولمىدى.

ۋلادىمىر سكوسىرېۋ،
«ئىزۋېستىيە».
بېجىن.

قازاقىستاندا ياشاۋاتقان بىر توپ ساۋاقداشلىرى، يۇرتداشلىرى تاشكەنتتە ئىستىقامەت قىلغان

مارىگۈل هاسانوۋانىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرهۇمنىڭ بالاـ چاقىسىغا، قومىـ قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈردى.

ئەدەبىيات كۈنىمىز

بۇۋۋى زوردەم ئىمىنوۋاغا!

(سۇلتان قورغان مەھەللىسى)

قۇتلۇق ئائىلىمىزنىڭ توۋرۇگى، هەممىمىزنىڭ يولىگى، مېھرىۋان، غەمگۇزار ئانىمىز- سىزنى خۇش مۇبارەك 67ـ باهارىڭىز بىلەن چىن قەلبىمىزدىن تەبرىكلەپ، تەن ساقلىق، خاتىرجەملىك، ئۇزۇن ئومۇر تىلەيمىز.

تەبرىكلىگۈچىلەر: ئۇمگۈسسۇم، مەھەمەتجان، روشەنگۈل، كىلىنلىرى، بالىلىرى، نەۋرىلىرى.

تەشەككۈرنامە

تالدىقورغان ۋىلايىتى پانفىلوۋ ناهىيەسى كالىنىن نامىدىكى كولخوز باشقارمىسىنىڭ رەئىسى مۇهتەرەم نازات مەشۇروۋقا!

بىز ياشاۋاتقان دەۋرىنىڭ تارىخىي هادىسىلەر دەۋرى، مىللىي تەرەققىيات بىلەن ئۇمۇمىي مەدەنىي هاياتنىڭ روناق تېپىشى، جۇملىدىن ئىختىسادىي ئەھۋالىمىزنىڭ ئەڭ چىگىش كىرگەن ئېغىر ۋە مۇرەككەپ دەۋرى بولۇپ قالىدىغانلىغىغا هەممىمىز شاهىت ۋە ئۇنىڭ بېۋاسىتە ئىشتىراكچىلىرىمىز. لېكىن بارلىق كېلىشمەسلىكلەر زىتىغا قارشى كۈرەشكۈچى ۋە ئۇنى يەڭگۈچى ئۇلۇق كۈچ هايات زىددىيەتلىرىنى ۋىژدانەن هىس قىلىش، روهىي يۈكسەكلىك كەبى ئىنسانىي پەزىلەت مەۋجۇت. بۇگۈن بىز ئەينە شۇ پەزىلەتنى، خەلىق ئۈچۈن ئەمگەك قىلىشنىڭ يارقىن ئۈلگىسىنى سىزنىڭ پائالىيىتىڭىزدىن كورۇۋاتىمىز. ئېنىق ئېيتقاندا، سىز كېينكى 2ـ 3 ژىل جەريانىدا ئوز يۇرتىڭىزنى تونۇغۇسىز دەرىجىدە گۈللەتتىڭىز، يۇرتداشلىرىڭىزنىڭ تۇرمۇش تەرىزى هەممىسىزنىڭ دىققىتىنى جەلىپ قىلدۇ. توغرىسى، بىز سىلەرنىڭ كولخوزىڭلار بىلەن پەخىرلىنىمىز!

بىزنى قايىل قىلغۇچى يەنە بىر ئالاهىدىلىك شۇكى، سىز يۇرتىنلا ئەمەس، ئۇمۇمىي مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى گۈللىتىشتىمۇ بېباها ئۇلۇش قوشۇۋاتىسىز. مەسىلەن، ئۇيغۇر تېاترى بىلەن «ئۇيغۇر ناۋازى» گېزىتىغا سىلەرنىڭ ئېگىلىگىڭلار دايىم ماددىي يارەدەم قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. «نارزۇ» ژۇرنالىنىڭ بارلىققا كېلىشىگە سىز ئەڭ كوپ غەمخورلۇق قىلدىڭىز. شۇنداقلا مەسچىت ۋە باشقا مىللىي ئەسەرلىرىمىز ئەتىگەل ئۇنى ئارىمىزدىن بېۋاقىت ئېلىپ كەتتى.

ئوتكەن شەنبە كۈنى «يېڭى هايات» گېزىتى كوللېكتىۋىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئىستېداتلىق شائىرىمىزنىڭ 60 ژىللىق مەرىكىسى نىشانلاندى. مەرهۇمنىڭ كوپلىگەن ئەلـ تاغىنىلىرى، ئۇرۇق- تۇققانلىرى، خىزمەتداشلىرى، جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى ھ. يۇنۇسنىڭ قەبرى ئالدىدا توپلاندى.

غا ماددىي يارەدەم قىلىش ئوخشاش خەيرىخاهلىق ئىشلاردا سىز ئىزگۈلۈكنىڭ بايراقدارى بولۇپ كېلىۋاتىسىز.

بولۇپمۇ سىزنىڭ ئۇمۇم مەدەنىيىتىمىز، جۇملىدىن خەلىق ئېگىلىگى ساھەسىدىكى كورنەكلىك ۋەكىللەرگە هورمىتىڭىز چەكسىز. بۇنى بىزمۇ ژۇرنالدىن روشەن هىس قىلىمىز. مەسىلەن، سىزنىڭ مەزكۇر ئېگىلىككە توققۇز ژىلدىن ئوشۇق رەهبەرلىك قىلغان مۇتەۋەر ئىمەرجان بىلالوۋنىڭ ئىسمىنى مەڭگۈلەشتۈرۈش مەخسىتىدە- ئوز ئېگىلىگىگلارغا ئۇنىڭ نامىنى بېرىشتە كورسەتكەن پائالىيىتىڭىز- ناهايىتى چوڭ ئىنسانىيلىق!

ئاتاقلىق شائىر، مەرهۇم خېلىل هەمرايېۋقا قىلغان راپاۋىتىڭىز ۋە، ئاخىرىدا، ناز ۋاقىت مابايىندا شائىرنىڭ قەبرىگە هەيكىلنى تىكلىشىڭىز- چەكسىز مېهرىۋانلىق، ئەڭ سوۋاپلىقنىش! بىز سىزدىكى بۇ ئېسىل خىسلەتنى ئۇمۇمىي خەلقىمىزگە، جۇملىدىن مىللىي مەدەنىيىتىمىزگە بولغان كوپۈمچانلىق دەپ ئېتىراپ قىلىمىز.

هورمەتلىك نازات مەشۇروۋ، بىز ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى، زىيالىلىرى، قەيت قىلىنغان موشۇ ياخشىلىقلىرىڭىز ئۈچۈن سىزدىن چەكسىز مىننەتدارمىز. سىزگە، خەلقىمىزنىڭ سادىق پەرزەندىگە، كوپ رەخمەت! سىز ئارقىلىق بارلىق كولخوز ئەزالىرىغا رلىزىلىغىمىزنى ئىزهار قىلىمىز. كەلگۈسىدىمۇ سىزگە ئۇنۇملۇك پائالىيەت، سالامەتلىك، مۇۋاپىقىيەت يار بولسۇن.

قازاقىستان جۇمهۇرىيىتى يازغۇچىلار ئىتتىپاقى يېنىدىكى ئىدىقۇت ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى ئىتتىپاقى.

ئەدىپنىڭ خاتىرە كۈنى

هەر بىر خەلىق ئوزىنىڭ يازغۇچى- شائىرلىرى، سەنئەتكارلىرى ۋە باشقا هەر ساهادىكى ئەجايىپ پەرزەنتلىرى بىلەن پەخىرلىنىدۇ، ئۇلارنى قەدىرلەيدۇ. بىزنىڭ خىزمەتداشمىز، قەلەمداش ئاكىمىز مەرهۇم هېببۇللا يۇنۇس جاپاكەش خەلقىمىزنىڭ ئەينە شۇنداق پەخىرلىك ئورۇندا تۇرىدىغان پەرزەنتلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئىستېداتلىق شائىر ۋە ژۇرنالىست ھ. يۇنۇس هايات بولغان بولسا، 60 ياشقا تولغان بولار ئىدى. ئەپسۇس، رەھىمسىز ئەجەل ئۇنى ئارىمىزدىن بېۋاقىت ئېلىپ كەتتى.

ئوتكەن شەنبە كۈنى «يېڭى هايات» گېزىتى كوللېكتىۋىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئىستېداتلىق شائىرىمىزنىڭ 60 ژىللىق مەرىكىسى نىشانلاندى. مەرهۇمنىڭ كوپلىگەن ئەلـ تاغىنىلىرى، ئۇرۇق- تۇققانلىرى، خىزمەتداشلىرى، جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى ھ. يۇنۇسنىڭ قەبرى ئالدىدا توپلاندى.

بۇ يەردە مەرهۇمنىڭ روهىغا ئاتاپ دۇئا- تەگبىر ئوقۇلدى. ئاندىن ھ. يۇنۇسنىڭ خىزمەتدىشى شائىر- ئا. قۇتلۇق مەرهۇمنىڭ هايات- پائالىيىتى توغرىلىق سوزلەپ بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن سوزگە چىققان ئەدىپنىڭ سەپداشلىرى، شائىر- يازغۇچىلار، جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى، ئۇنىڭ ئۇرۇق- تۇققانلىرى ھ. يۇنۇس توغرىلىق ئوز خاتىرىلىرى بىلەن ئورتاقلاشتى، مەرهۇمنىڭ روهىنى خۇرسەن قىلىپ، رەپىقىسى ئوز خىراجىتى بىلەن چىقارغان ھ. يۇنۇسنىڭ «رۇبائىيلار» توپلىمى توپلانغانلارغا خاتىرە ئۈچۈن تارقىتىلدى.

ژىغىن ئاخىرىدا ھ. يۇنۇسنىڭ ئۇرۇق- تۇققانلىرى ئۇنىڭ خاتىرە كۈنىگە ئاتاپ داستىخان يايدى. تالانتلىق ئەدىپنىڭ ئاتمىش ژىللىق خاتىرە كۈنى كىشىلەرنىڭ خاتىرىسىدە قالىدىغان تەسىرلىك ئوتتى.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

مۇهەررىر ئا. قاسىمىي

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقىستان جۇمهۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇهەررىر مومىنجان هەمرا

ئالماۋتا، 480044
پېكى هايات 50 بىنا، 8ـقەۋەت
ئىپەك يولى كوچىسى

تېلېفونلار: مۇهەررىر- 69-86-33، مەسئۇل كاتىپ- 50-86-33، سەياسىي- ئىجتىمائىي بولۇم 81-86-33، ئەدەبىيات بولۇمى- 27-86-33، «زىيارەت» تىجارەت بولۇمى- 06-86-33.

زاكاز (3631) تىراژ 6000

«Йени хает» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуір», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى بولۇپ هېسابلانمايدۇ. تەھىرىراتتىن ماتېريالار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاب بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60